

Universitat de Girona

LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA (1870-1874)

Carles CORTADA I HORTALÀ

ISBN: 978-84-693-5184-0

Dipòsit legal: GI-875-2010

<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0618110-140740/>

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

TESI DOCTORAL

TÍTOL

La Universitat Lliure de Girona
(1870-1874)

AUTOR/A

Carles Cortada i Hortalà

ANY

2009

PROGRAMA DE DOCTORAT

Diversitat educativa i pluralitat lingüística

DIRIGIDA PER:

Dr. Salomó Marquès Sureda

Memòria presentada per optar al títol de doctor/a
per la Universitat de Girona

*Gràcies a tothom,
i a la Mireia, i a la Violeta*

ABREVIATURES

ADG	Arxiu Diocesà de Girona
AGHUB	Arxiu General Històric de la Universitat de Barcelona
AHG	Arxiu Històric de Girona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AMGi	Arxiu Municipal de Girona
BC	Biblioteca de Catalunya
BPA	Biblioteca Pública Arus
BPG	Biblioteca Pública de Girona
BPF	Biblioteca Pública de Figueres

Índex

1. INTRODUCCIÓ.....	11
2. JUSTIFICACIÓ, OBJECTIUS I METODOLOGIA.....	15
2.1. JUSTIFICACIÓ DE L'ELECCIÓ DEL TEMA D'INVESTIGACIÓ	15
2.2. HIPÒTESI, OBJECTIUS I METODOLOGIA	21
2.3. FONTS.....	24
3. EDUCACIÓ I SOCIETAT A LA GIRONA DEL SEXENNI REVOLUCIONARI	29
3.1. INTRODUCCIÓ	29
3.2. LA REVOLUCIÓ DE 1868 A LA CIUTAT DE GIRONA	30
3.3. L'ENSENYAMENT FINS LA MONARQUIA D'AMADEU I	35
3.3.1. La revolució de setembre i l'ensenyament.....	35
3.3.2. Església i ensenyament a la Girona de la revolució.....	38
3.3.3. Les depuracions a l'ensenyament	40
3.3.4. Les lluites entre liberals i republicans a l'ensenyament.....	42
3.3.5. L'educació d'adults i de les classes treballadores	46
3.4. L'ENSENYAMENT DURANT LA MONARQUIA D'AMADEU I	49
3.5. L'ENSENYAMENT A GIRONA DURANT LA PRIMERA REPÚBLICA.....	61
4. L'ENSENYAMENT LLIURE A GIRONA	69
4.1. INTRODUCCIÓ	69
4.2. FONAMENTS POLÍTICS DE LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT	73
4.3. LA VALIDESA DELS TÍTOLS	76
4.4. EXÀMENS	82
4.5. EL GRAU DE DOCTOR	88
4.6. ASPECTES POLÈMICS DE LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT.....	91
4.6.1. El finançament d'instituts i universitats lliures en perjudici de les escoles oficials .	91
4.6.2. L'assistència a classe i el temps que es trigava en aprovar els estudis	93
4.6.3. La massificació de les aules en els establiments oficials	95
4.6.4. Les classes particulars dels professors	97
4.6.5. La reacció de la Universitat	98
5. CREACIÓ DE LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA.....	101
5.1. ELS ANTECEDENTS: L'ESTUDI GENERAL	101
5.2. LA DECISIÓ MUNICIPAL DE LA CREACIÓ D'UNA UNIVERSITAT LLIURE	103
5.2.1. L'acord de creació.....	103
5.2.2. Les gestions per fer possible la Universitat	108
5.2.3. La posició del partit republicà en el moment de la creació.....	111
5.3. LES DIFICULTATS PER AL SEU ESTABLIMENT.....	112
5.4. LA INAUGURACIÓ.....	116
6. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC DE LA UNIVERSITAT	119
6.1. EL MARC DEL PENSAMENT A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX.	119
6.1.1. El pensament occidental europeu	119
6.1.2. El pensament espanyol. El krausisme i la <i>ILE</i>	120
6.1.3. Les tendències de pensament dominants a Catalunya.	124
6.2. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC I EDUCATIU A LES UNIVERSITATS ESPANYOLES	129

6.3. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC I EDUCATIU A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA	131
6.4. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC I EDUCATIU A LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA.....	135
6.4.1. Introducció.....	135
6.4.2. Anàlisi dels discursos inaugurals de la universitat	139
6.4.3. Elements de confrontació entre neocatòlics, progressistes i republicans	148
7. ORGANITZACIÓ I GOVERN DE LA UNIVERSITAT	155
7.1. INTRODUCCIÓ	155
7.2. LA UNIVERSITAT EN EL DISTRICTE UNIVERSITARI DE CATALUNYA	156
7.3. LES NORMES D'ORGANITZACIÓ I FUNCIONAMENT DE LA UNIVERSITAT	160
7.3.1. La feblesa de les bases constitutives.....	160
7.3.2. L'absència d'un reglament de règim intern.....	163
7.4. RECTOR, VICERECTORS I SECRETARI GENERAL	167
7.4.1. El rector	168
7.4.2. El vicerector	174
7.4.3. El secretari general	175
7.5. ELS DEGANS I LES FACULTATS UNIVERSITÀRIES	177
7.5.1. Els degans	177
7.5.2. Les facultats universitàries	179
7.5.2.1. La Facultat de Dret	183
7.5.2.2. La Facultat de Farmàcia.....	188
7.6. EL CLAUSTRE I EL CONSELL UNIVERSITARI.....	191
7.6.1. El claustre	191
7.6.2. El Consell Universitari.....	194
8. EL FINANÇAMENT DE LA UNIVERSITAT	197
8.1. INTRODUCCIÓ: EL FINANÇAMENT DE LES UNIVERSITATS (1869-74)	197
8.2. ELS DIFÍCILS INICIS ECONÒMICS DE LA UNIVERSITAT	201
8.3. ELS PRESSUPOSTOS DE LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA.....	210
8.3.1. Règim econòmic: els Ingressos.....	215
8.3.2. Règim econòmic: les despeses	224
8.4. LA SITUACIÓ FINANCERA D'ALTRES UNIVERSITATS.....	229
9. EDIFICI I INSTAL·LACIONS	231
9.1. INTRODUCCIÓ: LES EDIFICACIONS EDUCATIVES AL SEXENNI	231
9.2. TROBAR UN LOCAL ON COMENÇAR LES CLASSES.....	233
9.3. LES OBRES I EL FINANÇAMENT DE LA RESTAURACIÓ DE L'EDIFICI	236
9.4. LA DESCRIPCIÓ DE L'EDIFICI I LES INSTAL·LACIONS	244
9.5. LA BIBLIOTECA.....	247
9.6. COMPARACIÓ DE L'EDIFICI I LES INSTAL·LACIONS UNIVERSITÀRIES DE GIRONA AMB LES D'ALTRES UNIVERSITATS	250
9.6.1. L'edifici	250
9.6.2. Els equipaments i les instal·lacions	253
10. EL PROFESSORAT	257
10.1. EL ROL DEL PROFESSORAT DURANT EL SEXENNI.....	257
10.1.1. El professorat que sorgia de la revolució	257
10.1.2. La reacció del professorat catòlic.....	260
10.1.3. Els condicionants del sexenni	263
10.2. ACCÉS I PROMOCIÓ DEL PROFESSORAT	265

10.2.1. La primera incorporació del professorat	265
10.2.2. Les successives provisions	267
10.3. COMPOSICIÓ DEL PROFESSORAT	273
10.4. PENSAMENT I CIÈNCIA A LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA	278
10.4.1. El pensament escolàstic a la facultat de dret	278
10.4.2. El pensament a la facultat de farmàcia	279
10.5. ALGUNS TRETS BIOGRÀFICS DEL PROFESSORAT	281
10.5.1. Professors de la Facultat de Dret.	284
10.5.2. Professors de la Facultat de Farmàcia.....	300
11. ELS ESTUDIANTS	309
11.1. PANORÀMICA GENERAL DELS ESTUDIANTS	309
11.1.1. El perfil de l'alumnat universitari del sexenni	309
11.1.2. Procedència Geogràfica.....	311
11.1.3. Nombre d'alumnes i assignatures matriculades	315
11.1.3.1. Nombre d'alumnes.....	315
11.1.3.2. Nombre d'assignatures matriculades.....	319
11.1.4. Canvi en l'extracció social de l'alumnat	322
11.1.5. Primers moviments d'estudiants.....	325
11.2. RESULTATS ACADÈMICS.....	329
11.2.1. Els exàmens i les notes	330
11.2.2. Alumnes que van obtenir el grau de llicenciat o de doctor	337
11.3. TRAJECTÒRIA DELS ALUMNES.....	340
11.3.1. Els estudiants que venien de fora	341
11.3.1.1. Els estudiants que venien de les Illes Balears	341
11.3.1.2. Els estudiants que venien de les Antilles.....	343
11.3.2. Maçons i lliurepensadors.....	345
11.3.3. Els estudiants de farmàcia catalanistes.....	347
11.3.4. Altres estudiants que van tenir notorietat política o social	349
12. UNIVERSITAT, CULTURA i SOCIETAT.....	353
12.1. PANORÀMICA DE LA VIDA CULTURAL GIRONINA AL SEXENNI	353
12.1.1. Introducció	353
12.1.2. Principals institucions del panorama cultural gironí	353
12.1.3. Altres institucions i fets	355
12.2. EL PAPER DE LA UNIVERSITAT EN LA VIDA CULTURAL DE LA CIUTAT.....	358
12.2.1. Doctorats	358
12.2.2. "Academias"	360
12.2.3. La Universitat i els premis de la <i>Asociación Literaria</i>	361
12.2.4. Altres expressions culturals.....	362
13. EL TANCAMENT DE LA UNIVERSITAT	363
13.1. INTRODUCCIÓ	363
13.2. LA GIRONA DE 1874.....	364
13.3. LA VISITA DELS DELEGATS DEL RECTOR	366
13.4. LES GESTIONS REALITZADES PER EVITAR EL TANCAMENT	369
13.5. EL RECURS DE L'AJUNTAMENT CONTRA LA DECISIÓ DE TANCAR LA UNIVERSITAT	371
13.5.1. Les infraccions de tipus administratiu.....	372
13.5.2. Absència d'elements materials adequats per a l'ensenyament.....	375
13.5.3. La manca d'ajust als preceptes legals.....	377

13.6. DECISIÓN FINAL DEL TANCAMENT	381
13.7. LA REACCIÓN DE LA SOCIETAT	382
14. CONCLUSIONS	387
15. BIBLIOGRAFIA	395

1. INTRODUCCIÓ

L'educació fins al segle XIX havia estat una qüestió privada, reservada a les classes més privilegiades. A partir de la Constitució de 1812, es va reconèixer el caràcter públic d'una educació inspirada en els principis d'igualtat i de llibertat. Des d'aleshores, i durant tot el segle XIX, l'educació va ser aquell espai on Església i Estat, conservadors i revolucionaris, s'enfrontaren per al control de la joventut i, sobretot, on els homes del segle XIX van fer-hi dependre els progressos de les societats nacionals.

Per aquesta doble confluència que es va donar durant el segle XIX (de confrontació ideològica i de símbol de progrés), l'educació ha estat un bon indicador per veure si l'Estat ha garantit el servei a l'interès general, sense abusar dels seus poders, i ens ha servit de mesura per tal d'explicar la relació entre les lleis i les demandes socials, o entre els interessos de les classes dirigents i les aspiracions de les masses.¹

Un moment especialment interessant per valorar l'educació és durant el Sexenni Revolucionari, entre 1868 i 1874. La tradició del republicanisme formada en el si del *Partido Democrático* i els economistes liberals al govern de l'educació en la Revolució de 1868, van estar d'acord a aplicar un model de llibertat d'ensenyament, el qual calia entendre com a instrument de progrés social.

Fruit d'aquest acord van sorgir unes reformes polítiques, que van propiciar el naixement de la Universitat Lliure de Girona. Aquestes pretenien apartar la universitat isabelina, apragmàtica i elitista, dels marcats cànons de l'ortodòxia científica i acadèmica que Església i Estat procuraven. Per això, es van estendre els principis d'igualtat i, sobretot, de llibertat a l'ensenyament superior, on tradicionalment havien estat vedats. Va néixer, doncs, un període fascinant per les universitats, el qual en paraules de Giner de los Ríos, alhora que va generar continuades turbulències estudiantils propiciades per l'esperit general de rebel·lia, va provocar que es reunissin els claustres universitaris, i s'hi discutissin no només qüestions materials, sinó també científiques.

Com a conseqüència d'aquesta llibertat d'ensenyament, els professors oficials van començar a fer classes lliures a les universitats a alumnes que no tenien l'obligació

¹ CHANET, JF. (2005). "Instruction publique, éducation nationale et liberté d'enseignement en Europe occidentale au XIXe siècle". *Paedagogica Historica*. Vol. 41, Núms. 1 i 2. (pàgs. 9–29).

d'assistir-hi i, per primera vegada, la societat va començar a interessar-se per la universitat, amb l'ensenyament d'adults i d'obriers. En les primeres disposicions revolucionàries, trobem el decret de llibertat d'ensenyament, de 21 d'octubre de 1868, en què es declarava l'ensenyament lliure en tots els seus graus, la llibertat per crear centres docents, la llibertat d'utilitzar llibres de text i de seguir mètodes educatius, la dels alumnes d'assistir a classe, de matricular-se de les assignatures que volguessin i, finalment, la possibilitat que totes les universitats poguessin donar el grau de Doctor.

A l'empara d'aquesta política educativa liberal del Sexenni Revolucionari, es volia fomentar la creació d'establiments lliures universitaris, com els que a Anglaterra (la Universitat de Londres de 1836) o a Bèlgica (la Universitat Lliure de Brussel·les), després d'un període de desconcert educatiu, havien arribat a tenir més renom i a respondre millor als interessos públics que no pas les pròpies universitats oficials. Per això sorgeix a Girona, i viu durant quatre cursos, una universitat lliure que, a més de voler ser hereva dels estudis universitaris gironins clausurats per Felip V, pretenia fer-se un lloc en el mapa universitari i ideològic català i espanyol.

Durant aquest període, però, ja s'havia instal·lat fortament a Barcelona la convicció que la institució universitària tenia la funció de contenir els excessos del pensament liberal, el qual havia dut a les teoritzacions socialistes. Tanmateix, a partir de la Revolució, l'Estat s'havia concentrat en el control i la defensa de l'ensenyament oficial, mentre que l'Església havia procurat controlar l'ensenyament privat, tal com va intentar fer-ho amb la Universitat Lliure de Girona.

La Universitat Lliure de Girona, doncs, com va passar amb moltes altres institucions, no va arribar a ser un mirall perfecte de les intencions dels legisladors. Aquests pretenien forjar una universitat liberal, entesa com l'espai on s'hostatgen els diferents sabers i on es forja el caràcter universitari basat en la recerca de la veritat, l'adquisició d'hàbits d'investigació i el foment de l'art de la discussió oberta i de la crítica en una comunitat universitària que aspirava a la veritat.

Tanmateix, així com les lleis acostumen a reflectir una concepció unificada d'allò que volen regular, les diferents maneres com les normes es concreten expressen les situacions polítiques, culturals i econòmiques de l'entorn on s'apliquen. Aquesta és la raó per la qual pensem que la Universitat Lliure de Girona de 1870 ens dóna l'oportunitat d'estudiar de manera privilegiada el resultat de la política educativa durant el Sexenni Revolucionari a Girona, i quines eren les limitacions reals de la llibertat d'ensenyament a la Universitat.

Ja durant els primers anys de la Revolució aparegueren els primer dubtes sobre si la llibertat d'ensenyament podia cobrir les necessitats del poble i les exigències de la ciència.² Era normal que sorgís aquest dubte: durant segles el pes de prescripcions legals havien proscrit l'ensenyament lliure.³

El Rector y Claustro cuidará mucho de que á las horas, en que hubiese explicacion en las cátedras de la Universidad, no haya leccion ni explicacion en Colegio ni Convento alguno; porque todos los profesores indistintamente, seculares y Regulares, deben ir por necesidad á oír en las públicas Escuelas Reales de aquel general Estudio á los Catedráticos destinados para la enseñanza; y sin esta asistencia no se dará á nadie cédula de curso, ni ganará matrícula, ni gozará del fuero, ni podrá obtener grado alguno de la Universidad, ni en otra donde no cursase.

Hem de tenir en compte que l'ensenyament universitari lliure i no presencial no ha estat possible de manera estable i generalitzada fins al 1972, moment en què Villar Palasí va crear la *Universidad Nacional de Educación a Distancia*.⁴ En aquell moment la denominació "universitat lliure" va ser rebutjada en el projecte inicial per ser considerada políticament excitant pel president del govern Carrero Blanco.⁵ Aquests dos fets per si sols ens mostren el caràcter experimental i revolucionari de les propostes educatives dels liberals del Sexenni Democràtic en matèria d'ensenyament lliure universitari, i també les forces que van haver de vèncer en un context de forta confrontació ideològica entre liberals, Església i un incipient moviment obrer.

Una mostra d'aquesta dificultat l'observem en la declaració del Manifest del Govern Provisional inicial (tant a favor com estava de la llibertat de càtedra i d'ensenyament), i el minso trasllat que va tenir en el redactat de la Constitució de 1869 (la qual només deixava l'article vint-i-quatre amb una llibertat d'ensenyament circumscrita a la creació d'establiments).⁶ En això, alguna cosa hi tingué a veure el mateix empordanès de

² SALMERÓN, N. (1869). "La libertad de enseñanza (II)". *Boletín-Revista de la Universidad de Madrid*. Vol. 1. Núm. 2 (pàg. 57).

³ Novísima recopilación de las leyes de España: dividida en XII libros en que se reforma la recopilación publicada por el Señor don Felipe II en el año de 1567... / mandada formar por Carlos IV. (Ley VIII, Título VII, Libro VIII). Madrid. 1804-1829.

⁴ A Catalunya mitjançant la llei 3/1995, del 6 d'abril, de reconeixement de la Universitat Oberta de Catalunya s'impulsa pel govern de la Generalitat de Catalunya l'ensenyament lliure, o obert.

⁵ PARADA, R. (2005). *Derecho Administrativo II. Plan antiguo. 014179*. Madrid: Facultad de Derecho. Universidad Nacional de Educación a Distancia.

⁶ SOUTO, J.A. (2002). "Las libertades públicas en la Constitución de 1869". *Revista de Derecho Político*. Núm. 55-56. (pàg. 144).

l'Escala, i amic de Giner de los Ríos, Josep Maria Maranges, el qual va ser l'encarregat per la *Junta Revolucionaria de Madrid* de redactar el Títol I de la Constitució.⁷

Avui com en el moment en què apareixia la universitat liberal del segle XIX, es planteja la necessitat d'una universitat que permeti a les persones desenvolupar-se en una comunitat que busca la veritat mitjançant la investigació, la docència i el diàleg obert i lliure. Avui com aleshores es plantegen reptes com ara la validesa del mètode educatiu o la fragmentació del saber. I també què succeeix quan la burocratització i la normativa ofeguen l'existència d'una autèntica comunitat lliure oberta a la docència i a la investigació. Així, doncs, avui, com llavors, ens cal considerar si les fites educatives són assolibles i acudir a les institucions per veure si el seu disseny permet abastar-les.⁸

⁷ PEREZ-PRENDES, J.M. (2002). "Ecos septembristas" (2002). *Revista de Derecho Político*. Núm. 55-56. (pàg. 215).

⁸ CORTINA, A. (2001). "Universidad republicana". *Opinión – Tribuna. El País* (18-12).

2. JUSTIFICACIÓ, OBJECTIUS I METODOLOGIA

2.1. JUSTIFICACIÓ DE L'ELECCIÓ DEL TEMA D'INVESTIGACIÓ

La necessitat de formular un judici global del que va representar la llibertat d'ensenyament del Sexenni en l'àmbit universitari ha fet que se sostinguessin de manera generalitzada i no suficientment justificada un seguit d'afirmacions.

Un dels aspectes que sovint s'ha defensat és que les realitzacions educatives de les elits locals durant el Sexenni Revolucionari no van orientar-se vers on hi havia una vertadera necessitat educativa, és a dir, la millora del sistema educatiu de primeres lletres, sinó vers la creació d'instituts i d'universitats lliures ja que s'obeïen egoïsmes locals de les classes dirigents. D'aquesta manera, s'ha dit que es va evitar que uns estudiants encara massa joves caiguessin en les temptacions que sempre existeixen en una gran ciutat com Barcelona, i que s'estalviessin les despeses d'allotjament lluny de casa;⁹ però que es produí una disfuncionalitat educativa ja que no es va atendre a la greu situació d'analfabetisme de nens i nenes.

Si bé és palès que raons de tipus pragmàtic van ser la causa de la creació de les universitats lliures per part de diputacions i ajuntaments,¹⁰ pensem que no s'ha explicat prou bé si realment l'aparició d'aquestes universitats empitjorava la situació general de l'ensenyament. Per una banda, tant les universitats lliures com les oficials eren autofinançades, i crear-ne de noves no suposava passar recursos d'un nivell d'ensenyament a un altre. Per l'altra, localitats on els republicans van dominar la municipalitat durant el Sexenni i no van fecundar-hi iniciatives com les universitats lliures, poca cosa van fer per millorar la qualitat de l'ensenyament primari.¹¹

Sigui com sigui, serà necessari aprofundir fins a quin punt les universitats lliures van impactar en la vida cultural de les seves ciutats, amb independència de si la voluntat dels seus creadors era la de generar progrés social, l'orgull local per la restauració

⁹ Per citar-ne dos exemples ben diferents: GODAYOL, T. (2006). *Història Social de l'Escola a la Catalunya Central. Vic 1830-1900*. Tesis doctoral. Facultat de Lletres. Universitat de Girona. (pàg. 110). VIÑAO, A. (1985). "La educación en el sexenio (1868-1874). Libertades formales y libertades reales". *Anales de Pedagogía. Revista de la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación. Universidad de Murcia*. Núm. 3. (pàg. 101).

¹⁰ VIÑAS, M. (1870). *Discurso que en la solemne inauguración de la Universidad Libre de Gerona leyó el Dr. D Manuel Viñas y Grauges*. Gerona: Imprenta de Tomas Carreras. (pàg. 8).

¹¹ VERNET, J. (2002). *Anar a escola i a soldat a Reus i al Baix Camp durant el sexenni democràtic (1868-1874)*. Reus: Centre de Lectura. En casos com el de Reus, els locals escolars van romandre en mal estat i les condicions laborals dels mestres seguien igual de precàries.

d'uns estudis històrics o més aviat l'oportunitat dels fills universitaris de regidors i diputats d'estalviar-se una despesa a Barcelona.

Les crítiques a la mala aplicació de la llibertat d'ensenyament no s'ha centrat només al fet que aquesta llibertat va fomentar la creació de centres educatius innecessaris, sinó també al fet que, gràcies a aquesta llibertat, van produir-se irregularitats i abusos, fins al punt que els títols acadèmics expedits en aquest període van arribar a ser menys valorats.¹² Aquesta acusació sovint ha anat associada a l'afirmació que els establiments lliures no tenien les condicions necessàries per impartir la docència. En qualsevol cas, però, no s'ha explicat fins a quin punt les irregularitats foren majors i més esteses en aquest període que no pas en d'altres, ni fins a quin punt els recursos i les condicions dels establiments lliures eren inferiors als oficials.

Una altra qüestió és l'ús polític que va fer-se de l'ensenyament durant el Sexenni o de quina manera els grups socials van influir en la institució educativa. Tot just abans de la Revolució de 1868, Església i moderats van fer una aliança per controlar l'ensenyament oficial.¹³ A partir de la Revolució, els liberals (en procés de fragmentació durant el Sexenni) i els moderats (aliats amb els religiosos) s'enfrontaren en la batalla per al control de l'educació. Com diu Viñao,¹⁴ la llibertat d'ensenyament promulgada durant el Sexenni Democràtic enfrontava tres posicions: a) la dels "liberals purs" i dels "anarquistes incipients", que defensaven la llibertat total d'ensenyament, amb la desaparició de l'ensenyament estatal b) la dels "moderats", defensors de la intervenció estatal, c) i la de l'Església, que reclamava el control dels ensenyaments per ajustar-los als seus dogmes i criteris. Davant d'aquestes posicions enfrontades, s'haurà de veure com la presència de les diferents alternatives ideològiques van planar en la institució educativa i com van condicionar l'existència dels nous establiments lliures.

No pot escapar-se a aquesta anàlisi política la configuració del mapa universitari català i de l'espanyol, on la Universitat "central" de Madrid i la de "districte" de Barcelona ocupaven un mapa universitari en què pretenien fer-se un lloc les universitats lliures "locals". Per una banda, es deia que les universitats lliures eren institucions que responien millor a les necessitats públiques que no pas les creades pels governs; que naixien i vivien allà on podien brillar, on els interessos locals les demanaven i on eren avantatjoses per la seva posició geogràfica, pel sistema de les comunicacions, per la

¹² GALLEGU, J.A. (coord.) (1982). "Revolución y restauración, 1868-1931". Dins *Historia General de España y América, XVI-1 Y XVI-2*. Madrid: Rialp. (pàg. 243).

¹³ PUELLES, M. (1980). *Educación e ideología en la España contemporánea*. Barcelona: Labor. (pàg. 174).

¹⁴ VIÑAO, A. (2004). *Escuela para todos: Educación y modernidad en la España del siglo XX*. Madrid: Marcial Pons. (pàg. 17).

classe de vida de la província. Això impedia que el govern imposés una universitat on no hi havia elements de vida pròpia.¹⁵ Per altra banda, però, grups influents consideraven que l'ensenyament oficial era l'únic legítim per a l'expedició de títols i que als establiments oficials els corresponia controlar les universitats lliures a fi que els *"derechos del individuo no malversen el orden social"*.¹⁶

Per totes aquestes, raons creiem que caldria una valoració més ponderada sobre el que van representar les universitats lliures. El mateix Francisco Giner de los Ríos, quan parlava de les universitats lliures,¹⁷ deia: *"se les somete al patrón único de los centros del Estado, como si la desquiciada situación de éstos fuera el supremo ideal, y su organización, el summum de la sabiduría"*. Altres, la majoria (entre els quals també s'hi troben *institucionistes*), sostenien, en canvi, que els mètodes de la llibertat d'ensenyament no podien cobrir les necessitats del poble i les exigències de la ciència.¹⁸ Ens caldrà veure, doncs, quina de les dues opinions era aplicable a la Universitat Lliure de Girona.

Viñao deia que la llibertat d'ensenyament instaurada el 1868 implicava la possibilitat de fer usos correctes i incorrectes d'aquesta llibertat.¹⁹ En aquest sentit caldrà determinar si amb la creació de la Universitat Lliure de Girona es va fer un ús més o menys correcte d'aquesta llibertat d'ensenyament.

Les possibilitats d'investigació sobre processos històrics i educatius cada cop són més grans, i un mateix tema pot donar lloc a diversos projectes d'investigació. Tanmateix, pel que es desprèn de la bibliografia pedagògica,²⁰ considerem que la historiografia de la Universitat Lliure de Girona és força limitada en l'aspecte històric i educatiu, la qual cosa justifica aquesta recerca.

Un primer estudi històric de la Universitat Lliure de Girona, i el més complet, el va fer el 1906 Joan Bta. Torroella, que intitulà: *El Estudi General o Universitat Literaria de*

¹⁵ Decreto de 14-1-1869 autorizando a Diputaciones y Ayuntamientos para fundar toda clase de establecimientos de enseñanza con fondos propios. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 127).

¹⁶ AHGUB Lligall 26 2 7 12. *Informe de la Comisión que ha de valorar el Proyecto de Ley de Instrucción Pública*. Aquesta comissió va estar formada per dotze membres de tots els nivells d'ensenyament de Barcelona, vuit dels quals eren representants del professorat de la Universitat de Barcelona.

¹⁷ GINER DE LOS RÍOS, F. (1916). *La universidad española*. Madrid: Imp. Clásica Española. (pàg. 26).

¹⁸ SALMERÓN, N. (1869). Op. Cit. (pàg. 57).

¹⁹ VIÑAO, A. (1985). Op. Cit. (pàg. 101).

²⁰ GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (2004). *Aportació per a una bibliografia pedagògica catalana del segle XIX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1984). *Bibliografia de la renovació pedagògica i el seu context (1900-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

*Girona. Ensaig historich-critic.*²¹ És una de les aportacions històricogràfiques més profitoses per la seva concepció i pràctica positivistes, en un moment en què el romanticisme tendia a mitificar exageradament el món de l'esperit i de les idees.²²

L'any 1941, Joan Vinyas i Comas (company de dispena de Joan Bta. Torroella a Barcelona)²³ va publicar una col·lecció de cinc articles al diari *El Pirineo*, on, amb el títol "*La Universidad Libre de Gerona*", fa un recull de la seva història aportant-hi fets no recollits per Torroella. El 1949, Lluís Batlle i Prats va publicar *La Biblioteca de la Universidad de Gerona*, el qual fa referència a la biblioteca que es va crear en aquesta universitat.²⁴ El 1978, Jaume Sobrequés publica *Els estudis Universitaris a Girona al llarg de la Història*, on fa una breu descripció d'aquests quatre anys de vida de la Universitat.²⁵ El 1982 Salomó Marqués presenta en el I *Coloquio de Historia de la Educación de Alcalá de Henares* la ponència "*La Universidad Libre de Gerona (1869-1874)*".²⁶ Els Annals de l'Institut d'Estudis Gironins publiquen el 1994 un article de Ramon Ferrerons,²⁷ on aporta més informació a partir dels documents de l'Arxiu Municipal de Girona fins llavors inèdits. Finalment, Josep Mª Calbet i Daniel Montañà, el 2007 van obtenir un premi de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia amb el treball "*La Facultat de Farmàcia de Girona: 1871-1874*".²⁸

Tots aquests treballs d'investigació realitzats fins ara són parcials, s'emmarquen en obres que tracten els estudis universitaris a Girona al llarg de la història i es realitzen des del punt de vista fonamentalment històric i no pas des de la història de l'educació. Així com en el panorama històric i educatiu gironí trobem obres que tracten de manera monogràfica l'Institut Provincial²⁹ i l'Escola Normal³⁰ com a principals institucions educatives laiques del XIX a Girona, trobem a faltar una aportació des de la història de

²¹ TORROELLA, J.B. (1906). *El Estudi General o Universitat Literaria de Girona. Ensaig historich-critich*. Girona: Impremta i Llibreria de P.Torres.

²² SOLA, P. (1981). "Els estudis sobre el fet educatiu i la transmissió cultural i ideològica a les comarques gironines". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 25. Núm. 2. (pàg. 320).

²³ VINYES, J. (1932). *Memories d'un gironí*. Girona: Masó Imp. (pàg. 76).

²⁴ BATLLE I PRATS, L. (1949). "La Biblioteca de la Universidad de Gerona". *Revista Bibliográfica y Documental*. T. 3. fasc. 1-4. (pàg. 217-234).

²⁵ SOBREQUES I CALLICO, J. (1978). *Els estudis Universitaris a Girona al llarg de la Historia*. Girona: Col.legi Universitari de Girona.

²⁶ MARQUÉS, S. (1982). "La Universidad Libre de Gerona (1869-1874)". Comunicació mecanografiada de la ponència presentada en el I Coloquio de Historia de la Educación de Alcalá de Henares.

²⁷ FERRERONS, R. (1994). "La Universitat Lliure de Girona 1870-1874". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol 34. (pàg. 201).

²⁸ CALBET J.M^a., MONTAÑÀ, D. (2007). *La Facultat de Farmàcia de Girona: 1871-1874*. Barcelona: Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.

²⁹ OLORIZ, J. (1.999). *Política i Educació. l'Institut de Segon Ensenyament de Girona 1845-1900*. Tesi doctoral llegida a la Universitat de Girona. Departament de Pedagogia.

³⁰ CLARA, J., CORNELLÀ, P., PUIGBERT, J. (1995). *La normal de Girona: 150 anys d'història: 1844-1994*. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Ciències de l'Educació.

l'educació que analitzi els quatre cursos acadèmics impartits per la Universitat Lliure de Girona. Aquest és, doncs, el nostre objectiu principal.

Si fem nostres les paraules d'Edgar Morin, que qualsevol problema particular només pot ser plantejat i comprès correctament en el seu context,³¹ i això ho apliquem a aquest projecte, en ajudarà a elaborar aquest treball des d'una perspectiva integrada i total, en què la finalitat parcial de l'estudi del fet educatiu es completarà i reforçarà a través de la resta de sistemes socials amb què coexisteix.³² I alhora això fa que l'estudi del que va succeir a la Girona del Sexenni Revolucionari tingui sentit històriceducatiu a través de l'estudi de la Universitat Lliure de Girona. En aquesta línia, val a dir que ens situem en la perspectiva del que tradicionalment s'ha considerat un dels camps privilegiats de la historiografia educativa actual: les relacions entre universitat i societat.³³

Altrament també interessarà de veure com les iniciatives legislatives en matèria educativa en general, i concretament, universitària, promulgades pels constituents es concreten en la realitat educativa de la Girona del Sexenni. L'educació i la ideologia estan íntimament relacionades. Encara que la realitat i la norma legal no sempre són coincidents, s'ha de tenir en compte que la Llei no és només expressió del poder polític, sinó també el vehicle d'aspiracions enfrontades que moltes vegades reflecteix la realitat social de la qual en última instància dimana.³⁴ Creiem que el cas de la creació de la Universitat Lliure de Girona durant el Sexenni Democràtic és paradigmàtic de com es concreta aquest enfrontament d'aspiracions en el fet educatiu.

Antonio Viñao Frago fa més de vint anys deia que faltaven estudis monogràfics sobre els nous establiments educatius oberts arran del decret de llibertat d'ensenyament. La veritat és que des de llavors són pocs els treballs que han aparegut en relació a les universitats lliures. També comentava Viñao que és a causa de la falta d'aquests estudis monogràfics que es difícil de poder donar una imatge global de la resposta positiva a la llibertat i responsabilitat que suposava el nou sistema educatiu del Sexenni. En síntesi, Viñao conclou que la llibertat d'ensenyament acabada d'instaurar implicava la possibilitat d'usos correctes i incorrectes d'aquesta llibertat, i que aquests

³¹ MORIN, E. (2001). *Tenir el cap clar: per organitzar els coneixements i aprendre a viure*. Barcelona: La Campana. (pàg 14).

³² DEL VALLE, A. (1990). *Historia de la educación contemporánea. fundamentación científica y metodológica*. Madrid: Ediciones Nieva. (pàg. 65).

³³ COMPÈRE, M.M. (1995). *L'Histoire de l'éducation en Europe: essai comparatif sur la façon dont elle s'écrit*. Paris: INRP. Peter Lang.

³⁴ PUELLES, M. (1980). Op. Cit. (pàg. 12).

darrers usos no haguessin estat possibles en un règim centralitzat.³⁵ Sobrequés deia que s'hauria de respondre a la pregunta sobre si el tancament de la Universitat Lliure de Girona no era més causat pel nou esperit centralitzador del ministeri que no pas per certes irregularitats³⁶. També és objecte, doncs, d'aquest treball de recerca determinar fins a quin punt a la Universitat Lliure de Girona es va fer un ús correcte o incorrecte de la llibertat d'ensenyament, i ponderar quines van ser les veritables causes del seu tancament.

A Catalunya, des de la Renaixença, hi ha hagut un projecte historiogràfic adreçat al coneixement del passat i de la cultura pròpia i diferenciada, que ha donat lloc a un estol d'estudis notables d'institucions educatives com ara les universitats. Només cal recordar els estudis de Rubio i Lluch i, sobretot, de Ferran Soldevila a *Barcelona sense Universitat i la Restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*.³⁷

El període que va des de la restauració de la Universitat de Barcelona el 1837 fins als inicis del Sexenni és de consolidació i prestigi de la institució universitària barcelonina, amb personatges com Milà i Fontanals, Duran i Bas, Llorens i Barba, Bergnes de las Casas o Ramon Anglasesell. En aquest període es va instal·lar fortament el pensament que la institució universitària tenia una funció de control social, i que havia de contenir els excessos del pensament liberal, els quals en les seves versions més extremistes, havien dut a les teoritzacions socialistes.³⁸ A més, convenia als interessos de Madrid i de Barcelona mantenir el model centralitzat d'una "universitat central" i nou de "regionals", tant pel fet de ser Barcelona un símbol d'oposició liberal al règim absolutista que representava Cervera, com per la necessitat de seguir una política educativa centralitzadora, de tall francès,³⁹ justificada per la necessitat d'organitzar i vertebrar un estat oposat a l'existent en l'antic règim.⁴⁰

S'han anat ordint així, des de la *real cédula* de 14 d'octubre de 1717 de Felip V i fins ben entrat el s.XX, un seguit de pressupòsits sobre els que s'alimentava la idea d'un

³⁵ VIÑAO, A. (1985). Op. Cit. (pàgs. 93-101).

³⁶ SOBREQUES i CALLICO, J. (1978). Op. Cit. (pàgs15-16).

³⁷ GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (2001). "La construcció d'una història de l'educació espanyola. Apunts per a un debat a Educació i Història". *Revista d'Història de l'Educació*. Vol. 4. (1999-2000). (pàg. 93).

³⁸ ANGLASELL, R. (1862). *De cómo pueden influir las universidades españolas en el movimiento intelectual y moral de nuestra patria. Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1862 á 1863 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el catedrático de Economía política y Estadística Dr. D. Ramón Anglasesell*. Barcelona: Imprenta de Tomas Gorchs. (pàg. 11).

³⁹ PUIGVERT, J. M^a. (2003). "Barcelona, capital universitària de districte, 1837-1868". *La ciutat i les revolucions 1808-1868.III La cultura a l'època romàntica*. GRAU, R. (Coord.) 2005 Barcelona. Barcelona, quaderns d'Història. Núm. 12 (pàg 206).

⁴⁰ PUELLES, M. (1988). *Textos sobre la educación en España (Siglo XIX)*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia. (pàg. 27).

mapa universitari centralitzat que no feia viable estudis universitaris fora de Barcelona.⁴¹ També la percepció apriorística que un nombre excessiu d'universitats catalanes⁴² propiciava una general ineficàcia, una manca de recursos i un excés en el nombre d'aprovat, però, sense que s'hagi contrastat prou amb d'altres universitats de l'època.⁴³

2.2. HIPÒTESI, OBJECTIUS I METODOLOGIA

La hipòtesi d'aquesta tesi doctoral és la següent: l'organització i el funcionament de la Universitat Lliure de Girona en el període comprès entre 1870 i 1874 és un indicador de la situació social, cultural i ideològica de la Girona del Sexenni Democràtic, i també és indicador de fins a quin punt es van assolir les fites educatives que es van proposar els revolucionaris de 1868 mitjançant la llibertat d'ensenyament i la descentralització educativa.

Tenint en compte aquesta hipòtesi és necessari, doncs, un estudi de la Universitat Lliure de Girona que ens ajudi a comprendre el que va suposar la instauració (o restauració) d'aquest nivell d'ensenyament en termes de descentralització educativa i llibertat d'ensenyament. Així podrem veure fins a quin punt eren viables les propostes educatives, si es complien els ideals de l'alumnat lliure, si es donaven males aplicacions o abusos, i quines van ser les circumstàncies en què es va desenvolupar la institució educativa.

La recerca té els següents objectius específics:

- L'estudi del context polític i social en què van tenir lloc les reformes educatives, què va succeir en altres nivells de l'ensenyament, a part de l'universitari, i el que va representar la llibertat d'ensenyament en els diferents nivells educatius, especialment l'universitari.
- L'anàlisi del substrat ideològic de la Universitat, en el context del marc de pensament de l'època, a fi de veure com una institució educativa superior s'incardinava en el context sociopolític i cultural gironí.

⁴¹ RUBIO y BORRÁS, M. (1915). *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*. Barcelona: Librería Verdaguer. (pàg. 50).

⁴² FOLCH, A. (1970). *La Universitat de Cervera*. Barcelona: Rafael Dalmau editor. (pàg. 3).

⁴³ TORRENTS, R. (1998). "La Universitat de Vic. Notes sobre el seu restabliment". *Ausa*. Vol. 18. Núm. 140-141. (pàg. 133).

- L'anàlisi pròpiament de la institució, del seu professorat, dels seus òrgans de govern, del seu finançament, de l'edifici i de les instal·lacions.
- L'estudi dels assoliments de la Universitat, tant des de la perspectiva de l'estudiant (i dels seus assoliments educatius) com del que va representar en termes d'impacte social i cultural.
- L'explicació del tancament de la Universitat Lliure de Girona, a fi de determinar si era causat pel nou esperit centralitzador de 1874, per irregularitats administratives comeses o per altres circumstàncies.

Per a la realització d'aquesta recerca som conscients que hem de ser humils i que, en lloc d'un passat educatiu objectiu, relatem, respecte d'aquest passat, la història més acceptable que podem fer amb els recursos, conceptes i marcs conceptuals que tenim al nostre abast.⁴⁴ O, expressat en altres paraules, que qualsevol lectura correcta de la realitat és sempre històrica, social o ideològica.⁴⁵

De totes maneres, hem de reconèixer que aquesta subjectivitat en la interpretació històrica que reivindicuem es troba instal·lada en una comunitat que atorga un sentit que ha estat transmès per la tradició, el qual, seguint Josep Montserrat i Molas, permet superar la dicotomia creada entre l'exageració deconstructivista (ja que el mal de la postmodernitat és que ens aboca a una història postempírica impossible de realitzar) i la il·lusió historicista.⁴⁶

Pel que fa a l'elecció de l'objecte d'estudi, hem vist que hi ha un discurs dominant d'inevitabilitat del fracàs de l'ensenyament lliure, especialment en l'àmbit de les universitats lliures "locals". Això ens ha situat en la posició d'haver-nos de preguntar perquè resultava tan obvi aquest fracàs. Per a resoldre-ho haurem d'analitzar de la manera més exhaustiva possible les alternatives que en el seu moment van existir i quines podien haver-se plantejat, la qual cosa fa més complexa l'anàlisi. Haurem d'analitzar els defectes i virtuts de la llibertat d'ensenyament i de la Universitat, tot això vist des dels ulls dels seus protagonistes, des d'allò que pensaven, anhelaven i temien.

Pel que fa a la delimitació de l'objecte d'estudi, per raons estrictament possibilistes i de viabilitat, aquest treball es limita a la realitat de Girona i de la Universitat durant el

⁴⁴ DEPAEPE, M. (2006). *Vieja y nueva historia de la educación. Ensayos críticos*. Barcelona: Octaedro. (pàg. 31).

⁴⁵ STEINER, G. (1998). *Errata. El examen de una vida*. Madrid: Siruela. (pàg. 34).

⁴⁶ VILANOÛ, C. (2005). "El retorno a la historia de la Pedagogía: hacia una hermenéutica conceptual y cultural". Dins FERRAZ LORENZO, M. (Ed.) *Repensar la historia de la educación: nuevos desafíos, nuevas propuestas*. Madrid: Biblioteca Nueva. (pàg. 260).

període del Sexenni Revolucionari, tot i que no se'ns escapa la riquesa que hauria suposat fer-lo en el marc comparatiu, bé amb altres universitats de l'Estat, bé amb altres establiments lliures de Catalunya.

Al llarg del treball hem de tenir en compte la complexitat de la ciència històrica, la sospita cautelar de possibles inexactituds, parcialitats o ambigüitats, i el sa reconeixement que les coses se'ns mostren canviants i, per això, cal abordar l'estudi amb la deguda sensibilitat a l'hora de tractar expressions atribuïdes a èpoques i espais molt llunyans.⁴⁷

En aquest sentit, més que una història de coses, procurem fer una història de creacions humanes,⁴⁸ ja que pensem que qualsevol treball que tingui per objecte l'educació no es pot considerar correctament realitzat si no reflecteix la realitat històrica i social com a variable.⁴⁹ Val a dir en aquest punt que no se'ns escapa la rellevància que té l'estudi de les relacions entre les universitats i les seves comunitats locals, ni la importància de veure si aquestes institucions educatives el que pretenen és produir un canvi social, o al contrari, si són conseqüència d'aquest canvi.⁵⁰

Pel que fa al procés d'elaboració del treball, s'han seguit distintes etapes: una primera etapa de planificació, específicament pel que fa a conceptes i tècniques de treball; una segona etapa de recollida de dades tot seleccionant i contrastant les fonts documentals i bibliogràfiques; una tercera etapa d'anàlisi del contingut, i, finalment, una quarta etapa d'interpretació i formulació de conclusions.

Finalment, no podem deixar de dir que no s'escapa de l'ànim d'aquest treball contribuir en una funció social de la història, la qual descansa en el valor educatiu que té en la formació de la ciutadania,⁵¹ ja que el coneixement històric és indispensable per a la comprensió i l'explicació dels fenòmens singulars del present, perquè descobreix les seves causes històriques i el seu desenvolupament.⁵² Tanmateix hem volgut evitar que fossin les necessitats presents de la pedagogia pràctica les que determinessin

⁴⁷ GARCÍA CORTÁZAR, J.A. (1976). *Los nuevos métodos de investigación histórica*. Madrid: Río Duero.

⁴⁸ FEBVRE, L. (1975). *Combates por la historia*. Barcelona: Ariel. (pàg. 29)

⁴⁹ Si haguéssim de seguir la sistemàtica presentada per Maurice de Vroede, la concepció de la història de l'educació que es conté en aquest treball és molt més propera a la història social que a una història de les idees. Vegeu: VROEDE, M. (1979). "Tendencias actuales en Histoire de l'Éducation". *Terceres Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona.

⁵⁰ SILVER, H. (2007). "Higher Education and Social Change: Purpose in Pursuit?". *History of Education*. Vol. 36. Núms. 4 i 5. (pàgs. 535–550).

⁵¹ VILAR, P. (1995). *Pensar històricament: reflexions i records*. València: Eliseu Climent.

⁵² KOCKA, J. (2002). *Historia social y conciencia histórica*. Madrid: Marcial Pons. (pàg. 174).

l'elecció de l'objecte i l'abast d'aquesta recerca, en contra del que alguns sostenen.⁵³ Al contrari, el que hem pretès ha estat realitzar un estudi de qüestions i problemes educatius rellevants del passat, que puguin tenir transcendència actual i global i que desvetllin usos incorrectes a través de possibles apropiacions o mitificacions.⁵⁴

2.3. FONTS

Tot i que el mètode històric és un mètode científic amb diferents fases —heurística crítica, hermenèutica i exposició— és comunament acceptat que el procés d'investigació històrica s'ha de considerar sempre globalment, per no caure en l'error de confondre una de les parts amb la història que encara no està relacionada.⁵⁵

En aquest treball també realitzarem un estudi dels documents escrits no impresos, seguint Thvillers,⁵⁶ que hi ha en els arxius i que ens descobreixen esdeveniments rellevants de la pràctica pedagògica, els quals sovint es troben allunyats de la realitat “impresa” oficial.

Cal dir que hem seleccionat aquelles fonts que considerem més significatives alhora d'estudiar el fet històric i educatiu.⁵⁷ En aquest sentit, els documents de l'Arxiu Municipal de Girona són la mostra més quantiosa i rellevant per a aquest treball, sobretot els tretze lligalls d'expedients acadèmics i exàmens dels alumnes de Dret i Farmàcia que van cursar els estudis a la Universitat. També hem d'esmentar la documentació de l'Arxiu General Històric de la Universitat de Barcelona, la qual és especialment valuosa perquè prové de l'òrgan jeràrquic superior de la Universitat Lliure de Girona.

Del procés de localització i ordenació de les fonts se n'extreu les següent documentació:

⁵³ HERBST, J. (1999). “The History of Education: State of the Art at the Turn of the Century in Europe and North America”. *Paedagogica Historica*. Núm. 35. (pàgs. 737-747).

⁵⁴ DEPAEPE, M. (2001). “A professionally relevant History of Education for Teachers; Does it exist?”. *Paedagogica Historica*. Núm. 37. (pàgs. 631-640). També: FRIJHOFF, W. (2007). “Historia de l'Educació. Un balanç de l'evolució historiogràfica”. *XVIII Jornades d'Història de l'Educació. Col·loqui de Tardor. Banyoles*.

⁵⁵ RUIZ BERRIO, J. (1997). “El método histórico en la investigación histórica de la educación”. Dins GABRIEL, N., VIÑAO, A. (ed.) *La investigación histórico-educativa: Tendencias actuales*. Barcelona: Ronsel. (pàg. 176).

⁵⁶ THVILLERS, G. (1981). “Les sources de l'histoire de l'éducation”. *Histoire Mondiale de l'Éducation*. Paris: P.U.F. (pàgs. 18-20).

⁵⁷ DROYSEN, J.G. (1986). *Històrica: sobre enciclopèdia i metodologia de la història*. Barcelona: Edicions 62. (pàg. 47).

Fonts Inèdites

Arxiu Municipal de Girona (AMGi)

Secció XII.I. Universitats i Estudis:

Lligall Núm. 2. Inauguració. Llibre registre de comunicacions i títols

Lligall Núm. 3. Alumnes matriculats i actes d'exàmens

Lligall Núm. 4 a 14. Expedients i actes d'examen d'alumnat

Lligall Núm. 15. Relacions amb altres institucions

Lligall Núm. 16. (1869-1874) Formació i incidències. Càtedres. Permisos

Lligall Núm. 17. Discursos inaugurals a diverses universitats espanyoles

Llibre actes de l'Ajuntament 1868-1974

Secció VI.2. Lligall Núm. 4. Visita reial d'Amadeu I

Lligall 1.3.2.3. Inventari del mobiliari de la Universitat Lliure

Arxiu Històric de Girona (AHG) i Fons de la Diputació de Girona.

AHG 8.84 Fons del IB J Vicens Vives. 1350 Correspondència amb la Universitat 1867-1870

AHG 8.84 Fons del IB J Vicens Vives. 1351 Correspondència amb la Universitat 1870-1878

AHG 8.84 Fons del IB J Vicens Vives. 1353 Correspondència amb autoritats, corporacions i particulars 1860-1871

AHG 8.84 Fons del IB J Vicens Vives. 1354 Correspondència amb autoritats, corporacions i particulars 1871-1876.

AHG 8.84 Fons del IB J Vicens Vives. 1401. Llibre copiator d'ordres de la superioritat 1865-1894.

AHG Fons de la Diputació. Expedients de Personal.

Arxiu Diocesà de Girona (ADG)

Comunicacions del govern i ministeris, 1828-1872 (S-252)

Circulars i disposicions governatives. Jurament de la constitució, 1870 (S-530); rectors expulsats per Juntes Revolucionàries, 1868-74 (S-444).

Comunicacions del Govern Civil, 1868-1878 (T-482)

Correspondència de l'Ajuntament de Girona, 1836-1921 (S-311)

Correspondència amb prelats, 1867-1876 (T-550)

Arxiu General Històric de la Universitat de Barcelona (AGHUB)

Lligall 24/5/4/1 Memòries obertures cursos 1849-74

Lligall 24/6/4/12 Rectorat varis 1873-00
Lligall 24/2/4/7 Oficis rectorat 1871-88
Lligall 25/4/2/4 Superior. *Ministerio de Fomento* y Universidad de Barcelona 1869-1887
Lligall 25/5/4/16 Correspondència de relacions publiques 1871
Lligall 25/5/4/5 Oficis de rectorat a autoritats 1872-1882
Lligall 25/5/4/16 Rectorat com relacions públiques 1855-82
Lligall 25/5/5/21 Oficis del rectorat 1874
Lligall 26/2/7/12 Observacions al projecte de llei d'ensenyament. Jurament Constitució 1869
Lligall 26/4/5/9 Asuntos de la Universidad Libre 1870-1872
Lligall 26/7/8/28 Observacions discurs rector central 1868
Lligall 26/7/8/29 Oficis DG i Publica 1871-72
Lligall 26/7/8/34 Llocs de vacances dels catedràtics 1869-72
Lligall 26/8/3/1 Alborotos estudiantes 1872
Lligall 26/8/3/5 Exposició Viena 1872-73
Lligall 26/8/3/32 Oficis establecimientos libres 1872
Lligall 38/1/5/4 Oficis instrucció publica 1851-97
Lligall 38/4/5/30 Registro de comunicaciones que se dirigen a los inferiores y demás autoridades 1872-1876
Lligall 38/3/5/23 Ajeno a la universidad 1872
Lligall 41/2/5/4 Registro de comunicaciones que se dirigen a los inferiores y demás autoridades. 1868-1876
Lligall 41/2/1/6 Registro de comunicaciones que se dirigen a los inferiores y demás autoridades 1872-1876

Publicacions periòdiques

Publicades a Girona

Boletín de Primera Enseñanza de la Provincia de Gerona, 1875-1894

Boletín Oficial de la Provincia de Gerona, 1868-1874

Boletín Republicano de la Provincia de Gerona, 1869-1870

El Ampurdanés, 1868-1874

L'Autonomista, 1934

El Autonomista, Suplemento Literario Mensual, 1902-1927

El Canton de Gerona, 1870-1871

El Diario de Gerona, 1892-1924

El Eco de Gerona, 1868

El Norte, 1870-1897
El Pirineo, 1941
El Rayo, 1871-1872
El Sud, 1870-1871
El Vigilante, 1870-1871
La Aurora, 1872
La Conciliación, 1871
La Lucha, 1871-1874
La Nueva lucha, 1899-1903
La Razón, 1868-1869
La Provincia, 1872-1873
Los Sitios, 1950-1987

Publicades fora de Girona

La Humanidad, 1872
El Diario de Barcelona, 1868-1880
La Federación, 1869-1874
Miscelanea Literaria y Científica, 1873-1875
La Idea, 1871-1874
El Clamor del Magisterio, 1867-1877
El Monitor de Primera Enseñanza, 1867-1874
El Magisterio Balear, 1873-1874
La Paz, 1870

Altres publicacions periòdiques i col·leccions

Colección Legislativa de España, 1868-1874
Diario de Sesiones de las Cortes, 1870-1873
Diario de la Asamblea Nacional, 1873
Diario de las Cortes Constituyentes de la República Española, 1873-74

3. EDUCACIÓ I SOCIETAT A LA GIRONA DEL SEXENNI REVOLUCIONARI

3.1. INTRODUCCIÓ

La creació de la Universitat Lliure de Girona es produeix en el marc de la política educativa general del Sexenni Revolucionari, la qual va estar presidida tant pels principis de llibertat d'ensenyament i modernitat com per la descentralització de la Instrucció cap a diputacions provincials i ajuntaments. Aquest fet no va tornar a produir-se fins a la Constitució Espanyola de 1978, amb la breu excepció de la Segona República.⁵⁸

Aquests anys constituïren el primer i únic intent en la història educativa espanyola de dur a la pràctica els ideals més purs del liberalisme en matèria educativa, en un període que a més resulta molt interessant per veure allò que era possible d'aconseguir en matèria educativa en un context d'àmplia confrontació ideològica entre monàrquico-demòcrates⁵⁹, republicans i neocatòlics.⁶⁰

A la Girona de després de la Revolució, l'ensenyament que permetia la nova legislació liberal es va anar configurant en un nou context de llibertats públiques i moviments d'opinió, mentre el catolicisme confessional s'adaptava a nous mètodes (els de les noves organitzacions com l'*Asociación de Católicos* i els de la confrontació carlina), i apareixien nous conflictes de naturalesa política i social precursors del conflicte industrial i del moviment obrer.

Fou aquest el marc en què aparegué la Universitat Lliure de Girona; per tant, creiem que per valorar adequadament el que va suposar la seva restauració des del punt de vista històrico-educatiu, caldrà realitzar una descripció, encara que breu, del context polític i social en què es van realitzar les reformes educatives, i d'allò que va succeir en altres nivells de l'ensenyament, a part de l'universitari.

⁵⁸ CAPITÁN, A. (1997). *La educación en la Primera República Española (1873)*. Murcia: Nau Llibres (pàg. 39).

⁵⁹ Amb aquesta denominació, la de monàrquico-liberal i monàrquico-demòcrata, ens referim a l'alternativa política formada pel Partit Progresista, la Unió Liberal i el Partit demòcrata. Fou primerament representada per Joan Prim, després per Francisco Serrano i finalment per Práxedes Mateo Sagasta; no inclou però al partit radical, escindit del progressista, al qual ens hi referirem de manera individualitzada.

⁶⁰ VIÑAO, A. (1994). "Política educativa: el sexenio democrático (1868-1874)". Dins DELGADO, B. (coord.) *Historia de la Educación en España y América. Volumen 3. la educación en la España Contemporánea (1789-1975)*. Madrid: Morata. Fundación Santa María. (pàg. 265).

Tot i que pensem que no té sentit adoptar una visió fragmentària a l'hora d'explicar l'ensenyament a Girona durant el Sexenni, hi ha tres fets d'ordre polític que hem de tenir presents: el primer, l'efervescència revolucionària i de promulgació de llibertats públiques; el segon, la confrontació entre republicans, monàrquico-demòcrates i neocatòlics, i, el tercer, la forta inestabilitat per la situació de fet de guerra durant la Primera República. Aquests fets ens duen a quatre etapes: la primera que fa referència als moments inicials revolucionaris, la segona que comprèn el període des de la Revolució fins a la monarquia d'Amadeu, la tercera que correspon pròpiament al període de la monarquia d'Amadeu I, i la quarta que coincideix amb el període de la Primera República.

3.2. LA REVOLUCIÓ DE 1868 A LA CIUTAT DE GIRONA

La Revolució de 1868 va ser un moviment organitzat des "de dalt" per polítics i militars que tenien com a objectiu treure del poder els que feia molts anys que impedièren l'accés als progressistes en benefici de la Unión Liberal, i implantar unes mesures d'urgència per alleugerir la greu situació econòmica, la qual cosa ha fet que no es consideri un moviment pròpiament revolucionari.⁶²

Prim, figura senyera del partit progressista, ja anunciava al Congrés de Diputats, després de la Nit de San Daniel del 10 d'abril de 1865,⁶³ que s'aproximaven hores molt tristes per a Espanya. El 3 gener de 1866 ell mateix es pronunciava sense èxit contra el govern a Villarejo de Salvanés i *Aranjuez*, la qual cosa va fer que s'hagués de refugiar a Portugal. Des de l'estranger, el 22 de juny es va intentar infructuosament la rebel·lió dels *sargentos* de la caserna d'artilleria de San Gil amb Blas Pierrad i Juan Contreras al front. Aquests intents foren reprimits brutalment per l'exèrcit.

El gener de 1866 a Catalunya s'estenia un moviment revolucionari civil que feia que es declarés l'estat d'excepció, amb accions insurgents a l'Empordà com ara les de Ramon Roger, el gener i juny de 1866, i l'agost de 1867.⁶⁴ Girona havia vist aixecar-se i passar

⁶² FONTANA, J. (2007). *La época del liberalismo. Historia de España. Vol. 6*. Barcelona: Critica, Marcial Pons. (pàg. 355).

⁶³ El 10 d'abril de 1865, a la nit de San Daniel, la Guàrdia Civil, la infanteria i la cavalleria van reprimir de forma sagnant als estudiants de la *Universidad Central de Madrid* a la *Puerta del Sol* mentre donaven suport al rector cessat per haver-se negat a complir l'ordre governamental de destituir diversos catedràtics (entre ells Emilio Castelar i Nicolás Salmerón) per les seves posicions contràries a la doctrina educativa i ideològica oficial d'Isabel II establerta pel govern de Narváez.

⁶⁴ ROMERO, A. (1980). *El Republicanisme Federal Empordanès (1868-1869)*. Figueres: Editora empordanesa. (pàg. 27).

cap a la frontera el regiment d'infanteria de Bailén el juny de 1866, la qual cosa suposà més tard l'afusellament d'un pagès del Bassegoda que els va indicar el camí de França. L'agost de 1867 el general Contreras travessava els Pirineus per la Vall d'Aran, i com que no va trobar suport, va creuar tota la província de Girona per tornar a entrar a França. El mateix 1868 els polítics demòcrates i republicans a l'exili encarregaven a Pere Caimó que constituís una junta revolucionària, la qual s'hagué de dissoldre quan Caimó va ser detingut en ser interceptada una carta que va enviar el 18 de març a Joan Albert de Verges, en la qual li demanava l'adhesió a la Junta.⁶⁵

Aquest ambient insurreccional es combinava amb una greu crisi econòmica que es feia notar de forma especialment punyent a Girona: la sequera feia que les collites fossin minses i que el preu del blat fos prohibitiu (el bisbe, el 15 de gener de 1868, autoritzava "*rogativas públicas si los respectivos ayuntamientos lo solicitaren*").⁶⁶ De retruc, aquesta crisi de subsistències també afectava els obrers de la ciutat. Així ho corroboren els dos-cents aturats a Olot, la conflictivitat social amb la vaga dels teixidors i els alts nivells de mendicitat que obligaren constituir juntes de beneficència a desgrat dels sectors més conservadors de la burgesia.⁶⁷ La qüestió social i la por a la revolta hi eren ben presents. D'aquesta manera ho observaven moderats com Narcís Blanch i Illa:⁶⁸

El Estado, al echar mano del recurso de la asistencia oficial, ha venido a plantear prácticamente la cuestión del derecho al trabajo. Si fuéramos pesimistas, habríamos de ver en esto la próxima ruina de la industria catalana; pero tenemos fe en el provenir y no dudamos que este mal será puramente transitorio.

Girona, però, igual que Barcelona i la resta de ciutats catalanes, no va participar en la primera fase, violenta, en què es va prendre el poder el 1868, sinó que ho va fer en una segona fase, pacífica, a partir del 29 de setembre, quan ja s'havia constituït la Junta a Madrid.⁶⁹ Abans del dia 30 la tensió a Girona va ser important, i pel que llegim

⁶⁵ CLARA, J., JIMENEZ, A. (1975). *El Federal Pere Caimó*. Barcelona: Pòrtic. (pàg. 64).

⁶⁶ NADAL, J. (1971). *La revolución de 1868 en Gerona*. Girona: Camara Oficial de Comercio e Industria de la provincia de Gerona. (pàg. 13).

⁶⁷ PUIGBERT, J. (2000). *El sexenni democràtic a Girona: actituds religioses i moviment obrer (1868-1874)*. Girona: Universitat de Girona. Servei de publicacions. (pàgs. 37 i 125).

⁶⁸ BLANCH, N. (1867). *Crónica de la Provincia de Gerona*. Madrid: Editorias Rubio y Compañía.

⁶⁹ DE LA FUENTE MONGE, G. (2000). *Los revolucionarios de 1868 elites y poder en la España liberal*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones de Historia. (pàg. 16).

a la premsa local pensem que va augmentar fins el mateix moment de constitució de la Junta Revolucionària.⁷⁰

El 17 de setembre s'havia fet el pronunciament de l'armada a Cadis, però no tenim referències locals a la premsa fins al dia 22 de setembre, moment en què es convocaren els reservistes:

Los señores alcaldes de los pueblos de esta provincia, por sí, por medio de sus dependientes, y aún por pregón, si fuera preciso; avisarán a todos los soldados y veteranos de los regimientos de infantería y batallones de cazadores, que se hallan con licencias semestrales en sus respectivas localidades y anexas; sean de los reemplazos de 1865, 1866 y 1867, se presenten inmediatamente en esta capital, a recibir instrucciones que el excelentísimo Sr. Capitán General de este distrito ha tenido a bien dictar.

El dia 23 de setembre es publicaven els comunicats oficials del governador civil de Girona, els quals deien que s'havia controlat la insurrecció a la *Andalucía Baja*, i que, a part d'aquella regió, on els rebels havien interceptat les comunicacions, la resta de l'Estat estava sota control.

Els gironins podien llegir el 24 de setembre com el brigadier Inestal havia estat enviat a Santander amb les forces necessàries per sufocar els revoltats: que la *“conducta desleal de una gran parte de nuestra marina militar, que tiende hoy a imponerse no solo a las plazas sino a las poblaciones de todo el litoral”* no tingué efecte, ja que no s'atrevien a bombardejar les ciutats costaneres; i que els militars que els seguissin serien jutjats per un consell de guerra.

El 25 de setembre les notícies de la Revolució informaven que el general Calonge s'havia unit al brigadier Inestal, que la Guàrdia Rural havia controlat insurreccions a Alacant i Lleó, i que el marquès de Novaliches reunia un important contingent en el seu camí cap a Còrdova.

El 26 de setembre es publicava el *parte oficial* del compte de Cheste arribat a Barcelona, en el qual deia que només dues ciutats seguien revoltades (Cadis i Sevilla) i arengava a la població dient: *“Catalanes, amemos el Trono de los Peres y los Jaumes,*

⁷⁰ EL ECO DE GERONA de 22-9-1868 a 29-9-1868.

Isabeles y Fernandos ¡Viva Isabel III! La religión y la monarquía legítima son el puerto de las náufragas naciones”.

El 27 de setembre *El Eco de Gerona* no va treure cap notícia dels aixecaments; l'edició del 28 de setembre (si va existir), no l'hem trobada, i el 29 de setembre, juntament amb una repetició de la convocatòria dels reservistes, es va publicar per primera vegada a Girona una notícia dels revoltats:

Por una casualidad hemos podido saber que en el Boletín Oficial de los que publica el Gobierno Provisional revolucionario de Sevilla se manifiestan las bases bajo las cuales se desea gobernar la nación, y son: Consagración, práctica e inmediata de las libertades de enseñanza y de cultos. De tráfico a industria y la reforma de las leyes arancelarias hasta establecer de lleno la libertad de comercio. Si todo esto es verdad, la religión de nuestros padres, y la industria y el comercio en Cataluña, no quedarán bien parados que digamos.

Pels comentaris del periodista es veu que no hi havia encara la percepció que la revolta hagués triomfat. El dia 30 de setembre, a dos quarts de vuit del matí, es constituí la Junta quan la derrota de les forces reials al pont de l'Alcolea era ja coneguda. Pau Alsina, Jaume Cufí, Pere Caimó, Josep Jubert i Ferran Garcia van prendre el poder a l'Ajuntament de mans del governador civil i militar Pedro Cavanna, i van passar a constituir per aclamació una junta interina que integraren per parts iguals progressistes i republicans. Així, doncs, els membres d'aquesta junta foren Josep Deura (president i professor de l'Institut), Joan Sormany, Josep Ametller, Joan Surós, Francesc Barrios, Jaume Cufí, Pere Caimó, Pau Alsina, Francesc Castellví (professor de l'Institut), Josep Toribi d'Ametller, Francesc Loperena (secretari, i professor de l'Institut i de l'Escola Normal) i Josep Jubert (professor de la Facultat de Farmàcia).⁷¹ Els revoltats no veien clara, però, la posició de l'exèrcit (*“hasta ahora el regimiento de esta guarnición no ha querido adherirse al movimiento, pero no lo hostiliza”*), i per això telegrafiaren a Pierrad perquè vingués a Girona amb les seves forces.⁷²

A les 11 de la nit del 29 de setembre de 1868, el general Pierrad havia creuat la frontera per la Jonquera i amb 600 homes havia arribat a Figueres a les 6 de la tarda del dia 30, sent acollit amb entusiasme pel poble i formant-hi la Junta Revolucionària. Allí va fer un míting, es va interpretar l'himne de Riego i d'altres revolucionaris. Quan

⁷¹ AMGi Lligall 463. Manual d'acords de 1868. Acta de la Sessió de 30-9-1868.

⁷² NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 28).

va rebre notícies de Girona va deixar la capital de l'Alt Empordà i marxà cap a aquesta població.

En aquestes circumstàncies va arribar Pierrad a Girona amb uns 3.000 homes (en aquells moments la població de la ciutat era d'uns 15.000 habitants), entre els quals hi havia les forces del castell de Figueres, una companyia de carrabiners i un piquet de la Guàrdia Rural.⁷³ Pierrad es va hostatjar a Casa Carles, a la plaça del Vi, i a Girona s'hi començà a produir una congregació d'escamots a instàncies de Pere Caimó i Josep Toribi d'Ametller que venien de places tradicionalment republicanes (Sant Feliu de Guíxols, Santa Cristina d'Aro, Llagostera o Banyoles) i que sospitaven de l'actitud revolucionària de la Girona catòlica i reaccionària.

Amb aquest ambient de tensió, la premsa local recull en diferents ocasions l'èxit que va suposar el triomf pacífic de la Revolució (*"Imposible es de todo punto el que podamos pintar, no pálidamente, el entusiasmo que reina, el como fraterniza el pueblo con todo el ejército, y a la vez el orden y la tranquilidad que preside todos los actos"*),⁷⁴ i ben aviat es digué a Caimó i Toribi d'Ametller que aquesta força congregada a la capital ja no era necessària.⁷⁵

Aquest entusiasme no era el dels moments revolucionaris com alguns haurien esperat, això tant pel caràcter conservador del programa polític dels generals rebel·lats, com pel cansament dels fracassos insurgents precedents.⁷⁶ La primacia de la Junta de Barcelona era notable i les accions de la Junta de Girona anaven a remolc de les de la capital del principat. En qualsevol cas, el fervor, molt o poc, va anar minvant a mesura que es constituïa la Junta definitiva, es feien les primeres eleccions lliures al consistori i finalment desapareixien les juntes, a mesura que s'anava perfilant el caràcter i les opcions de les diferents formacions polítiques que havien participat en els aixecaments.⁷⁷

Al mateix temps, ja s'anaven gestant les diferències entre monàrquico-deomòcrates i republicans. A Girona, la paritat republicana de la Junta Revolucionària inicial (interina) entre progressistes i republicans va canviar a partir de les eleccions del dia 8 d'octubre, i en la Junta definitiva quedaren com a únics membres republicans Pere Caimó i Víctor

⁷³ EL AMPURDANÉS de 15-10-1868 (pàg. 3).

⁷⁴ EL ECO DE GERONA de 3-10-1868 (pàg. 2).

⁷⁵ NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 59).

⁷⁶ FONTANA, J. (1968). "La revolució de 1868 a Catalunya". *Serra d'Or*. Any X. Núm 108. (pàg. 23).

⁷⁷ NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 59).

Prax, en comptes dels sis republicans inicials. Aquest desequilibri polític en el territori va marcar la política general de la província, i també l'educativa.

3.3. L'ENSENYAMENT FINS A LA MONARQUIA D'AMADEU I

3.3.1. La Revolució de Setembre i l'ensenyament

Els darrers anys d'Isabel II van ser especialment repressius en matèria educativa. Calia eliminar l'aparició d'idees anticlericals i antiborbòniques. En l'àmbit universitari, trobem l'exemple en la prohibició de llibres i el cessament de professors durant la Nit de Sant Daniel de 1865. En el primer ensenyament, es va voler donar un paper més important a l'Església en el control ideològic a través de la Llei d'instrucció primària, de 2 de juny de 1868.⁷⁸

Davant d'aquesta situació, aparegué el nou esperit pedagògic dels revolucionaris del 68 que afirmaven la responsabilitat de la societat com a subjecte de la instrucció pública; recuperaven la idea que la instrucció era l'únic camí pel qual la societat podria progressar i renunciaven a exercir el control ideològic mitjançant l'educació, amb la qual cosa aconseguien la llibertat d'ensenyament.⁷⁹ En conseqüència, la victòria de la Revolució de Setembre de 1868 va significar l'inici d'una època de reformes polítiques, legals i institucionals que afectaren directament la instrucció pública.⁸⁰

A Girona, l'ensenyament, i més concretament el primer ensenyament, també era objecte de l'atenció de la premsa de l'època: és curiós que el mateix dia que el general Pierrad travessava la frontera la premsa local de Girona publicqués un article propagandístic titulat "*La Instrucción Pública*",⁸¹ en què es defensaven els progressos que s'havien fet en matèria educativa, especialment durant els darrers anys d'Isabel II.

Aquest article té rellevància per a nosaltres perquè ens revela l'ús que es feia de l'ensenyament en el règim d'Isabel II i l'estat en el qual es trobava. Tot i que en aquest

⁷⁸ PUELLES, M. (1979). *Historia de la educación en España: textos y documentos. De las Cortes de Cádiz a la Revolución de 1868*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia. (pàg. 43).

⁷⁹ PUELLES, M. (1988). Op. Cit. (pàgs. 14 i 89).

⁸⁰ La Gaceta de Madrid del 22 d'octubre portava el decret de Ruíz Zorrilla amb les primeres disposicions referents a l'ensenyament.

⁸¹ CUYAS i PRATS, J. (1868). "*La Instrucción Pública*". *El Eco de Gerona*. 29-8-1868 (pàg. 1).

article lloa l'existència de certs progressos com l'ensenyament per a adults, no s'amaga la intenció que té aquest tipus d'instrucció per als moderats:

Se interesa grandemente por su fomento convencido de que un pueblo se gobierna con más facilidad cuanto más se halle desarrollada la instrucción entre sus individuos.

D'altra banda, l'article també ens serveix per fer una mica de repàs d'allò que possiblement va succeir amb l'ensenyament primari. S'hi diu que en el període que va de 1845 a 1866 es va passar de 15.640 escoles a 30.042, i de 662.611 a 2 milions d'alumnes. L'anuari estadístic de 1866-1867, en canvi, situava el nombre d'alumnes públics i privats en 1.425.339, la qual cosa fa poc creïble la xifra de nombre d'alumnes de l'article.⁸²

Pel que fa a la qüestió dels edificis escolars, també calia matisar la dada que ens donava l'article: primer perquè la informació de l'article portava a engany, ja que la despesa real en construcció i reparació d'escoles provenia fonamentalment de l'esforç dels municipis (dels 2 milions de rals anuals, només 400.000 corresponien a subvencions estatals), i després perquè calia tenir en compte que les escoles tot sovint estaven emplaçades en edificis públics destinats a altres usos, i no estaven en bon estat. Una balanç de la situació dels edificis escolars, aparegut el 1870, situava el nombre d'escoles amb edifici propi i en bon estat en 6.426.⁸³

La situació de l'ensenyament tampoc era tan afalagadora com ho vol fer veure l'article, ja que eren nombrosos els casos de mestres que no percebien el sou: una de les darreres circulars de la *Junta Provincial de Instrucción Primaria*, encara en el regnat d'Isabel II, apressava els alcaldes que no haguessin ingressat els sous a fer-ho sota pena de multa de deu escuts.⁸⁴ A Girona, tot i que no es produïren el tancament d'escoles i l'acomiadament de mestres que succeí en altres llocs de l'Estat, l'ensenyament primari va passar per les mateixes angoixes econòmiques, amb unes instal·lacions escolars precàries i uns mestres molt mal retribuïts.

⁸² Resumen de las escuelas de primera enseñanza y de los alumnos que concurrieron a ellas en el primer trimestre de 1867. Anuario Estadístico de España publicado por la Dirección General de Instrucción Pública de 1866-1867. Madrid: Establecimiento Tipográfico Manuel Minuesa. 1870.

⁸³ EL CLAMOR DEL MAGISTERIO de 29-9-1870 (pàgs. 302-306).

⁸⁴ BOP de Gerona de 28-9-1868. Núm. 117. (pàg. 2). *Instrucción Primaria. Circular relativa a que diversos pueblos no han satisfecho aun las obligaciones del capitulo de instrucción publica correspondientes al trimestre que se expresa.*

Una de les novetats de la Revolució de Setembre, però, va ser la restauració de les escoles normals de mestres, les quals havien estat tancades per la llei d'Instrucció pública, de juny de 1868, al "*ser considerada foco de corrupción y perversidad para los pueblos*".⁸⁵ La Junta Revolucionària, el 5 d'octubre de 1868, acordava que la Normal de Girona s'instal·lés als locals que havia ocupat fins que va ser derogada, amb els mateixos professors i personal,⁸⁶ i el 20 d'octubre s'anunciava l'inici de matrícula per al curs 1868-1869.⁸⁷

Pel que fa al Seminari Conciliar, tot i que en els moments revolucionaris inicials se'n podia esperar la clausura, l'única cosa que succeí va ser la supressió de la subvenció que aquest establiment rebia de l'Estat.⁸⁸ El Seminari Conciliar, en realitat, era un gran institut d'ensenyament mitjà amb estudis annexos de Filosofia i Teologia. La major part dels alumnes no aspirava al sacerdoci de forma explícita, sinó que buscava una forma barata d'accedir al segon ensenyament (del total de 743 alumnes només 57 eren interns).⁸⁹ La supressió de la subvenció estatal al Seminari i la disminució d'alumnes que va experimentar aquest establiment durant aquest període faria que altres establiments, com l'Institut Provincial de segon ensenyament, se'n beneficiessin.

L'Institut Provincial estava plenament integrat amb els canvis polítics, amb representants significatius del seu Claustre a la Junta Revolucionària (Josep Deura i Francesc Castellví). Amb el nou context favorable a la instrucció i a les sensibilitats polítiques dels professors de segon ensenyament,⁹⁰ el que més preocupava a l'Institut era iniciar les classes tan aviat com fos possible i restablir les càtedres dels professors traslladats els darrers anys del govern d'Isabel II, la qual cosa va ser una de les qüestions de més rellevància que va resoldre la Junta:⁹¹

El Director y el Claustro del Instituto se creen en el deber de manifestarle su gratitud por las acertadas disposiciones que ha dado en materia de enseñanza ya reparando los actos arbitrarios del gobierno ominosos que ha caído respecto del personal con su reposición en sus anteriores cargos de los Sres. Catedráticos trasladados, ya derogando el último reglamento de segunda enseñanza.

⁸⁵ Així ho diu el ministre Ruiz Zorrilla en l'exposició de motius del decret de 14 de setembre de 1868 derogant la llei d'Instrucció primària de juny de 1868.

⁸⁶ Acta de la Junta Revolucionària de 5 d'octubre de 1868. NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 69).

⁸⁷ BOP de Gerona de 23-10-1868. Núm. 127. (pàg. 2).

⁸⁸ Decreto de 22-10-1868 suspendiendo el pago de la asignación que vienen percibiendo los seminarios conciliares. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 424).

⁸⁹ MARQUÈS J.M^e. (1977). "Constantino Bonet, Obispo de Gerona (1862-1875) II. El Episcopado". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. 1977, 1978. (pàg. 274).

⁹⁰ Acta de la Junta Revolucionària de 6 d'octubre de 1868. NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 13).

⁹¹ AHG Lligall 1353. Carta de 9-10-1868 del director Sebastià Obradors a la Junta Revolucionària.

3.3.2. Església i ensenyament a la Girona de la Revolució

L'aliança entre Església i Estat durant l'època d'Isabel II, si bé no va suposar cap problema als caps militars pronunciats a Cadis el setembre de 1868,⁹² sí que provocà importants reivindicacions populars anticlericals que eren canalitzades a través de les juntes revolucionàries.⁹³ A Girona en els moments revolucionaris inicials va aparèixer un anticlericalisme revolucionari⁹⁴ que suposava un impacte de primer ordre en la societat gironina.⁹⁵ Aquest, però, no podem dir que tingués gaire conseqüències pràctiques (a banda de l'ensurt d'un clergat acostumat a la protecció de l'Estat⁹⁶ i algun fet ocasional, més o menys notori, com era la demanda d'exclaustració d'una monja per part de la seva mare⁹⁷ o l'expulsió de rectors en alguns pobles de l'Alt Empordà, en concret Figueres, Agullana, Rabós, Cabanes i Santa Llogaia).⁹⁸

Pensem, però, que va ser en el terreny educatiu on la lluita entre Església i Estat va ser més aferrissada. Es mantenia una lluita en el camp moral que l'Església ja havia perdut al llarg del segle XIX en l'àmbit material amb les desamortitzacions.⁹⁹ El Sexenni es va iniciar amb l'herència d'una llei d'instrucció primària fortament clerical, la qual amb només tres mesos de vida les juntes revolucionàries s'afanyaren a derogar.¹⁰⁰ Aquesta decisió, la més important de la Junta Revolucionària en matèria educativa, estava en consonància amb la petició que efectuaren el 5 d'octubre de 1868 dos-cents gironins, els quals van enviar una carta a la Junta Revolucionària en la qual demanaven que "el

⁹² EL ECO DE GERONA de 2-10-1868 (pàg 1). En el *Manifiesto de los generales sublevados* es deia: "Contamos para realizar nuestro inquebrantable propósito... con el apoyo de los ministros del altar".

⁹³ PUIGBERT, J. (2000). Op. Cit. (pàg. 45).

⁹⁴ El 12 d'octubre es suprimia la Companyia de Jesús, el 15 es prohibia a les companyies que poguessin adquirir bens; el 18 es suprimien totes les congregacions religioses creades després de 1837; el 19 es dissolien les conferències de Sant Vicenç de Paül; i el 22 les subvencions estatals als Seminaris.

⁹⁵ PUIGBERT, J. (2006). "El Sexenni democràtic (1868-1874)". Dins COSTA, L.(ed.), MAROTO, J.(coord). *Història de Girona*. Girona: CCG Edicions. (pàg. 432).

⁹⁶ La conseqüència pràctica més important va ser el tancament d'un únic convent, el de Santa Clara. Vegeu: PUIGBERT, J. (2000). Op. Cit. (pàg. 50).

⁹⁷ Una mare de Cadaqués va demanar a la Junta que se li tornés a la seva filla, la qual li havia estat arrabassada per les monges de Sant Daniel; no volent la filla tornar amb la mare a requeriment de la Guàrdia Civil, i enmig de la polèmica sobre si calia prohibir totes les congregacions religioses, el governador va prohibir nous vots fins que les Corts no legislessin. Vegeu l'acta de la Junta Revolucionària de 7 d'octubre de 1868 a NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 77).

⁹⁸ PUIGBERT, J. (2000). Op. Cit. (pàg. 50). A partir d'informació recollida en el BOE de 10 de setembre de 1869.

⁹⁹ Joan Puigbert es manté en aquesta tesi la qual recull de GONZALEZ, NAZARIO (1968). "Análisis, concepción y alcance de la revolución de 1868". *Razón y Fe*. Núms. 850-851. (pàg. 458).

¹⁰⁰ Acta de la Junta Revolucionària de 5 d'octubre de 1868. "Se deroga la ley de 2 de junio de este año y se declara vigente por ahora y sin perjuicio de lo que en su día resuelvan las Cortes, la de 9 de septiembre de 1857. La Junta Revolucionària de Girona...". NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 69).

*clero no tenga intervención ni inspección sobre la enseñanza, que ésta sea gratuita y obligatoria.”*¹⁰¹

En la mateixa línia, el dia 10 d'octubre de 1868, el governador civil presentava a la Junta una proposició per suprimir les congregacions religioses *“fundándose en que éstas han sido siempre enemigas de la libertad y se daba en ellas una educación malísima en virtud de la cual se hacía creer a los hijos que debían abandonar y olvidar a los padres y al mundo para consagrarse al servicio de Dios y alcanzar la gracia eterna”*. Josep Ametller, vocal progressista de la Junta, s'hi va oposar, ja que considerava que la proposició del governador civil estava en contradicció amb la llibertat d'associació ja proclamada per la Junta i que, per tant, no es podia aprovar la supressió de les congregacions. Francesc Castellví (radical, i després republicà) i el president Josep Deura (progressista) volien la supressió, i manifestaven: *“Que las corporaciones religiosas ... quebrantaban la ley natural que nos obliga a vivir en sociedad y que en su concepto lo más prudente sería prohibir en lo sucesivo el establecimiento de conventos y el ingreso de más individuos”*. En aquest punt, es va suspendre la sessió per ser massa tard, i l'endemà, a fi de conciliar les distintes opinions, es va acordar prohibir nous vots i professions fins que les Corts Constituents disposessin el que fos més convenient.¹⁰²

Podem veure, doncs, que els progressistes més moderats, com Josep Ametller, s'oposaven a les decisions més anticlericals de la Junta Revolucionària, en contra de la posició de republicans i progressistes radicals, fins al punt d'aturar decisions tan importants com la supressió d'ordres religioses. També veiem com, sense cap problema, l'Ajuntament progressista acordava que continués funcionant el col·legi de les *Madres Escolapias* *“atendidos los buenos resultados que su existencia produce a la enseñanza de niñas, y atendido también el buen concepto de que generalmente gozan aquellas religiosas”*.¹⁰³

Tanmateix, un cop *dissolta* la Junta Revolucionària, la *Junta Provincial de Instrucción Pública*, controlada per republicans, no deixava d'emprendre mesures correctives en casos d'abusos comesos per religiosos en l'ensenyament. Un exemple és la circular de la *Junta Provincial de Instrucción Pública* de 19 de desembre de 1868, en què es critica els abusos que alguns mestres cometien a favor d'una societat anomenada *Sociedad*

¹⁰¹ NADAL, J. (1975). “Prólogo”. Dins CLARA, J., JIMÉNEZ, A. (1975). Op. Cit. (pàg. 14).

¹⁰² Vegeu actes de la Junta Revolucionària de 10 i 11 d'octubre de 1868 a NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàgs. 78-84).

¹⁰³ AMGi Lligall 463. Manual d'acords de 1868. Acta de la Sessió de 23-11-1868.

de la Santa Infancia, que recaptava fons “para redimir a los niños que nacen y viven en las tierras del Asia”.¹⁰⁴

3.3.3. Les depuracions a l'ensenyament

En aquest primer període del Sexenni també es produïren depuracions de funcionaris, les quals foren les normals en una situació de canvi de govern.¹⁰⁵ Pel que fa a les depuracions de mestres, suposaren en els casos més significatius la rehabilitació i reparació del brutal atemptat a la Ciència i a la dignitat del professorat dels darrers anys del regnat d'Isabel II.¹⁰⁶ El cas més notori a Girona va ser el cessament del director de l'Institut Provincial, Antoni Secret, el qual era un conegut antiliberal i presumpte membre de la policia secreta,¹⁰⁷ i de dos catedràtics més.¹⁰⁸ Amb aquesta depuració es restaurava la situació anterior a la repressió educativa a què s'havia sotmès l'Institut Provincial, en els anys que precediren la Revolució de Setembre, amb trasllats forçosos de professorat.¹⁰⁹

En relació amb les depuracions, la Junta de Girona hagué de tractar, a més, peticions de ciutadans que demanaven la substitució de mestres,¹¹⁰ i en algun cas es produí l'acusació de favoritisme en el nomenament per l'Ajuntament del substitut del mestre

¹⁰⁴ BOP de Gerona de 28-12-1868. Núm. 153. (pàg. 4). *Instrucción Primaria. Circular de 19 de diciembre de 1868 para cortar los abusos que se cometen en las escuelas por asociaciones religiosas. “Si todos los niños o niñas que asisten a las escuelas se suscribiesen a esa infantil Sociedad, la España sería un caudaloso río de oro que iría a fertilizar los amenos campos de oriente. No importa aquí que nos muramos de hambre y de miseria.... Muchos maestros y maestras, ya por una condescendencia excesiva, ya por el temor de que fueran tachados de irreligiosos, o ya por librarse del enojo de determinadas influencias, que hoy felizmente han cesado, hánse suscrito a la asociación referida con todos sus discípulos, obligándose ellos mismos a hacer la recaudación de los cuartos, llevando la lista de los niños que pagan y no pagan y sometiéndose a ciertas prácticas religiosas que los estatutos prescriben. La Junta de Instrucción Pública no puede en manera alguna consentir que las Escuelas se conviertan en centros de explotación de ninguna sociedad particular, ni tolerar tampoco que maestros y discípulos, en el ejercicio de sus funciones, obedezcan a inspiraciones que no sean sus autoridades legítimas. Considerando el maestro como particular, como ciudadano español, es libre de pertenecer a la asociación que tenga por conveniente; pero como funcionario público, está sujeto a leyes y disposiciones del ramo”.*

¹⁰⁵ PUIGBERT, J. (2000). Op. Cit. (pàg. 50).

¹⁰⁶ CACHO, V. (1962). *La Institución libre de enseñanza. I Orígenes y Etapa Universitaria*. Madrid: Ediciones Rialp S.A. (pàg. 192).

¹⁰⁷ OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 130).

¹⁰⁸ Comunicacions de la Junta Revolucionària de Girona de data 3 d'octubre de 1868. “A D. José Secret destituyéndole del cargo de catedrático de Geografía e Historia del instituto provincial de esta ciudad. A D. Sebastián Obradors reponiéndole del cargo de Director del Instituto provincial. Declarando que cese D. Vicente Pou del cargo de catedrático de Sicología y Lógica que venía desempeñando en el Instituto de Provincia y reponiendo en el cargo a D. Francisco Castellví”. Vegeu NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 66).

¹⁰⁹ Sebastià Obradors fou cessat en el seu càrrec de director, i els professors Francesc Castellví i Josep Casanovas foren traslladats a Monforte i logronyo. Vegeu OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 98).

¹¹⁰ Acta de la Junta Revolucionària de 15 d'octubre de 1868. *Un oficio de la Junta de Verges firmada por varios vecinos de dicha villa pidiendo se destituya a D. José Colomer, profesor de instrucción primaria y se nombre a D. Santiago Izal y Deu profesor privado de la misma. Vista la opinión de la sección se acordó que pase a la Junta de Instrucción Pública con recomendación*. Vegeu NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 92).

depurat.¹¹¹ No sembla, però, que en cap cas fos la política de la Junta Revolucionària la que revisés la decisió de les juntes locals a l'hora de separar el mestre quan algú ho demanava;¹¹² i en aquells casos que les sol·licituds poguessin semblar il·legals, la Junta demanava que se'n formés expedient i que fos la Diputació la que ho resolgués.¹¹³

Ben aviat, però, en la línia de la política del govern provisional de laminar poc a poc el caràcter revolucionari de *La Gloriosa*, i de tornar a l'ordre, es va dictar un decret, de 18 de novembre de 1868, publicat en el Butlletí Oficial de la Província, de 2 de desembre, el qual deixava sense efecte els acords de separació de mestres acordats per les juntes revolucionàries.¹¹⁴

El excesivo celo con que procedieron algunas juntas revolucionarias y otras corporaciones populares cuyos buenos deseos el gobierno provisional reconoce desde luego, dio margen a que se acordasen medidas graves, que si un precipitado proceder disculpa, habida consideración a lo extraordinario de las circunstancias, también requieren hoy reparación eficaz y pronta, sin perjuicio de proceder severamente en cada caso.

L'efectivitat del decret de reposició de mestres era diferent en funció del lloc i la circumstància política: a Girona, la Junta Provincial d'Instrucció estava controlada per republicans (Francesc Castellví n'era el president i Artur Vinardell el secretari), i no estaven gaire d'acord amb la reposició dels mestres depurats. L'endemà mateix de la publicació de la restitució dels mestres, i per tal que no fos totalment efectiva, s'acordava la separació d'aquells mestres que tinguessin la condició de religiosos.¹¹⁵

¹¹¹ Acta de la Junta Revolucionària de 15 d'octubre de 1868. "Enseguida dióse cuenta de los trabajos presentados por las secciones en el orden que sigue: ... Una solicitud de D Jaime Coll del pueblo de Cabanes solicitando se le reponga en el Magisterio de dicho pueblo del cual se le separó para colocar en él a un pariente del Sr. Presidente de la Junta". Vegeu NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 92).

¹¹² Acta de la Junta Revolucionària de 10 d'octubre de 1868. "Teniendo presente la incapacidad del maestro Barbosa para el desempeño del magisterio a fin de dar una muestra de respeto de parte de esta Junta a la autonomía de los pueblos se acordó confirmar la destitución de dicho maestro de escuela de Besalú hecha por su Junta Revolucionaria nombrando en su lugar al digno profesor D. Antonio Balmaña a propuesta de la referida Junta". Vegeu NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 78).

¹¹³ Acta de la Junta Revolucionària de 15 d'octubre de 1868. "Solicitud firmada por varios vecinos de esta ciudad instando sea revelado D. Mariano Calzada del cargo de profesor de la Escuela Normal; puesto a discusión el informe favorable de la sección usaron de la palabra los Sres. Ametller, Florejachs y Climent para persuadir la justicia de que se forme expediente y después de tomarla el Sr. Caimó y el Secretario al objeto de determinar la corporación y la forma competentes en este negocio se acordó pasara a la provincial de instrucción Pública para que bajo la base de la denuncia firmada por los vecinos de esta ciudad forme expediente al Sr. D Mariano Calzada con arreglo a la Ley y reglamentación vigentes". Vegeu NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 92).

¹¹⁴ BOP de Gerona de 2-12-1868. Núm. 144. (pàg. 2). Per resolució de la Junta d'instrucció Pública feia públic el decret de 18-11-1868 deixant sense efecte els acords de separació de mestres.

¹¹⁵ BOP de Gerona de 7-12-1868. Núm. 146. (pàg. 3). Es comunicava l'acord de 3-12-1868 cessant els mestres que siguin religiosos. "Considerando que los religiosos de ambos sexos están subordinados a sus gefes naturales, a quienes deben obedecer ciegamente, y que por lo tanto no pueden desempeñar la escuelas públicas según las

3.3.4. Les lluites entre liberals i republicans a l'ensenyament

Un dels aspectes que potser foren més nous, però, foren la nova administració educativa i el caràcter polític de les juntes locals i provincials d'instrucció pública. El Sexenni, des d'un bon inici, va definir noves competències locals en matèria d'educació, totes centralitzades en el període isabelí.¹¹⁶ El decret de 14 d'octubre de 1868 va donar als ajuntaments la potestat per nomenar els mestres de l'escoles públiques i els membres de les juntes locals de primer ensenyament, i era competència de les diputacions els nomenaments de les juntes provincials d'instrucció pública.¹¹⁷ Amb el decret de 21 d'octubre de 1868,¹¹⁸ ajuntaments i diputacions podien, a més, crear establiments lliures, fins i tot d'àmbit universitari, amb capacitat per conferir títols i graus acadèmics.

D'aquesta manera s'obria la porta a la discrepància política en matèria d'ensenyament entre la capital i la província en funció dels resultats electorals, la qual cosa era l'origen de nombroses tensions. Trobem indicis de diferències polítiques quan Domingo Puignau, professor de l'Escola Normal i progressista, i Francesc Rogés, mestre de primer ensenyament i republicà, demanaren al mateix temps a la Junta Revolucionària ostentar la Secretaria de la *Junta de Primera Enseñanza*, i el 15 d'octubre de 1868 es va resoldre que no es podien atendre les peticions, ja que s'havia suprimit la Junta de Primera Enseñanza.¹¹⁹

Un altre exemple de discrepància el trobem en el conflicte de competències entre la Junta Provincial i la Local per al nomenament d'un auxiliar de l'escola de nens. Segons veiem en un acta del Ple de l'Ajuntament, la Junta Provincial d'Instrucció Pública va manifestar que en ús de les seves facultats havia nomenat Isidre Salvà perquè ocupés la plaça d'ajudant de l'escola municipal que tenia a càrrec Francesc Rogés.¹²⁰ A la vista d'això, l'Ajuntament acordava oficiar a la Junta Provincial la conservació del dret que té

inspiraciones de la autoridad civil, ni hacer uso de su propia libertad ... Esta Junta en sesión de hoy ha acordado que los religiosos de cualquier sexo, que desempeñan escuelas públicas, municipales o de distrito, cesarán en el ejercicio de su cargo tan pronto como se presente el maestro o maestra que la Junta tenga a bien nombrar".

¹¹⁶ SUAREZ, M. (2001). "Las reformas educativas en el sexenio revolucionario". Dins SERRANO, R. (dir.). *España, 1868-1874. Nuevos enfoques sobre el Sexenio Democrático*. Valladolid: Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Turismo (pàgs. 141-142).

¹¹⁷ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 315).

¹¹⁸ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 416).

¹¹⁹ Acta de la Junta Revolucionària de 15 d'octubre de 1868. NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 92).

¹²⁰ AMGi Lligall 463. Manual d'acords de 1868. Acta de la Sessió de 28-12-1868.

l'Ajuntament per nomenar l'ajudant de l'escola elemental de nens (en base al que deia la *real orden* de 10 d'agost de 1858, que corresponia a la Junta Provincial el nomenament del mestre, i a la Junta Local el del seu ajudant).¹²¹ El tema sorgí de nou quan va ser necessari substituir Salvà, i la Junta Provincial, de signe republicà, li recordava en un ofici que havia actuat dins de l'àmbit de les seves atribucions a l'hora de fer l'anterior nomenament.¹²² La polèmica desaparegué, però, quan l'*ordre de 17-4-1869 de la Dirección General de Instrucción Pública* va passar a preveure que els mestres interins fossin proposats per les corporacions provincials d'ensenyament i nomenats per les municipals de cada poble; potser per això, en sessió d'1 de juny, s'acordava concedir la plaça a Rafael Vila Saliati, després d'una votació en què va obtenir set vots, enfront dels cinc que va obtenir Francesc Palau i un de Miquel Taberner.¹²³

Del mateix caire polèmic, la confrontació d'interessos polítics afectava els nomenaments relacionats amb l'ensenyament, hi ha el cas de la denúncia a la Diputació per no haver volgut nomenar porter de la Normal el fill del difunt porter, segons es veu, per un acte de pur partidisme.¹²⁴

Sorprenentment, altres qüestions com el jurament de la Constitució de 1869, no condicionar en la polèmica entre republicans i monàrquico-demòcrates, ni tingueren la seva traducció en les juntes d'ensenyament. Van ser, en canvi, les persones d'ideologia més conservadora i catòlica les que s'oposaren al jurament.¹²⁵ Els republicans, en general, no tingueren problema a jurar-la, i així ho feren els regidors Pau Alsina i el mestre Francesc Rogés, però no Narcís Xifre, el qual va arribar tard i s'hi va negar sense donar explicació "*habiendo el alcalde mandado al infrascrito que así lo hiciese constar en la presente acta para la resolución que la autoridad tenga por bien dictar*".¹²⁶ En el camp de l'ensenyament es produí una curiositat: les mestres de les escoles de nenes (Maria Flavià, Carme Serrano i Narcisa Pujolàs) no van comparèixer en primera convocatòria el 30 de juny a jurar la Constitució perquè no havien "*sido convocadas para ello, creyendo esta alcaldía que no venían llamadas por razón de su sexo de cumplir aquella obligación*".¹²⁷ Els directors de l'Institut Provincial i l'Escola Normal,

¹²¹ AMGi Lligall 463. Manual d'acords de 1868. Acta de la Sessió de 28-12-1868.

¹²² AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 10-5-1869.

¹²³ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 1-6-1869.

¹²⁴ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 12-5-1869 (pàg. 3).

¹²⁵ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 17-7-1869. Foren persistents però en la seva negativa a jurar-la Josep Ciurana, Salvador Tomas i Joan Ferrer "*cuya falta de asistencia se atribuye a la intención deliberada de no querer jurar la expresada constitución. Lo mismo ocurre respecto de Salvador Simón , Narciso Boadella, Miquel Gruart que ya han hecho renuncia de sus respectivos cargos*".

¹²⁶ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 30-6-1869.

¹²⁷ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 17-7-1869.

amb el professorat d'aquestes institucions, participaren en els actes de celebració de la Constitució el 6 de juny a la plaça de Sant Agustí,¹²⁸ i només consta que s'hi negués el professor auxiliar de l'Institut Pius Pi, el qual després va ser professor de la Universitat Lliure.¹²⁹

La jura de la carta magna, però, generarà polèmica més endavant, amb el "furor" constitucional de la Primavera de 1870, on l'a *orden de 23 de marzo de 1870* separava dels seus càrrecs als professors que s'haguessin negat a jurar la Constitució,¹³⁰ i la circular de la *Junta Provincial de Primera Enseñanza*, de 13 d'abril de 1870, recordava als mestres l'obligació que tenien d'ensenyar la Constitució.¹³¹ Tanmateix, es criticava que a la pràctica s'exigís de diferent manera l'obligació de jurar la Constitució a republicans i a religiosos, en benefici d'aquests darrers,¹³² tot i que en algun cas, com el de les *hermanas terciarias del Carmen*, d'Arbúcies, hagueren de fer-ho si no volien perdre la subvenció municipal que tenia l'escola de nenes de l'Hospital.¹³³ La negativa a jurar la Constitució va forçar la renúncia de quatre membres de la Junta Provincial d'Ensenyament. Això, però, succeí en la monarquia d'Amadeu, el juny de 1871.¹³⁴

La confrontació entre republicans i monàrquico-demòcrates va agafar un caire més virulent, fins a arribar a casos d'assetjament, quan es va començar a percebre que els republicans eren una amenaça real per a la coalició liberal al poder.¹³⁵ I això va tenir les seves conseqüències en el terreny educatiu. Així, el *Boletín Republicano de la Provincia de Gerona* denunciava que el mestre de Campmany era calumniat pel fet de ser republicà.¹³⁶ El diari republicà federal *El Cantón de Gerona* denunciava també que

¹²⁸ AHG Lligalls D 175/39 i D 175/40. Crònica de les celebracions.

¹²⁹ OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 142).

¹³⁰ BOP de Gerona de 15-4-1870. Núm. 45. (pàg. 1).

¹³¹ BOP de Gerona de 20-4-1870. Núm. 47. (pàg. 2).

¹³² BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 21-4-1870 (pàg. 4). "*Ha sido destituido el alcalde y presidente de la Junta Local de Instrucción Pública de Fontcuberta por negarse a jurar la constitución del Estado. En cambio siguen en sus puestos los curas párrocos, ecónomos, coadjutores y demás eclesiásticos del archiprestazgo de la Bisbal que han dicho al Juez de 1ª Instancia del partido de un modo claro y preciso que no pueden jurar dicha constitución*".

¹³³ LA CONCILIACION de 7-5-1871 (pàg. 3).

¹³⁴ BOP de Gerona de 7-7-1871. Núm. 81. (pàg. 2).

¹³⁵ CLARA, J. (1986). *El Federalisme a les comarques gironines 1868-1874*. Girona: Diputació de Girona. Col.lecció Joaquim Botet i Sisó. (pàg. 80). Es citen les denúncies en les Corts generals a les partides dirigides per Roger de Maçanet de Cabrenys i Marsal de Campmany, les quals armades per lluitar contra els carlins, no dubtaren a fer-ho contra els liberals.

¹³⁶ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 13-3-1869 (pàg. 3). "*El maestro de Capmany tiene la desgracia de hallarse bajo la dependencia de una Junta Local reaccionaria y de un Ayuntamiento que por más que se diga progresista no corresponde con sus hechos a esta calificación. Ambas corporaciones llevan su pasión de partido hasta el extremo de formular las más groseras calumnias atacando la honradez e idoneidad de aquel funcionario a fin de obligarle de este modo que renuncie a la plaza o se traslade a otro punto... El maestro ha cometido el imperdonable pecado de declararse republicano; da conferencias a la clase jornalera instruyéndoles en sus derechos y deberes; ha tenido el atrevimiento de manifestar que el mejor medio de asegurar la libertad es la República; y he aquí que el hombre honrado se ha transformado en un pillo...*". Es tornà a citar el mateix cas d'assetjament dos

l'alcalde progressista de Cervià aconseguís que s'empresonés el mestre del poble mitjançant calúmnies, tot i que aquest darrer pogués sortir de la presó gràcies a la intervenció del secretari de la *Junta Provincial de Instrucción Pública*.¹³⁷ *El Boletín Republicano de la Provincia de Gerona* denunciava que s'havia cessat el mestre de Bassegoda pel fet de ser republicà, i no pel fet d'haver-se absentat de classe i haver acceptat cobrar directament de l'Ajuntament.¹³⁸

Aquestes tensions, després del fracàs de la insurrecció federal d'octubre de 1869,¹³⁹ acabaren amb la victòria, també en l'ensenyament, de les tendències monàrquico-demòcrates sobre les republicanes, i es produí la destitució dels càrrecs republicans a les juntes locals i la Provincial d'Instrucció.¹⁴⁰ Aquest triomf el trobem també simbolitzat en l'acord de destituir Francesc Rogés, mestre de l'escola elemental. Aquesta escola va ser fundada per l'exaltació d'idees republicanes de Rogés i pels actes ostensibles que havia fet contra l'actual ordre de coses, assistint constantment a les reunions de l'Ateneu, formant part de la comitiva en les manifestacions públiques que van fer els homes d'aquell partit. Rogés va negar-se a rebre el fusell que l'Ajuntament li va oferir perquè ingressés en les files de la milícia ciutadana i es deixés de presentar a oferir la seva cooperació i serveis a l'autoritat local per al sosteniment de l'ordre públic durant els dies d'alarma i de perill pels fets de la Bisbal.¹⁴¹

Van ser notòries, a partir de llavors, les diferències personals entre republicans i progressistes, com la polèmica que mantingueren Suros, inspector d'ensenyament progressista, amb Francesc Castellví, professor republicà de l'Institut, amb acusacions recíproques de calúmnies.¹⁴² També va ser polèmica la discussió que publicaren *El Vigilante, periódico liberal de Gerona* i el *Boletín Republicano de la Provincia* en relació amb unes acusacions anònimes d'absències dels professors de l'Institut i de favoritisme a alumnes que rebien classes particulars a casa dels professors.¹⁴³ Aquestes tensions entre progressistes i republicans no es van produir només a Girona, sinó que van tenir la seva correspondència en l'àmbit de tot l'Estat. Així, el ministre

mesos més tard, però llavors fent referència a que un altre mestre que volia la seva plaça estava fomentant que el fessin dimitir. Vegeu a l'efecte BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 12-5-1869 (pàg. 3).

¹³⁷ EL CANTON DE GERONA de 18-9-1870 (pàg. 4).

¹³⁸ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 13-10-1870 (pàg. 3).

¹³⁹ Els federals es rebel·laren: Sunyer i Capdevila (a Vilabertran i Garriguella), Josep Toribi d'Ametller a Banyoles, el qual, s'ajuntava amb en Joan Deu a Olot, i Pere Caimó a Sant Feliu de Guíxols i a Calonge, on es trobà les forces de Palamós, Llagostera i Fanals, les quals es dirigiren cap a La Bisbal. Allà es produí un combat molt intens contra l'exèrcit i els federals perderen.

¹⁴⁰ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 25-10-1869; també BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 22-12-1869 (pàg. 4).

¹⁴¹ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 11-10-1869.

¹⁴² BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 22-12-1869 (pàg. 4).

¹⁴³ EL VIGILANTE de 24-11-1870 (pàg. 2) i de 18-12-1870 (pàg. 2).

progressista al càrrec de la cartera de *Fomento*, Manuel Ruiz Zorrilla, en la seva volta per les províncies va ser xiulat pels republicans.¹⁴⁴

Les crítiques però, també arribaren a la creació de la Universitat. Tot i que inicialment els republicans no s'hi havien oposat, després van dir que els progressistes de l'Ajuntament permeteren que catòlics, apostòlics i romans s'aprofitessin de la seva creació i hi posessin els seus professors.¹⁴⁵

3.3.5. L'educació d'adults i de les classes treballadores

L'educació de les classes treballadores va ser una de les preocupacions educatives dels revolucionaris del Sexenni, la qual heretaven dels constitucionalistes de 1812, ja que entenien com un problema pedagògic la qüestió social i la qüestió obrera.¹⁴⁶ El Congrés dels Diputats va acordar el 15 de juliol de 1869 que es formés una comissió per tractar la qüestió, però aquesta comissió no va començar a funcionar fins prop de dos anys més tard.¹⁴⁷ Tot i el retard legislatiu, però, aquesta preocupació educativa va tenir una àmplia acceptació política, i els seus efectes s'estengueren per tot l'Estat i van arribar a Girona.

En una determinada línia de pensament, s'entenia l'educació com a ciència social que encaminava la formació política i cultural dels treballadors per aprendre quins eren els seus interessos i quins havien de ser els de la comunitat, d'acord amb el progrés general de la humanitat.¹⁴⁸ Un autor que va defensar aquesta perspectiva va ser Fernando Garrido,¹⁴⁹ el qual va visitar Girona el novembre de 1868,¹⁵⁰ i un exemple el trobem en un article de l'òrgan d'expressió del Partit Republicà Federal a Girona:¹⁵¹

¹⁴⁴ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 4-1-1870 (pàgs. 3 i 4).

¹⁴⁵ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 16-1-1870 (pàg. 2).

¹⁴⁶ MAYORDOMO, A. (1981). *Educación y "cuestión obrera" en la España contemporánea*. Valencia: Nau Llibres. (pàgs. 47 i 48). "El liberalismo decimonónico, como heredero de aquellos planteamientos, de la ilustración, fijará a través de Quintana el entendimiento de la instrucción pública como apoyo, elemento primario y esencial de la civilización y las sociedades. Finalmente, esa omnipotencia de la educación iba a ser resaltada por los ideales revolucionarios de 1868. Una cierta combinación de paternalismo social y de optimismo pedagógico venía así presidiendo una larga página de nuestro debate histórico social.... Y esa importancia que la acción educadora se concede, esa confianza que sus remedios inspiran va a provocar que la cuestión social y la cuestión obrera sean consideradas para muchos un problema pedagógico. Esta relación se plasmará en ideas y praxis en torno a la consideración educativa del problema obrero".

¹⁴⁷ Diario de las sesiones de cortes: Congreso de los Diputados: legislatura de 1871, (esta legislatura dió principio en 3 de abril de 1871, y terminó en 6 de enero de 1872). Madrid: Imprenta de J.A. García, 1872. Vol. 2. (pàg. 1.675).

¹⁴⁸ CAPITÁN, A. (2002). *Republicanism and education in Spain (1873-1951)*. Madrid: Dykinson. (pàg. 71).

¹⁴⁹ GARRIDO, F. (1870). *Historia de las clases trabajadoras*. Madrid: Imprenta T. Nuñez Amor.

¹⁵⁰ CLARA, J. (1986). Op. Cit. (pàg. 333).

¹⁵¹ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 18-3-1870 (pàg. 2).

La instrucción es la escala que gradúa la libertad de los pueblos. La extirpación de la ignorancia es la gran victoria que debe anhelar el partido republicano. El preparar el pueblo a que comprenda sus intereses, a que juzgue, no con juicios destemplados, sino con conocimiento de causa los actos de sus gobernantes, a que sepa descartar los sofismas deslumbrantes de las sencillas verdades...; es un trabajo que junto con la constante propaganda de sus ideas debe emprender activo el partido republicano, ya que desgraciadamente, y debido a los gobiernos pasados, gran parte del pueblo no comprende las más sencillas verdades políticas, ni distingue en la vida social un corazón franco y abierto a las apariencias, del que lo vela con hipócrita antifaz.

Una altra línia de pensament, potser més estesa, és la que entenia la instrucció dels adults com la institucionalització d'una política social de l'Estat, amb les classes treballadores que no tenien prou formació elemental, cosa que atemptava contra la seva dignitat i els privava de conèixer els seus drets i els seus deures. Un exemple d'aquesta línia de pensament el trobem al diari dedicat a l'educació de Barcelona, *El Clamor del Magisterio*:¹⁵²

Las materias que dejamos expuestas (gramática, moral, aritmética práctica...) creemos que son suficientes para la ilustración de un obrero, atendido el papel que representa en la sociedad; ellas le bastan para saber dirigirse, y ellas le preparan para que un día pueda ser digno representante de sus conciudadanos ¿Por qué al obrero se le habla tanto de política y no se le enseña? ¿Por qué se le hace andar por regiones en las cuales no puede dar un paso, falto como está de conocimientos? ¿Por qué al indicarle sus derechos no se le inculcan también sus deberes? ¿Será porque así conviene a algunos? ¿Será porque se quiere explotar a una clase víctima siempre de mil vejaciones? No se debe obrar así; lo que conviene es cumplir con uno de los preceptos cristianos; enseñar al que no sabe.

Un primer intent de classes per a adults a Girona el trobem a finals de gener de 1869, quan des del Claustre de Catedràtics de l'Institut es formulava una sol·licitud perquè la Diputació pagués despeses extraordinàries per fer instrucció de manera gratuïta a la classe obrera, la qual cosa s'entenia com a molt positiva per a la "enseñanza entre las clases desheredadas".¹⁵³

¹⁵² FARRÉ, I. (1871). "La instrucción y los obreros". *El Clamor del Magisterio*. Núm. 12 de 21-3-1871.

¹⁵³ LA RAZÓN de 26-1-1869 (pàg. 2).

La resposta, però, va ser negativa, ja que la Diputació deia que no comptava amb prou recursos per atendre les reformes necessàries per a l'enllumenat de les aules:¹⁵⁴

La necesidad empero de haber de darse por la noche las lecciones, a fin de que pudiesen utilizarlas las clases trabajadoras, exigia algunos dispendios par iluminar algunos locales que carecen de cañería para el alumbrado; dispendios que la Excma. Diputación provincial, aunque animada de los mejores deseos, no pudo cubrir por la escasez de recursos con que contaba. Este fue el único obstáculo que impidió realizar los buenos deseos del claustro.

Des dels òrgans polítics també es fomentava l'educació d'adults i de les persones més necessitades. Per una banda, existia l'Ateneu de la classe obrera, el qual, dirigit pel Partit Republicà, es feien classes les nits. En un article del mes de juny de 1869, a més de felicitar-se perquè havia augmentat considerablement el nombre d'alumnes, deia:¹⁵⁵

Así harán ver que mientras las clases conservadoras pierden el tiempo en el vicio y la holganza, el pueblo trabaja; y mientras ellas por las noches se entregan a la disipación y al vicio, el pueblo se dedica a cultivar su inteligencia por medio del estudio.

La Tertúlia Liberal també va organitzar lliçons de lectura i escriptura i principis d'aritmètica per a la classe obrera. N'era responsable el mestre Josep Nató. El director de l'Institut i president de la Tertúlia Liberal de Girona, Sebastià Obradors, els adreçà un discurs on es justificava la instrucció dels obrers per als liberals:¹⁵⁶

Pero no se reducen aquí sus ventajas; el estudio forma al hombre, le civiliza y le enseña el modo como debe portarse consigo mismo y con sus semejantes a quienes unen los vínculos sociales. Y sabéis señores que es la civilización?... A ella debe aspirar el obrero o el jornalero si quiere vivir la vida de la libertad, de la independencia individual; y ya que la nueva situación ha consagrado la libertad de reunión y de asociación, justo es que todos aprovechemos estas libertades para comunicarnos nuestras ideas, instruirnos mutuamente.

¹⁵⁴ OBRADORS, S. (1870). *Memoria sobre el estado del instituo Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1868 a 1869 leído en la apertura de curso académico de 1869 a 1870*. Gerona: Imprenta de Dorca sucesor de Grases. (pàg. 5). Vegeu també OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàgs. 139 i següents).

¹⁵⁵ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 16-6-1869 (pàg. 3).

¹⁵⁶ LA RAZÓN de 19-2-1869 (pàg. 1).

3.4. L'ENSENYAMENT DURANT LA MONARQUIA D'AMADEU I

Amb la mort de Prim i la simultània arribada del duc d'Aosta per cobrir la monarquia constitucional espanyola, va començar un període de poc més de dos anys (1871 i 1872) que es caracteritzà per l'inici de la Tercera Guerra Carlina i la divisió dels que formaven la coalició monàrquico-liberal que estava al govern a Madrid (progressistes, unionistes i demòcrates).

A Girona, la mort de Prim va ser sentida,¹⁵⁷ tot i que la premsa carlina de Girona, quan encara no se sabia que havia mort, s'alegrava de l'atemptat.¹⁵⁸ Poca gràcia, però, feren aquests comentaris a liberals com Ramon Roger (el qual s'havia fet un nom semblant el terror amb les seves milícies liberals a pobles controlats per republicans i carlins), ja que reuní els "voluntaris de la frontera" el 7 de gener a Maçanet de Cabrenys, i en una manifestació de dol, on passejaven un retrat de Prim amb un llorer, deia que *"con el orden y la libertad vengaremos su muerte haciendo que la cuchilla de la ley caiga sobre las cabezas de los asesinos, de los cómplices y encubridores y de los que se atreven a aplaudirla"*.¹⁵⁹

Progressistes i demòcrates temien que amb la mort de Prim els unionistes volguessin prendre altre cop el poder,¹⁶⁰ però a mesura que se sentien cada cop més rumors d'una aliança carlo-republicana, els liberals s'apropaven als sectors més conservadors, i es va obrir l'esclatxa política que va donar sortida al Partit Radical.¹⁶¹

En aquest context polític, arribava d'Itàlia el rei Amadeu, i començava la seva monarquia. A la devesa de Girona se celebrava un acte de jurament de les forces armades a la nova monarquia.¹⁶² L'arribada de la monarquia, però, semblava que havia de tenir les seves conseqüències en l'ensenyament, el qual passava per una greu situació econòmica, tant pel que feia al pagament dels sous dels mestres, els quals veien com arribaven amb un enorme retard, com pel que feia a l'estat de les escoles, les quals necessitaven reformes i reparacions que amb prou feines es podien pagar.

¹⁵⁷ EL VIGILANTE de 26-1-1871 (pàg. 1). El 27 de gener se li feien les "honras fúnebres a Girona", desfilant l'exèrcit i els voluntaris de la Libertad, fent descàrregues a l'aire, i un funeral a l'Església de Sant Feliu.

¹⁵⁸ EL VIGILANTE de 1-1-1871 (pàg. 2). *"El Norte dolor nos causa al ocuparnos de este periódico, que de una manera tan incalificable demuestra claramente en sus columnas alegría por el atentado y sentimiento porque no se haya llegado a consumir el proyecto de los asesinos"*.

¹⁵⁹ EL VIGILANTE de 15-1-1871 (pàg. 3).

¹⁶⁰ EL AMPURDANÉS de 17-1-1871 (pàg. 1). *"La vuelta de la reacción"*.

¹⁶¹ EL VIGILANTE de 2-2-1871 (pàg. 1). Presenta la candidatura dels "monàrquico-constitucionales", i comenta que s'ha fet efectiva a la província l'aliança "carlo-republicana".

¹⁶² EL VIGILANTE de 2-2-1871 (pàg. 3).

Semblava que amb el nou rei s'havien de solucionar tots els mals, inclosa la retribució dels mestres, això segons prometia el governador civil:¹⁶³

Con satisfacción propia de la primera Autoridad de la provincia que, gracias a los esfuerzos de S.M (q.D.g) ve llegado el momento de realizar fundadas esperanzas de una clase respetable, hoy dirijo mi voz a los profesores de primera enseñanza anunciándoles que, desde esta fecha, queda abierto en la administración económica, el pago de los haberes atrasados, con arreglo al 21 de Enero último....

Constituido el país de manera definitiva, asentada en sólida base una dinastía prenda segura de paz y prosperidad, baluarte inexpugnable de libertad y de progreso, no habían de ser los últimos los profesores de primera enseñanza en tocar los resultados favorables de la nueva era de grandeza que empieza para España bajo el reinado de Amadeo I, cuando en la pasada interinidad, durante el último período de elaboración política, efecto sin duda de las circunstancias de todos conocidas, habían sufrido los males que traía consigo el abuso de la libertad de todos querida, pero llevada por algunos a una criminal exageración.

Fins i tot la premsa va reflectir la notícia, després desmentida, que el mestre de Lledó va fer resar un parenostre als alumnes pel nou rei Amadeu.¹⁶⁴ Les bones intencions, però, només es compliren puntualment, i la monarquia a Girona va ser més coneguda per les obres de caritat que feia a alguns establiments educatius, que no pas per solucionar el problema de les retribucions dels mestres. Així, durant el mes de març es feu públic el donatiu de la Casa Reial per a la restauració de la Universitat (amb polèmica inclosa sobre si la quantitat era pobra o no),¹⁶⁵ i la reina, que visitava la badia de Roses a bord del *Príncipe Humberto*,¹⁶⁶ va fer donatius per a escoles que foren font de discòrdia i haurien de ser justificats per mestres, comitès, juntes i mossens durant mesos.¹⁶⁷

¹⁶³ BOP de Gerona de 1-7-1871. Núm. 85. (pàg. 2). *Circular de Instrucción Pública del Gobernador Civil de la Provincia de Girona de 23-6-1871.*

¹⁶⁴ EL AMPURDANÉS de 17-1-1871 (pàg. 3).

¹⁶⁵ LA CONCILIACIÓN de 9-3-1871 (pàg. 4); també EL VIGILANTE de 12-3-1871 (pàg. 2).

¹⁶⁶ EL VIGILANTE de 16-3-1871 (pàg. 3).

¹⁶⁷ EL AMPURDANÉS de 9-4-1871 (pàg. 3). Eexplica com el mestre de Vilasacra va anar a veure a reina Victòria i va rebre un donatiu; el de 1-6-1871 (pàg. 3) pregunta als alcaldes de Palau Savardera i de Pau de què n'han fet dels cinquanta duros que els ha donat la reina Victòria; el de 8-6-1871 (pàg. 3) pregunta al comitè monàrquic de Roses què n'ha fet dels 2.000 rals que el Sr. Montemar li ha entregat per a l'escola del poble; el de 28-9-1871 (pàg. 1). diu que la Junta d'Instrucció Pública de Roses ha presentat els comptes dels mil rals que li va donar la reina Maria Victòria durant la seva estada a la badia; el de 12-10-1871 (pàg. 3). Sebastià Martí mestre d'instrucció primària de Roses diu que els mil rals del duc de Montemar també són per a l'escola i que ja en rendiran comptes; LA LUCHA de

El 19 de setembre Girona rebé la visita d'Amadeu, amb molta satisfacció dels monàrquico-liberals.¹⁶⁸ Els que no veien tan bé la visita del rei eren els neocatòlics, que veien en Amadeu el fill de Víctor Manuel II, el qual havia deixat l'Església sense estats pontificis. Per a ells, el d'Aosta representava tot allò que el *Syllabus* condemnava, i el bisbe Bonet va fer coincidir l'arribada del nou monarca amb una estada a Banyoles per no haver de saludar-lo.¹⁶⁹ Només una escassa representació de religiosos el va rebre a la Catedral en una cerimònia poc digne d'un monarca,¹⁷⁰ i la premsa va discutir durant dies si la visita havia estat un èxit d'assistència, i Girona era monàrquica, o si havia estat un fracàs, i Girona era carlina.¹⁷¹

Amb ocasió de la visita, el mestres dels pobles i tots el representants de l'ensenyament van ser convidats a rebre el monarca a l'Ajuntament, per mostrar-li una nombrosa i ben vestida representació de mestres per l'inspector d'Ensenyament.¹⁷² El rector va dinar amb l'alcalde i el rei, el qual visità la Universitat.

Totes aquestes coses de la monarquia, però, ben poc tenien a veure amb el que realment succeïa amb l'ensenyament de la joventut i amb les lluites per al control de l'administració educativa a Girona. Aquestes lluites foren fins i tot més intenses que en el període precedent. Ara, però, els càrrecs no se'ls disputaven els liberals amb els republicans, sinó que els liberals intentaven fer-se un lloc entre republicans i carlins, majoritaris a la Diputació.

Així, el juny de 1871, fruit de la negativa a jurar la Constitució dels membres carlins de la *Junta Provincial de Instrucción Pública*, el governador civil (el liberal sagastí Pedro Antonio Torres) donava l'ordre de separar-los. Torres no s'acontentà només amb això, sinó que els va acusar de fer una conspiració neocatòlica a la Junta d'Instrucció Pública

21-10-1871 (pàg. 3) recull una carta del mestre de Roses parlant del destí de la donació de 1000 rals de la reina, fent constar que uns altres 1000 eren del compte de Montemar.

¹⁶⁸ LA LUCHA de 20-9-1871 (pàg. 1).

¹⁶⁹ EL AMPURDANÉS de 17-9-1871 (pàg. 1). "*El Clero de Gerona parece que se ha negado rotundamente a recibir al monarca, de tal suerte que el Sr. Obispo ha marchado ya a Bañolas para evitar compromisos*". També LA LUCHA de 21-9-1871 (pàg. 3).

¹⁷⁰ AMGi Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 19-9-1871.

¹⁷¹ LA LUCHA de 21-9-1871 (pàg. 1), diu que hi ha hagut un "*solemne desengaño*" pels que es pensaven que el rei seria rebut amb "*frialdad*". LA LUCHA de 22-9-1871 (pàg. 2), recull que el diari carlí EL NORTE diu que es va rebre al rei amb indiferència i que el bisbe no va voler-lo anar a rebre. LA LUCHA de 24-9-1871 (pàg. 1), conté un article d'opinió on parla de la posició dels carlistes davant de la visita del rei i diu "*... porque Gerona no es carlista, Gerona aborrece el absolutismo como las nieblas del Ter que le roban la pureza de su cielo; Gerona es liberal*".

¹⁷² EL AMPURDANÉS de 5-10-1871 (pàg. 1), ironitzava i deia que anant tan ben vestits semblava que fins i tot estiguessin ben pagats i cobressin a temps.

i la Comissió Provincial.¹⁷³ El governador civil va formar una junta interina d'instrucció pública amb Pere Barragan, Pere Grahit, Jaume Font i Martí Sureda; amb això pretenien tenir una majoria a la Junta d'Instrucció Pública que no els pertocava per resultat electoral. La Diputació va protestar enèrgicament per la ingerència del governador civil, i impugnà la seva decisió a la superioritat, suposem que amb èxit, ja que els quatre membres presentaren la dimissió de la Junta.¹⁷⁴ Finalment aquesta junta va quedar formada per tres republicans, tres carlins i un progressista (o ministerial).¹⁷⁵

Una altra de les qüestions que va afectar els òrgans de direcció educativa va ser la incompatibilitat de percebre dos sous de l'administració. Per aquesta qüestió, de gran sensibilitat,¹⁷⁶ el professor de l'Escola Normal de Mestres Francesc Loperena hagué de deixar els seus càrrecs a la Junta de Primera Enseñanza,¹⁷⁷ i Emili Danis i Joaquim Ametller hagueren de renunciar al seu càrrec de regidor pel fet de ser professors de la Universitat.¹⁷⁸ És per això que determinats personatges de primera línia en l'ensenyament a Girona com Loperena o Danis van passar a un segon pla durant un temps.

La lluita entre el governador civil liberal, Pedro Antonio Torres, i la Diputació Provincial, composta majoritàriament per carlins i republicans, va deixar d'estar limitada a l'àmbit de l'ensenyament i, a primers de 1872, ja va afectar tota la Comissió Provincial (el governador civil Pedro Antonio Torres havia fet cessar els seus 22 membres) i el mateix procés electoral (el qual havia estat directament qualificat de fraudulent).¹⁷⁹ El govern de l'Estat, però, veient la magnitud de l'arbitrarietat de la decisió de Pedro Antonio Torres i les protestes que aixecava, va rectificar la seva decisió i reposà al seu lloc els membres de la Comissió Provincial.

¹⁷³ EL VIGILANTE de 2-6-1871 (pàg. 2). *“Dícese que el Sr. Puig de la Bellacasa (Joaquín) que se negó a prestar juramento a la Constitución como individuo de la Junta Provincial de Instrucción Pública, tiene presentada la dimisión de su cargo, asegurándose que sus compañeros injuramentados, los Sres. Zaporta, Puigvert y Quera, seguirán las huellas de aquél, y añádese por último que que dichas dimisiones obedecen a un plan formado por cierto sanedrín neo-católico donde se discuten y toman acuerdos de interés provincial, y al que no son extraños algunos individuos de la permanente; nosotros no podemos creer esto último, puesto que no consideramos capaces a los individuos de la comisión provincial a quienes pueda aludirse, de seguir otras inspiraciones que las de su conciencia, por más que el deseo de acreditarse de carlistas les impulsó de separarse de la justicia que es su constante norma”.*

¹⁷⁴ LA LUCHA de 4-7-1871 (pàg. 3). També LA CONCILIACIÓN de 6-7-1871 (pàg. 2).

¹⁷⁵ EL AMPURDANÉS de 9-7-1871 (pàg. 1).

¹⁷⁶ LA LUCHA de 6-10-1872 (pàg. 2). Denuncia que el secretari de la *Junta de Primera Enseñanza* hagi cobrat una indemnització de la Comissió provincial, i espera del diputat Jubert que es deixi sense efecte.

¹⁷⁷ LA LUCHA de 19-4-1872 (pàg. 2). El càrrec de Loperena a la comissió és incompatible amb qualsevol altra segons consulta formulada a la *Dirección General de Instrucción Pública*.

¹⁷⁸ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 1-1-1872 i de la Sessió de 1-7-1872.

¹⁷⁹ LA LUCHA de 11-1-1872 (pàg. 1).

Destaquen, durant aquest període de primers de 1872, en el camp de l'ensenyament, les decisions arbitràries del governador civil per tal d'impedir que la Diputació pogués defensar la seva posició a Madrid respecte de quin havia de ser el sou dels catedràtics i per tal d'obstaculitzar que es fes efectiu el nomenament de Francesc Canal com a vocal de la *Junta Provincial de Primera Enseñanza*.¹⁸⁰ Aquest article, publicat al diari republicà de Figueres *El Ampurdanés*, pel mestre de Terrades, va ser al mateix temps objecte d'una querella del Ministeri Fiscal de la qual l'autor en resultà absolt.¹⁸¹

El tema religiós a les escoles va ser una qüestió que va anar agafant cada cop més protagonisme, a mesura que s'incrementava la conflictivitat de la mà dels carlins. Mig any abans que s'iniciés el regnat d'Amadeu, ja s'havien començat a establir les bases de la polèmica ideològica al voltant de la religió i l'ensenyament. Aparegueren un seguit d'articles a la premsa liberal (al diari *El Vigilante*) sobre si l'ensenyament havia de ser laic o religiós, i això va generar una polèmica amb la premsa carlina (els diaris *El Rayo* i *El Norte*).¹⁸²

Pocs mesos abans de la mort de Prim i de la monarquia d'Amadeu, veiem com van sorgir a la premsa qüestions no tan teòriques, sinó més visceral, en relació amb la religió. Un exemple el trobem en la polèmica per al matrimoni civil, el qual va ser recollit per la premsa.¹⁸³ Aquest tema, de gran sensibilitat per als bisbes després del Concili Vaticà I, va ser el punt d'inflexió a partir del qual s'enduriria la posició del Bisbat gironí. En el camp educatiu, trobem exemples d'aquesta visceralitat a la premsa, com el cas del mestre d'escola que va fer firmar als seus alumnes un manifest per a la llibertat del Papa.¹⁸⁴ A la tardor, i per una aurora boreal, els mossens van aprofitar per crear el temor a les classes més incultes, ja que deien que Déu estava enfadat. Els republicans demanaven instrucció per tal que no succeïssin aquests fets.¹⁸⁵ Amb aquest panorama, el rumor de revolta carlina agafava consistència i començaven a

¹⁸⁰ EL AMPURDANÉS de 11-1-1872 (pàg. 1). Recull un escrit acusant al governador de no ser digne del càrrec per les seves actuacions en les eleccions i a l'intentar suspendre la comissió provincial. EL AMPURDANÉS de 21-1-1872 (pàg. 2). Explica les diferències polítiques i els problemes entre el governador i la Diputació, des l'vessant republicà. La defensa des de l'òptica ministerial es pot trobar a LA LUCHA de 30-1-1872 (pàg. 5).

¹⁸¹ EL AMPURDANÉS de 19-12-1872 (pàg. 2). Recull la sentència que absol el mestre d'instrucció primària de Terrades, Frederic Burgas, d'injúries al governador en l'article al diari de 11 de gener de 1872.

¹⁸² EL VIGILANTE de 5-5-1870, de 8-5-1870, de 19-5-1870, de 22-5-1870, de 29-5-1870 i de 2-6-1870 van publicar un seguit d'articles titulats "*La enseñanza Laica*".

¹⁸³ EL VIGILANTE de 27-10-1870 (pàg. 1).

¹⁸⁴ EL VIGILANTE de 27-11-1870 (pàg. 3).

¹⁸⁵ EL AMPURDANÉS de 30-10-1870 (pàg. 3). També EL VIGILANTE de 27-10-1870 (pàg. 3).

sentir-se veus que alguna cosa s'estava movent a França (encara que el general Cabrera no s'havia mogut de Londres).¹⁸⁶

Arribada ja la monarquia, abans de la Revolta Carlina l'abril de 1872, la qüestió religiosa i les aspiracions del pretendent Carles VII es feien notar a Girona de manera incipient. Van començar a fer-se ostensibles les professions de catolicitat d'alguns gironins a partir de la primera meitat de l'any 1871. Així, per exemple, es van il·luminar els balcons de Girona i es van posar pancartes, tant de caire religiós com també de caire polític, durant la celebració del 25è aniversari del papat de Pius IX.¹⁸⁷ El diputat carlí Vidal de Llobatera també generava tensió a Banyoles i a Cornellà, ja que feia parlaments públics, interpretava la marxa reial i proclamava visques a Carles VII.¹⁸⁸ Es deia que el dia de Sant Carles, el 4 de novembre, s'havia tocat l'himne carlí a l'orgue de la catedral,¹⁸⁹ i des de la premsa neocatòlica es criticava que l'Ajuntament no estigués il·luminat per la vigília de la puríssima, tal com segons ells ho havia estat tota la ciutat.¹⁹⁰ Els sermons quaresmals de Ramon Ferragut a l'Església de Sant Feliu la Setmana Santa de 1872 foren notoris per la naturalesa polèmica dels temes que hi tractava: la pena de mort, les relacions Església i Estat i la relació que havia de tenir el clergat amb la ciència. La premsa liberal, com *La Lucha*, no va deixar de criticar-ho.¹⁹¹

Carles VII va publicar el manifest que iniciava les hostilitats, el 15 d'abril de 1872, i el governador civil, Pedro Antonio Torres, publicava en el butlletí oficial un comunicat que deia: *"Nada temáis de los que ya huyen desalentados ante la activa persecución de las tropas leales; descansad en el celo y actividad de las autoridades que tienen a su cargo la persecución"*. Res més lluny del que hauria d'esdevenir, però, si mirem la premsa del dia 26 de setembre de 1872, en la qual trobem una advertència dramàtica sobre com els carlins tenien pensat entrar a la ciutat el dia menys esperat.¹⁹² El dia 11 de desembre del mateix any, ja es parlava de situació d'incomunicació a Girona, de l'anunci de fets d'armes, de partides carlines assetjant, etc.¹⁹³

Hi hagueren episodis, com ara el del mestre de primeres lletres de Susqueda, que poden ser considerats exemples de la traducció d'aquesta tensió en el pla educatiu. Així, trobem a la premsa que el mestre d'aquell poble, Pere Llorensi, va decidir anar a

¹⁸⁶ EL VIGILANTE de 30-10-1870 (pàg. 1).

¹⁸⁷ EL VIGILANTE de 21-6-1871 (pàg. 2).

¹⁸⁸ LA LUCHA de 22-8-1871 (pàg. 1).

¹⁸⁹ LA LUCHA de 5-11-1871 (pàg. 2).

¹⁹⁰ EL RAYO de 10-12-1871 (pàg. 2).

¹⁹¹ EL RAYO de 24-3-1872 (pàg. 3).

¹⁹² LA LUCHA de 26-9-1872 (pàg. 3).

¹⁹³ LA LUCHA de 11-12-1872 (pàg. 3).

passar les vacances d'estiu de 1871 a Girona i no quedar-se al poble, després de rebre amenaces de mort si no cedia el seu lloc de mestre al capellà.¹⁹⁴ Llorensi, pressionat, acceptà el càrrec de mestre de Cassà de la Selva, però, no com que no volia passar per un covard o un incompetent en l'exercici del magisteri, es defensà dient que no eren els propietaris de Susqueda (i suposats carlins enemics seus) els que el feien fora, ja que ells li havien confiat l'educació dels seus fills; sinó que marxava perquè volia, i que l'amenaça era només una maniobra del rector del poble, el qual volia prendre-li el lloc.¹⁹⁵

¿Sabrá explicarse, también deslindarme el porqué los señores Marès, Font y otros propietarios de Susqueda, mis grandes enemigos, a pesar de tener íntima amistad con el Sr. Cura, me confiaban la educación de sus hijos pagando la mensualidad correspondiente, y daban un solemne chasco al dignísimo sacerdote, aunque este enseñaba gratuitamente? ... Ah! Sr. Fulminator no es así; el sacerdote dignísimo se obligaba a enseñar a la niñez por una friolea...

El mestre que succeí Llorensi a Susqueda tampoc va durar gaire en el càrrec, ja que l'acta de la sessió de 2 de maig de 1872 de la *Junta Provincial de Primera Enseñanza* recollia que el nou mestre de Susqueda, Joan Giralt, havia demanat el trasllat a Sant Llorenç de la Muga i se li havia concedit, a més d'un permís de quinze dies.¹⁹⁶

Un altre exemple d'aquesta tensió van ser les acusacions del rector de Castelló d'Empúries als mestres del poble (recollides a *La Lucha*, *La Unión del Magisterio* i *La Idea*), als quals acusava des del púlpit de l'Església d'anar contra els principis del catolicisme i d'afirmar que el govern havia prohibit l'ensenyament de la religió a les escoles.¹⁹⁷

Amb aquest escenari d'inestabilitat política, una de les qüestions que la *Dirección General de Instrucción Pública* volia que quedés clara era que els mestres no se'ls separés per altres raons que no fossin les legals. Així, el 8 d'abril de 1872 es va fer pública una resolució de la *Dirección General de Instrucción Pública*, en què es va

¹⁹⁴ LA LUCHA de 2-8-1871 (pàg. 2). Recollia la nota d'amenaça, que se li va fer arribar de les mans d'un nen, on es deia que se'l mataria si "*dentro el exterminio de 8 dias no habrandonado ete pueblo*".

¹⁹⁵ LA LUCHA de 5-8-1871 (pàg. 3) i de 25-8-1871 (pàg. 3).

¹⁹⁶ BOP de Gerona de 19-7-1872. Núm. 87. (pàg. 2). Acta de la sessió de 2 de maig de 1872 de la Junta de 1ª Enseñanza. "*Proponer por traslado a D Juan Giralt y Griset profesor de la escuela pública de Susqueda, para la vacante de igual sueldo y clase de S. Lorenzo de la Muga que dicho señor tiene solicitada, remitiendo la propuesta al ayuntamiento por si se conforma en aceptarlo. Conceder al profesor D Juan Giralt y Grises 15 días de licencia para poder ausentarse de la escuela que regenta en Susqueda*".

¹⁹⁷ LA IDEA de 25-9-1871 (pàg. 308).

deixar sense efecte la decisió de l'Ajuntament de Bilbao en relació amb la separació d'una mestra, i es va decidir la reincorporació al lloc de treball, la satisfacció dels sous no percebuts, i que només podia ser cessada per sentència ferma o expedient governatiu. Això pretenia tenir un efecte exemplar, per *"lo que se inserta para que los ayuntamientos y juntas locales de primera enseñanza no puedan ignorar el derecho de inmovilidad"*.¹⁹⁸

Durant aquesta època, per la difícil situació econòmica i per la Guerra, va ser quan hi va haver més casos d'intents d'abandonament de mestres i de tancar escoles per part dels ajuntaments.¹⁹⁹

Vora les pugnes religioses a l'ensenyament, en l'àmbit local, també apareixien per aquelles dates a Barcelona les primeres propostes pedagògiques específicament obreres, com l'ensenyament integral presentat per Trinidad Soriano al Congrés de Saragossa de 1872, en què es concebia l'educació com a instrument d'emancipació social.²⁰⁰ Val a dir, però, que el moviment obrer a Girona no va tenir l'abast que va tenir a Barcelona (segurament perquè estava menys industrialitzada que la capital), però no per això va deixar de ser important, especialment a la Garrotxa i a l'Empordà.²⁰¹ Durant el període de la monarquia d'Amadeu, a Girona ciutat hi hagueren episodis de tensió social d'una certa rellevància malgrat la despolitització de l'obrerisme, motivada pel desengany i el fracàs de l'Aixecament d'Octubre de 1869 i per les constants disputes entre republicans federals.

Així, el 4 de desembre de 1870, es donava a conèixer en un manifest que s'havia constituït l'Associació Internacional de Treballadors, amb domicili a la plaça de Mercadal núm. 3.²⁰² Tanmateix, tot i el nombre creixent d'afiliats, l'Associació restà sotmesa a la repressió del governador civil, el sagastí Pedro Antonio Torres, que li impedí l'activitat política.²⁰³ Aquest fet, amb un seguit de notícies als diaris liberals, que parlaven malament de la Internacional per les constants baralles i aldarulls²⁰⁴ i

¹⁹⁸ BOP de Gerona de 8-4-1872. Núm. 43. (pàg. 3).

¹⁹⁹ LA LUCHA de 11-1-1872 (pàg. 3). En relació a la supressió de l'escola de San Miquel de Campmajor es deixava sense efecte l'acord de la comissió provincial suprimint l'escola. LA PROVINCIA de 17-11-1872 (pàg. 4). La Junta Provincial d'instrucció pública recorre el tancament de l'escola pública de Blanes.

²⁰⁰ TIANA, A. (1983). "La idea de enseñanza integral en el movimiento obrero internacionalista español (1868-1881)". *Historia de la Educación Revista Interuniversitaria*. Núm. 2. (pàg. 121).

²⁰¹ PUIGBERT, J. (1995). "Girona, la levítica, i la I Internacional". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 35. (pàg. 373).

²⁰² LA FEDERACIÓN de 18-12-1870 Núm. 70.

²⁰³ LA FEDERACIÓN de 11-8-1871 Núm. 156.

²⁰⁴ LA LUCHA de 12-10-1871 (pàg. 2). Recull les baralles dels internacionalistes als carrers de Girona; LA LUCHA de 25-12-1872 (pàg. 3). Diu que un paleta és atacat i ferit amb una navalla a la sortida d'un ball per no haver volgut afiliar-se a la internacional a Sant Feliu de Guíxols.

l'impacte negatiu dels fets de la Comuna de París en mitjans federalistes,²⁰⁵ feren que el moviment no agafés volada en una ciutat religiosa, burocràtica i poc industrialitzada. Ens consta, però, que hi hagueren vagues a la fàbrica Planas el 6 de juny de 1871, de sabaters el setembre de 1871,²⁰⁶ de fusters, etc.²⁰⁷

A comarques, però, l'activitat obrera va ser molt més intensa. A la Garrotxa, tot just proclamada la Revolució, ja hi havia conflictes amb els teixidors, els quals s'estengueren als blanquers i després als tintorers. S'hi feien manifestacions públiques de les societats obreres, s'emplenaven teatres en actes polítics i es feien discursos i proclames al carrer. No obstant això, el governador civil, Torres, no deixava d'anar a Olot per intentar reprimir el moviment obrer,²⁰⁸ i el religiós carlí, P. Joan Planas, per atacar des del púlpit la Internacional.²⁰⁹ El poderós sector taper a l'Empordà i la Selva, a Palafrugell i Sant Feliu, feia que l'associacionisme tingués ressò, amb una forta vaga de paletes, tot i que l'obrerisme no comptava amb el suport d'un estès republicanisme federal a la zona.

La situació econòmica municipal era molt dolenta. El 1870 un diari la descrivia de propera al suïcidi per deutes,²¹⁰ i amb la monarquia no va millorar. Per un acte tan assenyalat com la visita del rei, s'havia manifestat públicament *"la repugnancia de los artistas a trabajar en los festejos de la llegada de SM el rey sin una garantía formal de que cobrarán"*.²¹¹ L'empresa del gas deia que no podia seguir fent l'enllumenat perquè se li devien 63.180 pessetes,²¹² i en la presa de possessió del nou consistori, el febrer de 1872, es feia palesa la impossibilitat de fer política amb unes obligacions reconegudes per l'import de 202.684,61 pessetes i uns recursos de 12.272,05 pessetes.²¹³ Tot i aquestes greus circumstàncies econòmiques, que feien que es polemitzés obertament sobre si l'Ajuntament o la Diputació eren els que tenien la responsabilitat de complir certes obligacions escolars com les de l'Escola Normal de

²⁰⁵ LA FEDERACIÓN de 16-4-1871 Núm. 87. Fent referència a EL CANTON DE GERONA de 9-4-1871.

²⁰⁶ PUIGBERT, J. (2000). Op. Cit. (pàgs. 172 i 173).

²⁰⁷ LA LUCHA de 10-8-1872 (pàg. 2). *"Ayer se declararon en huelga la mayoría de los oficiales carpinteros pidiendo disminución de horas de trabajo según se nos dijo. Como parece que ya nos va a llegar el turno en esta capital, sólo podemos encarecer a los trabajadores mucho orden para no ser instrumento de ocultas inteligencias"*.

²⁰⁸ LA LUCHA de 20-3-1872 (pàg. 1). Descriu en un article la intervenció expeditiva del governador Pedro Antonio Torres en dues fabriques davant de la presencia de la Internacional.

²⁰⁹ LA FEDERACIÓN de 21-1-187 Núm. 127.

²¹⁰ EL VIGILANTE de 24-3-1870 (pàg. 1). *"A nadie puede ocultarse que es insostenible la desesperada situación de nuestro ayuntamiento, y decimos desesperada, porque si sobre un simple particular dotado de amor propio pesase un estado tan abrumador de deudas y obligaciones sagradas sin medio de atenderlas, de seguro que desfallecería su espíritu y que devorado por la tristeza, no podría soportar tan riguroso extremo"*.

²¹¹ AMGi Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 8-9-1871.

²¹² AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 15-1-1872.

²¹³ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 23-2-1872.

Mestres,²¹⁴ s'atenia al pagament de certs deutes municipals com el lloguer de l'escola de nenes del Mercadal a Juan Planas.²¹⁵

Que els professors cobressin les quantitats que se'ls devia va ser una de les qüestions que aparegué amb més insistència durant la monarquia d'Amadeu (encara que no fos exclusiva d'aquest període): el 1869 i el 1870 s'havien donat ordres per tal que els municipis es possessin al dia dels seus pagaments.²¹⁶ No va ser, però, fins a la visita del rei Amadeu per les diferents ciutats de l'Estat que semblà que hi havia la ferma voluntat política de complir aquestes obligacions. El juliol de 1871 es comunicava una circular del governador civil sobre el pagament, i la premsa recollia que ja s'havien pagat tres milions de pessetes que es devien als mestres.²¹⁷ Massa èxit no tingué, tot i alguna felicitació,²¹⁸ ja que el 8 d'octubre apareixia a la premsa que el governador civil emprendria mesures contra els ajuntaments que no haguessin pagat als mestres,²¹⁹ i s'establí la Comissió Provincial que procedí per via de constrenyiment contra els ajuntaments que no paguessin les quantitats degudes als mestres, i que tenien quinze dies per complir aquestes obligacions.²²⁰ El febrer de 1873 sortiren els noms de les primeres poblacions contra les quals es va procedir (Medinyà, Pont de Molins i Parlavà).²²¹ Durant la Primera República, però, la qüestió dels impagats als mestres va persistir, ja que el juny de 1873, en la formació de les corts constituents, encara apareixia en les proposicions de llei dels diputats republicans que en matèria d'instrucció pública el primer que havien de fer els ajuntaments era pagar als mestres.²²²

A l'Institut Provincial de Girona, la qüestió retributiva dels professors també planava en l'ambient i es plantejava si era legítim que es fixés l'import del sou dels catedràtics, amb independència del que efectivament pogués pagar la Diputació i de les quantitats

²¹⁴AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 30-10-1872. El Govern Civil apressa a l'Ajuntament a que pagui en 15 dies un deute a l'Escola Normal, el qual l'Ajuntament no reconeix tenir. En la sessió de 2-12-1872 La Comissió Provincial requereix de l'Ajuntament que com a mínim pagui mil pessetes del deute que té amb l'Escola Normal, i l'Ajuntament ho denuncia com un abús del cos provincial.

²¹⁵AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 15-1-1872.

²¹⁶LA RAZÓN de 28-1-1869 (pàg. 1). Comunicació que envia el *Ministro de Fomento* dient que es paguin els honoraris als mestres. EL CANTON DE GERONA de 29-5-1870 (pàg. 4) treu la notícia que s'ha pagat el sou de tots els seus funcionaris, menys als Mestres.

²¹⁷LA LUCHA de 4-7-1871 (pàg. 3) i de 15-7-71 (pàg. 3).

²¹⁸LA LUCHA de 31-10-1871 (pàg. 3). Fa Referència a la felicitació que LA UNION DEL MAGISTERIO fa al governador civil perquè els ajuntaments paguin els mestres.

²¹⁹LA LUCHA de 8-10-1871 (pàg. 2).

²²⁰LA PROVINCIA de 12-12-1872 (pàg. 4), i de 29-12-1872 (pàg. 4).

²²¹LA PROVINCIA de 9-2-1873 (pàg. 4) i de 13-2-1873 (pàg. 4).

²²²LA LUCHA de 6-6-1873 (pàg. 2).

consignades pressupostàriament.²²³ També va ser motiu de polèmica la modificació de l'escalafó de catedràtics, la qual va ser discutida per obeir presumiblement raons de tipus polític. Aquests foren els principals temes.²²⁴

A Olot, l'Ajuntament va voler tancar els centres de primer i segon ensenyament que hi tenien els escolapis.²²⁵ Pel que sembla, es tractava d'un contenciós sobre si els pares escolapis, que no tenien titulació acadèmica, podien impartir l'ensenyament.²²⁶ Els escolapis van guanyar el contenciós que havien interposat per aquest motiu contra l'Ajuntament i els carlins ho capitalitzaren com una victòria de l'ensenyament religiós sobre el laic, que van simbolitzar repartint una esquela. La premsa del moment ho recollí:²²⁷

El Colegio Laico de Segunda Enseñanza de Olot falleció de una tisis el 29 de Enero de 1872. (E.P.D) Su desconsolado padre, el federal popular municipio, amigos con máscara, y desenmascarados, suplican á V se sirva tenerle presente en las votaciones de Municipio, y honrar su memoria encomendándolo a la Junta municipal, á fin de que sea benévola al examinar sus ilegales gastos. Los funerales se celebrarán en la iglesia de la economía y legalidad republicana el día que sean aprobadas las cuentas pendientes del popular ayuntamiento. El duelo se despide debajo del campanario de S. Esteban. Los herederos forzosos del finado no llorarán.

En aquest període també van intentar establir-se diferents iniciatives educatives de caràcter privat. Es va crear l'Institut Lliure de Sant Feliu de Guíxols, gràcies a l'herència d'Antoni Vidal, i tant carlins com liberals volien capitalitzar-ne l'èxit.²²⁸ La *Dirección General de Instrucción Pública* decretava, però, que no podia ser lliure, sinó privat, ja que no constaven les aportacions econòmiques de l'Ajuntament.²²⁹ També des dels diaris es reclamava que es fessin més escoles (hi havia reclamacions que se n'instal·lés

²²³ LA LUCHA de 10-11-1871 (pàg. 2). Ressenya la sessió ordinària de la Comissió de la Diputació presidida per Prim el 8-11-1870 i on s'acorda elevar al consell d'estat el tema del sou dels catedràtics d'institut.

²²⁴ EL RAYO de 24-3-1872 (pàg. 3). El diari carlí acusava a la *Dirección General de Instrucción Pública* de voler modificar l'escalafó de catedràtics d'institut per a afavorir alguns amics.

²²⁵ LA LUCHA de 29-9-1871 (pàg. 2). Notícia on es recull que s'acomia d'Olot als pares escolapis que se'n cuidaven del primer i segon ensenyament. El diari diu que no en sap les raons, i que mai aquest ordre religiós s'ha posat en qüestions polítiques.

²²⁶ LA LUCHA de 26-10-1871 (pàg. 3).

²²⁷ LA LUCHA de 4-2-1872 (pàg. 2).

²²⁸ EL NORTE de 16-2-1872 (pàg. 3). El diari carlí sosté que no corresponia a l'Ajuntament sino a la Diputació l'aprovació del caràcter de lliure d'aquest establiment. El diari liberal LA LUCHA, en les edicions de 19-7-1872 i de 27-7-1872, publica el programa de l'institut.

²²⁹ AHGUB Lligall 26 5 4 9. Ofici de la *Dirección General de Instrucción Pública* al rector de la Universitat de Barcelona de 24-10-1872. S'estableix que només pot ser privat i no lliure al no estar comprés en l'ordre de 14 de gener de 1869.

una altra a Sant Daniel)²³⁰ i s’anunciava la matrícula del col·legi privat de segon ensenyament dirigit per Ferran Roig.²³¹

La situació de l’Institut de Figueres durant aquest període va ser lamentable. Així, doncs, després de no haver pogut formar alguns claustres d’exàmens i que els alumnes haguessin d’anar a Girona (amb la pèrdua d’ingressos per drets d’exàmens i d’expedició de títols),²³² es va fer una inauguració de curs 1872-1873 deslluïda i en un edifici que amenaçava ruïna.²³³ La situació era tan greu que s’havia hagut de demanar l’assistència del públic i s’havia desmentit que fos el darrer curs i que tancaria per causes econòmiques.²³⁴ Per tot això, la premsa liberal no va dubtar a acusar els federals de l’estat en el qual es trobava el segon ensenyament a la ciutat.²³⁵

Per acabar aquest apartat, no podem deixar de fer esment a la difícil situació política general durant la monarquia d’Amadeu, la qual també va afectar l’ensenyament. La situació de pobresa general del país el 1872 feia impossible l’existència d’un impost com el dels consums, el qual havia aparegut en temps de vaques grasses, quan els sous eren elevats i els municipis no volien deixar passar l’ocasió per enriquir-se gravant el consum. Durant la monarquia d’Amadeu, però, no hi havia cap producte prou general objecte de tributació, ni cap tipus impositiu prou baix que fes acceptable el gravamen.²³⁶ Tanmateix, els consistoris necessitaven aquest recurs per finançar les exhaustes finances municipals, i mantenir l’impost de consums generava incidents i tensions socials de primer ordre. Les associacions de gremis entraren per protestar en el saló de plens de l’Ajuntament²³⁷ i hi hagueren enfrontaments amb els burots.²³⁸

Un altre impost era el de sang. Les famílies que no eren capaces de pagar una important quantitat de diners havien de veure com els seus fills “quintats” eren enviats a una guerra colonial, en la qual possiblement moririen de malària o d’alguna infecció en algun hospital de campanya. El 1870 ja hi havia hagut un important incident protagonitzat per la *Juventud Republicana de Gerona* al Ple municipal per el

²³⁰ LA LUCHA de 17-3-1872 (pàg. 2).

²³¹ EL RAYO de 30-7-1871 (pàg. 3).

²³² EL AMPURDANÉS de 22-9-1872 (pàg. 2).

²³³ EL AMPURDANÉS de 3-10-1872 (pàg. 2).

²³⁴ EL AMPURDANÉS de 1-10-1871 (pàg. 3).

²³⁵ LA LUCHA de 8-10-1872 (pàg. 2). Recull que el diari *La Tramuntana* de Figueres diu que l’Institut ha perdut prestigi per culpa dels federals.

²³⁶ PASTOR, L.M. (1871). *La hacienda de España en 1872*. Londres: L. de Loma y Corradi & Co., Editores. (pàg. 94).

²³⁷ AMGi Lligall 467. Manual d’acords de 1872. Acta de la Sessió de 28-1-1872.

²³⁸ LA LUCHA de 28-5-1872 (pàg. 2). També a LA AURORA de 2-6-1872 (pàg. 1). i LA LUCHA de 2-6-1872 (pàg. 2).

“alastamiento” que pretenia realitzar,²³⁹ i el 1872 tornaven amb insistència els rumors d’algarades per la “quinta”.²⁴⁰

3.5. L’ENSENYAMENT A GIRONA DURANT LA PRIMERA REPÚBLICA

La Primera República va arribar quasi per sorpresa dels mateixos republicans,²⁴¹ i amb el temor d’altres països europeus que no succeïssin a Espanya les revoltes que havia patit França amb els fets de la Comuna de París del mes de maig de 1871. Des del govern de Madrid es volia evitar com fos que es produís un procés en què s’alterés l’ordre i les juntes fessin proclamacions cantonals. Per això, després de la comunicació del govern de l’Estat, en què s’anunciava la proclamació de la República,²⁴² en el Ple consistorial del 14 de febrer, es llegia el telegrama del governador civil que deia que es mantingués l’ordre a Girona, que no es permetés que es constituïssin juntes i que es mantingués la República.²⁴³ L’endemà, però, una comissió de set membres del Comitè Republicà Federal va anar a veure a l’alcalde i li va expressar que veuria bé que el govern municipal renunciés.²⁴⁴ Ordenadament els regidors votaren i decidiren dimitir; es va passar a constituir així el nou Ajuntament el dia 20 de febrer amb els regidors designats per la Comissió Permanent de la Diputació Provincial. Un mes més tard es nomenaria president interí de la Junta Local de Primer Ensenyament el professor republicà de l’Escola Normal Francesc Loperena.²⁴⁵

Amb el canvi de la bandera per la republicana, la substitució a l’Ajuntament de la placa de la Constitució per la de la República i amb la nova salutació en les comunicacions de “salud i república” en comptes del tradicional “Dios”²⁴⁶ començava una nova època d’esperança i frustració.²⁴⁷ L’esperança l’expressava Castelar, a Madrid, en el seu discurs als diputats conservadors de l’*Asamblea Nacional*, on els deia “(la democracia) viene por la conjuración de la naturaleza, de la política, de la Providencia. En esta o en la otra forma, bajo éste o el otro aspecto, la industria, el vapor, la electricidad, las

²³⁹ AMGi Lligall 467. Manual d’acords de 1872. Acta de la Sessió de 1-3-1870.

²⁴⁰ LA LUCHA de 24-11-1872 (pàg. 2).

²⁴¹ JUTGLAR, A. (1980). Prólogo a PI i MARGALL, F. *El reinado de Amadeo de Saboya y la República de 1873*. Madrid: Editorial Dossat S.A. (pàg. 44).

²⁴² AMGi Lligall 468. Manual d’acords de 1873. Acta de la Sessió de 12-2-1873.

²⁴³ AMGi Lligall 468. Manual d’acords de 1873. Acta de la Sessió de 14-2-1873. “El gobernador es pues la única autoridad civil de la provincia, que por lo tanto no permita que se constituya ninguna junta ni que arbitrariamente se altere ninguna corporación popular; y por último que mantenga enérgicamente la República que es la libertad y el orden”. El telegrama el reproduïa també la LA LUCHA de 15-2-1873 (pàg. 2).

²⁴⁴ AMGi Lligall 468. Manual d’acords de 1873. Acta de la Sessió Extraordinària de 17-2-1873.

²⁴⁵ LA LUCHA de 19-3-1873 (pàg. 2).

²⁴⁶ LA LUCHA de 15-3-1873 (pàg. 3).

²⁴⁷ FONTANA, J. (2007). Op. Cit. (pàg. 385).

Universidades, las generaciones que se educan, todo denota la invasión de la democracia, y es necesario que vosotros la abráis cauce para que fecunde esta tierra".²⁴⁸ La frustració vingué per la dimissió de Pi i Margall, pel que simbolitzava de fracàs la idea d'unitat del republicanisme federal amb una política d'ordre.²⁴⁹

La vida de Girona, durant aquest període de la Primera República, estava marcada per la Guerra Carlina fins al punt que es decidí no fer les processons de Setmana Santa, per temor d'allò que pogués passar.²⁵⁰ Les finances municipals seguien exhaustes²⁵¹ i, a mesura que passava el temps, la situació de guerra s'apropava a la ciutat: les notícies dels atacs carlins a Ripoll, Puigcerdà i Berga deixaven pas a altres informacions sobre trets a la porta de França de la ciutat i corredisses i alarmes de la milícia pels carrers de Girona.²⁵²

Tot i que podia semblar que amb l'arribada de la República es podia instal·lar una força política més homogènia al poder, això no va ser així. Les picabaralles entre els mateixos republicans havien sovintejat des dels inicis de la Revolució de Setembre i no desaparegueren ni durant la monarquia d'Amadeu ni després amb la Primera República. De les diferències entre els mateixos republicans, en tenim notícies a la premsa: el que va ser professor de la Universitat, Josep Jubert, i el professor de l'Escola Normal, Francesc Loperena, mantingueren una agra polèmica en la premsa per l'absència de la representació gironina al Pacte de Tortosa, la qual cosa va costar a Jubert la presidència del Partit.²⁵³ Aquestes diferències entre federals continuaren amb l'atac dels intransigents del *Boletín Republicano* contra Joan Tutau, que demanava que es defensés del càrrec de ser un oportunista.²⁵⁴ Seguiren amb les acusacions de traïdor que va formular Josep Prats contra Francesc Sunyer i Capdevila per la seva actuació durant la insurrecció federal l'octubre de 1869²⁵⁵ i prosseguiren amb les amenaces dels intransigents a benèvols com Joaquim Riera i Bertran²⁵⁶ o amb la declaració de traïdor a Domingo Puigoriol per presentar-se a les eleccions sense haver estat designat pel Comitè del Partit.²⁵⁷

²⁴⁸ Diario de sesiones de 6-3-1873 (pàg. 385) segons es recull a FERRANDO, J. (1967). "La República de 1873. Ocasión revolucionaria: un enfoque parlamentario". *Revista de Estudios Políticos*. (pàg. 126).

²⁴⁹ HENNESSY C.A.M (1967). *La república federal en España. Pi y Margall y el movimiento republicano federal 1868-74*. Madrid: Aguilar.(pàg. 222).

²⁵⁰ LA LUCHA de 3-4-1873 (pàg. 2).

²⁵¹ LA LUCHA de 22-4-1873 (pàg. 2). Recull que l'empresa del gas ha donat una pròrroga a l'Ajuntament abans de tallar la llum.

²⁵² LA LUCHA de 29-4-1873 (pàg. 3) i de 3-5-1873 (pàg. 2).

²⁵³ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 2-6-1869 (pàg. 3)

²⁵⁴ EL AMPURDANÉS de 28-8-1870 (pàg. 1). Aquestes crítiques venien per la premsa de Barcelona.

²⁵⁵ EL CANTON DE GERONA de 25-9-1870 (pàg. 2).

²⁵⁶ LA PROVINCIA de 11-8-1872 (pàg. 2).

²⁵⁷ LA LUCHA de 27-4-1873 (pàg. 3).

Pel que fa a l'ensenyament, el diari de Barcelona *El Clamor del Magisterio*, periòdic que va defensar els interessos dels mestres amb preocupació i caràcter combatiu,²⁵⁸ deia sobre la proclamació de la República: “*Los Maestros verdaderamente tales, los que son lo que dicen sus títulos, alégrense ya desde ahora; que la república les hará justicia, les dará lo que merecen*”.²⁵⁹

Aquest optimisme, però, no es feu extensiu arreu. El Claustre de l'Institut havia acollit amb tebiesa la proclamació de la República, tot i que el seu director, Francesc Castellví, passava de militar en el radicalisme a declarar-se fervent republicà.²⁶⁰ Sembla que pesava més el cansament pels problemes econòmics que afectaven directament els seus sous íntegres que no pas qualsevol altre aspecte ideològic.²⁶¹

Durant la tardor de 1873, a més, la situació de guerra civil feia molt difícil l'ensenyament a les escoles dels pobles. Així, per exemple, als mestres d'Amer, de Beuda i de Sant Hilari de Sacalm, la *Junta Provincial de Primera Enseñanza* els autoritzava “*para que, en virtud de las amenazas y atropellos que están sufriendo a causa de las críticas circunstancias que atravesamos puedan residir durante dos meses donde les sea más conveniente*”.²⁶² El mateix general Savalls, per exemple, foragitava mestres i en designava de nous sense que hi pogués fer res l'autoritat educativa.²⁶³ El govern de la República va haver de dictar disposicions que garantissin el funcionament de l'ensenyament sota aquelles circumstàncies. Així, es va dictar una ordre el 22 de setembre de 1873 que permetia que els mestres poguessin variar la seva residència si es veien amenaçats pels carlins.²⁶⁴ La solució era que el mestre cobrés mig sou, amb llibertat per residir on li convingués, i que l'altra meitat servís per finançar-ne un substitut. El 24 d'octubre de 1873 s'acordava que els mestres que haguessin de cessar perquè havien de prendre les armes com a voluntaris de la República per lluitar contra

²⁵⁸ MUÑOZ, M.R. (1984). *La prensa Barcelonesa en el Siglo XIX*. Tesi doctoral. Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación. Universidad de Barcelona. (pàg. 120).

²⁵⁹ EL CLAMOR DEL MAGISTERIO de 13-2-1873 (pàg. 1).

²⁶⁰ LA LUCHA de 26-2-1873 (pàg. 3).

²⁶¹ OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 155).

²⁶² BOP de Gerona de 27-10-1873. Núm. 130. (pàg. 3).

²⁶³ LA LUCHA de 18-9-1873 (pàg. 1). Acusa que en un poble el mestre ha hagut de marxar i que ara hi ha un substitut designat per Savalls, sense que la Junta Provincial d'Instrucció hi faci res.

²⁶⁴ Orden de 22-9-1873 del Gobierno de la República, autorizando a las Juntas Provinciales de primera enseñanza para que a su vez puedan autorizar a los Maestros para que varíen su residencia si se ven gravemente amenazados de los carlistas. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 111. (pàg. 462).

els carlins, se'ls reservés el seu lloc de treball, i mentrestant es va nomenar un mestre interí per concurs.²⁶⁵

En la mesura que aquesta situació s'agreujava, això no afectava només les escoles, sinó, com es veu en el capítol del professorat, també la Universitat i l'Institut. Aquest fet va desencadenar l'absentisme de professors i estudiants, la polèmica sobre si els professors estaven exempts del servei d'armes a la Milícia Nacional i la interrupció intermitent de les classes.

Els tràngols que passava el Seminari eren de naturalesa ben diferent. Durant la Primera República, a mesura que s'incrementaven les acusacions al Bisbat de fomentar el carlisme, disminuïa la seguretat de molts sacerdots, carlins o no, els quals van haver d'abandonar les seves parròquies. A Girona, hi havia la creença que molts seminaristes es passaven a la banda dels carlins²⁶⁶ i el bisbe, per conjurar aquesta forta campanya contra el clergat, va acordar cedir el Seminari per a caserna de la Guàrdia Civil i de la Milícia Nacional el 1873.²⁶⁷

Durant la República, l'estat de les escoles no havia millorat i seguia la mateixa tònica del Sexenni. A Girona, això ho veiem en la sol·licitud que es feia des de l'escola de nenes²⁶⁸ i en la visita d'inspecció de la Junta d'Instrucció Pública al Ple de l'Ajuntament el 5 de novembre de 1873:²⁶⁹

Ha girado una visita de inspección en dicha escuela y en la de niños que corre a cargo del profesor ciudadano Francisco Rogés, siendo su resultado el haber venido en pleno conocimiento de que la mayor parte de los útiles pertenecientes a entre ambos establecimientos se halla en el más completo estado de deterioro, y de que carecen por otra parte ambas escuelas de los efectos más indispensables para la enseñanza de los discípulos que a ellas concurren, a

²⁶⁵ Orden de 24-10-1873 del gobierno de la república dictando disposiciones relativas a los maestros de Escuelas públicas de primera enseñanza que tuviesen que cesar en sus destinos para pasar al servicio de las armas en cumplimiento de las leyes. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 111. (pàg. 654).

²⁶⁶ LA LUCHA de 13-4-1873 (pàg. 2). "Decíase ayer que las autoridades iban a tomar posesión del Seminario Conciliar, como medida encaminada a evitar conflictos a esa morigerada población". També LA LUCHA de 18-4-1873 (pàg. 3). "Hemos observado que se han colocado algunos centinelas que custodian el edificio que antes ocupaban la iglesia de San Martín, y el Seminario Conciliar".

²⁶⁷ MARQUÈS, J. M^a. (1978). "Constantino Bonet, Obispo de Gerona (1862-1875) II. El Episcopado". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. (pàg. 155).

²⁶⁸ AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 27-10-1873. "Vistas dos instancias promovidas por la maestra de niñas de estas casas consistoriales, solicitando en una de ellas el auxilio de otra ayudanta para el mejor servicio de la propia escuela y pidiendo en la otra que se dé alguna cantidad en concepto de gastos de material para el mismo objeto el Ayuntamiento acordó que pasen ambas solicitudes a informe de la Comisión de Instrucción Pública".

²⁶⁹ AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 5-11-1873.

causa de no haber recibido el susodicho profesor y aquella maestra ninguna cantidad por el concepto de material de escuelas desde el año 1868... Por lo cual indicó la precitada comisión la necesidad de que se subvenga con toda urgencia al cumplimiento de aquellas obligaciones hasta donde lo permita el estado de fondos en que se haya la caja municipal, siendo también de urgente necesidad que se arreglen sin pérdida de tiempo las ventanas de la expresada escuela de niños en las cuales faltan 30 vidrios que podrían suplirse con hojas de madera para mayor seguridad de aquellos niños y ahorro de gastos para el grupo municipal.

En un altre ordre de coses, iniciatives pròpies del període republicà, com la gratuïtat efectiva del primer ensenyament, germinaven, encara que tímidament, a pobles com Cassà de la Selva, on s'establí la gratuïtat i l'obligatorietat de l'ensenyament primari, malgrat les reserves de la Junta d'Instrucció i les advertències dels mitjans liberals que aquesta no era la millor opció per a l'ensenyament.²⁷⁰

Amb anterioritat, ja s'havien intentat iniciatives similars en viles tradicionalment republicanes com Llagostera, on la Junta Local de Primer Ensenyament va declarar l'ensenyament escolar gratuït i obligatori i va advertir que els pares que no portessin els seus fills a l'escola serien multats.²⁷¹ Aquest fet no era sorprenent en una vila com Llagostera, on visqué la mestra i primera sindicalista Isabel Vilà, la qual hi fundà la secció local de l'AIT, va demanar una biblioteca per als obrers i, en una manifestació de tapers a Sant Feliu, va demanar l'associació i instrucció de les dones per vèncer la ignorància.²⁷²

L'educació especial també va ser una de les novetats en l'ensenyament a Girona durant la Primera República. Per l'impuls de Joan Carreras i Dagás, es va crear la primera institució gironina per a l'atenció a les persones amb discapacitat, el Col·legi de Cecs i Sordmuts de Girona.²⁷³ Carreras es va traslladar a Girona quan plegà de l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts de Barcelona i va aconseguir situar Girona com a referent de l'educació especial en la premsa educativa del moment.²⁷⁴

²⁷⁰ LA LUCHA de 17-5-1873 (pàg. 2).

²⁷¹ LA PROVINCIA de 31-10-1872 (pàg. 5).

²⁷² FERRER, F. (2005). *Isabel Vilà la primera sindicalista catalana*. Barcelona: Viena Editorial. (pàgs. 67 i ss.).

²⁷³ GARCIA, J.Mª. (2009). "Carreras i Dagás i l'educació dels discapacitats". *Revista de Girona*. Núm. 253. (pàg. 66).

²⁷⁴ EL CLAMOR DEL MAGISTERIO de 10-7-1873 Núm. 29 (pàg. 226). "No hay población en nuestra península que tenga la suerte de contar entre los establecimientos particulares de enseñanza uno como el Colegio mencionado, y en especial la sección referente a enseñanza especial de ciegos y sordo-mudos". En els números següents però, s'iniciaria una polèmica amb el director de l'escola municipal de Barcelona fruit d'aquests comentaris. Vegeu l'edició d'aquest periòdic del 7-8-1873. Núm. 32 (pàg. 265), i del 4-9-1873 Núm. 36 (pàg. 281).

Després de demanar un local a la Universitat, el qual no va poder ser cedit perquè estava ocupat pel Ministeri de la Guerra, es va constituir l'escola a l'emparedat del *Liceo Gerundense* al carrer de la Força.²⁷⁵ Els alumnes rebien educació del professor Carreras, dels seus fills i d'altres mestres. Els exàmens oficials els feien a l'Institut Provincial amb un notable ressò a la premsa liberal.²⁷⁶

Una de les mesures que demostraven l'esperit de tolerància de la República respecte del període monàrquico-liberal (almenys en el terreny de les idees)²⁷⁷ va ser la restitució dels mestres que no havien volgut jurar la Constitució. El *Ministerio de Fomento* dictava el decret de 14 de maig de 1873 i declarava abolit el jurament polític als mestres,²⁷⁸ i per acord de la sessió de 30 d'agost de la *Junta Provincial de Primera Enseñanza* es decidia: "*Publicar una circular en el Boletín oficial, para que hagan las oportunas reclamaciones los Maestros que por negarse a prestar juramento político, hubieran sido separados de sus escuelas, las cuales, en virtud del decreto de 14 del mes último, serán reintegrados en todos sus títulos*".²⁷⁹

Aquesta tolerància, però, no la mostraren alguns alcaldes republicans de l'Empordà. Així, es va denunciar el cas de l'alcalde de Pau, que havia canviat el local de l'escola per un altre d'indigne, havia tret els "*enseres*" del mestre i va fer empresonar injustament un pare que li havia donat suport: i tot perquè volia posar il·legalment el secretari de l'Ajuntament del poble com a mestre de l'escola.²⁸⁰

²⁷⁵ AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 20-10-1873. "*El Ayuntamiento quedó enterado y satisfecho de una atenta comunicación que la sociedad que con el título de Liceo Gerundense, se ha constituido en esta ciudad con el principal objeto de fomentar la instrucción y moralización de la juventud, particularmente de las clases desvalidas y el inmediato de proteger el colegio de ciegos y de sordo mudos y la academia de música que don Juan Carreras trata de establecer en esta población, viniendo además en el propio edificio un centro de ilustración, solas y recreo para todos los que quieran formar parte de dicha sociedad*".

²⁷⁶ LA LUCHA de 28-6-1873 (pàg. 3), de 1-7-1873 (pàg. 3), de 4-7-1873 (pàg. 3), i de 5-7-1873 (pàg. 3).

²⁷⁷ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 21). "*El espíritu de intolerancia estaba (y está aún) tan arraigado en nuestra historia moderna, tan trabajada por africanas luchas, que este principio, aunque teóricamente proclamado desde el primer momento, no se afirmó sin vaivenes y dificultades. Por ejemplo, los profesores que a causa de sus convicciones políticas y religiosas, todas por igual respetables ante la nueva ley, se negaron a prestar a la Constitución el atentatorio juramento, malamente requerido por las Cortes, fueron, a su vez, también ahora separados, con mayor legalidad y formas (cosa que dista harto de ser indiferente), pero no con menos injusticia; a algunos de los que se suponían hostiles al naciente orden de cosas («reaccionarios») se les alejó ahora también de sus cátedras, suprimiéndolas con frívolos pretextos. Pero las ideas tienen su lógica; y, apenas declarada la república, volvió por los nuevos principios, restableciendo en su enseñanza a los injuramentados y excedentes*".

²⁷⁸ *Decreto de 14-5-1873 declarando abolido el juramento político exigido a los individuos que constituyan el profesorado público*. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 110. (pàg. 1039).

²⁷⁹ BOP de Gerona de 1-9-1873. Núm. 105. (pàg. 2). Acta de 30-8-1873 de la Junta de 1ª Enseñanza.

²⁸⁰ LA LUCHA de 23-11-1873 (pàg. 2).

La situació de guerra civil seguí marcant l'ensenyament als pobles de Girona el 1874.²⁸¹ La descripció, però, del que representava rebre l'educació a Girona durant aquest període final (el de la República Unitària, o d'Ordre, és a dir, després del Cop de Pavía el 3 de gener de 1874), la farem en el capítol en què tractarem el tancament de la Universitat.

²⁸¹ LA LUCHA de 19-4-1874 (pàg. 3). *“Los carlistas van nombrando maestros de instrucción primaria estanqueros y demás empleados en aquellos pueblos en donde por hoy dominan, gracias a la falta de persecución en que están, por los motivos de todos conocidos, a quienes hacen creer que su Rey y Señor está sentado ya en el trono en Madrid”*.

4. L'ENSENYAMENT LLIURE A GIRONA

4.1. INTRODUCCIÓ

La Revolució de 1868 va comportar la llibertat d'ensenyament i la descentralització educativa que l'hauria de fer possible. El decret de 21 d'octubre de 1868 consagrava el principi que *"la enseñanza es libre en todos sus grados y cualquiera que sea su clase"*. Això suposava trencar el monopoli de l'Església i l'Estat de l'ensenyament, i permetre ensenyar a qui senzillament volgués fer-ho fins al punt que, en un determinat moment, va veure's perillar l'existència dels centres oficials.

En l'àmbit universitari, el canvi en l'ordenació acadèmica va ser enorme, això si el comparem amb la situació anterior a la Revolució. La llei Moyano de 1857, en el seu article 32, establia que l'estructura bàsica de l'ensenyament universitari es realitzava a través de tres cicles (batxiller, llicenciat i doctor), i el reglament d'universitats de 1859 regulava fins al més mínim detall aspectes que anaven des del vestuari del professorat a la durada dels cursos (arts. 83, 88 i ss.).

Com dèiem, el canvi va ser enorme i els que més van notar els efectes de la llibertat d'ensenyament van ser els alumnes. Amb els decrets de 21 i 25 d'octubre de 1868 i tota la legislació que els va seguir, l'assistència a classe ja no era obligatòria, va deixar d'haver-hi una durada mínima dels estudis i els alumnes es podien matricular del nombre d'assignatures que volguessin.²⁸² Els exàmens passaven a ser orals, el grau de batxiller va quedar abolit a les universitats amb la llei de 7 de maig de 1870 i el doctorat (reservat a les classes socials més altes), ja podia ser atorgat per qualsevol universitat a més de la Universidad Central. El professorat universitari, per la seva banda, passava a tenir la més absoluta llibertat de càtedra, podia escollir el llibre de text que volgués i cap instància externa li havia d'aprovar el programa de l'assignatura.

Un canvi d'aquesta magnitud sorgia per oposició a la repressió en l'ensenyament dels moderats durant els darrers anys del règim d'Isabel II (recordem la clerical llei d'instrucció pública de 1868, promulgada per Orovio, i la separació dels professors universitaris krausistes de la Universidad Central),²⁸³ per la necessitat de l'educació espanyola d'avançar fins a nivells homologables als europeus d'aleshores, i també per

²⁸² SUAREZ, M. (2001). Op. Cit.

²⁸³ El decret de 21 d'octubre deia en la seva exposició de motius deia que un dels motius per a suprimir la legislació anterior era *"las humillaciones y amarguras que esa legislación reaccionaria ha hecho sufrir a los profesores"*.

uns nous principis, els quals no eren només patrimoni d'aquells que defensaven el liberalisme econòmic (sinó també dels republicans més socialistes).

Això va fer que, tot just proclamada la Revolució, proliferés una legislació que va anar cobrint, de manera força desordenada, aspectes relacionats amb la llibertat d'ensenyament i la descentralització educativa abans que no arribés la nova llei d'instrucció pública.²⁸⁴ Són exemples de la legislació d'aquest període el decret de 14 d'octubre de 1868, que derogava la llei d'instrucció primària; el decret de 21 d'octubre, que fixava l'inici de curs; el decret de 25 d'octubre, que donava una nova organització a les facultats universitàries; la circular de 31 d'octubre, que indicava als governadors els mitjans que s'havien d'utilitzar per establir la llibertat d'ensenyament, i el decret de 14 de gener de 1869, que permetia a diputacions i ajuntaments crear establiments lliures.²⁸⁵

Ben aviat, però, sorgiren veus que advertiren dels riscos que tindria per a l'educació una mala aplicació de la llibertat d'ensenyament. A Girona, per exemple, una autoritat en l'ensenyament, com el director de l'Institut Provincial, deia:²⁸⁶

(Parlant de la llibertat d'ensenyament) *Este principio de la escuela liberal será el regenerador intelectual de nuestra patria, si se practica con fé, desinterés y patriotismo; pero si cae en manos de sórdidos especuladores, de viles mercaderes, si el profesorado público y probado no tiene por enseña siempre enhiesta y levantada la aptitud y el decoro personales, si los títulos y grados no representan por lo menos la suma de conocimientos que hasta ahora han representado, lejos de cumplirse los altos fines que con la libertad de enseñanza se han propuesto las Cortes constituyentes y el Gobierno, no dará otro resultado que defraudar las esperanzas de padres y alumnos, que tarde llorarán su desengaño, envilecer al Profesorado y desacreditar el actual sistema de enseñanza.*

²⁸⁴ LA IDEA de 20-3-1871 (pàg. 89). En l'article es diu cal la llei d'instrucció Pública perquè la falta d'unitat legislativa en matèria educativa ha portat a que cada professor o director de centre interpretés la llibertat d'ensenyament a la seva manera: "Que las disposiciones vigentes de instrucción pública carecen de unidad y enlace, cosa es palmaria y evidente...".

²⁸⁵ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàgs. 315 i ss., 416 i ss., 453 i ss., i 538 i ss.), i Vol. 101. (pàg. 125).

²⁸⁶ OBRADORS, S. (1869). *Memoria sobre el estado del instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1868 a 1869 leído en la apertura de curso académico de 1869 a 1870*. Gerona: Imprenta de Dorca sucesor de Grases. (pàg. 4).

Quan es pronunciaren aquestes paraules a l'Institut, en la inauguració del curs 1869-1870, a Madrid feia poc que havien canviat de ministre (Jose de Echegaray substituïa Manuel Ruiz Zorrilla) i començava una nova etapa marcada per la matisació de la llibertat d'ensenyament més absoluta que s'havia promulgat fins a aquell moment. D'aquest període són els decrets de 14 de setembre de 1869 (que intenta acotar la llibertat d'ensenyament) i de 28 de setembre (que mantenia la dependència de les universitats estatals pel que fa als títols acadèmics, tot i que seria matisada pel decret de 6 de maig de 1870).²⁸⁷

Amb la mateixa dispersió normativa que existí en el període precedent, es va arribar a l'època de la Primera República, en què el ministre krausista Eduardo Chao (amb l'ajut de Giner de los Ríos i Fernando de Castro) prometia consagrar-se definitivament els principis dels revolucionaris del 68 en matèria educativa, amb els decrets de 2 i 3 de juny de 1873.²⁸⁸ El decret de 2 de juny de 1868 tenia una prometedora exposició de motius:

Deben ser los pueblos republicanos los más instruidos, educados y cultos de la tierra; como quiera que, según una frase célebre, el principio de las Repúblicas es la virtud, y ésta sólo alcanza segura garantía y fácil ejercicio allí donde la conciencia, rectamente ilustrada, enseña a cada hombre su deber, a la par que le revela su derecho.

Aquest decret, però, pretenia reorganitzar les facultats de Filosofia i Lletres i Ciències de tot l'Estat i unificar-les en cinc grans facultats, totes amb seu a Madrid. Aquest intent de centralització tenia els seus defensors, els quals apuntaven la descentralització educativa com la causa dels mals de l'ensenyament,²⁸⁹ però va rebre l'oposició també del Claustre de la Universitat de Barcelona i la premsa educativa del moment va oposar-s'hi amb respostes airades.²⁹⁰

²⁸⁷ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 102. (pàgs. 518 i 574) i Vol. 103. (pàg. 554).

²⁸⁸ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 110. (pàg. 1423 i 1443).

²⁸⁹ CALLEJA, J. (1873). *Discurso leído en la solemne apertura del curso académico de 1873 a 1874 en la Universidad Central*. Madrid: Imprenta de Jose M Ducazcal. (pàgs. 18 i 63). "Nuestra amada patria necesita reformas... ; necesita que el estado la centralice (la enseñanza), porque la provincia y el municipio han dado en pocos años tristísima prueba del porvenir que aguarda a esos centros de bienes morales y de verdadero progreso, si el Estado no lleva hasta ellos, hasta los más elementales... Este sentido moral, creado por la educación, es el lazo que afianza mejor todos los sentimientos sociales y lleva más ventaja a los intereses materiales, por la confianza misma que engendra en todos sus miembros".

²⁹⁰ DEY, E. (1873). "Más sobre el decreto del Sr. Chao". *El monitor de primera enseñanza* de 10-7-1873. Núm. 28. (pàg. 218). "La idea del Sr. Chao, según el preámbulo del mismo, es conservar la antigua y desprestigiada ex-corte la preponderancia de siempre, esto es que España sea Madrid, o Madrid sea el Todo de España. ¿Por qué toda vez que está proclamada la federación, no debe dejarse Madrid al nivel del resto de España?".

Vist el poc temps que faltava per a l'inici del curs 1873-1874 i la dimissió del ministre, els decrets de 2 i 3 de juny van quedar sense efecte. A partir de 1874, amb el Cop de Pavía i la República unitària, es va passar definitivament a un període en què les normes que es dictaven deixaven sense efecte la possibilitat real de la llibertat d'ensenyament. Aquestes eren el decret de 12 de juny de 1874, que restablia el *Consejo de Instrucción Pública*; el decret de 29 de juliol de 1874, "*regularizando el ejercicio de la libertad de enseñanza*", el qual impossibilitava, de fet, l'existència d'establiments lliures amb el requeriment de la consignació avançada de les obligacions dels establiments lliures, i finalment el decret de 10 de setembre de 1874, el qual determinava "*el cierre de los establecimientos de enseñanza libre que no se hayan adaptado*".²⁹¹

El 1868 les possibilitats que permetia la llibertat d'ensenyament eren enormes. Pel que fa al progrés de l'educació a l'Estat, la llibertat d'ensenyament va permetre la incorporació d'estudiants nous a nivells insospitats fins aleshores. Aquesta llibertat d'ensenyament també tingué altres efectes, com el foment de l'ensenyament superior de les dones en un moment en què de la mà de personatges com el rector de la Universidad Central, Fernando de Castro, s'incorporava aquesta sensibilitat.²⁹²

Un exemple va ser el cas de Maria Elena Maseras i Ribera (Vila-seca, 25 de maig de 1853 - Maó, 1900), la qual, després de fer el batxillerat, va decidir cursar Medicina amb la intenció d'estudiar a casa amb tutors particulars i assistir a la Universitat només per examinar-se.²⁹³ El mes de setembre de 1872, després d'aconseguir el permís d'Amadeu I, va ser la primera estudiant dona a les aules d'una Facultat de Medicina, a la Universitat de Barcelona.²⁹⁴ Acabà els estudis l'any 1878, i l'1 de febrer de 1879 va demanar permís per examinar-se del grau de llicenciatura en Medicina que per culpa de la burocràcia no va obtenir fins a l'octubre de 1882, amb nota d'excel·lent. Intentà obtenir el doctorat a Madrid, però desanimada per les dificultats burocràtiques, es dedicà a l'ensenyament, primer a Vilanova i la Geltrú i després a Maó, on morí l'any 1900.

²⁹¹ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 112. (pàg. 950) i Vol. 113. (pàgs. 209 i 459).

²⁹² CASTRO, F. (1869). *Discurso Inaugural de las conferencias dominicales sobre la educación de la mujer*. Madrid: Imprenta y Esteotipia de M.Rivadeneira. (pàg. 5). Castro, en el discurs inaugural de les *conferencias dominicales sobre la educación de la mujer* deia que calia: "*Despertar en unas y arraigar en otras la firme convicción de que la mujer debe educarse en más amplia esfera que antes, si ha de cumplir sus destino en la vida*".

²⁹³ FLECHA, C. (1996). *Las primeras universitarias en España, 1872-1910*. Madrid: Narcea. (pàg. 101).

²⁹⁴ KIRKPATRICK, S., CRUZ, J. (2003). *Mujer, modernismo y vanguardia en España: 1898-1931*. Valencia: Universitat de València. (pàg. 38).

Conclourem aquesta introducció citant Giner de los Ríos, el qual deia que “*la creación del llamado «alumno libre» ha sido frecuentemente impugnado, sin razón bastante*”, i que “*de las prerrogativas otorgadas a los centros semioficiales patrocinados por ayuntamientos y diputaciones se ha hecho un uso, a veces, recto; a veces, escandaloso*”,²⁹⁵ i conclouïa que l’anàlisi del sistema educatiu d’aquell període no permetia generalitzacions, i que calia examinar en detall l’àmbit local.²⁹⁶

En aquest capítol, doncs, tractarem primer el fonament polític de la llibertat d’ensenyament i després dels efectes de l’aplicació d’aquesta llibertat d’ensenyament a Girona, en el marc de la Universitat Lliure.

4.2. FONAMENTS POLÍTICS DE LA LLIBERTAT D’ENSENYAMENT

Els principis que van moure Manuel Ruiz Zorrilla al capdavant del *Ministerio de Fomento* van ser una aplicació del “lliurecanvisme i l’individualisme” en l’ensenyament i la lluita contra el monopoli científic particular o estatal. La universitat que naixia amb la Revolució s’oposava a la dictadura intel·lectual dels moderats existent fins llavors,²⁹⁷ amb els mateixos postulats teòrics defensats en el sector econòmic productiu o en el de la premsa i la impremta, però aplicats en l’àmbit educatiu.²⁹⁸

Ara bé, malgrat que l’exposició de motius del decret de 21 d’octubre va reforçar el principi individualista de la llibertat d’ensenyament²⁹⁹ i que Manuel Ruiz Zorrilla fos de “l’escola economista”,³⁰⁰ no creiem que només per això s’expliqui suficientment l’ampli ventall polític que va defensar la llibertat d’ensenyament ni l’èxit que aquesta llibertat tingué tant en nombre d’establiments com d’alumnes.

Si fem un repàs sobre la idea d’instrucció i de llibertat d’ensenyament que tenien les formacions polítiques que triomfaren el setembre de 1868, veiem que, després de la Revolució de 1854, tant la postura més radical del Partit Demòcrata, representada per

²⁹⁵ GINER DE LOS RÍOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 22 i ss).

²⁹⁶ VIÑAO, A. (1985). Op. Cit. (pàg. 95).

²⁹⁷ PESET, M., PESET, J.L. (1974). *La Universidad española: siglos XVIII y XIX: Despotismo Ilustrado y Revolución Liberal*. Madrid: Taurus (pàg. 766 i 775).

²⁹⁸ VIÑAO, A. (1985). Op. Cit. (pàg. 88).

²⁹⁹ “*Para que el maestro retribuido por el Estado o las provincias estudie sin descanso, se interese en el aprovechamiento de sus alumnos y aplique exclusivamente su actividad al desempeño de su cargo, conviene que sienta el estímulo de la competencia. Ella ha producido los prodigios que admiramos en la industria, y no hay motivo para que deje de producirlos en la enseñanza*”.

³⁰⁰ COSTAS, A. (1988). *Apogeo del liberalismo en “La Gloriosa”: la reforma económica en el Sexenio liberal (1868-1874)*. Madrid: Siglo XXI. (pàg. 34). Aquesta escola era defensora del lliurecanvisme, i va ser un corrent molt influent en els primers moments revolucionaris del sexenni.

Castelar (i que podem considerar republicana), com l'opció progressista de Nicolás María Rivero (pròpiament progressista), no dissentien respecte de la idea d'instrucció i coincidien a remarcar que la llibertat d'ensenyament i la necessitat de descentralització derivaven del dret de l'home de ser educat, de la mateixa dignitat de l'home.³⁰¹

Un reflex d'aquest pensament d'aquells primers anys el trobem en el manifest *Al Pueblo*, de Pi i Margall, el qual el va portar a la presó, però també a ser proposat per a les Corts per Barcelona.³⁰²

Que no haya en adelante traba alguna para el pensamiento, comprensión alguna para la conciencia, límite alguno para la libertad de enseñar, de reunirse, de asociarte. Toda traba a esas libertades es un principio de tiranía, una causa de retroceso, un arma terrible para tus constantes o infatigables enemigos. Recuerda cómo se ha ido realizando la reacción porque has pasado: medidas represivas, que parecían en un principio insignificantes, te han conducido al borde del absolutismo, de una teocracia absurda, de un espantoso precipicio. Afuera toda traba, afuera toda condición; una libertad condicional no es una libertad, es una esclavitud modificada y engañosa.

Una dècada més tard, el Partit Demòcrata es dividí en una visió més socialista (en el sentit que la democràcia havia de dur les solucions als problemes socials), representada pel mateix Pi i Margall, i una altra de més individualista (que propugnava a ultrança les llibertats individuals, absolutes i il·legislables), representada per Castelar. Ambdues formaren part del republicanisme, però coincidien amb els principis fonamentals del Manifest del Partit Demòcrata, pel qual la llibertat d'ensenyament es veia des de la perspectiva de la llibertat i la igualtat, i la instrucció era el mitjà a través del qual el poble es podria alliberar de l'Estat i de l'administració centralitzadora que l'ofegava.³⁰³

A Girona, trobem en l'òrgan d'expressió del Partit Republicà, a Figueres, un exemple d'aquesta visió comuna d'instrucció, on es defensa la llibertat d'ensenyament.³⁰⁴

³⁰¹ CAPITÁN DÍAZ, A. (2002). Op. Cit. (pàgs. 26 a 28).

³⁰² PI i MARGALL, F. (1854). "Al Pueblo". *El Eco de la Revolución*. Madrid 21-7-1854.

³⁰³ "El Comité Democrático a sus correligionarios". Dins CASTELAR, E. (1870). *Defensa de la fórmula del progreso*. Madrid: A. de San Martín. (pàg. 163).

³⁰⁴ VERGES, J. (1868). "La Libertad de Enseñanza". *El Ampurdanés*. 25-10-1868 (pàg. 1). El Ampurdanés era un diari republicà de Figueres (A la capçalera hi constava Periódico Democrático Republicano Federal), i tenia com a redactors Martí Carlé, Francesc Sunyer, Emili Prax o Joan Arderius, i col·laboradors a persones com Narcís Monuriol o Joan Tutau.

Todo ciudadano puede y debe ejercer (la libertad de enseñanza) en idénticas circunstancias, mientras éstas no se refieran a las facultades de cada individuo, es decir, sin que uno sea puesto en mejores condiciones que otro. En otros términos, todo ciudadano tiene el derecho de enseñar lo que bien le plazca... como tiene todo ciudadano el derecho a aprender lo que los demás quieran enseñarle. Cuanto tienda a separarse de estos principios tiende a perturbar el ejercicio de la libertad de enseñanza; a perturbar los derechos del hombre libre. Por consiguiente la razón dicta, la lógica precisa a afirmar que la enseñanza oficial es incompatible con la libertad de enseñanza... De más lo que la enseñanza oficial obliga al alumno a aprender lo que el estado quiere enseñar, a conquistar un título, un diploma sin el cual hasta hoy no se ha reconocido ni capacidad ni ciencia.

Es también la enseñanza oficial un privilegio a favor de los centros populosos y en detrimento de los pequeños vecindarios. El que mora lejos de los institutos y de las universidades ha de gastar respetables sumas para instruirse e instruir a sus hijos. El hijo del proletario no puede sacudir su letargo, porque su alma no puede inflamarse a la santa voz del maestro. ¡Cuántos genios perdidos!

Dos anys més tard, en el mateix diari, trobem un altre article en defensa de la llibertat d'ensenyament, quan censurava les crítiques que havia fet el director de l'Institut de Figueres a aquesta llibertat en el discurs d'obertura del curs de 1870:³⁰⁵

Correcto en la frase; elegante en la forma, aunque algo difuso: reaccionario en el fondo, porque al paso que ni una palabra pudimos oír en elogio de la libertad de enseñanza, distinguimos perfectamente algunas frases que no podemos calificar de otra manera que tiros asestados contra la por el señor Mareca titulada libertad de no aprender y contra las leyes promulgadas por la soberana voluntad de las Cortes Constituyentes. Si el Señor Mareca como catedrático no le sienta bien la libertad de no aprender en los discípulos ¿No tiene acaso en sus manos la libertad de no aprobarlos, si no han aprendido? Si el Señor Mareca, como Director del Instituto, como empleado nombrado por el Gobierno, no está conforme con las Leyes cuya vigilancia y cumplimiento se le encarga, ¿Tiene más que no aceptar o dimitir del cargo?

³⁰⁵ EL AMPURDANÉS de 13-10-1870 (pàg. 2). Tres dies més tard el director de l'Institut rectificaria: EL AMPURDANÉS de 16-10-1870 (pàg. 3).

En el capítol on tractem el substrat ideològic de la Universitat, veiem que els plantejaments dels catòlics i els neocatòlics per defensar la llibertat d'ensenyament no obeïen tant a pressupòsits polítics o ideològics, com a raons d'estricta conveniència. Al seu entendre, l'ensenyament oficial i el lliure eren essencialment el mateix, ambdós eren capaços de produir efectes desastrosos en la religió i en els costums públics; i si l'ensenyament oficial afavoria doctrines nocives, caldria advocar llavors pel lliure.

Podem concloure, doncs, que els primers mesos des de la Revolució, a Girona hi havia un consens majoritari a favor de la llibertat d'ensenyament, el qual, per raons ben diferents, abastava des dels republicans més socialitzants fins als neocatòlics més intransigents.

4.3. LA VALIDESA DELS TÍTOLS

El decret de 14 de gener de 1869 facultava els establiments lliures per poder impartir títols; en aquest decret s'establia que *“en los establecimientos de enseñanza costeados exclusivamente por las provincias o los pueblos, se podrán celebrar exámenes de asignaturas, y conferir grados y expedir títulos académicos”*; també que *“para que estos establecimientos puedan conferir grados académicos, es preciso que la enseñanza que en ellos se dé abrace todas las asignaturas de la enseñanza oficial”*; que *“en los títulos se consignará la circunstancia de ser expedidos por un establecimiento libre”*; i que *“los firmantes de los títulos y certificaciones serán responsables de su exactitud con arreglo a las leyes”*.³⁰⁶

Semblava, doncs, que res no impedia la validesa dels títols oficials que haguessin emès les universitats lliures, però el 28 de setembre es dictava un decret³⁰⁷ amb el qual s'establia que els títols dels establiments lliures habilitarien per a l'exercici privat de la professió, però no *“para el desempeño de los empleos públicos y servicios oficiales”*, això mentre no fossin rehabilitats mitjançant la realització de la revàlida de grau en els establiments oficials.

Davant aquest canvi, l'Ajuntament de Girona va demanar en la sol·licitud de permís per a l'establiment de la Universitat a la *Dirección General de Instrucción Pública* que *“los*

³⁰⁶ Decreto de 14-1-1869 autorizando a Diputaciones y Ayuntamientos para fundar toda clase de establecimientos de enseñanza con fondos propios. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 125).

³⁰⁷ Decreto de 28-9-1869 declarando válidos en los establecimientos oficiales de igual clase los estudios hechos en los de enseñanza libres, sostenidos por las Diputaciones y Ayuntamientos. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 102. (pàg. 574).

grados tengan el mismo valor que los recibidos en las universidades oficiales". Sobre això, el director general, Manuel Merelo, va contestar negativament perquè era de l'opinió que era contrari a la llei equiparar els graus de les universitats lliures als de les oficials.³⁰⁸

Des de la *Universidad de Murcia*, però, el seu rector, Gerónimo Torres, donava al rector de la Universitat Lliure de Girona, Manuel Viñas, les màximes garanties del mateix ministre respecte de la validesa dels títols:³⁰⁹

El excelentísimo señor Ministro de Fomento aceptó la invitación de inaugurar esta Universidad sólo para mandar desde ella a todos los establecimientos libre las mayores y más completas seguridades respecto a la validez de los título en ellas expedidos, cuyos efectos se equiparán a los concedidos en establecimientos o escuelas del estado porque para ello se formarán tribunales mixtos. Posterior a aquella promesa solemne, tengo particulares ofertas que afirman más y más aquellas y creyéndome eso y representante de la libre enseñanza, no descansaré hasta conseguir lo ofrecido.

La qüestió va quedar definitivament regulada amb el decret de 6 de maig de 1870, que establia que la revàlida de grau es podia obtenir *"enviando el rector de distrito respectivo a los que lo soliciten una comisión de profesores oficial que formarán con un catedrático del establecimiento libre que tenga el título correspondiente, y en su defecto por una persona que lo posea designada por el jefe de aquel"*.³¹⁰

Davant d'aquestes circumstàncies, el Claustre de la Universitat Lliure de Girona i el seu rector no volien que hi haguessin incerteses respecte de la validesa dels títols. Per això, van enviar a la premsa un extracte de les disposicions legals que regulaven la validesa dels títols i la necessitat que la comissió corresponent de l'establiment oficial³¹¹ els revalidés. Reproduïen els articles 1 i 5 del decret de 14 de gener, 1 i 3 del decret de 28 de setembre de 1869, i 28 i 30 del de 6 de maig de 1870.³¹²

³⁰⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de la *Dirección General de Instrucción Pública* de 25-1-1870.

³⁰⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Carta del rector de la *Universidad Libre de Murcia* al rector de la de Girona de 5-2-1870.

³¹⁰ Decreto de 6-5-1870 ampliando y aclarando el de 5 de mayo de 1869 para la celebración de exámenes y grados en los establecimientos públicos de enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 103. (pàg. 554). Articles 28 i 30.

³¹¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de Comunicacions de la Universitat. Cartes enviades als directors dels diaris *El Norte*, *El Vigilante*, *El Cantón* i el *Boletín Republicano* de la Província de Gerona de 13-9-1870 *"Remitiéndoles un extracto de las disposiciones legales sobre enseñanza libre para su inserción en los diarios"*.

³¹² EL CANTON DE GERONA de 25-9-1870 (pàg. 4); també EL AMPURDANÉS de 18-9-1870 (pàg. 2).

El sistema de revàlida del decret de 6 de maig 1870, gelós d'unes garanties que semblava que no podia donar el mateix establiment lliure, era poc pràctic. Per una banda, suposava duplicar el tribunal de les escoles amb el de la universitat de districte que havia d'homologar el grau.³¹³ Per l'altra, tenir una comissió forana estava poc d'acord amb la flexibilitat en la realització d'exàmens i concessió de graus. A més, i com veiem en el punt d'aquest capítol on tractem els doctorats, el mes març de 1871 el rector de la Universitat de Barcelona s'havia negat (sense motiu real) a enviar una comissió per revalidar uns graus de doctor, cosa que es podia repetir de nou amb les revàlides de grau.

Calia, doncs, actuar, i Viñas i el rector de la Universidad Libre de Vitoria, acordaren que l'Ajuntament enviaria una sol·licitud per canviar el sistema de revàlida de títols i graus.³¹⁴ La sol·licitud havia de contenir aquesta exposició, en la qual es feien paleses les mancances del sistema.³¹⁵

El decreto expedido por el Gobierno en 6 de Mayo de 1870 en que se definieron los derechos de los establecimientos libres de enseñanza creados por el Decreto de 14 de Enero de 1869 ha debido ofrecer en la práctica varias dificultades que reclaman una pronta solución, sobretudo en la parte relativa a la reválida de los grados conferidos por las Escuelas de aquella clase. En efecto según lo referido en el artículo 28 del referido decreto las rehabilitaciones para la reválida oficial de los grados y títulos que confieren las Escuelas Libres puede obtenerse mandando el rector de distrito respectivo a las que lo soliciten una comisión de profesores oficiales.

La circunstancia de tener que venir a las Escuelas Libres profesores de las oficiales dificulta sino imposibilita del todo las rehabilitaciones de los grados conferidos por las primeras ya que no pueden los catedráticos ir de una parte a otra siempre y de cualquier manera con menoscabo hasta cierto punto de su

³¹³ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Certificació del secretari de la *Universidad Libre de Vitoria* de 10-2-1871. La *Universidad Libre de Vitoria* remetia a la de Girona que havia aconseguit que no fos necessari fer dos tribunals de grau: "Certifico que en la Secretaria General de mi cargo existe un oficio comunicado a este rectorado por el Excmo. Sr. Ministro de Fomento cuyo tenor literal es como sigue: ... es bastante el ejercicio ante los jurados mixtos (no fan falta dos exàmens) para que los títulos obtenidos en la Universidades Libres tengan la misma validez que los de las universidades oficiales...".

³¹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Carta del rector al secretari de l'Ajuntament de 10-4-1871. En aquesta li deia: "El Rector de Vitoria, que se encuentra en Madrid, me da cuenta de las gestiones que se hacen para lo que forma el contenido del oficio, y me pide la exposición que solicito del Ayuntamiento. Es una cuestión vital para esta Universidad y por lo tanto conviene que el Excmo. Ayuntamiento no la mire con indiferencia: El Sr. Pérez está enterado ya de ella; háblele V y sobretudo que sea en la sesión próxima porque no puede perderse tiempo, según dice el Sr. Rector de Vitoria, antiguo oficial del ministerio de Gracia y Justicia. No puedo hablar a V porque salgo para Palamós. Suyo afmo".

³¹⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 9-4-1871.

dignidad y en perjuicio de los alumnos de sus respectivas clases. Esta dificultad aumenta desde que, según lo dispuesto en la real orden de 2 de febrero último, sólo la Universidad de Madrid es la que puede mandar una comisión de profesores oficiales para las reválidas de ciertos grados, puesto que únicamente ella tiene costeadas con fondos del Estado las enseñanzas superiores de las diversas facultades científicas. Por ello el Ilmo. Sr. rector del distrito Universitario de Barcelona en oficio del día 6 de marzo anterior, se sirvió desestimar la petición que le había hecho en 31 de Enero a fin de que nombrara una comisión para la reválida de los grados de doctor conferidos por esta Universidad. Las dificultades que dejo expuestas podrían zanjarse fácilmente si el Gobierno de S.M (q.D.g) se sirviese disponer que... acudiesen a las Libres para la rehabilitación de los grados y títulos, personas idóneas nombradas por el gobierno y residentes en el mismo punto que las Escuelas Libres. De esta suerte podrían orillarse los inconvenientes indicados y el Gobierno se aseguraría de la legalidad de los ejercicios.

L'Ajuntament va enviar la sol·licitud al Ministeri el 15 d'abril. No en sabem, però, el contingut de la resposta, ni tan sols si n'hi hagué.³¹⁶

Un cas paradigmàtic de les dificultats que suposava el reconeixement dels títols expedits per les universitats lliures és el cas d'Enric Foxà Xammar i de Bassols, Comte de Foxà, Baró de Boxadors i diputat a Corts.

El 4 de desembre de 1871, el rector oficiava a l'alcalde que el Col·legi d'Advocats de Barcelona negava l'accés al col·legi al comte de Foxà perquè no donava vàlidesa al títol expedit per la Universitat Lliure de Girona,³¹⁷ i li demanava que informés el degà de l'autorització que tenia la Universitat Lliure de Girona per funcionar i expedir títols.³¹⁸

El 13 de desembre, l'alcalde oficiava al degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona i, després d'una exposició dels antecedents legals de la Universitat, li deia:³¹⁹

En este concepto me parece que no puede haber ya duda alguna sobre la aptitud legal de la Universidad para expedir títulos de Licenciado en Derecho

³¹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde perquè el governador civil passi l'escrit al *Ministerio de Fomento* de 15-4-1871.

³¹⁷ GARCIA, R. (2009). *Crisis, endeudamiento y desposesión en el mundo rural catalán de finales del Siglo XIX*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art. Universitat de Girona. (pàg. 233 i 288). El comte de Foxà va perdre 17 cases en 15 procediments judicials executius per deutes, i és possible que quan va demanar pertànyer al Col·legi d'Advocats de Barcelona estigués pensant en defensar els seus interessos en els contenciosos.

³¹⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 4-12-1871.

³¹⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde de Girona al degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona de 13-12-1871.

Civil y Canónico fundándose en lo dispuesto en el artículo 5º del Decreto de 14 de Enero de 1869 y en el 3º del de 28 de Septiembre del propio año, confía que esta Junta de Gobierno no pondrá ya impedimento alguno a la admisión del Sr. D. Enrique de Foxá, Xammar y de Bassols en el Colegio de Abogados que V.S. dignamente preside.

O les explicacions de l'alcalde de Girona no eren suficients per al degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, o aquest malfiava, ja que el 23 de desembre va oficiar al rector de la Universitat de Barcelona i el va posar en antecedents i li va sol·licitar que verificqués si el que deia l'alcalde de Girona era cert.³²⁰

El Sr. Alcalde constitucional de la ciudad de Gerona con fecha 13 del actual me dice lo que sigue... Y habiendo dado cuenta a la junta de gobierno de este colegio que tengo la honra de presidir ha acordado transmitirlo a VI como lo verifico para que se sirva manifestar si la Universidad Libre de Gerona ha cumplido con la justificación prescrita en el artículo 3º de la circular de 14 de setiembre de 1869 y las demás prevenciones contenidas en la misma circular y disposiciones vigentes sobre la libre enseñanza e informar cuanto se le ofrezca y parezca sobre el contenido del transcrito oficio, al efecto de proceder con todo el conocimiento necesario.

Finalment, el 30 de desembre de 1871 el rector de la Universitat de Barcelona, comunicava que el títol del comte de Foxà era vàlid per exercir privadament:³²¹

Debo manifestar a VI que con providencia de 24 de Agosto de 1870 fue autorizada esta universidad comprendida en el decreto de 14 de enero de 1869 y autorizada con el carácter de libre para dar la enseñanza de las asignaturas de la facultad de derecho sección del civil y el canónico hasta el doctorado inclusive y conferir los grados correspondientes y que sigue autorizada en la actualidad según el artículo 3º del decreto de 28 de septiembre de 1868 los títulos expedidos por los establecimientos libres habilitan con arreglo a las leyes para el ejercicio privado de las profesiones, más no para el desempeño de los empleos públicos y servicios oficiales, en cuyo caso se halla el conde de Foxà mientras no se habilite en Universidad Oficial el título de licenciado en derecho civil y canonico obtenido en la libre de Gerona . Dios... El Rector

³²⁰ AHGUB Lligall 25 5 4 16. Ofici del degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona al rector de la Universitat de Barcelona de 23-12-1871.

³²¹ AHGUB Lligall 25 5 4 16. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona de 30-12-1871.

Una darrera qüestió en relació amb els títols és la forma que havien de revestir. Davant del model utilitzat per la Universidad de Murcia, el rector de la de districte (València) va obrir un expedient a la *Dirección General de Instrucción Pública* perquè entenia que els títols no s'ajustaven a la forma que es desprenia clarament de la legislació vigent.

Fruit d'això es va dictar la *real orden* de 27 d'agost de 1872, en què s'establia que en l'encapçalament calia fer constar el caràcter lliure de l'establiment que l'expedia, que el text havia de deixar ben clar que només facultava per a l'exercici privat de la professió i que la minuta fos aprovada per la universitat de districte.³²² La *Dirección General de Instrucción Pública*, en compliment d'aquesta norma, preparava les minuts dels títols i resolva oficiar als rectors de les universitats per tal que vetllessin perquè l'expedició de títols s'ajustés al següent procediment:³²³

1º Que los títulos de los establecimientos libres de enseñanza se expidan conforme a los modelos adjuntos en los cuales se consignan todos los requisitos prevenidos en la real orden de 29 de agosto último. 2º Que cuide V.I. que por los referidos establecimientos no se expidan títulos de ninguna clase alterando el literal contexto de dichos modelos, los cuales, después de impresos, deberán remitirse a ese rectorado para los efectos de la regla 3ª de la expresada orden, y 3º Que el cumplimiento de la presente deberá V.I. dar oportuno conocimiento a la dirección de mi cargo, la cual espera de su reconocido celo que adoptará las medidas que en uso de sus atribuciones estime convenientes a aquel fin. Lo que traslado a V.I. con inclusión de los modelos que se citan, para su conocimiento y a fin de que se cumpla lo mandado en la preinserta orden por todos los establecimientos de enseñanza libre a quienes corresponde, establecidos o que se establecieren en el distrito universitario de su digno cargo. Dios Guarde... Madrid 26 de octubre de 1872. El Director General. Cayetano Rosell..."

Els títols de la Universitat Lliure de Girona no van generar problema, es van ajustar a la normativa i els va aprovar la Universitat de Barcelona el 12 de noviembre de 1872,³²⁴ el mateixa dia en què, a instàncies de l'Institut Provincial de Girona, se li va recordar que havia de fer constar en el segell de la Universitat el nom de lliure.³²⁵

³²² Real orden de 27-8-1872 dictando reglas a las que deben sujetarse los establecimientos libres de enseñanza en la expedición de títulos de carácter académico. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 109. (pàg. 257).

³²³ AHGUB Lligall 26 5 4 9. Ofici de la Dirección General de Instrucción Pública al rector de la Universitat de Barcelona de 26-8-1872.

³²⁴ AHGUB Lligall 41 2 1 6. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la Lliure de Girona de 12-11-1872 pel que "*Se aprueban las minutas impresas de los títulos que hayan de expedirse en esta universidad*".

³²⁵ AHGUB Lligall 41 2 1 6. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la Lliure de Girona de 12-11-1872 pel que "*Se recuerda que debe añadirse la palabra libre en el sello de esta universidad*"; AHGUB Lligall 33 5 4

4.4. EXÀMENS

Fruit de la repressió educativa en els darrers temps d'Isabel II, s'havia estès l'opinió entre els responsables de la política educativa de l'Estat que els exàmens eren una mena d'arma en mans dels professors que servia per anul·lar la llibertat intel·lectual dels alumnes i per fomentar el servilisme de l'alumne vers el professor.³²⁶

L'examen constituïa, doncs, un possible fre a la llibertat d'ensenyament i, per aquesta raó, tot i que s'esperava una llei i uns reglaments d'instrucció pública que establissin com havien de ser, es va aprovar el *decreto de 5 de mayo 1869 dictando varias reglas transitorias para la celebración de exámenes y grados en los establecimientos públicos de enseñanza*.³²⁷ En aquest decret s'establia que la qualificació només fos d'aprovat i de suspès; que l'examen fos oral, i que durés el temps necessari per acreditar que l'alumne posseïa el coneixement; que el que es preguntés a l'alumne no fos determinat per sorteig, sinó que fos escollit pel professor, i que fos avaluat per un jurat de científics competents designat pel Claustre.

Veiem com en bona part es traslladava la responsabilitat i la garantia del sistema d'avaluació del formalisme de com havia de ser l'examen, al lliure criteri del professor: *"El examen, en el cual se pone irracionalmente la garantía de esa sanción, quedaba en manos del profesorado oficial, el cual, con desaprobar al estudiante mal preparado, libre o no libre, tendrá siempre a mano un remedio más eficaz (a los ojos, al menos, de sus partidarios) que la murmuración"*.³²⁸

La normativa de 5 de maig de 1869, tot i ser més clarificadora que l'anterior, no deixava de plantejar problemes als establiments lliures, i l'ordre de 14 de setembre de 1869 havia d'aclarir que per als jurats d'exàmens de les universitats lliures es requeria la mateixa titulació que per fer de jurat a les oficials. És a dir, que si les persones que

9. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la Lliure de Girona de 5-10-1872 en què deia "*Habiendo alguna escuela oficial llamado la atención de este rectorado sobre no tenerse en el sello de la Universidad la palabra libre y preguntando si deberían despacharse los documentos de su procedencia, he acordado advertirle a V para los efectos convenientes debiendo manifestarle que hallo justa la observación, y más después de la real orden de 27 de agosto último cuyo espíritu indica que en los sellos de las escuelas libres no puede omitirse aquel calificativo, que los distinguen de las escuelas oficiales. Para evitar todo incidente desagradable sobre este particular no dudo que V. con su buen criterio dispondrá que se modifique el sello en dicho sentido...*".

³²⁶ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 23)

³²⁷ Decreto de 5-5-1869 dictando varias reglas transitorias para la celebración de exámenes y grados en los establecimientos públicos de enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 585).

³²⁸ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 23).

havien de fer de jurats d'exàmens tenien el grau de doctor, aquestes podien ser nomenades per l'establiment lliure; però si no el tenien, havien de ser nomenades per la universitat oficial.³²⁹

La normativa de maig de 1869 va ser ampliada pel decret de 6 de maig de 1870,³³⁰ pel qual s'estenia el període d'exàmens, es determinava que els jurats havien d'estar formats pel professorat de l'assignatura, un altre de la facultat i finalment un de fora de l'establiment, però amb possessió de la titulació, i es regulaven els premis i els accèssits.

El 2 de febrer de 1871 es dictava una *real orden* per la qual s'establia que si a la universitat de districte no hi havia els ensenyaments per poder enviar jurats d'examen, l'estudiant podia anar a qualsevol altra universitat.³³¹

Davant del temor que els jurats estiguessin compostos majoritàriament per persones de fora de la Universitat, el rector Viñas va demanar a l'Ajuntament que sol·licités al ministre que el jurat de revàlida d'exàmens tingués estigués compost per dos membres de la Universitat Lliure de Girona i un de la de Barcelona:³³²

Que se eleve una exposición al Sr. Ministro de Fomento en solicitud de que se sirva inclinar el ánimo de S.M. para que tenga a bien disponer 1º Que los ejercicios para la reválida de los grados conferidos por los establecimientos libres de enseñanza se verifiquen ante un jurado compuesto de un individuo de aquel y de dos personas idóneas nombradas por el Gobierno y residentes en las mismas capitales en que se hallen los establecimientos libres.

A primers de 1871 ja s'havien estès les critiques al sistema d'exàmens establert el 1869, i es veia que era necessari modificar-lo.³³³ Per això es va dictar la *real orden* de

³²⁹ Orden de 14-9-1869 dictando varias disposiciones relativas a los efectos legales de la enseñanza en los establecimientos libres. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 102. (pàg. 518).

³³⁰ Decreto de 6-5-1870 ampliando y aclarando el de 5 de mayo de 1869 para la celebración de exámenes y grados en los establecimientos públicos de enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 103. (pàg. 554).

³³¹ Real orden de 2-2-1871 designando el caso en el que los establecimientos libres de enseñanza pueden acudir al rector de cualquier distrito universitario en demanda de Jurados para los Tribunales de grados. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 106. (pàg. 344).

³³² AMGi Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 11-4-1871.

³³³ LA IDEA de 16-01-1871 (pàg. 18). "El buen éxito de la libertad de enseñanza depende de los exámenes, y por cierto que estos actos hasta ahora no sólo no han contribuido a aquel, sino que han dado fundamento a los enemigos del sistema y del orden político actual para las más acres censuras. Por supuesto que no hay en estas censuras la imparcialidad que debiera; pero también es verdad que aun pueden dictarse disposiciones muy convenientes para que la libertad de enseñanza mejore su acción y sus resultados".

18 d'octubre de 1871, per la qual es demanava l'opinió dels claustres,³³⁴ ja que s'entenia que *“aun cuando el Ministerio de Fomento se complace en reconocer el celo desplegado por los jurados para hacer fructíferos en España el derecho de aprender y de enseñar, sin trabas y sin estériles privilegios que apartan toda ilustrada y fecunda competencia, cree también al mismo tiempo que hoy más que nunca es absolutamente necesario que las pruebas a qué deben sujetarse los que estudian lo mismo en las Facultades, Escuelas e Institutos oficiales que en los libres, reúnan tales condiciones para la calificación, se hallen de tal manera coordinadas y coadyuven con tan rígida severidad a la consecución de aquel fin, que sean prenda segura e irrecusable comprobante de la suficiencia de la juventud que recurre a recibir su instrucción en aquellos establecimientos”*.

El Claustre de Catedràtics de l'Institut Provincial de Girona, en compliment de la *real orden* de 18 d'octubre, remetia amb data de 29 d'octubre de 1871 al rector de la Universitat de Barcelona l'informe següent sobre les modificacions que, segons el seu parer, s'haurien de fer en la legislació vigent relatives a exàmens d'assignatures i graus:³³⁵

1º Que los exámenes de asignaturas, grados y premios sean públicos a la suerte y por escrito poniendo estos escritos en cualquier tiempo a disposición del público.

2º Que se adopten programas generales formados por una Junta de Catedráticos, constituida a lo menos por uno de cada asignatura de los diferentes distritos Universitarios y en la que, si pudiese ser, esté representada también la Enseñanza libre por otro profesor de cada asignatura y distrito.

3º Que se adopten nuevamente las notas de suspenso, mediano, bueno, sobresaliente, reservándose esta última calificación en los grados para que obtengan premios.

4º Que así como se exige para el ingreso en la 2ª enseñanza el examen de instrucción primaria, se exija para el ingreso en la facultad, no solo los ejercicios de grado de bachiller, sino también la expedición del correspondiente título.

5º Que continuando los dos ejercicios actuales del grado de bachiller, aunque verificándose a la suerte y por escrito, no exista preferencia entre ellos y el alumno pueda presentarse a los ejercicios en el orden que le convenga

³³⁴ Real orden de 18-10-1871 de octubre disponiendo que los Claustros propongan modificaciones en la legislación que actualmente rige para exámenes. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 107. (pàg. 804).

³³⁵ LA LUCHA de 28-1-1872 (pàg. 3).

6º Que los jurados de exámenes para los alumnos de establecimientos oficiales se constituyan con el Catedrático de la asignatura, otro de la sección y un profesor libre de igual asignatura, alternando los de la asignatura si hay más de un establecimiento libre en la provincia.

7º Que para armonizar la enseñanza libre con la oficial se exija a los establecimientos libres, que sus profesores lo sean por oposición, expliquen tan solo cada una de las mismas asignaturas que los oficiales y tengan los mismos títulos, en una palabra, que todas las circunstancias que concurran en los establecimientos oficiales sean iguales en los libres.

8º Que los establecimientos libres cuyos profesores no reúnan las circunstancias citadas y las demás que exige la actual legislación se consideren como privados.

9º Que los establecimientos libres formen sus jurados de examen que se verificarán con todas las circunstancias que en los establecimientos oficiales, con el profesor de la asignatura, otro de la sección y un catedrático oficial de igual asignatura.

10º Que los establecimientos privados verifiquen sus exámenes para que tengan validez académica con el concurso de la comisión oficial como hoy lo verifican.

11º Que la rehabilitación oficial de los establecimientos libres se verifique enviando al rector del distrito una comisión de dos catedráticos oficiales que formarán jurado con otro del establecimiento libre.

12º Que todos los establecimientos libres que se han apresurado a conceder títulos a sus profesores, prueben en un término dado, por medio de expediente judicial, que el establecimiento reunía al autorizar los ejercicios todas las condiciones que exige la actual ley , quedando de lo contrario anulados estos grados.

Com veiem, el Claustre de l'Institut proposava fonamentalment tornar al sistema d'exàmens anterior a 1869; però, a més, no volia deixar escapar l'oportunitat per criticar determinats aspectes de la llibertat d'ensenyament que s'escapaven del que era estrictament el sistema d'avaluació. Així, demanava que s'exigís per a l'ingrés a la facultat, no solament els exercicis de grau de batxiller, sinó també l'expedició del corresponent títol; que s'exigís als establiments lliures que els seus professors ho fossin per oposició i no impartissin més assignatures de les que impartirien en els establiments oficials, i que els establiments lliures que s'havien apressat a concedir

títols als seus professors provessin, per mitjà d'expedient judicial, que els podien donar legalment.³³⁶

Tot i la feina dels diferents claustres arreu de l'Estat, es dictava un tímid *real decreto* de 20 de maig de 1872, pel qual es tornava a passar a les notes de “*sobresaliente, notablemente aprovechado, aprobado y suspenso*”, i els jurats d'exàmens passaven a estar formats pel catedràtic oficial de l'assignatura, el professor lliure i un altre catedràtic d'assignatura anàloga.

Una qüestió que no era menor en el sistema d'avaluació eren els jurats d'exàmens i graus i, en algun cas, es van arribar fins i tot a declarar nuls els exàmens d'una facultat lliure per no haver format els jurats d'acord amb la llei i les instruccions del rector de la universitat de districte.³³⁷

Teniendo en cuenta que a pesar de haber mandado el referido rector que se formase el cuadro definitivo de los Jueces para los exámenes de la referida escuela, con arreglo a las instrucciones dadas por él y con sujeción a las prescripciones de los decretos de 14 de enero de 1869 y 6 de mayo de 1870 y circular de 14 de septiembre de 1869, el Alcalde de Cádiz ordenó que se principiarian los exámenes con tribunales distintos de los acordados, y así se verificó; el gobierno de la República, de acuerdo con lo propuesto por esa Dirección general, ha tenido a bien disponer que se consideren nulos y sin ningún valor los exámenes verificados en la Facultad Libre de farmacia de Cádiz en el mes de Junio último; y en su consecuencia que los alumnos que en ellos fueron aprobados deben presentarse nuevamente en los que se celebren... Madrid 8 de septiembre de 1873. González. Sr. Director General de Instrucción Pública.

A Girona, però, no es produïren incidents en relació amb els jurats d'examen i graus, tot i el zel del rector de la Universitat de Barcelona que volia assegurar-se que es complia la llei. Així, fins i tot abans que fos autoritzat l'establiment de la Universitat, Bergnes de las Casas demanava garanties que els professors que formarien part dels jurats disposaven de l'acreditació d'acord amb el que establia l'ordre de 14 de setembre de 1869.³³⁸

³³⁶ Entenem que aquesta darrera qüestió és una crítica als graus de doctor que va atorgar la Universitat Lliure de Girona a alguns dels seus professors, qüestió que tractarem en aquest capítol quan tractem el doctorat.

³³⁷ LA IDEA de 15-9-1873 (pàg. 288).

³³⁸ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de 10-5-1870 del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la Lliure de Girona.

En la disposición 3ª de la instrucción circular del Ministerio de Fomento de 14-9-1869 se prescribió que en los establecimientos que hayan sido autorizados para funcionar con el carácter de libres los jurados de exámenes y grados sean nombrados con arreglo a las disposiciones que rijan para la enseñanza oficial, siempre que profesores reúnan los títulos académicos que se exijan a los establecimientos oficiales, y que si esta condición no se cumpliese sean nombrados por el rectorado los jurados a tenor de lo prescrito en el artículo 7º del decreto de 14 de enero del citado año. Lo que recuerdo a VI a fin de que a la mayor brevedad, si no tiene el correspondiente título alguno de los profesores del establecimiento libre que corre a cargo de ese municipio, me proponga personas con título de reconocido....

Per sort, les persones que es proposaven per fer de jurats a Girona no solament disposaven de la llicenciatura, sinó que també comptaven amb el doctorat, cosa que diligentment va comunicar el rector Manuel Viñas al rector de la Universitat de Barcelona:³³⁹

He de significar también a VI que fuera del claustro existen como doctores académicos los Sres. D. José de Perramón y de Llander, D Juan Bta. Ferrer y Esteve y D. José Ymbert y Aleñá quienes han manifestado que aceptarán gustosos el cargo de jurados de exámenes si VI tiene a bien nombrarles al efecto. En este concepto, atendiendo a la especial capacidad de cada uno de los individuos de esta escuela, y a los sujetos designados para el cargo de Jurados, me atrevo a llamar a la superior atención de VI hacia las ternas contenidas en el adjunto cuadro... Gerona 8 de septiembre de 1870. Sello de "universidad de Gerona", no Universidad Libre de Gerona.

Per al curs 1871-1872 el rector Manuel Viñas feia la proposta de jurats següent:³⁴⁰

Ruego a VI se digne aprobar mis propuestas y autorizarme como tuvo ya a bien hacerlo en el curso anterior para que en caso de imposibilidad legítima de alguno de los jurados nombrados pueda designar persona idónea que lo reemplace. Como personas extrañas a la enseñanza oficial propongo el nombramiento en la facultad de derecho de los doctores D. José Casermada, D.

³³⁹ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de 8-9-1870 del rector de la Universitat Lliure de Girona al rector de la de Barcelona.

³⁴⁰ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de 23-8-1871 del rector de la Universitat Lliure de Girona al rector de la de Barcelona.

José Ymbert, D. Juan de Vidal y D. Juan Bta. Ferrer, en la de Farmacia de los doctores D. José Coll, D. José Jubert, y del licenciado D. Vicente Garriga (por no haber otro doctor); en la de filosofía y letras la del licenciado D. Filiberto Abelardo Díaz, abogado y catedrático que ha sido del instituto de Valencia, y en la de ciencias la del Bachiller D. Antonio Mª Oms por no haber doctores ni licenciados en Gerona y porque ya ha desempeñado algunas cátedras en establecimientos privados con notable aprovechamiento.

Continuava insistint, però, el rector de la Universitat de Barcelona, i feia notar al de la Universitat Lliure de Girona que els jurats de Farmàcia havien d'ajustar la seva actuació al curs acadèmic 1871-1872 i no abans.³⁴¹

Habiendo llegado a noticia de este rectorado que en esa escuela libre se van a constituir jurados para examinar en el corriente mes de las asignaturas de farmacia y preparatorias, para el caso de que fuese así, debo manifestarle que como la autorización concedida debe entenderse para el curso de 1871 a 1872, ningún acto puede practicarse por ahora respecto a una enseñanza que no se ha inaugurado todavía y que deberá principiar al abrirse el citado curso escolar. Lo que digo a VI para los efectos correspondientes.

Els anys següents es van aprovar sense problemes els quadres per a la constitució dels jurats d'exàmens i graus de les facultats de Dret i Farmàcia que va enviar el rector de la Universitat Lliure de Girona per als respectius cursos.³⁴²

4.5. EL GRAU DE DOCTOR

Una de les novetats que dugué la llibertat d'ensenyament la trobem en l'article 20 del decret de 21 d'octubre de 1868, el qual autoritzava totes les universitats a més de la Universidad Central de Madrid a verificar el grau de doctor.³⁴³

La Universitat de Barcelona, com moltes d'altres, no va voler desapropitar l'oportunitat d'impartir els doctorats, i a partir del primer de desembre de 1868 els estudis de

³⁴¹ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de 6-9-1871 del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la Lliure de Girona.

³⁴² AHGUB Lligall 41 2 1 6. Llibre registre de comunicacions. Oficis de 14-3-1873 i de 22-4-1874 del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la Lliure de Girona.

³⁴³ *Decreto de 21-10-1868 fijando el día 1º de Noviembre para la apertura del curso académico de 1868 a 1869. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 416). "Los ejercicios de doctorado podrán verificarse en todas las universidades, y la investidura se hará en la forma establecida actualmente para los grados de licenciado, pero en nombre de la Nación y sin exigir juramento a los candidatos".*

doctorat van funcionar en aquella universitat com a estudis lliures, i feien de patró la Diputació de Barcelona, la qual, malgrat la penúria econòmica, retribuïa els professors i es feia seu el producte de les matrícules de doctorat. Quan el producte va passar a ser cobrat per l'erari públic i no pas per la Diputació (Ordre de 14 de setembre de 1869), va ser impossible que aquesta diputació financés els estudis de doctorat, i hagueren de ser impartits gratuïtament pels professors, la qual cosa contribuí a la caiguda espectacular de la matrícula d'aquests estudis.³⁴⁴

A partir de 1868, el doctorat constava de l'assistència a dues assignatures i la confecció d'un exercici escrit d'unes vint o trenta pàgines, el qual era defensat davant d'un tribunal. Ser doctor esdevenia, doncs, enormement més fàcil que en el període d'Isabel II, ja que no calia fer una llarga estada a Madrid, i aquesta circumstància va ser aprofitada tant per joves acabats de llicenciar, com per aquells llicenciats ja grans que, amb una dilatada experiència professional, hi tenien interès, com és el cas del prestigiós professor de la Universitat de Barcelona Xavier Llorens i Barba,³⁴⁵ l'eclesiàstic Josep Torras i Bages, el canonge Jaume Almera, els advocats Emili Grahit Papell, Antonio Vehils Fontdelsoli i Joaquim Abadal Calderó, el farmacèutic Martí Genís Aguilar i el metge Macari Golferichs i Coma.³⁴⁶

També les universitats lliures impartien doctorats amb tota normalitat, com és el cas de la Universidad Libre de Vitòria,³⁴⁷ els quals foren publicats a la premsa, o de la de Múrcia,³⁴⁸ els quals anaren a buscar el tribunal a la Universidad Central. La Universitat Lliure de Girona no volia ser diferent i el 31 de gener de 1871 el rector Viñas demanava a la Universitat de Barcelona la revàlida del grau de doctor en Dret civil i canònic dels professors de la Universitat Lluís Puig de la Bellacasa, Emili Danis, Ignasi Bordons, Casimir Viñolas, Manuel Pérez Claras, Pius Pi i Lluís Jener; d'acord amb el decret de 6 de maig de 1870 demana que es nomeni una comissió de catedràtics perquè faci de jurat.³⁴⁹

³⁴⁴ RINCON, B. (1989). *La Educación en Barcelona durante el Sexenio Revolucionario, 1868-1874*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. (pàg. 337).

³⁴⁵ VILAGRASA, F. (2006). *Francesc Xavier Llorens i Barba cultura i política a la Catalunya del segle XIX*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona (pàg. 138).

³⁴⁶ PUIGVERT, J. M^a. (2003). Op. Cit. (pàg. 218).

³⁴⁷ LA IDEA de 27-3-1871 (pàg. 97). "El domingo 19 de los corrientes, según indicamos en el número anterior, recibió la investidura de Doctor en la Facultad de Filosofía y Letras en la Universidad Libre de Vitoria el Licenciado y Profesor de la misma D. Daniel Ramo Arrese... El alcalde popular y una lucida concurrencia compuesta de las personas más distinguidas de la población en ciencia, hermosura y riqueza vinieron a completar el animado cuadro".

³⁴⁸ RUIZ, M^a.C. (1983). "La Universidad Libre de Murcia (1869-1874)". *Anales de la Universidad de Murcia. Letras*. Vol. 41. Núms.3-4. (pàg. 358).

³⁴⁹ AHGUB Lligall 25 5 4 9. Sol. licitud del rector de la Universitat Lliure de Girona de 31-1-1871.

Davant de la sol·licitud de Viñas, el rector de la Universitat de Barcelona en va donar trasllat al degà de Dret perquè informés respecte de la procedència de la petició de la Universitat Lliure de Girona. El degà, Felip Vergés, informava que no es podia atendre la sol·licitud de la Universitat Lliure de Girona pel següent:³⁵⁰

Ilmo. Sr. Para dar con acierto el informe dispuesto con el anterior decreto, el infrascrito oyó previamente a la facultad, la que reconociendo los gravísimos inconvenientes que ofrece la petición del Rector de la Universidad Libre de Gerona, tuvo la satisfacción de ver resueltos aquellos con la Real Orden de 2 de Febrero próximo pasado según la cual los establecimientos libres de enseñanza deben acudir al rector de cualquier distrito universitario en demanda de personal para formar los tribunales de grados cuando la universidad oficial en que esté enclavado el establecimiento libre no tenga sostenidas por fondos del estado todas las enseñanzas que comprende el título objeto del examen. En esta universidad no tenemos sostenidas con fondos del estado las asignaturas del doctorado en derecho civil y canónico que quieren revalidar los señores mencionados en el oficio que se informa y esto basta para conocer que dentro de la Ley aquella pretensión para esta Universidad es imposible.

A la vista de l'informe, el rector de la Universitat de Barcelona acordava no nomenar la comissió *“atendido que no sostiene el Estado en esta Universidad las asignaturas del doctorado en derecho civil y canónico”*.³⁵¹ Com hem vist abans, els estudis de doctorat de la Universitat de Barcelona eren finançats per la Diputació, i no per l'Estat.

La resposta de la Universitat de Barcelona amaga darrere d'un mer formalisme la voluntat deliberada que no es conferissin doctorats a Girona. Davant d'aquesta negativa de la Universitat de Barcelona, i suposem que quan Viñas va entendre que no era necessari anar a la universitat de districte si els jurats per al grau de doctor eren doctors, la Universitat Lliure de Girona va conferir els graus de doctor en Dret i en Farmàcia. Els professors de la Facultat de Dret que van realitzar estudis de doctorat a la Universitat Lliure de Girona van ser Casimir Viñolas i Saladrigas, Emili Danis i Lapuente, Lluís Jener i Gimbert, Lluís Puig de la Bellacasa i Saleta, Manuel Pérez Claras i Pius Pi i Vidal, i els de Farmàcia foren Joaquim Ametller i Viñas, Pere Balart i Oliver i

³⁵⁰ AHGUB Lligall 25 5 4 9. Informe del degà de la Facultat de Dret negatiu a la revàlida del grau de doctor de certs professors de la Universitat Lliure de Girona de 2-3-1871

³⁵¹ AHGUB Lligall 25 5 4 9. Resolució del rector de la Universitat de Barcelona de 6-3-1871

Serapi Morlius i Borrás.³⁵² També s'atorgaren graus de doctor a estudiants d'ambdues facultats.

4.6. ASPECTES POLÈMICS DE LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT

Hi ha qüestions que han anat associades a la llibertat d'ensenyament que han estat polèmiques i que durant el Sexenni van ser objecte de l'atenció de discursos i articles de diari (la durada dels estudis, l'assistència a classe, les classes particulars del professors, etc.). A Girona, com que era una de les poques ciutats que tenia una universitat lliure, les qüestions que va plantejar l'ensenyament lliure van estar relacionades amb la Universitat, tot i que algunes també es referiren també a l'Institut Provincial.

En aquest apartat pretenem veure com se van suscitar aquestes qüestions, què s'hi va fer i quin impacte va tenir l'aplicació pràctica de la llibertat d'ensenyament, és a dir, quins foren els efectes a Girona de la política educativa del Sexenni.

4.6.1. El finançament d'instituts i universitats lliures en perjudici de les escoles oficials

S'ha sostingut que els resultats de l'ensenyament lliure foren que mentre molts ajuntaments aprofitaren la llibertat d'ensenyament per tancar escoles, acomiadar mestres, i reduir-los el sou per millorar les finances municipals, les diputacions i els ajuntaments, en canvi, es van llençar a crear universitats i instituts lliures per interessos particulars de diputats i regidors locals.³⁵³

El temor que es fomentessin estudis secundaris i universitaris a Girona capital, en perjudici de l'ensenyament més elemental als pobles, l'expressava el director de l'Institut Provincial, Sebastià Obradors, l'any en què començava els seus estudis la Universitat Lliure de Girona:³⁵⁴

³⁵² AMGi Secció XII.1 Lligalls 10 a 15.

³⁵³ VIÑAO, A. (2004). Op. Cit. (pàg. 170).

³⁵⁴ OBRADORS, S. (1870). Op. Cit. (pàg. 7).

Hoy más que nunca las autoridades populares tienen una gran misión, mejor diré, un gran deber que cumplir, de cuya negligencia les exigirá estrecha cuenta la posteridad; la creación y propagación de escuelas.

Erijanse universidades en las capitales de provincia, institutos o colegios en las cabezas de partido judicial; pero sin crear una escuela donde haya un pequeño grupo de individuos que ignoren los rudimentos necesarios para empezar a andar en el camino del saber, aquellos establecimientos no pasarán de ser aparatosos nombres con que satisfacer más o menos las vanidades de la localidad.

No sembla, però, que a Girona l'ensenyament primari hagués estat víctima, bé de la política de descentralització educativa del Sexenni, bé de la llibertat d'ensenyament. En l'estadística confeccionada per la *Dirección General de Instrucción Pública*, el juliol de 1869, per veure l'estat de les escoles i els mestres des de la Revolució de Setembre, a Girona figuren 335 escoles, sense que se'n tanqués cap, sinó el contrari, amb la creació de 20 de noves i la substitució dels 58 mestres separats des de setembre de 1868 (a Lleida en tancaren 39 i no es reemplaçaren 42 mestres).³⁵⁵

Tanmateix, si mirem els anuaris estadístics oficials, amb informació diferent dels d'instrucció pública, la qual cosa ens fa pensar que les dades no siguin homogènies, veiem que el primer trimestre de 1867 hi havia a la província de Girona 433 escoles, una per cada 719 habitants,³⁵⁶ i el quart trimestre de 1870 hi havia 495 escoles, una per cada 628 habitants.³⁵⁷ Aquesta informació estadística coincideix amb l'afirmació del director de l'Institut Sebastià Obradors en el discurs inaugural del curs 1870-1871: *"¡Qué responsabilidad tan tremenda la de aquellos ayuntamientos que por un abuso de autoridad han cerrado la única escuela de la población! ... Afortunadamente, que sepamos, no ha tenido lugar tanto crimen en ningún pueblo de esta provincia..."*.³⁵⁸

³⁵⁵ BOP de Gerona de 11-2-1870. Núm. 18. (pàg. 1). *Cuadro que expresa el número de escuelas existentes en 30-9-1868, el de las suprimidas, las creadas y el de maestros separados y repuestos hasta 30-7-1869*. Madrid 25 de Enero de 1870. A diferència d'altres llocs (com ara a Lleida, on es veu una supressió d'escoles), no s'observa a Girona que hi hagi reducció del nombre d'establiments educatius.

³⁵⁶ Resumen de las escuelas de primera enseñanza y de los alumnos que concurren a ellas en el primer trimestre de 1867. Anuario Estadístico de España publicado por la Dirección General de Instrucción Pública de 1866-1867. Madrid: Establecimiento Tipográfico Manuel Minuesa. 1870.

³⁵⁷ EL CLAMOR DEL MAGISTERIO de 17-10-1972 (pàg. 339). Quadre estadístic: Dirección General de Estadística. *Resumen de las escuelas públicas y privadas de primera enseñanza y de los alumnos que concurren a ellas en el cuarto trimestre de 1870*.

³⁵⁸ OBRADORS, S. (1871). *Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1869 a 1870 leído en la apertura de curso académico de 1870 a 1871*. Gerona: Imprenta de Dorca sucesor de Grases. (pàg. 8).

També es va dir que l'ensenyament agrícola, tan important per al desenvolupament econòmic del país, era una altra víctima del *laissez faire* educatiu dels liberals del Sexenni i la seva política de descentralització educativa.³⁵⁹ Altre cop, no sembla que aquest sigui el cas de Girona, ja que tot i que és cert que es va intentar suprimir la subvenció de la Granja Escola de Figueres (com efectivament es feu amb el Seminari), finalment es va deixar sense efecte aquesta decisió a petició de la Junta Revolucionària de Figueres.³⁶⁰ És més, en la visita que va fer a la Granja Escola el maig de 1870, “*La diputación salió tan entusiasmada y complacida con del buen orden y adelantos de la granja, que considera debe continuarse satisfaciendo la subvención de treinta mil reales a favor de la misma, introduciendo algunas mejoras en su reglamento interior, y entre otras la de enviar allí doce alumnos sacados de la beneficencia*”.³⁶¹

4.6.2. L'assistència a classe i el temps que es trigava a aprovar els estudis

La normativa acadèmica del Sexenni ja no obligava els alumnes a assistir obligatòriament a les càtedres o a fer un nombre màxim d'assignatures a l'any. S'observava, però, amb preocupació el fet que els alumnes poguessin obtenir els títols de batxillerat o la llicenciatura amb períodes de temps poc raonables, i aquesta “llibertat de matrícula” va ser qüestionada.

Una crítica de la durada dels estudis amb la llibertat d'ensenyament la trobem a finals del Sexenni, ja tancada la Universitat, de la mà del director de l'Institut:³⁶²

³⁵⁹ Pedro Díaz Cassou, diputat per Múrcia, va publicar un seguit d'articles al diari La Paz, de la mateixa ciutat, contra la política educativa de liberals, i pel fet que es creés en aquella ciutat una universitat lliure. En un dels articles diu “*Si pues todos vivimos de ella, a todos nos interesa su fomento; el aumentar la riqueza agrícola creando una escuela que propague los buenos métodos y destierre las rutinas, es aumentar la riqueza de todos, ¿y la aumentaréis del mismo modo aumentando los abogados y los catedráticos de Filosofía y Letras y los notarios “in fieri”? ... No es lo mismo tampoco propagar los conocimientos útiles que facilitar las carreras, y entre lo primero y lo segundo, lo primero es lo primero*”. LA PAZ de 21-9-1869.

³⁶⁰ Tot i que la Junta Revolucionària interina va acordar el 5 d'octubre de 1868 suprimir la subvenció que la Diputació Provincial havia consignat en el pressupost per al sosteniment de la Granja Escola de la província, la Junta Revolucionària definitiva el 15 d'octubre deixava l'acord en suspens ateses la sol·licitud del seu director, la comunicació en el mateix sentit de la Junta Revolucionària de Figueres, i de les explicacions d'Emili Prax, totes elles a fi de demostrar la conveniència que no es suprimeixi. Vegeu Acta de la Junta Revolucionària de 15 d'octubre de 1868 a NADAL, J. (1971). Op. Cit. (pàg. 92).

³⁶¹ EL VIGILANTE de 8-5-1870 (pàg. 4).

³⁶² CASTELLVI, F. (1874). *Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1873 a 1874 leído en la apertura de curso académico de 1874 a 1875*. Gerona: Imprenta y librería de Vicente Dorca. (pàg. 8).

Es el primer punto la imperiosa necesidad del restablecimiento de la disciplina escolar... Todos los padres de familia e interesados por los jóvenes alumnos han experimentado los tristes resultados que produce la absoluta emancipación escolar. Con efecto, libre el estudiante de asistir o no a clase; con la seguridad de que ningún catedrático tiene derecho de dirigirle la menor reconvención por sus faltas de asistencia; persuadido de la dificultad de que sus padres sean sabedores de su conducta y pigracia, mayormente si es forastero; sin ningún motivo que le estimule a la aplicación; pasa los días vagabundo y frecuentemente entregado a distracciones que por completo le alejan del estudio y minan su existencia física y moral. Llega el fin de curso y entonces es cuando se apercibe de su abandono.

Es la segunda la preocupación que tienen algunos padres de que sus hijos vayan a paso agigantado en sus estudios y poder jactarse de tener en la familia un abogado, por ejemplo, de 18 años... Comprendemos el gran placer que halaga el paternal orgullo al presentar a la admiración pública un joven todavía imberbe lleno de títulos... Pero si estos padres, haciendo abstracción de su amor filial, entonces mal comprendido, se preguntasen y examinasen a la luz de la sana razón, si aquellos títulos representan la verdadera ciencia...

El curs següent, el de 1875 a 1876, Francesc Castellví continuava amb la preocupació sobre el temps que es trigava a acabar els estudis, especialment els que acabaven el primer ensenyament i arribaven a l'institut:³⁶³

No es sólo esto, sino que hay padres que obligan, y si no obligan permiten á sus hijos matricularse a mayor número de asignaturas de las que puede abrazar su tierna y poco desarrollada inteligencia y les puede permitir el poco tiempo que les queda para cumplir cual corresponde; todo por la fatal manía de apresurar el tiempo, de concluir pronto los estudios sin atender que con este procedimiento sacrifican la ciencia a la edad, el saber a la rapidez.

En l'àmbit universitari també s'havia estès la percepció social que durant el Sexenni, i gràcies a la llibertat d'ensenyament, es podia acabar la carrera en pocs anys.³⁶⁴ Si mirem, però, les dades de la Universitat Lliure de Girona, en el capítol on tractem els

³⁶³ CASTELLVÍ, F. (1875). *Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1874 a 1875 leído en la apertura de curso académico de 1875 a 1876*. Gerona: Imprenta y librería de Vicente Dorca. (pàg. 5).

³⁶⁴ POSADA, A. (1946). *Leopoldo Alas "Clarín"*. Oviedo: Imp. La Cruz. (pàg. 125). "Yo me hice Abogado en un periquete, sirviéndome de lo que entonces se llamaba libertad de enseñanza".

estudiants, hi observarem que un 85% dels alumnes es matriculaven de 0 a 4 assignatures, un 12%, de 5 a 8, i un 3%, de 8 o més assignatures a l'any. Llavors, i pel que fa a la Universitat Lliure de Girona, tot i que és cert que algun alumne s'havia matriculat a un nombre d'assignatures superior, no era el cas més habitual.

Val a dir que, en paraules del mateix Giner de los Ríos, la llibertat d'assistència dels alumnes a classe ha estat atacada sense raó suficient, ja que s'ha confós el que són els alumnes oficials amb el que són els alumnes lliures:³⁶⁵

La libertad de asistencia de los alumnos a las cátedras oficiales, pudiendo estudiar donde y con quien quisiesen, debiendo sólo presentarse, para la aprobación de sus estudios, ante los tribunales de los centros docentes del Estado... ha sido frecuentemente impugnado, sin razón bastante. A primera vista parece extraño que los «alumnos» de un centro de enseñanza no asistan a recibirla en él. Pero téngase en cuenta que el alumno libre no es tal alumno de dichos centros, a que sólo deben concurrir sus propios matriculados para estudiar en ellos, sino un aspirante a los grados que aquéllos confieren hoy mediante examen, ni debiera tener con ellos otra relación, al contrario de lo que ahora prácticamente acontece, pues gran número de estos mal llamados alumnos asisten voluntariamente a las cátedras del Estado, con bastante perturbación muchas veces, y casi con los mismos derechos y obligaciones que los oficiales.

4.6.3. La massificació de les aules en els establiments oficials

Sovint s'ha parlat que la llibertat d'ensenyament va portar a la massificació de les aules, bé perquè nous estudiants podien entrar a la universitat, bé perquè es podien matricular de més assignatures. En el capítol on tractem de l'estudiant, ja parlem de l'efecte de les noves matrícules universitàries durant el Sexenni: allí hi veurem com, a part dels nous estudiants que anaren a Girona, a Barcelona es va incrementar el nombre d'estudiants matriculats en un 62,5%.

En determinats cercles, però, aquestes circumstàncies no es vivien com un èxit de la llibertat d'ensenyament i de la instrucció superior, la qual converteix l'home en un ésser de raó més elevada, més independent, més lliure i l'agent més actiu del progrés

³⁶⁵ GINER DE LOS RÍOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 21).

social. Al contrari, s'entenia que la llibertat d'ensenyament era la causa de problemes organitzatius a la Universitat, i que amb la massificació es contribuïa a la conseqüent mala qualitat educativa i menys vàlua dels títols expedits per les universitats. Un exemple d'això el trobem en el discurs inaugural de la Universitat de Barcelona de 1872:³⁶⁶

Cuando se trató de determinar la capacidad de las mismas cátedras, buscáronse datos en las matrículas del quinquenio anterior á la época de formación de los planos, y sin limitarse al número que aquellas acusaban, antes duplicándolo y triplicándolo, se dispusieron locales para 80, 100 y hasta 250 alumnos; a pesar de que en los cursos más numerosos entonces no llegaban a la primera cifra. No se contó, ni podía contarse, con los abusos a que ha dado ocasión la mal entendida y peor aplicada libertad de enseñanza, a cuyo beneficio muchos noveles alumnos de una facultad, se matriculan para todas asignaturas, de lo que resulta que las cátedras deben ser capaces para 400 o más asistentes, es decir, para casi todos los cursantes que de aquellas respectivamente forman parte.

Aquestes paraules amagaven també un temor respecte del finançament de les universitats: l'anomalia que representava la important aflluència d'alumnes lliures a les aules oficials (com les de Llorens i Barba a Barcelona), va alertar els claustres de la possibilitat que el govern rebaixés els pressupostos de les càtedres, perquè aquests estudiants no comptaven com a presencials.³⁶⁷

També podria semblar que amb tants titulats es generava un problema de competència professional: per exemple, la professió mèdica va entendre que després de la Revolució de Setembre es produïa una excessiva proliferació de titulacions com a conseqüència de la llibertat d'ensenyament; més concretament, deien que “*se estaba preparando un número de facultativos 3 a 4 veces superior al de las necesidades de naciones con mayor población que la nuestra*”.³⁶⁸

Tot i la reforma legislativa, no s'entenia, doncs, a les universitats que la llibertat d'ensenyament (amb només un estudiant que es va a examinar), fos remei a la

³⁶⁶ VERGES, F. (1872). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1872 a 1873 leyó ante el Claustro de la Universidad de Barcelona el Decano de la Facultad de Derecho*. Barcelona: Tomás Gorchs. (pàg. 24).

³⁶⁷ VILAGRASSA, F. (2006). *Op. Cit.* (pàg. 183).

³⁶⁸ *Exposición sobre enseñanza médica elevada al Gobierno por la Asociación Médico-Farmacéutica española* (1871). Madrid: Pabellón Médico, 1 1. (pàg. 523-325) citat a ROSADO, E. (1988). “Estudiantes de la Facultad de Medicina de Granada (1842- 1935)”. *Acta Hispanica ad Medicinae Scientiamrñque Histoliarn Illustrandarn*. Vols. 7-8. (pàg. 226).

freqüent aglomeració d'estudiants en certes facultats, on era impossible que el professor sabés l'estat del coneixement dels seus deixebles, els quals eren uns simples oïdors. Amb aquestes resistències a les universitats, en certa manera s'assentaven els principis que frustraren la possibilitat d'estendre la cultura i obrir totes les professions reglamentades a classes que no es podien estudiar precisament en els centres oficials.³⁶⁹

4.6.4. Les classes particulars dels professors

Durant el segle XIX va ser una pràctica habitual que els professors fessin classes particulars als seus alumnes. Alguns casos van ser ben notoris i alumnes de renom es preuaven d'haver rebut durant les seves estades a la universitat "*conferencias particulares*" de persones insignes, com el mateix Ramon Martí d'Eixalà.³⁷⁰

Tenim notícies que a la Girona del Sexenni es feien classes particulars, sense que això fos motiu de polèmica. A la premsa sortia amb tota normalitat que els professors de l'Institut, i després professors de la Universitat, Lluís Jener i Francesc Canal, s'oferien per fer classes particulars, o "*conferencias de segunda enseñanza*".³⁷¹ En l'àmbit universitari, el 23 d'octubre de 1871 s'autoritzava el professor de la Facultat de Farmàcia perquè pogués fer les classes a casa seva.³⁷²

A partir de 1873, però, amb la Primera República, van començar a aparèixer de manera persistent a la premsa de Girona notícies que deien que s'obligava els alumnes a assistir a classes particulars, i que no era lògic que persones que havien de formar tribunals d'exàmens fessin classes als seus alumnes. Les primeres notícies sobre aquest tema les recollí el diari *La Lucha*³⁷³ i venien de Madrid, on la Universidad Central havia elevat a la Dirección General de Instrucción Pública un comunicat de *l'Instituto de San*

³⁶⁹ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 21).

³⁷⁰ DURAN I BAS, M. (1905). *Martí de Eixalá y sus lecciones sobre los sentimientos morales. Memoria leída en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el día 6 de diciembre de 1902*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de la caridad. (pàg. 9). "*Reynals y Rabassa, Coll y Vehy y yo la obtuvimos á consecuencia de que, cuando debíamos en 1844 prepararnos para el Grado de Bachiller en Derecho, logramos con Pi y Margall, D. Isidro Valls y Pascual, Obispo que fué de Gerona andando el tiempo, D. Juan Codina, que falleció Arcipreste de esta Santa Iglesia Catedral, y otros, que nos diese durante algunos meses una conferencia particular de Derecho civil, romano y español, para tener más lucimiento aquel Grado ó Claustro pleno*".

³⁷¹ La RAZÓN de 19-1-1869 (pàg 4).

³⁷² AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de Comunicacions. Comunicació de 23-10-1871a Fernando Roig. "*Se le autoriza para hacer la clase en la casa*".

³⁷³ El diari *La Lucha* estaria dirigit a partir del 1 de gener de 1873 per Joaquín Ruiz Blanch, el qual va ser tinent d'alcalde de l'Ajuntament designat pels militars després del cop de Pavía, i seria especialment crític amb el govern de la Primera República. COSTA, L. (1987). *Història de la Premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Girona: Institut d'Estudis Gironins. (pàg. 102).

Isidro perquè els catedràtics no poguessin fer classes particulars si havien de formar part de jurats d'examen.³⁷⁴

A partir d'aquí el diari *La Lucha* va començar publicar notícies en contra que es fessin classes particulars, tant a l'Institut Provincial com a la Universitat Lliure de Girona.³⁷⁵

Parece ser que este año no son muchos los estudiantes que quedan suspensos en los exámenes ordinarios que se están verificando, lo cual se deberá o a la buena aplicación de los alumnos, o a los buenos resultados de ciertas conferencias privadas, de las cuales nos ocuparemos a su debido tiempo, si Dios y la república quieren.

Dos meses més tard sorgia de nou el tema de les classes particulars, ara amb més detalls:³⁷⁶

Algunos catedráticos de los distintos centros de enseñanza que hay en esta ciudad, acostumbran a dar conferencias en sus casas a los mismos discípulos que han de examinar mediante cierta retribución, y como hemos oído hacer comentarios y apreciaciones con tal motivo, comentarios y apreciaciones que redundan en perjuicio de los claustros respectivos y del buen nombre de la enseñanza, bueno fuera que sacrificando los que tal hacen sus conferencias, eviten en lo sucesivo estos dimes y diretes de la opinión pública, antes que tengamos el penoso deber de hacernos cargo de ellas y de publicar ciertas quejas que se nos han formulado. No dudamos de los ilustrados jefes de los centros de enseñanza, que evitarán en lo sucesivo todo motivo de desprestigio, muchas veces infundado pero que aun así perjudica.

4.6.5. La reacció de la Universitat

Era una cosa habitual polemitzar respecte dels temes educatius per qüestions polítiques, no contrastar les fonts o publicar directament rumors, com es veu en algun cas quan la premsa neocatòlica (*El Norte*) critica l'Institut Provincial.³⁷⁷ La mala premsa

³⁷⁴ LA LUCHA de 7-5-1873 (pàg. 3).

³⁷⁵ LA LUCHA de 21-6-1873 (pàg. 2).

³⁷⁶ LA LUCHA de 17-8-1873 (pàg. 2).

³⁷⁷ EL VIGILANTE de 8-5-1870 (pàg. 3). "Con respecto al suelto de *El Norte* del jueves último referente a su persona, nos ha manifestado el Sr. Director del Instituto Provincial que, a pesar de haber rectificado en el número siguiente, continúan en pie las falsedades que contiene dicho suelto, y que si tanto interesa saber los pormenores y motivos de su conducta está dispuesto a dar personalmente al gacetero las explicaciones más cumplidas y satisfactorias".

de la llibertat de l'ensenyament augmentava enormement en els darrers temps de la República, i a mesura que s'acostava el Cop de Pavía.

La Universitat reaccionava davant d'articles apareguts en la premsa que donaven base a rumors. Així, poc temps després de la proclamació de la República i en una Girona agitada per la situació de guerra,³⁷⁸ el 12 de març de 1873 el diari *La Lucha* recollia que a la Universitat no es feien algunes classes i que els catedràtics no haurien d'obligar els seus alumnes a rebre les classes a casa.³⁷⁹ Dos dies més tard, però, recollia que el rector ja havia corregit els desordres.³⁸⁰

El mateix diari, uns mesos més tard, recollí un article del diari madrileny *El Magisterio Español*³⁸¹ (degà de la premsa pedagògica catòlica),³⁸² en què s'afirmava que alguns alumnes aconseguien el títol pagant societats secretes. L'article, escrit per l'advocat, publicista i director i fundador del diari, Emilio Ruiz de Salazar,³⁸³ afirmava que els alumnes pagaven a d'altres persones perquè s'examinessin en lloc seu. A més, deia que un institut esperava els jurats d'examen a l'estació del tren, on feien la seva feina entre el tren d'arribada i el tren de tornada. L'autor de l'article conclouïa de manera lapidària: *"No dudará Vd., pues, que aquí la libertad de enseñanza es una verdad, que los derechos individuales se ejercitan augustamente, y que se va progresando sin encerrarse en los estrechos moldes de eso que con el nombre de justicia, de moralidad, etc. No hace sino detener el verdadero progreso"*.

L'article era tan provocador que el diari *La Lucha*, quan el reproduïa, manifestava: *"Lo que el firmante (Emilio Ruiz de Salazar) denuncia no puede ser más escandaloso e inaudito, y por su gravedad excusa de todo comentario"*. *La Lucha*, tres dies més tard,

³⁷⁸ Els regiments de Manila i part del de Cabrinety, que havien d'anar a fer front als carlistes, campaven per Girona absolutament indisciplinats, negant-se a escoltar les paraules del governador civil i havent de marxar els seus caps de la desfilada al negar-se a formar; passejar per la devesa et podia costar la vida (*"Rogamos al Sr. Alcalde que impida el tiro al blanco en la Dehesa antes de que pase alguna desgracia"*); el dia cinc de març s'havien sentit trets a Sarrià i els voluntaris havien causat l'alarma a tot Girona; fills de famílies acomodades de Girona i seminaristes havien passat a engruixir les files carlistes. Vegeu: GRAHIT i GRAU, J. (1954). "La Última guerra carlista en Gerona y su provincia (continuación)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol.9. (pàgs. 76 i 77); també LA LUCHA de 12-3-1873 (pàg. 3).

³⁷⁹ LA LUCHA de 12-3-1873 (pàg. 3). *"Sería altamente conveniente que el Ayuntamiento procurara enterarse de lo que pasa en la Universidad Libre donde los abusos que cometen algunos señores catedráticos son dignos de llamar la atención,... Debe procurarse también que no haya catedráticos que obliguen a los alumnos a ir a su casa si quieren recibir la lección, por último debe procurarse que la enseñanza de ciertas asignaturas experimenten continuas intermitencias"*.

³⁸⁰ LA LUCHA de 15-3-1873 (pàg. 2). *"Según tenemos entendido, el Sr. Rector de la Universidad Libre se halla animado de los mejores deseos a favor del buen régimen de este establecimiento; así, que tan luego como tuvo noticia del suelto que publicamos días atrás sobre ciertos abusos de algunos catedráticos, dio órdenes para que fueran corregidos inmediatamente"*.

³⁸¹ LA LUCHA de 8-11-1873 (pàg. 1).

³⁸² CHECA, A. (2001). *Historia de la prensa pedagógica en España*. Sevilla: Universidad de Sevilla. (pàg. 19).

³⁸³ DEL VALLE, A. (1998). *Aportación bio-bibliográfica a la historia de la ciencia: Universidad Central 1886-1902*. Madrid: Narcea. (pàg. 198).

recollia unes paraules del *Boletín Republicano Federal* que demanaven que donés més informació de les raons que tenia per dir que a la Universitat es treia el títol per altres mitjans no tradicionals.³⁸⁴ No en coneixem, però, la resposta.

Això va ser suficient perquè l'Ajuntament, en l'acord del Ple de 17 de novembre, reaccionés i donés els més amplis poders al rector per tal de prendre mesures i restablís el bon nom de la Universitat.³⁸⁵ El 22 de desembre de 1873, el rector Danis va comunicar als degans que prenguessin les mesures següents en relació amb els aspectes que havien estat més polèmics, i que suposaven la prohibició de fer classes a casa i ser vigilants amb el rendiment dels alumnes que no assistien a classe:³⁸⁶

1º Se declara causa de incompatibilidad para formar parte de los tribunales de examen y grado la circunstancia de haber dado el profesor conferencias particulares al alumno a quien ha de examinarse o graduarse

2º El profesor que de conferencias particulares a algún alumno que haya de examinarse de alguna asignatura o de graduarse en esa escuela lo pondrá por medio de comunicación y por conducto del respectivo decano en conocimiento de este rectorado a fin de que pueda este autorizar su sustitución en los respectivos tribunales de examen y de grado.

12º En los exámenes y grados se observará un prudente y saludable rigor especialmente respecto los alumnos que por no haber asistido a las clases no han podido dar prueba de su aptitud y aquellos que por examinarse en poco tiempo de muchas asignaturas se pueda sospechar de su preparación.

³⁸⁴ LA LUCHA de 11-11-1873 (pàg. 3).

³⁸⁵ AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 17-11-1873. "Acordó autorizar temporalmente y hasta que se dicte ulterior providencia, para que en nombre y en representación de este municipio pueda el actual rector don Emilio Danis. adoptar todas aquellas medidas que consideren conducentes para el buen régimen interior de la universidad".

³⁸⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de 22-12-1873 del rector als degans de Dret i de Farmàcia.

5. CREACIÓ DE LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA

5.1. ELS ANTECEDENTS: L'ESTUDI GENERAL

La creació de la Universitat Lliure de Girona va suposar la satisfacció del desig de tenir altre cop estudis universitaris a Girona. Mostra d'aquest anhel el trobem en la sessió consistorial en què s'acordà la creació de la Universitat el 29 de novembre de 1869, en l'acte de la seva inauguració el 2 d'octubre de 1870 i en moltes altres ocasions després. Per entendre adequadament el significat d'aquesta restauració, ens caldrà fer una breu descripció del que va ser l'Estudi General a partir dels principals treballs que s'han fet.³⁸⁷

La fundació de l'Estudi General de Girona va ser una iniciativa de les autoritats municipals (els jurats d'aquesta ciutat), per respondre a la necessitat ciutadana de poder tenir estudis superiors. En la Girona del segle XV, ens trobem amb un ambient propici per a la difusió de la instrucció pública: els ensenyaments de Gramàtica, Filosofia i Teologia eren incomplets, les Arts tot just eren conegudes i els estudis de Medicina havien d'anar-se a cursar a Montpeller. Pensem, a més, que abans de l'Estudi General els estudiants que volien tenir estudis superiors havien d'anar a Lleida, Montpeller, Bolonya i París i més tard a les universitats de Perpinyà i *Alcalá de Henares*.

La petició es va cursar per escrit al rei, i el diploma el va expedir Alfons el Magnànim a Nàpols el 9 de maig de 1446, no sabem si després de la visita d'una delegació gironina. La inestabilitat política, la crisi econòmica municipal i la Revolta dels Remences van impossibilitar que comencés l'activitat docent fins molt més tard. El 1477 es va intentar tornar a donar efectivitat a la decisió d'instaurar estudis universitaris, però ni el Capítol de la Catedral ni l'Ajuntament no disposaven dels recursos econòmics necessaris. Mentrestant, les autoritats gironines intentaven aconseguir la protecció papal amb la confirmació apostòlica del privilegi reial, i es van realitzar diferents intents des de 1484 (pel bisbe Joan Margarit), fins que es va aconseguir definitivament la confirmació del Papa Pau V, el 29 de maig de 1605.

³⁸⁷ MARQUÈS, S. (2001). "L'estudi General de Girona". Dins BUSQUETA, J., PEMAN, J. (coord). *Les universitats de la Corona, ahir i avui Corona*. Barcelona: Pòrtic. (pàg 125). En aquest capítol es sintetitza i s'aprofundeix en treballs com els de Joan Bta. Torroella [TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit.], o Albert Rossich [ROSSICH, A. (1982). "Dades inèdites sobre l'estudi general de Girona". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26. (pàg. 543)], entre d'altres.

Les classes van començar oficialment el 1572, en la part de l'edifici habilitada (les obres havien començat el 1561, la capella de la Universitat es va inaugurar el 1601, i la presidia la imatge de Sant Lluç, i la plaça de Sant Domènec no va acabar d'estar urbanitzada fins al 1701). En el seu millor moment (a finals del segle XVII), l'Estudi General comptava amb 17 càtedres: 7 de Teologia, 3 de Gramàtica, 3 de Filosofia, 2 de Lleis i Cànon i 2 de Medicina; en aquestes càtedres s'hi conferien els títols de batxiller, llicenciat, doctor i mestre en Arts.

A partir del segle XVII, l'Estudi General de Girona va passar de regir-se per les disposicions dels jurats a ser una entitat autònoma que es regia pels seus estatuts i pels seus propis òrgans de govern. Els càrrecs governatius eren: canceller, rector, vicerector, conservador, mestre major, secretari, bidell, conseller i tresorer. La provisió de places de professorat, tot i que inicialment es feu per designació dels jurats i del Consell General, a partir de 1579 ja es realitzava per oposició. Els estudiants tenien les obligacions generals de l'alumnat, i com a particularitat podien portar arma, no es podia registrar casa seva i només podien ser jutjats pel bisbe i el rector.

Al llarg de la vida de l'Estudi General hi ha certs paral·lelismes amb la Universitat Lliure de Girona. Una primera qüestió és la competència que va generar la creació respecte d'altres universitats existents (al segle XV, però, la competència de Girona no era Barcelona, sinó Lleida i Tarragona). En aquest sentit el funcionament de l'Estudi General de Girona va despertar recels com el que expressava el duc de Feria, el qual deia que no convenia reconèixer a Girona més privilegis, que *"no serviría de más que de autorizar estudiantes ignorantes con título honroso como se hace en Barcelona y en Perpiñán y lo procuran los de Gerona, y que no solamente se debe negar esta facultad, pero todavía convendría, si fuera posible, que se acabaran todas las universidades excepto la de Lleida"*.³⁸⁸

Una altra qüestió que apareix en ambdues institucions és que se'ls va retreure no tenir l'entitat suficient. Respecte de l'Estudi General es deia: *"No fue academia abundante de maestros ni estudiantes, arrastrando lánguida vida"*.³⁸⁹ Aquesta manifestació es contradiu amb el constant augment de disciplines al llarg del segle XVII, el nombre d'alumnes (el 1686 hi havia més de quatre-cents estudiants matriculats) i l'arribada de cada cop més estudiants de gramàtica i de retòrica rossellonesos després de la Pau dels Pirineus.

³⁸⁸ REGLA, J. (1956). *Els virreis a Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives (pàg. 71).

³⁸⁹ RUBIO y BORRÁS, M. (1915). Op. Cit. (pàg. 50).

És particular, però, de l'Estudi General la competència interna que trobà a la mateixa ciutat pel que fa als estudis superiors. El 1581 va començar a funcionar el col·legi de San Martí dels jesuïtes, malgrat que s'havia prohibit qualsevol ensenyament superior fora de la seu de l'Estudi General. El 1599 els jesuïtes van obtenir, del duc de Feria el privilegi de l'exclusiva de l'ensenyament en la ciutat. Això va generar un plet i una rivalitat que ja no va desaparèixer durant el transcurs dels segles.

Finalment, la vida de l'Estudi General de Girona es va veure interrompuda per la Guerra de Successió. Amb la rendició de la ciutat a l'arxiduc Carles d'Àustria, l'edifici es va convertir en caserna, i s'hi van reprendre les classes el 1710, any en què Carles III li va concedir del títol d'Universitat Reial. Malgrat això, el 1711 es van haver de suspendre novament les classes a conseqüència de les despeses de la Guerra i, tot i que el setembre de 1714 els jurats van acordar el restabliment de l'activitat docent, la *Reial cèdula* de 14 d'octubre de 1717 de Felip V n'ordenà la supressió, juntament amb la resta d'universitats catalanes. Les rendes de l'Estudi General van passar a aplicar-se per meitats a la nova Universitat de Cervera i al Col·legi de San Martí dels jesuïtes. El 1718, l'últim rector, Narcís Font, va lliurar a la ciutat les claus i els fons de l'Estudi, així com un inventari del que contenia l'edifici.

D'aquesta manera, l'Estudi General finalitzava la seva vida, però no per això van acabar les aspiracions de Girona de tenir estudis universitaris.

5.2. LA DECISIÓ MUNICIPAL DE LA CREACIÓ D'UNA UNIVERSITAT LLIURE

5.2.1. L'acord de creació

El 29 de novembre de 1869, el Ple de l'Ajuntament acordava la creació de la Universitat Lliure de Girona, sense que haguem sabut trobar un debat previ que hagi conduït a la decisió de la seva creació. Havien marcat el debat municipal en les sessions precedents les destitucions dels tres regidors republicans (Narcís Xifra, Benet Massot i Pau Alsina) arran de la insurrecció federal d'octubre,³⁹⁰ i la discussió sobre l'austeritat amb què s'havia de celebrar l'arribada de l'aigua potable a la ciutat atesa la mala situació de les finances municipals.³⁹¹

³⁹⁰ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 25-10-1869.

³⁹¹ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessions de 15-11-1869 i 22-11-1869.

A l'Ajuntament, l'exposició que defensava la creació de la Universitat Lliure va anar a càrrec del regidor, alcalde tercer i membre de la majoria progressista al consistori, Narcís Pérez. Aquest, en la seva exposició, va manifestar que gràcies a l'esperit liberal i descentralitzador del govern a l'ensenyament es podria recuperar el privilegi que tenia la ciutat des de 1446 i els gironins podrien deixar d'anar a Barcelona, amb el que això suposava de progrés intel·lectual i material per a la població.³⁹²

En seguida el señor alcalde don Narciso Pérez, haciéndose intérprete del deseo de algunas personas ilustradas, amantes del bien y prosperidad de esta población, manifestó que el decreto de 14 de enero último por el cual el gobierno de la nación autoriza a los municipios y a las provincias para fundar toda clase de establecimientos de enseñanza, abre nuevos horizontes para el porvenir de Gerona facilitando medios para que esta ciudad vuelva a ocupar el rango que había ocupado antiguamente en materia de instrucción publica entre los pueblos más adelantados de la península. Hizo luego presente el derecho que tiene esta ciudad a ser reintegrada en la posesión del real privilegio que le fue concedido en nueve de marzo de 1446 para atender universidad ósea enseñanza de toda clase de ciencias, y para concebir los grados correspondientes a las carreras que en ella se cursan, como lo había tenido hasta el año 1717, época de triste recordación, en que fue suprimida por Felipe quinto dicha universidad al igual que las de Barcelona y Lérida. Que por lo tanto, gracias al espíritu liberal y descentralizador del expresado decreto ha llegado el momento dichoso de que Gerona vea otra vez abiertas a la juventud las puertas de aquel santuario de las ciencias, restableciéndole en el mismo local donde antiguamente estuvo situado y fundando en el las cátedras correspondientes a las tres facultades superiores de derecho, medicina y farmacia; para la realización de cuyo pensamiento dijo que puede contarse con el concurso de los profesores que se han ofrecido a secundarlo eficazmente, así como puede contarse también con el apoyo que le prestará cuando llegue el caso la Excelentísima Diputación Provincial. Que en su consecuencia, es necesario trabajar con ahínco y remover con mano firme todos los obstáculos que se opongan a la ejecución de aquella brillante idea, por cuanto la fundación del establecimiento de que se trata esta llamada no sólo ha difundir las luces de la ciencia y de las letras, si no que a fomentar los intereses materiales de la población por cuanto mientras por un lado a fluirán a nuestra universidad todos o la mayor parte de los jóvenes que de esta provincia acuden hoy a la de

³⁹² AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 29-11-1869.

Barcelona, imponiendo a sus familias grandes y costosos sacrificios que serán aquí indudablemente mucho menores, en razón de la diferencia de circunstancias que hay entre una y otra localidad; por otra parte nuestros hijos gozarán todavía de mayores ventajas pudiendo seguir sus estudios como podrán hacerlo sin necesidad de separarse de la casa paterna; merced a cuyo mismo beneficio se abrirá fácil acceso a la senda de las carreras facultativas para muchos jóvenes que sin este medio no podrían emprenderlas por falta de recursos para ello; esto, aparte de los graves inconvenientes que ofrece bajo el punto de vista moral la enseñanza de la juventud en los grandes centros de población, en donde los alicientes de un vicio y de la distracción son mucho mayores que en un pueblo de las circunstancias de Gerona.

A continuació, es van relacionar les bases constitutives de la Universitat, l'anàlisi de les quals la tractem en el capítol dedicat a l'organització i el govern d'aquesta universitat. Després, bona part de la sessió va estar dedicada a tractar la situació municipal de manca de recursos i com es podia finançar el projecte:

Puesto en totalidad a discusión el presente anteproyecto se hicieron acerca de él entre otras objeciones la de la falta de fondos con que se choca desde luego para poderlo realizar y para sostener aquel establecimiento, cuyas dudas procuró desvanecer el señor Pérez, señalando para el objeto en cuestión y como uno de sus mayores auxiliares según se expresa en la base tercera el producto de los derechos de las matrículas, los de exámenes y los de los grados que se confieran; cuyos rendimientos prudentemente calculados bastarán indudablemente para cubrir las obligaciones del expresado establecimiento, si no inmediatamente, a lo menos en una época no muy lejana; a cuyo plausible o gesto se halla dispuesto a cooperar por su parte el personal facultativo con que se cuenta ya desde ahora para el recibido fin; personal que por hallarse formado de acreditados profesores, residentes en esta ciudad y tener todos o la mayor parte de ellos otros medios de subsistencia, se prestaran al desempeño de sus respectivas cátedras con el desinterés que indica la quinta de las bases que anteceden; quedando por consecuencia tan sólo el cuidado de buscar recursos para el inmediato arreglo del edificio, cuestión que debe ser objeto de un estudio especial. En méritos de estas explicaciones y después de un detenido debate fue aprobada en principio la idea de la creación de la expresada universidad, respecto de cuyo particular dijeron los señores Sormani y Balari que la aceptan con igual satisfacción que sus demás compañeros pero a condición de que por semejante causa no se agraven lo más mínimo los fondos

de la caja municipal; habiéndose finamente acordado que la comisión segunda asociándose o consultando a las personas a quienes tenga por conveniente hacerlo, estudie esta interesante cuestión y manifieste después el resultado de sus trabajos.

No és estrany que, atesa la mala situació de les finances municipals, una de les preocupacions fos l'obtenció dels recursos per a l'establiment de la Universitat: en el mateix Ple del 29 de novembre s'havia d'acordar el "*pronto pago*" de deutes per feines urgents, entre les quals hi havia "*el alquiler del mulo que tira del carro de la limpieza pública; el de reparación del edificio matadero; el de la reconstrucción del cielo raso de la escuela de niñas establecida en estas casas consistoriales*".

Així, s'aprovà "*en principio*" la creació de la Universitat i va quedar pendent l'estudi de la seva viabilitat econòmica i l'opinió de determinats "*ilustrados jurisconsultos*", els quals no havien estat tinguts en compte en aquella ocasió.³⁹³

Per realitzar aquest estudi amb més profunditat, el 6 de desembre l'Ajuntament acordava reforçar la Comissió d'Instrucció Pública amb la incorporació de Narcís Pérez i Josep Torrellas "*a fin de estudiar las bases y medios bajo los cuales se podrá plantear una universidad libre de esta capital*"; i el 29 del mateix mes, el mateix Narcís Pérez convocava a les sis de la tarda els regidors Josep Vila, Joan Jordi i Josep Torrellas, i els advocats Joan Almeda, Pius Pi, Manuel Pérez Claras, Casimir Viñolas, Joan Bta. Ferrer, Salvador Quintana, Manuel Viñas, Manuel Catalá, Pau Oliva i Lluís Jener, "*al objeto de tratar sobre el planeamiento de una Universidad Libre en esta capital bajo las bases aprobadas por este Ayuntamiento*".³⁹⁴

El resultat d'aquesta reunió, i de la feina que van fer Narcís Pérez i la Comissió d'Instrucció Pública, es va reportar al Ple consistorial en sessió del dia 3 de gener de 1870. En aquest ple, l'Ajuntament va acordar que inicialment només s'establís la Facultat de Dret,³⁹⁵ que ho fes provisionalment al Convent de Santa Clara i que el

³⁹³ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 3-1-1870.

³⁹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Carta de Narcís Pérez de 29-12-1869.

³⁹⁵ Pel que fa al planejament dels estudis de Medicina el 8 de març Manuel Viñas s'adreçava al subdelegat de Medicina del Partit "... rogándole encarecidamente se sirva excitar el celo de sus comprofesores dignísimos a fin de que reuniéndose en corporación, deliberen acerca los medios más oportunos de plantear en la escuela de mi cargo las enseñanzas que el divino Esculapio aprendió del centauro Quirón, y que existían ya en los primitivos estudios generales de Gerona...". (Vegeu AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici de 8-3-1870 del rector al subdelegat de Medicina). Desconeixem les gestions que es realitzaren, però l'intent d'establir aquests estudis no reeixiria, sembla que per causes relacionades amb el claustre de la Facultat de Dret de la Universitat (potser pels professors més reaccionaris). Prova d'això és que Viñas demanava a Julian de Chia que en un ofici que li havia de fer arribar i que havia de servir per convocar als claudres de Dret i de Farmàcia li deia: "*Espero que en el oficio acompañando se*

doctor Manuel Viñas, el qual havia tingut la idea, en fos el rector. Els “*ilustrados jurisconsultos*”, no consultats el dia 29 de novembre, ara se’ls veia “*poseídos del mayor entusiasmo en favor de la expresada idea y dispuestos con plausible abnegación a consagrarse a las penosas funciones del magisterio*”. En aquesta sessió el president de la Comissió, Narcís Pérez, informava:³⁹⁶

Que en virtud de gestiones practicadas y de informes tomados de personas entendidas la comisión había adquirido el íntimo convencimiento de que es realizable de todo punto aquella interesante empresa, si bien que concretando por ahora sus efectos como lo ha hecho la ciudad de Vitoria al establecimiento de la facultad de derecho y sus anexas por no ser posible hacer lo propio respecto de las de medicina y farmacia, cuya inmediata instalación ofrece inconvenientes de difícil vencimiento pero sin que por esto se renuncie al propósito de verificarlo más adelante: que partiendo de tales principios habían sido convocados con el fin de oírlos sobre este particular los ilustrados jurisconsultos para quienes se aludió en la referida sesión de 29 de noviembre último; habiéndole cabido a la comisión la singular complacencia de verlos poseídos del mayor entusiasmo en favor de la expresada idea y dispuestos con plausible abnegación a consagrarse a las penosas funciones del magisterio sin más recompensa que la que dudosamente les ofrece la quinta de las bases fundamentales de que arriba queda hecho mención; tiene asegurado por este lado la existencia de la universidad, había surgido naturalmente la idea del lugar donde aquella escuela debería colocarse provisionalmente, respecto de cuyo extremo la comisión no veía otro local más a propósito que el edificio nombrado convento de Santa Clara, ínterin el día de que dicha universidad pueda reinstalarse convenientemente en el mismo que ocupaba la que fue suprimida en tiempo de Felipe quinto sitio en la rambla de Santo Domingo, único en que por su capacidad, su situación y sus tradiciones debe aquella hallarse establecida cuando se hayan verificado en el las obras de reparación que al efecto son necesarias; y por último, que reconocida igualmente la conveniencia de que se provea desde luego el cargo de rector de aquel establecimiento para que este funcionario se ocupe en preparar lo que corresponda respecto de la organización y parte reglamentaria del propio establecimiento, la comisión creía cumplir con su deber de justicia designando al efecto la persona del aventajado jurisconsulto don Manuel Viñas y Grauges ,

servirá V. poner algunas líneas algo enérgicas respeto a no plantearse la facultad de Medicina, pues sólo se deberá la carencia de aquella enseñanza a una extrañeza de mis colegas juristas”. (Vegeu AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Carta del rector a Julian de Chia de 1-7-1871).

³⁹⁶ AMGi Lligall 464. Manual d’acords de 1869. Acta de la Sessió de 3-1-1870.

en quien además de las relevantes cualidades de aptitud y moralidad que le distinguen, concurre la circunstancia de ser él iniciador de la idea de la fundación de dicha universidad, y uno de los que con más celo y decisión está trabajando para hacerla realizable.

La decisió final del consistori s'expressà d'aquesta manera:

Enterado su excelencia de todo lo expuesto por la comisión y aceptando las indicaciones hechas por la misma, salva la protesta que hicieron en la expresada sesión los señores Sormani y Balari; acordó después de una detenida de liberación que por de pronto y mientras no haya medios hábiles para la instalación de mayor número de facultades, se establezca la de derecho con sus accesorias, tan luego como el gobierno autorice la apertura de la consabida universidad; que cuando se reciba esta autorización se sitúe provisionalmente aquella escuela en el edificio de Santa Clara, previo permiso contenido en forma privada del señor gobernador civil, sin perjuicio de dar oportunamente al propio edificio el destino para el cual tiene solicitado este ayuntamiento; y por último que confiriendo como confiere por unanimidad en gracia de sus distinguidas circunstancias, el cargo de rector de aquel establecimiento al doctor en derecho don Manuel Viñas y Grauges, se le cometa el encargo de disponer lo conveniente a la organización y régimen interior del mismo establecimiento, de modo que este se halle en aptitud de funcionar cual corresponde, luego que se reciba la orden de autorización para su apertura; quedando a cargo de la ya citada comisión de instrucción pública, la inspección y vigilancia de cuanto sobre el asunto en cuestión se vaya practicando.

5.2.2. Les gestions per fer possible la Universitat

Des de la decisió inicial de crear la Universitat el 29 de novembre de 1869 i fins que van començar les classes el 2 d'octubre de 1870, va ser necessari que un seguit de persones exercissin la seva influència en els cercles de poder de Girona, Barcelona i Madrid. Per això, el rector Manuel Viñas va començar a establir un seguit de relacions, tant perquè inicialment l'Ajuntament acordés la creació de la Universitat com perquè després s'autoritzés administrativament l'expedient. Sembla raonable suposar que el rector Viñas devia aprofitar les relacions que havia establert a Madrid mentre treballava com a "passant" per Manuel Silvela (qui tenia molts contactes amb personatges de la Cort i va ser director general d'*Instrucción Pública*).

Una de les persones que va participar activament en la creació de la Universitat va ser Sebastià Plaja, al qual s'envià un ofici "*para que active en el Ministerio de Fomento el pronto despacho del expediente relativo a la creación de la Universidad*".³⁹⁷ Plaja era un ric hisendat, la família del qual provenia de Sant Feliu de Guíxols, emparentat amb els Vidal, i que havia acumulat una fortuna de més de quaranta mil duros en quatre anys, la qual invertí quan va tornar a Catalunya en diverses propietats a Vilafranca, Capellades i Barcelona.³⁹⁸ Fou diputat conservador per Puerto Rico i senador, i mantingué una coneguda disputa amb Castelar sobre l'abolició de l'esclavitud a ultramar.³⁹⁹ Com veurem més endavant en aquest capítol, la intervenció de Sebastià Plaja va ser determinant en la resolució del recurs d'alçada contra la decisió del rector de la Universitat de Barcelona, que no autoritzava l'establiment de la Universitat Lliure de Girona.

També es comptava que el professor Joaquim Almeda, fill de Girona, i catedràtic de Dret Romà a la Universitat de Barcelona,⁴⁰⁰ podia tenir un cert paper en la restauració de la Universitat, i s'havia mostrat predisposat a ajudar-hi, intercedint davant del rector de la Universitat de Barcelona. Prova n'és que Viñas oficiava a l'alcalde sol·licitant:⁴⁰¹

Que se encargue el pronto despacho del asunto al catedrático auxiliar de la facultad de derecho en la Universidad de Barcelona e hijo de esta capital D. Joaquin Almeda, que se ha prestado gustosamente a reanudar por su parte los deseos de esta ciudad. Tales son las medidas que el Rectorado considera oportunas y que somete al juicio superior de VE. Dios guarde.

De Barcelona consta la gratitud del rector per l'ajut en la creació al Sr. Ignasi de Tro, agent de la Universitat de Barcelona,⁴⁰² i al Sr. Narcís Sicars, magistrat jubilat de l'Audiència de Barcelona,⁴⁰³ el qual va acompanyar el rector Viñas en la primera reunió

³⁹⁷ AMGi Secció XII.1 lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Comunicacions de 10-1-1870 (número 3) i de 13-01-1870 (número 4).

³⁹⁸ SONESSON, B. (1995). *Catalanes en las Antillas: un estudio de casos*. Colombres (Asturias): Archivo de Indianos. (pàgs. 139-149).

³⁹⁹ *Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes, dieron principio el día 11 de febrero de 1869*. Sesión de 14-6-1870. Madrid: Imprenta de J.A. García. Vol. 14. (pàgs 8855-8858).

⁴⁰⁰ Després seria degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona i president de l'Acadèmia de Jurisprudència. Vegeu PLA i CARGOL, J. (1960). *Biografías de Gerundenses (Gerona y sus comarcas)*. Girona: Dalmau Carles Pla S.A. (pàg. 374).

⁴⁰¹ AMGi Secció XII.1 lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 24-1-1870.

⁴⁰² AHGUB Lligall 41 2 1 6. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona de 9-9-1874 comunicant-li que pot procedir com li sembli per convertir en bonus els interessos no pagats a la Universitat.

⁴⁰³ AMGi Secció XII.1 lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Comunicacions de 19-10-1870 (número 172).

que va tenir amb Bergnes tal com veurem més endavant, i es va demanar ajut al rector de la *Universidad Libre de Murcia* i diputat a Corts, Gerónimo Torres, “*para que active cuanto antes el expediente favorablemente que del ministerio tiene promovido el municipio respecto a esta Universidad*”.⁴⁰⁴

A més a més, veiem en el llibre registre de comunicacions de la Universitat la gratitud que expressa el rector a certes persones, la qual cosa ens fa pensar que devien ser els que van tenir un paper més actiu en la creació de la Universitat. Així, ens consta la gratitud que va dispensar el rector als alcaldes de Castelló d’Empúries, Vilabertran, la Bisbal i Figueres pel seu ajut en la creació de la Universitat.⁴⁰⁵ Del personal de l’Ajuntament i la Diputació, s’envien “*títulos de gracias*” per al restabliment de la Universitat a Narcís Pérez, Pere Barragan i Julian de Chia, sense que ens aparegui cap referència al Govern Civil. En el llibre de registre de comunicacions de la Universitat també consta la gratitud al Sr. Manuel Buceta, que va ser governador militar de la província durant els anys 1868-69 i posteriorment durant la Guerra Carlina.⁴⁰⁶

Volem destacar la participació de dues persones que van ser clau per a l’establiment definitiu de la Universitat. Una era el secretari de l’Ajuntament, Julián de Chia, el qual feia de mitjancer entre Viñas i els membres de l’Ajuntament. La seva importància la veiem en aquesta carta que li envia Viñas:⁴⁰⁷

Muy señor mío: he descuidado hablar a V de los asuntos que motivan el adjunto oficio. Espero que V hará lo posible para que salga bien, pues el Sr. Massaguer (hijo) ha hablado ya a varios concejales y yo también he hablado a otros. Vea V. que el Sr. Pérez a quien presenté los oficios el lunes pasado, y a quien he encontrado hoy ocupado, dichos oficios y las cartas que tiene en su poder. Todo lo fia en el patriotismo de V. que puede hacer uso de lo que me dijo ayer el Sr. Rodas; y me complazco en creer que hoy como siempre dejará V satisfechos los deseos su afecmo amigo

L’altra era el bisbe Constantí Bonet, el qual devia ser un aliat innegable de Viñas per tal que des de la Universitat s’infongués “*la única y verdadera sabiduría que es el Santo sermón de Dios*”.⁴⁰⁸ Una mostra és que el primer any d’Universitat no només el rector,

⁴⁰⁴ AMGi Secció XII.1 lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Comunicació de 27-3-1870.

⁴⁰⁵ AMGi Secció XII.1 lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Tres comunicacions enviades els dies 7-10-1870 i 19-10-1870.

⁴⁰⁶ GRAHIT I GRAU, J. (1954). Op. Cit. (pàg. 104).

⁴⁰⁷ AMGi Secció XII.1 lligall 16. Carta del rector a Julian de Chia de 3-7-1870.

⁴⁰⁸ MARQUÈS, J.M^a. (2007). *Una història de la diòcesi de Girona*. Girona: Bisbat de Girona. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat. (pàg. 193).

sinó també el Claustre sencer, va resoldre “ofrecer a su venerable pontífice el más respetuoso homenaje de agradecimiento y leal adhesión”.⁴⁰⁹

5.2.3. La posició del Partit Republicà en el moment de la creació

La creació de la Universitat es produeix per una decisió del consistori durant el mes de novembre de 1869, just després dels aixecaments federals d'octubre de 1869. Aparentment, hi van convergir els interessos dels progressistes (els quals podien capitalitzar la restauració de la Universitat com a fita simbòlica en el progrés intel·lectual i material de la societat gironina) i els neocatòlics (que es van situar en el rectorat i entre el professorat).

Tanmateix, la posició dels republicans sembla que canvia des del 29 de novembre de 1869, moment en què es decideix crear la Universitat, fins al 16 de gener de 1870. Al diari *Boletín Republicano de la Provincia de Gerona*, òrgan d'expressió del Partit Republicà a Girona, hi ha tres articles en què podem veure aquesta evolució.

En un primer article de 15 de desembre de 1869, els republicans mostraven un cert escepticisme respecte de la viabilitat de la Universitat, i observem en aquest diari (poc sospitós de rigidesa moral)⁴¹⁰ que es donaven per bones les justificacions per crear la Universitat, les quals estaven basades en l'estalvi econòmic i en la necessitat d'evitar d'anar a Barcelona perquè era el lloc on els joves agafaven mals hàbits.⁴¹¹

Parece ser que se acaricia por determinadas influencias, de crear una Universidad Libre en Gerona, donde puedan recibirse toda clase de estudios, sin necesidad de Barcelona, tan costosa a las familias y tan perjudicial a muchos jóvenes que no solo resienten las virtudes y afecciones cariñosas del hogar, sino que adquieren hábitos y costumbres perjudiciales en muchos conceptos. Aplaudimos, por consiguiente, y como merece aquella idea, pero dudamos de su realización, posible y necesaria con la completa descentralización administrativa de las provincias por medio de la república democrático-federal.

En un segon article, del dia 9 de gener, es va fer una senzilla referència al nomenament de rector i dels professors de la Universitat. En un tercer article, del dia 16 de gener, es

⁴⁰⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Carta del rector al bisbe de 10-9-1870.

⁴¹⁰ Els seus lectors adreçaven les cartes amb “salud y república federal universal”.

⁴¹¹ BOLETÍN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 15-12-1869 (pàg 3).

criticava els nomenaments de professors i diu que els progressistes han comés un greu error, i que els “catòlics, apostòlics i romans” s'aprofiten de la creació de la Universitat en contra dels vertaders liberals. El recull d'aquest article el tractarem amb més detall en el capítol del substrat ideològic.⁴¹²

No hem pogut accedir a més documentació, però seria necessari aprofundir més en les relacions que mantingué Manuel Viñas amb diferents personalitats polítiques i socials fins al 29 de novembre de 1869, moment en què l'Ajuntament va acordar la creació de la Universitat, a fi d'entendre millor les circumstàncies que la van fer possible.

5.3. LES DIFICULTATS PER AL SEU ESTABLIMENT

Durant el llarg període que va de gener de 1870 al 2 d'octubre del mateix any, el rector Manuel Viñas estigué ocupat en les obres a la Universitat, en els nomenaments de professorat i a trobar una fórmula de finançament ajustada a dret, que permetés l'autorització administrativa. Aquestes qüestions es tracten en els capítols d'aquest treball corresponents a l'edifici, al professorat i al finançament.

Per a la creació de la Universitat, les actuacions del rector (i de l'Ajuntament) ben aviat deixaren de mirar a Madrid,⁴¹³ i es fixaren en Barcelona. El dia 31 de gener, un Viñas entusiasta demanava a l'Ajuntament que es preparés una sol·licitud amb documentació ja que el Claustre havia acordat que Viñas anés a Barcelona *"a fin de que se despache pronto y favorablemente la instancia que sobre autorización para la apertura de la escuela ha elevado el Cabildo al Rector de aquella universidad oficial"*.

La reunió, com veurem més endavant, no va anar gens bé, ja que el 4 de febrer Viñas va escriure a Chia i li va dir: *"La universidad se va a pique"*, i li va donar instruccions per tal que l'Ajuntament fes un escrit en el qual expliqués que l'expedient que Viñas havia portat a Bergnes havia d'estar resolt abans del dia 8. A més, va demanar que quedés ben clar que era Viñas qui estava legitimitat per tramitar-lo a Barcelona.

⁴¹² BOLETÍN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 16-1-1870 (pàg 3).

⁴¹³ AMGí Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 24-1-1870. El rector comunica a l'Ajuntament en un ofici que *"por medio de uno de los agentes más acreditados de la corte, ha sabido que en el Ministerio de Fomento se daba a los varios decretos sobre libertad de enseñanza la interpretación de quien para el establecimiento de las universidades libres no se necesita otro permiso que el del rector de la universidad oficial del distrito"*.

L'Ajuntament va fer l'escrit, però de res va servir ja que el rector de la Universitat de Barcelona va denegar la sol·licitud el dia 7 de febrer, i els va deixar entendre que no calia que hi insistissin perquè no es podien complir els terminis:⁴¹⁴

Y oído el consejo universitario he acordado conforme con su opinión se manifieste a VE que no puede resolverse en sentido favorable la instancia por no haberse cumplido las prescripciones de los decretos de 14 de enero y 14 de setiembre de 1869 ni haber términos hábiles en lo avanzado del actual curso académico para poderse llenar algunas de ellas. Lo que digo a VE para los efectos correspondientes.

L'alcalde, set dies més tard, oficiava "que se subsanen las faltas a las que alude el presente oficio, arreglándolas por ello a las prescripciones de los dos decretos, y que luego de haberlo verificado se solicite de nuevo el correspondiente permiso". La reacció de debò, però, no va arribar fins al dia 7 de març, moment en què Viñas va demanar que es presentés un recurs contra la decisió de Bergnes, va fer públiques les gestions que ell mateix havia realitzat a Barcelona i va explicar que la vertadera raó per la qual Bergnes de las Casas no autoritza la Universitat a Girona era que no volia establiments lliures que li prenguessin alumnes a Barcelona. A més, Viñas va dir que era el moment de fer quelcom ja que disposava dels contactes necessaris per tal que Madrid resolgués favorablement l'expedient:⁴¹⁵

Este rectorado que tiene por único objeto de todos sus trabajos la pronta restauración de los antiguos estudios generales de la inmortal Gerona, se ve precisado a molestar en el día de hoy la noble atención de VE para que se digne interponer el oportuno recurso de alzada contra el fallo del señor rector de la universidad de Barcelona conforme a lo contenido en la adjunta minuta de solicitud.

Como VE tuvo a bien investirme con la alta cualidad de comisionado en yo según credencial firmada en el día 31 del finido mes de enero por el señor alcalde presidente, me dirigí a Barcelona para conseguir que aquella universidad oficial se despachara pronto y favorablemente el expediente instruido para la apertura de la de Gerona. Asistido del Señor Narciso Sicars, dignísimo magistrado que en esta ciudad dejó gratos recuerdos de su administración, celebré una conferencia con el señor rector de la escuela antedicha que ningún resultado favorable produjo toda vez que su señoría, a

⁴¹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a l'alcalde de 7-2-1870.

⁴¹⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 7-3-1870.

pretexto de su ignorancia en el derecho, no quiso dar respuesta alguna sin oír antes el consejo universitario, cuyo dictamen y la conformidad del citado jefe son ya conocidos de VE. Pero lo que VE ignora y bueno es que conste para que se vea el refinado egoísmo con que la orgullosa ciudad condal trata a sus hermanas es que según el Secretario del establecimiento oficial no se resolvió la petición de ese Municipio como era de desear en justicia, porque se temió que las demás ciudades de alguna importancia en Cataluña imitasen el ejemplo dado por la de Gerona, y el centro del gobierno se quedaría sin alumnos.

Precisado el Sr. rector de la universidad de Barcelona en una conferencia particular que tuve con él después de celebrado el consejo universitario, a que me dijese las causas de la determinación negativa que había adoptado, me indicó que era esta de la falta de consignación en el presupuesto municipal de esta cantidad alzada para sufragar los gastos de la nueva escuela. Por ello VE acordó la consignación de una cantidad fija en los presupuestos el año económico venidero; pero como que todavía se tardará algún tiempo en redactarlos, y la opinión pública se fija ya en VE y en este rectorado creyendo que el ridículo va a caer sobre un proyecto que ha merecido la aprobación de todas las personas juiciosas; considero oportuno que se eleve al gobierno de S.A. el regente del reino una solicitud en contra de la providencia dada por el Señor rector de Barcelona denegatoria de la autorización para abrir esta Universidad todo a reserva de hacerse en los presupuestos la indicada consignación.

El tiempo transcurrido desde la fecha en que el Señor Rector dictó su Providencia hasta el día de hoy manifestará a VE. que no me he atrevido a someter al cuerpo municipal el acuerdo antedicho sin estar seguro de que en la Corte podía aquel contar con probabilidades de un buen éxito. En efecto, habiendo encomendado la dación de los oportunos pasos al Señor D. Sebastián Plaja, hijo de Sant Feliu de Guixols, y diputado a Cortes por Puerto Rico, que se ha prestado gustosamente a practicar las agencias anteriores como se presta para las sucesivas, he sabido que la petición no sería desechada. Por otra parte valdrán muchísimo los buenos oficios Señor D. Gerónimo Torres, Rector de la Universidad Libre de Murcia y diputado a Cortes por esa población, quien según comunicaciones de las que tengo el honor de acompañar a VE. la oportuna copia, ofreció a nuestra escuela todo el eficaz valimiento de que dispone.

El recurs de l'Ajuntament es va presentar el dia 20 de març, i era contundent ja que va deixar veure que hi havia raons ocultes que havien predeterminat la resolució que no autoritzava l'establiment de la Universitat:

Prescindiendo de todo comentario, respecto a las causas secretas de semejante determinación, y contrayéndonos puramente al texto literal de la misma, este ayuntamiento no alcanza comprender qué prescripciones son esas a las que según dice aquel rector, no se ha dado cumplimiento al formular la precitada instancia, cuando la Corporación cree haberlas llenado todas con el envía de los documentos cuya copia adjunta se incluye.

Les influències de Viñas a Madrid devien tenir el seu efecte, ja que l'11 de maig el director general d'*Instrucción Pública* va requerir al rector de la Universitat de Barcelona *“que se sirva comunicar a esa Dirección a la mayor brevedad posible cuanto haya mediado entre ese rectorado y aquel ayuntamiento sobre ese asunto . Dios... Madrid 11 de Mayo de 1870. El director General”*.⁴¹⁶

Bergnes de las Casas va respondre dient-li que era la insuficiència pressupostària la que justificava la seva decisió.⁴¹⁷ L'alcalde va esmenar-ho i va enviar una certificació el 29 de juliol de 1870, en una carta on li deia *“Espera por lo tanto ese cabildo que hallándose como se halla ya asegurado el pago de haberes de los profesores de aquel establecimiento... tendrá V la dignación de autorizar su apertura para el próximo mes de setiembre”*.⁴¹⁸

No serví de res, però. Veient que el temps passava i que si no es resolvia aviat l'expedient es perdria el curs, el Govern Civil s'interessà en la seva resolució. Al mateix temps, Bergnes de las Casas encara s'entretenia (de manera inexplicable) i demanava, de manera manifestament errònia a un òrgan manifestament incompetent, la Diputació, si era veritat que l'Ajuntament hagués consignat les 22.500 pessetes.⁴¹⁹

Finalment, i després d'aquest *via crucis* administratiu, va arribar l'autorització el 24 d'agost de 1870, poc abans que s'inaugurés la Universitat i comencés el primer curs.

⁴¹⁶ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de la *Dirección General de Instrucción Pública* al rector de la Universitat de Barcelona de 11-5-1870.

⁴¹⁷ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a la *Dirección General de Instrucción Pública* de 19-5-1870.

⁴¹⁸ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de l'alcalde al rector de la Universitat de Barcelona de 29-7-1870.

⁴¹⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Contestació de 12-8-1870 de l'alcalde a l'ofici de la Diputació donant-li trasllat del requeriment del rector de la Universitat de Barcelona. *“El oficio del Sr. rector de la Universidad Literaria de Barcelona cuyo contenido se sirvió VE transcribirme en fecha 6 de los corrientes revela una completa ignorancia de la legislación que rige en materia de administración municipal, y descubre por otra parte un grado de desconfianza bastante ofensivo al decoro de ese Ayuntamiento dejando entrever la idea de que la Corporación trató de sorprender la buena fe de aquel rectorado...”*

5.4. LA INAUGURACIÓ

L'Ajuntament va acordar, en sessió de 27 de setembre de 1870, que la inauguració del curs tingués lloc, amb la solemnitat pròpia d'aquests actes el 2 d'octubre, la qual cosa va significar, a més, la inauguració del curs acadèmic:⁴²⁰

El Rector de la Universidad Libre de Gerona propone el día 2 del próximo mes de octubre para la apertura de dicha Universidad, habiéndose la Corporación conformado en que aquel importante acto tenga lugar en el expresado día y en que éste se celebre con la debida solemnidad en el Salón de sesiones de este Consistorio y con asistencia del Excmo. Ayuntamiento y de las demás autoridades, corporaciones y personas que tengan a bien concurrir al propio acto.

En aquell moment, l'Ajuntament ja havia fet els darrers nomenaments de professorat i s'havien realitzat els nomenaments del personal administratiu quinze dies abans.⁴²¹

Es van enviar invitacions a nombroses personalitats, que abastaven la totalitat de la societat gironina de 1870 (per citar-ne algunes, s'enviaren invitacions a la comandància militar, a tots els representants de la noblesa, a les institucions educatives, i a tot l'espectre polític, de la Tertúlia Progressista al Comitè Republicà passant pel Club Carlí).

Pel que fa a autoritats religioses, el 29 de setembre Viñas va convidar el bisbe, el rector del Seminari (el qual designà una comissió per tal que hi assistís), i el Capítol de la Catedral. L'absència més notòria devia ser la del bisbe, el qual no assistí a la inauguració excusant-se perquè havia de celebrar una missa de rogativa pel Papa a la Catedral. És curiós d'observar que també hi va ser convidat el bisbe de Monterrey-Los Angeles, Tadeu Amat i Brusi, (potser perquè estava de visita a la seva Barcelona natal per a la participació en el Concili Vaticà primer). Aquest va ser un remarcable promotor de centres educatius i assistencials (va fundar el St. Vincent's College, primera institució d'ensenyament superior a la Baixa Califòrnia).⁴²²

⁴²⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de 27-9-1870 de l'alcalde al rector.

⁴²¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions de 15-9-1870 per la que es nomena Salustia Feijoo auxiliar al servei ordinari immediat del rectorat, es nomena Josep Campos auxiliar de la secretaria de la Universitat, i es nomena Esteva Oliveras porter de la Universitat. Hi ha u nomenament de 16-8-1870 de porter en favor de la persona de Ramon Coll.

⁴²² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Diferents oficis de 29 i 30 de setembre de 1870.

L'acte es va realitzar amb tota la pompa i amb el màxim protocol social que tenia aquest acte, i d'acord amb el que es marcava en les normes universitàries, per la qual cosa es va nomenar un mestre de cerimònies.⁴²³ Una descripció de l'acte la trobem en un article en el diari neocatòlic El Norte:⁴²⁴

Días hay en la vida de los pueblos cuyas fechas debieran escribirse con letras de oro en el libro de su historia. A esta clase pertenece la del domingo último, 2 de los corrientes por haber tenido lugar en el salón de sesiones del Consistorio, el acto solemne de la inauguración de la restaurada Universidad literaria. Bajo los ricos casetones de aquel sagrado recinto en el cual los antiguos y populares tribunos, con noble dignidad y varonil entereza deliberaron sobre los intereses de la cosa pública, defendiendo sus prerrogativas y venerandos fueros, ora contra magnates turbulentos, ora contra exigentes monarcas; un brillante concurso en que estaban representadas todas las clases sociales y del cual formaban interesantísima parte, las primeras jerarquías civiles, eclesiásticas, científicas y militares, daba inequívocas muestras de que el pueblo gerundense, si sabe entusiasmarse al son del clarín de guerra, no menos se enardece á la augusta voz de los sacerdotes de la ciencia. Sí, el pueblo de los Cartellás, Carnicers, Sampsós, Sarrieras y otros ilustres guerreros, lo es también de los Cerverís, Jiménez, Margarits, Rocas y Dorcas; y al par que se halla pronto á librar las rudas batallas de Marte contra poderosos enemigos, gusta de solazarse en literarias justas en los inmensos y tranquilos campos de la ciencia contra pacíficos y leales adversarios.

Los que, como nosotros, guarden en su corazón viva la llama del amor patrio por la localidad que nos sirvió de cuna, fecha de dignísima recordación estimarán sin duda el día en que volvió á añadir á su brillante corona uno de los mas preciados florones de que la despojaron los caprichos de la vengativa Palas, ó sea su antiguo estudio general. De nuevo, pues, la ciudad santa por su espíritu religioso y por sus virtudes, la predilecta de los reyes por su acrisolada lealtad y acendrado patriotismo, la que por sus sacrificios en sangre y dinero de sus hijos hechos en las guerras contra Francia, Cerdeña, Mallorca, Marruecos y Castilla mereció dar título al primogénito de la poderosa Corona de Aragón, la Inmortal Gerona, en fin, puede prometerse nuevas glorias de sus distinguidos

⁴²³ AMGi Seccio XII.1 Lligall 2. Llibre registre de Comunicacions de la Universitat. Comunicació de 3-8-1870. "D. Jaime Vim. Nombrandole maestro de ceremonias para actos públicos".

⁴²⁴ EL NORTE de 5-10-1870 (pàg. 2).

modernos hijos, émulos de la fama que alcanzaron sus antiguas notabilidades científicas.

Una altra descripció de la inauguració de la Universitat la trobem quatre anys més tard, quan l'Ajuntament, en temps més foscos per la situació de guerra civil i per l'anunci de tancament, va presentar recurs davant del ministre:⁴²⁵

El día dos de octubre abrió la puerta del establecimiento por medio de una fiesta solemne a la que concurrieron la Iglesia, el Estado y el Pueblo, y que por lo tanto formará época en los anales contemporáneos tan pródigos en miserias como exhaustos de hechos levantados.

El discurs inaugural el tractem amb la deguda profunditat en el capítol dedicat al substrat ideològic. Aquí només direm que el discurs llegit pel rector Viñas emfasitzà la restauració dels estudis universitaris a Girona pel caràcter que tenien d'esdeveniment històric. S'hi destacaren les bondats de la descentralització educativa i els efectes materials que es desprenien de l'ensenyament lliure per al progrés social (podien estudiar rics i pobres a les universitats).

Observem, però, que no es produí en el discurs de la Universitat Lliure de Girona la lloança a les autoritats que es va fer en altres discursos, com el de la inauguració de la Universidad Libre de Córdoba,⁴²⁶ on el catedràtic de Dret, Ricardo Illescas, felicitava la Diputació, el ministre de Foment, Manuel Ruiz Zorrilla, i el rector de la Universitat de Sevilla, D. Federico de Castro, com *“uno de los más grandes hombres con que cuenta nuestra enseñanza oficial”*.⁴²⁷ No creiem que Viñas s'hagués adreçat ni a Bergnes de las Casas (no ens consta ni que se l'hagués convidat), ni als poders constituïts a Girona en aquests termes, símptoma de les dificultats amb les quals es va haver d'enfrontar la Universitat.

⁴²⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Recurs al *Ministerio de Fomento* contra la decisió de tancament de la Universitat de 3-6-1874. Pensem que aquest document pot ser obra del seu secretari, Julian de Chia.

⁴²⁶ FERNANDEZ DUEÑAS, A. (1983). *La Facultad de Medicina de la Universidad Libre de Córdoba y su época (1870-1874)*. Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Diputación provincial de Córdoba. (pàg. 112)

6. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC DE LA UNIVERSITAT

6.1. EL MARC DEL PENSAMENT A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX

6.1.1. El pensament occidental europeu

Si Alemanya va ser el referent de la filosofia europea durant les primeres dècades del segle XIX, França va conservar en aquest mateix període la superioritat en el camp de les ciències matemàtiques i de la naturalesa. “*El ideal creado por la Escuela Politécnica de París, es decir, la combinación de enseñanzas matemáticas y técnicas, acabó predominando en toda Europa*”.⁴²⁸ De 1800 a 1850 predominen les doctrines constructives; el tema de pensament és una mena de justificació de la naturalesa i de la història com a condicions de l’adveniment d’una realitat superior (Esperit, *Geist*, Llibertat, Humanitat, Harmonia, etc.).⁴²⁹ Paral·lelament a l’idealisme postkantian, es desenvolupa al llarg de tot el segle XIX l’anomenat *esperit positiu*. Aquest moviment gira entorn de dos nuclis: justificar el paper i progrés de la societat industrial i limitar la funció de la filosofia a un aclariment metodològic de les ciències empíriques. Les arrels del positivisme es troben, d’una banda, amb Saint Simon, “en l’interès per aconseguir una societat integrada després dels esdeveniments revolucionaris a França, i que veu en la ciència i la tècnica l’únic instrument adequat a tal fi”; i d’altra banda, amb Comte, en el rebuig de la metafísica i la identificació de la realitat al simple fet empíric. La filosofia positiva va esdevenir la base teòrica del gran avanç de les ciències experimentals i, simultàniament, va constituir el suport ideològic de la burgesia i del capitalisme.⁴³⁰ El moviment *utilitarista* anglès del primer terç del segle XIX, que elabora una doctrina dels valors polítics, econòmics i ètics, “basada sols en el fet mesurable del major benestar individual (i de retruc col·lectiu)”,⁴³¹ dona suport teòric a la ciència econòmica liberal d’Adam Smith, que té com a principals representants Robert Malthus, David Ricardo i Jeremy Bentham.

⁴²⁸ GEIMONAT, L. (1998). *Historia de la filosofía y de la ciencia*. Madrid: Crítica. (pàg. 508).

⁴²⁹ BRÉHIER, É. (2002). *Història de la Filosofia, 3 (el segle XIX)*. Madrid: Tecnos. (pàg. 21). Així, per exemple, les doctrines catòliques de De Maestre i De Bonald, com a reacció contra el segle XVIII; la fisiologia de Main de Biran, que culmina en concepcions religioses; les metafísiques alemanyes postkantianes (Fichte, Schelling, Hegel), les doctrines socials dels saint-simonians, de Comte i de Fourier.

⁴³⁰ ALEGRET, LL., ARNAU, H., TURRÓ, S. (1986). *Filosofia*. Barcelona: Junc. (pàg. 311).

⁴³¹ ALEGRET, LL., ARNAU, H., TURRÓ, S. (1986). Op. Cit. (pàgs. 316-319).

De 1850 a 1890 hi ha una renovació de l'esperit crític i d'anàlisi, amb el ressorgiment de les doctrines de Kant o de Condillac.⁴³³ Es perd el sentit de l'harmonia, de la intuïció de la unitat profunda del període anterior. "La fe en la veritat filosòfica absoluta - escrivia Cournot el 1861- s'ha refredat tant que el públic i les Acadèmies no reben ja gairebé o no acullen gairebé en aquest gènere més que treballs d'erudició i de curiositat històrica". El pensament anglès recupera a Europa una influència que havia perdut.⁴³⁴ Durant la segona meitat del segle XIX, la filosofia estava determinada pels problemes polítics i socials. Quasi tots els filòsofs (positivistes, socialistes, hegelians o antihegelians i marxistes), pensen en la reforma o en la revolució.⁴³⁵ El pragmatisme, que postula que el que és vertader és el que resulta útil a la societat, s'imposa en general. Es generalitza l'*esperit positiviu*, la ciència inspira la filosofia; l'evolucionisme biològic esdevé el principal suport de les noves concepcions de l'home i de la societat, incidència conjunta dels descobriments zoològics i botànics, de la ideologia positivista del progrés i de la lluita individual dins del mercat per al benestar. D'altra part, el sentit del "que és històric", aportació de l'idealisme, no es perd; però només en el marxisme es conserva la seva comprensió dialèctica. També s'estenen els corrents materialistes (incitats pel materialisme del segle XVIII). Es tracta d'un materialisme multiforme (com a reacció contra l'idealisme), que quasi sempre posseeix caràcter polèmic, i busca suport en la ciència. Positivisme i, sobretot, marxisme són els corrents més fecunds.⁴³⁶ Malgrat els atacs rebuts pel positivisme, la metafísica no desapareix, però es transforma, i esdevé més analítica i reflexiva.

6.1.2. El pensament espanyol. El krausisme i la ILE

La història d'Espanya en el segle XIX no segueix un desenvolupament orgànic i evolutiu, sinó convulsiu i revolucionari. En aquest ambient queda debilitat tot esforç cultural, científic i filosòfic. "El pensamiento español, en los pocos que todavía pensaban algo, consistirá en ir a la zaga de cuantas novedades vayan penetrando a través de la

⁴³³ BRÉHIER, É. (2002). Op. Cit. (pàg. 21). "La fisiología pura reemplaza la filosofía de la historia; la crítica substitueix la metafísica, la física i la química usurpen el lloc de la filosofia de la naturalesa; la política pràctica, econòmica i social substitueix el profetisme; és l'època de Renan i de Max Müller, de Taine, de Renouvier, de Cournot i dels neokantians, del socialismo marxista. Les doctrines favorites de l'època són el darwinisme i l'evolucionisme de Spencer".

⁴³⁴ BRÉHIER, É. (2002). Op. Cit. (pàgs. 237-239). "La lògica de Mill, el transformisme de Darwin, l'evolucionisme de Spencer indiquen els pendissos naturals d'aquest període".

⁴³⁵ TEJEDOR CAPOMANES, C. (1990). *Història de la filosofia en el seu marc cultural*. Barcelona: Cruïlla-SM. (pàg. 302).

⁴³⁶ TEJEDOR CAPOMANES, C. (1990). Op. Cit. Barcelona: Cruïlla-SM. (pàg. 351).

frontera francesa, casi siempre con un retraso de decenios (...). Ni siquiera se preocuparon de reproducirlos con algo de originalidad y, menos, de profundidad”.⁴³⁷

Durant el primer terç del segle XIX, el pensament filosòfic espanyol s'inicia amb el predomini del sensisme de Condillac, de la “ideologia” materialista de Destutt de Tracy, també de Carailac i Laromiguière, i l'influx de Locke i l'utilitarisme de Bentham. L'eclecticisme va ser la filosofia en què va recolzar la política el Partit Moderat. Cap al 1850, però, perd importància el sensisme i l'eclecticisme francès, i es manifesta un cert interès pels sistemes filosòfics alemanys (hegelianisme). També emergeixen manifestacions de panteisme, anteriors o independents de Sanz del Río. Hi ha un conjunt d'escriptors que podem englobar sota la denominació d'espiritualisme cristià, els quals, amb matisos i graus diferents, es manifestaren adversaris del materialisme i alguns, també en contra del krausisme.

Amb la incorporació de Sanz del Río a la càtedra de *Ampliación de la filosofía y su historia* a Madrid el 1854, es forma un grup d'alumnes i intel·lectuals amb la intenció de conèixer amb major profunditat el pensament de Krause (1781-1832),⁴³⁸ sobretot, arran de la publicació del *Ideal de la humanidad* en llengua castellana. El seu pensament s'ordena en la idea de la participació de l'home en la realització de l'ideal de la humanitat, com un tot universal, en el qual convergeixen els destins de tots els homes i de totes les societats humanes: “*nuestra humanidad terrena es parte viva y subordinada de la humanidad universal, y el más alto fin del hombre está en vivir en la tierra como parte y miembro de esta humanidad*”. És a partir de la intuïció del jo, com a u i total (*die Grundschaung des Ich*), que l'home descobreix les arrels del seu ser i del vertader sentit de la seva vida en els àmbits religiós, moral i jurídic. Els constitutius ideològics propis del krausisme espanyol són: racionalisme harmònic, que en el camp religiós esdevé cristianisme racional; liberalisme polític i econòmic (ni individualista ni estatal); organicisme social (la societat és “persona social”), i evolucionisme i reformisme social (en virtut dels canvis ètics i socials).⁴³⁹ Les idees krausistes,

⁴³⁷ FRAILE, G. (1972). *Historia de la filosofía española*. Madrid: BAC. (pàgs. 66 i ss.). Laureà Figuerola en el seu discurs inaugural de la “*Institución Libre*” es refereix a “*un período tristísimo de doscientos años, en el que la nacionalidad española se cuarteaba i derrumba en el abismo de la ignorancia, de la miseria y del descrédito*”.

⁴³⁸ SANZ DEL RÍO, J. (ed.1968). *Textos Escogidos. Estudio Preliminar por Eloy Terron*. Barcelona: Ediciones de Cultura Popular (pàg. 231 i ss.). SERRA HUNTER, J. (1930). “*Dos figuras universitarias: Sanz del Río y Llorens y Barba*”. *Asociación Española para el Progreso de las Ciencias. 12º Congreso. Tomo VIII, Sección VI: Ciencias Históricas, Filosóficas y Filológicas*. Madrid. (pàg. 69). A Sanz del Río l'interessa la filosofia en el seu aspecte universal i absolut, “*com una doctrina del ideal i la virtud que busca la educación y el perfeccionamiento de la humanidad*”.

⁴³⁹ CAPITÁN, A. (1986). *Historia del pensamiento pedagógico en Europa. II*. Madrid: Dykinson. (pàgs. 199 i ss.). L'obra de Krause *Das Urbild der Menschheit* es publica el 1811 (i el 1819); no va tenir gran èxit. La versió espanyola, *Ideal de la humanidad para la vida*, de J. Sanz del Río, amb una exposició lliure, adaptada, va tenir un cert impacte en el pensament espanyol. Dues edicions, M. Galiano, 1860, i F. Martínez, 1871. Giner de los Ríos va traduir el *Compendio*

principalment pel que fa a la moral, al dret i a la religió, troben el seu moment culminant amb la Revolució de 1868. El liberalisme era la projecció política lògica del racionalisme harmònic de Krause, i l'actuació dels homes del krausisme per modificar les estructures en aquest sentit era una conseqüència natural d'aquesta mentalitat.⁴⁴⁰ És a partir d'aquest moment que el krausisme és assimilat per les elits intel·lectuals, més com una posició de pensament i estil de vida que no pas com un sistema filosòfic: “*cierta manera de preocuparse por la vida i de ocuparse de ella, de pensarla i vivirla sirviéndose de la razón como de brújula para explorar segura i sistemáticamente el ámbito entero de lo creado*”.⁴⁴¹ Després del Sexenni Revolucionari, el qualificatiu de “progressistes” amb què s'havia titllat els krausistes, passarà als positivistes, evolucionistes, neokantians, etc. que representaven l'avantguarda del pensament. Podem distingir dues etapes en el desenvolupament i expansió del krausisme a Espanya:⁴⁴² la primera, des de 1854 fins a la Revolució de 1868, caracteritzada per cert proselitisme entre les minories intel·lectuals amb l'afany de formar deixebles capaços d'irradiar les idees krausistes (professors i polítics),⁴⁴³ i, la segona, a partir del Sexenni, o millor, des de la Restauració Canovista, en què aquestes idees van tenir acollida en els àmbits polític, jurídic i educatiu gràcies als anhels de reforma social per part d'homes com Francisco Giner de los Ríos, Nicolás Salmerón, Gumersindo Azcárate, Laureà Figuerola, Segismundo Moret, etc.⁴⁴⁴ En aquesta segona generació, l'afany de renovació ètica i transformació pedagògica és el que portà “*a una drástica batalla por la regeneración de la Universidad, dando origen a la famosa cuestión universitaria y, posteriormente, a la creación de la Institución Libre de Enseñanza*”.⁴⁴⁵

de estética de Krause (Sevilla, 1874, i Madrid, 1883). A les versions castellanes de les obres de Krause, cal afegir-hi també els escrits dels seus deixebles Ahrens i Tiberghien.

⁴⁴⁰ GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). *Los reformadores de la España Contemporánea*. Madrid: CSIC. (pàg. 420). De fet es buscava un nou règim diferent del de Cánovas. La República, si bé el seu fracàs de 1873, era un ideal per a la majoria dels institucionalistes.

⁴⁴¹ LOPEZ MORILLAS, J. (1956). *El krausismo español: perfil de una aventura intelectual*. México: Fondo de Cultura Económica (pàg. 212). Dins CAPITÁN, A. (1986). Op. Cit. (pàg. 200).

⁴⁴² CAPITÁN, A. (1986). Op. Cit. (pàg. 201). Per la seva part, V. Cacho Viu determina l'any 1860 com “*año cero de la escuela krausista*” i qualifica el període entre 1860 i 1870 com “*de máximo empuje intelectual del krausismo español*”. CACHO VIU, V. (1962). Op. Cit. (pàg. 72).

⁴⁴³ Al mateix temps, corria paral·lel un altre procés, el de difusió dels escrits dels deixebles de Krause, i dels comentaris als mateixos, que podrien ser d'interès a l'home del carrer. És el cas dels *Mandamientos de la Humanidad*, de Tiberghien, que es van publicar a Espanya el 1875 (*Los mandamientos de la Humanidad o la vida moral en forma de catecismo según Krause*). De fet, constituïen el *catecismo canònic* per aquells que volien viure l'esperit krausista. CAPITÁN, A. (1986). Op. Cit. (pàgs. 215 i ss.). Tot l'afany reformista de Giner queda reflectit en aquestes paraules, que transmet Pijoan: “*Sean ustedes los glóbulos rojos de este organismo social. Y no únicamente en las Cortes, sino en sus casas, en las calles, en los campos, cada uno en su profesión, el fermento activo...*”. GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). Op. Cit. (pàg. 90).

⁴⁴⁴ CAPITÁN, A. (1986). Op. Cit. (pàg. 201). LOPEZ MORILLAS, J. (1956). Op. Cit. TERRON, E. (1969). *Sociedad e ideología en los orígenes de la España Contemporánea*. Barcelona: Península.

⁴⁴⁵ PUELLES, M. (1980). Op. Cit. (pàg. 169).

La *Institución Libre de Enseñanza* posa de manifest l'estat de l'esperit, el símbol del qual va ser la Revolució de 1868.⁴⁴⁶ La seva posició està clarament definida, tant pel que fa als estatuts de la *Institución* com pels discursos d'obertura dels anys 1876 i 1877, pronunciats per Figuerola i Montero Ríos. “*El vínculo que nos une es puramente científico; nuestro fin es el progreso y la difusión de la ciencia humana; nuestro criterio, el que la razón, moviéndose en sus propias esferas, nos inspira. La conciencia religiosa de cada cual queda completamente a salvo*”.⁴⁴⁷ Giner i els seus col·laboradors donen una gran importància a l'educació moral. Montero Ríos indica que l'Església, com l'Estat, sobrepassa els seus drets quan imposa un criteri religiós. En aquesta qüestió és explícit quan afirma: “*Nuestra obra es una institución de enseñanza laica*”.⁴⁴⁸ Així, pot ensenyar en la *Institución* un esperit religiós igualment que un de lliurepensador. El que sobretot importa és el reconeixement del valor propi i independent de la ciència. És la intolerància del catolicisme tradicional la que allunya d'aquest ensenyament Giner i la majoria dels seus col·laboradors. El laïcisme obert de la *Institución Libre de Enseñanza* és inseparable de l'interès moral que els anima. Coincideixen en la crítica a Spencer i al positivisme. Giner ataca aquesta deformació del “*liberalismo contemporáneo (...) que conduce a muchos al ateísmo tácito o expreso*” i que nega a la ciència tota transcendència.⁴⁴⁹ L'ideal estrany al dogma, al que es refereix Giner, consisteix en una espècie de “*denominador de elementos comunes que hay en el fondo de todas las confesiones positivas..., de todos los sistemas filosóficos y de todos los partidos políticos, por divergentes y aun hostiles que parezcan*”. Giner, deixeble de Sanz del Río, insisteix reiteradament en aquesta definició d'una moral natural i comuna a tots als homes.⁴⁵⁰ Sembla haver interpretat aquest fons comú com una espècie de *deisme* que recorda al de Rousseau. De fet, un idealisme tenyit de panteisme, herència directa de Krause.⁴⁵¹ La *Institución* no aconseguirà imposar un estil d'educació adaptat

⁴⁴⁶ DELGADO, B. (2005). “Pròleg”. Dins GONZÁLEZ-AGAPITO, J. (ed.) *Francisco Giner de los Ríos (pedagogia universitària i altres escrits)*. Vic: Eumo. (pàgs. 25-27). “La Circular Orovio, que va provocar una enèrgica resposta del professorat afectat per la decisió ministerial, va desembocar en la creació de I.L.E, propiciada per personatges de mentalitat progressista com el germà de Francisco, Hermenegildo Giner de los Ríos, Nicolás Salmerón, Eugenio Montero Ríos, Gumersindo de Azcárate, Joaquín Costa i Laureà Figuerola. ... donaren suport al projecte un altre expresident de la República, Francesc Pi i Margall, i intel·lectuals com Juan Valera i José Echegaray”. També DELGADO, B. (2000). *La Institución Libre de Enseñanza*. Barcelona: Ariel. (pàgs. 17 i ss.).

⁴⁴⁷ Bol. I.L.E. (1887). (pàg. 65). Dins TURIN, Y. (1967). *La Educación y la escuela en España de 1874 a 1902*. Madrid: Aguilar. (pàg. 214).

⁴⁴⁸ Bol. I.L.E. (1887). (pàg. 65). Dins TURIN, Y. (1967). Op. Cit. (pàg. 214).

⁴⁴⁹ TURIN, Y. (1967). Op. Cit. (pàg. 215).

⁴⁵⁰ TURIN, Y. (1967). Op. Cit. (pàg. 214).

⁴⁵¹ TURIN, Y. (1967). Op. Cit. (pàg. 220). En relació a la influència que exerceix aquest filòsof, Altamira descobreix un renaixement espiritualista en la Península a finals del s. XIX. Un mitjà d'estudi de les relacions intel·lectuals de la Institució és el *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*. Aquesta revista és un vincle “*entre todos los simpatizantes, después entre estos y las grandes corrientes de ideas en general, las preocupaciones pedagógicas en particular, que se manifiestan en España y fuera de ella*”.

a la societat espanyola naixent i capaç de servir de model a una reforma general de l'ensenyança.⁴⁵²

6.1.3 Les tendències de pensament dominants a Catalunya.

Com diu Bilbeny, la història de la filosofia escolàstica a Catalunya, des de començament del segle XIX, és ben demostrativa de les successives adaptacions del pensament als dictats de la institució amb més poder educatiu i adoctrinador tot al llarg d'aquella centúria. La filosofia catòlica, però, ja estava en crisi a les acaballes del segle XVIII. Aquesta crisi estava predeterminada per les conseqüències de la Revolució Francesa i el moviment intel·lectual de la Il·lustració.⁴⁵³ Tot aquest espectre es modificà arran del caràcter restauracionista de l'Església "contra el liberalisme, les ideologies secularistes i els corrents catòlics sospitosos de connivència amb la filosofia il·lustrada, materialista i "atea", amb la renovada acció en pro, ara, del tomisme".⁴⁵⁴ L'Església tenia un doble objectiu: la defensa del tradicionalisme contra la modernitat i, alhora, l'assimilació dels aspectes d'aquesta modernitat que podien contribuir al manteniment de la fe cristiana. Així, es va imposar la conciliació de l'ideari catòlic amb el progrés de la ciència i de la societat. A Catalunya, el tomisme del segle XIX es prodigà en relació amb dues onades històriques: la primera, l'apologètica,⁴⁵⁵ la qual és la reacció al període liberal ("eclèctic" en filosofia), comprès entre el 1808 i el 1823, continuat després pel liberal-radicalisme de la industrialització entre el 1833 i el 1856, i, la segona, el neotomisme, i en menor grau el lul·lisme i el catolicisme social, els quals se succeeixen a la rèplica dels moviments socials i científics més avançats, des del republicanisme del 1868 fins a l'anarco-sindicalisme de la segona dècada del segle XX.⁴⁵⁶

⁴⁵² TURIN, Y. (1967). Op. Cit. (pàg. 218).

⁴⁵³ BILBENY, N. (1985). *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: EDHASA. (pàg. 21). Cal fer esment a l'esmoreïment acadèmic de la Universitat de Cervera i a l'expulsió dels jesuïtes. "El tomisme era conreat pels ordes dominicà i carmelita, l'escotisme ho era pels caputxins i franciscans, mentre que els jesuïtes es reservaven el suarisme".

⁴⁵⁴ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàg. 21).

⁴⁵⁵ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàgs. 22-26 i 47-62). L'anomenada "apologètica", a la primera meitat del segle XIX, constitueix la "reacció contra el pensament il·lustrat, "materialista" i "ateu", i els ideòlegs colimitants: els eclèctics francesos i els idealistes post kantians". La figura més destacada d'aquesta reacció va ser Jaume Balmes (Vic, 1810-1848), filòsof, apologista, renovador de la metafísica espiritualista tradicional, i pensador polític i social; és l'únic apologista que es mostrà obert al "catolicisme liberal" de L'*Avenir* francès (Lamennais, Lacordaire...). En canvi, l'esperit apologètic a *La Revista Católica* (1842-1872) i a *La Revista Popular* (1871-1916). contribuï a mantenir la realitat de les "dues espanyes".

⁴⁵⁶ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàg. 22).

El corrent més característic de l'escola catalana del segle XIX va ser la filosofia del sentit comú, introduïda per Ramon Martí d'Eixalà (1808-1857) i que tingué el seu màxim representant en Xavier Llorens i Barba (1820-1872).⁴⁵⁷ Es tractava d'un nou estil de pensament "de base psicologista, que deixava de banda l'escolàstica i que incorporava la filosofia escocesa".⁴⁵⁸ Llorens, professor de filosofia a la Universitat de Barcelona, que coneixia directament la filosofia escocesa, i més particularment la de Hamilton, rebé alguna influència kantiana,⁴⁵⁹ i va incorporar la idea herderiana de *Volkgeist*. Llorens "tenia una alta concepció del lloc que la filosofia havia d'ocupar en la cultura (en aquest sentit, s'apropà a la futura idea husserliana de la filosofia com a forma espiritual de la cultura europea)".⁴⁶⁰ Pel que fa al problema del mètode, no s'apartà mai de la introspecció: el seu observatori va ser sempre la pròpia consciència ("*limitada, es verdad, a la aprehensió de los hechos, pero, a su vez, reveladora de los principios universales absolutos*").⁴⁶¹ Com tots aquells que trencaven amb una situació ideològica consolidada, Llorens es preocupà més de l'actitud que d'una nova solució sistemàtica: "*Su intención fue siempre convertir el método en doctrina; por lo mismo se interesó más en desarrollar la inteligencia y formar la personalidad que en escribir libros o imponer una filosofía... Convertía su trabajo analítico en un ensayo de formación del carácter, rectificaba los vicios del verbalismo de las escuelas y recomendaba, sobretudo, la modestia del pensador*".⁴⁶²

Cap a la meitat del segle XIX, es va iniciar a Espanya una tendència filosòfica laica i orientada a les renovades adquisicions de les ciències experimentals, com a resposta a la filosofia professada per l'Església i l'idealisme especulatiu en general. Es tractava d'una tendència de signe *positivista*. El mètode positiu, experimental i, més endavant, científic, constituí inicialment la matèria fonamental per part de científics amb sensibilitat filosòfica, i també, posteriorment, per filòsofs preocupats per l'estructura del coneixement científic. Al marge de la universitat, les acadèmies, com la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, importaven quasi totes les tendències

⁴⁵⁷ ANGLÈS, M. (1998). *El pensament de F. Xavier Llorens i Barba i la filosofia escocesa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàgs. 197-198). CARRERAS, T. (1931). *Història del pensament filosòfic a Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia. (pàgs. 229-252).

⁴⁵⁸ LLUÍS, P. (2002). "Filosofia". Dins LLUÍS, P. (coord.). *Les idees i els dies (Un segle de filosofia i ciències social als Països Catalans)*. Barcelona: Proa. (pàg. 20). Dins aquest corrent cal també destacar: Manuel Milà i Fontanals (1810-1883), historiador, teòric de la literatura i tractadista d'estètica; Manuel Duran i Bas (1823-1907), es considera l'introduïdor a Catalunya de l'escola històrica de Savigny.

⁴⁵⁹ BILBENY, N. (1990). "Llorens i Barba i l'ètica kantiana". *Història de la Universitat de Barcelona*. I Simposium, 1988. Barcelona: Ed. Universitat de Barcelona (pàgs. 31-38).

⁴⁶⁰ LLUÍS, P. (2002). Op. Cit. (pàg. 21).

⁴⁶¹ SERRA HUNTER, J. (1930). Op. Cit. (pàg. 68). El seu psicologisme no era rígid o empíric, "*sino ecléctico o mitigado que admite la sustantividad de un problema del conocimiento y de un problema moral práctico*".

⁴⁶² SERRA HUNTER, J. (1930). Op. Cit. (pàg. 63). Segons J. Serra Hunter "*Sanz del Río y Llorens y Barba son los dos catedráticos españoles de más relieve durante el período de 1850 a 1870*".

filosòficoexperimentals, particularment de França: Bichat, Broussat, Boussais, Pinel, Gall, Cabanis, Condillac, Lamarck, Destutt de Tracy, rebutjats en els centres d'ensenyament de la filosofia.⁴⁶³ Diversos autors científics i literaris catalans, durant la segona meitat del segle XIX, manifestaren la seva adhesió als nous postulats antimetafísics; s'anomenaven ells mateixos positivistes o adeptes al mètode positiu de les ciències, sense la necessitat, però, d'una necessària obediència d'escola.⁴⁶⁴ Per raons de proximitat, el positivisme francès va ser el més conegut, particularment el de Comte i de Littré. També s'apel·lava als anglesos Spencer i Darwin, i a l'alemany Haeckel. Tots aquests van ser aquí acusats de "materialistes".

En bona mesura, i en continuïtat amb aquests corrents, a cavall dels dos segles, podem situar les tendències de l'època del modernisme. L'única figura que feu de pont va ser Joan Maragall. Pràcticament desaparegué la filosofia del sentit comú (reaparegué a l'època del noucentisme), però es mantingué el pensament positivista. El neotomisme s'expandí i arrelà a Catalunya a partir del pontificat de Lleó XIII, que en l'encíclica *Aeterni Patris* (1879) el va reclamar com a filosofia oficial de l'Església catòlica.⁴⁶⁵ Un any després, es va crear a Roma la Pontifícia Acadèmia Romana de Sant Tomàs d'Aquino, en una allau neotomista aprofitada pel clergat català amb la finalitat de contrapesar el laïcisme de la política i dels intel·lectuals. Es va fundar a Barcelona l'Acadèmia de Sant Tomàs. De fet, l'adversari filosòfic continuava essent el racionalisme il·lustrat. Proliferen les publicacions defensores de la conciliació entre la ciència i la religió. Es tractava d'un neotomisme impermeable a una obertura, com la induïda des de Lovaina pel cardenal Mercier.

En l'àmbit de la filosofia política, a partir de mitjan segle, es va donar, d'una part, la continuació de la tradició de l'anarquisme obrerista i, d'altra, el catalanisme. Francesc Pi i Margall (1824-1901), filòsof panteïstitzant, teòric del radicalisme social, està influït per Hegel i pels socialistes utòpics, amb un pensament que va ser reivindicat per

⁴⁶³ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàg. 63). Els metges protagonistes d'aquesta integració s'anomenaven ells mateixos "filòsofs".

⁴⁶⁴ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàgs. 71-78).

⁴⁶⁵ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàgs. 27-30). Dins aquest corrent, el poeta i historiador Joaquim Rubió i Ors (Barcelona 1818-1899), col·laborador de *La Ciència Catòlica*, influït per De Maistre i l'apologètica catalana; és remarcable el seu treball *Los supuestos conflictos entre la ciencia y la religión*. El neotomista més ben dotat filosòficament va ser el clergue Antoni Comelles i Cluet (Berga, 1832-1884). Col·laborà en *La Ciència Catòlica* i s'expressà en clau positivitzant. La *Revue Catholique* de Lovaina va arribar a elogiar la seva obra *Demostración de la armonía entre la religión católica y la ciencia* (1880), "refutació" de la llavors polèmica *History of the conflict between religion and science* (1875), del naturalista John William Draper. Comelles vol demostrar la compatibilitat entre la fe i el coneixement, contra el "panteisme naturalista" dels evolucionistes, positivistes i darwinistes.

l'anarquisme ibèric.⁴⁶⁶ Valentí Almirall (1841-1904) va ser el principal teòric del catalanisme progressista. El *Catolicisme social* comença en l'àmbit hispànic a final del segle XIX, al si de l'Església catalana. L'artífex d'aquesta inflexió, que deturà el perill de l'integrisme, va ser Josep Torras i Bages (Les Cabanyes, 1846-Vic, 1916), en la línia del neotomisme passat per Balmaes. En la seva obra teòrica es recull el llegat apològic català, l'empremta del tomisme i del lul·lisme protegits pel pontificat de Lleó XIII (1878-1903), i per la immersió del catolicisme polític. "Per a ell, l'"ésser català" es trobava recollit en el "tradicionalisme catòlic", una convicció reiterada que hauria d'influir notablement en la marxa del catalanisme burgès i del fenomen cultural noucentista". Els seus atacs anaven sovint adreçats a l'altra concepció general del catalanisme: Almirall, Gener,...; de fet, es tractava d'un al·legat teològic en favor del tradicionalisme catòlic. El seu llibre *La Tradició Catalana* (subtitulat Estudi del valor ètic i racional del regionalisme català) orientà el pensament filosòficoreligiós fins a la Guerra Civil.⁴⁶⁷

A Girona, durant el període 1875-1900, "el sistema teològic havia trobat, gràcies al tomisme, una coherència interna. Els teòlegs, però, miraven amb basarda cap als camps de la filosofia i de la ciència".⁴⁶⁸ En les revistes culturals de Girona de la segona meitat del segle XIX, no es troben referències dels intel·lectuals gironins sobre l'evolucionisme i el transformisme, tot i que el darwinisme havia generat una polèmica teològica,⁴⁶⁹ la qual tenia la seva causa inicial en el discurs pronunciat a l'Ateneu Català per Josep Letamendi, el 13 i 15 d'abril de 1867,⁴⁷⁰ considerat pels historiadors de la

⁴⁶⁶ LLUÍS, P. (2002). Op. Cit. (pàg. 23). També destaca Joan Montseny (1854-1942), conegut pel pseudònim *Federico Urales*, que coincidí en el temps amb una altra forma d'anarquisme, individualista i aristocràtic, present en alguns intel·lectuals modernistes de l'*Avenç*.

⁴⁶⁷ BILBENY, N. (1985). Op. Cit. (pàgs. 33 i ss.). La confluència entre el catolicisme i el catalanisme de Torras i Bages s'explica en bona part per la influència del seu amic, el sacerdot Jaume Collell i Bancells (Vic, 1846-1932), poeta i publicista religiós, admirador de Balmaes, que fundà i dirigí, a partir de 1878, la revista *La veu de Montserrat*, ferment en pro d'una filosofia catalana.

⁴⁶⁸ MARQUÉS, J. M^a. (1976). "Estructures i mentalitats a l'església gironina 1875-1900". *Revista de Girona*. Núm. 75. (pàg. 139). D'aquesta preocupació se'n poden recollir testimoniatges abundants a la *Revista de Gerona*. Així, i com veurem més endavant, el rector de la Universitat Manuel Viñas titulava la seva necrològica del Papa "Pio IX i la ciència", i procurava reivindicar-lo de l'acusació d'obscurantista.

⁴⁶⁹ MARQUÉS, S. (1983). "La qüestió darwinista entre els intel·lectuals gironins de la segona meitat del segle XIX". *Estudi General*, Núm. 3. Girona. (pàgs. 31-42). A la *Revista de Gerona*, publicada a partir de l'any 1876, les úniques referències que hi ha sobre la qüestió són dos documents: "*Exposición que los preladados de esta provincia eclesiástica han elevado al Exmo. Sr. Ministro de Fomento, adhiriéndoles a la que le dirigió el Sr. Obispo de Barcelona, con motivo de las dos obras de D. Odón de Buen, puestas en el índice de libros prohibidos*". L'arquebisbe de Tarragona signa aquest document en nom propi i amb l'autorització dels bisbes de Girona, Urgell, Vic, Lleida, Tortosa i l'Administrador apostòlic de Solsona. Aquest mateix butlletí conté: "*Exposición del Exmo. E Ilmo. Sr. Obispo de Barcelona al Gobierno de Su Majestad sobre las obras de D. Odón de Buen, catedrático de aquella Universidad, condenadas por la Sagrada Congregación del Índice*".

⁴⁷⁰ LETAMENDI, J.(1867). *Discurso sobre la naturaleza y el origen del hombre, pronunciado en el Ateneo catalán Publicado conforme a las hojas taquigráficas de J. Balari y V. Basart*. Barcelona: N.Ramírez

ciència com la primera anàlisi seriosa de l'evolucionisme a Espanya, així com el punt de partença de la recepció a Catalunya del darwinisme.

El krausisme, majoritari a Madrid, passava entre els eclesiàstics per una versió més del panteisme, i era atacat. Prova d'això va ser que un cop ja passat el Sexenni, uns anys més tard, i en relació amb els dissidents, el bisbe Sivilla va condemnar, el 1884 el periòdic *La Solución*, de Girona, per empirista i racionalista; *El Demócrata*, titllat de volterià i maçònic, i *El Ampurdanés*, de Figueres, pels seu caràcter republicà. El 1882, prohibia als catòlics *La Voz del Pueblo*, de Girona, que sostenia l'oposició entre la fe i la ciència.⁴⁷¹

De fet, després de la Revolució, els catòlics esperaven que el nou règim restablís la unitat religiosa, cosa que no succeí. El cap dels "cimarrons" gironins (dels partidaris de passar a l'oposició i procurar un canvi de règim que fomentés altre cop la unitat religiosa), era l'influent professor de filosofia del Seminari Pere Reig, el qual l'any 1877 va publicar el llibre *Diario de Barcelona y la España en sus relaciones con el ateísmo, o sea: el moderantismo español i el ateísmo*. En aquest llibre, i basant-se en el *Syllabus*,⁴⁷² va sostenir que els catòlics liberals eren ateu en principi, i que la Constitució era condemnada per Roma. El bisbe Sivilla es va adherir plenament a la *Unión Católica*.⁴⁷³

Es veu, doncs, com en aquest ambient, tant en els moments de la Revolució, com amb posterioritat, quedava definitivament enterrada per l'Església gironina qualsevol possibilitat de combinar el catolicisme amb plantejaments liberals com els de Josep Ametller,⁴⁷⁴ o republicans com els de Joaquim Riera Bertran.

⁴⁷¹ MARQUÉS, J. M^a. (1976). Op. Cit. (pàg. 139).

⁴⁷² PUELLES, M. de (1980). Op. Cit. (pàg. 169). El 8 de desembre de 1864, Pius IX llança un anatema contra el món modern en l'encíclica *Quanta Cura*. Al mateix temps es publicava el *Syllabus*, repertori de 80 proposicions considerades errònies per l'Església, entre les quals figuraven els principis fonamentals del liberalisme.

⁴⁷³ MARQUÉS, J. M^a. (1976). Op. Cit. (pàg. 141).

⁴⁷⁴ PLA I DALMAU, J.M^a. (1980). "Esbós biogràfic del Dr. Josep Ametller i Viñas". CALZADA, J. (1980). "El pensament filosòfic del Dr. Ametller". Dins PLA I DALMAU, J.M^a. (1980). *El doctor Josep Ametller i Viñas (notes biogràfiques i petita antologia)*. Girona: Col·legi de Metges de Girona. (pàgs. 9-14 i 51-54). El doctor Josep Ametller i Viñas (Girona 1832-1901), insigne metge i cirurgià, literat, historiador i filòsof; un dels fundadors i col·laborador de la "*Revista de Gerona*" (hi publicà dos treballs sobre el panteisme; coneix els textos que contradiu i els oposa a la filosofia "barcelonina" de Balmes, Eixelà i Llorens i Barba; afirma que "el baconisme innat dels catalans és medicina adequada per aquesta malaltia..."). Josep Ametller creu que cal cercar el perfeccionament del camí de la filosofia amb una sàvia teologia. Intervingué en associacions de diferent caire: la "Econòmica de Amigos del País", "Juntes de Sanitat"..., sempre en defensa d'ideals progressistes. Quan es va produir la Revolució de Setembre (1868), fou elegit President de la "Junta Revolucionaria de la Província".

6.2. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC I EDUCATIU A LES UNIVERSITATS ESPANYOLES

Malgrat els intents de l'Església i dels governs moderats per evitar-ho, els anys que precediren la Revolució de 1868 van estar marcats per l'arribada de noves influències d'Europa que van posar en qüestió els principis i dogmes establerts després del concordat de 1851, en què la jerarquia eclesiàstica podia vigilar tot l'ensenyament.⁴⁷⁵

La lluita que van sostenir Església i Estat per continuar orientant l'esperit humà mitjançant les institucions educatives al llarg del segle XIX va ser especialment intensa amb la Revolució de 1868. L'arribada de concepcions que fonamentaven un ensenyament actiu, neutre, no dogmàtic i basat en el mètode científic, agreujaria una lluita particularment virulenta, tant pels interessos ideològics de determinades línies pedagògiques com per la resistència de tots els interessos perjudicats, i sobretot pel sentiment de l'Església de perdre una situació privilegiada.⁴⁷⁶

Qualsevol intent de trobar una via intermèdia a les plantejades per l'Església i l'Estat havia esdevingut impossible. A l'Espanya de la segona meitat del segle XIX, es va estroncar la possibilitat que s'hi desenvolupés un catolicisme liberal protagonitzat per aquells que com Sanz del Río, Fernando de Castro, Giner o Azcárate, es trobaven a mig camí entre un profund sentiment religiós i els nous principis sorgits a partir de la Revolució Francesa. La causa d'aquesta impossibilitat va ser la rigidesa conservadora, exemplificada per la posició de l'Església contra el liberalisme (a les encíclics *Quanta cura* i *Syllabus* de Pius IX) i per la forta reacció dels moderats davant qualsevol intent d'oposició.⁴⁷⁷ Així, esdevenia impossible l'aparició de figures com Charles Montalembert a França, Antonio Rosmini a Itàlia o els canonistes de la Universitat de Lovaina, que defensaren la independència de l'Església en front de l'Estat i contrarrestaren la influència dels intransigents en els òrgans d'opinió de l'Europa central del segle XIX.

Tanmateix, aquells joves que es giraven en contra de la corrupció política, la qual va provocar la crisi econòmica i moral dels darrers anys del regnat d'Isabel II, anaren perdent les seves conviccions religioses, s'aproparen al krausisme mitjançant Sanz del Río i es manifestaren com a element d'oposició liberal dins de la universitat. La incapacitat dels moderats de saber donar sortida a les demandes d'aquella joventut provocà "la primera qüestió universitària" i la nit de San Daniel, per la qual cosa els

⁴⁷⁵ RUIZ, C., PALACIO, I. (1983). "Iglesia y educación en la España decimonónica: política concordataria (1851)". *Historia de la Educación Revista Interuniversitaria*. Núm. 2. (pàg. 286).

⁴⁷⁶ TURIN, Y. (1967). *La educación y la escuela en España de 1874 a 1902*. Madrid: Aguilar. (pàg. 4).

⁴⁷⁷ PUELLES, M. (1980). *Op. Cit.* (pàg. 169).

krausistes, amb els seus amics i simpatitzants, es van convertir en els ideòlegs de la Revolució de setembre.⁴⁷⁸

Amb l'èxit de la Revolució, en el primer govern revolucionari trobem com a ministre de *Fomento* Manuel Ruiz Zorrilla i com a director general d'*Instrucción Pública*, José Echegaray. EL 19 d'octubre de 1869 Ruiz Zorrilla tornava a posar en els seus càrrecs universitaris a Sanz del Río, Castro, Salmerón i Castelar. Tots ells formaven part d'aquell nucli ideològic regenerador de les idees que havia de ser l'element reformador de l'Espanya contemporània.

Davant de la impossibilitat que Sanz del Río pogués exercir el càrrec de rector de la Universidad Central, per la seva malaltia, en va ser nomenat Fernando de Castro, el qual hi llegí el discurs d'obertura de curs, en què proclamava els postulats fonamentals del nou paradigma educatiu dels liberals. Allà diu:⁴⁷⁹

Que si la libertad, amparando nuestro fin, sirve al progreso de la ciencia, también enseñando vosotros la verdad, serviréis más que nunca al progreso de la libertad. Hace diecinueve siglos lo proclamó la divina Sabiduría: Solo la verdad os hará libres. Tal es el lema de la nueva enseñanza, del nuevo derecho, de la nueva vida.

I pel que fa al paper que hi havia de jugar la universitat, manifesta:

Independiente la Universidad en la organización interna de sus funciones, declarada campo neutral, donde planten bandera todas las escuelas y todas las teorías; inviolable el profesor en la expresión de su pensamiento bajo la salvaguardia de su dignidad científica y de su conciencia moral, habrá de mandarnos la razón, no la arbitrariedad; el derecho, no la fuerza. Esta consagración de la libertad de la enseñanza será uno de los timbres más gloriosos de nuestra regeneración presente.

Castro va trigar a enviar el discurs i una circular a la resta de rectors, datada el 20 de novembre, per enfortir aliances, ja que *“la libertad de pensamiento no puede dar sus*

⁴⁷⁸ JIMÉNEZ-LANDI, A. (1973). *La Institución Libre de Enseñanza y su ambiente*. Madrid: Taurus (pàg. 186).

⁴⁷⁹ CASTRO, F. (1868). *Discurso que en la apertura de los estudios de la Universidad Central, en la toma de posesión del Doctor Don Fernando de Castro, catedrático de la Facultad de Filosofía y Letras, nombrado rector de la misma, y en la reposición de los Catedráticos separados, leyó el nuevo rector el 1º de noviembre de 1868*. Madrid: Imprenta de José M. Ducazcal.

frutos sino en comunicación científica”;⁴⁸⁰ i els va demanar la seva opinió sobre els plantejaments enunciats en el seu discurs inaugural.

Les universitats de Salamanca, València, Sevilla, La Havana i Santiago es van adherir sense reserves a la circular de Fernando de Castro, i li van comunicar els ensenyaments que havien establert per instruir el poble; Saragossa, si bé no s’hi mostraria en contra, va demanar que la llibertat d’ensenyament no qüestionés les universitats petites ni es controlés més als alumnes; altres universitats, com la de Granada i la de Barcelona, es posicionarien com a francament contràries a les aspiracions del discurs de Fernando de Castro, sobretot per allò que suposava de laïcitat.⁴⁸¹

En qualsevol cas, en el període de crisi i desorientació que va anar de 1868 a 1874 s’oferí, des de la Universidad Central de Madrid, un ideal nou,⁴⁸² que va ser seguit per la majoria d’universitats de l’Estat, però que no va arribar a Catalunya. A més, la fragmentació del liberalisme que havia protagonitzat la Revolució de 1868, que els krausistes s’instal·lessin fonamentalment a Madrid⁴⁸³ i el fet que anés creixent una falta d’interès per l’ensenyament lliure (per no confiar que aquest cobrés les necessitats del poble i les exigències de la ciència) va fer que les idees de Fernando de Castro no arribessin a Girona.

6.3. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC I EDUCATIU A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Quan es va promulgar la Llei Moyano el 1857, la Universitat de Barcelona ja era la segona a l’Estat en nombre de matriculats⁴⁸⁴ i tenia un prestigi docent considerable gràcies a figures com Milà i Fontanals, Duran i Bas o Llorens i Barba. Certament, les tesis sobre l’ensenyament que en aquella època se sostenien des del “púlpit universitari” barceloní eren fonamentalment moderades, però no en el sentit de les posicions de la direcció oficialista espanyola del Partit Moderat.⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ AHGUB Lligall 26 7 8 28. Ofici del rector de la Central de 20 de Novembre de 1869.

⁴⁸¹ JIMÉNEZ-LANDI, A. (1973). Op. Cit. Madrid: Taurus. (pàg. 213).

⁴⁸² GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). Op. Cit. (pàg 5).

⁴⁸³ CACHO, V. (1962). Op. Cit. (pàg. 199).

⁴⁸⁴ *Anuario Estadístico de España correspondiente á 1858. Estado demostrativo de las diversas Facultades que se enseñaban en 1858 en las Universidades del reino, con expresión del número de escuelas que hay, en cada una de aquellas, del de profesores y de alumnos.* (pàg. 281).

⁴⁸⁵ RIQUER, B. (2001). *Escolta, Espanya: la cuestión catalana en la época liberal.* Madrid: Marcial Pons. 2001. (pàg. 137).

Un exemple de la defensa de l'ensenyament com a peça clau per al progrés de la nova societat liberal és el discurs d'obertura del curs 1855-1856, que pronuncià Joan Magaz y Jaime, i que s'intitulà: *"Para que la marcha de las sociedades como de los individuos sea fácil y conduzca a la regeneración se necesita la educación de la inteligencia"*.⁴⁸⁶

El discurs inaugural del curs 1862-1863 pronunciat per Ramon Anglasesell, catedràtic i fundador de l'Ateneu Català, sota el significatiu títol: *"De cómo pueden influir las universidades españolas en el movimiento intelectual y moral de nuestra patria"*, era una dura crítica als excessos de la llibertat. Allí deia:⁴⁸⁷

Vencida la reglamentación en el arte, en la ciencia, en la industria y en la política, llegan algunos a negar que haya en el mundo más regla de orden que la libertad, y a establecer en el arte el principio de la infalibilidad intuitiva del genio, á extender de la ciencia á la religión el derecho incondicional del libre examen, á proclamar en política la omnipresencia de la soberanía popular y en todo, el imperio absoluto de la razón humana y del individualismo.

Per aquells catalans més influents en l'òrbita cultural i educativa del país, la institució universitària, a més de nodrir la societat de professionals ben formats, tenia la funció de prevenir i evitar els riscos i excessos liberals que havien conduït a les teoritzacions socialistes i democràtiques.

De fet, ja feia uns anys que a la Universitat de Barcelona s'havia instal·lat la convicció que l'únic camí, per al sistema liberal moderat, d'evitar les idees dels revolucionaris republicans era insistir en la formació intel·lectual d'aquells que havien de guiar la societat. Ramon Martí Eixalà insistia que calia evitar de caure en:

*Sofismas que puedan servir de vehículo á sistemas atrevidos ó absurdos ... porque esa misma juventud, distribuyéndose en su dia por el pais, le comunica los hábitos adquiridos, que le libran de los riesgos de la enseñanza escrita, ora juzgando las producciones, ora suspendiendo el juicio ínterin, se pone á prueba la doctrina.*⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ RUBIO Y BORRÁS, M. (1919). *Aperturas de curso en la Universidad de Barcelona desde 1536 a 1919* Barcelona: Cultura.

⁴⁸⁷ ANGLASELL, R. (1862). Op. Cit. (pàg. 11).

⁴⁸⁸ MARTÍ D'EIXALÀ, R. (1849). *Oracion inaugural que en la solemne apertura de estudios del año 1849 á 1850, dijo en la Universidad de Barcelona D. Ramon Martí de Eixalá, catedrático de derecho civil, comercial y criminal de España*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs.

D'aquesta manera, es va arribar a la "Revolució" que trobà expressió en la inauguració del curs 1868-1869, celebrada a la capital del districte universitari. El seu rector, Antonio Bergnes de las Casas, va condemnar les tiranies del passat, va elogiar els treballs de la Junta Revolucionària de Barcelona i va celebrar l'arribada de la llibertat amb "repetits visques".⁴⁸⁹

¡¡¡ VIVA ESPAÑA UNA, HOMOGÉNEA, COMPACTA, LIBRE, GENEROSA, DIGNA DE SÍ MISMA!!! ¡¡¡ VIVA LA LIBERTAD, INMUNE DE AQUELLAS TIRÁNICAS PRETENSIONES QUE CONDENABA TÁCITO EN CIERTOS ROMANOS DE SU TIEMPO, <<PREGONEROS DE LIBERTAD Y FORJADORES DE CADENAS>> No es esa libertad bastarda la que ha victoreado nuestro último alzamiento nacional; como tampoco es ella la que proclamaron los valerosos caudillos de la revolución presente

Es podria pensar que aquesta expressió exaltada, en bona mesura formal i buida de contingut, estaria en la mateixa línia de celebració que Bergnes va fer en l'aprovació del *Plan Pidal* de 1845. Aquest pla representava un pas important iniciat pel liberalisme espanyol pel que fa a la secularització de la societat i de l'Estat.⁴⁹⁰ Bergnes de las Casas, el 1846, deia:

*Educación e instrucción. Esta es la varilla mágica que bien dirigida ha de mejorar el aspecto del país, empleando en su ventaja el exceso de vida de la nación, que por efecto de la ignorancia se empleó en destrozarla. Bien haya pues el gobierno que ha dado este primer paso que dentro algunos años colocará a la nación a la altura de las más adelantadas de Europa, y bien haya de la excelsa Isabel cuyo natalicio estamos hoy día celebrando bajo cuyo cetro se han aventado las tinieblas de la ignorancia, abriendo las puertas del saber, base indestructible de la fuerza y prosperidad de las naciones.*⁴⁹¹

Ara bé, aquest liberalisme expressat per Bergnes, no era compartit pel Claustre universitari. Preveient les dificultats que tindria si anava massa lluny, Bergnes decidí no respondre directament l'ofici emès pel rector de la Central, Fernando de Castro, amb

⁴⁸⁹ CIL, J. (1868). Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1868 a 1869 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. Joaquin Cil, catedrático de la Facultad de Medicina. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs. (pàg. 3).

⁴⁹⁰ PUELLES, M. (1979). Op. Cit. (pàg. 31).

⁴⁹¹ BERGNES, A. (1847). *Discurso sobre instrucción pública y los diversos métodos de enseñanza: leído en la sesion pública de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, del 10 de octubre de 1846*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gaspar. (pàg 22).

la finalitat que es posicionés sobre els principis del liberalisme a l'ensenyament universitari, i va encomanar-ho als seus degans per tal que els claustres de Facultat diguessin la seva. Aquests degans barcelonins, a diferència dels professors de la Universitat de Madrid, que feia uns anys havien estat separats per negar-se a donar suport a Isabel II, ara estaven emparats per una llibertat de càtedra i de pensament real. Possiblement per aquesta raó, els màxims responsables de les Facultats de Filosofia i Lletres, Farmàcia i Ciències van dir que seguirien impartint les seves doctrines tal com ho havien anat fent fins aleshores, dins dels marges de la fe catòlica i sense que la llibertat, ara propugnada, hi hagués de tenir cap incidència.⁴⁹² El Claustre de la Facultat de Medicina va contestar dient:⁴⁹³

Este Claustro, limitándose a juzgar de lo que atañe a sí mismo, duda mucho que tales miras sean aplicables a la ciencia de curar.

I també va manifestar que ja es posicionaria, més endavant tot dient que:

*El claustro de la facultad se reserva dar su opinión definitiva para cuando, condensadas esas vagas aspiraciones (en referència al discurs de Fernando de Castro), adquieran una forma perceptible, y sea más fácil apreciar toda la importancia de los propósitos que el Ilmo Rector de la Universidad de Madrid desea realizar.*⁴⁹⁴

La Facultat de Dret va ser, però, la que es va oposar més frontalment a la concepció d'ensenyament dels liberals i krausistes. El seu degà, Felip Vergés, no es va quedar curt quan digué:

La independencia o la inviolabilidad jamás deberán convertirse en salvoconductos para enseñar errores, y la misma libertad debe quedar subordinada a las leyes eternas de Dios.

També van tenir clara la finalitat de l'ensenyament:

La ciencia y la enseñanza, creando y propagando ideas, deben ser medios para el perfeccionamiento de las sociedades religiosa y civil, y por eso la enseñanza y

⁴⁹² AHGUB Lligall 26 7 8 28. Escrits dels degans de 11, 20 i 23 de gener de 1869.

⁴⁹³ AHGUB Lligall 26 7 8 28. Escrit dels degans de 20 de gener de 1869.

⁴⁹⁴ AHGUB Lligall 26 7 8 28. Escrit dels degans de 4 de gener de 1869.

la ciencia deben ser prudentemente contenidas, o mejor, encauzadas, para evitar todo peligro de desbordamiento.

Finalment, però, bé per la majoritària concepció cristiana a la Universitat de Barcelona, bé perquè a mesura que avançava el Sexenni el país es tornava cada cop més inestable, el rector Bergnes de las Casas va anar canviant amb molt de compte cap a tesis cada cop més moderades.

Per acabar, val a dir que la confrontació d'ideologies partidistes en el debat filosòfic del segle XIX i la posterior aparició de discursos més apologetics que històrics sobre el krausisme (com ara el de Menéndez y Pelayo), han somort debats de més profunditat, com el que haguessin pogut deixar figures com Llorens i Barba (a Barcelona) i Sanz del Río (a Madrid), els quals, des d'una aproximació ben diferent al conflicte ètic, pretenien aprofundir en l'eficàcia moral i pedagògica de la filosofia en una època de desorientació i manca d'originalitat.⁴⁹⁵

La Universitat Lliure de Girona, però, estaria ben lluny de debats d'aquesta volada.

6.4. EL SUBSTRAT IDEOLÒGIC I EDUCATIU A LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA

6.4.1. Introducció

A Girona, tot i que cal atribuir als progressistes que ostentaven el poder municipal el fet que es produís la restauració de la Universitat el 1969, i malgrat que en aquell moment els mateixos progressistes marcaven amb eficàcia les orientacions de la política general a Girona i província,⁴⁹⁶ no es pot dir que incidissin en el substrat ideològic i educatiu de la Universitat, ni tampoc que fossin defensors de les idees liberals i progressistes de la Revolució de Setembre dins dels marges permesos per l'ordre social burgès gironí. Tot el contrari, la mateixa Girona levítica i moderada que va sobreviure a la Revolució, i de la qual en formava part el mateix rector Viñas, va exercir enormement la seva capacitat d'influència per no perdre el control ideològic en l'ensenyament. Podríem considerar que a Girona, igual que a Gipúscoa amb la

⁴⁹⁵ SERRA i HUNTER, J. (1930). Op. Cit. (pàg. 64)

⁴⁹⁶ PUIGBERT, J. (2006). Op. Cit. (pàg. 431).

Universidad de Oñate,⁴⁹⁷ es pretenia també defensar pacíficament en el pla cultural i educatiu els valors tradicionals que eren defensats per les armes pels carlins a les muntanyes.

En aquest sentit en un article de *El Norte*, tot fent una reflexió general sobre l'ensenyament universitari, hi llegim:⁴⁹⁸

Todo se puede hoy enseñar: el error y la duda, el crimen y el fraude; y todo en efecto se enseñan menos la verdad... No hay en verdad la necesidad de ir a buscar la instrucción en la Universidad oficial, pero tienen necesidad de ir a buscar en una universidad libre, dado caso que en aquella no tengan confianza. La enseñanza oficial y la enseñanza libre son esencialmente las mismas, ambas capaces de producir efectos desastrosos en la religión y en las costumbres públicas.

De fet, aquesta idea formulada pel diari neocatòlic no era nova. Dins de les severes crítiques, que va despertar el *Plan Pidal* per part dels sectors més tradicionals o conservadors pel que considerava un salt qualitatiu en l'educació laica, destaquen les de Jaume Balmes quan arriba a justificar la llibertat de l'ensenyament en determinades circumstàncies:⁴⁹⁹

No nos atrevemos a censurar la disposición que quita validez a los cursos de facultad mayor que no estén hechos por establecimientos públicos dirigidos por el gobierno; pero si este adoptara el sistema de monopolio universitario, favoreciendo por este medio doctrinas nocivas, tiempo podría llegar en que fuese necesario abogar por las universidades libres en competencia con las del gobierno

No sense cap motiu, s'havien creat relacions entre el degà de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona i el professorat de la Universitat Lliure de Girona. Ho palesa el

⁴⁹⁷ SÁNCHEZ DE TOCA, J. (1895). *La Libertad de enseñanza y la Universidad de Oñate*. Madrid: Tip. de los Hijos de M.G. Hernández. (Pàgs. 6 i 7). "El mismo pueblo que en los días de la revolución, al sentir agraviadas sus creencias, anteponiendo su fe religiosa a todo interés y egoísmo mundanal, abandonó todas las prosperidades y bienandanzas de la paz, y acudió voluntario al sacrificio de hacienda y vida, para exigir con las armas en la mano el respeto del orden espiritual; ese mismo pueblo, al recoger las voces augustas del Pontificado anunciando días solemnes para obras de paz y momentos críticos para grandes reconstrucciones morales, acudía ahora, con igual ardimiento de convicciones, con igual espíritu de sacrificio y abnegación, a restaurar un de los focos tradicionales de su vida intelectual y a dar ejemplo de cómo se conquistan y afianzan derechos y libertades dentro de las vías legales y con sumisión respetuosa los poderes constituidos".

⁴⁹⁸ EL NORTE de 20-1-1872 (pàg. 1).

⁴⁹⁹ BALMES, J. (ed.1950). "El nuevo plan de estudios". Dins *Obras Completas VII*. Madrid: BAC. (pàgs. 405-406).

fet que el dia que Pius Pi va cantar missa a Sant Feliu, Felip Verges hi pronunciés una oració per a l'ocasió.⁵⁰⁰ O també que el catedràtic de Dret Romà de la Universitat de Barcelona, Joaquín Almeda, fos el pare del catedràtic de Dret Joan Almeda.

La influència de l'Església es va fer notar des d'un primer moment quan es nomenà el professorat de la Universitat. Entre el professorat, n'era conegut el caràcter moderat i religiós del seu rector. A més, es va demanar al bisbe: *“Si otorga su beneplácito para que D. Salvador Quintana , D. José Armadá y D. Pablo Oliva puedan figurar en el claustro como profesores de las asignaturas de Derecho Canonico, Disciplina Eclesiástica, y Filosofía”*.⁵⁰¹ Si hi afegim que el professor Luis Puig de la Bellacasa tenia la condició de clergue i que Pio Pi en seria ordenat un any més tard, ens dóna mostra del caràcter marcadament religiós dels ensenyants de la institució educativa d'aquell primer any, que funcionava només amb la Facultat de Dret.

El respecte del rector a l'Església el podem veure expressat a la carta on dóna les gràcies per haver autoritzat Luis Puig de la Bellacasa com a professor a la Universitat:⁵⁰²

Y por ello, el Claustro que mira en su digno prelado, supremo depositario en esta diócesis de la fe y de la ciencia divinas acuerda ofrecer a su venerable pontífice el más respetuoso homenaje de agradecimiento y leal adhesión.

El fet que el Seminari Conciliar i la Universitat Lliure de Girona eren dues institucions educatives agermanades en l'orientació de l'esperit humà de la joventut,⁵⁰³ ho veiem en la carta del rector del Seminari al rector de la Universitat Lliure de Girona:

La concordia y uniformidad de ideas entre las diversas corporaciones que se dedican a la institución de la juventud es la que ha de salvar a la sociedad en las rudas pruebas por las que está pasando, imbuyendo y fomentando en el corazón de los alumnos que a ellas conservan los principios de la única y verdadera sabiduría que es el Santo sermón de Dios, cuya sabiduría solamente se encuentra dentro de la Santa Iglesia católica, apostólica y romana. Ya pues que unos y otros por la gracia de Dios tenemos la fortuna de hallarnos en este

⁵⁰⁰ EL RAYO de 26-3-1872 (pàg. 3).

⁵⁰¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat.

⁵⁰² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Carta del rector al bisbe de 10-9-1870.

⁵⁰³ MARQUÈS, JM. (2007). Op. Cit. (pàg. 193).

*caso, no podemos menos de congratularnos mutuamente y aunar nuestros esfuerzos para conseguir el fin que todos deseamos.*⁵⁰⁴

Sigui com sigui, tan bon punt es va anunciar la creació de la Universitat, i el nom de qui en seria rector, la premsa republicana no va tardar a denunciar la incompetència dels progressistes, ja que deixaven l'educació superior dels fills de la província en mans dels reaccionaris.

Que el Ayuntamiento de esta capital no se componía de capacidades ya lo creíamos y estábamos convencidos de ello;... El Norte (periódico) del día 6 de este mes y año nos saca de dudas y nos da la plausible noticia de que ha sido elevada a S.A. el regente del Reino por el Municipio de esta Capital la oportuna exposición para que por el Gobierno se apruebe el restablecimiento de la Universidad Literaria de Gerona.

Al tomar parte tan activa e interesada el Norte nos hizo pensar que busiles habría, y que la candidez progresista habría caído en alguna trampa cuando nos dimos la respuesta, siguiendo un poco más la lectura y leyendo: "Se dice que el Rector de la Universidad será Don Manuel Viñas, el Decano de la Facultad de Derecho Don Salvador Quintana etc. Siguen varios nombres;... el Norte aplaude el establecimiento de la Universidad porque los reaccionarios se apoderarán de las cátedras y de la educación superior de los hijos de esta provincia; matando de rechazo el Instituto provincial cuya mayoría de catedráticos son liberales y según las doctrinas del Norte no son católicos.

*El Sr. Municipio, al que por ser progresista, creemos liberal, y que según el Norte, no es católico, favorece el restablecimiento de la Universidad para que se aprovechen de ella sus enemigos los católicos apostólicos romanos...*⁵⁰⁵

Sembla que aquestes crítiques no devien tenir massa efecte en el consistori, ja que el 31 de gener el rector va enviar el comunicat a "*D. Salvador Quintana nombrándole Vicerrector de esta Universidad en virtud de las facultades que me fueron concedidas por el Senado Municipal*".⁵⁰⁶

També ens fa concloure en aquesta línia que, més endavant, un altre aspecte en què va estar centrat Viñas va ser el restabliment de la butlla de 1605 que hauria permès a la Universitat Lliure de Girona assumir el caràcter de pontifícia. No s'aconseguí, i no

⁵⁰⁴ AMGi Secció XII.1. Lligall 15. Carta del rector del Seminari al rector de la Universitat Lliure de Girona de 20-9-1870.

⁵⁰⁵ BOLETÍN REPUBLICANO-FEDERAL DE LA PROVINCIA DE GERONA de 16-1-1870. Núm. 12. (pàg. 4).

⁵⁰⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat.

ens aventurem a fer hipòtesis sobre el que hagués passat si s'hagués obtingut aquesta declaració en el context sociopolític de la Girona del Sexenni Revolucionari, poc abans de l'aixecament carlí d'abril de 1872 i la república de 1873.⁵⁰⁷

De totes maneres, a Girona no es produí l'entesa entre pensament civil i religiós, entre Ajuntament i Bisbat, com va passar a Vic amb la presència de professorat clergat en els estudis lliures.⁵⁰⁸ Com veurem més endavant, trobarem les causes d'aquesta falta d'entesa en la reacció inicial de la premsa de l'època, en la diferent composició del Claustre de la nova Facultat de Farmàcia, i en la pugna que va mantenir-se per l'accés de determinats professors a la Universitat.

6.4.2. Anàlisi dels discursos inaugurals de la Universitat

Durant el període de vigència de la Universitat Lliure de Girona van llegir-se quatre discursos inaugurals en els actes d'obertura de curs, malgrat que només disposem d'exemplars impresos de tres. Els dos primers, corresponents als cursos acadèmics 1870-1871 i 1871-1872 van ser llegits pel rector Manuel Viñas i Grauges, i el tercer, corresponent al curs 1873-1874, pel rector interí Josep Vila Bernedas. El discurs inaugural del curs de 1872-1873 llegit per Salvador Quintana, el tenim només referenciat per la premsa.

En els discursos inaugurals podem veure com queda reflectit l'esperit ideològic conservador que va impulsar la Universitat, però amb algun element significativament més avançat respecte del que podria esperar-se dels corrents moderats i neocatòlics que podien dominar la vida universitària.

El discurs de l'any acadèmic 1870-1871

El discurs de l'any acadèmic 1870-1871, llegit pel rector Viñas, és el primer que va donar a la restauració dels estudis universitaris a Girona el caràcter d'esdeveniment històric de primer ordre en la vida de la ciutat.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ ADG Lligall 532, diferents documents. Vegeu també AMGi Secció XII.1 lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Comunicacions de 15-12-1870 (*"Al Nuncio de su Santidad en España pidiendo la validez canónica de los grados de esta Universidad"*); de 15-12-1870 (*"al Excmo. Sr. Obispo participándole el envío de solicitud al Nuncio"*); de 21-12-1870 (*"Al Excmo. Sr. Obispo de la diócesis remitiendo por su conducto el término del Sr. Nuncio al expediente sobre la validez canónica de los grados conferidos por esta Universidad"*) i de 4-1-1871 (al *"Excmo. Sr. Obispo dándole las gracias por la remisión a la nunciatura de un expediente de esta Universidad"*).

⁵⁰⁸ GODAYOL, T. (1998). "La Universitat a Vic el 1873". *Ausa*. Vol. 18. Núm. 140-141. (pàgs. 157-170).

⁵⁰⁹ VIÑAS, M. (1870). Op. Cit.

Una de les primeres qüestions que s'hi destaquen és la defensa de la descentralització educativa. Però més que no pas un suport a la política descentralitzadora del govern o una defensa del paper social de l'educació i dels diferents sistemes d'ensenyament, sembla que es faci una lloança dels efectes materials que produïa la Universitat (pel que suposa d'estalvi econòmic, i altrament, de protecció de la joventut dels focus de perdició moral que hi havia a Barcelona, i de garantia de control d'una activitat acadèmica més enraonada):

Y ¿qué podrá decirnos excelentísimos señores acerca de lo que en la época actual vale la restauración de la universidad? Yo no quiero ocultaros que este hecho revela tendencias marcadísimas a una descentralización prudente, que señala para la provincia y el municipio mayor vida autonómica.

Y difícilmente pueden contenerse los bríos irreflexivos de una generación novel, ansiosa de hacer alarde de sus fuerzas, cuando ella acude a recibir los consejos de las nueve musas no ya en el monte parnaso, y sí en el vasto perímetro de las Babilonias modernas.

Quien mande a sus hijos a las aulas de Gerona puede estar seguro que en los días de prueba el corazón de los alumnos no quedará vencido por criminales exigencias o por los mentidos halagos de seductoras pasiones

De totes maneres, seríem injustos si no reconeguéssim, del discurs de Viñas, una certa voluntat d'agradar al nou ordre polític quan fa referència al paper social de la reforma educativa liberal, tot i que no podem dir que s'hi identifiqui la necessitat de concebre l'educació com un factor determinant per al progrés social:

El pobre y el rico podrán lograr juntos los dones del saber, y de esta manera abiertas estarán a todas las clases las puertas de las carreras sociales

On Viñas, en canvi, es mostrarà certament reaccionari serà en un altre aspecte important del seu discurs, en què queda molt ben reflectit l'esperit ideològic impulsor de la Universitat. És el moment que afirma la necessitat d'establir ponts amb el passat, creiem que referint-se ambigüament tant a la creació de la Universitat com al període anterior a la Revolució de 1868. Això succeeix quan afirma la necessitat de recuperació del passat, fent una referència ambigua que pot llegir-se tant en referència al passat

en què es va crear la Universitat, com en l'immediatament anterior a la Revolució de 1868.

Esta Escuela, bien como las demás que tienen historia, debe unir el tiempo pasado con el actual, la vida del recuerdo con la esperanza, enseñando de esta suerte donde exista el verdadero criterio para juzgar la humanidad.

Por otra parte la Universidad gerundense, al par que las demás, tiene una gran misión social, que exigirá la conservación sino ya el aumento de estos centros de saber. Los pueblos caminan hacia un provenir desconocido, pero que en su imaginación creen feliz; de suerte que sacrifican a engañosas apariencias futuras las comodidades del presente día. Las generaciones actuales rompen con la tradición, reniegan de sus mayores y nada de lo que vive les es querido. Epidemia funestísima que destruiría por completo a la humana especie haciendo imposible todo progreso si la fuerza misma de las cosas, dirigida por la mano de Dios no pusiese trabas a los inmoderados deseos de los que sólo ven en lontananza la imagen de la felicidad.

En aquest discurs també podem observar un clar senyal d'oposició a les tesis mantingudes pel govern liberal en matèria d'educació. Recordem allò que digué Fernando de Castro en el discurs inaugural del curs 1868-1869 a la Universidad Central:

*Hace diecinueve siglos lo proclamó la divina Sabiduría: Solo la verdad os hará libres. Tal es el lema de la nueva enseñanza, del nuevo derecho, de la nueva vida.*⁵¹⁰

Viñas, en canvi, per demostrar que hi estava diametralment en contra, no va dubtar a sentenciar:

Si en su infancia las universidades debieron inspirar a los pueblos el amor a la sabiduría, hoy es preciso que lo regularicen, distinguiendo entre lo sólido y lo aparente, y haciendo justicia a las nuevas elucubraciones, muchas veces quiméricas, de los amigos exagerados de la verdad.

⁵¹⁰ CASTRO, F. (1868). Op. Cit.

Un altre aspecte notable del caràcter reaccionari d'aquest primer discurs és el paper que atorga a l'educació com a mecanisme de control social. Així, en el discurs inaugural, diu:

La ciencia no debe limitarse hoy en día a la explicación académica de sus teorías; es menester que las inocule en la masa general de la sociedad, a la que devora una sed insaciable de adquirir conocimientos, que no siempre están en armonía con las verdaderas necesidades de los individuos. Las universidades españolas deben pues imprimir su sello en la conciencia pública, y mostrar al pueblo el secreto que garantiza a las naciones una paz estable.

Y vosotros, que vais a ser alumnos de esta escuela, recordad que el saber necesita de método, y que éste no puede adquirirse sin disciplina. Sed pues dóciles a la autoridad académica.

Pel que fa al recull que va fer-se a la premsa només en tenim fragments que poden consultar-se en el diari catòlic i monàrquic *El Norte*,⁵¹¹ el qual ens informa de la importància de la diada de la restauració dels estudis universitaris a Girona:

Días hay en la vida de los pueblos cuyas fechas debieran escribirse con letras de oro en el libro de su historia. A esta clase pertenece la del domingo último, 2 de los corrientes por haber tenido lugar en el salon de sesiones del Consistorio el acto solemne de inauguración de la restaurada Universidad literaria.

Del discurs inaugural de Viñas, transcrivim el fragment en què expressa de manera literària els vessants guerrer i culte de la vila gironina:

A la par que se halla pronto á librar rudas batallas de Marte contra poderosos enemigos, gusta de solazarse en literarias justas en los inmensos y tranquilos campos de la ciencia contra pacíficos y leales adversarios.

El discurs de l'any acadèmic 1871-1872

El rector Viñas també va pronunciar el discurs inaugural de la Universitat l'any 1871⁵¹², amb menys càrrega ideològica que la que havia manifestat el curs anterior. El rector

⁵¹¹ EL NORTE de 5-10-1870 (pàgs. 1-2).

havia rebut l'encàrrec, com la resta d'universitats, de fer arribar a la *Dirección General de Instrucción Pública* un recull de la història de la Universitat de Girona, i va aprofitar el discurs inaugural per a fer-ho públic.

Bajo otro respecto el gobierno tiene encomendado a las Universidades que escriban su historia, y la de Gerona, que reconoce un origen muy notable, no debe dejarlo oculto, renegando de sus días pasados.

I per això fa *“la reseña, en breves términos descrita, de lo que fue y es hoy en día la escuela que tengo la alta honra de dirigir”*.

En aquest discurs, hi destaca un element de modernitat. Hi ha una referència a un *“proemio”* del darrer terç del segle XVII, les *“Ordinacions fetas per la Molt Ilustre Ciutat de Gerona sobre la Universitat dels Estudis Generals”* :

No puedo resistir a la tentación de leer en el mismo idioma original, como débil tributo de mi aprecio a la lengua con qué aprendí a alabar a Dios y a tratar con los hombres. He aquí sus bellas palabras: Com lo principal cuidado dels pares de la república sie la educació de la joventut, á effecte que arribant á la edad varonil tinga subjectes habils y idoneos per lo govern de ella, y lo mes principal fonament sobre que descansa lo pes se un govern.

Podem observar, doncs, com en el marc d'una actitud moderada d'arrel burgesa (que es palesa en el contingut general del discurs), s'hi utilitza una temàtica d'arrel romàntica per reivindicar la llengua catalana.

Tot seguit, el discurs passa a tractar temes de clar contingut normatiu i organitzatiu de la Universitat, la qual cosa ens fa suposar que se n'havia fet qüestió.

El municipio de Gerona, que ama con singular cariño todas sus instituciones, no podía menos de restaurar esta escuela, aprovechándose de la facultad concedida en el decreto de 14 de enero de 1869. Comprendiéndolo el Excelentísimo Ayuntamiento de Gerona en sesión de 29 de noviembre del propio año acordó la restauración con las siguientes bases.

Més endavant recull:

⁵¹² VIÑAS, M. (1871). *Discurso que en la solemne apertura de los estudios del curso de 1871 a 1872 leyó en la Universidad Libre de Gerona el Dr. D Manuel Viñas y Grauges*. Gerona: Imprenta de Tomas Carreras.

Las bases que acabo de leer hubieron de ser modificadas algun tanto, pudiendo procederse por último a la solemne inauguración de esta universidad en el día que todos recordáis con júbilo.

I finalment, es fa una reivindicació de l'èxit de la Universitat i una defensa del sistema d'ensenyament lliure:

La escuela a cuyo frente estoy colocado, marcha con paso firme por los caminos del saber. Nuevas ciencias han aumentado sus estudios y mayor número de alumnos prueba la bondad del método que empleamos.

Pel que fa al recull que en féu la premsa, només tenim la manifestació de *La Lucha* de no haver-hi estat convidada.⁵¹³

Según hemos oído decir, el domingo por la tarde se inauguró con las solemnidades de costumbre, y por el claustro de esta universidad libre, el curso académico de 1871 a 1872. Como no tuvimos el honor de ser invitados al acto, no pudimos asistir.

El discurs de l'any acadèmic 1872-1873

Pel que fa al discurs inaugural del curs 1872-1873, que va pronunciar el dia primer d'octubre el degà de la Facultat de Dret, Salvador Quintana,⁵¹⁴ no en tenim constància segurament perquè no va ser escrit. Malgrat això la premsa en féu ressò, sobretot per l'alt contingut ideològic.⁵¹⁵

En l'article de *La Provincia*, òrgan de difusió del Partit Republicà Federal,⁵¹⁶ es critica l'austeritat i la manca d'interès de la societat gironina i del mateix Claustre en l'acte inaugural:

Anteayer, atentamente invitados por el Sr. Rector de la Universidad Libre de esta capital, tuvimos el gusto de asistir a la ceremonia de la solemne aperura

⁵¹³ LA LUCHA de 3-10-1871 (pàg. 3).

⁵¹⁴ LA PROVINCIA de 1-9-1872 Núm. 16. (pàg. 4).

⁵¹⁵ LA PROVINCIA de 3-10-1872 Núm. 25. (pàg. 4).

⁵¹⁶ COSTA, L. (1987). *Història de la Premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Girona: Institut d'Estudis Gironins. (pàg. 105).

del curso de 1872 a 1873; la cual, como otros años, a falta de local a propósito, tuvo que verificarse en el reducidísimo salon de sesiones de este Excmo Ayuntamiento. Si el local en que tuvo lugar la ceremonia es reducidísimo, no fue menos reducidísima la concurrencia que asistió a tan solemne como importante acto. Deploramos en gran manera esta singular apatía por parte de los gerundenses.

Paradoxalment *La Lucha*, un diari previsiblement afí, no havia estat convidada a l'acte.⁵¹⁷

En l'article del diari *La Provincia* també es destaca la fredor amb què els assistents van rebre el discurs de Quintana.

Lo mismo el principio que el fin de la ceremonia inaugural, fueron sumamente fríos, a causa, sin duda, de no haberse dejado oír por aquellos sitios como otros años, los acordes de la música, y de no haberse repartido, como otros años también, impresa entre los concurrentes la memoria o discurso leído en tan importantísimo acto. Hasta la frialdad y la apatía se dejó sentir por lo que vimos en el mismo claustro universitario, el cual apenas si estaba representado por siete individuos en el sitio de honor que por su categoría les correspondía.

En resumen: la ceremonia de la solemne apertura del curso de 1872 a 1873, de la Universidad Libre de Gerona, dejó mucho que desear, en nuestro concepto, a todos los que concurrimos a presenciarla.

Cal dir, però, a diferència d'anys anteriors, que la manca d'interès per l'acte va ser causada pel fet que les màximes autoritats acadèmiques de la Universitat no el trobessin necessari. No s'entén que no fos fins dos dies abans, el 28 de setembre de 1872, que Viñas no demanés al Saló Consistorial per l'acte inaugural del curs que s'havia de celebrar el primer d'octubre.⁵¹⁸

El que més sobresortí va ser la crítica al contingut del discurs, per la intolerància general i per l'atac a la legalitat vigent.

⁵¹⁷ LA LUCHA de 1-10-1872 (pàg. 4). El diari s'havia queixat en l'article que no havia estat convidada a l'acte.

⁵¹⁸ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de 28 d'agost de 1872 del rector a l'alcalde sol·licitant al bisbe demanant el vist i plau perquè Fernando Roig i Palau pugui obtenir definitivament la càtedra de Química General la qual ocupa de manera interina.

Así como, escritores severos aunque imparciales, reprobamos altamente que los discursos de apertura, que ya por su carácter especial debieran de ser un modelo de sensatez, cordura y tolerancia, sirvan de arma a los enemigos de las actuales reformas civiles, para atacar más o menos embozadamente lo que está ya promulgado como ley, y aceptado por la mayoría de los españoles.

Tampoc no hi va faltar la crítica per falta de rigor científic en el seu plantejament.

El presbítero Sr. Quintana, doctor en la facultad de derecho, estuvo encargado de leer el discurso de apertura, el cual si no nos engañamos, versó sobre la importancia del derecho eclesiástico, es decir de la Iglesia, como base de la legislación civil; tesis que en vano se esforzó en defender con elocuencia, en concepto nuestro, el doctor Quintana, por cuanto la ciencia misma del derecho, y particularmente la historia de la Filosofía, nos dicen bien a las claras –y el doctor Quintana no nos lo negará- que si bien el Código Civil universal debe muchas de sus importantes reformas a la Iglesia Católica, en cambio ésta –y quien dice ésta dice todos los libros sagrados que forman, digámoslo así sus verdaderos cimientos- debe la mayor parte de sus socialismo y de su moral a legislaciones mucho más antiguas y mucho más anteriores, que, aun cuando fuesen rudimentarias, no por eso con su influencia dejaron de preparar aquellos tiempos del absurdo politeísmo para las grandes reformas que más tarde debía llevar a cabo el espíritu del hombre, en todos los órdenes de la sociedad humana.

Sea como quiera, el discurso del Dr. Quintana sin ánimo de rebajar en nada el mérito literario que pueda atribuírsele, no hizo todo el efecto que su autor tal vez se propuso. Es preciso que se desengañe el doctor Quintan y que, como él, se desengañen todos los eclesiásticos que ejerciendo un cargo civil, no tienen reparos en tratar siempre de una manera determinada y maliciosa las cuestiones encomendadas por sus compañeros a su alcance y defensa ante un público que dista mucho de ser el público inconsciente que comunmente se reúne en los templos para oír de boca de los inspirados del Señor lo que los labios humanos no pueden controvertir sin caer en flagrante pecado de herejismo. Desengáñense, repetimos: la cátedra del Espíritu Santo no es la cátedra de la Universidad, el templo de la Ciencia no es el templo de la Fé.

El discurs de l'any acadèmic 1873-1874

En l'edicta publicat al diari *La Lucha*, de 16 de setembre de 1873,⁵¹⁹ es comunicava que la solemne obertura del curs tindria lloc el primer d'octubre i que el discurs inaugural el faria el degà de la Facultat de Farmàcia Josep Vila. No obstant això, el dia 2 d'octubre, l'únic diari gironí que ens queda d'aquella data no porta cap notícia sobre la Universitat⁵²⁰. El que sí recull, però, el diari d'aquell dia és un seguit d'articles que informen de la greu situació que travessaven Girona, Catalunya i l'Estat: les evolucions de les tropes del brigadier Cañas per Manresa i Berga; els fets de Cartagena; la circular del governador civil Matas que comunicava la suspensió de les garanties individuals consignades a la Constitució, o que els carlistes desbloquejaven Olot perquè ja havien cobrat la "contribució que reclamaven".

La inestabilitat política a la Girona de la tardor de 1873, i la inestabilitat acadèmica, marquen el curs acadèmic 1873-1874. Aquesta convulsió política es detecta de les del discurs llegit pel degà Josep Vila Bernedas:⁵²¹

Esta venerable escuela, felizmente restaurada, inaugura hoy en el cuarto año de su nueva vida, en honra de la enseñanza y en provecho de la estudiosa juventud. Festividad solemne, no apreciada como corresponde, en la que los odios cesan y las pasiones que dividen a los hombres, dan tregua a sus desenfrenados apetitos.

Però, tot seguit va passar a explicar el desenvolupament científic de la disciplina farmacèutica, per la qual cosa resta valor doctrinal al discurs. D'aquest, se'n desprèn una exposició predominantment erudita, on dominen els elements descriptius en front dels interpretatius. L'autor es va quedar en un enfocament científic internalista que fa perdre qualsevol afany divulgador.

Si bé podríem pensar que, essent rector en funcions Josep Vila, el control de la Universitat havia deixat d'estar en mans conservadores, això no és tan clar si llegim el discurs inaugural. Fins i tot, des de l'òptica de l'esperit burgès i liberal, fàcilment hagués pogut traspasar el paper social de la ciència de la Farmàcia, la qual cosa no succeí. Sigui com sigui, per les tensions polítiques que vivia la Universitat, dels

⁵¹⁹ LA LUCHA de 16-9-1873 (pàg. 3).

⁵²⁰ LA LUCHA de 2-10-1873 (pàgs. 1-4).

⁵²¹ VILA, J. (1873). *Discurso Leído en la Solemne Inauguración del curso académico de 1873 a 1874 en la Universidad Libre de Gerona*. Gerona: Imprenta Tomas de Carreras.

discursos d'obertura no es desprèn una clara voluntat de manifestar una determinada posició política.

6.4.3. Elements de confrontació entre neocatòlics, progressistes i republicans

Tot i que no disposem d'un text o d'una declaració com la dels discursos inaugurals, hi ha un seguit de fets que ens fan pensar que el caràcter conservador i religiós de la Universitat Lliure de Girona va evolucionar. Un primer indicatiu de canvi el podem trobar en la composició del Claustre de la Facultat de Farmàcia. L'inici dels estudis de Farmàcia a la Universitat de Girona, la tardor de 1871, va comportar la incorporació d'un professorat que tenia plantejaments i sensibilitats ideològiques diferents de la dels conservadors i catòlics que composaven la Facultat de Dret. En el Claustre de Professorat de Farmàcia hi havia importants membres del partit progressista, com Joaquim Ametller i Viñas;⁵²² un membre històric i president provincial del Partit Republicà Federal, Josep Jubert i Cortada;⁵²³ un francmaçó, Serapi Morlius i Borràs;⁵²⁴ i un exmembre de la *Junta Popular Directiva Provisional de Gerona* que, a les revoltes de 1843 reclamava l'augment d'atribucions de les diputacions, la llibertat religiosa i d'impremta, i la reducció de l'exèrcit, Pere Balart i Oliver.⁵²⁵ Desconeixem l'adscripció ideològica de Josep Vila i Bernedas i Francesc Canal i Freixa. Només de Ferran Roig i Palau⁵²⁶ sabem que era religiós, tot i que seria substituït més tard per l'enginyer industrial Narcís Xifre.⁵²⁷

Amb una composició de signes tan oposats entre facultats (cal només pensar que en el Claustre de la Facultat de Dret hi havia un religiós, Pius Pi, que havia estat cessat de l'Institut per no haver volgut jurar la constitució)⁵²⁸ i amb la tensió política que es vivia durant el Sexenni a Girona, que aparegués el conflicte només era qüestió de temps. De fet, el conflicte pel control polític de la Universitat, motivat per l'atorgament d'unes places de catedràtic, va ser la qüestió que va costar el càrrec al rector fundador de la Universitat Lliure de Girona.

⁵²² LA AURORA de 16-6-1872 (pàg. 2).

⁵²³ CLARA, J. (1986). Op. Cit. (pàg. 45).

⁵²⁴ CLARA, J. (1986). *Els fills de la llum. Els francmaçons de les comarques gironines 1811-1987*. Figueres: El corral del Vent. Carles Valles Editor. (pàg. 42).

⁵²⁵ BOSCH, M. (2006). "De la Regència d'Espartero al segon període de govern moderat" Dins COSTA, L.(ed.), MAROTO, J.(coord). *Història de Girona*. Girona: CCG Edicions. (pàg. 398).

⁵²⁶ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de 13 d'agost de 1871 del rector al bisbe demanant el vist i plau perquè Fernando Roig i Palau pugui obtenir definitivament la càtedra de Química General la qual ocupa de manera interina.

⁵²⁷ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 12-3-1874.

⁵²⁸ OLORIZ, J. (1999). Op. Cit. (pàg. 147).

El control exercit a la Universitat pel sector catòlic i moderat era ben notori. Ja hem vist com en l'oració inaugural del curs 1872-1873, Salvador Quintana no va parar en subtileses a l'hora de fer prevaler la fe sobre la raó; però, això, no era quelcom nou. Sis mesos abans, en el marc de les activitats d'extensió universitària que s'anaven fent a la Universitat, es va convocar una "acadèmia pública" sobre l'*Examen de las causas de engrandecimiento de Roma, filosóficamente consideradas* a càrrec de Lluís Jener.⁵²⁹ Les seves paraules, sobre la fi del poder temporal dels papes, van exaltar la carlinada que hi era present fins al punt que no valgueren per calmar-los, ni les seves pròpies explicacions, ni la intervenció del rector. Amb posterioritat, es va fer un Claustre extraordinari en què Jener es va retractar. El diari *El Norte* va acceptar la rectificació del catedràtic i reconegué la seva manifesta identitat catòlica:⁵³⁰

En otro lugar de este número insertamos con mucha satisfacción por nuestra parte una carta-remitido del Dr. Luis Gené, en la que se ocupa del suelto de crónica de nuestro número último, relativo a alguna apreciación inmediata acerca del poder temporal del Papa. Ignorábamos nosotros la rectificación del MI Sr. rector de la Universidad Libre de Gerona, a que alude dicho Señor catedrático, con su remitido, pero de todos modos creemos haber hecho un obsequio a nuestro particular amigo el Sr. Gene, con darle ocasional repetido remitido, porque, si bien nosotros que nos honramos con su amistad sabemos lo muy católico que es el referido catedrático, podrían haberse sospechado de su ortodoxia y sentimientos levantados otros conciudadanos nuestros que no habrán tal vez tenido ocasión de apreciar en su justo valor las prendas religiosas y morales de nuestro distinguido amigo.

De totes maneres, però, no va passar ni un mes que Jener ja s'estava acomiadant públicament per anar a fer de catedràtic a la Universidad Libre de Vitoria.⁵³¹ Sens dubte, l'incident que li va costar la càtedra va estar influït per la tensió política generada per l'inici de la Tercera Guerra Carlina, l'abril de 1872. Però també hi ajudaren les eleccions d'abril de 1872 i el joc brut que hi feien els sagastians. Cal recordar que l'abril de 1872 va ser la darrera consulta electoral on participaren carlins, sense que sorgís cap candidat partidari de Carles. El motiu va ser la violència i la coacció que havien desplegat els sagastians.⁵³²

⁵²⁹ LA LUCHA de 7-3-1872 (pàg. 3).

⁵³⁰ EL NORTE de 4-3-1872 (pàg. 2).

⁵³¹ LA LUCHA de 17-4-1872 (pàgs. 2 i 3).

⁵³² CLARA, J. (1991). "Sobre el carlisme a la demarcació de Girona (1868-1976)". Dins SOLE I SABATE, J. (dir.). *El Carlisme i la seva base social*. Barcelona: Llibres de l'Index. (pàg. 217).

La manipulació de les eleccions de l'abril del 72 per part de Sagasta no va ser aliena a la Universitat. Així, *El Rayo*, diari carlí “*dedicado a la clase obrera*” publicava, amb ocasió de les segones eleccions legislatives de la monarquia democràtica, la intervenció d'un professor a favor dels liberals següent:

*Hasenos dicho que en alguna de las mesas electorales ha habido un individuo perteneciente al claustro universitario, que ha servido a las mil maravillas para secundar los propósitos católicos de nuestro católico gobernador. Desearíamos saberlo de cierto; para así satisfacernos en todo lo que hemos dicho acerca de la Universidad Libre de Gerona. Hable la Lucha que encuentra digna de sus aplausos a la Universidad. ¿Cuánto va que no lo dice?*⁵³³

També va ser paradigmàtic del conflicte ideològic que vivia la Universitat la pugna que hi va haver a propòsit de la provisió d'una plaça de catedràtic interí de Farmàcia entre l'històric càrrec del Partit Republicà Josep Jubert i el rector Viñas, que li va costar el càrrec.

A la Universitat, en un context políticament convuls, Viñas cobria les places de professorat que li quedaven vacants, amb procediments més o menys ortodoxos: acumulava càtedres en determinats professors per la dificultat de trobar professorat i la despesa que suposava;⁵³⁴ reclamava que no es proveïssin definitivament algunes places concretes;⁵³⁵ o demanava de cobrir-ne per concurs algunes de les reservades al sistema d'oposició.⁵³⁶

Aquell curs 1871-1872, el progressista Joaquim Ametller i, després, Josep Vila van impartir les classes de *Reconocimiento y Clasificación de Productos Farmacéuticos y Especialmente de Plantas Medicinales*. Aquesta matèria s'afegí a les assignatures que ja feien, “*por ocupacion o a falta de voluntad*”.⁵³⁷ Era necessari, doncs, resoldre aquesta acumulació de càtedres. En el procés, primer, el rector demana que es cobreixi per concurs. Tanmateix davant de la resolució municipal que dictamina que es faci per oposició, Viñas insisteix en el concurs, “*siendo por otra el método con que se procede al nombramiento de los catedráticos en las demás universidades libres*”.⁵³⁸ L'Ajuntament, per sortir de l'atzucac, en el Ple del mateix dia, acorda que amb

⁵³³ EL RAYO de 7-4-1872 (pàg. 3).

⁵³⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 13-7-1872.

⁵³⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 15-4-1872.

⁵³⁶ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 4-9-1872.

⁵³⁷ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 6-11-1872.

⁵³⁸ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 2-10-1872.

independència que es faci per concurs, es proveeixi interinament sota disseny del Claustre de la Facultat de Farmàcia. Viñas, novament, s'hi oposa i diu que ha de ser el Claustre General de la Universitat el que ha de decidir-ho, segurament perquè aquest no era tan progressista i republicà com el Claustre de Farmàcia. En aquest punt, la divergència d'opinions entre Viñas i el Claustre de la Facultat de Farmàcia devien ser notables, ja que en el Ple de l'Ajuntament del 16 d'octubre consta:⁵³⁹

El Sr. Presidente y el Sr. Pujol expusieron la conveniencia de que en bien de aquel establecimiento se procure restablecer la concordia entre el rector y los catedráticos de la Facultad de Farmacia.

A tot plegat, es respon nomenant una comissió perquè “pase a enterarse del régimen o sea de la práctica que sobre el particular se halla establecida en aquella escuela”. L'encarregat va ser el Claustre de la Facultat de Farmàcia que va designar per ocupar interinament tres càtedres vacants Ferran Roig, Francesc Canal i Josep Jubert. Davant la inevitable provisió de la càtedra per un republicà tan significat, a Viñas no se li va acudir res més que demanar un certificat original del títol de doctor a Jubert i dictar una providència en què assignava interinament la càtedra de *Reconocimiento y Clasificación de Productos Farmacéuticos y Especialmente de Plantas Medicinales* a un altre professor, Josep Vila. Aquesta va ser la gota que va fer vessar el vas.

La tensa situació entre Viñas i l'Ajuntament ja era pública i notòria des de finals d'octubre de 1872. El dia 31 apareixia un article⁵⁴⁰ de l'òrgan del partit conservador de Sagasta que desmentia d'una manera molt dura unes declaracions del diari del partit conservador-borbònic *La Aurora*, en què expressava les dissensions entre el rector de la Universitat i l'alcalde, i entre el Claustre de la Universitat i l'Ajuntament.

En veure's injustament discriminat, Jubert va presentar a l'Ajuntament un escrit de protesta on denunciava públicament la situació.⁵⁴¹ En aquest, la persecució per part de Viñas hi és denunciada quan diu: “Al ver que hoy por causa que no quiero averiguar se pone en duda una calidad de doctor que en diversas comunicaciones del profesorado se me atribuye este título”. I per això, no va dubtar a aportar el títol i a fer palesa la injustícia d'aquest requeriment:

⁵³⁹ AMGi Lligall 463. Manual d'acords de 1868. Acta de la Sessió de 16-10-1872.

⁵⁴⁰ LA LUCHA de 31-10-1872 (pàgs. 2-3).

⁵⁴¹ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de Josep Jubert de 2-11-1872.

Acompaño al sólo efecto de evitar estudiadas dilaciones copia certificada, más al verificarlo cúmplame hacer presente tan extraño y singular proceder ya que es el único caso en que se ha formulado tal exigencia. No se habrá borrado de la memoria ya que es reciente la fecha, que ninguno de los profesores que hoy desempeña en propiedad cátedras de esta Universidad se les exigió la presentación del título de Doctor, ni hubiera sido posible tener tal exigencia pues que algunos por no decir la mayor parte no tenían dicho título.

En el seu escrit, Jubert insistia sobre la no necessitat de posseir el títol, bé perquè “*la Ley de Instrucción Pública hoy vigente no exige aquél requisito*”, bé perquè no se li va demanar a l’hora de formar part del jurat d’exàmens. Però, el veritable punt de disconformitat va ser que se li demanés un requisit que no es demanava als altres aspirants. Així, diu:

Ahora bien Exc Sr. si se ha cubierto la cátedra vacante de derecho por el Rectorado ¿Porque no se ha verificado lo mismo con la de reconocimientos? ¿No dice esto existir por parte de dicho rectorado una prevención contra mi persona? ¿Puede permitir este Municipio que así dejen de cumplimentarse la disposiciones de su autoridad emanadas? No solamente no puede permitirlo sino que el que suscribe espera de VE se servirá dar las órdenes oportunas a fin de que el rector de la Universidad Libre de Gerona cumplimente lo acordado por éste Excelentísimo Ayuntamiento.

Vist aquest escrit, poca cosa podia fer l’Ajuntament en favor de Viñas, i en el Ple del dia 6 de novembre llegim:⁵⁴²

La providencia dictada por el rector no responde ni a los propósitos que dieron origen a la formación del expediente de que se trata ni a las intenciones ni al objeto que se propuso la corporación al dictar las disposiciones arriba mencionadas, para el cumplimiento de las cuales en la forma que lo ha hecho aquel rectorado, esto es, disponiendo que la cátedra de reconocimientos continuase desempeñandola interinamente el doctor don José Vila, no se necesitaban seguramente ni el tiempo invertido ni los procedimientos que se han practicado para la resolución de este enojoso asunto; y considerando que después de las gestiones hechas para la provisión de la referida cátedra de reconocimientos, y de haber, en virtud de ellas, obligado a don José Jubert a

⁵⁴² AMGi Lligall 467. Manual d’acords de 1872. Acta de la Sessió de 6-11-1872.

presentar copia del título de doctor en farmacia, no cabe prudentemente desechar la propuesta presentada a favor del mismo sujeto por el claustro de aquella facultad para la provisión de dicha cátedra; el excelentísimo ayuntamiento, en uso de sus atribuciones, cobrando en conformidad a lo propuesto por ambas facultades, y conviniendo en cuanto le ha sido con la providencia dictada por el rector en cinco del actual, acordó conceder el cargo de catedrático de “Reconocimiento de materia farmacéutica, productos químicos y especialmente plantas medicinales” al doctor don José Jubert, y ratificar el nombramiento hecho también en calidad de interino a favor de don Fernando Roig, don Francisco Canal y Freixa y don José Perramón para el servicio de las cátedras que por sustitución están en la actualidad respectivamente desempeñando.

El 8 de noviembre de 1872, Viñas tramet un escrit a l'alcalde, en què reitera la seva voluntat manifestada el 16 d'octubre i renuncia irrevocablement al càrrec amb la reserva de rebre les remuneracions del seu càrrec de rector:⁵⁴³

Excelentísimo Señor. En 12 de octubre último hice dimisión del rectorado por constarme positivamente que uno de los ilustrísimos señores concejales censuraba mi conducta universitaria en la propia fecha VE se sirvió concederme un voto absoluto de confianza, el cual fue causa de que por gratitud me decidiera a continuar al frente de la Universidad. La sesión de anteayer VE tuvo a bien darme una severa lección despues de la cual mi decoro y el respeto que debo a la honra de la Universidad exigen imperiosamente que deje un cargo que VE pero no mi conciencia dicen que no he servido bien. En virtud pues de lo expuesto suplico humildemente a VE se sirva admitirme la renuncia formal e irrevocable que hago del cargo de rector de la Universidad Libre de Gerona, con reserva expresa del derecho que me asiste para percibir cuando haya lugar en justicia las gratificaciones señaladas a la dignidad rectoral en la que los presupuestos anteriores y en el corriente. Dios guarde a VE muchos años Gerona 8 de noviembre de 1872.

Fet i fet, Viñas havia situat l'alcalde en un carreró sense sortida, tal com es veu en l'escrit en què l'alcalde li accepta la renúncia:

⁵⁴³ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de 8-11-1872.

Empero si bien el Cabildo se complace en tributar a V. este acto homenaje y de gratitud, también comprenda que las causas del conflicto que estamos lamentando deriva en gran parte de la providencia dictada por V en 9 del corriente, con la cual dadas las circunstancias que habían mediado y estaban mediando, no podía conformarse esta corporación municipal.

Finalment, l'alcalde va reconèixer a Viñas que va ser qui va tenir la idea de crear la Universitat Lliure de Girona i li va acceptar la renúncia vist "lo enojoso" del tema dels nomenaments de catedràtics interins. Però no va acceptar que es degués res al rector, tal com estableixen les bases de creació de la Universitat de 1869, i li va demanar que rendís comptes (cosa que encara no havia fet). Després d'aquest afer, es va nomenar rector interí el degà de la Facultat de Farmàcia, Josep Vila i Bernedas.⁵⁴⁴ El vicerector, Salvador Quintana, va presentar la renúncia per raons de salut. Viñas matisà que la seva reclamació salarial havia de ser pagada amb els fons universitaris quan fos possible. I es va acordar nomenar l'advocat de confiança del Consistori i professor de la Universitat, Emili Danis i Lapuente, rector de la Universitat.⁵⁴⁵

No podem saber què hauria passat si Viñas hagués continuat en el càrrec de rector a la Universitat, ni tampoc si la fi de la Universitat hagués variat. Però sí podem afirmar que per la dimissió de Viñas i pel context polític d'aleshores no es tornaren a produir actes de control ideològic tan descarats.

⁵⁴⁴ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 13-11-1872.

⁵⁴⁵ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 25-11-1872.

7. ORGANITZACIÓ I GOVERN DE LA UNIVERSITAT

7.1. INTRODUCCIÓ

L'impuls de l'Ajuntament i del seu rector per la creació de la Universitat Lliure de Girona fou determinant, però insuficient pel que fa a la consolidació de la Universitat i al seu desenvolupament institucional, que depenia fonamentalment de les relacions que la Universitat fos capaç d'establir amb les institucions que tenia més properes.

La Universitat Lliure de Girona no ho va tenir fàcil per complir els objectius que es fixava a l'hora de desplegar nous estudis o de consolidar-se en nombre d'estudiants. Li era molt difícil poder prendre decisions que fossin efectives (com ara en qüestions econòmiques, com els preus de matrícula) i tenia greus dificultats per resoldre els conflictes com, per exemple, els generats per la provisió de places de professorat.

En aquest capítol veurem fins a quin punt la Universitat Lliure de Girona va ser capaç o no d'establir relacions de confiança suficients amb les diferents entitats que tenien la capacitat d'exercir poder, autoritat i influència sobre les decisions que afectaven directament la vida universitària i com aquesta capacitat o incapacitat influí en el seu govern.

Bo i comptant en tot moment amb els pressupòsits ideològics, haurem de considerar l'existència inicial de la Universitat en el context del districte universitari català; observar com l'evolució d'un conjunt més o menys articulat de regles (lleis, normes, procediments...) condicionen l'aparició d'una normativa pròpia de la Universitat que la doti de la seguretat jurídica necessària per estructurar-se, i, finalment, veure en les estructures universitàries (els seus òrgans personals i col·legiats, les facultats) com s'estableixen pautes d'interacció entre els actors que decidien en la vida de la Universitat.

Veurem, en definitiva, quins van ser els mecanismes relacionals mitjançant els quals els actors que incidien en la vida de la Universitat articulaven els seus interessos, exerciren les seves potestats i influïen en la creació i solució de seus desacords i conflictes.

7.2. LA UNIVERSITAT EN EL DISTRICTE UNIVERSITARI DE CATALUNYA

Barcelona va començar a construir la seva capitalitat universitària durant el segle XIX, sobre la base de dos pilars: el primer, la voluntat dels catalans de combatre la decisió de Felip V de deixar Barcelona sense universitat en benefici de Cervera; la segona, el foment de la idea de desgavell i d'excés acadèmic català de principis del divuit (amb set centres d'ensenyament amb facultat de conferir graus acadèmics: Lleida, Barcelona, Girona, Tarragona, Tortosa, Solsona i Vic).

La resistència a la decisió del Borbó la trobem, per exemple, ja des d'un bon inici, quan tot just inaugurada la Universitat de Cervera els estudiants catalans decidiren anar a Tolosa i no a Cervera a estudiar les seves carreres. També la veiem en les denúncies que feia la Universitat de Cervera per l'abús de les reials ordres que permetien a algunes congregacions continuar alguns ensenyaments superiors.⁵⁴⁶ A Girona, tenim l'exemple de la proposta de 1778 del bisbe Lorenzana d'establir aules de Filosofia, la qual cosa tenien prohibida des de 1717 (la *real orden* de 26 d'octubre de 1717 que clausurava la Universitat permetia que continuessin només els estudis de Retòrica i Gramàtica).⁵⁴⁷

El pretès desgavell del mapa universitari preborbònic tot sovint s'explica per l'excessiu nombre de centres superiors de cultura en el principat i això es tradueix en una general ineficàcia, una manca de recursos que no permetia contractar un professorat de qualitat i un excés del nombre d'aprovat.⁵⁴⁸ El que no s'ha manifestat tant és que la política universitària de Felip V cal entendre-la en un marc de política repressiva de la ciència i de la cultura; i que les raons sostingudes per tancar les universitats catalanes el 1717 també van servir per tancar la major part d'universitats de l'època.⁵⁴⁹

Sobre aquests dos pilars aflorà i es desenvolupà una capital universitària que es convertí en una de les més importants d'Espanya en molt poc temps, ajudada tant pel fet de ser Barcelona un símbol d'oposició liberal al règim absolutista que representava

⁵⁴⁶ ORIOL, A.M. (1959). *La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII*. Madrid: CSIC Instituto San José de Calasanz. (pàg. 38 i 39). La *Real Cédula* de 23 de setembre de 1718, i per evitar la fuga d'estudiants catalans a Tolosa, establia que els títols expedits per universitats franceses no serien vàlids; també, només d'establerta la Universitat de Cervera i clausurada la de Barcelona, arribaren a oïda del rei les protestes de la Universitat de Cervera contra el Convent de clergues menors de San Sebastià de Barcelona, el de Sant Domènec de Tortosa i els dels jesuïtes. A Girona, el reial decret que suprimia la Universitat establia que "es mi voluntad que estos se mantengan se mantengan Figueres, la Seu i igualada, els quals entenia que abusaven de les reials Ordres donades que no els permetien ensenyar Filosofia i Moral.

⁵⁴⁷ MARQUÈS, S. (1985). *L'ensenyament a Girona al Segle XVIII*. Girona: Col·legi Universitari de Girona. (pàg. 145 i 156).

⁵⁴⁸ FOLCH, A. (1970). Op. Cit. (pàg. 3)

⁵⁴⁹ TORRENTS, R. (1998). Op. Cit. (pàg. 133).

Cervera, com per la necessitat de seguir una política educativa centralitzadora, de tall francès, en l'àmbit estatal.⁵⁵⁰ Aquesta política, consagrada en la legislació educativa (amb el Pla Pidal de 1845 i la Llei d'instrucció pública de Moyano de 1857), és centralitzadora tant per la influència francesa com per la necessitat d'organitzar i vertebrar un Estat oposat a l'existent en l'antic règim.⁵⁵¹

A més, Barcelona, a mesura que avançava el segle XIX, es va saber posicionar com a institució de prestigi (amb figures tan notables com Milà i Fontanals, Duran i Bas i Llorens i Barba), la qual entenia que havia de jugar un paper actiu contra els "excessos" més socialitzants del pensament liberal.⁵⁵²

Totes aquestes circumstàncies van fer que Barcelona se sabés convertir en beneficiària del centralisme universitari liberal, i en el curs 1866-1867 la Universitat ja era la segona universitat en nombre d'estudiants (en tenia 1.694 davant dels 5.707 de la de Madrid, o dels 1.129 de la de Valladolid).⁵⁵³ En aquest context, el 1870 va aparèixer la Universitat Lliure de Girona, la qual, com qualsevol altre establiment educatiu del districte universitari català, estava sota la dependència de la Universitat de Barcelona, que era la universitat de districte.

El districte universitari estava regulat en l'article 138 del Pla Pidal, de 1845,⁵⁵⁴ el qual havia establert que *"el efecto de la incorporación de los Institutos y demás establecimientos de enseñanza, y para cualquier otro fin que en lo sucesivo estime el Gobierno útil y conveniente, se dividirá el territorio de la península e islas adyacentes en tantos distritos cuantas son las Universidades que quedan existentes, considerándose como cabeza de cada uno de aquéllos la Universidad respectiva"*. Els deu districtes universitaris van venir fixats per l'article 8 del decret de 23 d'octubre de 1845 i van quedar consagrats en l'article 127 de la Llei Moyano, de 1857, d'instrucció pública. L'article 259 de la Llei Moyano establí *"Distrito de Barcelona. Comprenderá las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida, Tarragona é Islas Baleares"*.

Les funcions de la universitat de districte, en relació amb les universitats lliures, foren poc precises fins a l'ordre de 14 de setembre de 1869. Fins a aquell moment, l'aplicació de l'article 12 del decret de 21 d'octubre de 1868, que permetia a ajuntaments i

⁵⁵⁰ PUIGVERT, J. M^a. (2003). Op. Cit. (pàg 206)

⁵⁵¹ PUELLES, M. (1988). Op. Cit. (pàg. 27)

⁵⁵² ANGLASELL, R. (1862). Op. Cit. (pàg. 11).

⁵⁵³ Anuario Estadístico de España. Anuario 1866-1867. Alumnos concurrentes en el curso académico de 1866-67. Dirección General de Estadística. Madrid: Establecimiento tipográfico de M.Minuesa. (pàg. 506).

⁵⁵⁴ Real decreto aprobando el Plan General de estudios de 17 de septiembre de 1845.

Diputacions crear establiments d'ensenyament, s'havia fet a la llum del que havia establert en la llei d'instrucció pública, de 1857 i el *reglament* d'universitats de 1859,⁵⁵⁵ els quals no tenien previst que es poguessin crear altres establiments universitaris dins del mateix districte universitari (de manera genèrica només l'article Art. 260 de la llei d'instrucció pública de 1857, feia referència al fet que *"en cada distrito universitario habrá un Rector, Jefe inmediato de la Universidad respectiva, y superior de todos los Establecimientos de Instrucción pública que haya en él"*).

Tanmateix, en el moment de creació de la Universitat Lliure de Girona ja havia sortit publicada l'ordre de 14 de setembre de 1869 *"dictando varias disposiciones relativas a los efectos legales de la enseñanza en los establecimientos libres creados en virtud de la autorización concedida a las Diputaciones y Ayuntamientos por Decreto de 14 de Enero último"*. En aquesta ordre s'establia, de manera força taxativa, que els rectors de les universitats de districte havien de vetllar escrupolosament per tal que els exercicis i les qualificacions de les universitats lliures es fessin de la mateixa manera que els de les universitats oficials; que en els títols es consignés que s'han emès per un establiment lliure; que es fessin públics els plans d'estudi i la plantilla del professorat i que els llibres es portessin de la mateixa manera que en els establiments oficials. A més, havien de vetllar per tal que les universitats lliures fossin finançades pel pressupost municipal i no pels ingressos, que les assignatures fossin les mateixes que les de les universitats oficials i que la formació dels jurats d'exàmens es fes de la mateixa manera que en les universitats oficials.

Veiem, doncs, com a partir de setembre de 1869 es demanava una major intervenció de la universitat de districte, lluny de l'esperit de llibertat que respirava el decret de 21 d'octubre de 1868.

A Barcelona, hi havia, a més, un sector d'opinió important, amb alguns càrrecs acadèmics, que pensava que hi havia massa universitats i que amb quatre establiments d'educació superior, ben guarnits, ja n'hi hauria prou per a tot l'Estat, si ens atenim a raons de tipus econòmic:⁵⁵⁶

Si no lo tomáis a mal os diré, señores, que en nuestra España, según mi modo de ver, solo debieran existir cuatro universidades, completas y dotadas de todos los elementos necesarios para la enseñanza de todas las ciencias, artes o

⁵⁵⁵ Reglamento de las Universidades del Reino aprobado por S.M. en 22 de mayo de 1859. Madrid: Imprenta Nacional.

⁵⁵⁶ VERGES, F. (1872). Op. Cit. (pàgs. 19 i 20).

industrias en sus respectivos ramos: los catedráticos debieran disfrutar el sueldo desde 24 a 50.000 reales, pero en cambio debieran dedicar toda su actividad a beneficio de la escuela. Así pudiéramos esperar que las ciencias y artes se pondrían entre nosotros al nivel que alcanzan en las naciones más adelantadas, cuando ahora, preciso es confesarlo, generalmente aprendemos por tradición y de segunda mano.

Finalment, cal recordar que, tal com es veu en el capítol en què es tracta el finançament, la Universitat Lliure de Girona era competidora directa de la Universitat de Barcelona. Per a la seva subsistència econòmica, Girona comptava amb les matrícules d'alumnes d'altres llocs de Catalunya, que tenien previst d'anar a la Universitat de Barcelona, i això, en un moment de greu crisi econòmica, era vist com una amenaça per a la Universitat de Barcelona.

La Universitat Lliure de Girona, bé fos pel paper que el govern li feia fer des de l'ordre de 14 de setembre de 1869, bé fos per raons de tipus ideològic o econòmic, de seguida fou vista amb reticència per la Universitat de Barcelona i per això es van crear nombroses malfiances. Un exemple el trobem en els moments inicials de restauració de la Universitat, en el recurs que l'alcalde de Girona va interposar davant del *Ministerio de Fomento* contra la resolució de Bergnes de no autoritzar la creació de la Universitat:⁵⁵⁷

La providencia del rector de la Universidad de Barcelona es a todas luces injusta y revela hasta cierto punto el espíritu egoísta que preside a las relaciones de la orgullosa ciudad de los condes con sus hermanas. VE se convencerá de ello si se digna prestar su ilustrada atención a las razones siguientes.

Un altre exemple el trobem en els moments de la "visita" que va acabar amb el tancament de la Universitat, és una carta que remet el secretari general de la Universitat al secretari municipal:⁵⁵⁸

El rector de Barcelona puede enterarse de si los catedráticos son legales. Si se enseña bien o mal, y cuanto atañe a la instrucción, pero nada tiene que ver en sí el ayuntamiento da tanto o cuanto a los profesores.

⁵⁵⁷ AMGi Secció XII I Lligall 16. Una de les minuts que tenim del Recurs al Ministre de *Fomento* per la la denegació d'obertura negativa de Bergnes de 20-3-1870.

⁵⁵⁸ AMGi Secció XII I Lligall 16. carta de Pedro Balart al Sr. d. Julián de Chia de 3-6-1874.

Asimismo yo la cuestión que se ventila; y el Ayuntamiento debe cerciorarse de la autorización que tiene el Rector de Barcelona para entrometerse en la parte económica de la Universidad libre de Gerona. Es mucha la ambición de Barcelona; yo creo que quisiera tragarse toda Cataluña.

7.3. LES NORMES D'ORGANITZACIÓ I FUNCIONAMENT DE LA UNIVERSITAT

7.3.1. La feblesa de les bases constitutives

La Universitat Lliure de Girona va ser creada per acord del Ple de 29 de novembre de 1869 gràcies a l'esperit liberal i descentralitzador del decret de 14 d'octubre de 1868 i amb les bases següents:

Primera. El excelentísimo ayuntamiento de Gerona crea una universidad libre con arreglo a las disposiciones del gobierno sobre la materia y cuyo objeto es el progreso y la difusión racionales de las ciencias, variando el número de sus enseñanzas según las condiciones de las épocas y la cuantía de los recursos pecuniarios.

Segunda. Una universidad es sucesora en todos los derechos y facultades de la que mediante la autoridad Real y la Pontificia fundaron los antiguos jurados de Gerona, estableciéndose al efecto en el mismo local de la antigua escuela.

Tercera. Los recursos con que cuenta la universidad son los debidos a las matrículas y a los grados de la misma, según lo que sobre el particular se dispone por el gobierno de la nación en el artículo noveno de un decreto de 14 de enero último.

Cuarta. Por ahora los catedráticos serán nombrados por el excelentísimo ayuntamiento a propuesta en terna del rector que sea elegido por la corporación. Más adelante, cuando ocurran vacantes, el nombramiento se verificará por el mismo cuerpo, previa la oportuna oposición.

Quinta. Por ahora no se fija sueldo a los profesores ni al rector, pues harán suyos los ingresos de la universidad con la condición de tener que sufragar todos los gastos de la escuela

Aquestes bases calia entendre que s'aplicaven dins el marc normatiu vigent del moment, és a dir, el constituït primerament pels decrets de 14 i 21 d'octubre de 1868,

que regulaven la nova llibertat d'ensenyament i en tot allò que no se'ls oposés (que era la immensa majoria de coses) la llei d'instrucció pública de 1857 i el reglament d'universitats de 1859. Aquestes normatives mantenien vigent el règim de disposicions respecte dels òrgans personals i col·legiats de les universitats, els catedràtics i dependents, els alumnes i els graus. També es va conservar íntegra l'estructura d'administració educativa (basada en el Ministeri i les delegacions a la *Dirección General de Instrucción Pública* i la Universidad Central i les universitats de districte), menys pel que fa al *Consejo de Instrucción Pública*.⁵⁵⁹

La legislació universitària del Sexenni, si bé podia estar més preparada per incorporar les novetats derivades de la llibertat de càtedra i menys per a les derivades del fet que l'alumne pogués estudiar lliurement i ser reconegut acadèmicament, no ho estava gens per regular les relacions que havien de tenir entre ells, els rectors de les universitat lliures, els municipis i les universitats oficials de districte. Una prova d'això ho és que de les cinc bases constitutives de la Universitat Lliure de Girona, quatre no tingueren eficàcia.

La segona base, referent al caràcter d'hereva històrica de la Universitat Reial i Pontifícia, ja era anunciada en les paraules de l'alcalde al Ple de 29 de novembre de 1869:

Hizo luego presente el derecho que tiene esta ciudad a ser reintegrada en la posesión del real privilegio que le fue concedido en nueve de marzo de 1446 para atender universidad ó sea enseñanza de toda clase de ciencias, y para concebir los grados correspondientes a las carreras que en ella se cursan, como lo había tenido hasta el año 1717, época de triste recordación, en que fue suprimida por Felipe quinto dicha universidad al igual que las de Barcelona y Lérida.

Tot i els esforços que es feren per tal que la Universitat tornés a ocupar l'edifici de les Àligues, com a símbol de la seva continuïtat històrica, el rectorat de Bergnes en cap moment li va reconèixer drets successoris. Al contrari, un episodi que per a nosaltres és especialment simbòlic d'aquesta negativa és el del rector de districte que va prohibir fer servir un segell de la Universitat de Girona en el qual no hi apareixia el qualificatiu de lliure:⁵⁶⁰

⁵⁵⁹ *Decreto de 10 de octubre de 1868 disolviendo el Consejo de Instrucción Pública*. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 285).

⁵⁶⁰ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la de Girona de 5-10-1872.

Habiendo alguna escuela oficial llamado la atención de este rectorado sobre no tenerse en el sello de la Universidad la palabra libre y preguntando si deberían despacharse los documentos de su procedencia, he acordado advertirle a V para los efectos convenientes debiendo manifestarle que hallo justa la observación, y más después de la real orden de 27 de agosto último cuyo espíritu indica que en los sellos de las escuelas libres no puede omitirse aquel calificativo, que los distinguen de las escuelas oficiales. Para evitar todo incidente desagradable sobre este particular no dudo que V. con su buen criterio dispondrá que se modifique el sello en dicho sentido.

Tampoc no hem trobat notícies del resultat de les gestions efectuades pel rector Viñas en què demanava la validesa canònica dels graus de la Universitat.⁵⁶¹

La tercera base, que feia referència als recursos amb què podia comptar la Universitat (matrícules i graus) i la cinquena, que feia referència a les despeses del professorat, no van arribar amb el seu redactat inicial ni a la inauguració de la Universitat. El 15 de setembre, després que Bergnes no autoritzés l'establiment de la Universitat perquè entenia que no es complia en el pressupost el que preveia la disposició segona de l'Ordre de 14 de setembre de 1869, en sessió del Ple consistorial del 15 de setembre de 1870, es va llegir el projecte de Bases de la Universitat i s'acordà que la Comissió de Comptabilitat l'ajustés als requeriments del pressupost municipal.⁵⁶²

Leyóse el proyecto de las bases formadas por el Claustro de la Universidad Libre de Gerona para la organización del personal y para la administración económica de aquél establecimiento, y se acordó que la Comisión de Contabilidad las modifique arreglándolas de modo que estén relacionadas y en perfecta armonía por lo que toca a la parte administrativa con el sistema de contabilidad por que se rige este Ayuntamiento toda vez que los gastos y los ingresos de aquella escuela se hallan embebidos en el presupuesto municipal, debiendo someterse nuevamente dicho proyecto luego de modificado en tal sentido a la definitiva aprobación del cabildo.

Finalment, la base quarta establia que els catedràtics serien nomenats per oposició. Tot i això, el primer de setembre de 1872, el rector Viñas oficiava a l'alcalde i li

⁵⁶¹ AMGí Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Carta de 13-12-1870 del rector al "Nuncio de Su Santidad en España pidiendo la validez canónica de los grados de esta Universidad".

⁵⁶² AMGí Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 15-9-1870.

demanava que el concurs de les càtedres de *Literatura Latina*, *Farmacía Química Orgánica* i *Reconocimiento de Materia Farmacéutica* es fessin per concurs, i no per oposició, ateses les circumstàncies precàries de l'escola.⁵⁶³

Aquesta qüestió va ser motiu de la polèmica que com hem vist va comportar la dimissió del rector Viñas. El cas és, però, que un cop l'Ajuntament va haver resolt que el sistema selectiu havia de ser per oposició, tal com deien les bases, el rector Viñas insistí en el sistema de concurs, *"en vista ...el estado precario de la escuela hace del todo imposible ir al medio de oposición...pues un concurso formal ofrece todas las garantías de la oposición sin los inconvenientes de ésta"*.⁵⁶⁴ Al final, les places foren cobertes interinament i no es va convocar l'oposició, tal com estableixen les bases constitutives de la Universitat.

7.3.2. L'absència d'un reglament de règim intern

Segons l'article 2 del reglament d'universitats de 1859, els rectors havien de confeir el reglament interior de la Universitat que dirigien, i havien d'eleva-lo al govern per a la seva aprovació, amb la possibilitat d'aplicar-lo de manera provisional.

A banda de ser una obligació que havia de complir el rector, disposar d'un reglament hagués estat especialment valuós per a la Universitat Lliure de Girona: per una part, l'hagués dotat d'un marc regulador en un moment d'absència normativa dels nous establiments universitaris municipals lliures i, per l'altra, hagués servit per poder definir les particularitats de l'ensenyament lliure que no contemplava explícitament la normativa que anava sorgint durant el Sexenni (bàsicament el decret de 21 d'octubre de 1868, i la secció 2 del títol segon del reglament d'universitats de 1859) .

El rector i el consistori compartien la necessitat de disposar d'aquest reglament interior perquè, només de ser nomenat rector, Viñas ja informava l'Ajuntament que hi estava treballant: *"Este rectorado se ocupa ya de lo relativo al reglamento de régimen interior de la futura escuela para cuya obra se ha esmerado en buscar cuantos datos puedan estimarse necesarios"*.⁵⁶⁵

⁵⁶³ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de 1-9-1872.

⁵⁶⁴ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de 2-10-1872.

⁵⁶⁵ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 4-1-1870.

Aquesta necessitat l'expressava Viñas en la seva acceptació del càrrec de rector:⁵⁶⁶

Acerca de la formación del reglamento interior de la Escuela y al objeto de que sea acertado, me atrevo a esperar que VE dará las órdenes oportunas para que mediante recibo, se me faciliten los documentos del Archivo y Secretaria que sean necesarios. VE no ignora que el porvenir de la Universidad se cifra en que parezca a los ojos del público como sucesora de la que establecieron los Jurados en el siglo XV. Debe, pues, el reglamento de la Escuela ser obra de un estudio concienzudo de la historia y de los intereses actuales, para el cual se cuenta, por otra parte, con los buenos oficios y utilísimos consejos de las demás universidades libres que se han planteado ya en España, habiendo la de Vitoria manifestado sobre el particular bellísimos sentimientos que la honran mucho.

En certa manera, en aquest text veiem com el rector Viñas volia fer entroncar la Universitat Lliure amb l'Estudi General mitjançant el seu reglament, el qual havia de ser el successor dels antics Estatuts de l'Estudi General; aquests estatuts, creats pels jurats, pel Consell General i per la Junta d'Estudis, eren els que donaven entitat jurídica pròpia a l'Estudi, i n'establien el govern. Ara, es pretenia que el reglament de règim intern funcionés de forma anàloga.

Una de les primeres coses que havia fet Viñas era enviar cartes als rectors de les universitats lliures de Vitòria i Múrcia, per demanar-los còpia dels seus reglaments de règim interior,⁵⁶⁷ però altres circumstàncies com la denegació inicial de l'establiment de la Universitat el van mantenir allunyat de la feina de confecció del reglament. No ens consta que ni Vitòria ni Múrcia enviessin el seu reglament.⁵⁶⁸

No va ser fins a finals de 1870, ja inaugurat el curs, que el rector Viñas no es va posar a fer el reglament. D'aquesta manera, Viñas va constituir el 23 de novembre de 1870 una comissió per a la formació del reglament interior de la Universitat. N'era president Manuel Catalá, secretari Pius Pi i vocals Lluís Jener i Joan Almeda.⁵⁶⁹ Viñas va intentar aconseguir tants reglaments com va poder, i va enviar nombroses sol·licituds: a la

⁵⁶⁶ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 9-1-1870.

⁵⁶⁷ AMGI Secció XII.1 Lligall 15. Cartes del rector als rectors de les universitats lliures de Vitoria i Murcia de 30-12-1869.

⁵⁶⁸ AMGI Secció XII.1 Lligall 15. Cartes del rector adjunt de la *Universidad Libre de Vitoria* al rector de 3-1-1870: "Me es imposible por el momento remitir a V el reglamento interior de esta Universidad que formado ya por el Claustro de Profesores está aún pendiente de la aprobación del MI Municipio, y del cual remitiré a V un ejemplar tan luego como se imprima".

⁵⁶⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Oficis de nomenament de 23-11-1870.

Universitat de Barcelona, a la Universidad Central, a la de Vitòria, Oñate i Múrcia, a la de Granada, Salamanca, Saragossa, Valladolid, València, Santiago i Sevilla.⁵⁷⁰

Només es van rebre, però, reglaments de la Universidad Central, el 3 de gener de 1871, de la de Universidad de Granada, el 7 de gener de 1871, de la Universidad Libre de Vitoria, el 2 de febrer de 1871, i de la Universidad de Santiago, el 9 de febrer 1871, els quals es remeteren a la Comissió delegada. No es va fer, però, la redacció en aquell moment, i no tornem a tenir-ne notícies fins un any i mig més tard, moment en què es va lamentar no haver pogut disposar d'aquest reglament.

Efectivament, el 10 d'octubre de 1872, una comissió de regidors formada per Ignasi Vallés, Josep Jubert i Pere Quera, i amb ocasió del sistema de provisió de les places de professorat, va preguntar al rector Viñas si la Universitat es regia per un reglament de règim interior, cosa a la qual Manuel Viñas va respondre negativament.⁵⁷¹

Si un reglament de règim interior hagués determinat el sistema selectiu (concurs o oposició), de ben segur que no s'hauria produït la diferència d'opinions entre rector i consistori, que va acabar amb la crisi i amb la dimissió definitiva de Viñas. Per aquesta raó, tot just nomenat el nou rector, la primera cosa que l'ocupà va ser l'elaboració d'aquest reglament.

La dimissió de Viñas va ser vista com la conseqüència d'un greu problema competencial entre el consistori i el rectorat que afectava molt seriosament el govern de la Universitat. Per això, només d'acceptar el nomenament de rector, Emili Danis va fixar com la primera de les seves prioritats la formació del reglament:⁵⁷²

Encargado pues de la inmediata dirección de este establecimiento, considero como la primera de las necesidades para su buen régimen y realización de aquellos propósitos, la formación de un reglamento interior en el que se determinen las atribuciones de esa Excma. Corporación, del personal encargado del gobierno y administración de la Escuela y del Claustro de Catedráticos para que conocido el círculo de acción de cada uno se corten en lo sucesivo cuestiones de competencia que siempre redundan en perjuicio de la marcha regular y sosegada de que deben dar ejemplo los establecimientos de enseñanza. Contando con la confianza que VE se ha dignado dispensarme

⁵⁷⁰ AMGI Secció XII.1 Lligall 15. Diferents oficis de 24-9-1870, 28-11-1870 i 13-12-1870.

⁵⁷¹ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit dels regidors Jubert, Vallés i Quera a l'alcalde de 10-10-1872.

⁵⁷² AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Carta del rector a l'alcalde de 30-11-1872.

espero que convencida esa Excma. corporación de aquella necesidad se servirá acordar la formación de dicho Reglamento Interior encargando la preparación del proyecto a una comisión del seno de la Universidad compuesta del Rector, Vicerrector, Decanos de las facultades y el Secretario General como medio más seguro para orillar las dificultades y rivalidades; y una vez preparado dicho trabajo, aprobarlo con las modificaciones que en su superior ilustración y celo por el fomento y buen régimen del establecimiento considere oportunas. Lo que tengo el honor de manifestar a VE en contestación a su atenta comunicación de VE del actual esperando la orden de VE para disponer lo conveniente a fin de que se proceda con actividad a la formación del proyecto de reglamento, si se digna VE aceptar las indicaciones de este Rectorado.

L'Ajuntament va contestar que donava suport a la idea, i va suggerir els membres que havien de formar part de la Comissió Universitària, la qual havia d'elaborar el reglament, a més de designar una altra comissió municipal que l'ajudés en la seva confecció:⁵⁷³

Aplaude este Ayuntamiento los celosos propósitos manifestados por VI en su atento oficio de 30 del pasado y deseoso de coadyuvar al interesante objeto a que VI se dirige, ha resuelto autorizar a VI para que en unión de los Sres. Vicerrector, decanos de ambas facultades y secretario General se ocupe de formar su proyecto de Reglamento de Régimen Interior de esa Universidad en el que se determinen las atribuciones del Ayuntamiento bajo el triple carácter de fundador, patrono y sostenedor de aquella escuela, las del personal encargado del gobierno, y administración de la misma, y las del Claustro de Catedráticos que de ella dependen; y a fin de facilitar en cuanto sea posible el más pronto y acertado desempeño de este importante trabajo, se ha resuelto comisionar a los Concejales D. Esteban Muxach, D. Pedro Quera, D. Ignacio Vallés, D. Sisleno Pujol y D. Juan Vicente para que faciliten a esa comisión universitaria las noticias que puedan convenirles y responder a las dudas que sobre ciertos y determinados puntos ... su carácter meramente confidenciales; todo sin perjuicio de lo que el susodicho proyecto de Reglamento acuerde este ayuntamiento de mi presidencia.

Segons el llibre registre de comunicacions municipal, un dia abans, el 30 de novembre de 1872, ja havien sortit les comunicacions al vicerector, degans i secretari general,

⁵⁷³ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Carta del rector a l'alcalde de 1-12-1872.

que els van dir que havien estat nomenats per formar part de la Comissió que havia d'elaborar el reglament de règim intern.⁵⁷⁴

En qualsevol cas, però, tampoc van tenir èxit els intents de fer un reglament amb Daunis com a rector, la qual cosa mostra la dificultat de trobar el consens suficient per elaborar una norma d'aquesta importància.

7.4. RECTOR, VICERECTOR I SECRETARI GENERAL

Seguint la sistemàtica tradicional de divisió dels òrgans representatius de les universitats, els òrgans unipersonals de la Universitat Lliure de Girona eren el rector, el vicerector, el secretari general i els degans. En els òrgans col·legiats, hi havia el Consell universitari, el Claustre de cada facultat i el Claustre General.

En aquest apartat, analitzarem aquests òrgans unipersonals de govern de la Universitat Lliure de Girona, i a continuació ho farem amb els degans i les facultats, i la resta d'òrgans col·legiats (el Consell universitari i el Claustre).

Els membres dels òrgans unipersonals de la Universitat Lliure de Girona foren ocupats de la manera següent:

Quadre d'òrgans unipersonals de la Universitat

CURS	RECTOR	VICERECTOR	SECRETARI GENERAL
1870-1871	Manuel Viñas i Graugés	Salvador Quintana i Puig	Ignasi Bordons i Portella
1871-1872	Manuel Viñas i Graugés	Salvador Quintana i Puig	Ignasi Bordons i Portella Josep Perramón i Oliva (25-4-72)
1872-1873	Manuel Viñas i Graugés Josep Vila i Bernedas (23-11-72) Emili Danis i Lapuente (26-11-72)	Salvador Quintana i Puig Casimir Viñolas i Saladrigas (26-11-72)	Josep Perramón i Oliva Ignasi Bordons i Portella (23-12-72)
1873-1874	Emili Danis i Lapuente	Casimir Viñolas i Saladrigas	Pere Balart i Oliver (30-1-74)

Font: Elaboració pròpia

⁵⁷⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Registre dels oficis de 30-11-1872.

7.4.1. El rector

Manuel Viñas fou proposat per ser el primer rector de la Universitat en la sessió del Ple consistorial de 3 de gener de 1870 per *“las relevantes cualidades de aptitud y moralidad que le distinguen”*; se li va reconèixer *“ser el iniciador de la idea de la fundación de dicha universidad, y uno de los que con más celo y decisión está trabajando para hacerla realizable”*, i se li atorgaren els més amplis poders (*“se le cometa el encargo de disponer lo conveniente a la organización y régimen interior del mismo establecimiento”*).⁵⁷⁵ Viñas acceptà el càrrec formalment en l'ofici de 9 de gener de 1870.⁵⁷⁶

Les funcions i competències que tenia el rector d'una universitat lliure no eren massa clares. La regulació jurídica de la figura del rector al llarg del segle XIX ha anat des del *Plan Calomarde* de 1824, en què el Claustre designava una terna de vuit compromissaris que remetia al monarca per a l'elecció de rector,⁵⁷⁷ fins a ser un càrrec polític elegit pel govern com a representant de l'administració en el Pla Pidal de 1845. En Paraules d'Antonio Gil de Zárate, *“antes (de 1845) eran sólo los representantes de las escuelas para entenderse con el Gobierno; ahora son los representantes del mismo gobierno encargados por éste de la administración de las escuelas”*.⁵⁷⁸ No obstant això, amb regulacions posteriors es volgué que el rector no deixés de ser una figura acadèmica: se li va demanar que fos doctor per aquelles persones que accedissin al càrrec per primera vegada (des del Pla de Pastor Díaz de 1847),⁵⁷⁹ i es preveié la reserva de lloc al rector quan deixés el càrrec i tornés a fer de professor (la llei general d'instrucció pública de 1857 és la que ho regulà amb precisió, en els articles 260 a 265).

Durant el Sexenni Revolucionari també va canviar la regulació legal del rector. El decret de 21 d'octubre de 1868 va establir definitivament que el rector seria nomenat pel govern d'entre els catedràtics de la Universitat, i que la retribució addicional que tindrien seria de 600 escuts. Una altra novetat del decret era que corresponia als rectors d'expedir els títols, això en línia de la descentralització educativa que pretenien els liberals. En aquest període, es va presentar fins i tot una proposició de llei, pel

⁵⁷⁵ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 3-1-1870.

⁵⁷⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 9-1-1870.

⁵⁷⁷ Real decreto sobre el Plan general de estudios del reino, que va inserto a continuación Decretos del Rey Nuestro Señor Don Fernando VII, y Reales Ordenes, Resoluciones y Reglamentos Generales expedidos por las Secretarías del Despacho Universal y Consejos de S.M. Madrid: Imprenta Real. (1834). Vol. 9. (pàg. 275).

⁵⁷⁸ GIL DE ZARATE, A. (1855). *De la instrucción pública en España*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos.

⁵⁷⁹ Real Decreto modificando el Plan de Estudios de 17-9-1845. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 41. (pàg 316). Article 108.

diputat Jose Mª Labra, que no reeixí i segons la qual el nomenament dels rectors i de la resta d'òrgans unipersonals era fet pel Claustre bianualment.⁵⁸⁰

Les funcions del rector de les universitats les fixava l'article 1 del reglament d'universitats, el qual establia que corresponia al rector, entre altres funcions:

La vigilancia de las órdenes de la superioridad, así como todas las disposiciones y reglamentos que se dictasen desde la misma; la toma de decisiones para conservar la disciplina, tanto por parte del profesorado como por el alumnado y los demás dependientes; el cuidado de que las condiciones de la enseñanza fuesen las adecuadas; la convocatoria y presidencia de los claustros y consejos universitarios, así como la presidencia de los ejercicios literarios, y la concesión de grados; el nombramiento del profesorado que hubiere de representar a la universidad en los actos a que fuese invitado; la propuesta al gobierno de los cargos oportunos, según Ley; el nombramiento de los empleados cuyo sueldo no superase los 4.000 reales, así como su distribución en los cargos que hubieran de desempeñar; la autorización de las certificaciones que se expidieran en la Secretaría General; y la dirección de la economía de la Universidad.

Una de les funcions que recollia l'article 2 del reglament de 1859, i la llei Moyano, era la de formar el reglament de règim interior, el qual havia d'aprovar el govern. Aquesta funció, com ja hem exposat, era de gran importància a la Universitat Lliure de Girona, ja que el reglament havia de donar estabilitat a les relacions de la Universitat amb la de Barcelona (com a autoritat administrativa del districte) i amb el seu patró, l'Ajuntament.

Inicialment el rectorat de la Universitat Lliure de Girona va estar ocupat a establir relacions amb altres institucions germanes a fi de compartir el coneixement i fomentar llaços de cooperació. Aquestes relacions eren especialment importants en un moment en què la indefinició legal derivada de la novetat de la llibertat d'ensenyament i de la descentralització educativa donava un ampli marge per a la interpretació i la discrecionalitat política. Un dels resultats d'aquestes relacions el trobem expressat en la declaració del rector de la *Universidad Libre de Murcia*:⁵⁸¹

⁵⁸⁰ Diario de las sesiones de cortes: Congreso de los Diputados: legislatura de 1871, (esta legislatura dió principio en 3 de abril de 1871, y terminó en 6 de enero de 1872). Madrid: Imprenta de J.A. García, 1872. Apèndix de la sessió del 11 de novembre de 1871. Vol. 5. (pàg. 1 de l'apèndix i 3585 del vol.).

⁵⁸¹ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Carta de 5-2-1870 del rector de la *Universidad Libre de Murcia* al de la de Girona.

Acabo de ser elegido y designado aún cuando inmerecidamente por los electores de esta circunscripción para que en el cuerpo legislativo les represente. Ahora bien, a tan elevado cargo sumo otra no menos elevada para mi cual es el de rector de esta Universidad Libre, que quiero y deseo conservar, tanto que a contribución de este pondré el primero para servir a los intereses de la libre enseñanza en las altas esferas donde me lleva el voto y el deseo de mis electores. ... Ruego a VE que comunicándolo a ese dignísimo claustro se sirva considerarme cual compañero suyo y utilizar mis servicios y escasa valía en todo lo que referirse pueda a la enseñanza libre. Dios guarde a V.E muchos años.

Un altre exemple el trobem en la comunicació del rector Viñas a l'alcalde, en què expressa com les gestions del rector de la Universidad Libre de Vitoria es podien aprofitar a la Universitat gironina en una qüestió tan complicada com els drets d'examen:⁵⁸²

El Rector de Vitoria, que se encuentra en Madrid, me da cuenta de las gestiones que se hacen para lo que forma el contenido del oficio, y me pide la exposición que solicito del Ayuntamiento. Es una cuestión vital para esta Universidad y por lo tanto conviene que el Excmo. Ayuntamiento no la mire con indiferencia: El Sr. Pérez está enterado ya de ella; háblele V y sobretodo que sea en la sesión próxima porque no puede perderse tiempo, según dice el Sr. Rector de Vitoria, antiguo oficial del ministerio de Gracia y Justicia. No puedo hablar a V porque salgo para Palamós. Suyo afmo”.

Foren rectors de la Universitat primer Manuel Viñas; després, interinament, el degà de Farmàcia Josep Vila, i, finalment, Emili Danis. Al jove rector fundacional és a qui es deu l'esperit emprenedor que va permetre la restauració dels estudis universitaris a Girona, i així li va ser reconegut en reiterades ocasions pel consistori.⁵⁸³ Des de bon principi, va haver d'enfrontar-se amb les reticències de la universitat de districte en relació amb la creació de la Universitat.

Si bé Viñas va aconseguir la creació de la Universitat i que s'hi instaressin els estudis de Dret i Farmàcia, la manca de coincidència política amb l'Ajuntament (pel

⁵⁸² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 10-4-1871.

⁵⁸³ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 13-11-1872. Amb ocasió de la dimissió de Viñas, l'alcalde manifesta “La referida universidad se verá privada de la digna dirección de una persona en quien concurre la de haber sido la iniciadora del pensamiento referente a la creación de aquella escuela y a cuyo celo, actividad y planteamiento y el buen régimen de la misma”.

nomenament de professors) va forçar la seva dimissió, la qual fou molt complicada.⁵⁸⁴ Viñas, que tot i el seu temperament havia demostrat la seva capacitat de no posar-se en contra l'Ajuntament i la cúria quan va rebre el rei Amadeu a la Universitat, no va saber calcular els efectes de les influències republicanes a l'Ajuntament i hagué de renunciar al càrrec. Un cop acceptada la seva dimissió, seguí treballant per la Universitat, tant pel seu engrandiment,⁵⁸⁵ com, en els moments més complicats, pel seu manteniment,⁵⁸⁶ malgrat que en algun moment podrà semblar que Viñas havia vinculat el seu futur personal al dret a existir de la mateixa Universitat.⁵⁸⁷

Les figures del rector de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Lliure de Girona eren ben diferents. Quan el 31 de gener de 1870 el jove rector Manuel Viñas, de prop de trenta anys decidí anar a Barcelona a tramitar l'autorització de la Universitat es va trobar un Antoni Bergnes que vorejava els setanta. Raons de tipus ideològic (fruit de l'evolució que després explicarem), situaven Bergnes molt lluny dels postulats de Ruiz Zorrilla en matèria de descentralització educativa i de llibertat d'ensenyament.⁵⁸⁸

A més, però, les diferències personals i polítiques del rector de la Universitat Lliure de Girona, Manuel Viñas, amb el rector de la Universitat de Barcelona, Antoni Bergnes de las Casas, podien haver incidit tant en les dificultats inicials de creació de la Universitat

⁵⁸⁴ AMGI Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 13-11-1872. En la mateixa, s'hi manifesta: *"lo enojoso del tema" L'alcalde va manifestar "el deplorable resultado que ha traído la enojosa cuestión... de no fácil arreglo"*.

⁵⁸⁵ AMGI Secció XII.1 Lligall 15. Ofici de 4-2-1874 pel que el rector encarrega a Manuel Viñas i Pere Balart, que ho accepten, la possible incorporació del fons de la Biblioteca de l'Institut.

⁵⁸⁶ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de la Universitat de Barcelona Antoni Bergnes de 30-5-1874: *"ha resuelto este ayuntamiento que el infrascrito Alcalde en unión de una comisión del Claustro de aquel establecimiento, compuesta de los Sres. catedráticos del mismo D Manuel Viñas, D Narciso Rigau y D Narciso Xifra pasen a personarse con VI a fin de exponer las oportunas consideraciones acerca del referido acto de visita y gestionar lo conveniente para que del resultado de ella no sea decretada la clausura del expresado establecimiento"*.

⁵⁸⁷ El 16-11-1872 Manuel Viñas enviava una carta al Secretari de l'Ajuntament Julián de Chia en què li deia *"Muy señor mío y amigo: desearía saber en qué estado se encuentra mi renuncia al cargo de rector, y que deseo se despache pronto porque no quiero desempeñarlo más. Adjunto remito a V. un número de cierto periódico que recibí por correo. En él vera V. cuál es el concepto de que gozamos en Gerona y si tenía razón cuando deseaba que viniera a la Universidad gente acostumbrada a suspender"*. I l'Ofici del rector a l'alcalde de 17-11-1872 li deia *"Tengo la alta honra de poner en el superior conocimiento de VI mi regreso a esta ciudad luego de haberlo permitido el estado de la vía férrea, y al propio tiempo manifiesto a V que habiendo perdido el prestigio entre los estudiantes a causa de los hechos recientemente ocurridos y que han motivado mi renuncia al cargo, me he abstenido de encargarme del rectorado máxime suponiendo que en esta fecha el Excmo. Ayuntamiento se habrá dignado aceptar la referida renuncia..."*. (Ambdues a AMGI Secció XII.1 Lligall 16).

⁵⁸⁸ BERGNES, A. (1872). *La Verdad Sobre la República Federal: Reseña Histórica de las Repúblicas Federales Antiguas y Modernas, Con Algunas Consideraciones Sobre la Democracia, el Ateísmo, el Absolutismo, El Socialismo, la Popularidad, Etc, Etc*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs. (pàg. 73). *"Según la escuela económica, el gran remedio para mejorar las clases obreras es fundar escuelas y derramar la instrucción en ellas. Sin negar nosotros la utilidad de este medio, creemos que no bastará, y que por más que se las instruya, no por ésto serán más felices, ni mejores, ni más ricas, si el equilibrio de la vida no les ofrece horas de descanso... ; pero en el día, instruir sin mejorar es quemar sin alumbrar; aumentar el número de nociones populares si aumentar su empleo, es embriagar a una turba salvaje dispuesta a pegar fuego al edificio y a perecer debajo de sus ruinas"*.

com en els obstacles que posteriorment hagué de superar (fins i tot la manera com es va practicar la inspecció que culminà amb el seu tancament).

A diferència de la figura moderada de tall conservador que era Viñas,⁵⁸⁹ Bergnes venia d'una família francesa del Rosselló instal·lada a Barcelona i va ser sempre militant de l'ala més extrema del liberalisme constitucionalista (el 1820 va participar en la destrucció de les presons de la Inquisició a Barcelona).⁵⁹⁰ El 1823, amb l'inici de la dècada ominosa, hagué d'exiliar-se a Londres on entrà en contacte amb els quàquers, relació que va mantenir anys després del seu retorn a Barcelona, i que no va tolerar mai un catòlic intransigent com Viñas. Bergnes, a més, va realitzar mitjançant la seva editorial una important activitat difusora de les noves idees de caràcter transformista que s'havien gestat abans de l'aparició de l'obra de Charles Darwin,⁵⁹¹ res més lluny dels temors que tenia Viñas de propagació d'idees contra allò que en aquell moment eren els principis de la Fe.

De totes maneres, Bergnes va experimentar una certa evolució ideològica. Jordi Rubió i Balaguer diu que la constant i contradictòria evolució de la vida política espanyola produí una petjada en temperaments com els de Bergnes, que feu que abandonés les seves posicions polítiques inicials i el deixés més inclinat a la desconfiança que a l'entusiasme.⁵⁹² Això, però, no explicava ni la lloança que va fer a Isabel II, amb la que defensava la bondat del Pla Pidal de 1845,⁵⁹³ ni tampoc que abans de la Revolució, el 4 de gener de 1868, se li concedís la categoria de "*catedrático de término*" sense ser doctor. Més sorprenent resultà, però, que el 1869, després de la Revolució, el govern provisional el nomenés rector de la Universitat i el Claustre el confirmés amb l'aprovació dels isabelins derrotats. No deixa de sorprendre tampoc que el mateix Manuel Ruiz Zorrilla l'exonerés del títol de doctor per ser catedràtic i després rector. Ja s'ha dit que aquest qüestió fou poc rellevant pel poc valor que tingué en aquell temps el títol de doctor,⁵⁹⁴ però el cert és que des de 1847 es demanava aquesta condició a tots els nous rectors.⁵⁹⁵

⁵⁸⁹ La referència biogràfica de Viñas la trobarem en el capítol dedicat al professorat.

⁵⁹⁰ OLIVES, S. (1947). *Bergnes de las Casas: helenista y editor 1801-1879*. Barcelona: CISIC Escuela de Filología. És d'aquesta obra de la que s'ha extret la informació biogràfica d'Antoni Bergnes que es detalla a continuació.

⁵⁹¹ CAMÓS, A. (1998). "Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879). difusor de la cultura científica y del transformismo lamarckista" *Llull*. Vol. 21. (pàg. 651)

⁵⁹² OLIVES, S. (1947). *Op. Cit.* (pàg. 14).

⁵⁹³ BERGNES, A. (1847). *Op. Cit.* (pàg. 21). "*Bien haya pues el gobierno que ha dado este primer paso que dentro algunos años colocará a la nación a la altura de las más adelantadas de Europa, y bien haya de la escelsa Isabel cuyo natalicio estamos hoy día celebrando bajo cuyo cetro se han aventado las tinieblas de la ignorancia, abriendo las puertas del saber, base indestructible de la fuerza y prosperidad de las naciones*".

⁵⁹⁴ OLIVES, S. (1947). *Op. Cit.* (pàg. 44).

⁵⁹⁵ AHGUB Expedient personal d'Antonio Bergnes de las Casas. "*En consideración a las especiales circunstancias que concurren en Don Antonio Bergnes de las Casas, catedrático de la facultad de Filosofía y Letras de esa escuela, y en*

Mentre que Viñas va saber guanyar-se l'amistat d'Isabel II, Bergnes ho feu amb Maria Victòria (la muller d'Amadeu I). Per això segurament Bergnes de las Casas rebé la *Gran Cruz de la Orden de María Victoria*,⁵⁹⁶ i va ser nomenat senador el 1872.

Bergnes va saber demostrar la capacitat d'adaptar-se tant als girs polítics del segle com als moments convulsos de la Revolució de Setembre, i el fet de tenir un perfil tan contraposat al de Viñas no facilitava les relacions entre les dues universitats.

A Manuel Viñas el succeí Emili Danis, després d'un breu interinatge de Josep Vila, però Danis no tenia la menor intenció d'estar al front de la Universitat més temps del que fos estrictament necessari.⁵⁹⁷ Danis hagué de fer front a la successió del rector fundador en un context d'alta inestabilitat política, amb la Revolta Carlina a les portes⁵⁹⁸ i amb rumors persistents que el rei abdicaria i es proclamaria una república federal.⁵⁹⁹

La situació econòmica era dolenta i hagué d'encarar una caiguda de matrícula fruit de la inestabilitat política. Danis va intentar millorar la governabilitat amb la creació del Reglament de règim intern, però tampoc reeixí en l'intent, i va haver de suportar un seguit de rumors que es van propagar als rotatius de l'època sobre la llibertat d'ensenyament a la Universitat Lliure de Girona, com veurem també en l'apartat on ens referim a la llibertat d'ensenyament.⁶⁰⁰

uso de las facultades que me competen , he acordado dispensar de la obligación que se le impuso de recibir el grado de doctor para gozar de las ventajas inherentes a la categoría de término que se le concedió por orden de 4 de enero último, y en su virtud que desde luego entre en el disfrute de las consideración y sueldo que como tal catedrático de término le corresponden. Dios guarde a V muchos años. Madrid 5 de diciembre de 1868. Manuel Ruiz Zorrilla".

⁵⁹⁶ AHGUB Expedient personal de Antoni Bergnes de las Casas. "Excmo. Sr. Telesforo Montejo y Robledo. Barcelona 19 de enero de 1872. *Muy Señor mío: con algún atraso he recibido la credencial que con fecha 21 de diciembre último se sirvió V remitirme anunciándome la grata noticia de haberse dignado SM que dios guarde concederme la gran cruz al Orden civil de Maria Victoria como comprendido en los párrafos tercero y noveno del artículo sexto del reglamento de 18 de julio último. Quedo profundamente reconocido a SM el Rey por la distinción con que me ha honrado y muy obligado a V por haberme propuesto..."*.

⁵⁹⁷ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector interí a l'alcalde de 23-11-1872. "Mis muchas atenciones me permiten sostener por muy poco tiempo y en este concepto ruego se sirva VE proveer cuanto antes en definitiva el Rector..."

⁵⁹⁸ LA LUCHA de 1-12-1872 (pàg. 3). Explica com els voluntaris de la llibertat tenien presa la ciutat per l'amenaça carlina.

⁵⁹⁹ LA LUCHA de 12-2-1873 (pàg. 1). Finalment anunciava que a darrera hora Amadeu I hauria presentat la seva renúncia irrevocable.

⁶⁰⁰ LA LUCHA de 12-3-1873 (pàg. 3) i de 15-3-1873 (pàg. 2)

A finals de 1873, la Guerra Carlina s'apropà a Girona i això va obligar Danis a fer ús de les facultats disciplinàries que tenia conferides per tal que els professors, igual que la resta d'empleats municipals, no abandonessin la ciutat.⁶⁰¹

Finalment, Danis hagué de passar la visita d'inspecció que se saldà amb la clausura de la Universitat, com veurem amb més detall en el capítol del tancament.

7.4.2. El vicerector

Foren vicerectors de la Universitat, primer, Salvador Quintana i Puig, i, a partir del 26 de novembre de 1872, Casimir Viñolas i Saladrigas, que el succeí en el càrrec.

Les funcions dels vicerectors estaven recollides a la llei general d'instrucció pública i al reglament d'universitats de 1859. L'article 265 de la llei establí que:

Para suplir al Rector en vacantes, ausencias y enfermedades, habrá un Vicerrector nombrado por el Rey de entre los Catedráticos de término o ascenso. El Vicerrector percibirá la tercera parte del sueldo señalado al Rector, cuando esté vacante este cargo, y además el haber íntegro que por Catedrático le corresponda: en las demás circunstancias, su destino será meramente honorífico.

En el capítol segon del reglament de 1859 s'especificava que els vicerectors ho eren per delegació del rector i havien de ser autoritzats pel govern (article 7); que havien de tenir les mateixes preeminències i atribucions que els rectors quan els substituïen (article 8), i que a ells els substituïen els degans per ordre d'antiguitat (article 9).

⁶⁰¹ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector als degans de 22-12-1873. "... Al desinterés, celo, imparcialidad y justicia debo añadir la más exquisita provisión y el mayor esmero para evitar que sus actos puedan ser interpretados y den lugar a rumores que siniestramente propagados empañen tan necesarios y relevantes dotes. Semejantes rumores por infundados que sean se han levantado contra esta escuela... coadyuvando al pensamiento de la Corporación Municipal este Rectorado ha determinado en nombre de la misma dictar las siguientes prevenciones...". Prèviament l'Ajuntament l'havia facultat per poder prendre aquestes mesures segons es veu en comunicació de 2-12-1873: L'alcalde informa al rector del següent acord consistorial: "El alcalde presidente, tomó luego la palabra y manifestó que habiéndose propagado ciertos rumores poco favorables al buen concepto de la universidad libre de esta ciudad, y de los cuales se ha hecho eco la prensa periodística de dentro y de fuera de nuestra localidad, debía que para desvanecer ulteriormente sobre este asunto todo género de sospechas y para establecer a unas mejoras beneficiosas al régimen disciplinario de aquel establecimiento de enseñanza, sería conveniente al actual rector del mismo don Emilio Danis, cuyas recomendables dotes de equidad y discreción son bien conocidas, se le revista temporalmente de mayores facultades que las que en la actualidad se le tienen conferidas, y que en tal concepto, consideraba de su deber proponer lo así a la corporación para quien esta tuviese a bien dictar la resolución que estimase procedente".

A Girona, l'únic moment en què el vicerector Salvador Quintana substituï el rector va ser el 31 de gener de 1870, moment en què Viñas es va desplaçar a Barcelona a gestionar davant Bergnes l'autorització per l'establiment de la Universitat.⁶⁰² Les raons per no anomenar Quintana com a substitut poden ser tant la casualitat com el delicat estat de salut del mateix Quintana, o el fet que es tractés d'un conegut neocatòlic. El cas és, però, que Viñas designà Casimir Viñolas com a substitut seu en els moments d'absència.

Així, el 19 de juliol de 1872, el rector Viñas va comunicar a l'alcalde que anava a "*Francia e Italia a fin de visitar establecimientos científicos de otras naciones*", i deia que el substituï el degà de Farmàcia, ja que el vicerector estava de permís. El dia 3 de setembre de 1872 va comunicar que s'absentava de la capital per raons familiars i que el substituïa Casimir Viñolas, ja que el vicerector estava de baixa, i interinament el degà de la Facultat Farmàcia estava ocupat.⁶⁰³ Finalment, quan Viñas dimití, l'Ajuntament va demanar a Quintana que, com a vicerector, es fes càrrec del Rectorat de la Universitat, la qual cosa no acceptà per raons de salut, i a continuació va presentar la dimissió. En el càrrec el succeí el mateix Casimir Viñolas.

La retribució que tenien establerta els vicerectors era una tercera part la del rector i, tot i que l'Ordre de 13 de novembre de 1874 establia que tinguessin la mateixa retribució que el rector, quan el càrrec quedava vacant, fa difícil de pensar que la tresoreria de la Universitat permetés pagar aquesta retribució.

7.4.3. El secretari general

La figura dels secretaris generals de les universitats també estaven regulades per la llei Moyano i el reglament general d'instrucció pública de 1859; i el decret de 9 de novembre de 1868⁶⁰⁴ els va modificar, i va eliminar els requisits al seu accés.

Les seves funcions, tal com venien configurades en el reglament d'universitats, eren:

⁶⁰² AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a alcalde de 31-1-1870.

⁶⁰³ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Comunicacions del rector a l'alcalde de 31-1-1870, 19-7-1872, 3-9-1872 i de 18-9-1872, manifestant el rector en aquesta darrera que "desde el día hoy vuelvo a encargarme del rectorado complaciendo en manifestar a V. que quedo altamente satisfecho del especial celo y notoria inteligencia con que ha desempeñado el cargo durante mi ausencia de esta capital lo que tengo en alta honra de poner en conocimiento de V. a los efectos oportunos"

⁶⁰⁴ Decreto de 9-11-1868 derogando el artículo 266 de la Ley de Instrucción Pública de 1866 y el 77 del Reglamento General de 1859, en los que se marcan las condiciones que han de tener los Secretarios y los Oficiales Primero de las Universidades. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 621).

Dar cuenta al rector de los expedientes que se instruyen en la Universidad; extender actas del claustro ordinario y extraordinario; expedir previa autorización del Rector y con arreglo a los documentos que existan en la oficina, las certificaciones que reclamen los alumnos, las cuales debe autorizar el rector con su visto bueno; llevar los libros de asiento del personal, de profesores y personal administrativo; redactar la memoria anual que el rector debe remitir el mes de Enero de cada año a la dirección General de Instrucción Pública, conforme a las indicaciones y órdenes del Rector.

La necessitat de la Universitat de Girona de tenir un secretari general amb experiència era clau per tenir una Universitat amb capacitat de portar els llibres amb la forma i les condicions de les oficials. Per aquesta raó, Viñas es va mostrar extraordinàriament satisfet quan va saber que podia comptar amb Ignasi Bordons i que es podien pagar els seus honoraris amb el producte de les matrícules.⁶⁰⁵ El 31 de gener de 1858, Bordons va ser nomenat arxiver de la Secretaria General de la Universitat de Barcelona, i després va anar a viure a Girona per raons de tipus mèdic.⁶⁰⁶

Bordons ocupà el càrrec de secretari general de la Universitat Lliure de Girona el 29 de juliol de 1870, i va dimitir del càrrec el 22 d'abril de 1872, després que se li obrís un expedient⁶⁰⁷ i se'l volgués suspendre de funcions (la suspensió quedà sense efecte després que l'Ajuntament s'interessés en el tema).⁶⁰⁸

Un cop Bordons va haver renunciat al càrrec, la qüestió de qui havia d'ocupar la Secretaria General tampoc resultà fàcil: Viñas proposava que ocupés el càrrec un prevere del Claustre de Dret, Josep Perramón, però també s'hi postulava el progressista de la Facultat de Farmàcia, Pere Balart, el qual manifestava que ell, a diferència de Bordons, sí que "compliria l'horari".⁶⁰⁹ El 22 d'abril de 1872, però, es feu efectiva la renúncia de Bordons, del 14 de març de 1872, i el substituí Josep Perramón, tot adduint que era necessari estalviar i que el secretari general també havia de fer classe.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a alcalde de 23-7-1870.

⁶⁰⁶ Vegeu a l'efecte la seva biografia en l'apartat del professorat.

⁶⁰⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 25-11-1871

⁶⁰⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 22-1-1872. Comunicació de Balart a Viñas dient que dimiteix de la seva càtedra de Farmàcia, i que estaria disposat a ocupar la plaça de secretari general si quedés vacant, i que ell sí que compliria l'horari establert de 9 a 12 i de 4 a 5.

⁶⁰⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 20-12-1871

⁶¹⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 22-4-1872. "Secundando lo acordado por este Claustro de realizar economías en el personal de la Escuela, elevo al superior conocimiento de VE que hago dimisión del cargo

El cessament de Bordons com arxiver va ser considerat com una injustícia pels diaris liberals, i es va fer la lectura que d'aquesta dimissió en sortien beneficiats els republicans Josep Maria Loperena i Artur Vinardell.⁶¹¹ Semblava, doncs, que a la Universitat s'instal·lava una certa política de pinça entre els sectors catòlics més intransigents i els republicans a fi de fer fora un personatge incòmode.

Després d'haver dimitit Viñas, Bordons presentà una instància a l'Ajuntament en la qual s'oferia novament per al càrrec de secretari general⁶¹² i fou restituït en aquest càrrec pel nou rector Emili Danis, i en prengué possessió el 2 de gener de 1873.⁶¹³

L'octubre de 1873, però, Bordons dimití novament del càrrec, perquè s'havia traslladat de nou a Barcelona (va caldre comprovar si aquest trasllat no era més a causa de la por d'estar a Girona durant la Insurrecció Carlina, ja que més tard el tornarem a trobar a la nostra ciutat).⁶¹⁴ Bordons va ser substituït, ara sí definitivament, per Pere Balart.⁶¹⁵

7.5. ELS DEGANS I LES FACULTATS UNIVERSITÀRIES

7.5.1. Els degans

Els degans eren una figura clau en l'organització de la Universitat. Eren els caps de les facultats i la seva figura es trobava regulada en el capítol tercer del reglament *de les universitats* de 1859, on es recull que, entre d'altres funcions, tenien: la del complir de les disposicions superiors relatives als seus ensenyaments; la de convocar i presidir les juntes de professors i els consells de disciplina (amb possibilitat d'amonestar

de secretario General de esa universidad con que VE se dignó honrarle en 28 de julio de 1870; esperando tendrá a bien admitirla, atendido el plausible motivo que a ello me induce: Dios. Gerona 14 de marzo de 1874".

⁶¹¹ LA LUCHA de 1-10-1872 (pàg. 2).

⁶¹² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Instància de Bordons a l'alcalde: "... Que han cesado los motivos que le indujeron en catorce de marzo último a presentar la renuncia del cargo de secretario general de esta universidad libre... deseo el recurrente de continuar prestando sus servicios en el mencionado establecimiento literario...".

⁶¹³ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 2-1-1873.

⁶¹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de Bordons a l'alcalde de 24-10-1873: "Habiendo el infrascrito trasladado su residencia a Barcelona, espera tendrá VE á bien admitirle la renuncia del cargo de Secretario General de esta Universidad Libre con que se dignó VE nuevamente honrarle en 28 de diciembre del año último... Ignacio de Bordons".

⁶¹⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde a Pedro Balart de 31-1-1874: "En consideración a los especiales conocimientos que V posee y a las recomendables circunstancias de que se halla V adornado; este Excmo. Ayuntamiento a propuesta del Sr. rector de la Universidad Libre de esta Capital en oficio de fecha 29 de diciembre último acordó en sesión del día de ayer conferir a V. el cargo de Secretario en propiedad del referido establecimiento bajo las bases consignadas en acuerdo de 27 de Noviembre de 1869 y 11 de Julio de 1870. Lo que la corporación se complace en comunicar a V. para conocimiento y efectos correspondientes. Dios. El alcalde presidente".

professors, alumnes i personal depenent); la de designar tribunals i formalitzar les convocatòries d'exàmens i graus; la d'exercir l'administració econòmica dels seus centres docents, i la de proposar al rector els quadres d'assignatures.

Aquestes competències que tenien els degans a la Universitat Lliure de Girona les van poder exercir plenament, i no tenim raons per pensar que van ser envaïdes per l'activitat del rectorat Viñas. Un exemple el trobem en el moment en què la Universitat va haver d'imposar mesures correctores per certes disfuncions que havien aparegut. En aquests cas, el rector va sol·licitar la col·laboració dels degans, la qual va fer en els termes següents.⁶¹⁶

... 3º Por los respectivos señores decanos se procederá con el Secretario General de esta Universidad a inventariar los muebles y enseres de las cátedras y demás dependencias de sus facultades ... 7º Serán responsables de la conservación y custodia los decanos y el bibliotecario... 10º El Decano de la Facultad de Farmacia llevará un registro especial de dichas operaciones [del ejercicio práctico del grado de Licenciado] 13º Los SS decanos ejercerán la más exquisita vigilancia practicando las visitas necesaria para que en sus respectivas facultades se cumplan las Leyes...

A part de l'exercici d'aquestes competències, el pes dels degans en la vida universitària fou important, això si tenim en compte la rellevància dels afers en què es demanava la seva participació. Per una banda, els degans havien substituït amb freqüència el rector, sempre per impossibilitat del vicerector d'exercir el càrrec. Per una altra, se'ls demanava la participació activa en qüestions com ara la confecció del Reglament.⁶¹⁷ I, finalment, en qüestions que eren més competències del rector o l'Ajuntament, com la del polèmic nomenament de nous catedràtics, es demanava als degans que redactessin les bases dels concursos de professorat.⁶¹⁸ La seva intervenció en aquesta matèria, es derivava tant del buit legislatiu derivat de la derogació del *Consejo de Instrucción Pública*, òrgan que tenia aquestes facultats, com per la manca d'actuació del *Consejo Universitario* en aquests temes.

⁶¹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Comunicació del rector als degans de Dret i Farmàcia de 22-12-1873.

⁶¹⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de 1-12-1872. "este Ayuntamiento ... ha resuelto autorizar a VI para que en unión de los Sres Vicerector,, decanos de ambas facultades y secretario General se ocupe de formar su proyecto de Reglamento de Régimen Interior...".

⁶¹⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Carta del rector als degans de 18-10-1872. "Para que su Facultad nombre un individuo ecargado de redactar las bases a cuyo tenor habran de sacarse a concurso las cátedras".

A la Universitat Lliure de Girona, els degans eren nomenats per l'alcalde a proposta del rector. En el cas del nomenament de Francesc Canal, primer degà de la Facultat de Farmàcia, ens consta que la proposta del rector va ser *"de conformidad con lo consultado por los Señores Catedráticos respectivos..."*.⁶¹⁹ Per a la renúncia de Francesc Canal, el rector proposava *"al Dr. D José Vila, por merecerlo atendida su edad y recomendables circunstancias"*,⁶²⁰ sense referir-se a la consulta del *Claustre*. Va ser diferent el cas del nomenament de Manuel Catalá com a degà de la Facultat de Dret, ja que el rector interí, Josep Vila, deia que vista la dimissió del degà de la Facultat de Dret, *"el Claustro de la Facultad de Farmacia propone el nombramiento del catedrático más antiguo de la misma al Sr. D Manuel Catalá"*.⁶²¹ Veiem, doncs, diferents maneres de formular el rector la proposta de degà a l'alcalde.

Els degans treballaven, amb els respectius claustres, temes ordinaris com ara l'adaptació a la nova nomenclatura de notes i la nova composició de jurats d'examen que fixava el *real decreto* de 20 de maig de 1872.⁶²²

Els degans eren assistits pels secretaris de Facultat, els quals eren nomenats pel rector a proposta del degà,⁶²³ i el càrrec havia de recaure en un dels catedràtics de la Facultat. En la seva absència, eren substituïts pel catedràtic més antic.

7.5.2. Les facultats universitàries

Durant els anys de la Universitat Lliure de Girona, la normativa que regulava les facultats va ser objecte d'un important canvi, ja que la política educativa dels revolucionaris de 1868 era ambiciosa i passava per tots els fronts, també el de les facultats universitàries. És fàcil d'entendre que les noves elits educatives volguessin reformar les facultats i fer el que intentava Giner en aquella Facultat de Dret de la Universidad Central, que volia *"sacar a la juventud de la sequedad escolástica de la erudición indigesta, pedante e intransigente"*.⁶²⁴

⁶¹⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 23-10-1871 proposant Francesc Canal pel nomenament de degà de la Facultat de Farmàcia.

⁶²⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 20-9-1871

⁶²¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector interí a l'alcalde de 23-11-1872.

⁶²² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del degà al rector de 23-5-1872 dient-li *"En vista del RD del día 20 de este mes ha vuelto a reunirse la facultad de Derecho bajo la presidencia de su degano y ha acordado organizar los tribunales de exámenes según la relación adjunta que se servirá V. I. elevar a la aprobación del Ilmo Sr. rector de la Universidad de Barcelona"*.

⁶²³ Reglamento de las Universidades del Reino aprobado por S.M. en 22 de mayo de 1859. Madrid: Imprenta Nacional. Article 41.

⁶²⁴ GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). Op. Cit. (pàg 191).

El cas és que hi havia molt camp per recórrer, i no podem oblidar que el projecte polític dels liberals progressistes passava per fer la batalla cultural i ideològica, no tan en el terreny universitari, com en el del segon ensenyament.⁶²⁵

Per aquestes raons, quan només havien transcorregut quatre dies des de la promulgació de la llibertat d'ensenyament, Ruiz Zorrilla, en el preàmbul del decret de 25 d'octubre de 1868 establí: *“Respecto a las Facultades, si bien están indicadas por la experiencia y por la opinión de los hombre ilustrados algunas reformas, el Ministro que suscribe se ha limitado a derogar la legislación de 1866 restableciendo la de 1857, porque cree que esas reformas no son tan urgentes como las de segunda enseñanza”*.⁶²⁶ A més, com el mateix pròleg del decret deia, l'especial dificultat d'un canvi tan brusca en la legislació educativa feia aconsellable fer-lo a poc a poc i, a més, era de caràcter transitori, mentre s'esperava que les Corts aprovessin una llei de bases d'instrucció pública.

En la llei general d'instrucció de 1857, l'ensenyament universitari formava part de l'anomenat ensenyament superior. El Pla Pidal de 1845 havia establert que a les universitats hi hauria cinc facultats: Filosofia (formada pels estudis d'ensenyament secundari elemental i d'ampliació), Jurisprudència (en la qual es van refondre part dels Cànon de l'antic sistema), Teologia (que va ser suprimida definitivament amb l'article 19 del decret de 21 d'octubre), Medicina i Farmàcia. La llei Moyano, bàsicament, va ampliar en una més aquestes facultats, amb la de Ciències Exactes, Físiques i Naturals, i va canviar la denominació d'algunes de les altres facultats (Filosofia i Lletres i Dret).

Quatre dies abans, amb el decret de 21 d'octubre de 1868 d'obertura de curs a les universitats, s'havien introduït reformes que afectarien de manera prou significativa l'ordenació acadèmica dels plans d'estudis i de l'activitat de les facultats i que s'han descrit en més detall en el capítol sobre la llibertat d'ensenyament. Una reforma important era que les matèries que havien de ser objecte dels plans d'estudi, ja no es dividien en cursos tancats (perquè la llibertat d'ensenyament també exigia que la durada dels estudis no fos igual per a capacitats desiguals). Aquest principi es veié concretat en l'article 11 del decret, que establí que per obtenir graus acadèmics no es necessitava estudiar un nombre determinat d'anys, sinó les assignatures que fixessin les lleis, i que l'alumne havia de passar un examen rigorós sobre cadascuna de les

⁶²⁵ PUELLES, M. (1980). Op. Cit. (pàg. 177).

⁶²⁶ Decreto de 25-10-1868 dando nueva organización a Filosofía, Ciencia, Farmacia, Derecho, Medicina y Teología. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 453).

assignatures, i un de general que correspongués al grau. Altres reformes del Decret de 21 d'octubre que afectaren els plans d'estudis dels centres docents eren la supressió de les investidures en els graus de batxiller i llicenciat (article 21) i que s'estenia la possibilitat de fer el doctorat a altres universitats que no fossin la Central de Madrid (article 22).

Pel que feia als estudis preparatoris a la Universitat, el 10 de novembre de 1868, s'eximia tots els alumnes que haguessin estudiat sis anys de segon ensenyament de realitzar el curs preparatori en les facultats,⁶²⁷ tot i que hi va haver un intent infructuós de fer marxa enrere el 15 de gener de 1873 (que va ser vigent només durant deu dies),⁶²⁸ amb el trasbals acadèmic i de gestió que això va comportar. El 5 de maig de 1870, s'abolí el grau de batxiller a totes les facultats,⁶²⁹ ja que s'entenia que els batxillerats no responien a cap necessitat real de l'ensenyament ni "de l'organisme científic".

Amb la proclamació de la Primera República, Eduardo Chao donava impuls a l'esperada reforma educativa amb una llei d'organització de l'ensenyament que insistia a aprofundir en la reforma del segon ensenyament.⁶³⁰ No es complia, en aquest punt, la manca d'identificació de la República amb els postulats de la política educativa democràtica del Sexenni, tal com en d'altres àmbits havia succeït.⁶³¹

En l'àmbit universitari, el decret de 2 de juny de 1873, que reorganitzava l'ensenyament de Filosofia i Lletres i Ciències, dividia les dues facultats en cinc (Filosofia, Lletres, Matemàtiques, Física i Química i Història Natural), les quals foren sostingudes per l'Estat només a Madrid.

Amb aquesta reforma, que avançava la idea d'una universitat federal del projecte de Constitució de 1873,⁶³² es consagrà definitivament el model que el govern central es reservava l'ensenyament superior, el qual defensaren des dels moderats isabelins del

⁶²⁷ Orden de 10-11-1868. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 628).

⁶²⁸ Real orden de 25-I-1873 resolviendo que los alumnos que se hallen en las condiciones que marca la de Octubre de 1871, están dispensados de cursar y probar las asignaturas del año preparatorio. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 110. (pàg. 251).

⁶²⁹ Ley de 5-5-1870 aboliendo el grado de bachiller en todas las facultades. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 103. (pàg. 563).

⁶³⁰ Real orden 25-I-1873 resolviendo que los alumnos que se hallen en las condiciones que marca la de Octubre de 1871, están dispensados de cursar y probar las asignaturas del año preparatorio. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 110. (pàg. 251).

⁶³¹ CAPITÁN DÍAZ, A. (1997). Op. Cit. (pàg. 58).

⁶³² Proyecto de Constitución Federal de 1873. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2000. En el títol V on establia "las facultades correspondientes a los Poderes públicos de la Federación" hi comprenia el "Establecimiento de la universidad federal".

Pla Pidal de 1845 fins als republicans federals de Pi i Margall el 1873, i que va arribar a la Constitució de 1976.⁶³³

El decret de 2 de juny de 1873 afectava la Facultat de Dret, ja que li suprimia els estudis d'Història del Dret (legislació comparada), Filosofia del Dret i Economia. El decret, a més, contenia reformes prou importants: establia un examen d'ingrés a les facultats, suprimia igualment els exàmens de prova d'assignatures i el grau de llicenciat, i conservava només el de doctor.

Tanmateix, l'impacte més gran d'aquest decret era el seu caràcter centralista (l'article 15 establia que "*las facultades que establece el presente decreto sólo serán sostenidas a expensas del Estado en Madrid*"), i en el preàmbul del decret hi diu explícitament que "*Madrid sea foco luminoso de cultura que a todas las provincias irradie*". Aquest centralisme va tenir una reacció adversa molt important dels rectors, la qual va tenir com a efecte l'ajornament de la seva aplicació només divuit dies més tard.⁶³⁴ La premsa educativa de l'Estat recollí la reacció contrària del rector i dels professors del Claustre de la Universitat de Barcelona, que van elevar a les Corts una exposició contra el decret del *Ministerio de Fomento*, i crearen diverses facultats a la Universitat de Madrid i suprimiren les de les províncies.⁶³⁵ L'11 de juny, el ministre cessava, possiblement a causa de les reaccions d'aquest intent de centralització, i el 10 de setembre de 1873 se suspenia definitivament l'aplicació dels decrets de 2 i 3 de juny, ja que el curs començava i no hi havia el consens necessari per aplicar-los.⁶³⁶

Tot i que no hem pogut veure actes de les juntes de facultats de Dret i Farmàcia de la Universitat Lliure de Girona, sí que podem pensar que la vida de les facultats era prou dinàmica, i que aquestes facultats tenien un pes prou important a la Universitat, sobretot si ho comparem amb la vida de les facultats de les universitats oficials del període isabelí anterior.⁶³⁷ Així, per exemple, hagués correspost a la Facultat de Dret l'elaboració del dictamen legal sobre la llei orgànica del poder judicial que havia encarregat el *Ministerio de Gracia y Justicia*.⁶³⁸ L'Ajuntament, a l'hora d'esbrinar els

⁶³³ VIÑAO, A. (2004). Op. Cit. (Pàgs. 168-170).

⁶³⁴ Orden de 21-6-1873 del Gobierno de la República, aplazando la aplicación de los decretos sobre reorganización de las Facultades de Filosofía y Letras y Ciencias y de la Segunda Enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 110. (pàg. 1686).

⁶³⁵ La IDEA de 23-6-1873 (pàg 197).

⁶³⁶ Decreto de 10-9-1873 declarando en suspenso la ejecución de los decretos de 2 y 3 de junio últimos, relativos a la anueva organización de los estudios de la segunda enseñanza, de las facultades de Filosofía y y Letras y de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 111. (pàg. 354).

⁶³⁷ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàgs. 33-34).

⁶³⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici de 16-8-1871 del rector al degà del Col.legi Advocats fent-li a mans un dictamen legal sobre el *Proyecto de Ley Organización Poder Judicial*.

critèris de selecció del professorat, s'adreçava a les facultats. El rector, a l'hora de ser substituït temporalment durant les seves absències, comptava amb els degans, més que no pas amb el vicerector o el secretari general, per a la màxima representació de la institució.

Igualment, la tensió política que es vivia a la ciutat tenia les seves repercussions en els òrgans de les facultats. Hem vist, en el capítol del substrat ideològic, que les manifestacions fetes per Lluís Jener en una acadèmia per postular la fi del poder temporal del Papat van generar un enrenou prou considerable, el qual afectà indubtablement la Facultat de Dret. Tanmateix, a la Facultat de Farmàcia, amb Francesc Canal de degà, hi havia evidències que el Claustre de la Facultat no comptava amb el seu únic professor que tenia la condició de clergue, fins al punt que el degà va haver de ser advertit pel rector respecte d'aquesta circumstància:⁶³⁹

Se le participa que el rectorado está enterado de que no se llama al Sr. Roig en las reuniones de facultad y se le previene que en lo sucesivo se le llame

Vuit dies més tard, i com a exemple de la mateixa situació, el rector no va dubtar a demanar el vot dels degans i dels membres de les respectives facultats per predeterminar el sistema de provisió de les càtedres i evitar així l'entrada del republicà Josep Jubert a la Facultat de Farmàcia:⁶⁴⁰

Fecha 18/10/1872. Nº 203. Sr. Decano de Farmacia. Se pide el voto y del de sus compañeros sobre la provisión de cátedras.

Fecha 18/10/1872. Nº 204. Sr. Decano de Derecho. Se pide el voto y del de sus compañeros sobre la provisión de cátedras.

7.5.2.1. La Facultat de Dret

La Facultad de Dret va ser la primera a ser creada a la Universitat de Girona per decisió del mateix Ajuntament, sobretot per possibilisme, igual que va succeir a les universitats lliures de Múrcia, Vitòria i Còrdova.⁶⁴¹

⁶³⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Comunicació del rector al degà de la Facultat de Farmàcia de 16-10-1872.

⁶⁴⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions de la Universitat. Comunicació del rector als degans de la Facultat de Dret i de Farmàcia de 18-10-1872.

⁶⁴¹ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 3-1-1870. "Que en virtud de gestiones practicadas y de informes tomados de personas entendidas la comisión había adquirido el íntimo convencimiento de que es realizable de todo punto aquella interesante empresa, si bien que concretando por ahora sus efectos como lo

El que s'ensenyava i com s'ensenyava a la Facultat de Dret de la Universitat Lliure de Girona va ser fruit de l'evolució dels estudis jurídics des de finals del segle XVIII fins al Sexenni Revolucionari.

En el sistema il·lustrat d'ensenyament del Dret, els intents que es feren el segle XVIII per reformar i unificar els estudis de les universitats carolines, com el de Gregori Mayans, no reeixiren entre altres raons perquè cada universitat tenia tantes matèries a ensenyar com era el nombre de catedràtics que tenia. Tot i que es va fer alguna modificació menor (com la introducció temporal del Dret natural en els plans d'estudi, els darrers anys del segle XVIII), les lleis hi eren ensenyades de manera general amb lliçons magistrals impartides pels catedràtics, que explicaven el dret civil i el canònic al llarg de quatre o cinc anys. Durant aquest temps es demanava als alumnes que, més que no pas memoritzar els *Instituta*, sabessin argumentar a partir de textos del *Digesto*.⁶⁴²

Amb el nou segle (el XIX), tot i que es mantenia la dualitat dels dos estudis jurídics, el de la *Facultad de Cánones* i la *Facultad de Leyes*, es van unificar els estudis de Lleis, es va començar la introducció de l'estudi del Dret Espanyol i es va reduir l'estudi del Dret Romà (impulsat pels liberals, el 1821, i Quintana al *Arreglo* de 1836). El 1841, a més, Espartero va introduir l'interès per la formació dels funcionaris i va crear l'*Escuela de Administración Pública*, la qual cosa va fer que la Llei Moyano de 1857 hagués de crear l'especialitat de Dret administratiu si no es volia que es desmembrés de l'estudi.

La consolidació dels estudis jurídics del segle XIX no la trobarem fins als plans dels moderats (fonamentalment el Pla Seijas de 1850 i la Llei Moyano de 1857), que es caracteritzaven per l'ampliació dels estudis de Dret romà (2 anys), la unificació del Dret civil, el mercantil i el penal, i per la poca importància dispensada al Dret administratiu, ja que compartia any amb l'ensenyament del Dret processal.

D'aquesta manera quedaven configurats els estudis jurídics en un segle d'advocats, metges i enginyers. La qualitat d'aquests estudis es manifestava en el Parlament de l'Estat i eren els preferits per les classes governants.⁶⁴³ Des de 1857, els estudis de Dret

ha hecho la ciudad de Vitoria al establecimiento de la facultad de derecho y sus anexas por no ser posible hacer lo propio respecto de las de medicina y farmacia, cuya inmediata instalación ofrece inconvenientes de difícil vencimiento pero sin que por esto se renuncie al propósito de verificarlo más adelante".

⁶⁴² PESET, M. (1998). "Método y arte de enseñar las Leyes". *Doctores y escolares. II Congreso Internacional de Historia de las Universidades Hispánicas* (Valencia, 1995). Valencia: Universitat de València. (pàgs. 253-265)

⁶⁴³ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 56)

es dividien en tres seccions (la de Lleis, per als qui volien tenir una formació de jurisconsult, la de Cànon, per als clergues, i la d'Administració, per als que volien ser funcionaris).

En aquell moment, a mitjan segle XIX, els estudis de Dret ja s'havien convertit en excessivament teòrics, impartits magistralment en aules massificades, la qual cosa feia que els alumnes tinguessin una preparació molt superficial de temes que es presentaven de forma excessivament teòrica i complexa.⁶⁴⁴

La regulació dels estudis de Dret venia fixada principalment pel que establia el decret de 25 d'octubre de 1868. Els estudis de Dret es dividien en dues seccions (civil i canònic, i administratiu, cadascuna de les quals tenia el seu Pla d'Estudis). Segons l'article 40 d'aquest decret, per accedir als estudis de Dret era necessari tenir el batxillerat en Arts, i seguir unes assignatures de la Facultat de Filosofia i Lletres (*Principios Generales de Literatura y Literatura Española, Literatura Latina i Historia Universal*).

L'Ajuntament de Girona va demanar a l'empara de la legislació d'octubre de 1868 l'obertura de la Universitat per impartir-hi els estudis de la secció de Civil i Canònic de Dret, tot i que l'ofici al rector de la Universitat de Barcelona ens fa pensar que ja es comptava demanar nous ensenyaments:⁶⁴⁵

Por ahora la enseñanza de las asignaturas de la facultad de derecho, sección del civil y canónico, hasta el período del doctorado inclusive y de las asignaturas de la filosofía y letras, que son necesarias para el estudio de la jurídica, con arreglo al plan de estudio aprobado en decreto de 25 de octubre de 1868.

El decret de 25 d'octubre de 1868 establia el Pla d'Estudis de la Facultat de Dret per a la Secció de civil i canònic següent, el qual va ser el que es va seguir a la Universitat Lliure de Girona:⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ POSADA, A. (1889). "Reformas en la enseñanza del derecho. (Consideraciones generales. Del ingreso en el profesorado)". Dins *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*. Any XIII. Núm. 290. (pàg. 65).

⁶⁴⁵ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de la Universitat de Barcelona de 31-1-1870. En sessió del Ple de l'Ajuntament de Girona de 22-5-1870 la Comissió d'Instrucció Pública va informar favorablement sobre que s'establissin a Girona facultats de Farmàcia, Notaria i Veterinària, i va demanar que es donessin poders al rector per tirar endavant l'establiment d'aquests estudis.

⁶⁴⁶ El Pla d'estudis està recollit en els articles 42, 43 i 44 del decret de 25 d'octubre de 1868. Cal tenir en compte que la denominació de les assignatures en els plans d'estudis s'ha transcrit literalment de documents de la Universitat.

PLA D'ESTUDIS DE LA FACULTAT DE DRET (1868)

Assignatures de la Facultat de Filosofia i Lletres	<i>Literatura General Española</i> <i>Literatura Latina</i> <i>Historia Universal</i>
Batxiller	<i>Introducción, Elementos de Derecho Natural Derecho Romano 1er año</i> <i>Introducción, Elementos de Derecho Natural Derecho Romano 2º año</i> <i>Historia y Elementos de Derecho Civil Español</i> <i>Derecho Mercantil y Penal</i> <i>Derecho Canónico</i> <i>Derecho Político y Administrativo</i> <i>Economía Política y Estadística</i>
Llicenciat	<i>Ampliación del Derecho Civil</i> <i>Disciplina Eclesiástica</i> <i>Teoría de los Procedimientos Judiciales; Práctica Forense</i>
Doctorat	<i>Filosofía del Derecho; Derecho Internacional</i> <i>Legislación Comparada</i> <i>Historia Eclesiástica (de la Iglesia, Concilios y Colecciones Canónicas)</i>

Font: elaboració pròpia

La raó per la qual la Universitat Lliure de Girona va demanar inicialment els estudis d'aquesta secció de Dret segurament és perquè eren els que formaven els professionals del Dret que tenien un vessant més pràctic (els advocats i els juriconsults). Tanmateix, els estudis de la secció de Civil i Canònic eren els que tenien més demanda i els més nombrosos. Si mirem les dades de la Universitat de Barcelona, el curs 1870-1871 es graduaren 67 llicenciats de la secció de Civil i Canònic en front d'11 de la secció d'Administratiu; el curs 1871-1872 foren 79 en front de 17; el curs 1872-1873 foren 107 en front de 16, i el curs 1873 a 1874 foren 69 en front de 7.⁶⁴⁷

La Facultat de Dret convocava les sessions "*académicas*" que es celebraven per tractar temes monogràfics de l'àmbit dels estudis de la Facultat, algunes de les quals es feien en català.⁶⁴⁸ Des de la Facultat de Dret també s'havien de realitzar activitats com ara

⁶⁴⁷ Dades Estadístiques dels cursos de 1870 – 1871, 1871 – 1872, 1872 – 1873, i 1873 – 1874 annexes als discursos inaugurals d'obertura de curs de la Universitat de Barcelona dels anys 1871 a 1874.

⁶⁴⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de la Facultat de Dret a l'alcalde de 19-1-1874 convocant a una Académica: "*Obtenida la venia de sus superiores el infrascrito catedrático del Derecho Civil tiene la honra de invitar a V. para la Académica que se celebrará en la clase antedicha el jueves próximo día veintidós a las cinco de la tarde sobre el tema siguiente: disuelt lo matrimoni quin dret pertany a la viuda: exposición tercera del libro 5º de las constituciones de Catalunya*"... Manuel Viñas".

l'elaboració del dictamen legal sobre la *Ley Orgánica del Poder Judicial*, que havia encarregat el *Ministerio de Gracia i Justicia* mitjançant el Col·legi d'Advocats.⁶⁴⁹

Foren degans de la Facultat de Dret els catedràtics següents:

DEGANAT DE LA FACULTAT DE DRET		
CURS	Degà	Secretari
1870-1871	Salvador Quintana i Puig	
1871-1872	Salvador Quintana i Puig	Antoni Rigau
1872-1873	Salvador Quintana i Puig	Pius Pi i Vidal
1873-1874	Manuel Catalá i Calada	Pius Pi i Vidal

Font: elaboració pròpia

El fet que el degà de la Facultat de Dret fos Salvador Quintana, una figura significativa de la intransigència religiosa, tal com es veu en la descripció de la seva biografia en el capítol del professorat i en el discurs que va pronunciar en l'obertura del curs 1872-1873,⁶⁵⁰ ens fa pensar que la Facultat de Dret era defensora dels valors catòlics més tradicionals.

La Facultat de Dret de la Universitat Lliure de Girona tenia bones relacions amb la de Facultat de Dret de Barcelona, la qual tenia el mateix signe conservador:⁶⁵¹ el degà d'aquesta Facultat, Felip Vergés, va apadrinar l'ordenació del catedràtic de la Facultat de Dret de la Universitat Lliure de Girona, Pius Pi, a l'Església de Sant Feliu, a la qual serví el degà de la de Girona, Salvador Quintana.

El Deganat de la Facultat de Dret va ser molt estable, i tingué només un canvi ocasionat per la dimissió del rector Viñas, la qual, de retruc, va comportar la del degà de Dret, Salvador Quintana. A Salvador Quintana el succeí durant el deganat Manuel Catalá. El Claustre estava format majoritàriament per clergues i professors de marcada tendència conservadora.

⁶⁴⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Dictamen Legal de 16-8-1871 que envia el rector al degà del Col·legi d'Advocats sobre el Projecte de Ley de Organización del Poder Judicial.

⁶⁵⁰ Vegeu el capítol que parla del substrat ideològic.

⁶⁵¹ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 367).

7.5.2.2. La Facultat de Farmàcia

La Facultat de Farmàcia va iniciar la seva activitat docent amb l'autorització que li va atorgar el rector Bergnes de las Casas el 31 d'agost de 1871. La de Farmàcia va ser l'única de les facultats que s'instaurà a Girona de les que s'havien plantejat després de la de Dret (les altres eren les de Medicina, Notaria, i Veterinària).

Fins al segle XVIII, la Cirurgia i la Farmàcia s'havien mantingut allunyades dels estudis universitaris de Medicina. Fugint del conservadorisme i la influència de la Inquisició, havien tingut el seu desenvolupament científic en mans d'acadèmies i societats científiques i de les escoles de Farmàcia de l'exèrcit i la Marina.⁶⁵² Segurament, és per això darrer que podem explicar que un capità de farmàcia de l'exèrcit, Serapi Morlius, va ser el secretari de la Facultat de Farmàcia de la Universitat Lliure de Girona.

El 1799 va ser un any important per a la consolidació dels estudis de Farmàcia: es va nomenar Joan Ametller catedràtic de Farmàcia al Real Col·legi de Barcelona, i va ser el primer professor públic a Catalunya que podia fer classes de Farmàcia. També va ser l'any en què es va establir la Facultat *Reunida de Barcelona* per a l'estudi de Cirurgia, Farmàcia i Medicina. Tot i la involució que representà el retorn a l'absolutisme de Ferran VII, el 1815 s'inaugurava el Reial Col·legi de Sant Victorià. Fins llavors, per exercir la Farmàcia es demanava tenir el batxillerat en Arts i superar dos cursos de teoria i dos de pràctica en una farmàcia, no sense poder considerar encara que fossin estudis pròpiament universitaris.⁶⁵³ Des de la supressió de la Universitat de Barcelona per Felip V, les llicenciatures de Medicina eren atorgades per la Universitat de Cervera, i confirmades per Madrid, fins que l'any 1843 van tornar a ser dispensades per la Universitat de Barcelona, fruit de la transformació del Col·legi de Cirurgia i de la incorporació del professorat del Col·legi de Farmàcia. No va ser, però, fins al 1845 que es va formar la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona com a facultat independent, la qual va ser la primera de Catalunya. La segona va ser la de la Universitat Lliure de Girona.

El segle XIX va ser el segle del gran canvi de la Farmàcia. És el segle on es passa "*del boticario al farmacéutico*".⁶⁵⁴ Va ser el moment en què es van començar a produir específics, el moment en què les fórmules magistrals de tota la vida es van convertir en medicaments industrials i en què la professió adquirí prestigi social. Des del Pla Pidal

⁶⁵² ESTEVA, J. (2005). *Historia de la Farmàcia: Los medicamentos, la riqueza y el bienestar*. Madrid: Elsevier España. (pàg. 217).

⁶⁵³ GÓMEZ CAAMAÑO, J.L. (1970). *Páginas de historia de la Farmacia*. Barcelona: Nestlé. (pàg. 190).

⁶⁵⁴ PESET, M., PESET, J.L. (1974). Op. Cit. (pàg. 673).

de 1845, es va passar a comptar amb la Farmàcia com a facultat independent dels estudis de Medicina, i des de les càtedres de les facultats es criticaven aquells productes farmacèutics que, sense cap base científica, se'ls atribuïa propietats miraculoses (només calia observar la publicitat àmpliament difosa en la premsa de l'època). Podem dir, doncs, que els estudis de Farmàcia esdevenien uns estudis moderns amb un fort potencial de creixement.

Durant el Sexenni, els estudis de Farmàcia es van trobar regulats pel decret de 25 d'octubre de 1868. Per matricular-se a la Facultat de Farmàcia calia tenir el batxiller en Arts i aprovar, de la Facultat de Ciències Exactes, Físiques i Naturals, les assignatures de *Química General i Zoología, Botánica Minereología con Nociones de Geología*.

El decret de 25 d'octubre de 1868 establí el Pla d'Estudis de la Facultat de Farmàcia següent:⁶⁵⁵

PLA D'ESTUDIS DE LA FACULTAT DE FARMÀCIA (1868)

Assignatures de la Facultat de Ciències	Química general Zoología, Botánica Minereología con nociones de Geología
Batxiller	<i>Materia Farmacéutica Correspondiente a los Reinos Animal Mineral</i> <i>Materia Farmacéutica Correspondiente al Reino Vegetal</i> <i>Farmacía Químico Inorgánica</i> <i>Farmacía Químico Orgánica</i> <i>Reconocimiento y Clasificación de Productos Farmacéuticos Especialmente de Plantas Medicinales</i>
Llicenciat	<i>Práctica de Operaciones Farmacéuticas</i>
Doctorat	<i>Análisis Química Aplicada a las Ciencias Médicas</i> <i>Historia de la Farmacia</i>

Font: elaboració pròpia

La forta demanda social dels estudis de Medicina i Farmàcia a Barcelona al llarg del segon terç del segle XIX (que els va situar com a estudis líders), no només no s'aturà durant el període en què la Universitat Lliure de Girona romangué oberta, sinó que encara augmentà. A més, les reformes que introduí la llibertat d'ensenyament, que permeteren als estudiants matricular-se d'un nombre superior d'assignatures, van fer que l'activitat docent a la Facultat de Farmàcia incrementés molt notablement.⁶⁵⁶

⁶⁵⁵ El Pla d'estudis està recollit en els articles 27, 31 i 32 del decret de 25 d'octubre de 1868.

⁶⁵⁶ Es va passar a primer de Farmàcia de 123 matriculats a primer (sobre 222 estudiants de tots els cursos), i 23 llicenciats el curs 1867-1868, a 615 estudiants totals i 63 llicenciats segons és de veure en les dades Estadístiques dels cursos de 1867-1868 a 1872 – 1873 annexes als discursos inaugurals d'obertura de curs de la Universitat de Barcelona dels referits anys.

A Girona, a redós d'aquesta onada, quan es va crear la Facultat de Farmàcia el curs 1871-1872 es va donar vida a un centre docent que tenia uns estudis amb un extraordinari potencial. Ho corrobora el comportament de la matrícula al llarg del temps en què visqué la Universitat Lliure de Girona, fins al punt de poder eclipsar els estudis de Dret.

Els metges i farmacèutics, al llarg del segle XIX i durant els anys en què romangué oberta la Universitat Lliure de Girona, eren d'una classe considerada intel·lectual i progressista al país,⁶⁵⁷ i la Facultat de Girona no en va ser pas una excepció. Figures del Claustre com ara Ametller, Jubert, Morlius o Balart eren significadament progressistes i republicans.

No hem pogut establir relacions amb la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, ni amb el que posteriorment va ser degà d'aquesta Facultat, Frederic Trémols i Borrell. Trémols, que era natural de Cadaqués (on anava a passar les vacances durant els anys en què romangué oberta la Universitat Lliure de Girona),⁶⁵⁸ el podem considerar liberal tant per la seva voluntat de presentar-se a diputat (tot just proclamada la Revolució),⁶⁵⁹ com per les seves cites a l'evolucionisme (en el discurs d'obertura de curs de 1870-1871).

Foren degans de la Facultat de Farmàcia els catedràtics següents:

DEGANAT DE LA FACULTAT DE FARMÀCIA

CURS	Degà	Secretari
1871-1872	Francesc Canal i Freixa	Serapi Morlius i Borràs
1872-1873	Josep Vila i Bernedas	Serapi Morlius i Borràs
1873-1874	Josep Vila i Bernedas	Serapi Morlius i Borràs

Font: elaboració pròpia

Ja hem esmentat com la creació de la Facultat de Farmàcia suposava incorporar uns estudis amb un potencial de creixement molt superior als de Dret, i amb un caràcter

⁶⁵⁷ VICENS VIVES, J. (1971). *Historia de España y América Social y Económica. Vol V.* Barcelona: Editorial Vicens Vives (pàgina 165).

⁶⁵⁸ AHGUB Lligall 25 5 2 4. Escrit de Frederic Trémols al rector dient que estarà de vacances a Cadaqués l'Estiu de 1871.

⁶⁵⁹ AHGUB Lligall 25 41 6 3. Acta del claustre de la facultat de Farmàcia de 28 d'octubre de 1868.

ideològic molt diferenciat. Això suposà una amenaça pel control de la Universitat del professorat catòlic i conservador de la Facultat de Dret. Només cal observar les disputes pel nomenament del professorat de la Facultat de Farmàcia que van forçar la dimissió del rector Viñas.

7.6. EL CLAUSTRE I EL CONSELL UNIVERSITARI

7.6.1. El Claustre

El Claustre es trobava regulat d'acord amb l'article 276 de la Llei Moyano de 1857, on s'establí que *"compondrán el claustro ordinario de cada Universidad los Catedráticos de la misma"*. Hi havia també un *Claustro Extraordinario*, que es convocava només pels actes públics i solemnes, i que el componien a més *"los Directores y Profesores de todos los establecimientos públicos de enseñanza que existan en la población, como también los Doctores residentes en ella"*.

Les qüestions de més detall es regulaven en els articles 59 i següents del reglament d'universitats de 1859. L'article 59 estipulava que el Claustre seria convocat a instàncies del govern, del rector, per a la recepció del catedràtics i *"cuando algún profesor desee someter a la discusión del Claustro algún punto importante de doctrina dudoso o controvertible..."*. A continuació es va regular com havien de procedir les discussions, qui podia fer ús de la paraula i el vot, i com es prenen les decisions, juntament amb aspectes protocol·laris de vestit i ordre de seient.

Durant els anys de la Universitat Lliure de Girona, la legislació d'aquest òrgan va ser especialment rellevant, ja que s'observa com els principis de la política educativa dels liberals del Sexenni afectaven el funcionament dels claustres de les universitats. Així, el principi de llibertat d'ensenyament feia que una primera reforma anés encaminada al fet que fos el Claustre de cada universitat l'òrgan que determinés quines havien de ser les càtedres que havien d'impartir-s'hi, tal com es veu en el *"decreto autorizando a los claustros de las Facultades... para conceder o negar el permiso a los que necesitan abrir cátedras de cualquier género de 26 de diciembre de 1868"*.⁶⁶⁰ El principi de descentralització administrativa era el que feia que es dictés el *"decreto autorizando a los claustros de la universidades para el nombramiento de oficiales, escribientes,*

⁶⁶⁰ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 1026).

conserjes y demás dependientes de 28 de mayo de 1855".⁶⁶¹ En canvi, amb la Circular de 20 de setembre de 1869 amb la qual es dictaven les "*disposiciones a las que deberán atenerse los claustros universitarios*", es feia marxa enrere en el contingut del *Decret de 26 de desembre de 1868*, que obligava els catedràtics a tenir uns determinats requisits.⁶⁶² I la facultat de nomenar auxiliars pels claustres tingué durant el Sexenni unes quantes anades i vingudes, com es veu en la *real orden devolviendo a los Claustros la facultad de nombrar auxiliares para vacantes de 2 de julio de 1872*.⁶⁶³

El Claustre era convocat i presidit pel rector, i tractava diferents temes. En matèria econòmica, per exemple, informava el Consell universitari amb la redacció d'una memòria en relació amb els sous.⁶⁶⁴ A petició de la Comissió Permanent de la Diputació Provincial, al Claustre se li demanava l'opinió sobre si els estudiants que venien d'altres universitats havien de pagar els drets de matrícula.⁶⁶⁵

Pel que fa a temes de professorat, tot i que majoritàriament les decisions eren preses entre el rector i l'Ajuntament, la participació del Claustre també va ser determinant en diferents situacions. Així, en l'acta de la sessió del Ple consistorial del 16 d'octubre de 1872, l'Ajuntament va acordar que fos el Claustre el que es posicionés i fes les bases del concurs per a la provisió del professorat en el cas del polèmic nomenament de catedràtics de la tardor de 1872.⁶⁶⁶

L'article 64 del Reglament d'universitats de 1859 permetia que el Claustre comissionés algun o alguns dels seus membres per informar o tractar diferents qüestions i, de fet, aquesta va ser una manera normal de funcionar a la Universitat Lliure de Girona, especialment per aquells temes singulars que tenien una especial importància per a la Universitat. En temes econòmics, per exemple, davant de la crisi de les matrícules, es va nomenar una comissió que informava l'Ajuntament respecte de l'angoixant situació econòmica de la Universitat.⁶⁶⁷ En temes organitzatius, també es formaven comissions i es nomenaven presidents com la que havia de formar el Reglament interior de la

⁶⁶¹ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 657).

⁶⁶² Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 102. (pàg. 551).

⁶⁶³ Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 108. (pàg. 751).

⁶⁶⁴ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici del rector a alcalde de 23-1-1871. "*Certificación de que el Claustro ha aprobado la memoria siguiente: El rector infrascrito tiene el honor de llamar seriamente la atención del Consejo Universitario sobre la cuestión que va a someter a su examen el día de hoy y que es de verdadero interés para el personal de la escuela*".

⁶⁶⁵ En sessió de la Comissió Permanent de la Diputació Provincial celebrada el 11-6-1872 va acordar tractar el tema de les "*traslaciones de matrícula*" al cap d'una setmana, un cop s'hagués pogut escoltar al claustre.

⁶⁶⁶ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 16-10-1872.

⁶⁶⁷ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 8-8-1872: "*La Comisión del claustro de esta Universidad tiene el honor de exponer a este Excmo. Ayuntamiento las siguientes consideraciones: Sabe perfectamente VE que los únicos recursos con que cuenta nuestra universidad proceden del importe de las matrículas...*".

Universitat.⁶⁶⁸ Al voltant de qüestions d'edificis i obres, també es va designar una comissió, el nomenament i cessament del membres de la qual era reportat al Claustre.⁶⁶⁹ Finalment, també a títol d'exemple, es nomenava una comissió per evitar el tancament de la Universitat.⁶⁷⁰

En matèria de protocol i relacions institucionals el Claustre també prenia decisions. Així, el 4 de març de 1872 va encomanar al sacerdot de Mataró, Josep Romaguera, el sermó del diumenge de Rams.⁶⁷¹ Quan es va convidar el governador civil a la inauguració de curs i la resposta, s'informava el Claustre.⁶⁷² I aquest Claustre també nomenava una comissió per a l'entrega de premis de l'Asociación Literaria.⁶⁷³ Els actes del Claustre foren revestits de la pompa habitual dels actes acadèmics de l'època.⁶⁷⁴

Para mayor decoro del claustro y a imitación de lo que tiene lugar en los establecimientos oficiales, espero que VE se servirá conceder a los individuos de aquél que son catedráticos propietarios el uso de una medalla dorada con las armas municipales en el anverso y en el reverso el sol derramando sus rayos con la inscripción latina perfundet omnia luce.

La tensió política del moment afectava els claustres de la Universitat. Així, si bé l'article 62 del reglament d'universitats de 1859 deia que als claustres "los asuntos se resolverán a pluralidad de votos", algunes decisions preses per la majoria simple del Claustre no foren considerades (com va ser el cas de la Comissió Permanent de la

⁶⁶⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicació de 23-11-1870 a D. Manuel Catalá "Nombrándole Presidente de la Comisión que ha de formar el reglamento interior de la Universidad".

⁶⁶⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Carta de Ignasi Bordons al rector de 3-10-1872 on manifesta que dimiteix de la "comisión de obras de esta universidad por la preferencia con la que debo atender el despacho de los negocios que vierten en la Secretaria General"... despatxant Viñas "Dése cuenta al Claustro para acordar lo que sea procedente".

⁶⁷⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de la Universitat de Barcelona de 30-5-1874: "A consecuencia de ... una minuciosa visita de inspección de la Universidad Libre de esta ciudad, ha resuelto este ayuntamiento que el infrascrito Alcalde en unión de una comisión del Claustro de aquel establecimiento, compuesta de los Sres catedráticos del mismo D Manuel Viñas, D Narciso Rigau y D Narciso Xifra pasen a personarse con VI a fin de exponer las oportunas consideraciones".

⁶⁷¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions.. Carta del rector de 4-3-1872. "D Jose Romaguera. Sacerdote escolapio de Mataro. Se le participa que el claustro le encarga el sermon para la hora de 8 a 9 en el proximo domingo de ramos".

⁶⁷² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del governador al rector de 12-10-1872. "He recibido la atenta comunicación de V.I. invitándome para asistir a la solemne apertura del curso académico de 1872 a 1873. "Agradezco en el alma la deferencia y siento que mis muchas y perentorias ocupaciones me impiden asistir a este acto; sin embargo siendo V.I. fiel intérprete de mis sentimientos para el Claustro que tan dignamente preside. Hacerle presente mi particular consideración y mi decidido apoyo para cuanto se relaciona con el progreso de la ciencia. Dios guarde a V.I. Gerona 12 de Octubre de 1872". Nota al marge del Rector. "Gerona, 12 de Octubre de 1872. Oido el Claustro en sesión verbal, vengo a disponer que se haga mención en el acta de inauguración de los buenos sentimientos del Sr. Gobernador, archivándose luego después esta comunicación. Viñas".

⁶⁷³ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Carta de l'Asociación Literaria al rector per la que convida al rectorat a la distribució de premis, i en sessió de 31-10-1872 el claustre designa que la representi una comissió.

⁶⁷⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de 10-12-1870 del rector a l'alcalde.

Diputació en relació amb el pagament dels drets de matrícula en casos de trasllats d'expedients).⁶⁷⁵

Va ser precisament en un claustre universitari on es va demanar la retractació del professor Lluís Jener de les manifestacions de la fi del poder temporal del Papa:⁶⁷⁶

Parece ser que de resultas de la gravedad del suceso, se reunió el claustro universitario y acordó el exigir al Sr. Jané una retractación pública para evitar de este modo el anatema que a la universidad y al Sr. Jané amenazaba.

I, finalment, també en un claustre, un dels seus professors va forçar que s'enviés la documentació, que acreditava la condició de doctor al republicà aspirant a una càtedra de Farmàcia, Josep Jubert, a l'alcalde, davant la negativa del rector de reconèixer-li aquesta condició:⁶⁷⁷

Como complemento a mi oficio de ayer, paso a las superiores manos de VE los adjuntos documentos originales, satisfaciendo con ello a los deseos manifestados por un señor catedrático en la penúltima sesión del claustro General y esperando la devolución de aquellos. Dios...

7.6.2. El Consell universitari

La llei Moyano d'instrucció pública de 9 de setembre 1857 establia en el seu article 268: *"Habrá también en las capitales de Distrito un Consejo universitario para aconsejar al Rector en los asuntos graves, y juzgar a los Profesores y alumnos en los casos que determinen los Reglamentos"*.

Aquest consell estava compost pel rector (que feia les funcions de president), els degans, els directors (de les escoles superiors, professionals i dels instituts) i el secretari general.

⁶⁷⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Minuta signada per Esteve Muxach com a membre de la comissió d'instrucció pública.

⁶⁷⁶ LA LUCHA de 7-3-1872 (pàgs. 2 i 3).

⁶⁷⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 6-11-1872.

El Consell universitari, durant el Sexenni, va acumular moltes funcions en matèria de personal docent, fruit de la desaparició del *Consejo de Instrucción Pública*;⁶⁷⁸ i també en temes que s'havien de resoldre sobre els establiments lliures, que no tenien atribuïts directament ni el rector ni cap altre òrgan. Configurat, doncs, fonamentalment com un òrgan d'administració universitària, desconeixem el sentit que tingué en la vida de la Universitat.

Les decisions que va prendre el Consell de la Universitat Lliure de Girona, pel que hem pogut veure del llibre registre de comunicacions, foren menors, però ens apunten en certa manera quina va ser la naturalesa d'aquest òrgan. Així, per exemple, formava part del Consell de la Universitat Lliure de Girona el vicerector,⁶⁷⁹ a diferència del cas de les universitats oficials. També prenia decisions econòmiques, com ara fixar la retribució del mestre de cerimònies⁶⁸⁰ (tot i que en algun moment se suposava que aquesta retribució l'havia de fixar el Claustre)⁶⁸¹ o repartir fons a les Facultats.⁶⁸²

En qualsevol cas, seria necessari aprofundir en l'estudi d'aquest òrgan per entendre millor la seva funció a la Universitat Lliure de Girona.

⁶⁷⁸ Orden de 6-3-18-1869 disponiendo la forma en la que han de verificarse las oposiciones a cátedras vacantes y concediendo al Consejo Universitario... las atribuciones que tenía en la materia el Consejo de Instrucción Pública. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 357).

⁶⁷⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Ofici del rector de 15-9-1870 al vicerector Salvador Quintana "*Nombrándoles miembros del Consejo Universitario*".

⁶⁸⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Ofici de 4-10-1871 del rector al Sr. Jaume Vim en què "*Se le participa tiene haberse señalado por el Consejo Universitario la gratificación de 25 Ptas. anuales*".

⁶⁸¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. ofici de 5-8-1870 del rector al Sr. Jaume Vim on el nomena mestre de cerimònies de la Universitat amb la retribució que el claustre determini.

⁶⁸² AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Ofici de 4-10-1871 del rector al degà interí de la Facultat de Dret en què "*Se le hace saber el acuerdo del Consejo Universitario concediendo las 375 Ptas. pedidas*".

8. EL FINANÇAMENT DE LA UNIVERSITAT

8.1. INTRODUCCIÓ: EL FINANÇAMENT DE LES UNIVERSITATS (1869-1874)

Als inicis del segle XIX, els temes educatius van començar amb un fort impuls del liberalisme revolucionari, amb què es volia aconseguir una educació pública, universal i gratuïta, la qual cosa representava la base d'una igualtat real davant la llei, en contraposició a l'educació privada de l'antic règim, reservada a la noblesa i al clergat.

El màxim exemple d'aquest impuls el trobarem el 1813 en les *“bases generales de la enseñanza”* de l'informe de José Manuel Quintana,⁶⁸³ en què s'establia que l'ensenyament primari havia de ser universal i gratuït, el segon ensenyament havia de ser general i el tercer havia de ser particular i reduït a una minoria. L'ensenyament universitari era el que menys diferia del de l'antic règim.

Aquest impuls inicial continuà amb la política educativa del liberalisme moderat, que amb el Pla de 1845 va limitar la gratuïtat de l'ensenyament, va restringir-ne la llibertat i va reforçar-ne el centralisme. Així, en la línia ja establerta pels projectes de 1836 i 1841, les universitats van passar a dependre econòmicament dels pressupostos generals de l'Estat després de la centralització dels seus fons i les seves rendes, mentre que els establiments de primer i segon ensenyament havien de ser sostinguts per les rendes municipals i provincials. El Pla de 1845 va mantenir com a òrgan específic d'administració econòmica de la Instrucció Pública la Junta de Centralització de Fons Propis d'Instrucció Pública, a Madrid.

L'article 53 del Pla de 1845 i després l'article 5 de la llei de bases, de 17 de juliol de 1857, estableixen que les fonts de finançament de les universitats eren els béns propis de cadascuna, els crèdits assignats en el pressupost general de l'Estat i les quotes que

⁶⁸³ QUINTANA, J. M^a. (1813). “Informe de la Junta creada por la Regencia para proponer los medios de proceder al arreglo de los diversos ramos de instrucción pública”. *Obras de Manuel José Quintana*. Madrid, Atlas, (ed. 1946). “La instrucción pues debe ser universal, esto es, extenderse a todos los ciudadanos. Debe distribuirse con toda la igualdad que permitan los límites necesarios de su costo, la repartición de los hombres sobre el territorio, y el tiempo más o menos largo que los discípulos pueden dedicar a ella. Debe, en fin, en sus grados diversos abrazar el sistema entero de los conocimientos humanos, y asegurar a los hombres en todas las edades de la vida la facilidad de conservar sus conocimientos o de adquirir otros nuevos. Otra calidad que nos ha parecido convenir a la enseñanza pública es que sea gratuita. La generosidad española lo tenía determinado así en todas las universidades y estudios públicos, (...). Si no lo hicieron generalmente así con las escuelas de primeras letras, fue quizá porque su número los espantó, y fue quizá también porque no dieron a este primer grado de instrucción social toda la consideración y la importancia que en sí tiene. La Junta ha creído que no convenía en la época presente hacer en esta parte más novedad que la de franquear también estas escuelas de toda pensión o retribución particular”.

s'obtinguessin de les matrícules, exàmens, graus o títols. La llei Moyano, de 1857, per tant, es va mostrar fidel també als principis del moderantisme històric dels plans de 1836 i 1845, de restricció de la llibertat d'ensenyament i centralisme.

Arribada la Revolució de 1868, i en les paraules del lliurecanvista de l'època Luis Maria Pastor, la situació econòmica era gravíssima i no se sabia com afrontar-la.⁶⁸⁴

Al echar una ojeada al conjunto de la situación económica y financiera de España, se presentan á la vista del crítico imparcial dos gravísimos males: uno la acumulación de 2,000 millones próximamente de deuda flotante, procedente de déficits anteriores, con uno normal de 600 millones en el presupuesto ordinario; y otro, extravío de la opinión, acerca, de los medios que deben emplearse para remediar aquella insostenible y amenazadora situación. Y en verdad que no es fácil resolver cual de estas dos calamidades producen mas daño á este país. Porque la situación económica y financiera en sí misma, si fuera exactamente conocida en sus causas y efectos y si se aplicaran por consecuencia de este conocimiento los remedios adecuados á su mejoramiento, habría de cambiar por completo en un período mas ó menos largo, pero cierto é indefectible.

I això portava a personalitats com el mateix Pastor a defensar la tesi que si no es podien incrementar altres ingressos que no fossin els derivats "dels vicis",⁶⁸⁵ caldria disminuir-ne les despeses:

Las consecuencias naturales de la aplicación de este derecho (de llibertat d'ensenyament) exigen que el Gobierno se vaya desprendiendo sucesivamente de la enseñanza oficial, hasta dejarla encomendada á la industria particular. Bien se nos alcanza que esta transformación no puede ser repentina, sino gradual y progresiva; pero es preciso que el Estado vaya desde luego disminuyendo el sacrificio que se impone á todos los contribuyentes, para utilidad de los pocos que, por su conveniencia y para su provecho exclusivamente particular, desean obtener aquella clase de instrucción, á medida que la industria privada se encargue de prestar ese servicio; á lo cual debe contribuir el Gobierno dando todas las facilidades posibles para que esto se consiga. El Estado debe reservarse solo la propagación de aquellos

⁶⁸⁴ PASTOR, L.M. (1871). Op. Cit. (pàgs. 4 i 59).

⁶⁸⁵ PASTOR diria: "Por un lado las contribuciones que nosotros tenemos es imposible que «aumenten, no pueden llegar mas que adonde han llegado; las que aumentan son las del juego y las del vicio; las loterías y tabacos; estas han «aumentado, pero no las demás; y sobre el vicio y el juego no puede fundar el país grandes esperanzas".

conocimientos, que son puramente especulativos comprendidos en lo más elevado de la ciencia.

La realitat, però, era que les universitats al llarg del segle XIX s'havien anat autofinançant amb les rendes tradicionals i les taxes acadèmiques, malgrat que el pressupost estava centralitzat des de 1845. En el període de 1841 a 1855, els ingressos de les universitats eren tan importants que feien que els seus pressupostos sortissin quasi gratuïts a l'Estat.⁶⁸⁶ I segons un càlcul referit al curs 1878-1879, un 95% de la despesa universitària es va finançar amb els ingressos de les pròpies institucions, de manera que de les 2.602.413 de pessetes pressupostades per a les universitats, l'Estat no en va aportar més que 116.145.⁶⁸⁷

El procés de centralització va ser un graó més en la construcció de l'Estat liberal, i el centralisme dels liberals va comportar que les universitats de l'antic règim, nodrides pel delme i amb plena autonomia financera, s'haguessin convertit, en termes financers, en unes simples dipositàries del *Ministerio de Hacienda*.⁶⁸⁸

Amb independència de polítiques pressupostàries més generals, durant la segona meitat del segle XIX, el principal problema era que el pressupost dedicat a l'ensenyament no satisfia ni de lluny les necessitats educatives més elementals de la població i, per més que es van introduir reformes, si no hi havia recursos, no es podien solucionar les deficiències. La reclamació d'intel·lectuals que sol·licitaven més efectius econòmics per pal·liar les necessitats més urgents en educació era un fet constant al llarg del darrer terç del segle XIX.

És difícil poder-nos formar una idea exacta del pressupost dedicat a l'ensenyament de l'època del Sexenni.⁶⁸⁹ De la *Cuenta General del Estado* dels anys que van de 1869 a 1873⁶⁹⁰ i dels pressupostos d'aquests anys,⁶⁹¹ veiem que la despesa d'educació estava inclosa en el pressupost del *Ministerio de Fomento*, ja que d'aquest ministeri en depenia la *Dirección General de Instrucción Pública*. Malgrat que al llarg del Sexenni el pressupost dedicat al *Ministerio de Fomento* va arribar a ocupar el tercer lloc en el

⁶⁸⁶ ROBLEDO, R. (2005). "Del diezmo al presupuesto: la financiación de la universidad española (1800-1930)". *Investigaciones de historia económica: revista de la Asociación Española de Historia Económica*. Núm. 1. (pàg. 105).

⁶⁸⁷ FONTANA, J. (2007). Op. Cit. (pàg. 431).

⁶⁸⁸ ROBLEDO, R. (2005). Op. Cit. Núm. 1. (pàg. 103).

⁶⁸⁹ PASTOR, L.M. (1871). Op. Cit. (pàg. 35). "De esta época data también el haberse erigido en sistema el presentar los presupuestos artificialmente formados, apareciendo, no solo nivelados, sino con sobrantes; á pesar de que año tras año, la contabilidad demostraba en ellos un déficit importante".

⁶⁹⁰ Cuenta General del Estado. Madrid: Imprenta Nacional. Anys 1871 a 1875. (Apartat Cuenta de Gastos Públicos/Sección Fomento).

⁶⁹¹ Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes. Madrid: Imprenta de J.A. García.

conjunt dels altres pressupostos ministerials, això va ser enganyós per a l'ensenyament, ja que, a més de la secció d'Instrucció Pública, s'hi comptaven les d'agricultura, comerç i indústria i, la més important, d'obres públiques.

Una altra qüestió que sovint ha estat font de polèmica és la deficient distribució de la despesa en l'ensenyament a causa d'una major despesa injustificada en l'ensenyament universitari. Aquest debat va tenir ressò durant el Sexenni Revolucionari amb la crítica que va fer-se a ajuntaments i diputacions per haver fundat universitats lliures⁶⁹² i no pas els centres d'instrucció primària i d'alfabetització d'adults, tal com propugnava la circular als governadors civils de 31 d'octubre de 1868.⁶⁹³

El pressupost de la secció d'Instrucció Pública comprenia el primer i segon ensenyament, el superior i professional i el manteniment dels establiments científics, a la secció d'Arts i a les construccions escolars. Les dades del pressupost de la *Dirección General de Instrucción Pública* les tornem a tenir emmascarades perquè en els pressupostos del primer ensenyament, segon ensenyament i el professional cal descomptar-li l'efecte pressupostari del finançament d'ajuntaments i diputacions, el qual es traduïa a un menor pressupost. El pressupost de les universitats, però, tenia un efecte invers, ja que es pressupostava la totalitat de la despesa que venia majoritàriament finançada per l'import derivat de les taxes de matrícules i graus.

Efectivament, tant de les universitats com de les escoles superiors i professionals es deia que eren sostingudes per l'Estat, però això no significava que l'Estat assumís el seu finançament, el qual havia de basar-se essencialment en les taxes acadèmiques que pagaven els estudiants, i en els recursos propis de les entitats docents. L'Estat es limitava a completar-los amb la seva aportació, fins al punt d'haver-ne obtingut benefici econòmic al llarg del segle XIX.

Les sumes de despesa que apareixen en els pressupostos de l'Estat no corresponen, per això, als recursos aportats per l'administració, sinó que sumen el total dels ingressos de les universitats, el component més important de les quals era el que pagaven els estudiants, d'acord amb el que deia la pròpia llei. "La instrucció superior ha de ser pagada per aquells que la reben i han d'utilitzar-la en benefici propi".

⁶⁹² VIÑAO, A. (1985). Op. Cit. (pàg. 92).

⁶⁹³ Circular de 31-10-1868 indicando a los Gobernadores de provincia los medios que deberán emplear a fin de que la libertad de enseñanza produzca el resultado apetecido, robusteciendo la inteligencia del pueblo. Colección Legislativa de España. Vol. 100. (pàg. 538).

Resulta evident que el sistema educatiu del liberalisme espanyol estava interessat a garantir la centralització i el control que la reforma i la millora de l'ensenyament, i que volia aconseguir els objectius a baix cost.

D'aquesta manera, l'única possibilitat que quedava a ajuntaments i diputacions, en un context pressupostari tan restringit, era crear aquells establiments que es poguessin autofinançar. Només podien fer-ho els superiors, els quals, des de sempre, s'havien autofinançat primer pel delme i després per matrícules i taxes. Per aquesta raó, de tipus merament financer, era més fàcil crear instituts o universitats lliures, que no pas escoles lliures.

8.2. ELS DIFÍCILS INICIS ECONÒMICS DE LA UNIVERSITAT

La difícil situació econòmica general del Sexenni, el lamentable estat en què es trobava l'ensenyament, tant pel que feia a instal·lacions educatives com a retribucions de professorat, i el fet que hi haguessin necessitats més importants en altres àmbits, feia que no es pogués restaurar la Universitat de Girona utilitzant fons municipals. Semblava, però, que la Universitat Lliure seria capaç de satisfer una demanda educativa que li permetria obtenir recursos suficients per subsistir, bé amb estudiants de la mateixa província, bé amb estudiants d'altres indrets.⁶⁹⁴ S'obria, doncs, la possibilitat que es poguessin restaurar els estudis universitaris a Girona, i això seria possible si algú en podia assumir el risc de la despesa, tal com es desprèn de la sessió del Ple consistorial on es discutiren les bases de creació de la Universitat:⁶⁹⁵

Puesto en totalidad a discusión el presente anteproyecto se hicieron acerca de él entre otras objeciones la de la falta de fondos con que se choca desde luego para poderlo realizar y para sostener aquel establecimiento, cuyas dudas procuró desvanecer el señor Pérez, señalando para el objeto en cuestión y como uno de sus mayores auxiliares según se expresa en la base tercera el producto de los derechos de las matrículas, los de exámenes y los de los grados que se

⁶⁹⁴ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 24-1-1870: "Por otra parte los trabajos que practico me son tanto más agradables cuanto que según noticias particulares no es ya esta provincia la única la única que desea la apertura de la Universidad, pues hay en la de Tarragona y Lérida muchos padres que se disponen a enviar sus hijos a las aulas gerundenses. En vista por lo tanto del lisonjero porvenir que aparece para la escuela, y antes de terminar mi oficio, debo dirigirme al Senado municipal a fin de rogarle que emplee todos los medios que le sugiera su acreditado celo al objeto de que SA el Regente otorgue pronto el permiso de apertura respecto a una universidad, en la que libres los profesores de todo interés bastardo y mezquino, reciba la ciencia el culto que de derecho le corresponde en los países civilizados".

⁶⁹⁵ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 29-11-1869.

confieran; cuyos rendimientos prudentemente calculados bastarán indudablemente para cubrir las obligaciones del expresado establecimiento, si no inmediatamente, a lo menos en una época no muy lejana; a cuyo plausible gesto se halla dispuesto a cooperar por su parte el personal facultativo con que se cuenta ya desde ahora para el recibido fin; personal que por hallarse formado de acreditados profesores, residentes en esta ciudad y tener todos o la mayor parte de ellos otros medios de subsistencia, se prestaran al desempeño de sus respectivas cátedras con el desinterés.

Els que van actuar d'emprenedors en aquesta iniciativa van ser el rector i els professors, els quals renunciaren a les seves retribucions, tot esperant veure quins guanys obtindrien de les matrícules i graus del curs. Amb això s'aconsegua la viabilitat financera del projecte i, si l'Ajuntament hi estava d'acord, es podria començar el curs.

Per obtenir el permís per obrir la Universitat, el 23 de desembre de 1869 es va promoure l'expedient administratiu davant de les oficines generals del ministre de *Fomento*, i se sol·licitava que s'autoritzés establir una universitat lliure a Girona, d'acord amb el decret de 14 de gener de 1869. Després de la resposta de la *Dirección General de Instrucción Pública*, en un ofici del 25 de gener de 1870, en la qual es manifestava que la Corporació havia d'atenir-se a les prescripcions de la legislació vigent per a la seva obertura, com si es tractés de qualsevol altre establiment, el 31 de gener l'Ajuntament va dirigir-se al rector de la Universitat de Barcelona en qualitat de cap del districte universitari i n'hi va demanar l'autorització. La sol·licitud es plantejava, en el terreny econòmic, en els termes següents:

Primero: por la certificación que se acompaña, señalada con el número 1 consta que esta corporación ha resuelto abrir la universidad libre de Gerona conforme a lo que queda indicado dotándola con la cantidad de 3500 escudos a que se conceptúa ascenderán los derechos académicos que se recauden en la escuela, y que son computables al tenor de lo prevenido en el artículo 2º de la orden citada anteriormente. Sin duda parecerá a VE que la cantidad presupuestada es insignificante para el objeto que se desea ver realizado; pero es necesario tener en cuenta que el municipio a quien corresponde fijar los sueldos de los empleados universitarios en virtud del derecho concedido en el artículo 9 del decreto de 14 de enero del año último, ha creído que el sueldo en las universidades libres sólo debía ser un estímulo y no el único móvil para que los profesores se consagrarán al servicio de la ciencia, y sus ideas se han visto secundadas por los dignísimos individuos a quienes ha confiado el magisterio.

El rector de la Universitat de Barcelona, Antoni Bergnes de las Casas, en l'ofici ja vist del 7 de febrer, va contestar que no podia resoldre en sentit favorable.⁶⁹⁶ Les raons de Bergnes per no autoritzar la creació de la Universitat Lliure de Girona les trobava fonamentades en l'article 2 de l'ordre de 14 de setembre de 1869, on es diu que és necessari que els establiments lliures siguin finançats exclusivament amb fons propis de les diputacions i dels ajuntaments.⁶⁹⁷ El detall de les raons de tipus econòmic per les quals Bergnes de las Casas no va autoritzar la Universitat Lliure de Girona les trobem en un ofici que va enviar el 19 de maig de 1870 a la *Dirección General de Instrucción Pública* on justificava la seva decisió:⁶⁹⁸

El municipio advertía que la dotación era de 3.300 escudos a que conceptuaba ascendían los derechos académicos recaudables en la escuela reconociendo la insignificancia de la suma, la excusaba con el supuesto de que en la escuelas libres el sueldo de los profesores sólo debía ser un estímulo y no el móvil que les impulsara a consagrar al servicio de la ciencia ... Este Rectorado desde luego vio que no se cumplía la disposición segunda de la orden del gobierno de 14 de septiembre último, pues no sólo no era sostenido el establecimiento exclusivamente con fondos propios del Ayuntamiento, si no que siquiera se prometía auxilio alguno con el carácter de subvención, pues que el establecimiento no debía contar con otros medios que los que le proporcionan las matrículas y los grados. Todos los establecimientos libres de segunda enseñanza que en el distrito universitario han creado varios Ayuntamientos consignaron previamente en sus presupuestos una cantidad determinada para el sostenimiento de las mismas, expresando que los gastos corrían exclusivamente de su cuenta, y aun el rectorado antes de autorizarlas pregunto a las diputaciones provinciales que cantidad tenían aprobada para dicho objeto. El Ayuntamiento de Gerona creyó sin embargo poder obrar de distinto modo y no consiguió cantidad alguna, y considerando el Rectorado que más bien podría

⁶⁹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a l'alcalde de Girona de 7-2-1870.

⁶⁹⁷ Orden de 14 de Septiembre de 1869, dictando varias disposiciones relativas a los efectos legales de la enseñanza en los establecimientos libres creados en virtud de autorización concedida a las Diputaciones y Ayuntamientos por decreto de 14 de Enero último. 1869. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 102. (pàg. 518). "Es preciso que estén sostenidos exclusivamente con fondos propios de las Diputaciones o de los Ayuntamientos que los funden, sin que sean bastante, para que uno de dichos establecimientos pueda considerarse como legal para los efectos expresados, los auxilios que con el carácter de subvención pudieran prestar dichas corporaciones á empresas particulares. En los fondos á que se refiere esta disposición, y con los cuales deben sostenerse dichos establecimientos, se consideran incluidos los derechos académicos que se recauden en los mismos".

⁶⁹⁸ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a la *Dirección General de Instrucción Pública* de 19-5-1870.

tenerse el establecimiento por una empresa de particulares que por una enseñanza costeada por el municipio.

L'Ajuntament de Girona argumentava, en sentit contrari, i deia que ja estava previst contemplar la inclusió del pressupost de la Universitat en el del proper any econòmic 1870-1871, i que si bé el paràgraf primer de l'article 2 del decret de 14 de setembre deia que els establiments havien d'estar sostinguts amb fons propis de les diputacions o dels ajuntaments, el paràgraf segon feia una declaració explícita que els fons amb què han de sostenir-se els establiments hi eren inclosos els drets acadèmics que s'hi recaptessin; a més, si amb càrrec a aquests possibles ingressos, els professors hi tenien supeditada la retribució, no es podia tenir res a dir-hi.⁶⁹⁹

Muy poco o más bien ninguno ha de ser naturalmente el gasto que le pueda causar la fundación de aquella Escuela, habida en consideración la circunstancia de que los profesores de la misma inspirados por un noble sentimiento de civismo y de amor a la ciencia, se han prestado con patriótica abnegación a servir sus respectivas cátedras, sin más haber que el que las reitue, deducidos los demás gastos el producto de las obvenciones universitarias. Con tales antecedentes, y estando declarado como lo está, que dichas obvenciones entran en la categoría de fondos destinados al sostenimiento de las Universidades Libres ¿Qué dificultad puede racionalmente ofrecerse para que esta municipalidad se le otorgue el permiso que tiene solicitado para la apertura de la referida escuela?

L'Ajuntament de Girona va presentar recurs d'alçada al ministre de *Fomento* per impugnar la resolució negativa al permís de la Universitat Lliure de Girona de 20 de març de 1870, i el diputat per Puerto Rico, Sebastià Plaja, va intervenir davant del ministre de *Fomento*, atesa la persistència de Bergnes de las Casas de no autoritzar l'obertura de la Universitat.⁷⁰⁰

Quan Bergnes de las Casas va enviar l'informe al rector de la Universitat de Madrid sobre l'estat de l'ensenyament lliure el 13 d'abril de 1870, no va dir res de la

⁶⁹⁹ AMGi Secció XII I Lligall 16. Recurs d'alçada al ministre de *Fomento* per la resolució negativa al permís de la Universitat Lliure de Girona de 20-3-1870: "La precaria situación porque están pasando las corporaciones populares de España ha sido causa de que este Ayuntamiento haya limitado á la simple Facultad de Derecho la esfera de acción de la Universidad que trata de establecer, y por lo tanto, mientras ella no salga de este círculo, muy poco o más bien ninguno ha de ser naturalmente el gasto que le pueda causar la fundación de aquella Escuela".

⁷⁰⁰ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici de 22-3-1870. "Sr. De Chia. Sirvase V. Hacerme el obsequio de facilitar al Sr. Palol la minuta de la solicitud que ha hecho el Ayuntamiento sobre la Universidad, para hacer una copia a fin de remitirla al Diputado Plaja. ... Suyo Afmo. Manuel Viñas. Girona 22 de marzo de 1870".

Universitat Lliure de Girona,⁷⁰¹ i l'11 de maig de 1870 la *Dirección General de Instrucción Pública* va enviar un requeriment a Bergnes per tal que informés tan aviat com fos possible de què havia passat.⁷⁰² El 19 de maig, Bergnes de las Casas va respondre en la línia que ja s'ha comentat.

Sigui com sigui, el temps passava i l'expedient no es resolía. El 2 de juliol de 1870, Viñas va enviar un ofici a l'alcalde, "*ansioso de remover los obstáculos que pueden oponerse a que Gerona disfrute pronto del inapreciable beneficio de una universidad libre*", a fi que l'Ajuntament aprovés el pressupost de la Universitat. En aquest ofici, Viñas aconsellava a l'alcalde la forma que havien de tenir els acords municipals per tal que es pogués autoritzar per Barcelona la creació de la Universitat Lliure de Girona.⁷⁰³

Dándose como causas del acuerdo los obstáculos porque atraviesa la formación del presupuesto general, y la necesidad de que por ello no se demore la pronta habilitación de esta Escuela, puede el Municipio resolver ya que quedan consignadas para el presente año económico, en el presupuesto general de la ciudad las partidas que constituyen el de esta Escuela, puede el Municipio resolver ya quedar consignadas para el presente año económico, en el presupuesto general de la ciudad, las partidas que constituyen el de esta escuela, según el proyecto que la rectoría tuvo el alto honor de entregar al Iltr. Sr. Presidente de la comisión. Ninguna dificultad hay en que sean aprobadas las partidas del presupuesto de la Universidad; porque los gastos se compensan con los ingresos, y para el caso que estos últimos no alcancen a cubrir los primeros, existe en poder del Iltr. Sr. Presidente de la Comisión un documento que sólo debe ser conocido del municipio por el cual los profesores renuncian a percibir el déficit, sin que deba ser obstáculo para que el Excmo Ayuntamiento vote favorablemente sobre mi súplica.

Entre el 3 i el 10 de juliol, Viñas i Julian de Chia van realitzar alguns contactes amb el responsable de les finances de la Diputació, el Sr. Rodas, i alguns membres de l'Ajuntament, suposem que per temptejar si les respectives corporacions farien alguna

⁷⁰¹ AHGUB Lligall 26 5 4 16. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al rector de la *Universidad Central de Madrid* de 13-4-1870.

⁷⁰² AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a la *Dirección General de Instrucción Pública* de 11-5-1870. "*Adjunto remito a V. una instancia del Ayuntamiento de Gerona relativa al establecimiento de una Universidad Libre con aplicación a la facultad de derecho para que se sirva comunicar a esa Dirección a la mayor brevedad posible cuanto haya mediado entre ese rectorado y aquel ayuntamiento sobre ese asunto*".

⁷⁰³ AMGi Seccio XII.1. lligall 16. Ofici de 2-7-1870.

aportació econòmica a la Universitat, amb la qual els professors garantirien en part els ingressos.⁷⁰⁴

D'aquesta manera, a l'acta de la tercera sessió de 18 de juliol de 1870 del Ple consistorial, en què s'aprova el pressupost municipal, figuren en el capítol quart, de despeses, l'import de 35.148 pessetes i en el capítol cinquè, d'ingressos d'instrucció pública, l'import de 22.500 pessetes.⁷⁰⁵ D'aquesta manera, comptablement, el Municipi aportava diners, els quals tenia assegurats amb l'obligació signada dels professors.⁷⁰⁶ El 29 de juliol, l'alcalde de Girona va enviar al rector de la Universitat de Barcelona una carta on feia constar la inclusió del pressupost de la Universitat dins del pressupost municipal:⁷⁰⁷

Tengo el honor de pasar a manos de V. la adjunta certificación justificativa de haber sido comprendido en el presupuesto municipal de esta ciudad correspondiente al actual año económico la cantidad de 22.500 pesetas para gastos de personal y material... Espera por lo tanto ese cabildo que hallándose como se halla ya asegurado el pago de haberes de los profesores de aquel establecimiento... tendrá V. la dignación de autorizar su apertura para el próximo mes de setiembre.

⁷⁰⁴ AMGi Seccio XII.1. lligall 16. Cartes de Sr. D. Julian de Chia, Secretario del Excelentísimo Ayuntamiento de Gerona. Castillo de Aro diez de julio de 1870. "Muy Señor mío de todo mi aprecio. Ignorando si el Excelentísimo ayuntamiento ha resuelto todavía la petición que tuve el honor de hacerle al marcharme de Gerona me permito expedir a V. recomendándole el pronto despacho de aquella. Conozco el negocio de la Universidad. Viene a ser para mi una especie de manía pero es una manía que producirá un gran bien a Gerona, pues veo el interés con que por todas partes se me pregunta acerca el estado de mi proyecto. Cualesquiera que sean las probabilidades de lo que me dijo el Señor Rodas tanto si la diputación da una cantidad, como si no la da, Dios mediante saldremos bien; pero conviene que pronto sepamos todos los profesores nuestra situación respectiva, porque hay que prepararse con tiempo para las lecciones y algunos para ello tendrán que renunciar a trabajos más o menos lucrativos lo que sería sensible si la Universidad estaba condenada a morir a manos del Ayuntamiento quien puede ser ahora el padre o el verdugo de aquella. Como que mi permanencia en este pueblo y en otras circunvecinos por razón de mis ocupaciones agrícolas deberá prolongarse todavía algunos días, me he permitido escribir a V. anticipándole las gracias por el favor pedido y deseando ocasiones en que acreditar a V. el reconocimiento que le profesará su atento amigo y seguro servidor. Firma Manuel Viñas".

⁷⁰⁵ AMGi Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 18-7-1870.

⁷⁰⁶ AMGi Seccio XII.1. lligall 16. obligació de 18-6-1870. Aquesta deia: "Los abajo firmantes, catedráticos electos de la Univesidad Libre de esta ciudad, a fin de que el establecimiento de la misma no sea ocasión de compromisos para el Municipio, renunciamos a percibir de la Caja del mismo el déficit que tal vez resulte entre la gratificación que se nos señale en el presupuesto del próximo año económico y los ingresos asignados para cubrirlo; quedando subsistente en lo demás la condición quinta de las acordadas por el Excmo. Ayuntamiento en sesión del veintinueve de Noviembre de 1869 para el establecimiento de la Universidad. Así lo firman en la ciudad de Gerona a dieciocho de junio de 1870". Manuel Viñas, Casimiro Viñolas, Manuel Catalá, Pablo Oliva, Pio Pi, Manuel Pérez Claras, Salvador Quintana, Juan Almeda y Juan Bta. Ferrer.

⁷⁰⁷ AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici de l'alcalde de Girona al rector de la Universitat de Barcelona de 29-7-1870.

Encara que podia semblar que tots els esculls ja estaven superats, calia superar-ne un altre, no sabem si per mala fe o per desconeixement del rector de la Universitat de Barcelona.

El 30 de juliol de 1870, Bergnes va enviar un ofici a la Diputació Provincial, la qual el remeté a l'Ajuntament el 6 d'agost, pel que li demanava: *“Manifestarme si por esa corporación se ha aprobado la cantidad de 22.500 pesetas que para gastos de personal y material de la Universidad Libre que dicho ayuntamiento solicita crear ha consignado en su presupuesto para el actual año económico”*. Òbviament la Diputació contestà el 6 d'agost de 1870, i deia que no era ella la que aprovava els pressupostos municipals, sinó que era l'Ajuntament, i que era a l'Ajuntament a qui calia adreçar la petició sobre si s'havia inclòs en el pressupost municipal el de la Universitat.⁷⁰⁸

La resposta de l'alcalde, del 12 d'agost, a la Diputació, va ser fulminant:⁷⁰⁹

El oficio del Sr. Rector de la Universidad Literaria de Barcelona cuyo contenido se sirvió VE. transcribirme con fecha 6 del corriente, revela una completa ignorancia de la legislación que rige en materia de administración municipal, y descubre por otra parte un grado de desconfianza bastante ofensivo al decoro de este Ayuntamiento, dejando entrever que la idea de que la Corporación trató de sorprender la buena fe de aquel Rectorado que le remitió en 26 de Julio último. Sea como quiera, y prescindiendo de la intención injustificada que pudo presidir en la redacción del expresado oficio, sólo puedo decir en contestación al de VE que el presupuesto de este Municipio, correspondiente al actual año económico, ha sido discutido y aprobado definitivamente con todas las formalidades.

Finalment, el 24 d'agost, molt pocs dies abans de començar les classes, s'autoritzava la creació de la Universitat Lliure de Girona:⁷¹⁰

En vista de la comunicación de VE de 26 de julio último y documento unido a la misma por el que se acredita que se halla consignado en el presupuesto municipal del corriente año discutido y aprobado por ese Ayuntamiento la cantidad de 22.500 pesetas con destino a los gastos de personal y material de la Universidad Libre que quiere constituir con arreglo a la facultad que para ello

⁷⁰⁸ AMGí Seccio XII.1. lligall 16. l'Ofici de 4-8-1870.

⁷⁰⁹ AMGí Seccio XII.1. lligall 16. l'Ofici de 12-8-1870.

⁷¹⁰ AMGí Seccio XII.1. lligall 16. l'Ofici de 24-8-1870.

concede el Decreto del Gobierno de la nación de 14 Enero de 1869... he acordado en providencia de esta fecha declarar comprendido en el decreto citado a la escuela libre que se establece en esa ciudad para dar con el próximo curso académico la enseñanza de las asignaturas de la facultad de derecho.

Les circumstàncies que ens fan entendre la creació atzarosa de la Universitat Lliure de Girona en el terreny econòmic i financer són diverses:

Primer, quan es creà la Universitat Lliure de Girona, ja no era aquell moment inicial, encara revolucionari, de l'octubre de 1868, en què genèricament es promulgava la llibertat d'ensenyament. El setembre de 1869, s'intentà acotar una mica la legislació del 21 d'octubre i del 14 gener de 1869, l'aplicació de la qual s'entén que va desvirtuar l'esperit que la va fer néixer.

En el tema econòmic, el setembre de 1869 es pretenia evitar que els ajuntaments financers alguns col·legis privats en detriment d'altres, creant així condicions de privilegi contràries a l'esperit de la Llei. Potser és per això que ens trobem amb la deficient redacció de l'Ordre de 14 de setembre de 1869, en què establia: *“Es preciso que estén sostenidos exclusivamente con fondos propios de los Ayuntamientos”*, sense que fos suficient la simple existència d'una subvenció. I també que: *“En los fondos á que se refiere esta disposición, y con los cuales deben sostenerse dichos establecimientos, se consideran incluidos los derechos académicos que se recauden en los mismos”*.

Segon, també dificultà la creació de la Universitat Lliure de Girona la voluntat de Bergnes, ja expressada en el passat, de limitar al màxim la proliferació d'establiments lliures en el seu districte, controlant-los les finances i obligant-los a consignar en els seus pressupostos una quantitat. I encara, abans d'autoritzar-les, inexplicablement, va preguntar a les diputacions quina era la quantitat que tenien aprovada per sostenir-les.⁷¹¹

Finalment, i no per això menys important, una altra de les raons que podia explicar la falta de diligència de Bergnes per resoldre l'expedient administratiu de creació era que si ell no autoritzava l'establiment de la Universitat Lliure de Girona, la de Barcelona recuperaria molts estudiants que tenien la intenció d'anar a estudiar a Girona, això en un moment en què es passava per serioses dificultats econòmiques.

⁷¹¹AHGUB Lligall 40 2 5 4. Diferents oficis del rector a les diputacions de 7-8-1869.

Aquesta circumstància Viñas ja se la temia, i la va comunicar a l'alcalde dos mesos abans de l'inici de curs:⁷¹²

Fácilmente se concibe que dentro de poco tiempo la creación de esta universidad si no ha sido declarada legal, los numerosos jóvenes que han prometido acudir a las nuevas aulas empezarán a fijar su vista en otras partes, y para la apertura ya no habrá alumnos.

De fet, amb aquest comentari Viñas confirmava l'opinió del secretari de la Universitat de Barcelona que el seu Claustre no volia establiments lliures que prenguessin alumnes a Barcelona.⁷¹³

La por de Bergnes de pèrdua d'alumnat era fonamentada. Era un fet que la Universitat de Barcelona perdria un nombre significatiu d'alumnes, i això es comprovaria només un temps més tard. Si observem l'evolució de la matrícula de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, veiem com en el curs 1869-1870 hi havia 649 alumnes, matriculats de 1.992 assignatures, i el curs de 1870-1871 (any en què van iniciar-se els estudis a la Universitat Lliure de Girona) hi havia 504 estudiants, matriculats de 1.534 assignatures, prop d'un 30% menys, quan la majoria de facultats s'havia mantingut amb un nombre similar d'estudiants.⁷¹⁴

Un altre exemple del transvasament d'estudiants d'una universitat oficial a una altra de lliure el trobem, tot just un any abans, en el curs de 1869-1870, quan la Facultat de Dret de la Universitat de Sevilla va experimentar un desenvolupament de les matrícules de signe contrari al de la resta de facultats, malgrat incrementar la seva oferta educativa amb la creació de la secció de Dret administratiu. S'hi va registrar, en tres cursos, una baixada de matrícula i ingressos, la qual cosa s'explica per la creació de la Facultat de Dret de la Universidad Libre de Córdoba.⁷¹⁵

⁷¹² AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici de 2-7-1870 on Viñas li diu a l'alcalde.

⁷¹³ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 7-3-1870.

⁷¹⁴ Per l'evolució del nombre d'alumnes vegeu GARRIGA, R.M. (1871). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1871 á 1872 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Ramon Manuel Garriga*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a. *Datos estadísticos del curso* (pàgs. 10 i 11). "Resumen del número de alumnos matriculados en esta universidad"; i TRÉMOLS, F. (1871). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1870 á 1871 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Federico Tremols*. Barcelona: Imprenta de Tomas Gorchs (*Datos estadísticos del curso* pàg. 10 i 11). "Resumen del número de alumnos matriculados en esta universidad". Per l'evolució del nombre d'assignatures matriculades vegeu RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 362).

⁷¹⁵ TRIGUEROS, G. (1998). *La Universidad de Sevilla durante el Sexenio Revolucionario (1868-1874)*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla. (pàg. 210).

8.3. ELS PRESSUPOSTOS DE LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA

La manera de confegir el pressupost de la Universitat Lliure de Girona estava regulat en el *Reglamento general para la Administración y el régimen de la Instrucción Pública, de 20 de julio de 1859*, modificat en allò que pogués resultar afectat pels decrets de 21 d'octubre de 1868 i de 14 de gener, i per l'ordre de 14 de setembre de 1869, pel que feia referència a com les corporacions municipals i diputacions havien de consolidar en els seus pressupostos els de les universitats i de la resta d'establiments lliures que haguessin fundat.

El capítol I, del títol V del reglament general de 1859, establia, en els articles 91 i següents, el sistema de confecció del pressupost. El procés s'iniciava amb els degans, els quals havien d'enviar durant els cinc primers dies de gener els pressupostos de les seves facultats al rector, i aquests havien de formar els generals de la Universitat i enviar-los, juntament amb els dels degans a la *Dirección General de Instrucción Pública*, abans del primer de febrer.

En el pressupost s'havia d'incloure una previsió dels ingressos. I en les despeses calia consignar-hi els sous dels caps, dels professors, dels empleats i dels dependents, així com com les despeses ordinàries de material. També calia especificar-hi si es preveia alguna despesa extraordinària. La *Dirección General*, amb els pressupostos de totes les universitats, i un cop aprovats pel Consell de Ministres, feia arribar una vegada al mes la dotació prevista per a cada universitat. Era responsabilitat de les universitats i dels seus rectors recaptar tots els ingressos, fossin de matrícula o per qualsevol altre concepte; i havien de rendir comptes de la mateixa manera com havien invertit els recursos que tenien assignats, a unes *cuentas generales* que havien de remetre trimestralment a la *Dirección General de Instrucción Pública*, els mesos de gener, abril, juliol i octubre.

En el cas de les universitats lliures, el procés de confecció del pressupost era sensiblement diferent. L'article 9, del decret de 14 de gener de 1869, establia: "*Las matrículas y derechos de grados y títulos, así como los sueldos y derechos de los profesores se fijarán por las corporaciones populares*"; i la disposició 2ª establia que havien de ser sostinguts exclusivament amb fons municipals o de la Diputació.

Com que era necessària la certificació de l'Ajuntament de la inclusió en el pressupost municipal, la manera de procedir, a la Universitat, era que el pressupost fos elaborat pel rector (no ens consta que hi participessin els degans, tal com establia el

Reglamento general de 1859), que l'havia de remetre a l'Ajuntament per a la seva inclusió en el pressupost municipal. Llavors el consistori l'enviava a la universitat de districte.

En el context d'aquest marc normatiu regulador de les finances de la universitat, i després de la negativa de Bergnes d'acceptar-li un pressupost de 3.500 escuts (8.750 pessetes), que havia de permetre al consistori no fer front a una despesa excessiva en un moment en què l'Ajuntament passava per serioses dificultats econòmiques, va haver de confegir-ne un de nou. Es conserva de la Universitat un projecte de pressupost,⁷¹⁶ encara expressat en escuts,⁷¹⁷ el qual va regular el funcionament econòmic de la Universitat durant el seu primer any:

UNIVERSIDAD LIBRE DE LA INMORTAL GERONA
CURSO ACADEMICO DE 1870 Á 1871

Proyecto del presupuesto de dicha escuela para el año económico de mil ochocientos setenta y uno, a fin de que la Excma Corporación municipal pueda incluirlo en el suyo

<i>INGRESOS</i>	<i>Escudos Mil**</i>
Por producto de matrículas	5.000
Por idem de grados	4.000
Total ingresos	9.000
 <i>GASTOS</i>	
<i>I.- PERSONAL</i>	
1. Gratificación para el señor Rector de la Universidad	1.000
2. Id para once profesores de la Facultad de Derecho, incluso los designados para las asignaturas de Filosofía y Letras preliminares al estudio de la primera a razón de seiscientos escudos para cada uno	6.600
3. Id. Para los dependientes fijos, a razón de trescientos escudos para cada uno	600
4. Id. Para tres temporeros a razón de cien escudos para cada uno	300
<i>2. MATERIAL</i>	
1. Para gastos generales de la Universidad	300
2. Para Idem de la Facultad de Derecho	200
Total de gastos	9.000
 <i>RESUMEN</i>	
Matrícula:	5.000
Grados	4.000
Personal	8.500
Material	500
Importan los ingresos	9.000
Id los gastos	9.000

Observaciones.- En virtud de lo acordado por el Excmo. Ayuntamiento en sesión del día 29 de Noviembre último, la Caja municipal no abonará el déficit que tal vez resulte comparados los gastos con los ingresos. La administración de los ingresos y gastos de la escuela se llevará por los profesores de la misma, independiente de la del municipio, pero rindiendo cuentas en época oportuna.

⁷¹⁶ AMGi Seccio XII.1. lligall 16. "Proyecto de presupuesto". Tambe: TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit. (pàg. 113)

⁷¹⁷ Amb la Revolució de setembre, la pesseta va desplaçar l'escut com a denominació entorn de la qual haurien d'expressar-se totes les monedes espanyoles. El Govern de l'Estat va haver de publicar sis mesos després del canvi de moneda una taula oficial d'equivalència on es deia que el valor de la pesseta és de 4 Reals o 400 mil·lèsimes d'Escut. El pressupost de 9.000 escuts d'ingrés coincideix amb la quantitat de 22.500 pessetes, que va consolidar l'Ajuntament de Girona en el seu pressupost.

Aquest pressupost de la Universitat (que representava 22.500 pessetes), seguint el que havia instruït el rector Bergnes, va passar a formar part del pressupost municipal següent el 3 de juliol de 1870:⁷¹⁸

		Gastos Obligatorios	Pesetas
Capit°	1	Gastos del Ayuntamiento	23.145,36
" "	2	Policía de Seguridad	4.960,00
" "	3	Policía Urbana y Rural	36.517,00
" "	4	Instrucción Pública	35.148,13
" "	5	Beneficencia Municipal	150,00
" "	6	Obras Públicas	4.625,00
" "	7	Corrección Pública	17.304,50
" "	8	Montes	
" "	9	Cargas	48.681,65
" "	10	Obras de nueva construcción	3.400,00
" "	11	Gastos <u>imprevistos</u>	10.000,00
		Total gastos	182.681,64
<u>Ingresos ordinarios</u>			
Capit°	1	Rentas de Propios	18.341,18
" "	2	Montes	
" "	3	Impuestos establecidos	80.779,00
" "	4	Beneficencia municipal	
" "	5	Instrucción pública	22.500,00
" "	6	Corrección pública	14.802,75
" "	7	Ingresos extraords. Eventuales	
		Total ingresos	136.423,09
<u>Resumen</u>			
		Gastos	182.681,64
		Ingresos	136.423,09
		Déficit	46.258,55

El pressupost municipal, que curiosament no quadrava per 1.250 pessetes en les despeses, i de 16 cèntims en els ingressos, tenia un dèficit de 46.258,55 pessetes, les quals representaven un 25% del pressupost de despeses.

En aquest pressupost veiem que la despesa d'instrucció pública era de 35.148,13 pessetes, la qual cosa representava un 19% del pressupost; i si tenim en compte que la partida pressupostària assignada a ensenyament universitari era de 22.500 pessetes (un 12% del pressupost), la qual venia compensada per ingressos del mateix import, veurem com aquest pressupost reflectia la quantitat de 12.648,13 pessetes per a

⁷¹⁸ AMGi Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 3-7-1870.

l'ensenyament de les escoles municipals (un 7% del pressupost). És fàcil, doncs, d'arribar a entendre perquè l'Ajuntament era resistent a incloure, en el pressupost municipal, el de la Universitat: era difícil d'explicar que amb un pressupost d'un dèficit tan gran, se n'hi inclogués un altre com el de la Universitat, el qual representava la meitat del dèficit municipal.⁷¹⁹

El segon pressupost, que va presentar la Universitat per al curs 1871-1872 va ser el següent:⁷²⁰

GASTOS		Sumas por	
		Artículos Pesetas	Capítulos Pesetas
Capítulo primero.- Personal administrativo			
<i>Artículo primero</i>	Gratificación del rector de la Unviersidad sobre sus honorarios como catedrático	500	} 3.975
<i>Artículo segundo</i>	Honorarios del secretario general a razón de siete pesetas y media por cada día lectivo y calculando el número de estos en doscientos cincuenta, salen a	1.875	
<i>Artículo tercero</i>	Salarios de cuatro dependientes temporeros, según las necesidades de la escuela; calculándose en cuatrocientas pesetas el importe de lo que podrá cobrar cada uno de los sujetos referidos ascienden a	1.600	
Capítulo segundo.- Personal facultativo			
<i>Artículo primero</i>	Honorarios de trece profesores de Derecho y de Filosofía y Letras a a razón de siete pesetas y media por cada día lectivo y calculando el número de estos en doscientos cincuenta, importan los honorarios para cada profesor mil ochocientas setenta y cinco pesetas y en junto	24.375	} 35.625
<i>Artículo segundo</i>	Honorarios en igual concepto y proporción para sus profesores de Farmacia y Ciencias; importan	11.250	
Capítulo tercero.- Material			
<i>Artículo primero</i>	Gastos generales de la escuela	2.000	} 4.500
<i>Artículo segundo</i>	Idem de la Facultad de derecho	500	
<i>Artículo tercero</i>	Instalación y gastos durante el curso de la de Farmacia	2.000	
<u>Importa el presupuesto de gastos</u>		<u>44.100</u>	<u>44.100</u>
INGRESOS			
Capítulo primero.- matrículas			
<i>Artículo primero</i>	Importe de la matrículas en Derecho	15900	} 23850
<i>Artículo segundo</i>	Importe asimismo en Farmacia	7950	
Capítulo segundo.- grados			
<i>Artículo primero</i>	Cálculo probable de los grados en derecho	13500	} 20250
<i>Artículo segundo</i>	Idem en Farmacia	6750	
		<u>44100</u>	<u>44100</u>

Resultan equilibrados los gastos con los ingresos, cubriéndose en su virtud las atenciones de la escuela con los rendimientos naturales de la misma

Segell Universidad de Gerona - 4d'agost de 1871 - Signat el rector Manuel Viñas

En aquest segon pressupost, bàsicament s'hi afegien els ingressos i les despeses

⁷¹⁹ Tot i que no generava dèficit, ja que venia equilibrat pel mateix volum d'ingressos.

⁷²⁰ AMGi Seccio XII.1. lligall 16. "Proyecto de presupuesto", sense data.

derivades de la incorporació dels estudis de Farmàcia, i s'hi mantenia l'estructura d'ingressos de matrícula i graus i de despesa de personal i per a materials.

Aquest pressupost va ser el que va regular l'administració econòmica de la Universitat fins a la seva clausura, ja que en anys posteriors es va anar a la pròrroga del pressupost municipal, amb la consegüent pròrroga del pressupost universitari.⁷²¹

També disposem d'un únic compte general de caixa, el qual s'efectuà en aquell primer curs:⁷²²

UNIVERSIDAD LIBRE DE GERONA
CUENTA GENERAL DE LA CAJA DURANTE EL CURSO DE 1870 á 1871

Meses	CARGO	Ptas	Cfs.	Meses	DATA	Ptas	Cfs.
Sept.	Matricula de Dcho. y Fil y Lta	1930		Sept.			
Oct.	Id. Id.	225		Oct.	Personal Facultativo	700	
	1ª Tercera parte de la subvención para material concedida por la Diputac.	500			Dependientes mes Sept. y Oct.	62	50
Nov.	Dchos de 5 grados Dr. en dcho	3750		Nov.	Material	951	43
					Dependientes	40	
Dbre.	2ª Tercera parte de la subvención para material concedida por la Excma. Diputación Provincial	500		Nov.	Material	96	63
					Personal facultativo	140	
Ene.	Dchos de 2 grados Dr. en dcho	1500		Dbre.	Dependientes	40	
	Matricula de Dcho. Y Fil y Lta	120			Material	112	37
Feb.	Id. Id.	720		Ene.	Personal facultativo	5740	
	Últ.Tercera parte de la subvención para material concedida por la Excma. Diputación Provincial	500			Dependientes	60	
Mar.	Matricula de Dcho. Y Fil y Lta	45			Material	314	
Abr.	Id. Id.	15		Feb.	Personal facultativo	700	
May.	Id. Id.	805			Dependientes	40	
	Derechos 1 grado Lic.en dcho	750		Mar.	Dependientes	50	
Jun.	Id. de 4	3000			Material	225	
	Id. de 1	750		Abr.	Personal facultativo	140	
	Matricula de Dcho. Y Fil y Lta	2165			Dependientes	40	
				May.	Material	87	75
					Personal facultativo	700	
				Jun.	Dependientes	40	
					Material	38	4
				Jun.	Personal facultativo	5150	
					Dependientes	70	
					Material	298	44
	Total	17275			Total	15831	9
	Matriculas	6025			Personal facultativo	13270	
	Grados	9750			Dependientes	442,5	
	Subv. De Dip. Para ma	1500			Material	2118,55	
		<u>17275</u>				<u>15831,1</u>	

RESUMEN GENERAL

Cargo	17275
Data	<u>17275</u>
	1443,91

Segell Universidad de Gerona - 18 d'abril de 1872 - Signat el rector Manuel Viñas

⁷²¹ AHGUB Lligall 25 5 5 18. Certificació de l'alcalde de 26-8-1873. El curs de 1873 a 1874 el pressupost es va prorrogar, i la quantitat consignada per a la Universitat Lliure de Girona va seguir essent la de 44.100 pessetes ("la misma cantidad es la que se considera consignada para el propio objeto por durante el tiempo correspondiente al actual ejercicio, que rija la prórroga acordada por la referida Junta de presupuestos y arbitrios municipales").

⁷²² AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Cuenta General de Caja de 18-4-1872.

D'aquesta liquidació del pressupost del primer any acadèmic, veiem com en front d'uns ingressos de 17.275 pessetes, hi havia unes despeses de 15.831,1 pessetes, la qual cosa generava un superàvit de 1.443,91 pessetes. L'anàlisi més detallada d'aquesta liquidació, però, i de les partides pressupostàries, la farem en els dos apartats següents.

8.3.1. Règim econòmic: els ingressos

El pressupost ordinari d'ingressos

Si ens fixem en el pressupost de la Universitat, els ingressos corrents tenien un doble origen: els de les matrícules i els dels graus. Aquests ingressos aportaven a la Universitat una suma de diners que havia d'ajudar a cobrir una bona part de les despeses corrents necessàries per a la docència. Així ho observem del resum del pressupost del primer any acadèmic:

INGRESSOS		DESPESES	
Matrícules	12.500	Personal	21.250
Graus	10.000	Material	1.250

Elaboració pròpia a partir del resum del pressupost per al curs acadèmic 1870-71

Podria semblar sorprenent que es pressupostés una quantitat similar per a graus que per a matrícules, ja que només fins al cap d'uns anys es podria graduar els estudiants que haguessin començat els seus estudis a Girona. Aquest fet només és explicable si el primer any ja es comptava graduar estudiants provinents d'altres facultats. Podem concloure, doncs, que per al sosteniment de la Universitat, i per a fer front a bona part de les despeses (un 50%), es comptava amb els recursos que aportessin els estudiants que haguessin iniciat els seus estudis a Barcelona o a altres universitats de l'Estat.

De fet, que la Universitat de Girona necessitava dels ingressos de matrícula i dels derivats dels títols, especialment dels estudiants que provenien d'altres universitats, era quelcom que s'havia explicat en més d'una ocasió:⁷²³

Los únicos recursos con que cuenta nuestra universidad proceden del importe de las matrículas de los que cursan en ella, del de los estudiantes que vienen de

⁷²³ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de Francisco Canal (rector interí) a l'alcalde de 8-8-1872.

fuera de la provincia que son tantos como los que cursan en Gerona y por fin del valor de los títulos. Faltándole cualquiera de estas tres fuentes, sería muy precaria, por no decir imposible, la existencia de la Universidad.

A part de les matrícules i els graus, hi havia, però, altres fonts d'ingressos. Després d'una consulta que realitzava el rector de la Universidad Central de Madrid sobre els ingressos per dret d'examen, s'estenia una ordre amb data de 19 de maig de 1869, per la qual, d'acord amb el decret de 25 d'octubre de 1868, per cada grup d'assignatures que componien una matrícula, o fracció, se satisfien dos escuts (5 pessetes) per drets d'examen.⁷²⁴ La forma de distribuir els ingressos d'aquests drets en els tribunals de proves corresponia prendre-la als rectors.

Una altra font generadora de recursos, i nova en el Sexenni, eren els drets per a l'obtenció del grau de doctor, que suposava un augment considerable dels ingressos que s'haurien obtingut si no s'hagués autoritzat totes les universitats de poder-los atorgar (recordem que fins al 1868 només la Universitat de Madrid podia atorgar aquestes titulacions).

La Facultat de Dret, pel fet de ser la primera que va iniciar els estudis, va ser la que va obtenir més estudiants i més ingressos. Segons la *cuenta general de caja* del primer curs acadèmic, aquesta facultat va obtenir per ingressos de matrícula i graus la quantitat de 15.775 pessetes. Aquests ingressos, si hi afegim la donació de 1.500 pessetes de la Diputació, van ascendir a 17.275 pessetes, mentre que s'havien pressupostat 22.500 pessetes. Podem veure, doncs, com els ingressos del primer curs acadèmic van ser un 30% inferiors del previst.

En aquesta anàlisi no podem distingir els ingressos de les matrícules de la llicenciatura dels provinents de les assignatures preparatòries de batxillerat. Però podem veure el resultat diferent entre matrícules i graus, ja que s'havia recaptat un 38% de matrícules i un 62% de graus, quan el que s'havia pressupostat eren uns ingressos d'un 56% de matrícules i un 44% de graus.

El preu de la matrícula era el mateix a Girona i a Barcelona. La matrícula de cada grup, de dos a quatre assignatures, costava setanta pessetes, les quals es pagaven en dos terminis en paper timbrat creat a aquest efecte. A Barcelona, el primer termini dels grups d'assignatures de les facultats de Dret, Medicina i Farmàcia costaven trenta-cinc

⁷²⁴ Orden de 19 de mayo de 1869 resolviendo que para asignaturas se satisfagan dos escudos como derechos de examen. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 632).

pessetes (la meitat de les setanta), mentre que les de Filosofia i Lletres i Ciències i carrera de Notariat, en costaven vint-i-cinc. Si se sol·licitava matrícula d'una sola assignatura es pagava per ambdós terminis la quantitat de quinze pessetes, i cinc pessetes per als qui ho sol·licitessin per a qualsevol dels semestres de les de practicants o llevadores.⁷²⁵

Qüestions respecte dels ingressos de la Universitat: el dipòsit previ dels drets pels títols

Les reformes legislatives i les decisions que prengué l'Ajuntament pel dipòsit previ a la prova pel grau i els preus de matrícula i drets del títol, la primavera de 1872, foren determinants per al règim d'ingressos i la viabilitat econòmica de la Universitat.

Sembla que les finances de la Universitat de Girona eren portades directament pel rector, i res no ens fa pensar que hi hagués una *junta econòmica* que s'encarregués de les qüestions relacionades amb la vida econòmica de la Universitat. Sembla que la intervenció municipal estava relegada a l'aprovació del pressupost universitari, i a assegurar-se que per la gestió de l'establiment universitari no s'incorregués en més despesa a la qual podia assumir la hisenda municipal. La gestió de la tresoreria diària la feia un catedràtic que tenia les funcions de dipositari. Es portaven al Consell de la Universitat i al Claustre aquells aspectes que feien referència a qüestions econòmiques i que necessitaven un consens, amb caràcter previ a la decisió en el Ple de la corporació municipal. L'Ajuntament, però, no portava el control del detall dels ingressos i pagaments, com es veu en el requeriment que li feu a Viñas en el moment de la seva dimissió.⁷²⁶

La universitat de districte, la de Barcelona, hi intervenia poc, només autoritzava a l'inici de curs el pressupost i el quadre de professorat i feia una activitat indirecte de fiscalització dels ingressos, encara que fos només per veure si un estudiant havia pagat les taxes que corresponien.⁷²⁷

⁷²⁵ BOP de Gerona de 23-8-1872. Núm. 102. (pàg. 2). S'anuncia l'obertura de matrícula pel proper curs acadèmic a la Universitat de Barcelona. També AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de Francisco Canal on proposa canvi de matrícula.

⁷²⁶ AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Ofici d'alcalde a Viñas de 22-11-1872. "Ha llamado la atención de este ayuntamiento el atraso en que se halla la rendición de cuentas a que viene obligado ese rectorado respecto a los fondos que ha ingresado en la caja de esa Universidad desde la fecha de creación de este establecimiento y por lo tanto a tenor de lo acordado por VE en sesión de 13 de los actuales recomiendo a V la formación y envío de las cuentas de 1869 a 70, 1870 a 71 y 1871 a 72, con los correspondientes justificantes que acrediten los cobros y pagos verificados por la propia caja durante el transcurso de cada uno de los tres referidos años económicos. Dios".

⁷²⁷ AHGUB Lligall 41 2 1 6. Ofici del rector Universitat de Barcelona al rector de Girona de 21-6-1873 "preguntando que cantidad satisfizo D. Felipe Comabella i Guinet por los derechos del grado de licenciado en Farmacia".

A mitjan segon curs, el rector Viñas va remetre un ofici a l'alcalde en què li demanava que se l'autoritzés a poder demanar que els alumnes avansessin els drets al títol en el moment de sol·licitar l'admissió als exercicis per al grau, ja que si aprovaven, els haurien de fer efectius igualment i, si no, se'ls tornaria immediatament els diners després d'haver fet l'examen. Les raons per demanar-ho eren que s'avançava un ingrés que s'hauria igualment fet en el futur. No veient-hi cap impediment, l'Ajuntament ho va acordar en el Ple municipal del 22 d'abril de 1872.

En el Ple consistorial del 29 d'abril de 1872 va tornar a sortir el tema, i aquest cop el debat va ser molt més tens i crispat, tal com es veu en les actes del manual d'acords.⁷²⁸

El regidor Esteve Muxach, progressista, va prendre la paraula i manifestà: *“La impremeditación con que se procedió al tomar el acuerdo que se tomó en la sesión anterior, respecto a la obligación que se ha impuesto a los alumnos de la Universidad Libre de esta ciudad, para que estos al solicitar la admisión a los ejercicios de los grados que deseen obtener... por considerar (aquel acuerdo) contrario a la práctica que se observa en las demás universidades, y atentatorio a los principios de libertad de enseñanza y al derecho que tienen los alumnos de tomar o no tomar según mejor les plazca o les convenga el título de sus respectivos grados o carreras”*.

El regidor Lloret sortí en defensa del que havia demanat la Universitat, i manifestava que no *“puede jurídicamente impugnarse la legalidad de aquella determinación, como así estaba dispuesto a sostenerlo dentro y fuera del consistorio, ya como concejal, ya como jurisconsulto; y que por lo tanto, lejos de retirar su firma del expresado acuerdo, lo sostenía decididamente”*; i el regidor i professor de Farmàcia, Joaquim Ametller, va haver de justificar-se de l'acusació que se li havia fet de *“haber intentado sorprender la buena fe de la Corporación al apoyar la proposición que dio lugar al precitado acuerdo”*. A continuació, intervingué el regidor Sr. Jordi, el qual va dir *“haber consultado el caso en cuestión a personas entendidas en la materia, y que todas ellas habían declarado no ser obligatoria la toma del título académico a ningún alumno que no quiera obtenerlo, y que por lo tanto no cabe la obligación del previo depósito que se trata de exigir a los alumnos”*. Tot seguit, l'alcalde va manifestar que tenia la mateixa opinió que Jordi i que no hi havia cap problema a corregir l'acord del 22 d'abril, a la qual cosa es va oposar Lloret, i Ametller va manifestar que seria bo escoltar el rector. Arribat a aquest punt, es procedí a votar si es deixava sense efecte l'acord del 22: votaren a favor tots els regidors, excepte Lloret, Ametller, Carreras i Sicart, que votaren en contra. Finalment, es va decidir que una comissió formada per Jordi,

⁷²⁸ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 29-4-1872.

Muxach, Codina i Quera informessin de la proposta de Muxach de deixar sense efecte l'acord de la sessió del 22.

A la Sessió del Ple municipal del 6 de maig es va donar lectura de l'informe de Jordi, Codina i Quera favorable a deixar sense efecte l'acord del 22 d'abril, per raons d'equitat i conveniència, i per ser dubtosa la qüestió de dret. Muxach feu un altre informe que deia que tot i que era viable acordar el dipòsit previ dels drets del títol dels estudiants, no era convenient, per la qual cosa també proposava rectificar l'acord del 22 d'abril. S'hi incorporaren, a més, uns apunts legislatius donats pel rector Viñas al regidor Jordi (art. 12 del decret de 21 d'octubre de 1868, art. 9 del decret de 14 de gener de 1869, art. 4 del decret de 28 de setembre de 1869 i art. 30 del decret de 6 de maig de 1870 i el principi que les corporacions són lliures per crear establiments d'ensenyament amb les condicions que estimin convenientes) i, sobretot, es tingué en compte la seva consideració que ja eren fets consumats l'acord de 22 d'abril i que no podia canviar-se tal com havia dictaminat el governador civil pel tema de l'impost dels consums.

Finalment, en el mateix Ple del 6 de maig, hi va intervenir el governador per dir que l'acord del 22 d'abril necessitava la sanció de la Diputació per ser efectiu, ja que suposava un canvi de criteri de cobrament en els establiments oficials d'ensenyament, i per això va proposar deixar l'acord de 22 d'abril en suspens, mentre s'esperava la resolució de la Diputació. Sobre això, no hi va estar d'acord Lloret, ja que entenia que no era un tema que fos competència de la Diputació. Davant de l'amenaça del governador de revocar ell mateix l'acord del 22 d'abril, Lloret s'avingué a la proposta del governador i l'endemà mateix l'alcalde comunicava al rector Viñas que suspenia l'acord municipal de 22 d'abril, que obligava a dipositar els drets del títol en el moment que se sol·licitava l'examen (pel fet que *"carecen de los requisitos que son indispensables para que puedan ser ejecutivos"*).

La Comissió Permanent de la Diputació Provincial, en sessió celebrada l'11 de juny de 1872, va acordar tractar el tema al cap d'una setmana, un cop s'hagués pogut escoltar al Claustre. El 18 de juny de 1872, però, va acordar elevar la consulta al *Ministerio de Fomento* per tal que fos el que el resolgués.⁷²⁹

No hem pogut aconseguir el resultat de la consulta formulada al Ministerio. Hem tingut accés, però, a expedients acadèmics com el de l'estudiant Bertomeu Capó i

⁷²⁹ BOP de Gerona de 12-8-1872. Núm. 97. (pàg. 2)

Lladó, en què veiem que va ser admès al grau i el va realitzar el 8 d'octubre de 1873, amb la qualificació d'aprobat, i que es feu devolució en la mateixa data de l'expedient al rector. Es fa constar en diligència de data 9 d'octubre, signada pel rector Emili Danis, que cal abonar els drets del grau i d'expedició del títol. El 10 d'octubre consta, per diligència del dipositari Casimir Viñolas, que va ser quan Bertomeu Capó va pagar les 750 pessetes.⁷³⁰

La qüestió de l'exempció de pagar les matrícules pels trasllats d'expedient

El 27 de juny de 1872 es dictava una *Real orden disponiendo que los establecimientos de enseñanza dependientes y costeados por el Estado ó por las diputaciones y Ayuntamientos, estén a la recíproca en lo tocante a las traslaciones de matrícula*". Aquesta *real orden*, només amb un paràgraf, comprometia molt seriosament el finançament de la Universitat Lliure de Girona:⁷³¹

S.M el Rey ha tenido a bien resolver que unos y otros establecimientos estén a la recíproca en lo tocante a las expresadas traslaciones cuando los derechos de matrícula sean en ellos los mismos, y que los alumnos satisfagan la diferencia cuando al Escuela para la cual se pida la traslación tenga establecidos mayores derechos, sin que en caso de tenerlos menores pueda el interesado reclamar devolución de ningún género.

Amb la publicació d'aquesta ordre, van disparar-se les alarmes, i de seguida el rector va reunir-se al Claustre i va dirigir-se a l'Ajuntament per plantejar una alternativa per fer front a una situació que deixava la Universitat sense els ingressos mínims, imprescindibles per al seu funcionament. De l'escrit que el Claustre acordà de dirigir al consistori, se'n desprèn la gravetat del contingut de l'ordre de 27 de juny:⁷³²

Faltándole cualquiera de estas tres fuentes (referint-se als ingressos de matrícula d'estudiants que provenien d'altres universitats), sería muy precaria, por no decir imposible, la existencia de la Universidad. Este caso ha llegado ya por desgracia pero creemos que la decidida protección de VE y el cariño que todos profesamos a un Establecimiento tan útil como poco costoso a la Provincia y al Municipio harán que dentro de la misma legalidad actual, se encuentre un remedio para el conflicto económico que nos amenaza.

⁷³⁰ AMGI Secció XII.1 Lligall 4. Expedient acadèmic de Bertomeu Capó i Lladó.

⁷³¹ Real orden de 27-6-1872. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 108. (pàg. 744).

⁷³² AMGI Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de Francisco Canal (rector interí) a l'alcalde de 8-8-1872. El rector havia demanat per anar a França el juliol i el vicerector tenia permís.

Esta medida que para las universidades del Estado es indiferente, por cuanto sus profesores tienen ya una asignación fija, perjudica altamente los intereses de las libres una de cuyas principales fuentes de ingresos es como se ha dicho el importe de las matrículas de los estudiantes de otras universidades que vienen a examinarse en la nuestra puesto que entonces, observando la citada orden tendríamos que admitir a examen sin pago de nuevos derechos si ya los habían satisfecho en otra Universidad.

Tanmateix, els professors van ser capaços de fer un plantejament de política de preus per matrícules i títols que servís per sortir de l'atzucac sense incomplir la llei:

¿Acatando aquella orden puede remediarse este conflicto? Perfectamente en nuestro concepto y sin salirse en lo más mínimo de la ley, ni perjudicar en nada sino hasta favoreciendo los intereses de los estudiantes.

Cada matrícula que cuesta hoy al alumno 14 duros costará en adelante 28, de manera que en las tres matrículas o grupos de asignaturas que cuenta la facultad de derecho, tendrán sus alumnos un exceso de 28 duros en toda su carrera, y los estudiantes de farmacia cuya facultad no consta más que de dos grupos de asignaturas sufrirán sólo exceso de 14 duros en el total de sus estudios. Este recargo que a primera vista pudiera parecer mal a algunos se compensa ventajosamente con otra reforma que ha proyectado también el claustro y que consiste en rebajar a dos mil reales los títulos que hasta ahora han importado tres mil. En resumen, el alumno de derecho que sufre un recargo total en matrículas de 28 duros, y el de farmacia de 14, obtienen en cambio la notable economía de 50 duros al tomar su respectivo título.

El Claustre universitari entenia que, d'aquesta manera, s'aconseguia mantenir el finançament, sense que en conjunt s'incrementessin els preus totals dels estudiants.

Esta reforma, altamente beneficiosa para el público no perjudica en nada tampoco los intereses de la Universidad, porque lo que esta pierde con la tercera parte de rebaja en los títulos, se lo compensan en parte las matrículas, y en parte los muchos más graduados que contaremos, toda vez que el tipo de los títulos será tan inferior al de las oficiales

L'Ajuntament, vist l'escrit del Claustre, va acordar el mateix dia de donar-ne trasllat a la Comissió d'Instrucció Pública per tal que en fes l'informe. Aquesta comissió va informar negativament:⁷³³ primer, perquè no havia estat pres l'acord per la majoria del Claustre, i, segon, perquè l'article 30 del *decreto de 6, de mayo de 1870*, no ho permetia.⁷³⁴ Les raons de l'informe eren les següents:

Atendiendo que dicha petición según se desprende de documento no está acordada en pleno claustro requisito indispensable para toda esta clase de peticiones que se proyectan en sentido de introducir alguna variación en el sistema establecido de enseñanza.

Teniendo presente el artículo 30 del decreto de 6 de Mayo de 1870 sobre Enseñanza Libre que establece que se hará sin pago de nuevos derechos de título siempre que la tarifa en el establecimiento libre de que se trate no sea menor a la de los establecimientos oficiales. Cuando lo sea los aspirantes abonaran la diferencia con papel de reintegro, y esto se hará constar en la diligencia.

En vista pues de lo prevenido en dicho artículo queda demostrado: que la rebaja que proponen hacer los 11 catedráticos para adquirir el título se anula porque el estudiante tendría de desembolsarse mil reales en papel e reintegro si quería alcanzarlo, y por lo tanto quedaría perjudicado con los aumentos de derechos de matrícula y sin ventaja en los derechos de reválida.

Després de tot això, l'Ajuntament va decidir desestimar la petició feta pel Claustre.⁷³⁵

Desconeixem quins foren aquests *11 catedráticos*, els quals eren considerats insuficients pels membres de la Comissió d'Instrucció Pública per tal de valorar positivament la sol·licitud del Claustre, i si el fet que fossin només aquests onze era degut al període de vacances anual o per alguna altra motivació.⁷³⁶

Tampoc sabem fins a quin punt era real la necessitat de pagar la diferència del preu del títol en paper timbrat, que imposava l'article 30 del decret del 6-5-1870. En qualsevol

⁷³³ Conservem una minuta signada per un únic membre de la comissió d'instrucció pública, Esteve Muxach.

⁷³⁴ Decreto de 6-5-1870 ampliando y aclarando las disposiciones del de 5 de mayo de 1869 para celebración de exámenes en establecimientos públicos de enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 103. (pàg. 554).

⁷³⁵ AMGi Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 14-8-1870.

⁷³⁶ Recordem que Viñas estava a França veient com funcionaven altres universitats, i el vicerector de permís.

cas, però, a partir del mes de maig de 1872 quedava molt debilitada la posició financera de la Universitat per les modificacions legislatives que restringien els seus ingressos.

Els ingressos atípics

Una font d'ingressos que no es podia menystenir era la que de manera extraordinària provenia de les aportacions de persones i institucions, tant per a la restauració de l'edifici com per al restabliment dels estudis universitaris a la ciutat.

En el capítol sobre l'edifici i les instal·lacions, ja es fa referència a la pràctica del Rectorat de la Universitat Lliure d'anar a buscar els fons per a la restauració. Del llibre registre de comunicacions de la Universitat,⁷³⁷ veiem que les sol·licituds de donatius van iniciar-se a finals de 1870, tot i que la part més important es va realitzar el primer semestre de 1871 i continuava fins al moment en què Viñas cessà, el 1872.

És de 7 d'octubre de 1870 la petició de fons que es feu a la Diputació, que va ser continuada per peticions a l'Ajuntament i a la Casa Reial. Aquestes peticions se saldaren amb l'ingrés de 1.500 pessetes de la Diputació, de 1.500 pessetes de la Casa Reial i el compromís de l'Ajuntament de donar-ne 500, tot i que no ens consta que mai les fes efectives. Es feren també peticions a entitats i a particulars, com ara la *Junta del Casino Gerundense* o el *Colegio de Gerona*, "*recomendándole la suscripción para que pueda restaurarse la universidad antigua*"; tot i que sabem que algunes de les sol·licituds de donació es feren efectives, com la del regidor Felip Lloret (ens consta que se li transmeteren les gràcies del rector pel donatiu), no hem trobat la manera de conèixer-ne quantes ni l'import del donatiu.

Una altra pràctica iniciada per Viñas va ser la d'enviar recaptadors a poblacions per obtenir fons per a la Universitat. Així, el gener de 1871 es va nomenar Raimon Guinart recaptador del poble de Corçà "i comarca", Josep Bagué i Grauges de Ripoll i Àngel Vila d'Olot i el juny del mateix any Joan Casas i Archer de Sant Feliu de Guíxols, Antoni Romeu de Llagostera, Josep Barris de Palafrugell. L'existència d'aquests recaptadors també ens dóna una idea de la implantació territorial de la Universitat a la província.

⁷³⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions.

De la fal·lera de Viñas per tal d'aconseguir fons extraordinaris per al restabliment dels estudis universitaris a Girona, en dóna bona prova la comunicació que feu el rector al mossèn de Bescanó, demanant-li dades sobre la vida de Joan Llobet, mossèn de Bescanó, que el darrer terç del segle XVI va donar 2.640 lliures catalanes per a la dotació de l'Estudi General. No sabem mai si aquesta petició d'informació la va fer per raons estrictament de tipus històric o per motivar el naixement d'un altre model. El que sí que ens consta és que, quan Viñas va deixar de ser rector, descendí notablement la sol·licitud de donatius; això podem atribuir-ho a la manca del seu impuls personal en aquest camp i a la situació econòmica i de seguretat que començava a viure la Girona de finals de 1872.

8.3.2. Règim econòmic: les despeses

La despesa corrent de la Universitat

Les despeses generals de la Universitat eren aquelles que es destinaven a mantenir el Rectorat, la Secretaria General, les instal·lacions comunes i el personal.

En un primer grup de despeses, hi trobem la retribució del personal administratiu: el rector, amb una retribució prevista del pressupost del primer curs de 1.000 pessetes (cal afegir-hi aquells diners que percebés com a catedràtic); la retribució del secretari general (que era de 1.875 pessetes, en el pressupost de 1871-1872); la retribució dels dependents fixos (de 750 pessetes) i la dels dependents temporals (de 250 pessetes).

En un segon grup de despeses, hi ha les del personal facultatiu, que havia de percebre 1.500 pessetes per càtedra.

Finalment, en el grup de les despeses materials, suposem que destinades principalment a la compra d'equipaments i rehabilitació del local universitari, estaven pressupostades el primer curs en 1.250 pessetes.

Veiem, doncs, com les despeses de personal constituïen la quantitat més important i el risc que assumia l'Ajuntament per l'establiment de la Universitat Lliure de Girona. Per aquesta raó, el 18 de juny de 1870, els catedràtics van signar una obligació per la qual

renunciaven a percebre de l'Ajuntament les quantitats que se'ls pogués resultar deure si no es podien cobrir amb els ingressos ordinaris de la Universitat:⁷³⁸

Obligación firmada por los catedráticos electos de la Universidad Libre de Gerona sobre renuncia a percibir de la caja del Excmo. Ayuntamiento el déficit que tal vez resulte entre la gratificación que se les señale en el presupuesto y los ingresos asignados para cubrirla... Los abajo firmantes, catedráticos electos..

La desviació en el pressupost de despeses ben aviat es va fer palesa quan, a primers de 1871, el rector s'adonà que el secretari general no tenia previst fer classe i que, per això, algun altre professor les hauria de fer i cobrar-les. Aquest fet, juntament amb la necessitat d'un altre professor, va suposar la necessitat de cobrir una desviació de 4.500 pessetes respecte de la despesa inicialment prevista, quantitat ben respectable ja que suposava un 20% del pressupost. La manera com es va remeiar aquesta desviació de la despesa és paradigmàtica a l'hora descriure el sistema retributiu del professorat de la Universitat Lliure de Girona, tal com es veu en l'informe del rector presentat al Claustre.⁷³⁹

Primerament, es descarta la possibilitat que l'Ajuntament aportés diners (qüestió fal·laç si tenim en compte que les retribucions del professorat es pagaven amb els ingressos del centre docent) i que el darrer professor a entrar fos el que es quedés sense retribució:

No está en manos del municipio remediar la falta indicada, porque el no puede alterar los valores del presupuesto ordinario, mucho más teniendo aprobado ya el adicional para el corriente año económico. No puede durar más tal desconcierto porque si bien es cierto que hay un profesor más moderno que todos los demás, el Señor Don José Perramón quien tomó posesión de su cátedra en veintisiete de octubre último; los Señores Puig, Danis, Jener y Rigau que le preceden en orden de antigüedad fueron nombrados el día nueve de septiembre, habiéndose dado la posesión a todos ellos en un mismo acto, o sea en diez del propio mes; así es difícil determinar qué catedráticos deberían quedar sin retribución.

⁷³⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Obligació de 18 de juny de 1870.

⁷³⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Certificació del claustre de 23-1-1871 que aprova la memòria presentada pel rector per fer front al pagament de les retribucions dels professors.

Com a primera mesura Viñas va proposar renunciar a part del sou del rector i dels professors:

A fin pues de allanar el camino y buscar medio que subsane un defecto que en rigor no puede llamarse tal, el Rector infrascrito renuncia a percibir la gratificación que le corresponde como catedrático de la asignatura de ampliación del derecho civil, y cede de la que tiene como jefe de la escuela la cantidad de 652 pesetas 50 céntimos. De esta manera, y cercenando la retribución señalada a cada uno de los once profesores incluidos en el presupuesto la pequeña suma de 187 pesetas 50 céntimos, se logra que todos los catedráticos y el secretario perciban como honorarios 1312 pesetas 50 céntimos respectivamente, y salvo error de pluma o cálculo. Lo que no puede hacer la actividad y el celo del Municipio se consigue fácilmente mediante la unión de los interesados, a cuyo efecto el Rector espera oír el dictamen del Consejo sobre este asunto y la Ulterior convocatoria del Claustro.

A continuació, però, Viñas va demanar que no es considerés com a salari les quantitats rebudes per l'exercici del càrrec de catedràtic; així l'activitat de catedràtic podia ser compatible amb altres per compte de l'administració i es podien percebre retribucions provinents d'altres activitats, a més de no ser sotmeses al sistema de tributació al qual estaven sotmeses les rendes públiques:

Pero esto no es suficiente para dejar terminada la cuestión económica. Se necesita además que el excelentísimo ayuntamiento modifique lo que sin duda por error de amanuense en la relación unida al presupuesto figura en dicha relación la palabra sueldo aplicada a los individuos que componen el personal de la Escuela. De esto se sigue 1º que las dotaciones no están en consonancia con el decoro del claustro 2º que están sujetas al descuento gradual establecido por la Ley bien como al pago de los gastos provinciales y municipales 3º que el cobro de los mismos no es compatible con cualquier otro sueldo. Conviene pues que se consigne de un modo claro y terminante por medio de una oportuna y formal certificación que así el rector como los profesores no perciben sueldo y sí honorarios como los abogados a quienes la Municipalidad encomienda algún servicio.

Durant el Sexenni era habitual que el professorat universitari, fins i tot en els establiments oficials, fes una altra feina per complementar la seva retribució.⁷⁴⁰ En l'establiment de nous ensenyaments sostinguts per diputacions i ajuntaments també era freqüent comptar amb professionals d'altres activitats principals per impartir una docència, el cost de la qual era impossible d'assumir (en la reobertura de la secció de Dret administratiu a la Facultat de Dret de la Universitat de Sevilla es comptava per impartir les noves assignatures amb altres professors ja existents o amb "*personas de reconocida valía*" en els camps de la Hisenda Pública i el Dret Polític).⁷⁴¹

Cal dir en aquest punt que el sou del professorat de les universitats lliures no era el mateix que el del professorat de les universitats oficials. Viñas va comunicar a la *Dirección General de Instrucción Pública* que el sou previst per als catedràtics era de 2.000 pessetes⁷⁴² (el que figurava en el pressupost era de 1.500 pessetes) i finalment es va proposar una retribució real de 1.312 pessetes amb 50 cèntims. La retribució dels catedràtics d'institut, però, era de 3.000 pessetes,⁷⁴³ la mateixa que la dels professors d'altres universitats oficials.⁷⁴⁴

Cal concloure, doncs, que el professorat de les universitats lliures estava previst que comptés amb ingressos addicionals com els provinents de l'exercici de l'advocacia, de la farmàcia i d'altres activitats d'ensenyament en el Seminari, l'Institut Provincial o fins i tot del de regidor. Tanmateix, més enllà del reclam econòmic, ser professor universitari en una localitat com Girona comportava prestigi i la possibilitat d'obtenir el grau de doctor.

També hem pogut observar com la necessitat de fer economies era constant, i el capítol de personal facultatiu no se'n deslliurava. Així, quan calgué substituir el secretari general l'abril de 1872 es va proposar algú que ja fos professor per l'estalvi que això suposava.⁷⁴⁵

⁷⁴⁰ VERGES, F. (1872). Op. Cit. (pàg. 20). "*los catedráticos debieran cobrar entre 24.000 y 50.000 reales pero a cambio debieran dedicar toda su actividad a beneficio de la escuela*".

⁷⁴¹ TRIGUEROS, G. (1998). Op. Cit. (pàg. 158).

⁷⁴² AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici de 7-10-1871 del rector a la *Dirección General de Instrucción Pública*. "... Debo observar con respecto a las bases con arreglo a las cuales se verificó la restauración de la escuela que si bien en ellas no se asignó sueldo a las cátedras, posteriormente, y en debida observancia de las órdenes dictadas sobre el particular, el Ayuntamiento ha señalado estipendio de dos mil pesetas a cada uno de los profesores".

⁷⁴³ LA LUCHA de 19-7-1871 (pàg 2). Notícia que informa que el *Ministerio* ha establert el sou dels catedràtics d'institut en 3.000 pessetes a l'any.

⁷⁴⁴ LA LUCHA de 10-4-1874 (pàg 3). "En la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Salamanca está vacante la cátedra de Historia de España, dotada con el sueldo anual de 3000 pesetas. En la facultad de medicina de las universidades de Barcelona, Valencia y Valladolid las cátedras de Patología médica, dotadas con 3.000 pesetas".

⁷⁴⁵ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici de 22-4-1872 del rector a l'alcalde elevant la renúncia del secretari general.

Y para llenar la vacante que resultará después de admitida dicha renuncia el Claustro que desea hacer todas las economías posibles en los gastos de la escuela atendida la escasez de fondos para sufragarlo acordó en sesión de anteayer proponer a VE para la plaza de Secretario General a D. José Perramón, catedrático de literatura latina por ser éste el único profesor que tiene sólo clase alterna y permitir por ahora la marcha de los negocios en la citada oficina que el despacho de los mismos corra a cargo de uno de los individuos del personal facultativo.

Aquesta situació, en les despeses de personal facultatiu, també s'estenia i s'agreujava a altres capítols del pressupost. Un exemple el trobem en la reclamació per al pagament de les obres efectuades a la Universitat. Ja a la tardor de 1872, el rector Viñas demanava una quantitat de diners per pagar el contractista Narcís Aliu per les obres que va fer a la Universitat i l'Ajuntament li responia que no podia fer front a la seva petició per l'estat de la caixa municipal.⁷⁴⁶ Ens consta que la situació s'allargà com a mínim vuit mesos, amb la corresponent insistència del contractista, per la qual cosa el rector Danis reproduí la petició al consistori:⁷⁴⁷

En vista de las sentidas reclamaciones que muy a menudo se hacen a este rectorado por D. Narciso Aliu contratista de las obras practicadas últimamente en esta universidad a fin de que se paguen en lo que falta satisfacer... "

L'Ajuntament, però, seguia sense poder-hi fer front:⁷⁴⁸

El sentimiento que causa a este cabildo el no poder atender en estos momentos como desearía la justa reclamación que aquella encierra con motivo del deplorable estado en que se encuentra la Caja municipal dándole por otra parte seguridad que este Municipio no descuidará el pago de tan preferente obligación tan luego como cuente medios hábiles para satisfacerla. Salud y fraternidad.

⁷⁴⁶ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici de 23-10-1872 i resposta de l'alcalde de 27-10-1872.

⁷⁴⁷ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici de 9-6-1873 del rector a l'alcalde.

⁷⁴⁸ AMGi Secció XII I Lligall 16. Ofici de 14-6-1873 de l'alcalde al rector.

8.4. LA SITUACIÓ FINANCERA D'ALTRES UNIVERSITATS

La situació financera de Girona no era un cas aïllat. Totes les universitats del Sexenni, lliures i oficials, patien la situació general de crisi. Només, com a exemple, direm que a la mateixa Universitat de Barcelona el rector feia seva la protesta del personal auxiliar de serveis:⁷⁴⁹

Tengo el honor de remitir a V.I. coadjunta instancia que al Excmo Sr. Ministro de Fomento elevan los conserjes, bedeles, porteros y mozos de esta universidad literaria en solicitud de que sea aumentado en aquel modo y forma que se estime más procedente el escaso haber que tienen señalado . Las razones en que se fundan los intereses son dignas de tenerse en consideración porque es una verdad que con el escaso sueldo que disfrutan no pueden en una capital como Barcelona donde todo se vende a precios muy subidos y las habitaciones están muy caras atender a sus precarias necesidades. El rectorado por lo mismo no puede menos de recomendar al justificado proceder de V.I. esta instancia que V.I. no obstante con su ilustración y recto criterio resolverá como estime justo Dios... El rector.

Un altre exemple és la carta del degà de la Facultat de Ciències, Demetrio Duro, al rector, en la qual li deia que no es podia sostenir l'endarreriment en el pagament dels materials de les assignatures experimentals:⁷⁵⁰

Ilmo. señor. En la sesión celebrada por el claustro de la facultad de ciencias del día 1º del corriente los Sres.... manifestaron que las cátedras experimentales que están a su cargo se hallaban tan atrasadas con respecto al pago del material que la última consignación recibida correspondía al trimestre de octubre noviembre y diciembre de 1869 y a fin de que la enseñanza no se resienta de este atraso el claustro acordó hacerlo presente a V.I. rogándole al propio tiempo se sirva gestionar a fin de conseguir el pago de dichos atrasos...Dios... Barcelona 5 de mayo de 1871. Demetrio Duro.

Si ens fixem en les universitats lliures, fins i tot aquelles que partien amb un millor finançament i amb una estructura de despeses més lleugera, van tenir seriosos problemes econòmics.

⁷⁴⁹ AHGUB Lligall 29 5 7 4. Ofici del rector a la *Dirección General de Instrucción Pública*.

⁷⁵⁰ AHGUB Lligall 29 5 7 4. Carta del degà de Ciències Demetrio Duro al rector de 5-5-1871.

La *Universidad Libre de Murcia*, per exemple, tenia una dotació fundacional superior a la de Girona (de 12.400 escuts en front dels 500 de la de Girona)⁷⁵¹ i compartia edifici amb l'*Instituto Provincial*, per la qual cosa no havia de fer costosíssimes obres de restauració com a Girona. Altrament, els professors tenien assignat un sou que era la meitat del que tenien els de Girona (300 escuts enfront dels 600 de Girona o els 1.200 de Vitòria). Tot i això, va quedar amb una greu situació econòmica i va deixar un deute de 76.246 pessetes i una greu polèmica a la *Diputación*.⁷⁵²

⁷⁵¹ Els 500 escuts corresponen a 2000 pessetes (1.500 compromeses per la Diputació de Girona i 500 per l'Ajuntament).

⁷⁵² RUIZ, M^aC. (1983). Op. Cit. (pàg. 366).

9. EDIFICI I INSTAL·LACIONS

9.1. INTRODUCCIÓ: LES EDIFICACIONS EDUCATIVES AL SEXENNI

Durant el Sexenni Democràtic, la qüestió de les instal·lacions educatives, dels edificis escolars, va tenir una especial importància, ja que es va prendre com a símbol del progrés que representava la Revolució de Setembre. El lamentable estat de les instal·lacions escolars d'aquells anys feia que qualsevol millora en aquest àmbit fos un símbol inequívoc de progrés i de millora duts per la Revolució. Per això van publicar-se disposicions legals, que van significar el primer intent de l'administració de l'Estat de regular els edificis i les instal·lacions escolars.⁷⁵³

El tristísimo estado de los medios materiales de enseñanza en la instrucción primaria, las frecuentes y dolorosas desgracias ocasionadas por los hundimientos de Escuelas, y las quejas incesantes de la prensa y de cuantos se interesan algo por la instrucción pública, han llamado la atención del Ministro de Fomento, que se propone poner remedio en breve término a males que afectan tan directamente al bienestar y la moralidad del país.

Aquestes disposicions legals, però, no suposaren una millora real de la situació dels edificis escolars, bé fos per la falta de recursos econòmics, bé per un malentès *laissez faire* en matèria educativa (del primer ministeri liberal de la Revolució), en què les intencions de les normes no es traduïren en obres de millora significatives dels edificis escolars.⁷⁵⁴

Un exemple del mal estat de les instal·lacions educatives a la ciutat de Girona el trobem en la denúncia, en un Ple consistorial, del perill que corrien unes alumnes que anaven a una escola municipal a punt d'enderrocar-se:⁷⁵⁵

Habiéndose hecho presente por la comisión octava el inminente riesgo de amenaza a las niñas que concurren a la escuela establecida en estas casas consistoriales con motivo de estar próximo a hundirse una gran parte del hecho

⁷⁵³ Decreto ley de 18-1-1869 dictando disposiciones para la construcción de Escuelas Públicas de Instrucción Primaria, i el decreto de 22-4-1869 creando una comisión para que examine los proyectos. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol.101 (pàg. 141) i Vol. 101. (pàg. 518).

⁷⁵⁴ VIÑAO, A. (1994). "Construcciones y edificios escolares durante el sexenio democrático (1868-1874)". *Historia de la educación*. Vol.12-13. (pàg. 493).

⁷⁵⁵ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 15-11-1869.

o cielo raso de la propia escuela, el excelentísimo ayuntamiento tuvo a bien autorizar a la precitada comisión para que mande practicar las obras que consideren necesarias a lo objeto de alejar la contingencia de que ocurra en aquel local a una desgracia.

Pel que feia a altres nivells d'ensenyament, la situació no era gaire diferent. L'Institut Provincial, que ocupava des de 1841 el Convent desamortitzat als caputxins juntament amb altres institucions educatives (l'Escola de Dibux, el Gabinet d'Arqueologia, el *Colegio Titulado de Internos*, etc.), tenia seriosos problemes d'espai, i la direcció d'aquest centre educatiu ho havia denunciat en diverses ocasions a la *Dirección General de Instrucción Pública*.⁷⁵⁶ Aquesta manca d'espai (juntament amb altres incompatibilitats de caire més ideològic) feia que fos impossible que la Facultat de Dret de la Universitat Lliure de Girona s'establís a la mateixa seu que l'Institut (tal com va passar amb altres universitats lliures sostingudes amb fons municipals i de la Diputació), ni que fos temporalment mentre es restaurava l'edifici de les Àligues.⁷⁵⁷

L'Institut de Figueres no es trobava pas en una situació millor: en l'acte d'inauguració del curs 1872-1873, la premsa recollia que l'edifici amenaçava ruïna.⁷⁵⁸

De l'Escola de Mestres de Girona (*Escuela Teórica y Práctica Normal*), que des de 1844 compartia espai amb l'Institut i que des de 1860 ocupaven un local al carrer de la Barca, es deia en un informe d'Emili Grahit de 1878 que:⁷⁵⁹

Reúne malísimas circunstancias para el uso al que está destinado, pues a más de tener escasas luces, se halla pobrísimamente ventilado y continuamente húmedo... en el barrio donde sienta sus reales la prostitución. Es de pobrísimo aspecto y de forma irregular; feo, sucio; sin blanquear. Tiene sus puertas en una calle estrecha, apartada del centro de la población. Hay humedad.

Altrement, la situació dels edificis i instal·lacions destinats a l'ensenyament universitari no era gaire millor, com veurem en l'apartat on parlem d'altres universitats.

⁷⁵⁶ OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 49).

⁷⁵⁷ FERNANDEZ DUEÑAS, A. (1983). Op. Cit. (pàg. 101).

⁷⁵⁸ EL AMPURDANÉS de 3-10-1872 (pàg. 3).

⁷⁵⁹ PUIGBERT, J. (1994). *La Normal de Girona i el Magisteri públic (1914-1936)*. Girona: Universitat de Girona. (pàg. 19)

En aquest context, emergeixen amb un fort caràcter simbòlic els esforços de recuperació de l'antiga seu de l'Estudi General per ubicar-hi la Universitat. En altres indrets, com a Múrcia, no hi hagué inconvenient per tal que les universitats lliures compartissin espais amb els instituts provincials.⁷⁶⁰ A Girona, en canvi, era d'especial importància la recuperació de l'edifici de la vella Universitat, molt deteriorat des dels setges de Girona. Aquesta obra simbolitzava la recuperació d'un passat acadèmic i científic, del qual la societat gironina se'n sentia especialment orgullosa.⁷⁶¹

Los sacrificios de hoy rendirán sazonados frutos en el provenir, y de esta suerte podremos legar a las generaciones que nos sucedan un Monumento, que fue en los siglos XVI y XVII cuna de eminentes varones.

Aquests esforços es van concretar en subscripcions populars per a la restauració de l'edifici, en aportacions de l'Ajuntament i la Diputació en un moment de serioses restriccions financeres i en l'acceptació dels fons i la cessió del protagonisme al nou rei Amadeu, que era rebutjat tant per republicans com per catòlics.

El resultat, però, de tots aquests esforços no va ser suficient per evitar que la visita d'inspecció girada per ordres del rector de la Universitat de Barcelona tingués com a resultat el tancament de la Universitat, per *"no haber podido alcanzar (la Universidad) local oportuno ni los medios materiales para enseñar decorosamente las asignaturas"*, encara que aquesta manifestació no fos certa.

9.2 TROBAR UN LOCAL ON COMENÇAR LES CLASSES

La Universitat Lliure de Girona va decidir començar les classes tot i que no disposava del local. Malgrat que l'acord constitutiu preveia que s'establís a l'edifici de les Àligues, el cert era que no es podia comptar amb la seu del primitiu Estudi General: l'edifici es trobava molt malmès per les guerres, especialment pel setge de la Guerra del Francès de 1809 i pel fet d'haver servit de quarter.

⁷⁶⁰ LÓPEZ FERNÁNDEZ, C., VALERA, M. (2002). "La vertiente científica de la Universidad Libre de Murcia (1869-1874)". *Lull*. Núm. 53. (pàg. 430).

⁷⁶¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15.

Inicialment l'Ajuntament havia previst que la Universitat s'emplacés al Convent de Santa Clara, i així se'n feu ressò la premsa de l'època.⁷⁶² La comissió designada per estudiar l'establiment informava al ple:⁷⁶³

Había surgido naturalmente la idea del lugar donde aquella escuela debería colocarse provisionalmente, respecto de cuyo extremo la comisión no veía otro local más a propósito que el edificio nombrado Convento de Santa Clara, interin el día de que dicha universidad pueda reinstalarse convenientemente en el mismo que ocupaba la que fue suprimida en tiempo de Felipe quinto sitio en la rambla de santo domingo, único en que por su capacidad, su situación y sus tradiciones debe aquella hallarse establecida cuando se hayan verificado en el las obras de reparación que al efecto son necesarias.

Ateses les raons, així s'acordà, però s'esperava que el governador civil així ho autoritzés, i es feia la reserva que el Convent seria dedicat definitivament a escoles, com ja havia acordat l'Ajuntament:

Enterado su excelencia de todo lo expuesto por la comisión y aceptando las indicaciones hechas por la misma, ... que cuando se reciba esta autorización se sitúe provisionalmente aquella escuela en el edificio de Santa Clara, previo permiso contenido en forma privada del señor gobernador civil, sin perjuicio de dar oportunamente al propio edificio el destino para el cual tiene solicitado este ayuntamiento.

Els esforços, però, estaven sobretot situats en la restauració de l'edifici històric: el 27 de juny de 1870, el rector Viñas demanava a l'Ajuntament "que se sirva dar las ordenes convenientes para que cuanto antes se ponga a disposición del claustro el antiguo edificio de la Universidad", i el 2 de juliol de 1870 insistia "para que se entreguen cuanto antes las llaves al objeto de hacer las obras necesarias a la antigua Universidad".⁷⁶⁴ No va ser, però, fins a l'onze de juliol de 1870 que l'Ajuntament va acordar que en Ramon Vidal, propietari de la fàbrica de taps de suro que estava ocupant la part de l'edifici no enderrocat de les Àligues, "busque otro local a donde pueda a la mayor brevedad posible trasladar la susodicha fábrica, y que ínterin por lo consiguiente facilite la entrada en el edificio a los albañiles y demás operarios, para

⁷⁶² BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 9-1-1870 (Pàg 4).

⁷⁶³ AMGi Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 3-1-1870.

⁷⁶⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 3. Llibre registre de comunicacions.

*que habiliten y pongan corrientes todas aquellas localidades que en la actualidad no tiene ocupadas el arrendatario”.*⁷⁶⁵

Tècnicament, però, les coses no eren fàcils. El 23 de juliol de 1870 un facultatiu, l'arquitecte provincial, va dictaminar que era necessari establir l'ensenyament universitari en un altre local que no fos l'antiga seu, per l'estat en el qual es trobava. De totes maneres, ja s'apressà a dir que el seu dictamen era merament tècnic i que només raons de tipus històric o emotiu podien justificar, al seu entendre, que es volguessin emplaçar els estudis universitaris en un edifici tan malmès.⁷⁶⁶

Per tant, des d'un bon principi era clar que no es podia aprofitar l'edifici de l'antic Estudi General per fer-hi classes, malgrat que era imprescindible fer les obres necessàries per tal que un dia pogués ser recuperat per a la docència. Les preocupacions de Viñas, doncs, foren tant trobar un local provisional com la restauració de l'edifici de l'Estudi General a la plaça de Sant Domènec. Així, el 8 d'agost de 1870, l'Ajuntament, a petició de Viñas, va resoldre autoritzar el lloguer de la casa número 6 de la plaça de Lledoners, la satisfacció del lloguer de la qual havia d'anar a càrrec del Rectorat.

Tot i aquesta autorització, Viñas seguia buscant local. Ens consta que el 10 d'agost va realitzar alguna temptativa per tal que se cedís a favor de la Universitat el Palau del marquès de la Cuadra, Joan Maria d'Oliveras,⁷⁶⁷ per servir interinament de local per a la Universitat (l'herència del Marqués serviria per tal que a principis de segle XX els Maristes s'establissin a Girona amb centres educatius).⁷⁶⁸

Sigui com sigui, el rector, de forma precipitada, va canviar de plans i va decidir no fer servir l'edifici de la plaça de Lledoners i ocupar un local, propietat de Joan Artau, situat davant del Seminari. Així ho expressava el rector en una comunicació a l'alcalde el 5 de setembre de 1870:

Rectoría – núm.59 – Excmo. Sr. No habiendo sido posible a este rectorado habilitar para la Universidad núm.6 de la plaza Lladoners, he pensado en el local que frente al Seminario conciliar ocupaba el ateneo de la clase obrera. Y

⁷⁶⁵ AMGi Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 11-7-1870.

⁷⁶⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del rector a l'alcalde de 6-8-1870.

⁷⁶⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 3. Llibre registre de comunicacions. Comunicació de 10-8-1870.

⁷⁶⁸ Dolors Reig va aportar al Apostolado de la Oración els terrenys del Col·legi dels Maristes de Girona i el Marqués de la Cuadra va aportar el terreny de l'Església del Sagrat Cor; l'herència del Marqués de la Cuadra va servir també perquè el 1903 es pogués establir a un mòdic preu l'escola dels Maristes de Pontós. Vegeu LA LUCHA de 25-8-1905 (Pàgina 2); DIARIO DE GERONA de 11-5-1905 (Pàgina 5), i LOS SITIOS de 21-3-1943 (Pàgina 4).

habiendo entrado en tratos el propietario de dicho edificio, me cabe el honor de ponerlo en superior conocimiento de V.E. esperando que merecerá su aprobación.

El 10 de setembre de 1870, l'alcalde comunicava al rector que en sessió de l'Ajuntament del dia 9 havia decidit autoritzar-lo a ocupar el local de Joan Artau, davant del Seminari Conciliar, i allí va ser on van iniciar-se les classes.⁷⁶⁹

9.3 LES OBRES I EL FINANÇAMENT DE LA RESTAURACIÓ DE L'EDIFICI

Mentre es feien les classes al local provisional, no es descansava, ni en les obres ni en la busca del finançament per tal que la Universitat tornés a ocupar l'edifici de la plaça de Sant Domènec.

De fet, tot just iniciat el curs, ja s'estava pensant en l'ampliació dels estudis i en les obres que serien necessàries per a la impartició de nous estudis, amb la vinguda de més estudiants. Viñas, el 19 d'octubre de 1870, ja havia demanat a la Diputació Provincial que *"se faciliten por el hospital de su cargo los instrumentos y dependencias necesarios para la facultad de medicina y farmacia"*, i en un ofici del dia 25 de desembre informava l'alcalde que tenia fundades esperances que podia comptar amb els mitjans materials necessaris per poder impartir les classes de Farmàcia i Medicina:
770

Estoy en relaciones con la Excm. Diputación Provincial para que cediendo ella al efecto las Salas de Clínica y de Dirección y el laboratorio del hospital puedan hacerse en el curso próximo las facultades de Medicina y Farmacia. Mucho puedo prometerme de la solicitud de aquel cuerpo pues en Sesión de veintiséis de agosto último, y a instancias mías se acordó conceder a esta Universidad la subvención de mil quinientas pesetas, de las cuales llevo ya cobradas mil por lo que toca a presupuesto corriente. Recibiré con particular atención la censura ilustrada.

L'embranchida de les obres de la Universitat no començà, però, fins a primers de 1871: el 7 de gener d'aquell any, Viñas s'adreçava a la *Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia* i li encarregava que fes un projecte per a la restauració de la

⁷⁶⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de 10-9-1870.

⁷⁷⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 25-12-1871.

Universitat; el 23 de gener, demanava a l'alcalde que designés un mestre d'obres,⁷⁷¹ i el 24 de gener, en un ofici a l'alcalde, ja deia obertament:⁷⁷²

En atención a haber acordado por la Universidad la Restauración de su antiguo edificio y teniendo ya conocimiento ese Ayuntamiento de las causas que me indujeron a llevar a cabo esta medida de gran interés para la pública enseñanza por considerar además que con su realización se conseguirá que afluayan al establecimiento multitud de jóvenes que hoy se ven privados de hacerlo por falta de capacidad; espero merecer del acreditado celo con que VI mira por ese importante servicio de la localidad, se sirva nombrar el maestro de obras de esta municipalidad o persona facultativa que haga sus veces para que en unión del infrascrito Rector, y los Sres Puig y Danis que forman la comisión designada al efecto se ocupe a la posible brevedad de ese asunto previo reconocimiento facultativo que para el mejor desempeño de este servicio exija el estudio del terreno.

Pensem, a més, que les obres es desenvoluparen amb força dificultat i que anaren amb retard, ja que s'ha referenciat en alguna ocasió que professors i alumnes van protestar per la seva lentitud.⁷⁷³

Per tal de fer possible la restauració de l'antic edifici, el rector Viñas comptava amb el resultat de la subscripció "popular" que s'havia proposat d'endegar. El dia 16 de gener de 1871, confiat Viñas en la propera arribada de fons per restaurar la Universitat, remet un ofici a l'alcalde en què li va demanar que desnonés el llogater de les Àligues:⁷⁷⁴

Y contando con los productos de una suscripción general que apenas de haber sido iniciada particularmente presenta muy buenos resultados he de merecer de VE se sirva dictar las oportunas órdenes para que el actual inquilino del local en que tuvo la antigua Universidad literaria lo vaya desocupando gradualmente a medida que lo permitan las atenciones, a fin de que cuanto antes puedan entregar las llaves al rector infrascrito.

⁷⁷¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 3. Llibre registre de comunicacions. Comunicació de 19-10-1870; i de 7 i 23-1-1871.

⁷⁷² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a alcalde de 24-1-1871.

⁷⁷³ PLA I DALMAU, J.M^e. (1971). *Aportación a la historia de la farmacia gerundense en los últimos cien años: (1871-1971)*. Girona: José Me Pla Dalmau. (pàg. 8). "Los estudiantes amparados por algunos profesores organizaron algunas ruidosas algaradas como protesta por la lentitud con que se realizaban las obras".

⁷⁷⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 15.

L'Ajuntament, però, no veié amb gaire seguretat que es poguessin culminar les obres perquè, gelós de no perdre els ingressos municipals provinents de l'arrendament del local universitari de la plaça de Sant Domènec, va acordar novament que no es desnonés l'arrendatari fins que no es coneguessin els resultats de la subscripció pública per restaurar-la:⁷⁷⁵

No puede admitir este ayuntamiento que se notifique la definitiva orden de desahucio al arrendatario del edificio a que VI se refiere en su oficio del 16 del actual... sin antes se cuente en la seguridad ... de la suscripción que el propio... que se pudiesen realizar los plausibles propósitos...

La comissió gestora per recaptar fons no es va crear fins al 8 de febrer de 1871, i en formaven part Pau Oliva, com a president i com a vocals quasi la totalitat del Claustre de professorat: Emili Danis, Lluís Puig de la Bellacasa, Lluís Gener, Manuel Catalá i Joan Almeda.⁷⁷⁶ En el període comprés entre febrer i novembre de 1871, es va demanar a les autoritats i a persones significatives de la noblesa i burgesia local que fessin aportacions a la restauració de la Universitat, i van apel·lar els beneficis que n'obtindria la família, el municipi i la província:⁷⁷⁷

La Comisión del Claustro gestora para allegar fondos con que pueda reedificarse el antiguo edificio de la Universidad de Gerona, de glorioso recuerdo, acude a la munificencia de V. que tanto se distingue por su celo a favor de la pública enseñanza, para que sirva suscribirse por la cantidad que estime oportuna y que al margen tendrá a bien apuntar. Notorios son los resultados que la familia, el municipio y la provincia en general reportan de la restauración de la Universidad, cuyas obras han dado ya comienzo. Los sacrificios de hoy rendirán sazonados frutos en el provenir, y de esta suerte podremos legar a las generaciones que nos sucedan un Monumento, que fue en los siglos XVI y XVII cuna de eminentes varones. La Comisión se complace en anticipar las gracias á V. por su donativo, y tiene la alta honra de ofrecerle testimonio de su más distinguida consideración. Dios guarde a V. muchos años. Gerona... de... de 1871. El Rector Presidente Dr. Manuel Viñas. El Secretario de la Comisión. Dr. Luis Jené Gimbert.

⁷⁷⁵ AMGi Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 16-1-1871; vegeu també ofici de l'alcalde al rector de 22 de gener de 1871.

⁷⁷⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 3. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions de 8-2-1871.

⁷⁷⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 15.

Inicialment Viñas va sol·licitar donatius per a la restauració de l'edifici a entitats com la Junta del *Casino Gerundense* o el *Colegio de Gerona*, la duquesa de Prim i el Sr. Armand Puig de Barcelona.⁷⁷⁸ Durant les mateixes dates, Viñas també va iniciar campanyes de recollida de fons en altres ciutats. El 21 de gener de 1871, va demanar a l'agent del municipi a Madrid, Faustino Garcia de Rojas, que *“abra una suscripcion para restaurar la antigua universidad y recoja los donativos que para este objeto le entreguen”*. En la mateixa data, va demanar al diputat Sebastià Plaja que *“contribuya a la restauracion de la antigua universidad y diga a sus administradores de Puerto Rico que recojan donativos al mismo fin”*. En data 23 de gener, també s'enviava a l'Excmo. Sr. *Mayordomo de Palacio* una comunicació: *“Suplicándole que SM contribuya a la restauración de la Universidad”*. Es van enviar sol·licituds semblants el 9 de febrer al baró de Vilagaya, a la comtessa de Foxà, al marquès de la Cuadra, a Carlos Fontaneras de Madrid o al marques d'Alfarraz. Les sol·licituds de donatius s'estengueren des de primers de 1871 fins al mes de juny, moment en què es va fer una correspondència massiva dirigida tant a noblesa com a hisendats.

Ens consta que el 18 de desembre de 1870 la Universitat va rebre quantitats de Felip Lloret i el 8 de febrer de 1871 del comte de Solterras.⁷⁷⁹ El de febrer de 1871, el rector demanava a la Diputació que completés el pagament de mil cinc-centes pessetes que havia concedit a la Universitat. Però al rector el va somriure la fortuna quan el 3 de març de 1871 va poder anunciar a l'Ajuntament que en virtut d'una *real orden* de 27 de febrer es posaven a disposició del rector mil cinc-centes pessetes per restaurar la Universitat,⁷⁸⁰ tot i que algú digué que era insuficient.⁷⁸¹ Aquest fet va moure l'Ajuntament a acordar, tres dies després, que finalitzés l'arrendament que s'havia demanat el 13 de juliol de l'any anterior.⁷⁸²

El juliol de 1871, poc abans que comencés el curs 1871-1872 i que es traslladessin les classes a l'edifici antic de la Universitat, ja hi havia una certa expectació pel fet que la Universitat s'emplacés al local que històricament ja havia ocupat:⁷⁸³

Hemos observado que se están haciendo las obras necesarias a fin de habilitar una parte de los restos del edificio que antiguamente ocupaban los Estudios

⁷⁷⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 3. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions de 10, 11 i 21 de gener de 1871.

⁷⁷⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 3. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions agraint els donatius de les expressades dates.

⁷⁸⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del rector a l'alcalde de 3-3-1871.

⁷⁸¹ LA CONCILIACIÓN de 9-3-1871 (pàg. 4). Recull la crítica del diari El Norte en què manifesta que el donatiu del rei a la Universitat és d'un import molt baix.

⁷⁸² AMGi Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 6-3-1871.

⁷⁸³ LA LUCHA de 29-7-1871 (pàg. 2).

Generales, o Universidad Literaria de esta ciudad, para la nueva Universidad Libre. Creemos, francamente, que dada la existencia en esta ciudad de una Universidad, el mejor sitio es el que se está restaurando, porque es hacer vivir el recuerdo de un privilegio de Gerona, que solo desapareció, cuando cayó Cataluña bajo el yugo del primero de los borbones.

És probable que inicialment es pensés que les classes de la Facultat de Farmàcia, juntament amb les de Medicina (si l'establiment d'aquesta facultat s'autoritzava), es fessin a l'Hospital, pel caràcter experimental i pràctic que tenien:⁷⁸⁴

Estoy en relación con la Excelentísima Diputación Provincial para que cediendo ella al efecto las salas de Clínica y de Dirección y el laboratorio del Hospital, puedan establecerse en el curso próximo las Facultades de Medicina y Farmacia.

Destaca que el 20 de setembre de 1871 el rei Amadeu I, amb el seguici municipal, va visitar la Universitat, on va ser rebut pel rector i el Claustre de professorat. El dia anterior, el rei havia sopat *"en una gran comida, a la que entre otras personas tuvieron la honra de ser convidados el Sr. Alcalde primero y el rector de la Universidad Libre de Gerona"*⁷⁸⁵ (el sopar s'havia celebrat al Palau de Carles, el qual havia estat el lloc on s'havien hostatjat tradicionalment les visites nobles a Girona).⁷⁸⁶ L'estat de la Universitat no era tan deplorable, ni les obres estaven tan endarrerides, si les aules podien ser visitades pel rei l'any en què s'hi reprenien les classes.

Les classes començaren a fer-se a l'edifici històric el 3 d'octubre de 1871, tot i que encara no estava restaurat del tot. La premsa feia públic aquest esdeveniment,⁷⁸⁷ i Viñas, en el discurs inaugural del curs 1871-1872, deia: *"En 1561, púsose la primera piedra del suntuoso edificio que se está restaurando en la actualidad, y en el cual se dará ya desde ahora parte de la enseñanza"*.⁷⁸⁸

Calia, doncs, continuar recaptant fons per a la restauració de l'edifici. Per això es van fer peticions de donatius a les Antilles, com ho demostra el fet que el 14 d'octubre de 1871 es demanés als Srs. Fernando Diaz y D. Manuel Céspedes *"donativo para la restauración de la escuela y se les remite 12 oficios"*. La Diputació i Ajuntament van

⁷⁸⁴ AMGí Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 26-8-1871.

⁷⁸⁵ AMGí Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 19-9-1871.

⁷⁸⁶ MARQUÉS, J. (1955). *Guia del Museo Diocesano de Gerona*. Gerona: Museo Diocesano.

⁷⁸⁷ LA LUCHA de 5-10-1871 (pàg. 2).

⁷⁸⁸ VIÑAS, M. (1871). Op. Cit. (pàg. 7).

avenir-se a contribuir-hi,⁷⁸⁹ tot i que no ens consta que els diners de l'Ajuntament arribessin mai.⁷⁹⁰

El Sr. Ametller tomó la palabra para manifestar como manifestó que para reunir en el edificio de la antigua universidad literaria las escuelas de derecho y de Farmacia de la Universidad Libre de esta ciudad, se hace necesaria en aquel edificio la ejecución de algunas obras cuyo coste se halla calculado en la cantidad de 1.500 pesetas; que la generosidad de la Excma Diputación Provincial ha subvenido a esta necesidad con un donativo de 1.000 pesetas, y que por lo tanto, faltando para el complemento de aquella suma la cantidad de quinientas pesetas, proponía al ilustrado criterio de este Ayuntamiento se sirviera contribuir con ella a la realización de dichas obras, toda vez que sobre este el primer sacrificio pecuniario que ha hecho la corporación municipal desde la fundación de la expresada Universidad... Y habiéndose SE conformado con la proposición del Sr. Ametller, acordó que en clase de donativo, y de una sola vez, se entregue para el expresado objeto la susodicha cantidad de quinientas pesetas con cargo al capítulo de imprevistos

Al mateix temps que s'estaven fent aquestes obres, Viñas manifestava el 19 d'abril de 1872 que hi havia una part de l'edifici antic que estava ocupada per l'administració militar i que en realitat pertanyia a la Universitat. Aquesta qüestió, a la qual el consistori no va donar gaire importància, no es resolgué fins a la tardor de 1873, quan Joan Carreras i Dagà va demanar el local, sense èxit, per instal·lar-hi el Col·legi de Cecs i Sords i Muts.⁷⁹¹ La comandància militar va justificar que el tros de terreny reclamat era seu:⁷⁹²

En cumplimiento de lo que vuestra excelencia se sirve ordenarme en su comunicación de 10 del actual al trasladarme la del señor alcalde popular de esta ciudad reclamando parte del terreno perteneciente al cuartel de Santo Domingo que considera corresponder a la universidad literaria de propiedad del municipio por las razones que se pone en su dicha comunicación, debo manifestar a vuestra excelencia que sin duda el ayuntamiento al constituirse en

⁷⁸⁹ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 22-4-1872.

⁷⁹⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de 26-6-1872 del rector a l'alcalde on li demana les 500 pessetes a les que es va comprometre l'Ajuntament perquè el contractista ja ha acabat les obres a la Universitat, i l'alcalde li respon que "... la caja municipal no permite pagar las 500 pesetas".

⁷⁹¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Sol·licitud de 18-8-1873 de Joan carreras a a l'Ajuntament.

⁷⁹² AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 20-10-1873.

el terreno engañándose por la fachada del propio edificio consideró que primitivamente lo que correspondería todo el terreno hasta las murallas. Además el plano que existe en esta comandancia de la entrega del convento de Santo Domingo al ramo de guerra esta conforme con su estado actual. Y mayor abundamiento hay otro de la universidad antigua que muestra el terreno que le corresponde tal como hoy se encuentra. Las razones expuestas convencerán a vuestra excelencia del error padecido por ese Municipio y que a pesar del deseo de vuestra excelencia por favorecer el filantrópico pensamiento que envuelve la reclamación del terreno a que se refiere el señor Alcalde, no puedo cederlo sin responsabilidad por pertenecer claramente de derecho al ramo de guerra y afecto a uno de los edificios destinado para alojamiento de tropa. Afortunadamente la universidad contiene en su propio local extensa superficie al humanitario objeto que se desea.

L'informe de l'arquitecte municipal era el següent, en sentit diametralment oposat al de la comandància militar:

Ciudadano alcalde.= Adjunto acompaño el plano geométrico de todo el terreno perteneciente a la antigua universidad literaria de Gerona del que hoy se halla en posesión la universidad libre de esta capital en representación de este ayuntamiento. Este terreno se halla completamente deslindado por los edificios y paredes que lo circuyen, como se manifiesta en el plano, y conforme la parte lindante del convento de Santo Domingo, con el plano que existe en la comandancia general de esta provincia de cuando se hizo entrega al ramo de guerra del expresado convento. Forma pues la figura irregular que se manifiesta en el plano y la parte de fachada del local corresponde únicamente a la pequeña parte del solar limitado por los vestigios de la pared. Este pequeño local se halla abandonado y convertido en un montón de escombros, a consecuencia de que en el punto M. que se indica en el plano hay construida una pared en seco que impide la libre entrada ha dicho local por la parte de la universidad. Así que en no es conveniente que se mande derribar dicha pared M y reconstruir la pared C D E en la que limita el referido local por la parte lindante con el citado convento. Es cuánto debo manifestar en cumplimiento del decreto marginal que antecede esa obrando sin embargo el mejor parecer de vuestra excelencia. Gerona 12 de octubre de 1873. El maestro de obras. Tomás Carreras.

L'alcalde es va basar en tot això per prendre la resolució següent respecte del tros de terreny ocupat pels militars:

Y habiendo conformado el ayuntamiento en el preinserto informe acordó que se obre en el sentido que el mismo indica, y que por consecuencia el rector de la universidad, en nombre de este ayuntamiento tome posesión del consabido trozo de edificio y lo apliquen a los usos propios de aquel establecimiento de enseñanza si lo considera conveniente.

L'enfrontament entre el Rectorat i l'administració militar pel tros de terreny cal entendre'l emmarcat en una qüestió més general del Sexenni Democràtic: la de les muralles i les instal·lacions militars, les quals el poder civil consideraven com un obstacle per al creixement urbà de la ciutat. La polèmica estava en si els béns militars desafectats i sense ús i els solars dels enderrocaments pertanyien a l'Ajuntament, o pel contrari, si eren del Ministeri del ram de la Guerra.⁷⁹³ En aquesta cas, es va mostrar ara amb governs republicans, la diferència de criteris entre un Ajuntament que defensava els interessos de la ciutat i el Ministeri que defensava els de l'Estat, amb governs republicans a amb ambdues administracions (cinc anys enrere s'havia produït una situació anàloga, quan la Junta de signe progressista proclamava l'enderrocament de les muralles i el Govern provisional, del mateix partit, s'hi negava).

Les obres de la Universitat finalitzaren la primavera de 1872, però amb algun entrebanc.⁷⁹⁴ El 12 de maig es comissionava el Sr. Joan Canal per tal que posés el rètol a la façana de la Universitat on expressés la denominació "*universidad libre*".⁷⁹⁵ En un comunicat del rector Viñas a l'alcalde, del 21 de juny, li manifestà: "*Se le participa la conclusión de la contrata de obras y se le ruega ponga pronto a disposición del rectorado las quinientas pesetas concedidas a esta escuela*". El cost de les obres, però, va trigar temps a fer-se efectiu.⁷⁹⁶

El mes de juny també s'entregaren al *Museo de Antigüedades de la Provincia de Gerona* les troballes que es van fer mentre es feien les obres a l'edifici que es

⁷⁹³ PUIGBERT, J. (2006). Op. Cit. (pàg. 427).

⁷⁹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicació de 14-3-1872 per la que Viñas demanava a l'alcalde de Girona "mande limpiar los locales universitarios ocupados por el ganado con motivo de las últimas inundaciones".

⁷⁹⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicació Núm. 33 de 12 de maig de 1872.

⁷⁹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de Danis a l'alcalde de 9-6-1873: "*En vista de las sentidas reclamaciones que muy a menudo se hacen a este rectorado por D. Narciso Aliu contratista de las obras practivadas últimamente en esta universidad a fin de que se paguen en lo que falta satisfacer...*"; L'alcalde li contestà "*El Ayuntamiento en sesión del día de ayer acordó se manifieste al Sr. Rector la imposibilidad en que se halla en estos momentos este municipio de satisfacer total o parcialmente la cantidad que reclama...*".

considerava que tenien valor històric (una safata alemanya del segle XVI, projectils i fragments procedents dels setges de 1808 i 1809).⁷⁹⁷

9.4. LA DESCRIPCIÓ DE L'EDIFICI I LES INSTAL·LACIONS

Un cop recuperada la seu de l'Estudi General, les classes es van donar en quatre locals que hi havia a l'interior de l'edifici de les Àligues, els quals havien estat oportunament restaurats.

A la Universitat hi havia una dependència per al Rectorat, una altra per la Secretaria i dues aules destinades a fer classes (presumiblement de la Facultat de Dret) i una tercera que era destinada a Biblioteca.

Les dependències destinades a la Facultat de Farmàcia (per la descripció que en fa Joan Bta. Torroella) són les següents: les dues aules de la Facultat de Farmàcia es trobaven a la planta baixa, protegides per un teulat. Hi havia dos gabinets annexes, de Física i Química i Història Natural, els quals foren bastant complets, instal·lats en dues estances dels quatre locals. També hi havia un petit laboratori, situat en un petit local adjacent a una de les càtedres i en comunicació amb l'exterior.⁷⁹⁸

En un plànol municipal de juny de 1875,⁷⁹⁹ signat pel mestre d'obres Tomàs Carreres, hi figura en una superfície de 2.920 metres quadrats una porteria, situada a la dreta de la porta d'entrada de la Universitat, descrita com "*local independiente con bajos y parte en primer piso*" (nº1); a l'esquerra de la porta d'entrada hi havia "*salas de escuela en planta baja e independiente en el primer piso*" (nº2), les quals figuraven descrites, en un plànol del mateix mestre d'obres del 3 d'abril de 1873, com a "*Clases de derecho recientemente construídas*";⁸⁰⁰ el pati era descrit com a "*patio de recreo con diez acacias y un naranjo productivo*" (lletra A), i, a continuació, després d'un espai derruït i a l'esquerra també de l'entrada, hi havia un espai descrit com a "*salas de escuela en planta baja con laboratorio*", que en el plànol de 1873 es descrivia com a "*Clases de Farmacia recientemente reconstruídas*".

Una idea més precisa de com estava instal·lada la Universitat i quins eren els mobles i objectes que hi havia, la podem trobar en l'inventari de "*Los efectos y enseres hallados*

⁷⁹⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del Museo de antigüedades al rector de 3-6-1871.

⁷⁹⁸ TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit. (pàg. 120).

⁷⁹⁹ AMGI Secció I.3.2.1 Lligall 4 Finques Urbanes. Patrimoni Municipal. Planol de juny de 1875.

⁸⁰⁰ AMGI Secció I.3.2.1 Lligall 4 Finques Urbanes. Patrimoni Municipal. Planol de 3 d'abril de 1873.

en el edificio que sirvió para Universidad Libre de esta ciudad, al hacerse cargo del mismo el Ayuntamiento el 25 de febrero de 1875, estando presentes los Sres. rectores de la indicada Universidad D. Emilio Danis y D. Manuel Viñas”:⁸⁰¹

Secretaría: un armario grande con puertas vidrieras y rejilla de latón para guardar documentos, cerrado con llave. Una taquilla mediana dividida en dos partes, superior e inferior ambas cerradas con llave. Una mesa grande para escribir. Un Sello en seco con su prensa. Dos sillas ordinarias. Un sillón. Dos tinteros. Dos salvaderas. Dos urnas de madera pequeñas con un juego de bolas para las votaciones.

Sala rectoral: Una mesa púlpito para explicar el catedrático. Un sillón. Dos sillas ordinarias. Un tintero. Una salvadera.

Sala nº1. Una tarima y sobre ella una mesa pupitre para el catedrático. Un sillón.

Sala nº2. Una tarima y sobre ella una mesa pupitre para el catedrático. Un sillón. Una pizarra de encerado con sus sostenedores.

Sala nº3. Una tarima y sobre ella una mesa pupitre para el catedrático. Dos armarios medianos con puertas ordinarias cerradas con llave. Una mesa. Un sillón.

Sala de Química. Un armario grande dividido en tres partes con sus correspondientes puertas vidrieras cerradas con llave. Parte 1ª estante 1º de arriba. 6 bocales varios con tapones esmerilados. 2 frascos varios con tapones esmerilados. 2 frascos varios que contienen ácido nítrico. 2 frascos varios que contienen ácido hidroclicóric...

Gabinete de práctica de farmacia. Una tarima y sobre de ella una mesa púlpito con cuatro cajones cerrados con llave. Un sillón. Un aparato de madera con cristales que contenía ejemplares de zoología, dividido en superior e inferior con los cristales grandes abajo y 4 menores arriba. Un aparador de base de mampostería, pintado como madera, con 15 divisiones, con 15 cristales grandes en que se guardaban los ejemplares de materia farmacéutica. Una pizarra

⁸⁰¹ AMGi Secció 1.3.2.3 Inventari del Mobiliari de la Universitat Lliure.

grande de encerado con sus montantes para subirla y bajarla. Un colgador de ropa de hierro.

Pel que fa a productes i objectes destinats a la pràctica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat Lliure de Girona, n'hi havia una gran quantitat (més de tres-cents, que ocupen quatre pàgines senceres d'inventari). Després de la valoració i inventaris efectuats l'11 de maig de 1875 pel farmacèutic Antoni Pascual, la Farmàcia de l'Hospital Civil de Girona va adquirir-los, després de valorar-los, per un import de 1.907,75 pessetes.⁸⁰²

De la Biblioteca, en l'inventari de 1875, s'hi descriuen les obres següents:

Un Tomo Descripción geodésica de las Islas Baleares

Un Tomo Diccionario de bibliografía agrícola

Dos Tomos Ensayo de la Biblioteca Española

Un Tomo Catálogo del teatro antiguo español

Un Tomo La botánica y los botánicos por miguel Colmeiro

Un Tomo Catálogo de los libros, memorias y papeles que tratan de las provincias de Extremadura

Tres Tomos Obras póstumas de D. Leandro Moratín

Cuadernos de la Asociación Literaria de Gerona en el certamen de 1872

Diccionario Bibliográfico de los antiguos reinos de España

Progresos y virtudes del idioma castellano

El Fuero de Avilés

Arte Práctica de Aristóteles

Resumen de los trabajos de la Comisión Internacional del Maestro

Informe de la Universidad de Salamanca

Genio de la Historia

Carta Pastoral

Las Geórgicas de Virgilio

Diálogos de Pino Mugía

Val a dir, a més, que hi ha a l'arxiu una nota on s'expressa que l'inventari no va ser mai firmat pels rectors Viñas i Danis.⁸⁰³

⁸⁰² AMGi Secció 1.3.2.3 Inventari dels productes farmacèutics adquirits per l'Hospital Civil el 11 de maig de 1875.

⁸⁰³ AMGi Secció 1.3.2.3 Inventari del Mobiliari de la Universitat Lliure.

No pasó este nunca de simple borrador (hecho no sabe por quién) en razón de que ninguno de los dos rectores que habían sido de aquella escuela quiso cargar con la responsabilidad de autorizarlo; así como tampoco pudo recabarse de ninguno de ellos la rendición de cuentas correspondiente a su respectiva administración económica

9.5 LA BIBLIOTECA

La Biblioteca de la Universitat és un dels aspectes menys tractats en la seva història. Ni els articles ni les obres que tracten específicament la Universitat Lliure de Girona en fan referència; existeix, però, un treball monogràfic força complet en un article de Lluís Batlle i Prats.⁸⁰⁴

El càrrec de bibliotecari de la Universitat l'ocupà el catedràtic de Dret Manuel Catalá des del 19 de setembre 1870 fins que hi va renunciar per haver estat nomenat degà de la Facultat de Dret. A partir del 3 d'octubre de 1873, el càrrec l'ocupà una persona aliena al Claustre, però que inicialment havia estat proposat per fer de professor i que feia de jurat d'exàmens a la Universitat: Joan Bta. Ferrer.

Per la configuració inicial de la Biblioteca foren determinants tant l'empenta del seu rector, com l'interès generalitzat de la societat del Sexenni per la modernitat educativa (símbol dels progressos de la Revolució de Setembre). Aquest interès es traduí en la construcció de biblioteques, les quals posaven a l'abast de tothom el màxim d'elements d'il·lustració.

La importància que li donava el rector Viñas a la biblioteca de la Universitat la veurem en la comunicació que va enviar al nou bibliotecari: *"Uno de los objetos que llaman con más preferencia a este rectorado es el arreglo de la biblioteca universitaria, modesta como corresponde a todo establecimiento naciente"*.⁸⁰⁵

El 17 de setembre de 1870, el rector ja havia intentat que la Diputació li cedís el fons de la Biblioteca Provincial d'ordres religioses requisades durant els primers temps de la Revolució. En el llibre registre de comunicacions de la Universitat, n'hi trobem una d'aquesta data que diu: *"Excma. Diputación. Para que dé las órdenes oportunas al*

⁸⁰⁴ BATLLE I PRATS, L. (1949). Op. Cit.

⁸⁰⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Nomenament de bibliotecari de la Universitat de 5-10-1873.

bibliotecario del Instituto la sustraccion por medio de recibo los libros de aquella".⁸⁰⁶
Aquestes ordres, però, no es van executar i el tema es va resoldre deixant els llibres a disposició de la Universitat, però restant dipositats a la Biblioteca Provincial.⁸⁰⁷

A continuació, ens trobem amb donacions, potser espontànies, a la Biblioteca de la Universitat: una del cronista de la Universitat, Enric Claudi Girbal, del 19 de setembre de 1870; una altra de Nieto Hnos. i C^a de Girona, de la mateixa data i encara una altra de la Sra. Carme Torrent, vídua de Barceló, del 5 de gener de 1871.⁸⁰⁸

El 28 de març, el director de la Biblioteca Nacional, Juan Eugenio Hartzenbusch, va enviar a Girona una llista amb deu obres,⁸⁰⁹ obsequi de la Biblioteca Nacional a la Universitat de Girona.⁸¹⁰

Viñas, quan va veure el bon resultat de les gestions realitzades, s'apressà i el mateix 3 de març de 1871 va començar una intensa campanya per aconseguir fons per a la Biblioteca de la Universitat, especialment provinents d'altres institucions. Es van remetre discursos inaugurals a l'*Academia de la Lengua*, a l'*Academia de Historia* i a l'*Academia de Ciencias Morales y Politicas* i se'ls va demanar si podien fer aportacions de llibres a la biblioteca de la Universitat.⁸¹¹ Només va respondre l'*Academia de la Lengua*, que va enviar uns volums que recollí a Madrid el representant de l'Ajuntament a la capital.⁸¹²

També es mantingué relació amb diferents universitats, amb les quals s'intercanviaren discursos inaugurals (Barcelona, Sevilla, Valladolid, Oviedo i les universitats lliures de Còrdova, Múrcia, Oñate i Vitòria). Altres universitats, a més de discursos, van donar algun llibre a la Biblioteca de la Universitat Lliure de Girona, com ara la Universidad Central, la de Saragossa, la de Salamanca, la de Valencia, la de Granada i la de Santiago.⁸¹³

⁸⁰⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicació de 17-9-1870.

⁸⁰⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Recurs a l'acte de tancament de la Universitat de 15-6-1874: "*La Excm. Diputación provincial por acuerdo de 21 de septiembre de 1870, puso a disposición de la Universidad todos los volúmenes de la Biblioteca Provincial agregada al Instituto, muy rica en obras modernas y especialmente en las relativas a las ciencias físico-químicas...*".

⁸⁰⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions de 17-9-1870 i 5-1-1871.

⁸⁰⁹ Segurament la carta seria rebuda el 2 de març en contesta d'una petició anterior.

⁸¹⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici de la Biblioteca Nacional de 28-2-1871.

⁸¹¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions de 3-3-1871.

⁸¹² AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Comunicacions de 20-3-1871.

⁸¹³ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Correspondència amb les diferents universitats.

El 7 d'octubre de 1871, Viñas fins i tot va demanar llibres a la *Dirección General de Instrucción Pública*, aprofitant la remissió habitual d'informació, la qual ens fa pensar que pel rector Viñas era una vertadera obsessió tenir una biblioteca en condicions:⁸¹⁴

Al dirigirme a V. E. con el motivo indicado tengo la grata confianza de que su celo por el fomento de la pública instrucción no llevará a mal le haga una pequeña súplica en bien de la Escuela, al objeto de que si es posible, se sirva esa Dirección destinar alguna de las obras de que dispone a la biblioteca de la Universidad, que comienza a formarse, y que por pertenecer a un establecimiento antiquísimo, puede pedir esta distinción aun cuando no figure entre las costeadas por el Estado.

El determini de Viñas, ja no com a rector, sinó com a encarregat de nodrir la Biblioteca, no minvà i el va portar a plantejar, el maig de 1873, al pare del professor de Dret Romà de la Universidad Central, Francesc Maranges, si volia fer una donació de llibres i així perpetuar la memòria del seu fill, fent-lo constar a la Biblioteca de la Universitat:⁸¹⁵

Excmo. Sr. D. Francisco Maranges. La Escala. Gerona, 26 de Mayo de 1873. Muy señor mío y de toda mi consideración: como encargado de formar la biblioteca de esta Universidad libre, y conociendo que jamás se acude en vano al corazón de un padre que cifra todas sus ilusiones en perpetuar la memoria de un hijo querido, víctima de su amor á la ciencia; me permito significar a V. E. la oportunidad de que en esta Escuela, provincial y municipal a la vez, haya una pequeña memoria, del Dr. Maranges, profesor en la Universidad Central de una enseñanza que recibe aquí ferviente culto. Al recto criterio de V. E. y a su natural deseo de que en todas partes, pero señaladamente en la provincia nativa, haya hechos que recuerden al romanista distinguido que debió a V. E. el ser y la luz primera, basta con la ligera indicación que se ha permitido quien es de V. E., con el mayor respeto, atento servidor, Q. B. S. M. Dr. Manuel Viñas

No ens consta, però, que el pare de Maranges hi respongués positivament.

El 7 de febrer de 1874, pocs mesos abans del tancament de la Universitat, Manuel Viñas i Pere Balart van fer una nova temptativa i van aconseguir el compromís que se'ls

⁸¹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Escrit a la *Dirección General de Instrucción Pública* remetent informació estadística de 7-10-1871.

⁸¹⁵ EL AUTONOMISTA SUPLEMENTO LITERARIO octubre de 1926 (pàg. 4).

entregués un nombre important de llibres si el rector feia la petició per escrit. Els llibres que se'ls havien d'entregar eren:⁸¹⁶

Libros religiosos, históricos o jurídicos... procedentes de donativos piadosos que VE se sirvió depositar en la biblioteca de la provincia. Y como quiera que de las obras depositadas en dicha biblioteca agregada al instituto de segunda enseñanza, la mayor parte están allí bajo otro concepto, y todas además sean completamente inútiles al objeto peculiar del referido establecimiento...

El 28 de febrer de 1874, però, la Comissió Provincial responia negativament amb una llarga carta, farcida de consideracions de tipus tècnic per les quals consideraven necessària la unitat del fons documental.⁸¹⁷

Per acabar, direm que hi ha una relació d'obres de la Biblioteca (93) a l'article de Lluís Batlle Prats,⁸¹⁸ i és molt probable que fossin les que constituïssin aquella biblioteca que estava emplaçada a la sala número 3 de la Universitat, en els dos armaris amb porta de vidre i tancats amb clau. Nosaltres, però, només tenim constància documental de les obres que més amunt hem expressat i que van ser el resultat de l'inventari fet un any més tard de ser clausurada la Universitat.

9.6 COMPARACIÓ DE L'EDIFICI I LES INSTAL·LACIONS UNIVERSITÀRIES DE GIRONA AMB LES D'ALTRES UNIVERSITATS

9.6.1. L'edifici

Una de les causes per les quals el rector de la Universitat de Barcelona va acordar la clausura de la Universitat Lliure de Girona va ser el mal estat de l'edifici i de les instal·lacions educatives per impartir-hi docència. Ens caldrà, doncs, veure quin era l'estat real de la Universitat Lliure de Girona i, en la mesura que sigui possible, comparar-lo amb el d'altres universitats.

Una descripció de l'estat de l'edifici i les instal·lacions és la que el 5 de juny de 1874 feren els catedràtics Federico P. de los Nueros i Vicente Munner en el seu informe al

⁸¹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del rector i Balart de 7 de febrer de 1874.

⁸¹⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici de la Comissió provincial de 28 de febrer de 1874.

⁸¹⁸ BATLLE I PRATS, L. (1949). Op. Cit.

rector de la Universitat de Barcelona sobre el resultat de la visita d'inspecció que havien girat a la Universitat. La descripció de l'estat de l'edifici i les instal·lacions era la següent:⁸¹⁹

Material para la enseñanza: escasa de recursos la Universidad de Gerona no ha podido alcanzar local oportuno ni los medios materiales para enseñar decorosamente las asignaturas que se hallan continuadas en el cuadro anunciado al público. En efecto, hállase establecida en un antiguo y semiderruido edificio propiedad, a lo que parece, del ayuntamiento, donde han podido habilitarse cuatro locales que sirven como cátedras pero alguna de ellas, y singularmente las dos de la facultad de farmacia se hallan en la planta baja protegidas por un simple tejado sin que exista vestíbulo o cobertizo alguno donde puedan los alumnos librarse de los rigores de la estación antes de la entrada a cátedra o en los espacios intermedios entre una y otra. Estos defectos que interesan a la importancia del establecimiento y a la comodidad de los profesores y de los alumnos y que no quedarían desatendidos en un establecimiento o colegio particular medianamente montado, son menos trascendentales en sentir de la comisión que la falta de recursos materiales con que atender a las necesidades de la enseñanza que debe ser completamente estéril en las asignaturas de carácter práctico o experimental.

La situació de la Universitat de Girona, però, no era pas pitjor del que havia tingut la mateixa Universitat de Barcelona. En una intervenció del diputat al Congrés, Pascual y Casas, aquest denunciava l'esfondrament de part de l'edifici de la Universitat i el seu estat ruïnós.⁸²⁰

Los Sres. Diputados saben, y lo sabe el gobierno, el estado ruinoso en que se halla la Universidad de Barcelona; por consecuencia de este estado lamentable, por cierto ya antiguo, se han hundido hace dos días, en momento en que estaban las clases reunidas, dos techos de la misma localidad. Felizmente no han ocurrido desgracias personales; pero como quiera que la Universidad nueva está ya construida y que falta muy poco para terminarla, lo que se hubiera efectuado ya sin el empeño ridículo de aquel capitán general de tener convertido en cuartel un establecimiento de enseñanza, yo me atrevo a suplicar

⁸¹⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16.

⁸²⁰ *Diario de las sesiones de cortes: Congreso de los Diputados: legislatura de 1871, (esta legislatura dió principio en 3 de abril de 1871, y terminó en 6 de enero de 1872).* Madrid: Imprenta de J.A. García. Sessió de 5-11-1871. Vol. 5. (pàg 3370).

al Gobierno de S.M. dé las órdenes oportunas para la traslación á fin de que se evite una desgracia, tanto más lamentable cuanto que es prevista.

La situació era tan lamentable que la premsa gironina va informar vuit mesos més tard que professors i estudiants de la Universitat de Barcelona es van negar a fer classe per amenaça de ruïna de l'edifici del Convent del Carme.⁸²¹

Aquests estudiants no anaven errats en els seus temors. El 18 de novembre de 1872, Antoni Bergnes de las Casas no deixava a l'Ajuntament la seu universitària del carrer del Carme per raons de seguretat:⁸²²

En contestación al escrito de VI de fecha 16 del actual que recibí ayer tarde debo comunicarle que todos los claustros de la universidad vieja están ocupados por el Excmo. Ayuntamiento... Por otro lado las aulas que dan a los claustros están del todo inservibles porque hubo que echar abajo las bovedillas que amenazaban ruina y arrancar además los bancos de madera que estaban empotrados en las gradas...

No era pas més afalagador el panorama de l'edifici de la Universitat de Barcelona, si ens atenim a la descripció que fa el mateix Felip Vergés en el discurs inaugural del curs de 1872-1873, quan descrivia l'edifici de la Universitat de Barcelona. Pintava un panorama ben trist respecte de l'emplaçament de la Universitat:⁸²³

Trasladaos conmigo al ex convento del Carmen y fijaos en la calle de este nombre y en el callejón de los Ángeles, únicos puntos por donde podía penetrarse en aquel edificio y en el huerto que tiene a su espalda, ya que, en lo restante de su perímetro son predios particulares los colindantes. ¿Os parece si estas eran condiciones más a propósito para matar la inspiración, que para animar el genio del arquitecto? ¿Se ha visto jamás un edificio público, cuya construcción ha de importar millones, que tenga los muros de la casa de enfrente a la distancia de tres y de cinco metros? ¡Qué magnífica Universidad! Sin duda habría de ser muy halagüeño, que las salas del establecimiento estuviesen expuestas a las miradas del vecindario; o que los sonidos de la gaita y el tamboril, o los gritos de los vendedores ambulantes, alternasen con los períodos de lección del profesor.

⁸²¹ LA LUCHA de 8-11-1871 (pàg 3).

⁸²² AHGUB Lligall 33 5 4 9. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona al governador civil de 18-11-1872.

⁸²³ VERGES, F. (1872). Op. Cit. (pàg. 20).

A Barcelona, a més, el funcionament normal de la Universitat es veia entorpit per la presència dels soldats, els quals estaven aquarterats a l'edifici universitari, cosa que va ser la causa de nombrosos maldecaps i d'un sentiment de rebuig de la societat:⁸²⁴

Trátase de hacer la exposición proyectada en Barcelona durante las proximas ferias en el local de la Universidad nueva. Si por este medio se lograra hacerla desocupar por las tropas que la han convertido en fortaleza, sería un beneficio más que las ferias habrían aportado a aquella capital.

Pensem, doncs, que per totes aquestes raons, el judici de Munner i Pérez de los Nueros era poc mesurat pel que feia referència a la qualificació de l'edifici de la Universitat Lliure de Girona com a inhàbil per fer-hi classe: si era hàbil el de la Universitat del districte, més hàbil havia de ser el de la Universitat Lliure de Girona, per tot el que s'ha exposat.

9.6.2. Els equipaments i les instal·lacions

On l'informe de clausura de la Universitat va ser més dur, va ser en les instal·lacions i equipaments de la Facultat de Farmàcia. L'informe de Munner i Pérez de los Nueros s'expressà d'aquesta manera:⁸²⁵

En esta parte la Universidad de Gerona deja mucho que desear pues si bien ha montado dos reducidos gabinetes en los mismos locales de las cátedras donde se dan las lecciones de química o historia natural así como las de las asignaturas de la facultad de farmacia hállanse tan desprovistas de lo indispensable para la enseñanza de aquellas ciencias que a la simple inspección al primer golpe de vista se ve la imposibilidad de que puedan sacar el debido provecho los escolares. Y si esto se añade que no existe laboratorio alguno como no sea un pequeño aposento anexo a una de las cátedras en forma comunicación con la atmósfera donde faltan las vasijas más comunes de que no se halla desprovista una botica de población subalterna medianamente montada viene a deducirse que está suprimida en la universidad objeto de este dictamen la enseñanza de la práctica farmacéutica cuya importancia es escusado encarecer.

⁸²⁴ EL AMPURDANÉS de 20-8-1871 (pàg. 3).

⁸²⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16.

Creiem que aquest judici és poc mesurat. Ja hem comentat que en l'inventari efectuat el dia 11 de maig de 1875 pel farmacèutic Antoni Pascual, la Farmàcia de l'Hospital Civil de Girona va adquirir els productes i objectes de la Facultat de Farmàcia per valor de 1.907,75 pessetes. En els quatre fulls de l'inventari, s'hi descriuen més de tres-cents objectes i productes, ben variats i bé podrien constituir el material necessari per al funcionament d'una Facultat de Farmàcia del segle XIX.

La valoració de Munner i Pérez de los Nuevos, però, tingué menys sentit encara si tenim en compte quina era la situació de l'ensenyament de les Ciències i la Farmàcia a la Universitat de Barcelona, la qual no s'allunyava gaire de la situació que descriuen de Girona, això si tenim en compte el que es recull de la vida d'aquesta facultat a l'Arxiu Històric General de la Universitat de Barcelona, o el que es recull en el treball de Josep Arqués, en el capítol "*Panorama de la vida universitària a la Facultat de Farmàcia*".⁸²⁶

Un primer exemple de les dificultats per realitzar les pràctiques experimentals de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona el trobem el 27 d'abril de 1871, en una acta del Claustre de la Facultat, en què es descriu que van haver d'interrompre les classes perquè no tenien el material necessari. El més curiós i paradoxal del cas és que aquell que criticava el Rectorat de la Universitat de Barcelona per falta de carbó a l'hora de fer funcionar els forns per preparar els productes o aquell que deia que la Facultat de Farmàcia no tenia els mitjans imprescindibles per a la instrucció pública era el mateix Vicent Munner.⁸²⁷

El 24 de novembre de 1872, la *Dirección General de Instrucción Pública* va remetre una circular als rectors, inclòs el de Barcelona,⁸²⁸ en la qual demanava una relació d'objectes "*haciendo que figure en ella todo cuanto sea capaz de dar una idea exacta del grado de prosperidad que alcanzan en nuestro país los importantes ramos de la instrucción pública...*".

De la petició del director general, el rector en va donar trasllat als degans i la resposta que n'obtingué deixava ben clar que els objectes que tenien a les facultats amb prou

⁸²⁶ ARQUÉS, J. (1985). *Cinc estudis històrics sobre la Universitat de Barcelona (1875-1895)*. Barcelona: Columna.

⁸²⁷ AHGUB Lligall 41 6 3 2. *Acta del Claustro de la Facultad de Farmacia* de 27-4-1871.

⁸²⁸ AHGUB Lligall 26 8 3 5. Escritos referentes a la intervención de la Universidad en la exposición Universal de Viena. Circular de la Dirección General de Instrucción Pública de 24-11-1872.

feines eren suficients per a l'ensenyament de les matèries. El degà de Ciències respongué dient que no tenien objectes dignes:⁸²⁹

Los catedráticos de Física y Química y Historia Natural manifestaron que los gabinetes que estaban bajo su dirección no contienen objetos propios para figurar en la exposición de Viena, por cuanto a duras penas contienen lo indispensable para la enseñanza, porque dichos gabinetes se han formado lentamente con una consignación escasa desde un principio, y que a consecuencia de las reducciones sucesivas ha venido a ser completamente insuficiente.... El Decano. Barcelona 12 de diciembre de 1872.

Totes aquestes circumstàncies es produïen al vell edifici de la Universitat de Barcelona, l'estat del qual ja hem descrit abans. No va ser fins al curs 1874-1875 que la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona es traslladà al nou edifici. Tanmateix, ja des d'un bon inici es va manifestar que les aules no reunien les condicions desitjables per a l'ensenyament de la Farmàcia.⁸³⁰

Com veurem en el capítol on tractem el tancament de la Universitat, pensem que és injustificada la manifestació de Munner i Pérez de los Nueros. En qualsevol cas, pensem que l'ensenyament de la Farmàcia a la Universitat Lliure de Girona disposava d'uns mitjans molt similars als de la Universitat de Barcelona.

⁸²⁹ AHGUB Lligall 26 8 3 5. Escritos referentes a la intervención de la Universidad en la exposición Universal de Viena. Carta del dega de Ciencias de 12-12-1872.

⁸³⁰ ARQUÉS, J. (1985). Op. Cit. (pàg. 156). Fa referència a la *Reseña Historia Univ. Barcelona*, Barcelona, 1881, obra sense autor, presumiblement de Cayetano Vidal de Valenciano.

10. EL PROFESSORAT

10.1. EL ROL DEL PROFESSORAT DURANT EL SEXENNI

El model de professor universitari que ens presenta el Sexenni és ben diferent d'aquell que durant l'època d'Isabel II treballava a les universitats oficials, rígides, centralitzades, amb un funcionament molt burocràtic i bàsicament enfocades a partir dels interessos de l'Estat. Amb la Revolució de setembre de 1868 va començar a fer-se present un professor que està al servei de la docència, però també de la recerca científica, cosa que feu de la Universitat un espai d'investigació.

Aquest seria l'inici d'un intent de renovació el qual es produiria de manera desigual en funció del lloc. A Madrid, de la ma de Fernando de Castro, veurem que hi ha una voluntat decidida de canvi (a l'igual que a Sevilla o a València). A Barcelona, de la ma d'un moderantisme històric que s'anava transformant al catalanisme, la reacció contrària a aquest canvi hi era ben present. A Girona, tot i que la Universitat era fruit de la reforma legislativa liberal i, per tant, semblaria que havia d'estar orientada als nous valors, el fet que s'hi posicionessin els catòlics faria que inicialment hi predominessin els valors tradicionals.

Per això, doncs, abans d'abordar qualsevol altra qüestió, pensem que és important de veure quin era el model de professorat universitari que sorgí de la Revolució; com a aquest model es produïa la reacció d'un professorat universitari que defensava els valors religiosos tradicionals en l'educació de la joventut; i, sobretot, quines eren les possibilitats reals de canvi i quin era el paper del professorat universitari en el context general del Sexenni Revolucionari a Girona.

10.1.1. El professorat que sorgia de la Revolució

La influència de la legislació universitària francesa, marcadament normativitzadora i homogeneïtzadora de l'ensenyament i l'ús que en feu el moderantisme històric, va deixar relegat cada cop més el paper del professorat universitari del XIX al d'un funcionari que havia de complir el que deien les normes.⁸³¹

⁸³¹ PUELLES, M. (1979). Op. Cit. (pàg. 34).

La regulació de l'ensenyament que sota els principis de centralització i uniformitat, se sobreposava al de llibertat d'institucions i professors, es realitzava de manera gradual en un procés que va començar a agafar gruix legislatiu amb el Pla del Duque de Rivas de 1836, i tindria la seva culminació amb la llei Moyano de 1857, la qual va contribuir encara més a accentuar el paper predominant de la norma i les capacitats de l'Estat per sobre del paper del professor.⁸³²

Podem dir, doncs, que tot just abans de la Revolució de setembre de 1868, la vida acadèmica universitària es trobava regulada fins el més mínim detall, amb uns docents que havien guanyat una oposició com a únic requisit per a l'exercici de la professió. El professor universitari es trobava amb tot fet pel govern: els plans docents, els llibres de text, els horaris de les classes, el vestit acadèmic, etc. Llavors, com a funcionari de per vida, el professor es limitava a transmetre literalment els coneixements a les aules, seguint les directrius imposades des del *Ministerio de Fomento*, sense sortir dels textos i mètode que li venien donats.

La generació del seixanta-vuit va aportar, en canvi, un nou model de professor, que havia d'actuar sobre l'estudiant universitari (esperança única de regeneració del país), d'una manera diferent a com se l'havia tractat tradicionalment.⁸³³ El rector de la Universidad Central així ho expressava en el discurs del primer curs acadèmic després de la Revolució:⁸³⁴

Para todo lo cual, debiendo ser el profesor en su doctrina y costumbres ejemplo de edificación viva y permanente, ha de poner la mira en despertar gradualmente en el joven "recto espíritu científico, puro en la conciencia, sereno e igual en el ánimo, amante de la verdad, sin preocupación ni interés ajeno o contrario a ella; respetuoso hacia la opinión o doctrina ajena, pero buscando sobre ella el juicio de la razón, diligente y escrupulosamente indagado; modesto sobre la propia ciencia o talento abierto y dócil para escuchar nuevas indagaciones y doctrinas, consecuente en su voluntad y vida con su conocimiento.

⁸³² GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 15). "Sin duda la arquitectura maciza de la ley del 57 ... contribuyó a acentuar aquella superstición en favor de la omnipotencia del mandato, de la letra, para crear por sí solo obras cuyo valor radica todo en el espíritu, y a relegar el elemento interno, el verdaderamente real, el personal, a un lugar cada vez más y más secundario".

⁸³³ GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). Op. Cit. (pàg 202 i 208). "La juventud universitaria es para Giner el elemento básico sobre el que ha de actuar, si la regeneración española ha de ser realidad algún día. ... Decidido a hacer hombres, comenzará por una labor individualizada con cada uno de los alumnos hasta conseguir una verdadera intimidad familiar, intimidad que le permitirá no sólo llegar al cerebro, sino al corazón y a la voluntad de sus discípulos, al hombre entero".

⁸³⁴ CASTRO, F. (1868). Op. Cit. (pàg. 9)

Aquest “*recto espíritu científico, puro de conciencia*” era quelcom nou a les universitats fins que va arribar la Revolució de setembre: es començava a configurar, doncs, un nou model de professor, a l’hora que la llibertat de càtedra permetia un nou model d’universitat:⁸³⁵

El profesor, dueño de sí mismo en su cátedra, podrá ya emitir libremente sus pensamientos, que como hombre de ciencia, hijo y padre a la vez de la ciencia misma, identificará constantemente con ella, foco inagotable de verdades, y fuente inagotable de precioso néctar que dulcifica todas las miserias del mundo y encamina por la senda de la dicha a todos los hombres! El profesor, dueño de sí mismo en su cátedra, ya no temerá delaciones inicuas, ni esas tremebundas cuanto casi siempre infundadas exposiciones que se levantaron contra dignísimos maestros, porque ya no tendrán razón de ser, ni objeto que lograr, y cada uno podrá marchar con tranquilo y seguro paso al bello ideal de sus aspiraciones en la educación de la juventud!

Observem com el professorat ja no és merament un tipus més de funcionari,⁸³⁶ si no que per primera vegada en molt de temps es parla de la necessitat que els professors universitaris tinguin vocació per dur a terme la seva feina.⁸³⁷

El fin científico pide como todos vocacion. Cuantos emprenden este camino, sin saber á donde conduce, sin afan por llegar á su término y solo tropiezan en él con asperezas y precipicios que les fatigan y desmayan, tarde ó temprano le abandonan (...). Únicamente, pues, buscando la verdad por ella misma se debe dedicar el hombre a la ciencia, y no viendo en ésta sólo un medio para conseguir como principales otros fines (fortuna, gloria, poder) que también ella debe proporcionar, y no son en realidad sino paralelos a los demás.

Es destaca també la finalitat científica i creadora del coneixement com una de les missions principals del professorat:⁸³⁸

⁸³⁵ QUET, E. (1868). *Universidad Literaria de Santiago. Breve discurso leído por el Doctor D. Esteban Quet, Catedrático de la facultad de Farmacia en la Solemne Apertura del año académico de 1868 a 1869 en lugar del que sobre pesas y medidas españolas estaba impreso y encuadernado a dicho objeto*. Santiago: Establecimiento tipográfico de Manuel Mirás y Alvarez.

⁸³⁶ CASTRO, F. (1868). Op. Cit. (pàg. 5).

⁸³⁷ VILLO, José. *Discurso pronunciado el día 15 de diciembre de 1870 en la Universidad de Valencia*. Valencia, Imprenta de José Rius, 1870. Tal com és recollit a RUIZ, P. (2000). *Lecciones de apertura de curso en la Universidad de Valencia (1870-1937)*. Valencia: Universitat de València (pàg. 77).

⁸³⁸ CALLEJA, J. (1873). Op. Cit. (pàgs. 75 i 78).

En la instrucción superior, el verdadero destino del profesor no es este, sino el de investigador científico; en sus vigilijs, en sus preparaciones, el progreso de la ciencia será el fin propuesto; sus explicaciones han de representar la exposición de la ciencia actual y la indicación de los medios que hay para reformarla, para adelantarla, sin echar al olvido las investigaciones propias, las cuales á justo título, merecen ocupar puesto distinguido en cada lección. Este papel de investigador obliga al maestro á mirar siempre hácia adelante, á preocuparse del porvenir de su ciencia, señalando todas sus tendencias, para que puedan cooperar á su progreso los llamados por este espinoso camino; de modo que el lema de estos profesores será: todo por la ciencia, todo por el arte.

Tanmateix, aquest professor havia de combinar la docència amb l'activitat investigadora, les quals havia de compaginar adequadament:

Una cuestion de cierta importancia surge, referente á los deberes del profesor, acerca de la cual diré con franqueza dos palabras.¿Puede ó no eximirse el maestro ,de hácer la explicacion de su cátedra con integridad del natural contenido de esta? En mi concepto, el profesor superior está obligado á ser investigador científico, haciendo testigos á los discipulos de sus labores para que aprendan la ciencia y el modo de construirla y perfeccionarla; y en tal concepto, aun cuando cada maestro deba exponer la asignatura que le está asignada, seria tiránico y perjudicial consignar el breve tiempo de un curso académico para hacer la exposicion completa; debe permitirse ámplia libertad al profesor, que ocupará en su tarea el tiempo reclamado por la naturaleza é importancia de sus propias investigaciones.

10.1.2. La reacció del professorat catòlic

Mai sabrem si el rector Viñas, quan va demanar a l'Ajuntament que el professorat lluís la medalla amb el lema "*perfundet omnia luce*",⁸³⁹ se n'alegrà gaire que no hi figurés la frase sencera "*Libertas perfundet omnia luce*" (la llibertat és la base del coneixement),

⁸³⁹ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 10 de desembre de 1870. "*Para mayor decoro del claustro y a imitación de lo que tiene lugar en los establecimientos oficiales, espero que VE se servirá conceder a los individuos de aquél que son catedráticos propietarios el uso de una medalla dorada con las armas municipales en el anverso y en el reverso el sol derramando sus rayos con la inscripción latina perfundet omnia luce*".

la qual era el lema de la Universitat restaurada de Barcelona des de 1837,⁸⁴⁰ i que havia recuperat Fernando de Castro el 1868 a la Universidad Central de Madrid. Aquesta frase recull la capacitat dels professors d'infondre el coneixement, la llum, és a dir, l'aptitud per a ser mestres. Pel fet de considerar que aquesta capacitat rau en la llibertat o en la fe farà que ens trobem respectivament davant del nou model de professorat o del tradicional. A nivell de l'Estat, la generació de la Revolució de setembre de 1868 va portar un model ideal de professor universitari, dibuixat fonamentalment per Giner, Fernando de Castro i la resta de krausistes. A Girona, en canvi, el control dels catòlics de la Universitat feu que s'hi mantinguessin inicialment els valors tradicionals i que una de les missions d'alguns professors de la Universitat Lliure de Girona fos l'apostolat en l'ensenyament.

Iniciada la Revolució, en quasi la totalitat dels cercles catòlics estava estesa l'opinió que era necessari mantenir la puresa dels ensenyaments i de la doctrina catòlica, ja que s'entenia que si l'ensenyament universitari no era catòlic, tampoc no era complet. És per això que a l'empara de la llibertat d'ensenyament, a l'Estat s'hi van crear universitats privades confessionals patrocinades per les "*Asociaciones de Católicos*"⁸⁴¹ sota l'advocació de Maria Immaculada, amb la finalitat de lluitar contra les idees que s'explicaven des de les aules de les universitats de l'Estat.⁸⁴² Aquest va ser el cas de la *Universidad Católica de Sevilla*, creada el 1871 per la *Junta Provincial de la Asociación de Católicos*, o de *Los Estudios Católicos de Madrid*, autoritzats el 1870 pel *Cardenal Arzobispo de Toledo*, que foren creats amb la finalitat de buscar la integritat, la perfecció i la puresa de l'ensenyament.⁸⁴³

A la ciutat de Girona, sota la presència del Vicari General, s'havia constituït el 1871 una *Asociación de Católicos* amb le propòsit de "*oponer a la propaganda herética una propaganda verdaderamente religiosa*", essent membres de la Junta els que foren professors de la Universitat: Joaquim Puig de la Bellacasa, Joan Almeda i Pius Pi.⁸⁴⁴ Aquesta associació naixia com a oposició a un creixent positivisme que apel·lava la defensa de la ciència i la seva desvinculació de les concepcions metafísiques i religioses

⁸⁴⁰ VALVERDE, J.M. (1987). "Libertad: una palabra recuperada". Dins VALVERDE, J.M., PARÉS, R. (eds.). *Meditacions sobre la llibertat amb motiu de la recuperació del lema "Libertas" a l'escut de la Universitat de Barcelona. Acte inaugural del curs 1987-1988*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

⁸⁴¹ Les quals van ser assistides legalment per un grup de juristes dirigit per Luis de Trelles y Nogueral (vegeu BLANCO-ONS FERNÁNDEZ, J.M. (1991). *Luis de Trelles, Abogado, Periodista, Político, Fundador de la ANE*. Santiago de Compostela: Adoración Nocturna Española); Trelles fou elegit el 1871 diputat pel partit carlí pel districte de Vilademuls, on hi establí nombrosos contactes (vegeu *Diario de Gerona* de 9-7-1891. (pàg. 4).

⁸⁴² SUAREZ, M. (2001). Op. Cit. (pàg 144).

⁸⁴³ REVUELTA, M. (2000). "El primer intento de universidad católica en España. Los Estudios Católicos de Madrid (1870-1876)". *XX Siglos*. Vol. 11. Núm. 44. (pàgs. 70-85).

⁸⁴⁴ MARQUÈS, J.M^a. (2007). Op. Cit. (pàg 185).

tradicionals. Les disciplines científiques i l'evolucionisme començaven a fer-s'hi notar en contra de l'idealisme i el teisme tradicionals. Davant d'això, l'Església es va oposar amb energia a qualsevol coneixement que qüestionés el dogma,⁸⁴⁵ i les aules de ciències de les universitats va ser un espai on es notà intensament la lluita entre raó i fe.⁸⁴⁶

El cáncer del ateísmo ha sido estirpado de raíz como una planta dañosa, y observamos como consecuencia inmediata de nuestras cátedras de la Facultad de Ciencias se ven siempre honradas con la asistencia de sacerdotes ilustradísimos que escuchan con avidez la exposición de los actuales adelantos científicos.

Ens cal pensar, doncs, que en aquells moments, per la pertinença d'alguns professors a l'*Asociación de católicos*, una de les seves motivacions va ser la de defensar els postulats de la fe, "*fomentando en el corazón de los alumnos que a ellas conservan los principios de la única y verdadera sabiduría que es el Santo sermón de Dios*".⁸⁴⁷ Un exemple d'això, de manera molt similar a l'educació que se seguia en els estudis de ciències de la Universitat de Barcelona, el trobem en la carta que el rector Viñas va enviar al bisbe, en què li demanava permís perquè Fernando Roig ocupés un càtedra de Farmàcia:⁸⁴⁸

Creo inútil reseñar a V.E.I. los títulos que distinguen al Dr Roig y que le hacen merecedor de la cátedra que desempeña como propia. Sólo me permitiré indicar a V.E.I. que en la Facultad de Farmacia y Ciencias de esta escuela será el Dr Roig una verdadera joya porque sus prendas le hacen garante del buen orden religioso y literario de aquella escuela, y teniendo el Dr Roig muchas ocupaciones pero en compensación la cátedra tiene como último resultado dos lecciones semanales.

⁸⁴⁵ LA HUMANIDAD de 31-12-1870 (pàg. 3). "*En nuestros días, en el último tercio del presente siglo el proceder de la Iglesia sigue siendo igual; o la confirmación de sus mitos, o el anatema, el cual procurará por todos los medios posibles que lo traduzca en un castigo el poder civil; gracias a la escitaciones de Roma, Renan fue expulsado de su cátedra...*".

⁸⁴⁶ PÉREZ DE LOS NUEROS, F. (1869). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1869 á 1870 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Federico Pérez de los Nueros, Catedrático de la Facultad de Ciencias*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs. (pàg. 22).

⁸⁴⁷ AMGi Secció XII.1. Lligall 15. Carta del rector del Seminari al rector de la Universitat Lliure de Girona de 20-9-1870.

⁸⁴⁸ AMGi Secció XII.1. Lligall 15. Carta del rector al bisbe de Girona de 15-8-1871.

10.1.3. Els condicionants del Sexenni

De totes maneres, però, més que una determinada visió de quin havia de ser el paper del professor universitari (si defensor de la llibertat i la veritat o dels postulats de la fe), van ser altres aspectes, més pràctics, els que determinarien el paper real del professorat de la Universitat Lliure de Girona durant el Sexenni.

Per una banda, la situació econòmica influïa molt negativament en l'activitat del professorat. A Barcelona (segona universitat en importància a l'Estat), el paper i l'aportació del professorat universitari es veien afectats per la insuficiència de recursos econòmics i la necessitat de buscar-se altres activitats. El degà de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona així ho expressava en el discurs inaugural del curs 1872-1873:⁸⁴⁹

No me objetéis, señores , lo que como a vosotros me consta y como vosotros lamento; porque yo quisiera que los catedráticos, sobretodo y exclusivamente fueran catedráticos, sin necesidad de atender a otras ocupaciones, ahora indispensables para cubrir el presupuesto, pero que producen este lastimoso individualismo, que deja casi inactiva la Universidad, y menos fructíferos para la ciencia y el arte los esfuerzos particulares. ... los catedráticos debieran disfrutar el sueldo desde 24 a 50.000 reales, pero en cambio debieran dedicar toda su actividad a beneficio de la escuela. Así pudiéramos esperar que las ciencias y artes se pondrían entre nosotros al nivel que alcanzan en las naciones más adelantadas, cuando ahora, preciso es confesarlo, generalmente aprendemos por tradición y de segunda mano.

Per altra banda, la situació de guerra provocada per la insurrecció carlina, especialment durant els anys 1873 i 1874, va fer que fossin habituals les interrupcions de les classes, fins al punt que l'Ajuntament va haver d'amenaçar de separar els professors que abandonessin la ciutat:⁸⁵⁰

Habiéndose denunciado que algunos profesores de dicha Universidad y otras personas dependientes de este municipio se han ausentado de la población por temor a lo crítico de las circunstancias políticas en que la misma se halla, y no pareciendo procedente a la corporación el que ninguno de sus empleados ni profesores de los establecimientos de enseñanza costeados por el erario

⁸⁴⁹ VERGES, F. (1872). Op. Cit. (pàgs. 19 i 20)

⁸⁵⁰ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 26 de març de 1874.

municipal abandone en tales momentos la ciudad, rehuendo las privaciones y penalidades que experimentan los demás vecinos por efecto del bloqueo que la misma está sufriendo, y eludan los servicios y peligros que podrán ocurrir si un día esta población se ve afectada por las hordas carlistas, el Ayuntamiento después de una detenida deliberación acordó que sean separados de sus destinos todas y cualesquiera personas, dependientes directa e indirectamente del municipio que se hayan ausentado o se ausenten de esta capital sin expreso permiso de este cabildo, señalando a los que se hallen en el primer caso el término de ocho días para su regreso, pasados los cuales sin haberlo verificado se llevará al efecto con todo el rigor lo dispuesto en el presente acuerdo.

Aquest absentisme del professorat per la situació de guerra, no va ser exclusiu de la Universitat. El Director de l'Institut Provincial rebia un ofici del rector Bergnes de las Casas en què es demanava a instàncies de la *Dirección General de Instrucción Pública* que informés dels professors que s'havien absentat de les seves càtedres.⁸⁵¹

Habiendo llegado noticia a esta Dirección general que algunos profesores de instituto se hallan ausentes de sus cátedras, sin la debida autorización con grave perjuicio para la enseñanza... he resuelto prevenir a VI para que ... dé cuenta a esta superioridad de todos los profesores de los institutos dependientes de este rectorado que se hallen fuera de sus puestos sea cual sea la causa de su ausencia ... Lo que traslado a VI para su conocimiento exacto y pronto cumplimiento. Dios... Barcelona 19 Octubre 1874.

També hem vist en l'apartat on tractem les qüestions polèmiques de la llibertat d'ensenyament com a Girona, la pluriocupació dels professors va provocar més d'un malentès, el qual va tenir el seu ressò a la premsa.⁸⁵²

Per concloure, hem de dir que si bé és cert que la generació del 68 comportà un nou concepte, un nou model de professor universitari, ara bé, la confrontació ideològica d'Església i Estat pel control de l'ensenyament, les dificultats econòmiques de l'ensenyament educatiu superior i la situació de guerra "de facto" (per la insurrecció carlina), limitaren la capacitat dels professors d'infondre el coneixement als seus alumnes.

⁸⁵¹ AHG Fons Institut Vives. Lligal 1401. Libro copiador de las órdenes de la superioridad.

⁸⁵² LA LUCHA de 17-8-1873 (pàg. 2).

10.2. ACCÉS I PROMOCIÓ DEL PROFESSORAT

10.2.1. La primera incorporació del professorat

La voluntat dels revolucionaris de 1868 era tenir una universitat apartada dels cànons de l'ortodòxia científica i acadèmica dels cercles de poder propers a l'Església i a Isabel II. Per això, el sistema d'accés al professorat públic va ser una constant preocupació dels diferents ministres durant el Sexenni. Ben aviat, va sorgir la declaració que *"mientras el que enseña no falte a las prescripciones eternas de la moral y no infrinja las leyes penales del país, el poder público tiene el deber de respetarle y no dificultar el ejercicio de un derecho que tiene su raíz en la naturaleza humana"*.⁸⁵³ Potser per aquesta raó, la única cosa que regula el decret de 21 d'octubre de 1868 és la participació del professorat particular en els exàmens, els quals eren una peça clau per a l'homologació dels nous ensenyaments "lliures" al Sexenni. Així doncs, si bé s'estableix en el decret que *"los alumnos procedentes de establecimientos particulares que deseen probar en los públicos las asignaturas estudiadas en aquellos, se examinarán en éstos en la forma que prescriban las leyes"* (art.8). *"Los profesores de los establecimientos públicos cuidarán de que haya rigor en los exámenes, para que sean una garantía de la instrucción y capacidad de los alumnos"* (Art.9). I per a garantir la imparcialitat en l'avaluació de l'ensenyament lliure, s'establia que *"los profesores particulares que tengan los títulos académicos que se exigen a los establecimientos públicos, podrán hacer parte de los tribunales que examinen a sus alumnos"* (Art.10). A més, que *"los Profesores particulares podrán enseñar en los establecimientos públicos con autorización del Claustro de catedráticos, que la concederá, previa ciertas condiciones que determinará un reglamento especial"* (Art. 15). Aquesta regulació indirecta del professorat "lliure" va contrastar amb la manera com es determinaren les condicions d'accés del professorat "oficial": *"Todos los profesores de establecimientos públicos serán nombrados por oposición"* (Art.13).

A l'empara d'aquesta legislació, en el Ple consistorial de 29 de novembre de 1869, s'acordava la creació de la Universitat Lliure de Girona. I en la base quarta per a l'establiment de la Universitat, es deia:⁸⁵⁴

⁸⁵³ Decreto de 21 de octubre de 1868 fijando el 1 de noviembre para la apertura del curso académico de 1868 a 1869 en las Universidades y los establecimientos públicos de enseñanza, y determinando la legislación que ha de regir en esta materia. Colección Legislativa de España. Vol. 100. (pàg. 416).

⁸⁵⁴ VIÑAS, M. (1871). Op. Cit. (pàg 13).

Por ahora los catedráticos serán nombrados por el excelentísimo ayuntamiento a propuesta en terna del rector que sea elegido por la corporación. Más adelante, cuando ocurran vacantes, el nombramiento se verificará por el mismo cuerpo, previa la oportuna oposición.

Tot i que en algun cas s'ha sostingut,⁸⁵⁵ no ens consta que el professorat en el moment del seu nomenament fes la professió de fe segons fórmula prescrita per les disposicions tridentines.⁸⁵⁶

Aquesta decisió municipal va ser presa en un sentit força diferent de la que va seguir la Universidad Libre de Vitoria. El rector accidental d'aquesta universitat, Fernando Cabeza de Vaca, va remetre al rector Viñas el 9 de gener de 1870 la documentació del procés que havien seguit per a proveir les setze places de professor.⁸⁵⁷ Aquest era un procés d'oferta pública al que s'hi podia presentar tothom:

ANUNCIO. ESTUDIOS UNIVERSITARIOS EN VITORIA. La ciudad de Vitoria, que siempre se ha distinguido por su moralidad y cultura de sus habitantes, resultado natural de la preferente atención, que ha consagrado al fomento de la instrucción, base cardinal del verdadero adelanto de los pueblos, no podía menos de utilizar las facilidades que hace la novísima legislación sobre enseñanza libre.... El Ayuntamiento busca un profesorado digno para cubrir el servicio correspondiente según las indicaciones del cuadro pre-inserto , y al efecto hace saber por el presente que se recibirán las solicitudes que se dirijan documentadas al Alcalde hasta el doce de setiembre próximo, advirtiéndose que las cátedras se proveerán por ahora en interinidad y sin compromiso irrevocable, dotadas con mil doscientos escudos.

A Girona, en canvi, no es va prendre un procés de convocatòria pública. Es van aprovar, per l'Ajuntament, unes ternes de professorat proposades per Viñas, amb noms de caràcter netament catòlic i reaccionari, la qual cosa (com hem vist) va provocar que la premsa en fes una qüestió ideològica.⁸⁵⁸

⁸⁵⁵ TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit. (pàg. 116); ISAMAT, J., PLA, M.A. (1957). "La Facultad de Farmacia de Gerona". *Revista de la Real Academia de Farmacia*. Núm. 1. (pàg. 51).

⁸⁵⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 11-7-1871 comunicant-li que els catedràtics de Farmàcia han pres possessió. La fórmula era dieguessin en la seva presa de possessió el "*Ego N. in iure ad regentiam T in hac Universitate et Studio generali, vel ad Cathedram admittendus, juro Deum, et hac sancta Dei Evangelia, quod vobis domino Rectori et vestris successoribus...*".

⁸⁵⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 15.

⁸⁵⁸ Per a l'orientació ideològica de cadascun dels professors vegeu l'apartat del capítol del professorat on es tracten alguns trets biogràfics i el capítol que tracta del substrat ideològic de la Universitat.

Ens trobem, doncs, que si per una banda la llibertat d'ensenyament pretenia treure del control de l'àmbit universitari els cercles reaccionaris, per l'altra, la llibertat era utilitzada paradoxalment per aquests per a mantenir una quota de la influència que havien exercit durant els anys anteriors en l'ensenyament oficial.

El cert és que ni el decret de 21 d'octubre de 1868, ni el de 14 de gener de 1869,⁸⁵⁹ no van establir cap requisit o condició per a l'accés del professorat universitari "lliure". Només l'article 6 de l'Ordre de 14 de setembre de 1869 establia respecte dels rectors de les universitats de districte que *"antes de autorizar a los referidos establecimientos para que funcionen con el carácter de que se trata, adoptará VS las disposiciones convenientes, y les exigirá los documentos necesarios para cerciorarse de llenar todos los requisitos prevenidos por el decreto que los instituye"*.⁸⁶⁰

Possiblement per aquesta raó i preveient dificultats que podrien tenir amb Bergnes de las Casas amb ocasió del nomenament de professorat, Viñas va enviar a l'Ajuntament un escrit en què manifestava que *"a fin de evitar dificultades, el infrascrito rector declaro bajo mi responsabilidad que todos los individuos del Claustro tienen el grado con que figuran en el cuadro de profesores. Y para que sirva de resguardo al Municipio el infrascrito rector firma..."*.

10.2.2. Les successives provisions

Mentre a Girona es tirava pel dret i es proveïen les places de professorat pel sistema de lliure designació, a nivell d'Estat la política de professorat anava encaminada a solucionar la manera irregular com fins llavors s'havien cobert les càtedres. Tot just després de la proclamació de la llibertat d'ensenyament, amb el decret de 5 de novembre de 1868, el ministre Ruiz Zorrilla va nomenar una comissió per a revisar tots els expedients dels catedràtics, a fi de saber quins havien accedit al professorat públic per oposició i quins ho havien fet mitjançant nomenaments il·legals, perquè *"el país, que desconoce los títulos de cada uno, desconfía del origen de todos, y la enseñanza*

⁸⁵⁹ Decreto de 14 de enero de 1869 autorizando a las diputaciones provinciales y a los ayuntamientos para fundar libremente toda clase de establecimientos de enseñanza, sosteniéndose con fondos propios Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 125).

⁸⁶⁰ Orden de 14 de septiembre de 1869 dictando varias disposiciones relativas a los efectos legales de la enseñanza en los establecimientos libres creados en virtud de la autorización concedida a Diputaciones y Ayuntamientos por decreto de 14 de enero último. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 102. (pàg. 518).

pública pierde una gran parte de su importancia y respetabilidad".⁸⁶¹ L'objectiu de la política educativa de Ruiz Zorrilla era crear un cos docent digne, que no estigués polititzat, la qual cosa era el gran mal de l'època ja que la ciència havia de ser independent de totes les opinions polítiques. A partir de llavors, es va exigir de cada universitat un informe en el qual es detallés la situació de cadascun dels docents.

Amb la creació de la *Junta Consultiva de Instrucción Pública*, el 13 de juliol de 1871,⁸⁶² les qüestions de professorat referents a creació de càtedres, nomenaments i ascens de catedràtics, així com l'organització de l'ensenyament, van deixar de ser un assumpte que es tractava en els Consells universitaris de cada universitat (així succeïa des de des de 1868), i van passar a ser funció d'aquesta junta consultiva.

Per Ordre de 19 d'octubre de 1869,⁸⁶³ s'encarregava la formació d'un reglament provisional per a l'ingrés en el Professorat públic i per als ascensos, jubilacions i trasllats, els quals van quedar parats fins a la promulgació del reglament el 15 de gener de 1870,⁸⁶⁴ en què es mantenia com a única forma d'ingrés l'oposició, mentre que per trasllats i ascensos el procés es continuava verificant com prescrivia la llei de 1857, sempre que els aspirants haguessin obtingut la càtedra per oposició.

La realització de l'oposició era un acte solemne, amb un rictus que es seguia amb tota fidelitat: cinc dies abans que s'iniciessin els exercicis, s'havia de constituir el tribunal designant qui seria el president i qui el secretari; una vegada constituït, es convocava als opositors, els quals eren cridats d'un en un; l'oposició constava de tres exercicis (el programa de l'assignatura, l'exposició d'una memòria relativa a les fonts de coneixement i mètode d'ensenyament i l'explicació de diverses lliçons del programa, lliurement triades, excepte una que era designada a l'atzar); per donar més transparència, des de 14 de desembre de 1871,⁸⁶⁵ una *real orden* establia que els

⁸⁶¹ Decreto de 5 de noviembre de 1868 dictando disposiciones respecto la inamovilidad y nombramiento de Profesores de Instrucción pública y disponiendo que se revisen todos los expedientes. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 100. (pàg. 560).

⁸⁶² Real decreto, creando una Junta consultiva de Instrucción pública de 13 de julio de 1871. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 107. (pàg. 103).

⁸⁶³ Orden resolviendo que se proceda inmediatamente a la formación de un Reglamento provisional para el ingreso del profesorado público y para los ascensos, jubilaciones y traslaciones de los profesores, y que aprobado que sea, se provean todas las cátedras vacantes en los establecimientos públicos de enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 107. (pàg. 654).

⁸⁶⁴ Decreto de 15 de enero de 1870 aprobando el reglamento provisional para el ingreso en el profesorado, y para las traslaciones, ascensos y jubilaciones de los Catedráticos de Universidades, Escuelas e Institutos. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 103. (pàg. 53).

⁸⁶⁵ Real orden de 14-12-1871 resolviendo que los Jueces de Tribunales de oposiciones firmen su papeleta de modo que sean conocidos por el público los nombres del votante y de la persona votada. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 107. (pàg. 1162).

membres dels tribunals havien de signar la papereta amb el seu vot per al coneixement públic i per a més garantia dels opositors.

Quan la provisió de la càtedra es realitzava per concurs, calia comunicar-ho a la *Dirección General de Instrucción Pública*, la qual també ho publicava a la *Gaceta de Madrid* i a altres mitjans de comunicació. Les sol·licituds s'enviaven, junt amb tota la documentació, al *Consejo Universitario*, el qual havia de fer una proposta en el termini màxim de quinze dies.

El 13 d'abril de 1871,⁸⁶⁶ per a garantir que el sistema de concursos fos realment transparent, es va dictar una *real orden* que manava que es publicuessin les resolucions emeses pels consells universitaris en els expedients de concursos i trasllats. I per a aconseguir una major eficiència econòmica en la cobertura i dotació de professorat universitari, Ruiz Zorrilla acordà que les càtedres vacants de *Disciplina eclesiástica* y de *derecho canónico* es proveïssin primer pels professors excedents de la Facultat de Teologia i després pels que integraven el cos de supernumeraris.

EL 1871 es derogava l'article 15 del reglament Provisional de 1870, que disposava la publicació prèvia de les memòries de càtedra i els programes dels opositors. La publicació suposava una despesa força elevada, ja que hi havia força aspirants a càtedres. Altrement, la qualitat dels treballs no estava garantida, ja que es publicaven totes les memòries dels aspirants. I, finalment, es cobria de dubte la futura decisió del Tribunal ja que s'afavoria un judici públic amb independència de la imparcialitat i les garanties d'encert que se li suposaven al tribunal. A Girona, aquest canvi normatiu implicava que s'incrementés en transparència, però suposava la pèrdua del control polític dels nomenaments, com es va veure el dia 1 de setembre de 1872 amb ocasió de la cobertura de les càtedres de *Literatura latina*, *Química orgánica* i *Reconocimiento de materia farmacéutica*, quan per les circumstàncies precàries de l'escola, el rector Viñas va remetre a l'alcalde un ofici en què va demanar que el concurs de les càtedres de *Literatura latina*, *Farmacia química organica* i *Reconocimiento de materia farmacéutica* es fessin per concurs i no per oposició, en contra del que establí l'acord Municipal de 29 de novembre de 1869. Suposem que inicialment no seria atesa la petició de Viñas, perquè la reiteraria novament el 2 d'octubre; Viñas deia a l'alcalde:⁸⁶⁷

⁸⁶⁶ Real Orden de 13 de abril de 1871, mandando que se publiquen íntegros en la gaceta los dictámenes que emitan los Consejos universitarios en los expedientes de concursos y traslaciones de Profesores. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 107. (pàg. 654).

⁸⁶⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Aquesta cita i les que la segueixen figuren en oficis i comunicacions de les dates citades.

En vista de la comunicaci3n de VE con la cual ordena que las c3tedras vacantes se provean por oposici3n debo manifestarles ... El estado precario de la escuela hace del todo imposible ir al medio de oposici3n... y en este concepto corresponde acceder a lo que tuve la honra de suplicar en un oficio de primero de setiembre 3ltimo pues un concurso formal ofrece todas las garant3as de la oposici3n sin los inconvenientes de 3sta siendo por otra el m3todo con que se procede al nombramiento de los catedr3ticos en las dem3s universidades libres.

Suposem que entre universitat i Ajuntament es va determinar que el sistema de provisi3n era el concurs i no l'oposici3n, perquè acte seguit veiem com va ser nomenada una comissi3n formada per Ignasi Vall3s, Josep Jubert i Pere Quera que s'interess3 pel sistema amb qu3 havien de fer-se el concursos i qui els decidia. Aquesta comissi3n va anar a entrevistar-se amb el rector el dia 10 d'octubre de 1872:

Los que suscriben, individuos nombrados por este municipio para avistarse con el MIS Rector de la Universidad Libre de esta ciudad, y verific3ndolo a las diez de la ma1ana del d3a de hoy despu3s de haberle manifestado el objeto de la comisi3n e insiguiendo la sinstrucciones de este municipio le han hecho a nombre del mismo las siguientes preguntas: 1. Si la Universidad se reg3a por Reglamento Interior 2. Si el Tribunal que debe calificar los concursos a las c3tedras de derecho y Farmacia deben estar formados por los catedr3ticos de sus facultades respectivas o del claustro entero y 3. Cu3les son las facultades del Sr. Rector y las de los deganos; contestando el MIS Rector que la Universidad no tiene Reglamento Interior, que la calificaci3n y propuesta de concursos correspondi3 de derecho a los catedr3ticos de las facultades respectivas y por 3ltimo que la administraci3n y direcci3n de dicha Universidad corresponde al Sr. Rector... Vall3s, Jubert, Quera.

El tema d'inter3s llavors va passar a ser si era el Claustre General o eren els claustres de les facultats als que els pertocava decidir les bases i el sistema de concurs i si entraven en les facultats del rector el nomenar catedr3tics interins. Aix3 ho expressa el debat que hi hagu3 en el Ple consistorial de 16 d'octubre de 1872.⁸⁶⁸

Finalmente se dio cuenta de un oficio del Rector de la Universidad Libre de esta ciudad, en el que contestando al que le pas3 la alcald3a, en m3ritos de lo acordado en sesi3n anterior, manifiesta: Que para la provisi3n de los concursos

⁸⁶⁸ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sesi3n de 16-10-1872.

de las cátedras que se hallan vacantes en aquel establecimiento, se reúne el claustro general del mismo para acordar las bases y la manera como deberá verificarse el propio concurso; que respecto a la provisión interina de las cátedras, se halla en el caso de reclamar su competencia por ser esta clase de nombramientos una de las atribuciones propias del rectorado.

Aquest ofici provocà una reacció airada del membre de la comissió Josep Jubert, el qual va manifestar que aquestes no eren facultats ni del rector, ni tampoc del Claustre General, sino del Claustre de cadascuna de les facultats:

El Sr. Jubert tomó la palabra para manifestar, como manifestó, que no reconoce aptitud en el Rector de la Universidad para hacer ningun nombramiento para el servicio de las cátedras de Farmacia, no perteneciendo como no pertenece a esta Facultad, en la cual es completamente lego, como lo son los de Farmacia en todo lo que tiene relación con la Facultad de Derecho; que por consecuencia, la propuesta y la indicación de las personas que hubieren de servir interinamente las dos cátedras que resultan vacantes en ambas facultades, deberá necesariamente partir de llos claustros respectivos, por conducto de los decanos de aquellos, y que por lo tanto el rector no tiene más derecho ni facultad que la de espedir el nombramiento a favor de las personas hábiles para ello, que los propios decanos le designen

Finalment però, l'alcalde es va decantar per la posició de Viñas davant la seva amenaça de dimissió:

Acordó SE que con arreglo a lo que el Rector propone se acuerden por el claustro general de la Universidad las bases bajo las cuales podrá verificarse por concurso la provisión en propiedad, no sólo de las dos consabidas cátedras, si no de la demás que se hallen vacantes en aquel establecimiento.

Com veiem, a Girona el debat sobre si el sistema de provisió havia de ser el concurs o l'oposició va anar degradant-se, deixant de ser important com la provisió de professorat afectava la qualitat educativa, per passar a ser més important el sistema de selecció en termes polítics, o de poder.

A més, en aquell moment, semblava que a nivell Estatal les tesis de Viñas (que era el concurs i no l'oposició, el sistema que havia de regular l'accés del professorat), començaven a sentir-se més a mesura que es tenia la percepció que l'oposició no era

un bon sistema d'accés. En una pregunta a les Corts, el 1872, ja es posava aquesta qüestió de manifest,⁸⁶⁹ i Julián Calleja, en el discurs inaugural de la Universidad Central de Madrid corresponent al curs 1873-1874.⁸⁷⁰ Tots ells sostenien la idea de Giner de los Ríos que:⁸⁷¹

Desgraciadamente, la revolución, a su advenimiento, halló en nuestra sociedad -y no sólo en España, ni en los círculos universitarios- una tendencia vehemente en favor del principio de la oposición, ideal del entendimiento abstracto de la China; pero que, visto por fuera, parece aún a tantos el summum de democracia y de impersonalidad en la provisión de los cargos públicos; predilección, ésta, que aquí se explicaba, además, por un lado, como influjo de la tradición escolástica de la Iglesia, y, por otro, como reacción, más o menos ingenua, contra el favoritismo, que podría, y pudre aún, las entrañas de nuestra vida pública. Y así, lejos de acabar, o quebrantar al menos, ese sistema retórico y malsano, incapaz de revelar las cualidades verdaderamente primordiales de un maestro y un científico, y el más adecuado, en cambio, a la garrulería, el ergotismo, el servilismo y adulación para con los jueces, la soberbia con los iguales, la vanidad, la hipocresía, la intriga y toda clase de pasiones inferiores, no pudo sustraerse al ambiente general y lo remachó aún con mayor fuerza.

Potser per això, en la Primera República, el ministre Eduardo Chao reformà el sistema d'oposicions amb el reglament de 1 de Juny de 1873. La finalitat era *“ofrecer las seguridades necesarias para que en el profesorado público no ingresen otras personas que aquellas cuya capacidad y facultades las hagan acreedoras a éstos cargos de verdadero honor... , ya en beneficio de los opositores mismos y de los Tribunales, ya con ventaja para el Erario público”*.⁸⁷²

⁸⁶⁹ *Diario de las sesiones de cortes: Congreso de los Diputados: segunda legislatura de 1872, (esta legislatura dió principio el miércoles 24 de abril de 1872, y terminó el viernes 28 de junio del mismo año). Sesión de 17-5-1872. Madrid: Imprenta de J.A. García, 1872 (pàg. 356). “La tercera pregunta es si se derogará muy pronto el actual sistema de oposiciones, que la práctica ha venido á reconocer es incompatible con todo buen régimen de instrucción pública, así como enteramente imperfecto para cerciorarse los jueces de la aptitud de los opositores”.*

⁸⁷⁰ CALLEJA, J. (1873). Op. Cit. (pàg. 78). En ell deia que si es mantenia l'oposició com a sistema d'accés es perdrien homes eminents, les qualitats dels quals de caràcter mantindrien sempre molt lluny, si l'oposició hagués ésser la seva única porta d'ingrés.

⁸⁷¹ GINER DE LOS RIOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 28).

⁸⁷² *Reglamento de 1 de junio de 1873, aprobando oposiciones a cátedra. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta del Ministerio de Gracia y Justicia. Vol. 110. (pàg. 1417)*

10.3. COMPOSICIÓ DEL PROFESSORAT

El nombre i composició del professorat va estar determinada per dues circumstàncies: el desplegament dels nous estudis de Farmàcia i les baixes i substitucions dels docents. El 29 de desembre de 1869, el regidor Narcís Pérez convocava als advocats gironins Joan Almeda, Pius Pi, Manuel Pérez Claras, Casimir Viñolas, Joan Bta. Ferrer, Salvador Quintana, Manuel Viñas, Manuel Catalá, Pau Oliva i Lluís Jener “*para que a las seis en punto de la noche del día de hoy se sirvan hallarse en esta casa consistorial al objeto de tratar sobre el planteamiento de una universidad libre en esta capital bajo las bases aprobadas por este ayuntamiento*”.

És ben probable que en aquesta reunió ja se’ls digués que serien els professors de la Universitat. El 6 de gener el bisbe comunicava al rector que donava el vist-i-plau perquè fossin professors de la Universitat els religiosos Josep Armadà, Salvador Quintana i Pau Oliva. El dia 9 de gener es publicà a la premsa⁸⁷³ una primera relació de professors, la qual va ser aprovada per l’Ajuntament en sessió del 10 de gener;⁸⁷⁴ i el mateix 31 de gener s’enviava al rector de la Universitat de Barcelona la següent composició de professorat:⁸⁷⁵ pel que fa a assignatures de la Facultat de Dret, els dos cursos de *Introducción, elementos de derecho natural y derecho romano* havien de ser impartits per Pius Pi i Joan Almeda, *Historia y elementos de derecho civil español* per Manuel Pérez, *Derecho mercantil y penal* per Joan Bta. Ferrer, *Instituciones de derecho canonico* per Salvador Quintana, *Elementos de derecho politico y administrativo español* per Manuel Viñas, *Elementos de Economia politica y estadística* per Casimir Viñolas, *Disciplina general de la Iglesia y particular de España* per Josep Armadà, *Teoria de los procedimientos judiciales practica forense* per Manuel Catalá, *Filosofia del derecho, derecho internacional* per Joan Almeda, *Legislacion comparada* per Joan Bta. Ferrer, *Historia eclesiastica, concilios y colecciones canónicas* i *Ampliacion del derecho civil y códigos españoles* per Manuel Viñas; pel que fa a assignatures de la Facultat de Filosofia i Lletres, necessàries per a l’estudi del Dret, *Principios generales de literatura y literatura española* i *Literatura latina* havia de ser impartida per Pau Oliva i *Historia universal* per Pius Pi.

Aquest professorat, però, no seria el definitiu. El 28 d’agost s’atorgava a Emili Danis una de les tres càtedres que tenia assignades el rector Viñas, la d’*Elementos de derecho politico y administrativo español*, sense que en sabem les raons; la mort de

⁸⁷³ BOLETIN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 9-1-1870 (pàg 4).

⁸⁷⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 15.

⁸⁷⁵ AHGUB Lligall 26 4 5 9. Ofici de 31-1-1870 de l’alcalde de Girona al rector de la Universitat de Barcelona adjuntat “*Relación o cuadro estadístico de asignaturas que se enseñan, los profesores y los títulos*”.

Josep Armadà (i la seva substitució per Lluís Puig de la Bella Casa i Saliati),⁸⁷⁶ la renúncia de Joan Bta. Ferrer i que Pius Pi demanés no fer les classes de *Història Universal*, va fer que es nomenessin catedràtics Antoni Rigau de *Elementos de Economía politica y estadística*, que Casimir Viñolas passés a ocupar la càtedra de *Derecho mercantil y penal* i Lluís Jener de *Historia Universal*.⁸⁷⁷ Ja iniciat el curs, però, Pau Oliva manifestava “*que le era imposible a causa de sus numerosas ocupaciones desempeñar la clase de literatura latina en la Facultad de Filosofía y Letras a parte de la de Literatura General y Española que obtiene en propiedad y convencido de que realmente no puede servirla*”, per la qual cosa fou substituït per Josep Perramón.⁸⁷⁸

El segon curs acadèmic, 1871-1872, s'inicià amb el mateix Claustre de la Facultat de Dret. El 22 de maig de 1871, però, la *Comisión de Instrucción Pública* informava favorablement sobre l'establiment de la Facultat de Farmàcia a Girona, i tot i que Bergnes no n'autoritzarà els estudis fins a finals d'agost. El 3 de juliol el Ple consistorial aprovava el professorat de Farmàcia següent:⁸⁷⁹ *Materia farmacéutica correspondiente a los reinos mineral y animal* seria impartida per Josep Vila, *Materia farmacéutica correspondiente al reino vegetal y ejercicios prácticos de reconocimiento y clasificación de productos medicinales* per Joaquim Ametller, *Farmacia químico inorganica* per Pere Balart, *Farmacia químico organica* per Francesc Canal, *Práctica de operaciones farmacéuticas* per Pau Cortada. Curiosament en aquesta acta no es va aprovar ni el professorat de l'any preparatori de la Facultat de Ciències, de *Química general y ampliación de física*, terna en què es proposava a Francesc Sola, Francesc Canal o Pere Balart, ni tampoc les de doctorat.⁸⁸⁰

No passarien ni cinc dies que Pau Cortada presentà la renúncia pel fet de tenir 70 anys i moltes ocupacions, la qual cosa provocà que l'assignatura *Práctica de operaciones farmacéuticas* s'encarregués a Pere Balart i que *Farmacia químico inorgánica* s'assignés a Serapi Morlius. En comunicació de 11 d'agost de 1871 es nomenava a Ferran Roig catedràtic interí de *Química general y ampliación de física*, segons deia Viñas “*por no haberse querido encargar el Sr. Solà de la cátedra de Química General, limitándose a la asignatura de ampliación de la física, que no deberá enseñarse en el curso próximo pues corresponde sólo al año preparatorio de la facultad de medicina, y*

⁸⁷⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici del bisbe al rector de la Universitat de 6 de setembre on dóna permís a Lluís Puig de la Bella Casa i Saliati

⁸⁷⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions. Vegeu les comunicacions que consten en els números 49, 64 a 68 i 73.

⁸⁷⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'Ajuntament de 19-10-1870.

⁸⁷⁹ AMGi Lligall 466. Manual d'acords de 1871. Acta de la Sessió de 3 de juliol de 1871.

⁸⁸⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Terna remesa pel rector a l'Ajuntament de data 1-7-1871.

a fin de que quedase cubierto el cuadro".⁸⁸¹ Aquesta modificació, juntament amb el fet que s'encarregués a Ferran Roig la càtedra de *Zoologia, botánica y minereología con nociones de geología*, a Josep Vila la impartició de l'assignatura *Historia de la Farmacia* i a Canal la de *Análisis química aplicada a las ciencias médicas*, conformaria el quadre definitiu de professorat enviat a l'Ajuntament el 12 d'agost i aprovat pel rector de Barcelona Bergnes de las Casas, segons comunicació del 31 d'agost de 1871.⁸⁸² Pere Balart presentà la renúncia el 20 de desembre de 1871, segurament perquè comptava que se'l nomenés secretari general. Així, passaria a ocupar la plaça de *Práctica de operaciones farmacéuticas* Francesc Canal. A la Facultat de Dret, el 15 d'abril de 1872 s'accepta la renúncia de Lluís Jener del càrrec de catedràtic d'Història Universal i es nomena substituït a Josep Perramón, el qual obtingué definitivament la càtedra el 16 de juliol de 1872.

El tercer curs, 1872-1873, vindria marcat per la dimissió del rector Viñas i l'entrada de Josep Jubert en el Claustre de la Facultat de Farmàcia. Aquest canvi, que suposaria el cessament del secretari general i el vicerector, no tindria però excessives conseqüències en la composició del quadre de professorat, a part del nomenament de Josep Jubert a la càtedra de *Reconocimiento y clasificación de productos farmacéuticos especialmente de plantas medicinales* el 7 de novembre de 1872.

El quart curs, 1873-1874, també hi hauria poques novetats. Ferran Roig va presentar la renúncia "per raons de salut" i seria substituït interinament el 4 de març de 1874 per Narcís Xifra a la càtedra de *Química general*, i per Joaquim Ametller a la de *Zoologia, botánica y minereología con nociones de geología*.⁸⁸³ Aquestes càtedres serien cobertes uns dies més tard de forma definitiva, i ja no es produiria cap més canvi en la composició del professorat fins a la clausura definitiva el 1874. Veiem, doncs, com després de la incorporació del professorat que constituïria el Claustre inicial de la Facultat de Dret, el principal creixement vindria marcat pel desplegament dels nous estudis de Farmàcia un any més tard. A partir d'aquí, ja només es produïrien petits canvis per cobrir les vacants que s'hi anirien produint. Els quadre de professorat a l'inici de cada curs acadèmic és el que figura en les següents taules.⁸⁸⁴

⁸⁸¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector Viñas a l'alcalde de 12-8-1871.

⁸⁸² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Quadre de professorat de la Facultat de Farmàcia de 12-8-1871 i ofici del rector de la Universitat de Barcelona al de la Universitat Lliure de Girona de 31-8-1871.

⁸⁸³ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 12-3-1874.

⁸⁸⁴ Elaboració pròpia.

QUADRE DEL PROFESSORAT DE LA FACULTAT DE DRET DE LA UNIVERSITAT LLIBRE DE GIRONA

	1870/1871	1871/1872	1872/1873	1873/1874
DEGÀ	Pau Oliva Soler	Salvador Quintana Puig	Salvador Quintana Puig	Manuel Catalá Calzada
SECRETARI		Antoni Rigau Nadal	Pius Pi Vidal	Pius Pi Vidal
INTRODUCCION, ELEMENTOS DE Dº NATURAL Dº ROMANO 1º AÑO	Pius Pi Vidal	Joan Almeda Roig	Joan Almeda Roig	Joan Almeda Roig
INTRODUCCION, ELEMENTOS DE Dº NATURAL Dº ROMANO 2º AÑO	Joan Almeda Roig	Pius Pi Vidal	Pius Pi Vidal	Pius Pi Vidal
HISTORIA ELEMENTOS DE Dº CIVIL ESPAÑOL	Manuel Pérez Claras	Manuel Pérez Claras	Manuel Pérez Claras	Manuel Pérez Claras
Dº MERCANTIL PENAL	Casimir Viñolas Saladrigas	Casimir Viñolas Saladrigas	Casimir Viñolas Saladrigas	Casimir Viñolas Saladrigas
Dº CANONICO	Lluís Puig de la Bellacasa Saleta	Lluís Puig de la Bellacasa Saleta	Lluís Puig de la Bellacasa Saleta	Lluís Puig de la Bellacasa Saleta
Dº POLITICO ADMINISTRATIVO	Emili Danis Lapuente	Emili Danis Lapuente	Emili Danis Lapuente	Emili Danis Lapuente
ECONOMIA POLITICA ESTADISTICA	Antoni Rigau Nadal	Antoni Rigau Nadal	Antoni Rigau Nadal	Antoni Rigau Nadal
DISCIPLINA ECLESIASTICA	Salvador Quintana Puig	Salvador Quintana Puig	Salvador Quintana Puig	Salvador Quintana Puig
TEORIA DE LOS PROCEDIMIENTOS JUDICIALES PRACTICA FORENSE	Manuel Catalá Calzada	Manuel Catalá Calzada	Manuel Catalá Calzada	Manuel Catalá Calzada
FILOSOFIA DEL DERECHO.	Joan Almeda Roig	Joan Almeda Roig	Joan Almeda Roig	Joan Almeda Roig
LEGISLACION COMPARADA	Antoni Rigau Nadal	Antoni Rigau Nadal	Antoni Rigau Nadal	Antoni Rigau Nadal
HISTORIA ECLESIASTICA	Manuel Viñas Grauges	Manuel Viñas Grauges	Manuel Viñas Grauges	Manuel Viñas Grauges
AMPLIACION DEL DERECHO CIVIL	Manuel Viñas Grauges	Manuel Viñas Grauges	Manuel Viñas Grauges	Manuel Viñas Grauges
LITERATURA GENERAL ESPAÑOLA	Pau Oliva Soler	Pau Oliva Soler	Pau Oliva Soler	Pau Oliva Soler
LITERATURA LATINA	Pau Oliva Soler	Josep Perramón Rodó	Josep Perramón Rodó	Josep Perramón Rodó
HISTORIA UNIVERSAL	Lluís Jener Gimbert	Lluís Jener Gimbert	Josep Perramón Rodó	Josep Perramón Rodó

QUADRE DEL PROFESSORAT DE LA FACULTAT DE FARMACIA DE LA UNIVERSITAT LLIBRE DE GIRONA

	1871/1872	1872/1873	1873/1874
DEGÀ	Francesc Canal Freixa	Josep Vila Bernedas	Josep Vila Bernedas
SECRETARI	Serapi Morlius Borrás	Serapi Morlius Borrás	Serapi Morlius Borrás
QUÍMICA GENERAL	Ferran Roig Palau	Ferran Roig Palau	Ferran Roig Palau Narcís Xifra Masmitjà
ZOOLOGIA, BOTÁNICA MINEREOLOGÍA CON NOCIONES DE GEOLOGÍA	Ferran Roig Palau	Ferran Roig Palau	Ferran Roig Palau
MATERIA FARMACÉUTICA CORRESPONDIENTE A LOS REINOS ANIMAL MINERAL	Josep Vila Bernedas	Josep Vila Bernedas	Josep Vila Bernedas
MATERIA FARMACÉUTICA CORRESPONDIENTE AL REINO VEGETAL	Joaquim Ametller Viñas	Joaquim Ametller Viñas	Joaquim Ametller Viñas
RECON.Y CLAS.DE PRODUCTOS FARMACÉUTICOS ESPECIALMENTE DE PLANTAS MEDICINALES	Joaquim Ametller Viñas	Josep Jubert Cortada	Josep Jubert Cortada
FARMACIA QUÍMICO INORGANICA	Serapi Morlius Borrás	Serapi Morlius Borrás	Serapi Morlius Borrás
FARMACIA QUÍMICO ORGANICA	Francesc Canal Freixa	Francesc Canal Freixa	Francesc Canal Freixa
PRÁCTICA DE OPERACIONES FARMACÉUTICAS	Pere Balart Oliver	Pere Balart Oliver	Francesc Canal Freixa
ANÁLISIS QUÍMICA APLICADA A LAS CIENCIAS MEDICAS	Francesc Canal Freixa	Francesc Canal Freixa	Francesc Canal Freixa
HISTORIA DE LA FARMACIA	Josep Vila Bernedas	Josep Vila Bernedas	Josep Vila Bernedas

10.4. PENSAMENT I CIÈNCIA A LA UNIVERSITAT LLIURE DE GIRONA

10.4.1. El pensament escolàstic a la Facultat de Dret

A Girona, com en molts llocs de l'Espanya del Sexenni, davant de les noves idees que representaven el positivisme, el krausisme o el hegelianisme, i que es presentaven i comentaven en tots els cercles intel·lectuals des de la Revolució de setembre de 1868, s'hi oposaven les tradicionals línies de pensament expressades pels cercles catòlics.

Donada la naturalesa dels estudis de Dret no hem trobat exercicis pels graus de llicenciatura ni de doctor que ens facin pensar quines eren les línies de pensament en aquests estudis. Del pobre inventari d'obres que hi havia a la biblioteca de la Universitat Lliure de Girona, volten el centenar, tampoc hi trobem llibres que ens facin pensar de l'existència de línies de pensament que anessin més enllà dels que havien estat els oficials en temps d'Isabel II.⁸⁸⁵

De la premsa de l'època, en canvi, trobem dos articles que podrien ser expressius de la línia de pensament que hi podia haver al Claustre de la Universitat Lliure de Girona i que ens pot indicar quines eren les preocupacions intel·lectuals del professorat de Dret. Per una banda hi trobem la línia de pensament expressada pel sector més proper a l'antic règim i a l'Església, el qual defensà els seus arguments amb una base quasi exclusivament retòrica. Aquí hi trobem el ja citat discurs de Salvador Quintana pel curs 1872-1873 en què es deia que sostenia el fonament de la moral en del Dret eclesiàstic.⁸⁸⁶

Per altra banda, trobem l'opinió, més sòlida intel·lectualment, però en la mateixa línia, que expressaria el rector i professor de dues assignatures, Manuel Viñas. Aquesta la trobem recollida en els primers números de la *Revista de Gerona* i la visió que en tenia el rector Viñas de la relació entre raó i fe, era molt clara:⁸⁸⁷

La ciencia es un don del Cielo, y en él encuentra su único origen: ó el hombre ha de creerse igual a la divinidad, o debe de reconocer lo que antecede.

Si la ciencia es un don de Dios, debe de tener como primera condición la unidad cardinal en sus diversas manifestaciones. De otra suerte la ciencia no sería más que un quimera. Esta unidad cardinal debe buscarse tomando como punto de

⁸⁸⁵ BATLLE I PRATS, L. (1949). Op. Cit. (pàg. 13).

⁸⁸⁶ LA PROVINCIA de 3-10-1872 (pàg. 4).

⁸⁸⁷ VIÑAS, M. (1878). "Pío IX y la ciencia". *Revista de Gerona*. Núm. 1. (pàg. 91).

partida lo que sobre los títulos de nobleza y del patrimonio de la ciencia enseña la más alta de las facultades académicas; y por ello la teología es la base de todos los demás ramos del saber.

També veiem en aquest mateix article la claredat i contundència amb què el rector Viñas professa el tomisme:⁸⁸⁸

En el apogeo de nuestras glorias literarias, cuando los extranjeros acudían a nuestras universidades, y cuando Papas y Reyes las elegían por consejeras en los más árdulos negocios, la suma de Santo Tomás era consultada por todos los profesores sin distinción de facultades con notorio profecho de las mismas.

Així, doncs, des de les aules de la Facultat de Dret de la Universitat Lliure de Girona, és probable que Viñas, a través de la filosofia escolàstica, fomentés la unitat del pensament científic; i amb el tomisme, donés més coherència interna al sistema teològic, la qual cosa permetria als catòlics més dogmàtics de mirar les evolucions que s'experimentaven en el camp de la filosofia i de la ciència des d'una perspectiva intel·lectual més sòlida.

Pensem, així que aquest hauria de ser el marc de pensament general en què es farien les classes de les assignatures més teòriques i intel·lectualment especulatives, sobretot, si tenim en compte l'important nombre de professorat clergue i conservador que hi havia en aquest Claustre.

10.4.2. El pensament a la Facultat de Farmàcia

Des de la conferència que Josep Letamendi va donar l'abril de 1867, en què criticava l'evolucionisme a l'Ateneu de Barcelona i fins l'octubre de 1895, en què es produïren els aldarulls d'estudiants per haver ordenat que es retirés de la biblioteca l'obra d'Odón de Buen *Tratado elemental de Geología* i el *Tratado elemental de Zoología y Botánica*, l'evolucionisme va estar en el centre del debat intel·lectual, bé en el vessant positivista, bé en el més metafísic i krausista.⁸⁸⁹

⁸⁸⁸ Aquesta tomisme expressat per Manuel Viñas, el reiteraria després en diferents articles de la Revista de Gerona. Vegeu: MARQUÈS, JM. (1976). "Estructures i mentalitats a l'Església gironina (1875- 1900)". *Revista de Gerona*. Núms. 75-77. (pàg. 139).

⁸⁸⁹ SALA CATALÀ, J. (1987). *Ideología y Ciencia Biológica en España entre 1860 y 1881. La difusión de un paradigma*. Madrid: C.S.I.C.

Un especial interès té l'estudi del pensament i la ciència en la Facultat de Farmàcia, ja que la polèmica evolucionista durant el Sexenni no es mantingué estrictament en l'àmbit científic, ni va ser aliena a un debat més ampli sobre la idea de progrés en general, o sobre les relacions entre ciència i religió. L'evolucionisme i el transformisme suposaven donar suport als postulats de la Revolució de setembre i plantar cara a les resistències que seguien oposant els sectors més intransigents de l'Antic Règim.

És en aquest sentit, i en el bicentenari del naixement de Darwin, que recobra vigència la pregunta que es formulava Salomó Marqués sobre què pensaven els intel·lectuals gironins del segle XIX, i més concretament què en pensaven els professors de la Universitat Lliure de Girona, sobre l'evolucionisme i el transformisme.⁸⁹⁰ En aquesta primera aproximació, Salomó Marqués se centra en els articles de la *Revista de Gerona* dels anys posteriors a la clausura de la Universitat Lliure de Girona. Per veure què succeïa, en aquest àmbit, a la Universitat, haurem d'acudir com a font principal a l'inventari de llibres que hi havia a la biblioteca, elaborat el 1949 per Lluís Batlle i Prats.

Del camp científic, hi trobem un seguit d'obres realitzades per autors que podríem considerar ortodoxos, generalment en forma de discursos. Hi trobem, doncs, obres com ara *Importancia y necesidad del estudio de las ciencias* d'Antonio Aguilar y Vela. Aquest autor era marcadament reaccionari com ho demostra que el 1871, i a causa de la seva militància carlina, va ser destituït fulminantment del càrrec de catedràtic d'anatomia de la Universidad Central de Madrid. També hi havia a la biblioteca de la Universitat el llibre de Juan Vilanova y Piera *De la organización que conviene dar a la enseñanza de las ciencias cosmológicas*. Vilanova, en el moment que va escriure l'obra, era creacionista, tot i que més endavant es va adaptar a les noves teories evolucionistes. També hi trobem altres obres de tall més clàssic i de més difícil classificació ideològica, com la del catedràtic de la *Universidad de Salamanca*, José Villar y Macias, *Consideraciones sobre las ciencias físicas y demostración de la gran importancia de sus estudios*, o de la del catedràtic de Farmàcia de la Universidad de Santiago, natural d'Arbúcies, Antoni Brunet i Talleda, *Averiguación de donde procede la materia de que constan los animales y las plantas*.

Sorprèn, però, trobar a la biblioteca de la Universitat Lliure de Girona obres que necessàriament haurien de ser considerades herètiques, com *Influencias de las doctrinas en el desenvolvimiento de la química* de Fausto Garagarza, catedràtic de *Prácticas operatorias* de la Universidad Central, republicà i seguidor del darwinisme social de Herbert Spencer. També sorprèn de trobar-hi el discurs inaugural de Frederic

⁸⁹⁰ MARQUÈS, S. (1983). "La qüestió darwinista entre els intel·lectuals gironins de la segona meitat del segle XIX". *Estudi General*. Núm. (pàg. 31).

Trémols, possiblement el discurs intel·lectual més revolucionari de tots els que es van llegir a Barcelona durant el Sexenni. En aquest, cita a Laplace pel que fa a l'origen del sistema solar i a Darwin pel què fa a l'origen de les espècies.⁸⁹¹

Los seres dotados de vida, que en las primitivas edades geológicas invadieron el mundo, probablemente no diferirían entre si sino a la manera de las cristalizaciones, por la prodigiosa variedad de formas, siendo idénticas por la extrema sencillez de su estructura. Pero a medida que con el transcurso de los siglos se modificaron las condiciones metereológicas, climatológicas, orográficas y fisiológicas del globo, se transformaron lentamente adaptándose a estos cambios, hasta constituir los primitivos tipos correspondientes a los distintos planos de organización, de los cuales, por una serie de evoluciones, cada vez divergentes, nacerían las numerosas especies que representan la vida animal y vegetal.

Frederic Trémols era natural de Cadaqués, fill d'una família de farmacèutics.⁸⁹² Durant les vacances Trémols deixava Barcelona i passava les vacances a la seva vila natal (Caldria esbrinar si va mantenir alguna relació amb altres professors de la Universitat Lliure de Girona). L'existència d'aquest discurs no pressuposa que es debatessin a les aules de la Universitat Lliure de Girona les darreres novetats científiques de l'evolucionisme. Malgrat això, la presència a la biblioteca d'un document com aquest (en què es parlava obertament d'evolucionisme) devia girar-se contra el "buen orden religioso" de la Univeristat Lliure de Girona.

10.5. ALGUNS TRETS BIOGRÀFICS DEL PROFESSORAT

En aquest capítol presentem alguns trets biogràfics dels que foren professors de la Universitat Lliure de Girona. Aquí, però, no farem biografies exhaustives, sinó esboços que ens aportaran una informació suficientment significativa per a extreure conclusions respecte de com eren els docents d'aquella Universitat. Som conscients també que les biografies són desiguals, amb molta informació en alguns casos i amb poca en d'altres. Hem preferit però exposar-les totes, essent aquest un camp en què per força s'haurà d'aprofundir en investigacions futures.

⁸⁹¹ TRÉMOLS, F. (1871). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico 1870-1871 leyó ante ei Claustro de la Unversidad de Barcelona el Dr.D. Federico Tremols, Catedrático de la Facultad de Farmacia*. Barcelona: Imprenta de Tomas Gorchs. (pàg. 22).

⁸⁹² ROIGE, R. (1907). "Biografía de Federico Tremols". *Linneo en España*, Zaragoza: M. Escar. (pàg. 374).

La primera dada que ens sorprèn, del cos de professorat de la Universitat Lliure de Girona, és la joventut del Claustre de la Facultat de Dret. La major part dels professors (8 dels 14), es trobaven en la franja d'edat compresa entre els 25 i els 30 anys (Manuel Catalá, Joan Almeda, Pius Pi, Manuel Pérez Claras, Casimir Viñolas, Manuel Viñas, Lluís Jener i Josep Perramón); un en tenia 37 (Emili Danis); 2 estaven entre els 45 i els 50 anys d'edat (Salvador Quintana i Ignasi de Bordons); i de tres, no en tenim l'edat (Lluís Puig de la Bellacasa i Antoni Rigau). El Claustre de Farmàcia era més heterogeni: dels 8 professors, un tenia 25 anys (Narcís Xifra), un 30 anys (Francesc Canal), un altre en tenia 35 (Serapi Morlius) dos anaven pels voltants dels 40 (Ferran Roig i Joaquim Ametller) i un passava els cinquanta (Josep Jubert); de dos no en tenim informació (Pere Balart i Josep Vila), tot i que suposem que devien pertànyer a la franja d'edat més alta.

Pel que fa al pensament i la ideologia dels professors, en aquest capítol en fem una aproximació molt indirecta, tot i que pensem que és prou fonamentada i, en qualsevol cas, ens aporta una bona descripció de la ideologia del cos de professorat universitari en el seu conjunt.

Entre d'altres aspectes, ens caldrà diferenciar aquells que eren religiosos dels que no ho eren. Val a dir que era prou significatiu el nombre de clergues que impartien docència a la Universitat: en el Claustre de Dret 5 professors eren clergues (de 14 en total); mentre que en el de Farmàcia, n'hi havia només un (en Ferran Roig). Altrament, també podrem adscriure els professors a alguna de les grans línies de pensament polític del moment: al grup de conservadors (moderats, neocatòlics,...), al grup liberal/progressista (radicals, progressistes, liberals, sagastians,...), o al grup de republicans. I aquesta adscripció la fem a partir de la seva militància política en algun moment de la seva vida, la seva pertinença a associacions o moviments i les manifestacions que van fer a la premsa de l'època.

Avancem que el Claustre de Dret era fonamentalment conservador, amb 9 dels 14 professors que pertanyen a aquest grup (Manuel Catalá, Joan Almeda, Pius Pi, Casimir Viñolas, Lluís Puig de la Bellacasa, Salvador Quintana, Manuel Viñas, Pau Oliva i Josep Perramón), quatre eren d'orientació liberal/progressista (Manuel Pérez Claras, Emili Danis, Ignasi de Bordons i Lluís Jener) i d'un en desconeixem les preferències (Antoni Rigau). En canvi, el Claustre de Farmàcia era precisament de signe contrari: només hi havia un professor d'orientació conservadora (Ferran Roig), n'hi havia 2 d'orientació republicana (Josep Jubert i Serapi Morlius) i 4 d'orientació liberal/progressista (Joaquim Ametller, Francesc Canal, Narcís Xifra i Pere Balart). D'en Josep Vila, en desconeixem l'orientació.

La formació acadèmica del professorat de la Universitat Lliure de Girona no era gens menyspreable. Tots els professors tenien el grau de llicenciat, i tot i no ser requerit per impartir docència en les universitats, més de la meitat tenien el grau de doctor abans de començar a donar classes a la Universitat, i més del 85% del professorat tindria el grau abans que es clausurés la Universitat.

En el Claustre de la Facultat de Dret, tenien el grau de doctor el 50% dels professors (Salvador Quintana, Pau Oliva, Josep Perramón, Manuel Catalá, Joan Almeda, Manuel Viñas i Antoni Rigau), havent aquests obtingut els graus de doctor a la Universidad Central, a la Universitat de Barcelona, o altres com la de Bolonya. L'altre 50% va obtenir el grau de doctor a la Universitat Lliure de Girona (Pius Pi, Lluís Puig de la Bellacasa, Casimir Viñolas, Manuel Pérez Claras, Emili Danis, Ignasi de Bordons i Lluís Jener).

A la Facultat de Farmàcia, el 50% del professorat també tenia el grau de doctor abans de començar a donar classes (Ferran Roig, Josep Vila, Francesc Canal i Josep Jubert), el 25% van obtenir el grau de doctor a la Universitat de Girona (Joaquim Ametller i Serapi Morlius), i dos professors només eren llicenciats (Narcís Xifra i Pere Balart).

A més de la formació acadèmica, també un nombre prou significatiu d'ells ja tenia experiència docent anterior. Així doncs, prop d'un 40% del professorat, tant del Claustre de Farmàcia com del de Dret, tenien experiència docent, ja que havien impartit classes al Seminari o a l'Institut Provincial de Girona (Francesc Canal, Narcís Xifra i Ferran Roig, Pius Pi, Lluís Jener, Salvador Quintana, Pau Oliva, Josep Perramón i Lluís Puig de la Bellacasa). La resta de professorat, però, tot i no tenir aquesta experiència docent, tenien un reconegut prestigi professional.

És curiós d'observar com van ser professors tant un capità de farmàcia maçó, que el 1880 va assistir al primer congrés catalanista organitzat per Valentí Almirall, com un mossèn que oficiaria una multitudinària missa en els cercles catòlics més intransigents de la restauració, amb motiu de la mort del carlí Cándido Necedal. També ho és de veure com el rector Viñas passava l'escombra per la Universitat perquè no tenia personal que li fes, mentre el professor Pius Pi mantenia una viva discussió ortogràfica sobre la lletra "X". No deixarà de sorprendre'ns com el realisme i pragmatisme de Manuel Viñas davant la guerra que assotava la Girona de la Universitat Lliure a primers de 1874 (com ho demostra el fet que estant a la milícia, en plena Guerra Carlina, posés un tap de suro a la punta de la baioneta perquè ningú es fes mal), es combina amb

l'heroïcitat de Pius Pi a l'hora de negociar anys més tard l'alliberament dels jesuïtes segrestats a les Filipines.

10.5.1. Professors de la Facultat de Dret.

Com dèiem a l'inici d'aquest capítol, el recull dels trets biogràfics del professorat és fragmentari. Aquest s'ha realitzat primerament a partir dels expedients acadèmics dels estudiants a la Universitat Lliure de Girona i a la Universitat de Barcelona.⁸⁹³ També es fa a partir d'informació de les *Biografias gerundenses* de Joaquim Pla i Cargol,⁸⁹⁴ del que es recull en les *Memòries d'un gironí* de Joan Vinyes,⁸⁹⁵ i de *La meva Girona* de Tomàs Carreras i Artau.⁸⁹⁶ Les obres generals de la Història de Girona del moment també han estat útils per a obtenir informació del professorat,⁸⁹⁷ així com els articles de Joan Puigbert, Josep Maria Marquès i Enric Mirambell a la *Revista de Girona* i als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, on es fan retrats de diferents aspectes de la Girona de la Restauració. Ens ha estat de molt ajut l'article de Ramon Alberch en què recull l'índex del suplement literari del *Autonomista*,⁸⁹⁸ així com la premsa del període que va de 1869 a 1934,⁸⁹⁹ any en què mor el darrer professor, en Narcís Xifra.

Manuel Viñas i Graugés

Va néixer a Girona el 1843 i morí a la mateixa ciutat el 1899. Una bona descripció del seu naixement ens la fa Josep Grahit i Grau:⁹⁰⁰ "*El día 10 de noviembre de 1843, a las 12 y tres cuartos de la noche, en la calle de la Zapatería Vieja, número 9, cuarto 2ª, vino al mundo un niño hijo de Pedro Viñas y Reixag, Licenciado en Leyes, y de Teresa Grauxer. Eran abuelos paternos Isidro, herrero de Vilanna y María, y maternos Juan, "pelaire" de la villa de Santa María de Borrada y Teresa. Fue bautizado en la Catedral y se le impusieron los nombres de Manuel, Juan y Mariano. Esto reza el libro de nacimientos obrante en el Archivo municipal. Como se ve, aparecen mal escritos los apellidos Reixach y Graugés. debido sin duda a error del amanuense*".

⁸⁹³ AMGi i AHGUB.

⁸⁹⁴ PLA i CARGOL, J. (1960). Op. Cit.

⁸⁹⁵ VINYES, J. (1932). Op. Cit.

⁸⁹⁶ CARRERAS, T. (2001). *La Meva Girona. Memòries de Tomàs Carreras i Artau*. Girona. Institut d'Estudis Gironins

⁸⁹⁷ COSTA, L.(ed.), MAROTO, J.(coord). *Història de Girona*. Girona: CCG Edicions. També: CLARA, J. (1983). *Introducció a la història de Girona*. Salt: Edicions del Pèl.

⁸⁹⁸ ALBERCH, R. (1982). "Índex alfabètic per matèries del Suplemento Literario de El Autonomista". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26. (pàg. 425).

⁸⁹⁹ El Norte, La Lucha, Lo Geronés, Diario de Gerona, Suplemento Literario del Autonomista i la Nueva Lucha.

⁹⁰⁰ GRAHIT i GRAU, J. (1958). "Gerundenses Ilustres. Manuel Viñas y Graugés" *Los Sitios*. 2 de març de 1958 (pàg. 5).

Viñas va fer una carrera ràpida i brillant. Va cursar el Batxillerat en Filosofia a Girona, el 1859 i després estudià Dret a Barcelona on es llicencià en Dret civil i canònic el 1865. Allí va ser opositor únic al premi extraordinari de llicenciatura amb el treball *¿Se revocan las donaciones entre vivos por la superveniencia de hijos?*. A continuació, va anar a Madrid on obtingué el Doctorat el 1866, amb distinció. Sobresortia el seu bagatge jurídic.

A Madrid treballà de “passant” en un dels despatxos d’advocats més influents del moment, el de Manuel Silvela, qui tenia a Viñas en gran estima i consideració.⁹⁰¹ El fet d’estar en el despatx de Silvela li donaria l’oportunitat d’estar en contacte amb molts personatges influents de la Cort, amb els quals feu amistat i segurament que incidiren en la creació de la Universitat Lliure de Girona. El mateix Silvela, per exemple, militant de la Unión Liberal, va ser nomenat el 1865 director general d’*Instrucción Pública*, la qual cosa facilitava a Viñas d’obtenir coneixement privilegiat de les evolucions normatives que permetrien l’ensenyament lliure superior a Espanya. Igualment, el rector de la Universitat de Barcelona, González Huebra va ser el que va proposar a Silvela *“la supresión de las escuelas Normales por ser focos de ateísmo y democracia”*.⁹⁰² És possible, doncs, que les relacions de Silvela amb González Huebra predisposessin negativament al rector Bergnes de las Casas respecte a Viñas.

Manuel Viñas va tornar a Girona on obrí el seu despatx d’advocat. Ben aviat agafà reputació de juriconsult, tant pels seus informes com per la seva oratòria. Va fer d’advocat, per exemple, de la família del pare de Tomàs Carreras i Artau.

Va ser el primer rector de la Universitat Lliure de Girona i el que va tenir la idea de la creació de la Universitat lliure,⁹⁰³ impartint-hi classes de les assignatures d’Història eclesiàstica i ampliació de dret civil.

Les semblances són força coincidents a l’hora de manifestar que el Dr. Viñas i Graugés tenia fama d’home original i extravagant.⁹⁰⁴ Hi coincideixen tant l’autobiografia de Joan Vinyas i Coma,⁹⁰⁵ com la de Tomàs Carreras i Artau.⁹⁰⁶ Aquest, ens el diu:

⁹⁰¹ PLA i CARGOL, J. (1960). *Biografías de gerundenses (Gerona y sus comarcas)* Gerona: Dalmau Carles Pla S.A. Editores (pàg. 132).

⁹⁰² AHGUB lligall 24 3 1 4 4.

⁹⁰³ AMGi lligall 467. Manual d’acords de 1872. Acta de la Sessió de 13-11-1872, i amb ocasió del seu cessament, deia d’ell que era *“una persona en quien a parte de sus recomendables circunstancias morales y científicas, concurre la de haber sido la iniciadora del pensamiento referente a la creación de aquella escuela, y a su actividad y eficacia se debe indudablemente el planeamiento y el buen régimen de la misma”*.

⁹⁰⁴ EL AUTONOMISTA de 1-10-1926 (pàg 33).

⁹⁰⁵ VINYES, J. (1932). Op. Cit.

⁹⁰⁶ CARRERAS, T. (2001). Op. Cit. (pàg. 53).

Don Manuel Vinyas era, en efecte un gran romanista i un gran canonista. De mitjana estatura, prim i nerviós, portava unes patilles impressionants. Tenia gran facilitat de paraula, i escrivia amb afectada eloqüència de ciceronià”. I Vinyas i Comas, ens diu: “Li sobressortien entre aquestes condicions una erudició jurídica formidable, un domini de la llengua llatina que li permetia no ja traduir-la de simple lectura, sino parlar-la com la pròpia, i finalment una facilitat de paraula i una eloqüència que elles soles li hagueren conquerit, avui més que llavors, un dels primers llocs entre els professionals de la toga.

Vinyas i Comas, també destaca el fet que es casà en dues ocasions, i que li agradava polemitzar parlant malament de les dones (amb polèmiques com les que mantenia amb Joan Romaní).

En els moments de més convulsió del Sexenni, quan s’havia d’armar la població civil en milícies per defensar la ciutat dels carlistes, Vinyas i Comas ens dibuixa un Manuel Viñas ben diferent del que ens podríem imaginar pels seus escrits grandiloqüents: *“Don Manuel portava una baioneta sense veina que l’home, per evitar el perill de prendre mal o fer-ne als altres, acondicionà amb un tap de suro a la punta, tal com porten les baderilles el aficionats en sortir de corrida”* .

També explica que, per aquelles èpoques, es podia trobar a Viñas mentre passava l’escombra per la Universitat:⁹⁰⁷

Al entrar en ella en ella una mañana el buen Rector la encontrara en tal estado que a falta de portero o bedel de momento disponible, le indujera a tomar una escoba y dar personalmente el barrido del local. En semejante situación le sorprendió un desconocido, pidiendo hablar al Señor Rector de la Universidad. Muy atento, y dejando a un lado la escoba, le condujo el Doctor Viñas a su despacho, dentro del cual, después de invitarle a tomar asiento, le preguntó qué deseaba. Ya le he dicho- observó algo desconcertado el visitante – que deseaba ver al Señor. Pero es que replicó el Doctor Viñas el Rector soy yo.

En qualsevol cas, però, i amb independència de les caracteritzacions de Viñas degudes al seu temperament, cal dir que durant el rectorat del jove Viñas (tenia vint-i-nou anys quan fou nomenat rector), aquest s’havia sabut desimboldre prou bé en el complex entorn polític del Sexenni fins el moment en què es veié forçat a dimitir: així era capaç de combinar les bones relacions amb el Bisbat de Constantí Bonet, amb la necessària

⁹⁰⁷ VINYES, J. (1941). “La Universidad Libre de Gerona. Colaboraciones del Pirineo. Menudencias Históricas”. *El Pirineo*, 29-11-1941. (pàg. 3).

obediència al consistori progressista; era capaç d'aconseguir fons del rei Amadeu i de rebre'l a la Universitat a l'hora que els cercles catòlics més intransigents s'hi oposaven.

Tomàs Carreras i Artau ens indica que Viñas fou consultor i devot fidelíssim de la reina destronada, Isabel II, fins el punt de fer grans sacrificis pecuniaris en detriment de la pròpia fortuna. La seva relació venia de l'entusiasme que professava per la reina, que el dugué a relacionar-s'hi i a escriure-s'hi. Viñas estava joiós de les cartes, que llegia a les tertúlies de la Cova d'en Vinyes, al carrer Abeuradors. Va rebre el títol de cavaller al concedir-se-li la *real orden* d'Isabel la Catòlica. En aquestes cartes es veu l'amistat de Viñas amb la reina,⁹⁰⁸ i hi trobem possibles interessos de Viñas en el partit alfonsí: *"París, 30 setiembre 1873. Viñas: Son en mi poder y he leído tus dos últimas cartas, con tanto gusto como las anteriores, ... Però, si Dios en sus altos juicios ha decidido que mi Alfonso ocupe el trono de sus Mayores, no puede ni debe apoyarse exclusivamente en partido alguno, sinó ser el Rey de todos los españoles.... Isabel"*

Altrement, cal remarcar que va ser un dels fundadors de la *"Revista de Gerona"*, de la que en va ser director i on hi publicà diversos treballs jurídics notables. Vinyas i Comas diu que "prengué amb entusiasme la direcció de la Revista. Tant mateix, el seu gènit inquiet i variable no el feia pas home a propòsit per una tasca ordenada i seguida, i així aquest càrrec sigué pràcticament nominal, substituït per la bona voluntat de tots, especialment d'en Girbal que empleat a l'Hospici estava constantment sobre el treball d'impremta i l'arreglega i distribució d'originals". I també considera que "aquest gènit inquiet i variable, fill d'un nerviosisme de temperament, frustrà sens dubte en gran part les condicions verament extraordinàries d'aquell home que ben menades podien conduir-lo al més alt dels llocs".

Fou secretari del *Centro Hispano Ultramarino* de Girona, òrgan que representava els interessos esclavistes de la província de Girona a Cuba i a Puerto Rico.⁹⁰⁹ Això situava a Viñas en la línia ideològica d'un dels diputats que més va influir per a la creació de la Universitat de Girona, Sebastià Plaja, de Puerto Rico, i podria ajudar a entendre perquè hi va haver tants estudiants que venien de les Antilles. També va ser degà del Col·legi d'Advocats de Girona, i el 1881 va prendre part en el Congrés de juriconsults catalans en representació de la societat Gironina d'Amics del País.

Viñas va ser també nomenat el 1886 canonge *infra chorum* de la catedral de Girona, i en les diades assenyalades prenia seient en la seva cadira del cor, barrejat amb els canonges, prenent part en els resos i altres cerimònies. El títol de canonge, però, en

⁹⁰⁸ CLARA, J. (2006). "Correspondència d'Isabel de Borbó (Isabel II) amb el juriconsult Manuel Viñas (1873-1894)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 47. (pàg 314).

⁹⁰⁹ LA LUCHA de 12-1-1873 (pàg. 1).

una persona extravagant com Viñas, no només ens demostra la seva religiositat i el coneixement de la litúrgia sagrada, sino que provocava que “en certa ocasió, a què posant-se a cantar uns *kiries* i seguint-lo a cor els companys de la tertúlia (de la cova d’en Vinyas), fessin parar la gent del carrer que es quedava sorpresa de sentir els acords d’una missa solemne a quarts de vuit del vespre dintre una rerabotiga del carrer d’Abeuradors” (tal com ens descriu Joan Vinyas i Coma en les seves memòries).

Emili Danis Lapuente

Va néixer a Girona el 1834 i morí el 1897. El seu pare va ser l’advocat Joan Danis Bassegoda, qui juntament amb el professor de la Facultat de Farmàcia, Pere Balart, va ser membre de la *Junta Popular Directiva Provisional de Gerona*.⁹¹⁰

Emili Danis va obtenir el batxiller en Filosofia a Girona, el 1850, el de Jurisprudència el 1857, per la Universidad Central de Madrid i es llicencià el 1859 havent aprovat les assignatures necessàries pel doctorat en Dret civil i canònic (Dret internacional, Legislació comparada i Història eclesiàstica). Es doctorà a Girona, a la Universitat, el 1871.

El 1864 va ser nomenat secretari de la Diputació,⁹¹¹ i el 1866 fou condecorat amb la medalla de Carlos III.⁹¹² Ens consta que va ser membre del partit progressista,⁹¹³ seguint l’adscripció política del seu pare i va ser correligionari del també professor de la Facultat de Farmàcia Joaquim Ametller.

Professor del Claustre de Dret, va obtenir el grau de doctor per la Universitat Lliure de Girona el 1871. Fou nomenat rector després de la polèmica de Manuel Viñas amb el que seria professor republicà de la Facultat de Farmàcia Josep Jubert.

Essent alcalde l’hisendat Ignasi Bassols, membre del partit progressista, Danis va ser nomenat advocat i consultor de l’Ajuntament, segons consta en l’acta del ple consistorial de 22 de gener de 1874, després del cop d’estat de Pavia.

⁹¹⁰ BOSCH, M. (2006). Op. Cit. (pàg. 398).

⁹¹¹ AHG Lligall D 193/29.

⁹¹² LA LUCHA de 7-12-1871 (pàg. 2).

⁹¹³ CLARA, J. (1986). Op. Cit. (pàg. 317).

Ignasi Bordons i de Portella

Ignasi Bordons i de Portella va néixer a Barcelona el 1824 i morí a Girona el 1897. Va estudiar a Barcelona el batxillerat en Filosofia el 1850, va obtenir el grau de batxiller el 1855 i es va llicenciar en Dret per la Universitat de Barcelona el 1857. El 31 de gener de 1858 fou nomenat arxiver de la secretaria general de la Universitat de Barcelona. Després va anar a viure a Girona.⁹¹⁴ Es doctorà a Girona a la Universitat el 1870.

Bordons ocupà el càrrec de secretari general de la Universitat Lliure de Girona el 29 de juliol de 1870, dimitint-ne el 22 d'abril de 1872. Les raons de fer venir a una persona com Bordons d'arxiver eren per la necessitat d'haver de portar els llibres igual que les universitats oficials i Bordons en tenia pràctica.⁹¹⁵ La seva dimissió es produí després que se li obrís un expedient,⁹¹⁶ i se'l suspengués, la qual cosa quedà sense efecte després que el Consistori s'interessés pel tema.⁹¹⁷

Un cop Bordons va renunciar al càrrec, la qüestió de qui hauria d'ocupar la Secretaria General tampoc resultaria fàcil. Viñas proposava que l'ocupés un prevere del Claustre de Dret, en Josep Perramón, però també s'hi postulava el progressista de la Facultat de Farmàcia, Pere Balart i deia que ell, a diferència de Bordons, sí que "compliria amb l'horari".⁹¹⁸ El 22 d'abril de 1872, però, es faria efectiva la renúncia de Bordons del 14 de març de 1872 i se'l substituiria per Josep Perramón tot adduint que era necessari fer economies i que el secretari general també havia de fer classe.⁹¹⁹

El cessament de Bordons com arxiver va ser considerat com una injustícia per la premsa liberal i es va fer la lectura que d'aquesta dimissió en sortien beneficiats els republicans Josep Maria Loperena i Artur Vinardell.⁹²⁰ Semblava, doncs, que a la Universitat s'instal·lava una certa política de pinça entre els sectors catòlics més intransigents i els republicans a fi de fer fora a un personatge com Bordons.

⁹¹⁴ Tot i que s'ha atribuït a raons de tipus mèdic les raons del seu trasllat a Girona per alguns, la causa real no és clara. CALBET J.Mª., MONTAÑA, D. (2007). Op. Cit. (pàg. 35) diu de Bordons: "Reconegut pel metge Jeroni Faraudo el 6 d'agost de 1862, li diagnosticà un —herpes constitucional" a la boca i li va recomanar les aigües sulfuroses de Banyoles. Podria haver estat una excusa o una raó per a passar a Girona, on seria també arxiver de la província".

⁹¹⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 23-7-1870

⁹¹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 25-11-1871

⁹¹⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 22-1-1872. Comunicació de Balart a Viñas dient que dimiteix de la seva càtedra de Farmàcia, i que estaria disposat a ocupar la plaça de secretari general si quedés vacant, i que ell sí que compliria l'horari establert de 9 a 12 i de 4 a 5.

⁹¹⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 20-12-1871.

⁹¹⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 22-4-1872. "Secundando lo acordado por este Claustro de realizar economías en el personal de la Escuela, elevo al superior conocimiento de V.E que hago dimisión del cargo de secretario General de esa universidad con que VE se dignó honrarme en 28 de julio de 1870; esperando tendrá a bien admitirla, atendido el plausible motivo que a ello me induce: Dios. Gerona 14 de marzo de 1874".

⁹²⁰ LA LUCHA de 1-10-1872 (pàg 2).

Ja dimitit Viñas, Bordons presentaria una instància a l'Ajuntament oferint-se de nou pel càrrec de secretari general.⁹²¹ I va ser restituït en el càrrec pel nou rector Emili Danis, prenent-ne novament possessió el 2 de gener de 1873.⁹²²

L'octubre de 1873, Bordons dimití novament del càrrec, per haver-se traslladat de nou a Barcelona (caldria comprovar si aquest trasllat no va ser motivat per la por d'estar a Girona durant la insurrecció carlina, ja que més tard el tornarem a trobar a la nostra ciutat).⁹²³ En aquest va i ve, seria substituït, ara sí definitivament, per Pere Balart.⁹²⁴

Ens consta que per aquells temps Ignasi Bordons va ser nomenat per la Junta General del col·legi d'advocats com a advocat dels pobres.⁹²⁵ Ignasi Bordons retornà Girona per a fer d'Arxiver de la Diputació. A primers de setembre de 1891 es desmentia en premsa que Bordons deixés el càrrec perquè estava malalt i volia jubilar-se, dificultant així que d'altres poguessin ocupar la seva plaça.⁹²⁶ L'octubre de 1891, ressorgia a la premsa que després d'un dies de malaltia Ignasi Bordons tornava a fer-se càrrec de l'arxiu de la Diputació.⁹²⁷

Bordons morí després d'una ràpida i terrible malaltia el 21 de maig de 1897.⁹²⁸ A instàncies del col·legi d'advocats es va celebrar a l'Església del Carme una missa de

⁹²¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Instància de Bordons a l'alcalde de 14-12-1872: "... Que han cesado los motivos que le indujeron en catorce de marzo último a presentar la renuncia del cargo de secretario general de esta universidad libre... deseoso el recurrente de continuar prestando sus servicios en el mencionado establecimiento literario..."

⁹²² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 2-1-1873.

⁹²³ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de Bordons a l'alcalde de 24-10-1873: "Habiendo el infrascrito trasladado su residencia a Barcelona, espera tendrá VE á bien admitirle la renuncia del cargo de Secretario General de esta Universidad Libre con que se dignó VE nuevamente honrarle en 28 de diciembre del año último... Ignacio de Bordons".

⁹²⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde a Pedro Balart de 31-1-1874: "En consideración a los especiales conocimientos que V posee y a las recomendables circunstancias de que se halla V adornado; este Excmo Ayuntamiento a propuesta del Sr. Rector de la Universidad Libre de esta Capital en oficio de fecha 29 de diciembre último acordó en sesión del día de ayer conferir a V. el cargo de Secretario en propiedad del referido establecimiento bajo las bases consignadas en acuerdo de 27 de Noviembre de 1869 y 11 de Julio de 1870. Lo que la corporación se complace en comunicar a V. para conocimiento y efectos correspondientes. Dios. El Alcalde presidente".

⁹²⁵ AMGi Lligall 467. Manual d'acords de 1872. Acta de la Sessió de 10-7-1872.

⁹²⁶ DIARIO DE GERONA de 6-9-1891 (pàg. 6). "Hállase mucho mas aliviado de su dolencia nuestro particular amigo don Ignacio de Bordons, Archivero de la Diputación Provincial, quien dentro de breves días, volverá á hacerse cargo de aquella dependencia. Carecen por tanto de todo fundamento las noticias que han circulado acerca de si por la Corporación Provincial se trataba de jubilarle, con el deliberado propósito de ceder á la presión de cierta autoridad que se supone pretendia, fuese ocupada la vacante por el hijo de un diputado que no asiste á las sesiones y que en época no muy lejana desempeñó uno de los primeros cargos en la Corporación. Y aunque fuese exacto lo referente á la jubilación, por lo que á hablar de ella hubiese dado motivo el carácter de gravedad que en los primeros días revistió la enfermedad del señor Bordons, y que afortunadamente desapareció mas tarde, no creemos pudiese serlo lo relativo al segundo extremo ya que envolvería una verdadera imposición, de la que no podemos creer capaz á la personalidad aludida, mucho menos si como se dice es cierto que para el caso de ocurrir la vacante se indicaba para ocuparla una persona que á sus títulos académicos reúne las circunstancias de tener muchas simpatías en la población, haber prestado no pocos servicios públicos y tener una marcada representación en el partido político que actualmente rige los destinos de la nación. Por mas que no queramos decir con esto que á las espresadas circunstancias debiese atenderse la Diputación para proveer la plaza, para lo que no dudamos se ajustaría á las prescripciones de su reglamento".

⁹²⁷ LA NUEVA LUCHA de 4-10-1889 (pàg. 2).

⁹²⁸ DIARIO DE GERONA de 23-5-1897 (pàg. 3).

difunts el 26 de maig de 1897, tant per la mort de l'exrector d'Emili Danis com per la de l'exsecretari general Bordons.⁹²⁹

Lluís Jener i Ymbert⁹³⁰

Va néixer a Cervera (Lleida) el 1844. Ens consta que es llicencià en Dret Civil per la Universitat de Saragossa el 1868 i es doctorà a Girona, a la Universitat, el 1870. Fou professor auxiliar a l'Institut des de 1869, essent contractat per la Diputació degut a la implantació dels nous plans d'estudis i impartí classes de Geografia, Història Antiga, Història Mitjana i Moderna i Cosmologia. Jener també figura en el llistat de professors voluntaris de l'Institut per a fer classes d'adults.⁹³¹

El fet que fos contractat per la Diputació en els primers mesos de la Revolució per fer classes a l'Institut i els incidents en "l'acadèmia pública", ens fan pensar que no era un professor conservador.

Des de 1870 fins a 1872 va ser professor de l'assignatura d'Història Universal a la Universitat Lliure de Girona, que corresponia a les matèries de batxillerat necessàries per poder llicenciar-se en Dret.

Com ja hem vist anteriorment, les seves paraules, en una "acadèmia pública" (activitat d'extensió universitària), durant el mes de febrer de 1872, sobre la fi del poder temporal dels papes, van ocasionar un gran enrenou. La seva rectificació en el Claustre i la seva rehabilitació pel diari conservador el Norte, però, no foren suficients. Al cap d'un mes ja havia deixat la Universitat i havia anat a treballar a una altra universitat lliure: la de Vitòria.

Salvador Quintana i Puig

Va néixer el 19 de setembre de 1821 i mort el 6 d'abril de 1886. Inicià els seus estudis al Seminari de Girona. Va estudiar Dret Civil i Canònic a la Universitat de Bolonya. El 1851 retorna a Girona, on seria catedràtic de Dret Públic Eclesiàstic i d'Història Eclesiàstica al Seminari.

⁹²⁹ DIARIO DE GERONA de 26-5-1897 (pàg. 4).

⁹³⁰ Aquest nom també l'hem vist escrit com a Gene, Gener i Jene, i d'aquestes maneres ens hi referirem.

⁹³¹ OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 129).

Des del principi, va acompanyar a Viñas en el projecte de restaurar els estudis universitaris a Girona, essent nomenat vicerector i degà de Dret. Quan Viñas dimití, ell també ho feu, al·legant però com a causa "manca de salut". Després del tancament de la Universitat Lliure de Girona va ser nomenat canonge per oposició, de la Catedral de Girona i el 1877 fundà el "Col·legi de la Caritat" per a seminaristes pobres, el qual era finançat amb aportacions de capellans i membres de la pagesia.⁹³²

Salvador Quintana va ser un dels principals prohoms de la intransigència a Girona.⁹³³ Des de 1860, i per molts anys, dirigí la important parròquia de Sant Feliu, feu dels nuclis més intransigents i reaccionaris de la diòcesi. En aquesta parròquia i amb motiu de la mort de Cándido Nocedal, s'hi celebraren funerals solemnes. La concurrència va ser multitudinària, figurant sempre en primer terme Salvador Quintana.⁹³⁴

Casimir Viñolas i Saladrigas

Va néixer a Barcelona el 1844. Llicenciat en Dret civil i canònic i en Dret administratiu per la Universitat de Barcelona el 1866, es doctorà a Girona a la Universitat Lliure de Girona el 1870.

Fou nomenat catedràtic de *Derecho Mercantil y Penal* a la Universitat de Girona el 5 de setembre de 1870 i impartí aquesta assignatura els quatre cursos que restà oberta la Universitat. A més, tingué diversos encàrrecs, com el de dipositari de la Universitat, ocupat interinament a partir del 11 de gener de 1871, i després de manera definitiva; i el de vocal de la comissió encarregada de restaurar la Universidad el 18 d'abril de 1871.

Pensem que Casimir Viñolas devia ser de la confiança de Viñas en la gestió diària de la Universitat: el 16 de juliol de 1871 se li va encarregar el rectorat, en absència del titular; el 20 d'abril de 1872, essent necessari que Viñas fes arribar una informació retributiva a l'Ajuntament, hi va enviar a Viñolas, ja que ell no es podia moure; el 13 de setembre de 1872, el rector Viñas deia que s'absentava de la capital per raons familiars

⁹³² MARQUÈS, J.M^a. (1976). Op. Cit. (pàg. 136).

⁹³³ PUIGBERT, J. (1994). "L'església gironina: de l'integrisme al restauracionisme regionalista (1876-1890)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol.34. (pàg. 479).

⁹³⁴ PUIGBERT, J. (1983). "Lo Rossinyol, un setmanari integrista gironí (1885-1887)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Núm. 26. (pàg. 419).

i el substituïa Casimir Viñolas.⁹³⁵ Finalment Viñolas seria nomenat vicerector després de les dimissions de Viñas i Quintana.⁹³⁶

Josep Perramón i Rodó

Va néixer a Girona el 1840 i morí el 9 de febrer de 1906.⁹³⁷ Va obtenir el batxiller en Arts a Figueres el 1867 i el de Filosofia i Lletres el 1869. Es va llicenciar el mateix any.

El 13 de setembre de 1870 fou nomenat jurat d'exàmens de la Universitat Lliure de Girona. Hi va començar a impartir classes de Literatura Llatina el 4 d'octubre de 1870, essent nomenat interinament per la dimissió del titular Pau Oliva. Amb una altra dimissió, la de Lluís Jener, va passar a impartir també classes a la Universitat d'Història Universal, a partir del 19 d'abril de 1872. També temporalment, i per la dimissió d'Ignasi Bordons, ocupà aquest càrrec de finals d'abril de 1872 a primers de gener de 1873.

Prevere, va ser professor del *Colegio de Gerona* juntament amb Ferran Roig i Pau Oliva. Exercí de Catedràtic del Seminari Conciliar, impartint-hi classes de Filosofia fins a la seva jubilació el 1894, quan fou substituït per Agustí Maymí.⁹³⁸ Quan Marcellí Herranz accedí a la Canongia de la Catedral el 1900, Josep Perramón feu de Padri.⁹³⁹

Pius Pi i Vidal

Va néixer a Figueres el 28 de març de 1843 i morí el 18 de desembre de 1922. La seva mare venia de família d'hisendats i el seu pare va ser catedràtic a l'Institut de Figueres. Després de finalitzar els seus estudis de batxillerat a Figueres, cursà filosofia en el Seminari de Girona durant 3 anys, i també els de teologia, i va passar després a Barcelona on va obtenir la llicenciatura "*in otroque iure*" i la de Filosofia i Lletres. Estudià hebreu i ingressà en el Seminari on completà els estudis de Teologia. Es doctorà el 1871 en Dret per la Universitat Lliure de Girona, d'on en va ser professor des de 1870 de Dret romà.

En els convulsos temps de la Revolució de setembre, des d'un bon inici, Pius Pi se n'havia significat en contra: va estar destituït per Bergnes el 23 d'abril de 1870 del

⁹³⁵ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Diferents oficis.

⁹³⁶ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de 26-11-1872.

⁹³⁷ DIARIO DE GERONA de 11-2-1906 (pàg. 6).

⁹³⁸ DIARIO DE GERONA de 4-10-1894 (pàg. 2).

⁹³⁹ DIARIO DE GERONA de 27-10-1900 (pàg. 3).

càrrec de suplent de la càtedra de llatí i castellà de l'Institut Provincial de Girona a causa de “*su negativa à jurar la Constitucion del Estado*”.⁹⁴⁰ Tot i que es va considerar persona idònia per a formar part dels tribunals d'exàmens com a membre no professor, Pius Pi hi renuncià per als exàmens del 1871.⁹⁴¹ Al mateix 1871 ens consta que va ser membre de *l'Asociación de Católicos* juntament amb Joan Almeda i Lluís Puig de la Bella Casa.⁹⁴²

Pius Pi també va ser un home que aparegué en les polèmiques ortogràfiques que tot sovint es ventilaven a les planes i revistes de les publicacions de l'època. Hi figura Pius Pi amb articles dels anys 1872 i 1873 a *La Renaxensa* i *La Revista Balear*, en els que es queixava de la falta d'unitat ortogràfica i defensava plantejaments molt semblants als que va defensar Pompeu Fabra des de *L'Avenç*. Des de *La Renaxensa*, defensà també l'obra de Butinyà⁹⁴³ (jesuïta alineat amb l'integrisme més intransigent a la diòcesi gironina),⁹⁴⁴ i publicà algun poema en català.⁹⁴⁵ Ens consta que mantingué correspondència amb Jacint Verdaguer.⁹⁴⁶ Pius Pi desaparegué de l'escena de les polèmiques lingüístiques després d'una confrontació amb Ignasi Farré i Carrió, la qual cosa va ser una llàstima, ja que no sobraven persones assenyades amb una mentalitat gramatical clara com la que va tenir Pius Pi.⁹⁴⁷

L'any 1871, Pius Pi va rebre la “*tonsura*” i les ordres menors i el 22 de març de 1872 va cantar missa a Sant Feliu, amb assistència d'un concorregut públic, a més de comptar amb la presència de l'orador sagrat, catedràtic de la Universitat de Barcelona, Felip Vergés.⁹⁴⁸ Pius Pi va ser vicari general de la Diòcesi de Vic el 1876 i canonge *chantre* d'aquesta catedral el 1877. Va deixar aquests càrrecs el juliol de 1881, quan ingressà a la Companyia Jesús. Després va ser ministre del col·legi *El Salvador* de Saragossa i professor a la Facultat de Teologia de Tortosa.

El primer d'agost de 1890 va emprendre el seu viatge a les Filipines,⁹⁴⁹ on ocupà diferents càrrecs, fins que fou nomenat Pare Superior de la Missió el 1896. Allà va

⁹⁴⁰ OLORIZ, J. (1999). Op. Cit. (pàg. 147).

⁹⁴¹ MIRAMBELL, E. (1991). “L'Institut, de la Revolució la Restauració”. *Revista de Girona*. Núm. 149. (pàg. 32).

⁹⁴² MARQUÈS, J.M^a. (2007). Op. Cit. (pàg. 185).

⁹⁴³ LA RENAXENSA de 3 maig 1871.

⁹⁴⁴ PUIGBERT, J. (1994). “L'església gironina...” Op. Cit. (pàg. 483).

⁹⁴⁵ PELAY BRIZ, F. (1874). *Calendari català del any 1874, escrit pels mes coneguts escriptors y poéts catalans, mallorquins y valencians*. Barcelona: J. Medina, Tallers, 51. (pàg. 60). Recull el poema de Pius Pi “Cansoneta d'Hivern. Las Llenyateras”. (pàgina 60).

⁹⁴⁶ BIBLIOTECA NACIONAL DE CATALUNYA. Jacint Verdaguer. Manuscrit 1528. JACINT VERDAGUER. Correspondència rebuda. 1871-1887 27. F. 68, 69-1870, PIUS PI I VIDAL, S.I. Carta a Jacint Verdaguer. Vic, 11 de febrer de 1879.

⁹⁴⁷ MARCET, P. (1980). “Polèmica entre P.Pi i I. Ferrer i Carrió sobre la lletra X”. *Estudis de llengua i literatura catalanes. I. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (pàgs. 24 i 25).

⁹⁴⁸ EL RAYO de 28-3-1872 (pàg. 3).

⁹⁴⁹ DIARIO DE GERONA de 1-8-1890 (pàg. 8). “Ha salido de Barcelona para las misiones de Filipinas, el P. Jesuïta don Pío Pi, hijo de esta provincia acompañado de otros siete sacerdotes de la Orden. Para emprender tan largo y penoso

coincidir amb el també jesuïta Miquel Saderra i Mata, germà de l'estudiant de la Universitat Lliure de Girona Josep Saderra i Mata (advocat, historiador i alcalde d'Olot).⁹⁵⁰ Exercí el mandat de la missió en els temps de la guerra que posaria fi a la sobirania espanyola a la colònia i tingué un paper actiu en moments convulsos: va participar exitosament en l'evacuació dels jesuïtes de Mindanao a Manila.

Quan els jesuïtes Fidel Mir i Antoni Rosell van ser segrestats pels insurrectes, mentre realitzaven la seva missió d'observació i pacificació a San Fernando de Pampana, Pius Pi va tenir un paper molt actiu en el seu alliberament, enviant cartes i fent regals (un baròmetre i un termòmetre)⁹⁵¹ al president de la Revolució independentista, Emilio Aguinaldo. Va donar testimoni de la fe en el judici al pare de la pàtria filipina Jose Rizal i va tenir un paper important en la polèmica sobre la seva retractació del protestantisme (així es veu en el seu llibre *La Muerte Cristiana del Doctor Rizal*, Manila, 1909).⁹⁵² També participà en les negociacions de pau,⁹⁵³ que conduïrien al fi de la colònia i a establir la sobirania nordamericana el 1898. Sota dominació nordamericana a les Filipines, Pius Pi continuà a les illes i va crear i dirigir l'Ateneu que acabaria convertint-se en el Seminari central de *San Javier*.

Va tornar a Barcelona el 1914, on exercí de Pare Espiritual en la Residència de Llúria i el 1921 va escriure una obra pietosa: *Puntos espirituales brevisimos para meditaciones*. Morí el 18 de desembre de 1922, després d'una forta pulmonia.

Manuel Pérez Claras

Va néixer a Girona el 1844 i morí el 1911. Es llicencià en Dret civil i canònic per la Universitat de Barcelona el 1866. Es doctorà a Girona a la Universitat Lliure el 1870. A

viaje y figurar en la Compañía de Jesús el Sr. Pi ha renunciado el vicariato general de la diócesis de Vich y la dignidad de chantre de aquella Catedral, cargos que desempeñaba con ejemplar celo”.

⁹⁵⁰ Les notícies que en tenim de l'estada de Pius Pi a les Filipines les podem trobar al diari de Miquel Saderra encapçalat amb “*Misión de la Compañía de Jesús en Filipinas. Diario de los sucesos ocurridos durante la guerra de España con los Estados Unidos en el año de 1898. Breve relación de los hechos ocurridos en Filipinas durante la Guerra de España con los Estados Unidos. Destrucción de la Escuadra Española*”. Vegeu CAVA, B. (2000). “La guerra hispà-nord-americana a Filipines i el testimoniatge dels Pares Jesuïtes”. *Revista d'Índies*. Vol. 40. Núm. 220. (pàg. 745).

⁹⁵¹ Cal destacar també l'activitat de Pius Pi fent informes metereològics a l'arxipèlag de les illes Filipines; un dels principals objectius del jesuïtes catalans destinats a les Filipines seria salvar vides humanes fent previsions meteorològiques i aquí rau el caràcter simbòlic del regal.

⁹⁵² SCHUMACHER, J.N. (1997). *The Propaganda Movement, 1880-1895: The Creation of a Filipino Consciousness, the Making of the Revolution*. Manila: Ateneo de Manila University Press. (pàg. 34).

⁹⁵³ DIARIO DE GERONA de 30-12-1897 (pàg. 10). “*El P. Pío Pi, ha sido el iniciador de las negociaciones de paz, que tan feliz éxito han obtenido. ... Hoy España, le es deudora del beneficio de la paz de Filipinas. Que el cielo premie los méritos del humilde jesuïta, El P. Pi, cuenta en nuestra ciudad con numerosos amigos que se proponen felicitarle por el resultado satisfactorio de sus gestiones, a cuyas felicitaciones unimos la nuestra. Bien se las merece el venerable religioso, á quien debemos en primer lugar un beneficio tan grande como la paz de Filipinas.—S”.*

la Universitat va ocupar la càtedra d'*Historia de elementos de derecho civil español* i se li van conferir diversos encàrrecs: el 13 de setembre de 1870, se'l va nomenar dipositari, càrrec del qual dimitiria el 15 de maig de 1871; i el 18 d'abril de 1871, se'l nomenaria membre de la *Comisión del fomento de la universidad*.

En la candidatura del *Partido Liberal-dinástico de la provincia*, es presentà a les eleccions municipals, on hi figurà com a "*Propietario y Abogado*" i va ser membre de la *Junta Provincial de Instrucción pública de Gerona* el 1887.⁹⁵⁴ Va ocupar el càrrec de magistrat suplent de l'Audiència per cobrir la vacant produïda per la mort de Manuel Viñas.⁹⁵⁵

Morí d'un atac mentre caminava pel carrer del Progrés. Encara que el van anar a socórrer varies persones duent-lo a la farmàcia de Lluís Puig, no van poder-hi fer res.⁹⁵⁶

Lluís Puig de la Bellacasa i Saleta

Lluís Puig de la Bellacasa era fill de Joseph Puig de la Bellacasa Closells i Francisca Saleta Puig. El seu germà va ser el conegut carlí Joaquim de la Bellacasa.⁹⁵⁷

Es doctorà a Girona a la Universitat Lliure el 1870 i essent ja canonge, ocupà (prèvia autorització del bisbe Constatí Bonet) la càtedra de *Derecho canónico* els quatre cursos de la Universitat Lliure de Girona. També fou nomenat vocal de la comissió gestora para la restauració de l'antic edifici de la Universitat el 8 de febrer de 1871.

Juntament amb els professors de la Universitat Pius Pi i Joan Almeda, va formar part de la junta de *l'Asociación Católica*. Lluís Puig de la Bellacasa, com a canonge de Girona, va donar suport al Convent de les monges Carmelites de Banyoles, en un moment en què les vocacions escassejaven i la congregació perillava perquè només tenien quatre novícies.⁹⁵⁸ Puig de la Bellacasa els va donar permís perquè professessin i els va oferir una casa amb un hort petit, al qual van traslladar-s'hi el 8 d'abril de 1867.

Puig de la Bellacasa va fer de fiscal en el cas d'un dels capdavaners de la intransigència catòlica a Girona, el Dr. Pere Reig, catedràtic de filosofia, polemista exaltat i *ergotista*

⁹⁵⁴ LA NUEVA LUCHA de 29-4-1887 .(pàg. 1).

⁹⁵⁵ DIARIO DE GERONA de 19-2-1899. (pàg. 3).

⁹⁵⁶ DIARIO DE GERONA de 25-11-1911. (pàg. 7).

⁹⁵⁷ AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 16-9-1873. Joaquim Puig de la Bellacasa va ser inclòs en el repartiment extraordinari de guerra de 1873 "*por ser públicamente reputado como uno de los carlistas más caracterizados en esta provincia y por tener también noticia de que se ha prestado a pagar tributo a la facción*".

⁹⁵⁸ EN EL MUNDO , "MONASTERIO DE LA MADRE DE DIOS Y DEL CARMEN" Banyoles (Girona) Diócesis: Girona <http://www.ocarm.org/citoc.news/00-02esp.htm> (1-10-2006).

digne de les antigues aules de Salamanca, en una causa promoguda per la Cúria gironina a instància del canonge magistral, Dr. Ricard Daniel.⁹⁵⁹ Cap a l'any 1891 ja mostrava greus problemes de salut i és probable morís el 1897 o el 1898.⁹⁶⁰

Joan Almeda i Roig

Va néixer el 1846 i morí el 11 d febrer de 1927.⁹⁶¹ Batxiller en Filosofia i lletres, obtingué el grau de Doctor en Dret Civil i canònic per la Universitat de Barcelona.

El seu germà, en Joaquim Almeda Roig, va ser catedràtic de Dret romà a la Universitat de Barcelona i després degà del Col·legi d'Advocats i president de l'Acadèmia de Jurisprudència, va tenir un cert paper en la restauració de la Universitat.⁹⁶²

Des del primer curs, va fer classes de *Filosofia del derecho y derecho Internacional* i un cop Pius Pi hi renuncià, va passar a fer classes de *Introduccion, elementos de derecho natural y de derecho romano*. També va tenir nombrosos càrrecs i encàrrecs a la Universitat. El 23 de novembre de 1870, va ser nomenat vocal de la Comissió que havia de formar el reglament interior de la Universitat. El 8 de febrer de 1871, va ser vocal de la Comissió Gestora per fer arribar recursos per la restauració de la Universitat. El 18 d'abril de 1871, va ser vocal de la Comissió de foment de la Universitat. I, finalment, el 13 de maig de 1872, se'l nomenà interventor.⁹⁶³ Amb Pius Pi i Lluís Puig de la Bellacasa, va formà part de la junta de *l'Asociación Católica*.

Persona de conviccions religioses, va exercir la professió d'advocat i visqué quasi tota la seva vida a Cassà.⁹⁶⁴ No va tenir la fama i notorietat que tindrien com a advocats els seus germans Joaquim i Ramon Maria, els quals van contribuir decisivament en la redacció de l'Apèndix de Dret Civil Català.⁹⁶⁵ Ell, en canvi, va tenir una vida orientada a l'exercici de la professió i a la cura del patrimoni familiar.

Figura com a jutge municipal de Cassà de la Selva el 1891 i durant el bienni de 1893 a 1895, fou membre del Tribunal dels premis de *l'Asociación Lireraria* de 1899.⁹⁶⁶

⁹⁵⁹ PUIGBERT, J. (1983). Op. Cit. (pàg. 419).

⁹⁶⁰ DIARIO DE GERONA de 21-4-1891 (pàg. 6). "Se halla enfermo de suma gravedad el Muy Ilustre señor Canónigo de nuestra Santa Iglesia Catedral el Dr. D. Luis Puig de la Bellacasa al que deseamos de t»das veras pronto y eficaz alivio en su dolencia". Pensem en aquesta data ja que el bisbe va conferir la dignitat de mestrescola de la seu, vacant per òbit de Lluís Puig de la Bellacasa a Josep Bech i Gou, canonge de la seu (ADG Llibre D-500 Full 445).

⁹⁶¹ DIARIO DE GERONA de 12-1-1927 (pàg. 1).

⁹⁶² AMGi Lligall 465. Manual d'acords de 1870. Acta de la Sessió de 24-1-1870.

⁹⁶³ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions.

⁹⁶⁴ DIARIO DE GERONA de 12-2-1927 (pàg. 1).

⁹⁶⁵ LO GERONÉS de 5-9-1899 (pàg. 2).

⁹⁶⁶ LO GERONÉS de 25-3-1899 (pàg. 3).

Consta com un dels contribuents al Monument al Dr. Robert en la llista de subscripció de la Lliga Catalanista de Girona, amb 20 pessetes,⁹⁶⁷ la qual cosa ens fa pensar que devia ser-ne militant o simpatitzant.

Manuel Catalá Calzada

Va néixer el 1841 i morí a Girona el 5 de desembre de 1923. Es llicencià en dret a Barcelona i es doctorà el 1867 a la Universitat de Madrid amb el discurs "*Teoría fundamental de las circunstancias atenuantes y agravantes en los delitos*". Ja de molt jove es va donar a conèixer com a estudiós i eloqüent advocat i assolí ben aviat èxits professionals que li donaren notorietat social.⁹⁶⁸

Fou professor els quatre cursos de *Teoría de los procedimientos judiciales y práctica forense* i el 26 de novembre de 1872 va ser degà de la Facultat de Dret per renúncia de Salvador Quintana, assignatura que deuria impartir amb cert èxit si fem cas de la brillant carrera d'advocat que va tenir des de ben jove.

El 19 de setembre de 1870 fou nomenat bibliotecari; el 23 de novembre de 1870 va ser president de la Comissió que havia de formar el reglament interior de la Universitat; el 8 de febrer de 1871, vocal de la Comissió Gestora per a fer arribar recursos per a la restauració de la Universitat; el 18 d'abril de 1871, vocal de la Comissió de Foment de la Universitat; i, finalment, el 22 d'abril de 1872, se'l nomenà vocal de la comissió d'obres de l'escola. El 17 d'abril de 1874, fou nomenat degà de Dret en substitució del degà accidental Manuel Viñas.⁹⁶⁹

Tot i haver signat un acord amb altres liberals el novembre de 1868 per mantenir un cert ordre en els primers moments de la Revolució de setembre, ben aviat agafà la reputació de conservador.⁹⁷⁰ Va ser molt destacable el seu paper com a advocat. Només cal observar les nombroses referències que se li fan a la premsa del darrer terç del segle XIX.

Va ser alcalde de Girona en el període que va de 1899 a 1904 i de 1907 a 1909. En el primer d'aquests períodes, va realitzar importants millores urbanístiques a la ciutat de

⁹⁶⁷ DIARIO DE GERONA de 6-8-1902 (pàg. 9).

⁹⁶⁸ EL AUTONOMISTA SUPLEMENTO LITERARIO agost de 1902 (pàgs. 3 i 4).

⁹⁶⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 2. Llibre registre de comunicacions.Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 17-4-1874.

⁹⁷⁰ LA LUCHA de 12-1-1872 (pàg. 1). Manifesta sorpresa que unes quantes persnes, dintre de la que s'hi troba Manuel Catalá, el 5 de novembre de 1868 es declararessin liberals i partidaris de la Revolució quan ara eren manifestament conservadors.

la mà del seu tinent d'alcalde Narcís Pla i Tauler i va fer efectiva una reducció de l'impost de consums. El segon període potser va ser més polèmic degut a un entorn polític molt més crispat.⁹⁷¹

El 1904 va presentar la seva renúncia de Magistrat, càrrec que va correspondre a un dels seus fills. Va ser durant molts anys referent del conservadorisme polític a Girona, tant per la militància en el partit conservador, com pels elements monàrquics de diverses tendències, que el van considerar com a cap visible de la política local.⁹⁷²

Tot i aquest perfil conservador, apareix, el 1906, com a firmant d'una carta a favor que el partit conservador integri les idees descentralitzadores de l'Estat.⁹⁷³ El monogràfic que li fa *El Autonomista* l'any 1902 li reconeixeria la vàlua personal i el mèrit polític, malgrat la discrepància política. El 1909 fou nomenat jutge municipal de Girona, càrrec que exercí uns quants anys.⁹⁷⁴

Pau Oliva i Soler

Va néixer a Arbúcies i morí a Banyoles el 1893. Doctor en Filosofia i Lletres, va ser catedràtic del Seminari Conciliar de Girona, on ens consta que va fer classes de *Retòrica* i *Poètica*.⁹⁷⁵ També feu classes al col·legi de nois de segon ensenyament que dirigia Ferran Roig.⁹⁷⁶

Canonge de la Catedral de Girona, segurament va ser un dels primers professors, ja que formà part del grup que primer va anar a discutir formalment a l'Ajuntament la creació de la Universitat, el 29 de desembre de 1869,⁹⁷⁷ i també del primer grup al qual es va concedir permís del Bisbat per a donar classe a la Universitat, conjuntament amb Salvador Quintana i Josep Armadà.⁹⁷⁸

Va fer classes a la Universitat de *Literatura general espanyola* i *Literatura latina*, però tot just començat el curs demanaria abandonar les classes de *Literatura latina* perquè

⁹⁷¹ LA LUCHA de 23-2-1907 (pàg. 2).

⁹⁷² DIARIO DE GERONA de 5-12-1923 (pàg. 5).

⁹⁷³ DIARIO DE GERONA de 17-6-1906 (pàg. 5). "*Creemos puede llegar un momento que las circunstancias impongan al partido conservador una misión de conciliación y de concordia encauzando la opinión y aún procurando el desenvolvimiento de esas corrientes descentralizadoras para que pueda ordenada y pacificamente realizar lo que sean legítimos anhelos del país, y en particular de nuestra Cataluña, en la que tenemos puestos los ojos, queriendo y pensando en el engrandecimiento y la prosperidad de España*".

⁹⁷⁴ DIARIO DE GERONA de 17-11-1909 (pàg. 8).

⁹⁷⁵ MIRAMBELL, E. (1958). "Joaquín Ruyra, bachiller". *Los Sitios*. 28-9-1958 (pàg. 6).

⁹⁷⁶ EL RAYO de 30-7-1871 (pàg. 3)

⁹⁷⁷ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 19-10-1870.

⁹⁷⁸ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici del rector al Governador Eclesiàstic de 6 de gener de 1870.

es veia incapaç d'impartir-la. El rector Viñas, diria: "*Habiéndome manifestado el Dr. D Pablo Oliva que le era imposible a causa de sus numerosas ocupaciones desempeñar la clase de literatura latina en la Facultad de Filosofía y Letras a parte de la de Literatura General y Española que obtiene en propiedad y convencido de que realmente no puede servirla; tengo el honor de proponer para el desempeño de la misma a D Jose Perramón*".⁹⁷⁹

El 1876, quan Pere Colomer i Mestres va ser preconitzat bisbe de Vic (1876-1881), Pau Oliva li va fer de secretari. El 1886, essent canonge de Vic, va aconseguir la canongia de la Catedral de Girona, la qual obtingué per permuta amb Pedro Nolasco Solano y Lacadena.⁹⁸⁰ Fou membre del Tribunal dels premis de l'*Asociación Lireraria* de 1889.⁹⁸¹ Va morir d'un "*derrame seroso*" el 1893 a Banyoles, lloc on hi havia anat a prendre les "*aguas sulfurosas*", per prescripció facultativa.⁹⁸²

Antoni Rigau i Nadal

Doctor en Dret Civil i Canònic. Fou catedràtic de *Economia Política y Estadística* i de *Legislacion Comparada*. Ocupà els càrrecs de secretari de la Facultat de Dret i va realitzar gestions davant de l'*Academia Española* a fi d'obtenir llibres per la Biblioteca.

10.5.2. Professors de la Facultat de Farmàcia

Per a les biografies del professorat de Farmàcia, hem utilitzat les mateixes fonts que ja hem esmentat en l'apartat del professorat de la Facultat de Dret. A més, hem tingut en compte la bibliografia a què fa referència Josep Mª Calbet i Jacint Corbella a *Bibliografia històrica de la sanitat catalana*.⁹⁸³

També volem ressaltar el treball recent de Josep Maria Calbet, *La Facultat de Farmàcia de Girona*,⁹⁸⁴ el qual recull els treballs previs de Jesús Isamat i Maria Àngels Bartrina, *La Facultat de Farmacia de Gerona*,⁹⁸⁵ el de Josep Pascual i Prats, *Notas para una*

⁹⁷⁹ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 19-10-1870.

⁹⁸⁰ ADG Llibre D-498 Full. 29

⁹⁸¹ DIARIO DE GERONA de 26-10-1889 (pàg. 6).

⁹⁸² DIARIO DE GERONA de 21-7-1893 (pàg. 5).

⁹⁸³ CALBET, J.M. CORBELLA, J.M. (1991). "Biografia històrica de la sanitat catalana Vol. I (A-F)". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 16; CALBET, J.M. CORBELLA, J.M. (1998). "Biografia històrica de la sanitat catalana Vol. II (G-Mc)". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 29; CALBET, J.M. CORBELLA, J.M. (2001). "Biografia històrica de la sanitat catalana Vol. II (Me-Ri)". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 36.

⁹⁸⁴ CALBET, J.M., MONTAÑA, D. (2007). Op. Cit.

⁹⁸⁵ ISAMAT J; PLA, M.A. (1957). Op. Cit. (pàg. 59).

*bibliografia mèdica de la província de Gerona,*⁹⁸⁶ i el de Josep Maria Pla i Dalmau, *Aportación a la historia de la farmacia gerundense en los últimos cien años: (1871-1971).*⁹⁸⁷

Francesc Canal i Freixa

Va néixer a Berga el 30 de maig de 1843. Va estudiar el batxillerat a Barcelona el 1860 i va fer les pràctiques de Farmàcia amb Alexandre Miret, que tenia la botiga al carrer Sant Pau número 1 de Barcelona. Es llicencià en Farmàcia el 1866 i va fer el Batxiller en Ciències el 1867, amb premi extraordinari. Va arribar al grau de doctor.

Fou professor auxiliar a l'Institut des de 1869, al ser contractat per la Diputació Provincial per a la implantació dels nous plans d'estudis. Impartí classes de Química, Història natural, Fisiologia i higiene i Agricultura, indústria i comerç i també figura en el llistat de professors voluntaris per a fer classes d'adults.⁹⁸⁸ El fet que fos contractat per la Diputació, durant els primers mesos de la Revolució per a fer classes a l'institut, ens fa pensar que era un professor més liberal que no pas moderat.

Per Acta de Sessió del Ple consistorial de 3 de juliol de 1871, se'l designà professor juntament amb Vila, Ametller, Balart, Cortada i Solà. Inicialment, fou nomenat catedràtic de Farmàcia química orgànica i Anàlisi química aplicada a les ciències mèdiques i després va passar el següent curs a impartir l'assignatura de Pràctica d'operacions farmacèutiques, substituint a Pere Balart i Oliver.

El 23 d'octubre de 1871, se li va comunicar el nomenament per a fer de degà interí de la Facultat Farmàcia, càrrec que ocuparia durant un any, fins que el setembre de 1872 el substituí en el càrrec Josep Vila i Bernedas. El 7 de juliol de 1873, va demanar l'hort situat a la part posterior de l'antiga Església de la Universitat per a sembrar-hi llavors de plantes medicinals.

L'onze de maig de 1874, en plena Guerra Carlina i en el moment en què es produí la inspecció que acabaria per tancar la Universitat, fou autoritzat per a viatjar a Barcelona i escollir els instruments necessaris pels exercicis pràctics de laboratori.

⁹⁸⁶ PASCUAL i PRATS, J. (1896). "Notas para una bibliografía médica de la provincia de Gerona". Girona: Imp. Paciano Torres.

⁹⁸⁷ PLA I DALMAU, J.Mª. (1971). Op. Cit.

⁹⁸⁸ OLORIZ, J. (1.999). Op. Cit. (pàg. 129).

Josep Jubert i Cortada

Va néixer a Cassà de la Selva el 1820 i morí el 1884. Es doctorà en Farmàcia el 30 d'agost de 1844. Va ser regidor de l'Ajuntament de Girona, diputat provincial i president del Comitè provincial del Partit Republicà Federal.

La seva militància no fou exempta de polèmica. En un moment en què es plantejava com havia de ser el federalisme i quins eren els bons republicans, mantingué serioses diferències amb Anicet Guerra, Josep Maria Loperena i Doménech Puigoriol. Aquestes es ventilaren a la premsa i se l'acusà de ser culpable que Girona no fos representada al Pacte de Tortosa (primera expressió pràctica del federalisme pactista), pel fet d'haver retingut un telegrama els dies abans que s'oficialitzés el seu cessament com a president del Partit.⁹⁸⁹

El 6 de novembre de 1872, fou nomenat catedràtic de Reconeixement de productes farmacèutics i de plantes medicinals i la seva entrada al Claustre de Farmàcia de la Universitat, junt amb el debat sobre quin havia de ser el sistema de provisió de les càtedres (concurs o oposició), va forçar la dimissió del rector Viñas.

Morí el 1884 i el seu enterrament fou acompanyat de discursos emotius, un dels quals correspongué al professor espiritista de l'Institut Provincial, Víctor Oscáriz.⁹⁹⁰

Serapi Morlius i Borrás

Va néixer a Lleida el 1836. És possible que Serapi Morlius tingués de tutor al Pare Manyanet, el qual, en el període que va de 1850 a 1853, va treballar per pagar-se la pensió a casa dels Morlius-Borràs. Serapi Morlius obtindria el batxillerat en Filosofia el 1852 i el Pare Manyanet marxaria cap a la Seu a acabar els estudis sacerdotals el 1853.⁹⁹¹

Serapi Morlius va fer les pràctiques de Farmàcia amb Josep Escriba, que tenia l'oficina a la Rambla del Centre, de Barcelona i es llicencià en Farmàcia el 1858 per la Universitat de Barcelona. Obtingué el grau de doctor el 5 de gener de 1872 a la Universitat Lliure de Girona. Després d'un període a les illes Chafarinas, per *real orden*

⁹⁸⁹ BOLETÍN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 2-6-1869 (pàg. 1).

⁹⁹⁰ CLARA, J. (1984). "Record d'Eliseu Jubert". *El Punt Diari*. 18 -7-1984 (pàg. 7).

⁹⁹¹ ROCA, J. (2007). *Sant Josep Manyanet, profeta de la família*. Barcelona. Centre de Pastoral Litúrgica (pàg. 7)

de 9 de juliol de 1867, se'l va enviar a Lleida a prestar els seus serveis a l'Hospital Militar.⁹⁹²

A la Universitat Lliure de Girona va ser professor de Farmàcia química inorgànica, substituint a Pau Cortada el juliol de 1871 i exercí les funcions de secretari de la facultat. Per acord del consistori municipal de 28 de maig de 1874, se'l declarà exempt de pagar la quota pel rebaix de la milícia com a aforat de guerra per ser ajudant de farmàcia militar.

Serapi Morlius, a més de ser una dels dirigents més destacats de la maçoneria gironina (va ser venerable mestre de la lògia *Unión* de Girona),⁹⁹³ va participar en el primer congrés catalanista organitzat per el 1880 per Valentí Almirall a fi d'impulsar el moviment.⁹⁹⁴

La premsa catòlica intransigent de 1886 recollia amb estupor un enterrament "civil" a d'un nen a Cassà de la Selva, en què "presidia la comitiva,... tot un senyor farmacéutich militar ab grau de capità", però el Govern Civil va manar que el cadàver fos entregat a l'autoritat eclesiàstica.⁹⁹⁵ És possible que es tractés de Serapi Morlius o d'algun altre militar que de ben segur hauria estat en contacte amb ell. Igualment per aquest fet, podem deduir que és possible que tingués alguna relació o contacte amb el lliurepensador fundador d'escoles laiques Bertomeu Gabarró.⁹⁹⁶

Ferran Roig i Palau

Va néixer a Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà) el 18 de febrer de 1833 i morí a Canet de Mar (Maresme) el 3 de gener de 1918.⁹⁹⁷

Batxiller en Arts i en Ciències, seguí la carrera eclesiàstica als seminaris de Girona i de Barcelona. Es llicencià en Ciències per la Universitat de Barcelona el 1868 i es doctorà l'any següent.

⁹⁹² SOCIEDAD FARMACÉUTICA DE SOCORROS MUTUOS. *El restaurador farmacéutico*. Madrid: Sociedad Farmacéutica de Socorros Mutuos. (Año 23-24). 1867-1868.

⁹⁹³ CLARA, J. (1986). *Els fills...* Op. Cit. (pàg. 42).

⁹⁹⁴ GALOFRÉ, J. (2006). "El Primer Congrés Catalanista a les comarques de Girona". *Revista de Girona*. Núm. 239. (pàg. 30)

⁹⁹⁵ LO ROSSINYOL, Núm. 32 (10 d'octubre); Núm. 39 (28 de novembre); i Núm. 89 (15 de desembre, 1886).

⁹⁹⁶ PUIGBERT, J. (1978). "Sobre algunes escoles laiques a les comarques gironines, 1885-1886". *Revista de Girona*. Núm. 85. (pàg. 363).

⁹⁹⁷ DIARIO DE GERONA de 4-1-1918 (pàg. 5).

Dirigí des de 1864 el *Colegio de Gerona*, un dels dos col·legis masculins de segon ensenyament que tenia el Bisbat (juntament amb el del Col·lell) i del qual n'eren professors Josep Perramón i Pau Oliva.⁹⁹⁸ Devia ser un col·legi prestigiós perquè el fill de l'alcalde hi anava a classe i devia tenir certes preocupacions socials perquè el centre va organitzar un "*certamen de la clase obrera*".⁹⁹⁹ La presència del col·legi a la ciutat era ben notòria, com ho demostra la notícia en premsa, en què es destacava que els alumnes de Fernando Roig portaven el pendó,¹⁰⁰⁰ o la serenata que els alumnes feien a su director, en Ferran Roig, el seu darrer dia de classe.¹⁰⁰¹

El dia 11 d'agost de 1871 fou nomenat catedràtic interí de l'assignatura de *Química general i Zoología, botánica, mineralogía y geología*. El 28 de febrer de 1874 renuncia a la càtedra per raons de salut, substituint-lo Narcís Xifra i Masmitjà. Mentre era professor a la Universitat, va ser membre actiu de la vida cultural de la Girona del moment, fent de Jurat en l'entrega de Premis de l'*Asociación Literaria* de 3 de novembre de 1872, juntament amb el doctor Josep Ametller i Joan Bta. Ferrer.¹⁰⁰²

A continuació, el 1875, va anar a Barcelona, on dirigí el *Colegio de San Luis*, el qual havia regentat el seu germà i va passar a ser membre de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País des del 24 d'agost de 1875.¹⁰⁰³

Va anar a viure a Canet de Mar on hi dirigí el Col·legi de la Misericòrdia i morí allà en una edat ja molt avançada.

Josep Vila i Bernedas

D'aquest professor de la Facultat de Farmàcia, ben poca informació en tenim, tot i que arribà a la màxima autoritat de la institució quan ocupà interinament el rectorat.

Doctor en Farmàcia, el 1871 fou nomenat catedràtic de *Materia farmacéutica animal y mineral* i de la de *Historia de las ciencias médicas*. El 4 d'octubre de 1872, per renuncia de Francesc Canal i Freixa, fou nomenat degà de la Facultat.

⁹⁹⁸ EL RAYO de 30-7-1871 (pàg. 3).

⁹⁹⁹ MARQUÈS J.Mª. (1976). Op. Cit. (pàg. 273).

¹⁰⁰⁰ EL VIGILANTE de 23-6-1870 (pàg. 3).

¹⁰⁰¹ LA LUCHA de 3-6-1873 (pàg. 1).

¹⁰⁰² PLA i CARGOL, J. (1965). "La vieja Revista de Gerona, exponente de un afán de cultura". *Revista de Gerona*. Núm. 32. (pàg. 15).

¹⁰⁰³ SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA D'AMICS DEL PAÍS (2009). *Llistat de Socis 1834-1900*. <http://www.sebap.com/inicial.html>

Vila acceptà de ser rector interí quan Manuel Viñas renuncià al càrrec, pel temps indispensable, fins que fou nomenat rector Emili Danis i Lapuente.

D'ell ens queda el discurs inaugural del curs 1873-1874 en què feia una exposició erudita de la història de la Farmàcia.¹⁰⁰⁴

Narcís Xifra i Masmitjà

Va néixer a Girona el 1848 i hi morí el 1934. Enginyer industrial i catedràtic, es dedicà apassionadament a la recerca, a la invenció i a la docència i va ser el científic més destacat del quadre de professors de la Universitat Lliure de Girona.

Va obtenir el batxillerat a l'Institut de Girona el 1866 i es titulà a l'Escola d'Enginyers de Barcelona el 1871. Començà a treballar de delineant i després ingressà com a enginyer a la Foneria Planas i Flaquer. Sembla que el 1872 ja havia donat classes de Química General a la Facultat de Farmàcia, on col·laborava amb Ferran Roig.¹⁰⁰⁵

Xifra era expert en enllumenat elèctric i Josep Mª Calbet sosté que l'instal·là a la Universitat. El 1875 va ser nomenat professor auxiliar de la secció de Ciències de l'Institut de Segon ensenyament de Barcelona, amb una gratificació anual de mil pessetes. El 1878 féu proves de comunicació telefònica entre Girona i Barcelona, una de les primeres de Catalunya que van fer-se.¹⁰⁰⁶ El 1882 va realitzar un viatge científic per Europa i Amèrica per a aprofundir els seus coneixements d'electricitat i es va relacionar amb Thomas Edison.

Un bon resum de la vida de Narcís Xifra el trobem en la breu biografia que li dedicà en Joaquim Pla i Cargol.¹⁰⁰⁷ Va fer les primeres instal·lacions elèctriques de *La Maquinista Terrestre y Marítima*, a vaixells de l'armada espanyola, al Gran Teatre del Liceu, a la Plaça del Vi a Girona i a la plaça de Catalunya de Barcelona el 1883. Va muntar a Barcelona, amb Tomàs Dalmau, la primera central elèctrica de l'Estat i va ser director de la Societat Espanyola d'Electricitat

¹⁰⁰⁴ VILA, J. (1873). Op. Cit.

¹⁰⁰⁵ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Ofici de l'alcalde a Xifra de 27-3-1874 pel que el nomena catedràtic de propietat.

¹⁰⁰⁶ La referència a l'enllumenat elèctric de la Universitat Lliure de Girona la trobem a CALBET, J.M^a., MONTAÑA, D. (2007). Op. Cit. (pàg. 39); no es documenta la referència, i ens sembla poc probable, ja que això s'hauria produït uns anys abans de la primer adquisició d'una dinamo de Gramme a Catalunya: MALUQUER, J. (1991). "los pioneros de la segunda revolución industrial en España: la Sociedad Española de Electricidad (1881-1894)". *Revista de Historia Industrial*. Núm. 2 (pàg. 121); vegeu també LUSA, G. (2001). *La creación de la Escuela Industrial Barcelonesa (1851)*. Barcelona: ETSEIB-UPC, Documentos de la Escuela de Ingenieros Industriales de Barcelona. El que sí succeí va ser que la primera comunicació telefònica a Catalunya es va realitzar per Narcís Xifra a l'Institut de Girona, on hi feia classe de catedràtic: vegeu RAMONACHO, J. (1878). "Teléfono". *Revista de Gerona*. Gener Vol. 2. Núm. 1. (pàg. 2).

¹⁰⁰⁷ PLA I CARGOL, J. (1934). "Un gironí benemèrit". *Diario de Gerona*. 20-3-1934 (pàg. 1).

El 1889 era professor encarregat de la càtedra de Física i Química de l'Institut de Barcelona i el 1891 guanyà la de Matemàtiques de Conca, la qual permutà el 1894 per la de Girona, on seria professor de Matemàtiques a l'Institut de segon ensenyament durant molts anys. El 1918, en fer els setanta anys, va renunciar a la jubilació per a continuar el seu mestratge a l'Institut. La seva activitat política no va ser massa destacable: només ens consta que el 1911 es presentà pel partit liberal i que sortí elegit com a diputat provincial,¹⁰⁰⁸ i que renuncià a presentar-se a la reelecció el 1915 en benefici d'Artur Vallés.¹⁰⁰⁹

Per la iniciativa de l'Ateneu de Girona i patrocinat per l'Ajuntament de la ciutat se li va retre un homenatge el maig de 1932.¹⁰¹⁰ Morí el 1934, apartat de les seves activitats científiques i professionals per la seva avançada edat i el seu precari estat de salut.

Joaquim Ametller i Viñas

Va néixer el 1835, a Girona, i morí el 1897. Es llicencià a la Universitat de Barcelona el 8 de novembre de 1858. Va aprovar les assignatures de doctorat a la Universitat Lliure de Girona el curs 1871-1872 i n'obtingué el grau de doctor el 12 de gener de 1872. Fill d'una nissaga de metges, era germà de Josep Ametller, reputat metge i president de la Junta Revolucionària de Girona, amb qui va militar al partit progressista.

El 1869 jurà la constitució, al ser vocal de la Junta Local de Sanitat.¹⁰¹¹ El 23 de febrer de 1872, sortí elegit regidor i prengué possessió com a vocal de la Comissió Municipal d'Instrucció Pública, formada pel mateix Joaquim Ametller, Pere Quera i Ignasi Vallés; aquest càrrec l'ocupà fins el 1 de juliol de 1872, moment en què Joaquim Ametller hi renuncià per ser incompatible amb el càrrec de catedràtic de la Universitat.¹⁰¹² Uns dies abans havia sortit en premsa el rumor que Josep i Joaquim Ametller havien abandonat el Partit Progressista i havien deixat de ser voluntaris per la llibertat.¹⁰¹³

A la Universitat, ocupà les càtedres de *Materia farmacéutica correspondiente al reino vegetal* i de *Reconocimiento y clasificacion de productos farmacéuticos especialmente*

¹⁰⁰⁸ DIARIO DE GERONA de 14-3-1911 (pàg. 2).

¹⁰⁰⁹ DIARIO DE GERONA de 11-2-1915 (pàg. 6).

¹⁰¹⁰ DIARIO DE GERONA de 17-5-1932 (pàg. 2).

¹⁰¹¹ AMGI, Lligall 464 Manual d'acords de 1869. El Ple consistorial de 17 de juliol de 1869.

¹⁰¹² AMGI, Lligall 467 Manual d'acords de 1872. El Ple consistorial de 23-2-1872 i de 1-7-1872.

¹⁰¹³ LA AURORA de 16-6-1872 (pàg 2).

de plantas medicinales. En clausurar-se la Universitat, obrí una farmàcia al número 4 del Carrer de la Cort Reial, lloc que després ocuparia la Farmàcia Roca.¹⁰¹⁴

Va ser una persona d'activitat política i social, d'una destacada notorietat en la societat gironina del moment. El 1887 encara trobem a Joaquim Ametller exercint un altre càrrec públic, membre de la *Junta Provincial de Sanidad*.¹⁰¹⁵

Va morir a Girona després d'una llarga malaltia, l'onze de gener de 1897, que feia temps que l'havia allunyat de la vida pública.¹⁰¹⁶ La seva mort fou sentida per la ciutadania gironina i fou enterrat l'endemà del funeral d'un altre professor de la Universitat, company seu de partit, l'exrector Emili Danis.¹⁰¹⁷

Pere Balart i Oliver

Va néixer a Tarragona. Del seu passat polític ens consta el seu l'accent liberal per la seva participació en la *Junta Popular Directiva Provisional de Gerona* de les revoltes de 1843,¹⁰¹⁸ i el seu nomenament com a oficial major de la Secretaria de la Diputació Provincial durant el bienni progressista de 1854 a 1856.¹⁰¹⁹

Llicenciat en Farmàcia (suposem que a Barcelona), estudià les assignatures de doctorat a la mateixa Universitat de Girona, les quals va aprovar en el curs 1871-1872. No ens consta, però, que llegís la tesi, ni que n'obtingués el grau de doctor.

Balart fou considerat com a professor després que Pau Cortada (un dels primers professors nomenats per a la Facultat de Farmàcia) dimitís per la seva avançada edat, tot just abans de començar el curs. Així, el 6 de juliol de 1871 va passar a ocupar la càtedra d'*Operaciones Farmacéuticas*, matèria que impartiria els cursos 1871-1872 i 1872- 1873. El 29 de gener de 1872, però, després de postular-se com a secretari general, va ser substituït i se li va comunicar oficialment no poder conferir-li el càrrec.

El 13 d'octubre de 1873, va sol·licitar novament la plaça de secretari general com a "*excatedrático de la Universidad libre, ... hallándose el exponente con méritos*

¹⁰¹⁴ PLA i DALMAU, J.M. (1980). "Esbós biogràfic del Dr. Josep Ametller i Viñas". *El doctor Josep Ametller i Viñas*. Girona: Col.legi Oficial de Metges 1980 (pàg. 16).

¹⁰¹⁵ LA NUEVA LUCHA de 24-6-1887 (pàg. 2).

¹⁰¹⁶ LA LUCHA de 12-11-1897 (pàg. 3).

¹⁰¹⁷ DIARIO DE GERONA de 13-11-1897 (pàg. 1).

¹⁰¹⁸ BOSCH, M. (2006). Op. Cit. (pàg. 398).

¹⁰¹⁹ AHG Lligall 196/22. Expedients de Personal.

suficientes para el desempeño del mencionado cargo por tener un título de facultativo y principios eminentemente liberales nunca desmentidos". Fou nomenat interinament secretari general el 30 d'octubre i definitivament el 31 de gener de 1874.¹⁰²⁰

¹⁰²⁰ AMGi Secció XII.1. Lligall 16. Oficis de Pere Balart, alcalde i rector de 13-10-1873, 30-10-1873 i 31-1-1874.

11. ELS ESTUDIANTS

11.1. PANORÀMICA GENERAL DELS ESTUDIANTS

11.1.1. El perfil de l'alumnat universitari del Sexenni

Un primer tret que diferencia l'estudiant universitari del Sexenni és que li toca viure en el moment de confrontació entre Església i Estat, en què es planteja la pugna per al control ideològic de l'educació de la joventut. L'estudiant de la Universitat Lliure de Girona havia de sentir-s'hi necessàriament acomplexat: o havia d'humiliar-se com el poble baix, seguint les prèdiques dels clergues radicals que donarien fonament i base a la tercera Guerra Carlina; o hauria de mostrar-se irreverent pel fet de seguir una educació superior il·lustrada. Així ho expressà Marià Vayreda:¹⁰²¹

Qu'en son temps, -en que no hi havia entre la joventut universitaria impíos a lo Renan ni naturalistas a lo Zola ni estavan influits per catedràtics kraussistas ni darvinistas-, entravan a las iglesias per las portas més excusadas, y sovint trencavan de cantó pera no trobar lo Viátich y excusarse lo per ells enutjós dilema de humiliarse com lo poble baix, ab deslluhiment de llur categoria de joves il·lustrats, o aparéixer irreverents, lo que repugnava a llurs creensas religiosas y reputació de minyons de be.

Un altre aspecte que distingeix l'estudiant universitari del Sexenni és la incorporació de l'alumne lliure. La llibertat d'ensenyament va ser la principal novetat educativa del Sexenni, amb la consegüent llibertat d'assistència a classe i de matriculació d'assignatures, la qual cosa no va suposar un problema especial en una Universitat de Girona restaurada al cap de cent cinquanta anys. En d'altres universitats, però, això va generar un important focus de tensió, tant pel que suposava de canvis organitzatius com de massificació de les aules.

La llibertat per a assistir a classe va produir en alguns casos apatia davant certes assignatures, i es va arribar al punt d'imposar-se un sistema de control d'assistència a les aules per al professorat, que en alguns casos es negaven a impartir una classe on no hi havia alumnes.¹⁰²² La Universitat de Barcelona va incrementar en més d'un terç el nombre d'alumnes, va passar de 1.608 alumnes matriculats el curs de 1867 a 1868 a

¹⁰²¹ VAYREDA, M. (1898). *Recorts de la darrera Carlina*. Olot: Imprempta de Narcís Planadevall. (pàg. 3).

¹⁰²² TRIGUEROS, G. (1998). *Op. Cit.* (pàg. 298).

2.662 alumnes el curs 1869-1870.¹⁰²³ Per força, això s'havia de traduir en una major activitat docent del professorat i en una major necessitat d'incorporar professorat nou.

En canvi, a Girona, la nombrosa incorporació d'alumnat havia de ser la garantia de la subsistència econòmica de la Universitat.

També és oportú de ressaltar que, durant l'època moderada que va precedir la Revolució del 1868, a la Universitat no s'hi accedia pel rendiment intel·lectual dels estudiants, sinó per la classe social dels pares. El títol universitari esdevenia un element més de perpetuació d'aquest prestigi social de les famílies més benestants. A Girona, com en altres llocs, l'alumnat que entrava a la Universitat durant el Sexenni, seguia aquesta pauta, i estava més interessat a aprovar les assignatures que no pas a involucrar-se en la vida universitària.¹⁰²⁴

Un exemple de tot això l'expressa una carta que un alumne trameté al rector Viñas, en la qual li demanava per ordre del seu pare una certificació literal de quines eren totes les assignatures a què s'havia matriculat:¹⁰²⁵

Muy Señor mío de mi mayor consideración y respeto: la carta de VI ha satisfecho a mi padre; pero como en ella no constan detalladamente las asignaturas, pues vienen comprendidas en la palabra todas, y deseando mi señor padre ver un documento en que estén consignadas, espero de VI tendrá a bien mandar proveer la adjunta solicitud, a cuyo efecto acompaño una hoja de papel sellado y sellos de correo...Figueras 29 de junio de 1871.

És curiós d'observar com l'estudiant d'aquells anys resta en aquella descripció negativa que feu Pio Baroja de l'estudiant universitari de les darreries del segle XIX a *El árbol de la ciencia*.¹⁰²⁶ Baroja ve a dir que la vida dels estudiants és poc seriosa, que aquests no es prenen amb gran seriositat la carrera, feien bromes, reien, no paraven atenció al professor i arribaven a la Universitat amb la idea de divertir-se, jugar i "perseguir dones".

Un exemple d'aquesta visió dissoluta de l'estudiant i d'enyorança d'altres temps passats, el trobem recollit en la premsa educativa del Sexenni, a la *Miscelánea Científica*,¹⁰²⁷ revista que havia aparegut amb l'objectiu d'instruir els seus propis

¹⁰²³ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 283).

¹⁰²⁴ TRIGUEROS, G. (1998). Op. Cit. (pàg. 288).

¹⁰²⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 4. Expedient acadèmic de l'alumne Josep Amat.

¹⁰²⁶ BAROJA, P. (1973). *El árbol de la ciencia*. Madrid: Caro Raggio, Editor.

¹⁰²⁷ MUÑOZ, M.R. (1984). Op. Cit. (pàg. 198).

redactors, amb una clara vocació difusora del coneixement, en què sovintejaven les referències sobre l'alumnat universitari de l'època.¹⁰²⁸

Pues, señor, si por uno de aquellos milagros que sólo por voluntad de la divina Providencia o por el que era de uno que otro novelista se verifican , volviera al mundo alguno de los antiguos estudiantes de la famosa universidad de Cervera, o de la renombrada Salamanca y contemplaran lo que hoy son los estudiantes, recordando al propio tiempo lo que fueron, tengo para mí que, santiguándose extrañado, se volvería presuroso a su tumba murmurando lugar tan repetida frase de Cicerón “o tempora o mores”.

Hoy decir estudiante es decir dandy, es decir señorito. Los estudiantes de antaño tenían más de chiquitos creen de hombres, los de ogaño, aunque no lo sean, pugnan por parecerlo, y a ello dirigen todo su afán y todos sus esfuerzos.

11.1.2. Procedència Geogràfica

Per això, abans de l'any 1870 els estudiants gironins que volien fer la carrera de Dret o de Farmàcia havien de desplaçar-se a Barcelona, on es podien estudiar totes les carreres menys la de Teologia.

Ja hem explicat com a partir de l'any 1842 el mapa universitari català estava centralitzat a la manera jacobina i napoleònica,¹⁰²⁹ en què la Universidad Central de Madrid vertebrava les regionals (Barcelona, Granada, Oviedo, Salamanca, Santiago, Sevilla, Valencia, Valladolid i Saragossa).

En bona part, Barcelona era beneficiària d'aquest centralisme, ja que si bé era cert que l'elecció de rector es feia pel govern de l'Estat i que calia anar a Madrid per realitzar els estudis de doctorat, no era menys cert que el curs 1866-1867 la Universitat de Barcelona va ser la segona en nombre d'estudiants (en tenia 1.694 davant dels 5.707 de la de Madrid, o dels 1.129 estudiants de la de Valladolid).¹⁰³⁰

L'aparició de la nova oferta educativa que suposaven les universitats lliures permetia la possibilitat d'estudiar carreres universitàries en altres llocs, com ara Vitòria, Múrcia,

¹⁰²⁸ TORT, J. (1874). "Tipos y costumbres. Los estudiantes. I. Ojeada General". *Miscelánea Científica y Literaria* de 1-1-1874. Vol. 1873-75. (pàg. 9).

¹⁰²⁹ TORRENTS, R. (1998). Op. Cit. (pàg. 138).

¹⁰³⁰ *Anuario Estadístico de España. Anuario 1866-1867. Alumnos concurrentes en el curso académico de 1866-67. Dirección General de Estadística.* Madrid: Establecimiento tipográfico de M. Minuesa. (pàg. 506).

Còrdova o Girona. D'aquesta manera, els estudiants d'aquestes localitats no van haver de desplaçar-se a Valladolid, València, Sevilla o Barcelona.

D'aquí ve que quan parlem de la procedència dels estudiants de la Universitat Lliure de Girona, no hem d'observar-ho com un altre element descriptiu que cal analitzar en l'estudi de qualsevol institució educativa, sinó com una nota més de la profunda remodelació de l'ensenyament universitari a Catalunya. En aquest sentit, les diferències entre l'oferta educativa de la Universitat Lliure de Girona i l'oficial de la Universitat de Barcelona i entre els respectius alumnes, ens hauria de fer pensar quines van ser les necessitats educatives que es cobriren amb la Universitat Lliure de Girona.

La procedència de l'alumnat de la Universitat Lliure de Girona, doncs, ve determinada per: el fet que ens trobem en un moment en què es produeix per primera vegada l'aparició d'uns ensenyaments universitaris no presencials, la irrupció d'un alumnat que no prové de les elits socials i el fet que després de més de 150 anys aparegués una oferta universitària alternativa a la de Barcelona.

A la Universitat de Barcelona, la procedència geogràfica dels universitaris es repartia per ordre de proximitat. Segons l'estadística realitzada en el Registre de Matrícula de la Facultat de Medicina durant el curs 1868-1869, quasi un 40 % dels que havien formalitzat la matrícula eren de Barcelona i la província, un 10 % eren de les altres tres províncies catalanes, un 6 % de les Balears i quasi un 5 % de Cuba. La resta procedien de València i de les altres províncies. El llibre registre de matrícula de la Facultat de Dret presenta xifres molt semblants.¹⁰³¹

Si volem comparar aquestes dades de la Universitat de Barcelona amb les de la Universitat Lliure de Girona, dels 568 expedients acadèmics d'estudiants de la Facultat de Dret i de Farmàcia, del període 1870 a 1874, 186 provenien de la província de Girona, 129 de Barcelona, 37 de Lleida, 43 de Tarragona, 59 de les Illes Balears, 74 de províncies de la resta de l'Estat i 64 de Cuba i Puerto Rico.¹⁰³²

Comparativament, les diferències dels estudiants de les universitats de Barcelona i Girona és la que es veu en la taula següent:

¹⁰³¹ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 302).

¹⁰³² AMGi Secció XII.1 Lligalls 4 a 14. Expedients acadèmics dels estudiants.

Taula 1
Comparació d'estudiants a les universitats de Girona i Barcelona pel seu origen

PROCEDÈNCIA	UNIVERSITAT DE GIRONA (1870-1874)	UNIVERSITAT DE BARCELONA (1868-1869)
MATEIXA PROVÍNCIA (Girona/Barcelona)	32%	40%
RESTA DE CATALUNYA	34%	10%
BALEARS	12%	6%
RESTA DE L'ESTAT	10%	39%
CUBA i PUERTO RICO	12%	5%

Elaboració pròpia

Observem, doncs, que a la Universitat de Barcelona hi havia percentualment més estudiants de la província de Barcelona que no pas els que tenia la Universitat Lliures de Girona de la seva pròpia província (un 7% més); i és molt significativa l'afluència d'estudiants de la resta de l'Estat a Barcelona (un 39 %) comparativament amb Girona (10%), la qual cosa ens indica que la de Barcelona era percebuda com una de les universitats més importants de l'Estat.

En canvi, percentualment, a Girona hi anaven més estudiants de les Balears, Cuba i Puerto Rico (el doble que a Barcelona, aproximadament). No hem trobat les causes que puguin explicar el perquè de l'afluència d'alumnes que provenien de les Balears, però sí que podria ajudar a entendre l'arribada d'un major nombre d'estudiants de Cuba i Puerto Rico tant la greu situació que vivia la *Universidad de la Habana* per la guerra d'alliberament,¹⁰³³ com pel fet que el rector Viñas tingués relacions amb la *Sociedad Hispana de Ultramar* (Viñas i Emili Grahit eren secretaris del *Centro Hispano Ultramarino* de Girona, òrgan que representava els interessos de la província de Girona a Cuba i a Puerto Rico);¹⁰³⁴ les relacions del mateix rector amb el llegat i memorial de "l'indiano" de Sant Feliu, Antoni Vidal;¹⁰³⁵ o com hem vist que, per a la creació de la Universitat, fos decisiva la intervenció del diputat antiabolicionista, pel districte de Puerto Rico, Sebastià Plaja.

Ambdós, Plaja i Vidal, tenien el mateix origen a Sant Feliu de Guíxols, on s'intentà obrir una escola lliure amb el llegat d'Antoni Vidal. Tanmateix, la *Dirección General de Instrucción Pública* no ho va permetre.¹⁰³⁶ Això ens ha dut a pensar la possibilitat que

¹⁰³³ NEGRIN, O. (1999). "El movimiento estudiantil cubano en la segunda mitad del siglo XIX". Dins MARSISKE, R. *Movimientos estudiantiles en la historia de América Latina, Volumen 1*. México: Plaza Valdes / UNAM. (pàg. 131). "A partir de 1868... La situación en los centros escolares debió ser explosiva".

¹⁰³⁴ LA LUCHA de 12-1-1873 (pàg. 1).

¹⁰³⁵ LA LUCHA de 1-10-1872 (pàg. 2).

¹⁰³⁶ AHGUB Lligall 25 5 4 9. Resolució de 24-10-1872 per la que la *Dirección General de Instrucción Pública* estableix que el col·legi de Sant Feliu no pot ser lliure.

hi hagués estudiants procedents de famílies emigrants de Sant Feliu de Guíxols. Malauradament, no hem observat la coincidència de noms d'estudiants amb famílies que van emigrar d'aquesta vila.¹⁰³⁷ Una altra explicació hagués estat pel mecenatge d'emigrants enriquits a Cuba o a Puerto Rico, com el que va fer l'hisendat cubà Mariano González, dotant una beca per a vuit places per tal que estudiessin a la península, però res ens n'ha indicat la seva existència.¹⁰³⁸

Altrament, de l'examen dels expedients acadèmics dels estudiants de la Universitat i de les assignatures preparatòries, es desprèn la composició de l'alumnat en els detalls que a continuació s'expressen.¹⁰³⁹

Els alumnes que procedien de Girona capital foren 56 d'un total de 187 que provenien de les comarques gironines (un 32 % del total d'alumnes de la Universitat). Les poblacions de les comarques gironines amb més representació d'estudiants a la Universitat van ser Figueres (amb 14 estudiants), La Bisbal (amb 11 estudiants) i Olot (també amb 11 estudiants).

Pel que fa a Catalunya, un 22 % dels estudiants (128) provenien de la província de Barcelona, dels quals la majoria provenien de Barcelona capital (70 en total); un 6 % (37) provenien de la província de Lleida, majoritàriament de Lleida capital (7), de Cervera (4) i de Balaguer (2); i un 7 % provenien de Tarragona (42 en total), majoritàriament de Tarragona (12), de Tortosa (8) i de Reus (5).

Dels que provenien de la resta de l'Estat, un 22 % (60 en total) eren de les Illes Balears, fonamentalment de Palma (35) i un 8 % (48) de la resta de províncies de l'Estat (Hi destaquen 7 de València, 4 de Terol, 7 de Osca i 3 de Saragossa).

Dels que provenien d'ultramar, una nodrida població eren antillans (58), és a dir, un 10 % dels estudiants de al universitat. Un 8 % (46) provenien de Cuba, majoritàriament de L'Havana (16) i 12 estudiants (un 2 %) de Puerto Rico. Hi destaca també la presència de 2 francesos (de Perpinyà i Escaldes), 2 equatorians (de Guayaquil), 1 de Manila (Filipines) i 1 de Buenos Aires (Argentina).

De dinou estudiants no en coneixem la procedència.

¹⁰³⁷ YÁÑEZ, C. (1992). *Sortir de casa per anar a casa. Comerç, navegació i estratègies familiars en l'emigració de Sant Feliu de Guíxols a Amèrica en el segle XIX*. Sant Feliu de Guíxols : Servei de Publicacions i Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. (pàgs. 89-124).

¹⁰³⁸ MAGISTERIO BALEAR de 18-4-1874 (pàg. 5).

¹⁰³⁹ AMGi Secció XII.1 Lligalls 3 a 14 Expedients acadèmics dels estudiants.

11.1.3. Nombre d'alumnes i assignatures matriculades

11.1.3.1. Nombre d'alumnes

Durant el Sexenni, la Universitat de Barcelona, va incrementar més d'un terç el nombre d'alumnes, passant de 1.608 alumnes matriculats, el curs 1867-1868, a 2.662 alumnes, el curs 1869-1870.¹⁰⁴⁰ La Universitat de Sevilla va passar de 821 alumnes, el curs 1868-1869, a 1.495, el curs 1873-1874, la qual cosa va suposar un increment d'un 78%.¹⁰⁴¹

Pel que fa al nombre d'alumnes que van assistir a la Universitat Lliure de Girona, disposem de tres fonts que ens aporten una informació sensiblement diferent.

La primera és la còpia dels diferents *Cuadros estadísticos de la enseñanza en esta Escuela durante el pasado curso que en virtud de lo dispuesto en el artículo 17 del Decreto de 11 de Enero de 1869*. Aquests, es van remetre a la *Dirección General de Instrucción Pública* els cursos acadèmics 1870-1871 i 1871-1872.¹⁰⁴² Bàsicament se'n desprèn que el curs 1870-1871 hi havia 267 estudiants matriculats a la Facultat de Dret; i que el 1871-1872 n'hi havia 429 a la Facultat de Dret i 299 a la de Farmàcia.

Aquestes dades són poc versemblants si tenim en compte el volum d'estudiants d'universitats tan consolidades com les de Barcelona o Sevilla. La Universitat de Barcelona va tenir 639 estudiants matriculats a Dret i 245 a Farmàcia;¹⁰⁴³ i la de Sevilla 400 matriculats a la Facultat de Dret (ambdues dades referides al curs 1871-1872).¹⁰⁴⁴

Una segona font és el llibre de matrícula de la Facultat de Farmàcia de la Universitat.¹⁰⁴⁵ Aquest conté els registres de les matrícules per a cadascuna de les diferents modalitats possibles d'examen: "*Matrícula ordinaria*", "*Matriculas de alumnos libres en los exámenes ordinarios de junio y setiembre*", "*Matriculas de los alumnos que fundados en los artículos 2º y 3º del decreto de 6 de Mayo solicitan exámenes extraordinarios*" i "*Matrícula de exámenes ordinarios de setiembre*". Si fem cas d'això podem concloure que s'hi van realitzar les matrícules següents:

¹⁰⁴⁰ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 283).

¹⁰⁴¹ TRIGUEROS, G. (1998). Op. Cit. (pàg. 291).

¹⁰⁴² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. *Relaciones con la Dirección General de Instrucción Pública*.

¹⁰⁴³ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 285).

¹⁰⁴⁴ TRIGUEROS, G. (1998). Op. Cit. (pàg. 294).

¹⁰⁴⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 3.

Taula 2
Llibre registre de matrícula de la Facultat de Farmàcia

	1871 a 1872	1872 a 1873	1873 a 1874
<i>“Matrícula ordinaria”</i>	1	33	19
<i>“Matriculas de alumnos libres: junio y setiembre”</i>	27	48	26
<i>“Matriculas exámenes extraordinarios (D. 6 de Mayo)”</i>	14	11	5
<i>“Matrícula de exámenes ordinarios de setiembre”</i>	46	73	0
TOTAL	88	165	50

Elaboració pròpia

Finalment, una tercera la constitueixen els expedients acadèmics personals dels alumnes,¹⁰⁴⁶ les dades dels quals són el resultat de l'agregació i tabulació de les informacions contingudes en els expedients acadèmics personals dels alumnes. El resultat d'aquesta agregació, si no tenim en compte assignatures convalidades que s'havien cursat en altres establiments universitaris, és el següent:

Taula 3
Nombre d'estudiants als expedients acadèmics de Dret i Farmàcia

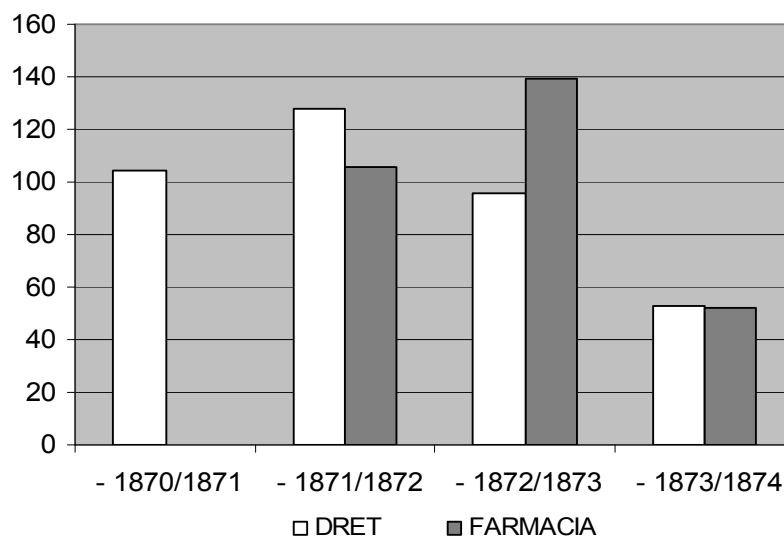
CURS	DRET	FARMÀCIA
1870/1871	104	
1871/1872	128	106
1872/1873	96	139
1873/1874	53	52

Elaboració pròpia

De la representació gràfica que dibuixem a continuació s'observa com la Facultat de Farmàcia va entrar ja amb un nombre de matrícules molt elevat, cosa que ens fa pensar que amb anterioritat a l'obertura oficial del primer curs devia realitzar-se una important acció de comunicació, i el curs 1872-1873 el nombre de matrícules de Farmàcia ja superava la Facultat de Dret.

¹⁰⁴⁶ AMGi Secció XII.1 Lligalls 4 a 14.

Gràfica 1
Nombre de matriculats

Elaboració pròpia

L'evolució de l'alumnat d'aquestes dues carreres, a la Universitat de Barcelona, va ser el següent:¹⁰⁴⁷

Taula 4
Nombre total d'estudiants Universitat de Barcelona

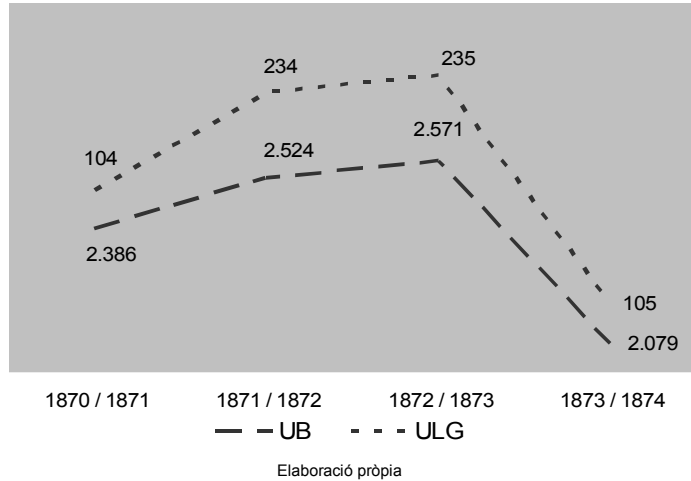
CURS	DRET	FARMÀCIA
1870 / 1871	504	269
1871 / 1872	639	245
1872 / 1873	591	239
1873 / 1874	469	202

Elaboració pròpia

Si comparem el nombre total d'estudiants d'ambdues universitats, podem veure que el nombre d'estudiants va tenir una evolució molt aparellada al llarg del Sexenni:

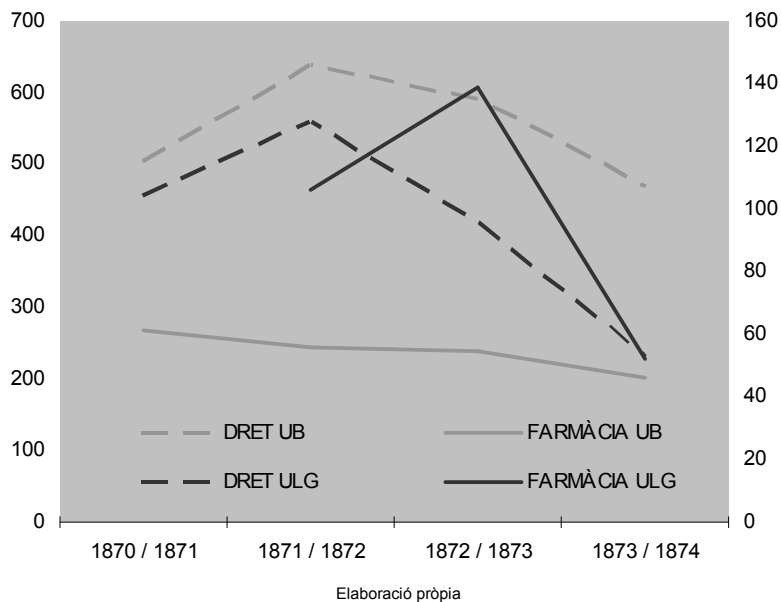
¹⁰⁴⁷ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 285).

Gràfica 2
Comparació nombre estudiants total UB – ULG

De la comparació per carreres es desprèn que l'evolució va ser similar:

Gràfica 3
Comparació nombre estudiants per facultats UB – ULG

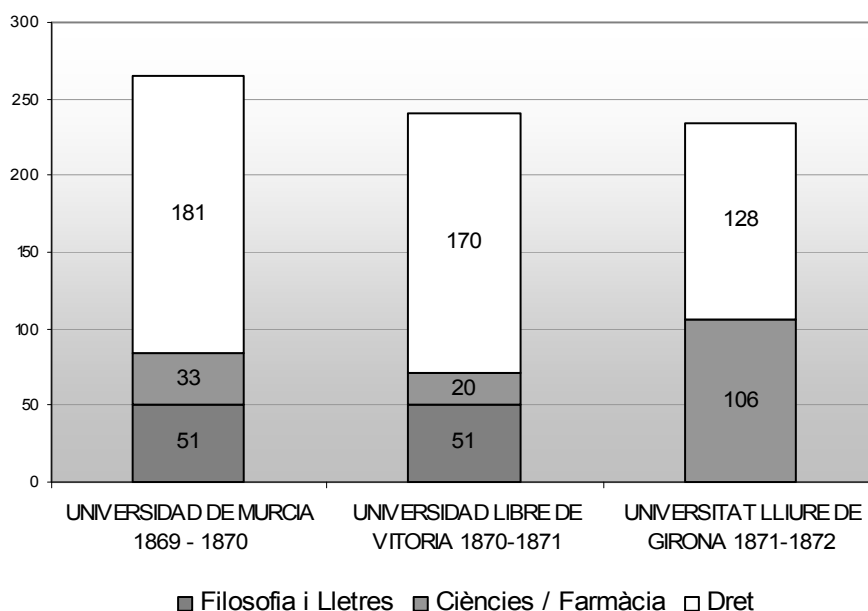

Veiem, doncs, que tant a la Universitat de Barcelona com a la Universitat Lliure de Girona, el nombre d'estudiants s'incrementà durant el Sexenni fins al curs acadèmic 1871-1872. La Facultat de Farmàcia però va tenir una afluència important d'estudiants

a Girona mentre ue aquesta minvava poc a poc a Barcelona. A continuació els nombres totals d'estudiants van anar disminuint, molt especialment a Girona el curs 1873-1874, bé per raons d'instabilitat política i social, bé perquè ja es preveia que la Universitat tancaria.

Si fem la comparativa amb altres universitats lliures, veiem que el nombre de matriculats era força semblant als que tenia la Universidad Libre de Murcia¹⁰⁴⁸ o la Universidad Libre de Vitoria,¹⁰⁴⁹ tot i que es compensava un menor nombre d'estudiants matriculats a la Facultat de Dret¹⁰⁵⁰ amb un major nombre d'estudiants matriculats a la de Farmàcia (facultat inexistent en les altres universitats, ja que hi tenien els estudis de Ciències).

Gràfica 4
Comparació nombre estudiants universitats lliures

Elaboració pròpia

11.1.3.2. Nombre d'assignatures matriculades

S'ha sostingut que les novetats que introduïa el decret de 21 d'octubre de 1868 van permetre a l'alumnat de matricular-se a moltes assignatures simultàniament per finalitzar els estudis universitaris en un termini molt reduït. A més, va haver-hi casos singulars de matriculació d'un nombre elevat d'assignatures, que paradoxalment

¹⁰⁴⁸ RUIZ, M^{re}C. (1983). Op. Cit. (pàg. 353).

¹⁰⁴⁹ FORT, C.R. (1870). *Discurso que al inaugurarse el año académico de 1870 a 1871 en la Universidad Libre de Vitoria leyó su rector y catedrático de Derecho Doctor D Carlos Ramon Fort*. Vitoria: Imprenta de los Hijos de Manteli. (pàg. 47).

¹⁰⁵⁰ Inclou els estudiants matriculats a les assignatures de Filosofia i Lletres preparatòries de la carrera de Dret.

podríem considerar poc habitual en uns estudis universitaris seriosos.¹⁰⁵¹ Per això se'ns fa necessari fer un estudi del nombre d'assignatures matriculades per veure fins a quin punt eren normals aquests casos "d'hipermatriculació".

De l'examen dels expedients acadèmics dels estudiants de la Facultat de Dret observem que el nombre d'assignatures matriculades per a cadascun dels anys acadèmics és la següent:¹⁰⁵²

Taula 5

Dret: nombre d'assignatures matriculades

Curs	1	2	3	4	5	6	7	8	+8
1870/1871	25	18	22	18	5	5	1	5	5
1871/1872	37	20	33	23	7	3	1	2	2
1872/1873	23	13	20	26	7	2	0	3	2
1873/1874	9	12	10	13	4	1	1	0	3
Total	94	63	85	80	23	11	3	10	12

Elaboració pròpia

Hi observem, doncs, que del promig, un 85% dels alumnes es matriculaven de 0 a quatre assignatures, un 12% de 5 a 8 i un 3% de 8 o més assignatures a l'any. Pel que fa als expedients del estudiants de Farmàcia, el nombre d'assignatures matriculades per cadascun dels anys acadèmics és el següent:¹⁰⁵³

Taula 6

Farmàcia: nombre d'assignatures matriculades

Curs	1	2	3	4	5	6	7	8	+8
1870/1871	16	9	4	2	0	1	2	0	0
1871/1872	29	29	15	12	9	6	5	0	1
1872/1873	47	43	22	12	6	3	2	2	2
1873/1874	9	14	17	9	2	1	0	0	0
Total	101	95	58	35	17	11	9	2	3

Elaboració pròpia

¹⁰⁵¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 11. Expedient acadèmic del comte de Foxa.

¹⁰⁵² AMGi Secció XII.1 Lligalls 10 a 14.

¹⁰⁵³ AMGi Secció XII.1 Lligalls 4 a 9.

Aquí veiem que un 87 % dels alumnes es matriculaven de fins a 4 assignatures, un 12 % de 5 a 8 i només un 1 % de 8 o més assignatures a l'any.

Podem concloure, doncs, que tant en una facultat com en l'altra els estudiants es matriculaven majoritàriament de fins a 4 assignatures, encara que hi havia un grup d'estudiants (un 12 %) que ho feia de 5 a 8 assignatures. Un exemple documentat de com un estudiant es podia treure la carrera de Dret en dos anys el podem trobar en la certificació acadèmica pel grau de Llicenciat del figuerenc Josep Pla i Ribera:¹⁰⁵⁴

El infrascrito Secretario general de esta Universidad: Certifico: que del expediente que obra en esta Secretaria de mi cargo instruido a instancia de D. José Pla y Ribera, natural de Figueras, provincia de Gerona, resultan sus estudios en la forma siguiente, que se graduó de Bachiller en Artes en el Instituto de Figueras, el día dieciocho de junio de mil ochocientos setenta y dos; con calificación de aprobado que en el académico de setenta a setenta y uno ha probado en esta escuela las asignaturas de Literatura General y Española, Literatura Latina, Historia Universal, Derecho Romano primero y segundo curso, Economía Política y Estadística, Derecho Civil Español, Derecho Político y Administrativo, y en el de setenta y uno a setenta y dos Derecho Canónico, Derecho Mercantil y Penal con nota de notablemente aprovechado en ambos, y Ampliación de Derecho Civil, Disciplina Eclesiástica, Teoría de Procedimientos, y Práctica Forense, con la de aprobado, todas las cuales son las que prescribe la legislación vigente para obtener el grado de Licenciado en la facultad de Derecho sección del Civil y Canónico a que aspira el interesado. Gerona a once de setiembre de mil ochocientos setenta y dos. Jose Perramón.

Si comparem les dades dels estudis de Dret de la Universitat Lliure de Girona amb el que va succeir a universitats com Vitòria o Barcelona, veurem com ens situem en uns valors de promig d'assignatures matriculades molt semblants: a la Universidad Libre de Vitoria veiem 170 estudiants de Dret el curs 1869-1870 els quals es van matricular a 596 assignatures, cosa que dóna un promig de 3,5 assignatures matriculades; a la Universitat de Barcelona, el curs que més estudiants va tenir va ser el 1871-1872, amb 639 estudiants, els quals es van matricular a 1.947 assignatures i dóna un promig de 3,0 assignatures matriculades; a la Universitat Lliure de Girona, el curs acadèmic 1871-1872 hi van haver 128 estudiants, els quals es van matricular a 373 assignatures, la qual cosa dóna un promig de 2,9 assignatures matriculades.

¹⁰⁵⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 13.

11.1.4. Canvi en l'extracció social de l'alumnat

La majoria dels historiadors accepten que l'estudiant universitari dels dos primers terços del segle XIX provenia de capes socials burgeses, altes i mitjanes-altes, i que no era ben vist per l'ordre social establert que persones de nivells socials més baixos acudissin a la universitat. Es complia, així, en certa manera a Catalunya, la preservació d'un cert ordre social mitjançant l'accés a les institucions educatives superiors.¹⁰⁵⁵

Un exemple d'això s'observa a l'article que va publicar Joan Mañé i Flaquer qui, malgrat puguem qualificar-lo de conservador catòlic, s'havia caracteritzat per fer constants campanyes periodístiques contra els carlistes i els integristes, i difonia les orientacions conciliadores de Lleó XIII.¹⁰⁵⁶

*Hasta en Cataluña que era una de las provincias más propensas a estas debilidades, la enfermedad está haciendo estragos; ya no es el hijo del abogado el que estudia de abogado, ni el hijo del médico el que sigue la carrera de medicina ... ni los segundones de las familias acomodadas los que optan por alguna de estas profesiones. Son los hijos de los artesanos, los hijos de simples jornaleros, los que emprenden estas carreras largas.*¹⁰⁵⁷

El Sexenni i la llibertat d'ensenyament van obrir les portes de la universitat a un ventall més ampli de població. L'exposició del decret de 21 d'octubre de 1869 establia que "estudie cada cual según su capacidad el número de asignaturas que sea proporcional a sus fuerzas, y que la duración de los estudios no sea desigual para capacidades desiguales".

Aquesta manifestació, que feia referència a la igualtat de les capacitats intel·lectuals dels estudiants, no privava que el cost de les matrícules hagués d'anar a càrrec de les famílies dels estudiants. No obstant això, el fet de no haver d'afrontar les nombroses despeses derivades de l'estança a les capitals universitàries i de poder treballar mentre s'estudiava, van fer possible que un alumnat d'altres classes pogués accedir a la universitat. Ho corrobora el fet que les aules universitàries del Sexenni estiguessin molt més poblades que en anys anteriors.

¹⁰⁵⁵ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 299).

¹⁰⁵⁶ HIBBS-LISSORGUES, S. (1991). "La prensa católica catalana de 1868 a 1900 (I)". *Anales de Literatura Española, Universidad de Alicante, Departamento de Literatura Española*. Núm. 7. (pàg. 91).

¹⁰⁵⁷ MAÑÉ Y FLAQUER, J. (1879). "Las carreras Literarias". *Diario de Barcelona de 23-2-1879*. (pàg 2305).

Fet i fet, la necessitat que l'alumne pobre pogués anar a estudiar a la universitat, era una necessitat social a la qual ja s'havia referit el rector Viñas en el seu discurs inaugural corresponent al curs acadèmic 1870-1871, quan a propòsit de l'establiment d'estudis universitaris a Girona, hi diu: *"el pobre y el rico podran lograr juntos los dones del saber, y de esta manera abiertas estarán a todas las clases las puertas de las carreras sociales"*.¹⁰⁵⁸

I en la carta que adjunta al *Cuadro estadístico de la enseñanza en esta Escuela durante el pasado curso que en virtud de lo dispuesto en el artículo 17 del Decreto de 11 de Enero de 1869* que havia de reportar a la *Dirección General de Instrucción Pública*, feia constar de manera específica com un dels objectius de la Universitat Lliure de Girona era la seva utilitat social, referint-se a les classes més desafavorides:¹⁰⁵⁹

Debo manifestar a V. la gran utilidad que ha reportado la juventud estudiosa del establecimiento de esta escuela, por cuanto la mayor parte de los alumnos que en ella han concurrido no hubiesen podido asistir a la Universidad oficial a causa de la escasez de medios de fortuna compensada con la abundancia espiritual que reina en esta plaza, cuya abundancia fue ya una de las causas que impulsaron a D. Alfonso IV de Aragon a establecer la antigua universidad de Gerona.

Tanmateix, la manifestació de Viñas tenia més retòrica que no pas realitat, ja que érem molt lluny de fer universal l'accés a la universitat. Vegeu com exemple que pels fills de les classes treballadores era quasi impossible poder pagar-se els estudis; el jornal d'un obrer de la impremta de Manuel Llach, a la Girona de 1872, era d'entre sis i nou rals;¹⁰⁶⁰ matricular-se d'una assignatura de Dret costava vint-i-cinc pessetes;¹⁰⁶¹ els drets d'obtenció d'un títol universitari pujaven a set-centes cinquanta pessetes;¹⁰⁶² o un llibre de text costava al voltant de les cinc pessetes.

A més, si tenim en compte que els sous de les classes mitjanes eren de cinquanta a cent vint-i-cinc pessetes mensuals, en el cas d'un mestre, o de tres mil pessetes a l'any en el cas d'un catedràtic d'institut i que el cost setmanal de la despesa en una casa de "huéspedes" a Barcelona es trobava al voltant de les catorze pessetes, veurem quins

¹⁰⁵⁸ VIÑAS, M. (1870). Op. Cit. (pàg. 8).

¹⁰⁵⁹ AMGi Secció XII.1 lligall 15. Ofici del rector a la *Dirección General de Instrucción Pública* acompanyant el *Cuadro estadístico de la enseñanza en esta Escuela durante el pasado curso que en virtud de lo dispuesto en el artículo 17 del Decreto de 11 de Enero de 1869*.

¹⁰⁶⁰ CLARA, J. (1983). "Contribució a l'estudi de la Girona obrera (1841-1876)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Núm. 26. (pàg. 223).

¹⁰⁶¹ AMGi Secció XII.1 lligall 4. Rebut del pagament dels drets de matrícula d'una assignatura en l'expedient de Francesc Juan Barba.

¹⁰⁶² AMGi Secció XII.1 lligall 4. Expedient acadèmic pel grau de llicenciat en Farmàcia de Climent Basany.

eren els estudiants que realment sortien beneficiats de la creació de la Universitat Lliure de Girona.¹⁰⁶³

En qualsevol cas, la relativa, però variada representació social dels estudiants universitaris després del Sexenni és quelcom que es fa palès en els articles apareguts en la premsa educativa de l'època. A la *Miscelánea Científica* podem veure com es ridiculitza l'alumne "de pagès" que va a estudiar la carrera universitària a la capital:¹⁰⁶⁴

Los padres de Periquillo (Dios los tenga en gloria) eran unos señores payeses que nunca pensaron en otra cosa que sus tierras y en sus viñas, y que se caían de bondad. ... Su única preocupación era que la casa de'ls Vells, que así llamaban en el pueblo a una de las más fuertes del mismo, no sobrepujase a la suya ni en boato, ni en desprendimiento, ni en poder. Sucedió un día que l'hereu de aquella casa fue a estudiar a Barcelona y en su virtud creyó el padre de periquillo que había llegado el caso de que abandonase la suya con igual objeto. Oponíase su mujer porque acariciaba desde algún tiempo el santo propósito de que fuera cura.

Més endavant, referint-se al fill quan es va saber que no era descendent d'americans que havien fet fortuna, hi diu:

Porque no había tal don ni tales carneros, ni era hijo de un americano ni nada, sino de un terruño de fuera

Igualment, en un altre article de la mateixa revista i del mateix autor hi trobem la crítica tant a l'estudiant ric com al pobre, on hi deia del ric que és un "dandy" i del pobre que treballa per treure's la carrera, encara que quan aquest té algun diner, el malbarati en futileses, li agradi la gresca i vagi poc a classe. Conclou que tant l'estudiant ric com el pobre van a classe només a principi i final de curs i que d'estudiants bons, n'hi ha pocs.¹⁰⁶⁵

A la Universitat Lliure de Girona també trobem exemples de l'assistència d'estudiants que no es podien permetre pagar els estudis amb els ingressos familiars i per això havien de treballar:¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶³ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 301).

¹⁰⁶⁴ TORT, J. (1874). "Tipos y costumbres. Los estudiantes. III. Periquillo" a *Miscelánea Científica y Literaria* de 1-5-1874. Vol. 1873-75. (pàg. 123).

¹⁰⁶⁵ TORT, J. (1874). "Tipos y costumbres. Los estudiantes. I. Ojeada General". *Miscelánea Científica y Literaria* de 15-1-1874. Vol.1873-75. (pàg. 33-34).

¹⁰⁶⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 11. Expedient acadèmic de Mateo Geronés Nadal.

MIS Mateo Geronés y Nadal, natural de Sta Coloma de Farners a VI atentamente expone: Que habiendo pasado el término hábil para ser admitido a matrícula de instituciones de derecho civil y no habiéndolo podido efectuar por cuanto sus ocupaciones consistentes en dependiente de una casa de comercio no le permiten ocuparse la mayor parte de las veces de sus asuntos particulares. A VI Suplica: Que sirva admitirlo a matrícula de dicha asignatura, gracia que el exponente se promete del bondadoso corazón de de VI. Gerona 30 de Enero de 1871. Mateo Geronés. MIS Rector de la Universidad Libre de Gerona.

De totes maneres, era ben manifest que una elit econòmica estava estudiant a la Universitat Lliure de Girona:¹⁰⁶⁷

Nada nos ha hecho la universidad, señor pito, y si bien hemos dicho, y nos ratificamos, que el número de matriculados este año es menor que en el anterior, lo hemos hecho estrañados de que un establecimiento libre al que vienen en busca de títulos académicos jóvenes ricos de Cuba y otras posesiones ultramarinas, se vea abandonada por los que, sin hacer viages ni necesitar verificar gastos extraordinarios, prefieren marchar a Barcelona que estudiar en ella.

Podem concloure doncs que si bé és cert que hi havia la voluntat que persones que provenien de classes més baixes rebessin estudis universitaris, aquesta voluntat no s'estenia a les capes més populars perquè s'imposava la realitat: l'elevat preu de les matrícules.

11.1.5. Primers moviments d'estudiants

Durant el període que va de 1868 a 1874 les revoltes estudiantils van ser freqüents, i en consonància amb les pròpies de les èpoques revolucionàries.¹⁰⁶⁸

En aquest període de crisi i desorientació, va oferir-se als estudiants d'algunes universitats espanyoles, com ara les de Madrid, València i Sevilla, un ideal nou, fulgurant, representat pel krausisme. La joventut escèptica i poc amiga de la Revolució va trobar-hi les afirmacions i el programa que van donar forma a les vagues aspiracions inconformistes.¹⁰⁶⁹ A Barcelona, tanmateix, a recer de les influències més directes del

¹⁰⁶⁷ LA LUCHA de 12-10-1872 (pàg. 2).

¹⁰⁶⁸ GINER DE LOS RÍOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 33).

¹⁰⁶⁹ GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). Op. Cit. (pàg. 5).

krausisme, les tensions polítiques dels liberals amb els sectors republicans més intransigents, van fer-se presents en les aules de la universitat.

Així ho veiem en aquesta carta del rector de la Universitat de Barcelona, que reporta uns incidents al director general d'Instrucció Pública:¹⁰⁷⁰

Por la tarde de ayer mientras los alumnos de cinco clases oían las explicaciones respectivas, se presentó un hombre en el patio de la Universidad con una bandera seguido de unos pocos y gritó viva la república. Habiendo salido los alumnos de dos clases quedando en ellas los de las tres restantes de las cinco precitadas, en vez de secundar el grito sedicioso acompañaron hasta la calle al que lo había dado hartándose de él y acabando por romperle la bandera.

Hoy se habla de una manifestación en la que quieren comprometer a los estudiantes y he tomado todas las precauciones al efecto de evitar que se tumbe el orden en el establecimiento poniéndome de acuerdo con el Gobierno Civil. Indudablemente será de ninguna significación lo que se intente y participaré a V lo que suceda si merece la pena de que V en ella se fije la atención. Dios... El rector.

El rector Bergnes de las Casas ben aviat mostrà la seva habilitat per tractar els conflictes estudiantils d'acord amb allò que esperava el govern. Ho palesen sengles cartes de reconeixement del director general d'Instrucció Pública al rector Bergnes de las Casas:¹⁰⁷¹

Veo que la cordura y previsión que a V. Distinguen sabe poner término feliz a los conatos de conflictos entre esos estudiantes, y siempre he confiado mucho en su tacto para resolverlos. Por eso no dudo sucederá lo mismo ahora con los alumnos de medicina de que se ocupa su citada. De V se despide atentamente. Manuel Melero. 20 de Octubre de 1869.

Doy a V. muchas gracias por las noticias de que es objeto su favorecida del 4 concerniente a las medidas que adoptó V para evitar conflictos con los escolares de esa Universidad, que me parece han sido muy acertadas, como eran de esperar de la circunspección y larga experiencia que V posee. Suyo... Manuel Melero. 7 de Abril de 1870.

¹⁰⁷⁰ AHGUB Lligall 25 5 4 16. Carta del rector de la Universitat de Barcelona al Director General d'Instrucció Pública de 6-10-1871.

¹⁰⁷¹ AGHUB. Expedient personal de Bergnes de las Casas. Cartes de 20-10-1869 i de 7-4-1870.

De les preocupacions generals del Sexenni per les revoltes estudiantils, n'és una mostra el discurs d'obertura del curs 1869-1870 de la Universitat de Barcelona, en què el catedràtic de Mecànica Racional, Federico Pérez de los Nueros, en referència a les revoltes federalistes d'aquell any, aconsellava:¹⁰⁷²

A la juventud estudiosa evitar que en nuestra insigne Universidad haya ni aun conato de los repugnantes motines y lamentables desmanes que se han perpetrado en otros puntos con horror de las gentes honradas.

De totes maneres, en la mesura que anem endinsant-nos en el Sexenni i ens apropem a la Primera República, veiem com no només són les qüestions polítiques, sinó també les de la vida acadèmica i de la comunitat universitària les que centren l'atenció dels moviments dels estudiants.

Així, les instal·lacions de la Universitat de Barcelona van ser motiu de polèmica, tant per professors com per estudiants, quan es negaren a fer classe per l'amenaça de ruïna de l'edifici del Convent del Carme.¹⁰⁷³ També tenim constància de les protestes que van fer els estudiants per l'ocupació dels militars de la Universitat durant la Tercera Guerra Carlina i també per prevenir un aixecament cantonalista o republicà.

Un altre focus d'atenció dels estudiants van ser les qüestions acadèmiques i els canvis de legislació. Un exemple de com els estudiants universitaris del Sexenni prenen partit per qüestions de política educativa el trobem en aquesta proclama publicada en defensa de la llibertat d'ensenyament:¹⁰⁷⁴

LOS ESTUDIANTES DE LA UNIVERSIDAD LITERARIA DE BARCELONA A LOS DEMÁS ESTUDIANTES DE LA REPÚBLICA ESPAÑOLA. La Libertad de enseñanza, la más hermosa conquista, el mayor timbre de Gloria de la Revolución de Setiembre, la mejor garantía del pleno desarrollo de las ciencias y de las artes, noble y generoso estímulo que abrió a nuestra sed insaciable de saber los manantiales fecundos de lo verdadero y de lo bello, está, queridos compañeros, en inminente peligro de perderse... Barcelona 11 de Octubre de 1874. Los estudiantes. Por su junta representativa

Altrament no costa gaire de veure com també es donava una certa orientació manipulada del poder als estudiants quan trobem a la premsa proclames d'estudiants

¹⁰⁷² PÉREZ DE LOS NUEROS, F. (1869). Op. Cit. (pàgs. 22-23).

¹⁰⁷³ LA LUCHA de 8-11-1871 (pàg. 3).

¹⁰⁷⁴ EL CLAMOR DEL MAGISTERIO de 22-9-1874 (pàgs. 337-339).

de la Universitat de París a favor de l'ensenyament catòlic,¹⁰⁷⁵ o de suport a la guerra contra els carlins que s'estava lliurant al País Basc.¹⁰⁷⁶

A Girona, ni a la premsa, ni a la documentació administrativa i acadèmica que conservem de l'època es recull cap fet protagonitzat pels estudiants que sigui digne de menció per a ser considerat "moviment estudiantil". Això, malgrat que a la Girona del Sexenni i molt a prop de la Universitat, no s'hi van trobar a faltar moviments socials ben intensos com els de rebuig a les "quintas" o l'ocupació del proper Seminari Conciliar durant la Primera República.

Sí que hem trobat referències secundàries a algunes manifestacions públiques dels estudiants de la Universitat Lliure de Girona amb ocasió del retard de les obres de l'edifici de les Àligues:¹⁰⁷⁷

Los estudiantes amparados por algunos profesores organizaron algunas ruidosas algaradas como protesta por la lentitud con que se realizaban las obras

També tenim constància dels escrits dels estudiants adreçats a l'alcalde contra la suspensió dels actes acadèmics fruit de la visita d'inspecció de la Universitat de Barcelona.¹⁰⁷⁸

Los infrascritos alumnos de esta Universidad Libre, en su nombre propio y por comunión de sus apreciables compañeros a V.E con el debido respeto exponen que a cauda de haberse suspendido los actos académicos de dicha escuela en virtud de órdenes de la Superioridad se encuentran los exponentes en situación verdaderamente lamentable...

En qualsevol cas, les reclamacions dels estudiants de Girona es situen més en el pla material i de funcionament de la Universitat que no pas en qüestions d'ordre polític o ideològic.

¹⁰⁷⁵ LA AURORA de 12-5-1872 (pàg 2).

¹⁰⁷⁶ MISCELÁNEA INFANTIL de 1-5-1874.

¹⁰⁷⁷ PLA I DALMAU, J.M^a. (1972). Op. Cit. (pàg. 8)

¹⁰⁷⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 4. Escrit de 3-6-1874 de 4 estudiants adreçat a l'alcalde demanant que es puguin celebrar exàmens a la Universitat després de la visita d'inspecció de la Universitat de Barcelona.

11.2. RESULTATS ACADÈMICS

Un altre dels punts controvertits de l'ensenyament universitari durant el Sexenni va ser el nivell d'exigència acadèmic, del qual s'ha dit que va ser considerablement més baix que en els períodes en què no hi havia la llibertat d'ensenyament.

Un bon exemple de la predominança d'aquesta concepció sobre el nivell d'exigència educativa el podem seguir per la revista d'instrucció *La Idea*:¹⁰⁷⁹

A poco que cualquiera se fije sobre el desarrollo del principio proclamado de libertad de Enseñanza y dadas todas las circunstancias esenciales, no podrá menos de echar de ver desde luego que todo el edificio de la instrucción depende de una sola clave, los exámenes. ...

Porque en realidad (el catedrático) tiene que atender (las indulgencias solicitadas por los estudiantes en el examen) como veremos y aprobar en el examen a una multitud de jóvenes con una instrucción insuficiente...

De otro modo ¿como se podría comprender que haya habido individuo que en sólo dos cursos ha aprobado todas las muy difíciles asignaturas necesarias para la licenciatura en ciencias? ¿Cómo que haya médicos con tres años o tres y medio de carrera; jurisconsultos sin mayor tiempo de estudio, y así a este tenor en las demás facultades y profesiones?

Amb aquestes manifestacions es qüestionava molt seriosament la possibilitat de l'existència d'un alumne lliure i d'un ensenyament lliure, que necessitaven un mecanisme fiable com els exàmens per a la validació d'uns ensenyaments no presencials. Tal com el defensava Giner de los Ríos:¹⁰⁸⁰

Muchas circunstancias de nuestra enseñanza oficial, entre ellas la frecuente aglomeración de estudiantes en las cátedras de ciertas facultades, donde es imposible que el profesor conozca el estado de sus discípulos mucho mejor que el de sus simples oyentes; los recelos creados en mal hora por las persecuciones político-religiosas, a cuyo influjo comenzaba a germinar aquí el lamentable principio belga, que divide a las generaciones poco menos que desde la cuna, y las arroja a la lucha enconada de sectas y partidos; la necesidad, inherente a toda revolución liberal, de extender la cultura y abrir todas las profesiones

¹⁰⁷⁹ DELGADO, A. (1870). "Los exámenes". *La Idea, Revista Semanal de Instrucción* de 16 de gener de 1871. (pàg. 18).

¹⁰⁸⁰ GINER DE LOS RÍOS, F. (1916). Op. Cit. (pàg. 22).

reglamentadas a clases imposibilitadas de estudiarlas precisamente en los centros oficiales, necesidad que en 1836 había fundado la Universidad de Londres, no para enseñar, sino exclusivamente para sancionar los estudios privados, impedían ya que se siguiera exigiendo para esa sanción la asistencia a las aulas del Estado.

c) Que el examen, en el cual se pone irracionalmente la garantía de esa sanción, quedaba en manos del profesorado oficial, el cual, con desaprobar al estudiante mal preparado, libre o no libre, tendrá siempre a mano un remedio más eficaz (a los ojos, al menos, de sus partidarios) que la murmuración. Precisamente ese remedio es un arma tal, que, en muchísimas ocasiones, llega casi a anular toda libertad intelectual, y pone en grave peligro su moralidad en el alumno por la servil complacencia a que todo examen incita de suyo, y más en las condiciones en que aquí se celebra. En tales condiciones (hoy probablemente imposibles, fáciles entonces), ¿qué daño puede hacer el llamado alumno libre?

Ens caldria veure, per tant, si efectivament es baixà tant el nivell acadèmic dels estudis universitaris lliures, comparant els resultats de la Universitat Lliure de Girona amb altres universitats lliures i oficials, o si aquesta era una qüestió generalitzada en el context educatiu universitari.

11.2.1. Els exàmens i les notes

En la carta que acompanya el primer escrit del rector Viñas a la *Dirección General de Instrucción Pública* ja hi observem una preocupació pel rendiment acadèmic dels estudiants:¹⁰⁸¹

Cumpliendo en lo dispuesto en el artículo 173 del decreto de 14 de Enero de 1869 tengo la honra de remitir a V. los cuadros estadísticos de la Escuela de mi cargo desde el día 18 de diciembre de 1870, fecha de los anteriores. Y al cumplir con este deber reglamentario considero oportuno someter al ilustrado criterio de V. las observaciones siguientes.

1ª El número de los alumnos suspensos es muy escaso en comparación con el total que fueron examinados; este efecto halagüeño es debido a la aplicación de los jóvenes que asistieron a las clases durante el curso y al prudente cuidado

¹⁰⁸¹ AMGi Secció XII.1 lligall 15. Ofici del rector a la *Dirección General de Instrucción Pública* acompanyant *Cuadro estadístico de la enseñanza en esta Escuela durante el pasado curso que en virtud de lo dispuesto en el artículo 17 del Decreto de 11 de Enero de 1869.*

con que se procuró alejar de los mismos a los sujetos quienes se presumía que no estaban en disposición de sufrirlos. La asiduidad de los profesores no parecerá exagerada cuando diga a VI que algunos de ellos han dado a sus alumnos durante buena parte del curso dos lecciones diarias en una misma asignatura. El rigor en los exámenes que duraron sesenta minutos por término medio en cada asignatura y por cada alumno fue notorio. De ello pueden dar buena prueba el Juez de Primera Instancia, el Secretario de la Diputación Provincial y el Registrador Interino de la Propiedad que asistieron a ellos en calidad de personas extrañas a la enseñanza.

2º Durante el pasado curso se han conferido ocho grados de doctor y nueve de licenciado en derecho civil y canónico, en estos últimos uno de los graduados fue declarado suspenso en los primeros ejercicios. La circunstancia de no estar bien definidos los efectos así académicos como oficiales de los grados referidos aún mediante la oportuna reválida que aquí no ha tenido lugar por virtud de lo dispuesto en la ley judicial, dificulta si no ya imposibilita del todo la colación de los mismos. Ruego pues a VI se digne adoptar las disposiciones oportunas para que se resuelva en sentido favorable la instancia que sobre el particular tiene promovida el excmo Ayuntamiento de Gerona. Por mi parte, Ilmos Señor, y siin ánimo de adelantar opinión alguna, considero que se proveería a las necesidades de las escuelas libres estableciendo en todas sus partes el decreto de 14 de Enero de 1869 que ha sido modificado posteriormente; pero exigiendo para la debida fiscalización de los grados la presencia en ellos bien como se practica ya en los exámenes, de una persona extraña a la enseñanza, nombrada por el Gobierno a propuesta de la Universidad Libre.

Un clar exemple que existia una preocupació pel rendiment, també el podem trobar en la carta del rector Danis, dirigida als degans de les Facultats de Dret i de Farmàcia, el 29 de desembre de 1873, en què declara la incompatibilitat entre ser professor i tribunal d'examen:¹⁰⁸²

12. En los exámenes y los grados se observará un prudente y saludable rigor, especialmente respecto los alumnos que por no haber asistido a las clases no han podido dar prueba de su aptitud, y a aquellos que por examinarse en poco tiempo de muchas asignaturas se pueda sospechar de su preparación.

¹⁰⁸² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Carta del rector als Degans 29 de desembre de 1873.

Per veure com funcionava el sistema d'exàmens, podem fer-ho a partir de la certificació acadèmica pel grau de llicenciat del figuerenc Josep Pla i Ribera:¹⁰⁸³

Gerona doce de septiembre de mil ochocientos setenta y dos. En el día de hoy a la una de la tarde ante el Tribunal de Examen un candidato ha tomado puntos para los ejercicios habiendo sacado en suerte los siguientes: Numero Ochenta y cuatro, número noventa y siete, número ochenta y ocho. Ha elegido el número ochenta y cuatro que dice así "cualidades de las penas", y en seguida conducido por un bedel ha sido puesto en incomunicación, conforme a Reglamento. El Secretario del Tribunal. D. Emilio Danis Lapuente.

El mismo día a las cuatro de la tarde se ha presentado el graduando ante el Tribunal de Examen y expuesta de viva voz sus ideas sobre el punto elegido; acto continuo los señores jueces le han hecho sobre el mismo las observaciones que previene el Reglamento. El Secretario del Tribunal. Dr. Danis.

Terminado el anterior ejercicio y dado al graduando quince minutos de descanso los señores jueces le han hecho preguntas sobre las asignaturas que comprende la facultad de Derecho sección del Civil y Canónico por el tiempo y en la forma que dispone el reglamento y concluido el acto, hecha la calificación en votación secreta ha resultado aprobado. El presidente Dr Viñas. Dr. Puig de la Bellacasa. Dr. Danis.

Pel que fa a la informació quantitativa dels resultats acadèmics, podem obtenir les dades de la Universitat Lliure de Girona per diferents fonts: una és la còpia de l'ofici enviat a la *Dirección General de Instrucción Pública*; l'altre les certificacions acadèmiques dels expedients dels estudiants, on figuren les matrícules efectuades en cada curs i la nota que van treure.

Primerament, a la còpia de l'ofici enviat a la *Dirección General de Instrucción Pública* s'observen els resultats següents:

Taula 7
Aprovats a la Universitat Lliure de Girona
Facultats de Dret i Farmàcia

	Matriculados	Examinados	Sobresaliente	Notable	Aprobado	Suspenso
Dret 1870 a 1871	267	300	0	0	279	21
Dret 1871 a 1872	429	404	21	49	278	56
Farmàcia 1871 a 1872	299	273	5	2	227	35

Elaboració pròpia

¹⁰⁸³ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. *Cuadro estadístico de la enseñanza en esta Escuela durante el pasa do curso que en virtud de lo dispuesto en el artículo 17 del Decreto de 11 de Enero de 1869 se remite a la Superioridad.*

En el quadre exposat, podem veure com en els estudis de Dret hi ha un 7 % de suspesos el primer any acadèmic (1870-1871), un 13 % del segon curs acadèmic (1871-1872) i com, dels estudis de Farmàcia, hi ha un 11,7 % de suspesos el curs 1871-1872.

Una segona font d'informació, molt valuosa, ja que ens dóna la informació desagregada per estudiant, la formen les dades que consten en els expedients acadèmics dels estudiants.¹⁰⁸⁴ Corresponen a la convocatòria ordinària, i encara que el rendiment es veïés millorat en les convocatòries extraordinàries, s'hi observa un nombre important d'expedients acadèmics que figuren en blanc, o com a "no examinats".

Per als estudiants de la Facultat de Dret, els expedients ens aporten la informació continguda en la taula següent:

Taula 8
Assignatures aprovades a la Universidad Lliure de Girona
Facultat de Dret

<i>CURS</i>	<i>En blanc/ No examinat</i>	<i>Aprobado</i>	<i>Notable</i>	<i>Sobresaliente</i>	<i>Suspense</i>	<i>total</i>
1870/1871	74	276	4	1	10	365
1871/1872	58	253	24	7	31	373
1872/1873	56	231	-	-	18	305
1873/1874	35	139	-	-	9	183
Total	223	899	28	8	68	

Elaboració pròpia

Observem, per la informació dels expedients acadèmics, que a la Facultat de Dret van suspendre un 3 % del estudiants el curs 1870-1871, un 8 % el 1871-1872, un 6 % el 1872-1873 i un 5 % el 1873-1874.

Els resultats acadèmics dels estudiants de la Facultat de Farmàcia són els que consten en la taula següent:

Taula 9
Assignatures aprovades a la Universitat Lliure de Girona
Facultat de Farmàcia

<i>CURS</i>	<i>En blanc/ No examinat</i>	<i>Aprobado</i>	<i>Notable</i>	<i>Sobresaliente</i>	<i>Suspense</i>	<i>total</i>
1870/1871	-	-	-	-	-	-
1871/1872	55	220	-	8	24	307
1872/1873	82	242	-	1	19	344
1873/1874	19	104	-	-	17	140
Total	156	566	-	9	60	

Elaboració pròpia

¹⁰⁸⁴ AMGi Secció XII.1 Lligalls 4 a 14. Expedients acadèmics.

Aquí observem com van suspendre un 8 % dels estudiants el curs 1871-1872, un 6 % el curs 1872-1873 i un 12 % el 1873-1874.

Un cop vistes les dades de la Universitat Lliure de Girona, ens cal examinar-ne el rendiment acadèmic i el nivell d'exigència d'altres universitats. Analitzarem, primer, la informació que ens ha arribat de les universitats lliures i, després, la de les universitats oficials.

De la Universidad Libre de Murcia només conservem les qualificacions obtingudes pels alumnes de la carrera de Notariat, del període de 1869 a 1874.¹⁰⁸⁵

Taula 10
Universidad Libre de Murcia. Alumnes de Notariat
Convocatòries ordinària i extraordinària (1869-1874)

<i>CURS</i>	<i>Aprobado</i>	<i>Notable</i>	<i>Sobresaliente</i>	<i>Suspenso</i>
1869/1870	74	-	-	10
1870/1871	41	-	-	0
1871/1872	13	3	7	2
1872/1873	30	-	-	1
1873/1874	23	-	-	-
Total	181	3	7	13

Elaboració pròpia

D'aquestes qualificacions en traiem que a la carrera de Notariat a Múrcia hi van suspendre un 14 % dels estudiants el curs 1869-1870, cap el curs 1870-1871, un 9 % el 1871-1872, un 3 % el 1872-1873 i no ens consten suspesos el curs 1873-1874.

De la Universidad Libre de Vitoria, hem pogut accedir a la informació del curs 1869-1870 continguda en la memòria acadèmica que acompanya el discurs inaugural del curs 1870-1871.¹⁰⁸⁶

Taula 11
Assignatures aprovades i suspeses
a la Universidad Libre de Vitoria
Curs 1869-1870

	<i>Aprobados</i>	<i>Suspensos</i>
DRET	476	28
FILOSOFIA i LLETRES	132	11
CIÈNCIES	53	13

Elaboració pròpia

¹⁰⁸⁵ RUIZ, M^àC. (1983). Op. Cit. (pàg. 352).

¹⁰⁸⁶ FORT, C.R. (1870). Op. Cit. (pàg. 47).

A Vitòria, el curs 1869-1870 hi van suspendre un 6% dels alumnes matriculats a la Facultat de Dret, un 2% dels alumnes matriculats a la Facultat de Filosofia i Lletres, i un 3% dels alumnes matriculats a la Facultat de Ciències.

Pel que fa a les universitats oficials, la Universidad de Sevilla presenta el percentatge d'alumnes suspesos en el període 1868-1874 següent, tal com s'observa en el quadre.¹⁰⁸⁷

Taula 12
Percentatge de suspesos a la Universidad de Sevilla
1868 - 1874

	1868/69	1869/70	1870/71	1871/72	1872/73	1873/74
FILOSOFIA	4%	14%	14%	13%	8%	8%
DRET	6%	16%	14%	9%	10%	11%
CIÈNCIES	11%	4%	7%	9%	3%	9%
MEDICINA	2%	10%	9%	15%	9%	13%

Elaboracio pròpia

En la taula podem observar com el nombre de suspesos a la Facultat de Filosofia va ser d'un 10%, a Dret d'un 11%, a Ciències d'un 7% i a Medicina d'un 9%. De la Universitat de Barcelona, s'ha fet una taula semblant a partir de les estadístiques que acompanyen els discursos inaugurals dels cursos que van de 1868 a 1874.¹⁰⁸⁸

Taula 13
Percentatge de suspesos a la Universitat de Barcelona
1868 - 1874

	1868/69	1869/70	1870/71	1871/72	1872/73	1873/74
FILOSOFIA	24%	49%	20%	46%	53%	29%
DRET	30%	39%	27%	20%	34%	15%
CIÈNCIES	6%	37%	23%	28%	33%	18%
MEDICINA	62%	29%	20%	23%	23%	20%

Elaboracio pròpia

De totes les universitats examinades, amb molta diferència, la de Barcelona és on més suspesos hi va haver. A la Facultat de Filosofia va suspendre un 37 % de l'alumnat, a la

¹⁰⁸⁷ TRIGUEROS, G. (1998). Op. Cit. (pàg. 301)

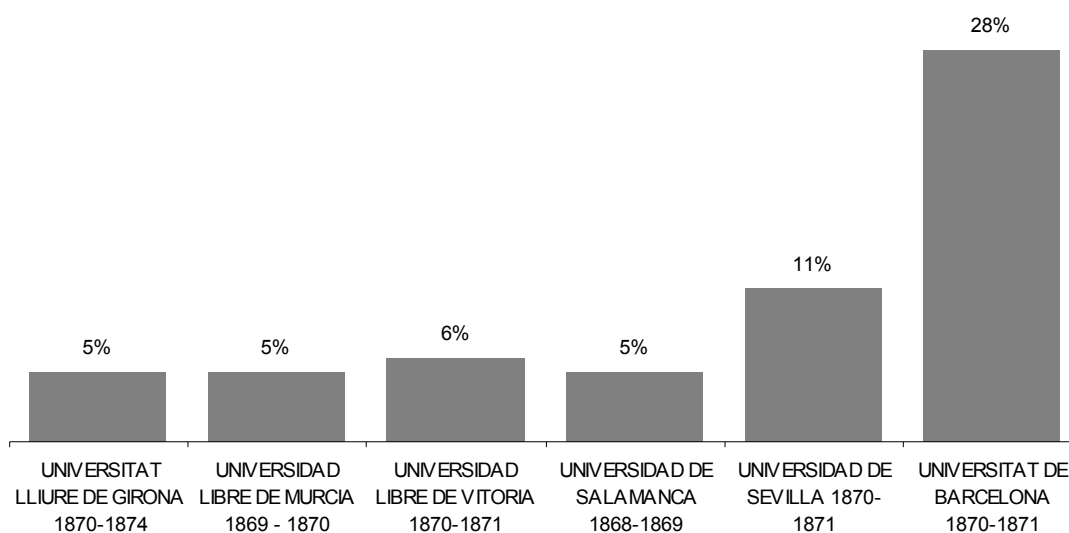
¹⁰⁸⁸ AHGUB. Discursos Inaugurals del curs 1870-1871 a 1875-1876: quadres estadístics que els acompanyen.

de Dret un 28 %, a la de Ciències un 24 %, a la de Medicina un 30 % i a la de Farmàcia un 46 %.

Es curiós el que va passar a la Universitat de Barcelona. Per una banda, de les dues dècades que van de 1860 a 1880, el major nombre de suspesos el trobem precisament en el Sexenni, quan es va promulgar la llibertat d'ensenyament. I, per l'altra, tot i que a la Facultat de Dret s'hi troba un nombre important de suspesos, no per això van deixar d'haver-hi freqüents irregularitats amb les notes, resultat d'uns exàmens que eren qualificats amb massa benvolença pels tribunals.¹⁰⁸⁹

Finalment, volem presentar les dades de suspesos de les diferents facultats de Dret durant els cursos que hem trobat del Sexenni. Són molt il·lustratives.

Gràfica 5
Percentatges de suspesos a les facultats de Dret
1868 – 1874¹⁰⁹⁰

Elaboració pròpia

Quedem-nos merament amb el comentari de Manuel Viñas, del discurs inaugural del curs 1870-1871 on deia: *“Quien mande a sus hijos a las aulas de Gerona puede estar seguro que en los días de prueba el corazón de los alumnos no quedará vencido por criminales exigencias”*.

¹⁰⁸⁹ RINCON, B. (1989). Op. Cit. (pàg. 363).

¹⁰⁹⁰ A les referències ja citades s'hi ha afegit les dades de Salamanca obtingudes de VILLAR, J. (1870). *Discurso que en la solemne apertura de los estudios de curso de 1870 a 1871 leyó en la Universidad Literaria de Salamanca el Dr. D. Jose Villar y Macías Decano interino de la Facultad de Ciencias*. Salamanca: Imp. de Sebastián Cerezo.

11.2.2. Alumnes que van obtenir el grau de llicenciat o de doctor

El fet que la Universitat Lliure de Girona restés oberta només durant quatre cursos acadèmics no ens permet d'apreciar quin va ser el rendiment acadèmic i l'aprofitament dels estudiants.

Malauradament, del llibre registre de títols de la Universitat,¹⁰⁹¹ només en conservem els registres corresponents al període comprès entre l'inici de la Universitat, el novembre de 1870 i el juny de 1872.

Tot seguit adjuntem una transcripció de les dades que hi ha en el llibre registre de títols.

Taula 14

Llicenciats i doctors: llibre registre de títols de la Universitat

NOMS	EXPEDICIÓ	TÍTOL	FACULTAT	PROVINCIA
CASIMIRO VIÑOLAS Y SALADRIGAS	15/11/1870	Doctor	Dret	Barcelona
LUIS JENER Y YMBERT	15/11/1870	Doctor	Dret	Lleida
IGNACIO DE BORDONS DE PORTELLA	15/11/1870	Doctor	Dret	Barcelona
LUIS PUIG DE LA BELLACASA	15/11/1870	Doctor	Dret	Girona
MANUEL PEREZ CLARAS	15/9/1870	Doctor	Dret	Girona
EMILIO DANIS Y LAPUENTE	10/1/1871	Doctor	Dret	Girona
PIO PI Y VIDAL	10/1/1871	Doctor	Dret	Girona
MARTIN MASSAGUER JENER	25/5/1871	Llicenciat	Dret	Girona
JOAQUIN VIETA MATAS	13/5/1871	Llicenciat	Dret	Barcelona
JOAQUIN DE MENA PITA-BOADA	17/6/1871	Llicenciat	Dret	
JOSE DE FOXÀ Y DE CARAMANY	20/6/1871	Llicenciat	Dret	Balears
ENRIQUE DE FOXÀ Y DE BASOLS	23/6/1871	Llicenciat	Dret	Barcelona
RAMON PUIGDEVALL FERRAN	11/6/1871	Llicenciat	Dret	Girona
COSME PUIG BOVER	30/6/1871	Llicenciat	Dret	Girona
FO DE PAULA PLANAS Y FONT	24/6/1871	Llicenciat	Dret	Barcelona
JOSE DE FOXÀ Y DE CARAMANY	24/6/1871	Doctor	Dret	Balears
ENRIQUE DE FOXÀ Y DE BASOLS	26/9/1871	Doctor	Dret	Barcelona
JOSE FRANCISCO DIAZ Y CRESPO	25/11/1871	Llicenciat	Dret	Cuba
SEBASTIAN CASELLAS Y PONSATI	13/1/1872	Llicenciat	Farmàcia	Girona
SEBASTIAN CASELLAS Y PONSATI	14/1/1872	Doctor	Farmàcia	Girona
JOSE ROMAN Y DIAZ	21/2/1872	Llicenciat	Dret	Puerto Rico
MIGUEL CESPEDES Y COFFIGNY	21/2/1872	Llicenciat	Dret	Cuba
MIGUEL CESPEDES Y COFFIGNY	24/6/1872	Doctor	Dret	Cuba
JOAQUIN DE MARIMON Y DE PONS	30/6/1872	Llicenciat	Dret	Barcelona
MANUEL BAS HEDIGUER	20/6/1872	Llicenciat	Dret	Tarragona

Elaboració pròpia

¹⁰⁹¹ AMGI Secció XII.1 Lligall 2. Llibre Registre de Títols sortits de la Universitat, annex al Llibre de Comunicacions.

Aquesta informació es pot completar amb les dades que consten dels expedients acadèmics dels alumnes de les Facultats de Dret i Farmàcia.¹⁰⁹² El resultat de l'agregació de la informació continguda en els expedients és la que figura en el quadre següent:

Taula 15
Llicenciats i doctors: expedients acadèmics

ANY	DRET		FARMÀCIA	
	DOCTOR	LLICENCIAT	DOCTOR	LLICENCIAT
1871	9	10	-	-
1872	2	7	1	18
1873	-	1	1	28
1874	-	-	-	9
Total	11	18	2	55

Elaboració pròpia

Tant en el llibre registre de títols com en els expedients acadèmics, figura la majoria del professorat de la Facultat de Dret matriculat per a l'obtenció dels títols de doctor. Això era un fet força normal a les universitats lliures, en què l'obtenció de graus acadèmics es considerava en bona partida una retribució en espècie.¹⁰⁹³

Una altra cosa observable dels expedients acadèmics dels llicenciats és que la majoria d'aquests havien cursat assignatures de primers cursos a altres universitats (majoritàriament a Barcelona) i que es trobaven molt a prop d'obtenir el títol.

Pels casos de persones a les quals només els faltessin unes poques assignatures per acabar la carrera, i a l'empesa de la nova legislació educativa, podien matricular-se de les assignatures que els faltessin per acabar els estudis. Per aquests casos era suficient una resolució del rector que els ho permetés. I a molts dels llicenciats se'ls havia atorgat aquesta possibilitat, com per exemple el cas que es transcriu a continuació:¹⁰⁹⁴

Visto el artículo 3º del decreto de seis de mayo último por el cual se manda a los rectores de las universidades para que admitan a exámenes de cualquier época del curso al alumno que lo solicitare de las asignaturas a lo más, siempre que con ellas pueda optar a un grado o reválida que produzca título profesional.

¹⁰⁹² AMGI Secció XII.1 Lligalls 4 a 14. Expedients acadèmics dels alumnes.

¹⁰⁹³ LÓPEZ FERNÁNDEZ, C., VALERA, M. (2002). Op. Cit. (pàg. 438). Fa referència a una situació similar a la Universidad Libre de Murcia; per la Universidad Libre de Córdoba veure FERNANDEZ DUEÑAS, A. (1983). Op. Cit.

¹⁰⁹⁴ AMGI Secció XII.1 Lligall 12. Expedient Acadèmic de Martí Massaguer i Jener.

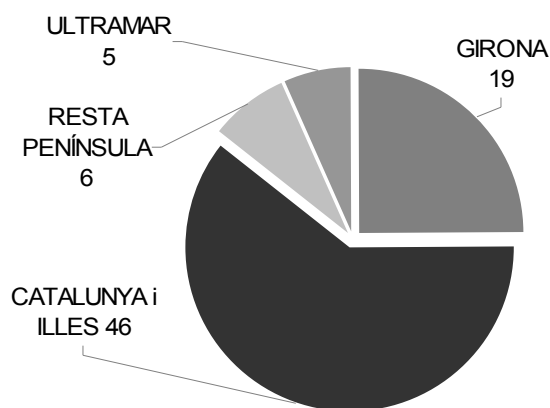
Considerando que en este caso se encuentra D. Martin Massague y Jener segun afirma en la solicitud, aunque injustificado debidamente.

Un altre exemple de la possibilitat de matricular-se convalidant assignatures aprovades en altres universitats s'observa també en l'expedient de l'alumne Martí Massagué:

Considerando que por los documentos acompañados consta que el solicitante se matriculó y fue admitido a examen en la Universidad de Barcelona de las asignaturas de las que pretende hacerlo ahora en esta escuela. Admítasele a examen previo el pago de los correspondientes derechos a reserva de presentar luego que le sea posible, a causa de las circunstancias por las que ha atravesado Barcelona, la oportuna certificación de los estudios hechos en aquella Escuela, única en que el recurrente manifiesta haber seguido carrera... El Rector Viñas. Gerona 12 de diciembre de 1870.

Una altre dada rellevant és que els llicenciats eren fonamentalment persones de fora de Girona, la qual cosa ens fa pensar que estudiants d'altres indrets, amb els estudis pendents d'acabar, venien a Girona a finalitzar la carrera.

Gràfica 6
Llicenciats per curs: expedients acadèmics

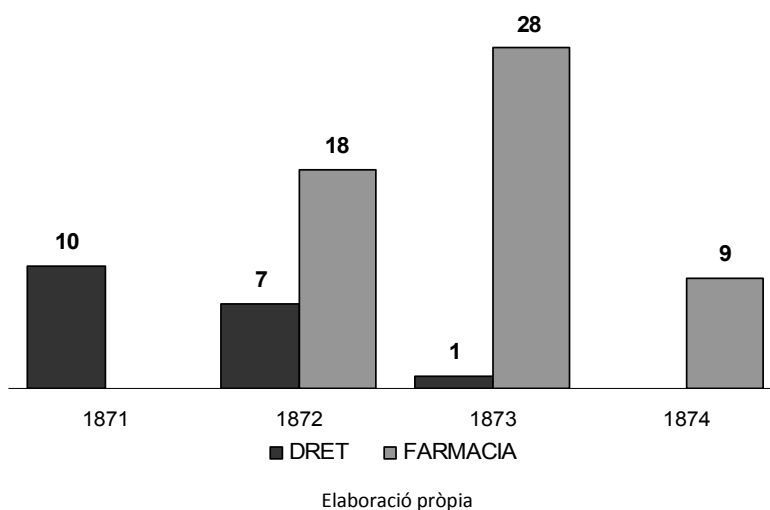

Elaboració pròpia

De les dades dels llicenciats, veiem que la distribució de títols és ben diferent, segons es tracti de la Facultat de Dret, o la de Farmàcia. Pel que fa a la primera, observem que és la que atorga quasi tots els graus de doctor, els quals es concentren en el professorat de la Universitat (en 8 casos) o en estudiants de classe alta (en 3 casos).

Igualment, veiem que la Facultat de Dret no expedeix pràcticament més títols des del final de 1872, moment en què Viñas i Graugés deixa de ser-ne el rector i de tenir-ne el control. És precisament a partir d'aquest moment que la Facultat de Farmàcia acumula els nivells més alts d'expedició de títols, tal com s'observa en la gràfica següent:

Gràfica 7
Llicenciats per curs: expedients acadèmics

Finalment, no podem deixar de citar que s'observen casos de carreres meteòriques poc justificades des del punt de vista educatiu, com són les de Miguel Céspedes Coffigny, Jose de Foxà de Caramany i Enrique de Foxà de Basols, tots ells alumnes de classe alta.

11.3. TRAJECTÒRIA DELS ALUMNES

En aquest apartat presentem notes biogràfiques sobre els alumnes que van adquirir més notorietat després d'haver acabat els seus estudis a la Universitat Lliure de Girona. Amb això, pretenem veure com van perdurar els efectes d'aquesta institució educativa després del seu tancament el 1874. D'aquesta en sorgí bona part d'una

generació d'homes que exercí la seva professió a les comarques gironines durant el darrer terç del segle XIX.

Sense cap mena de dubte seria agosarat per la nostra part pensar que les biografies que a continuació esbossem són les dels millors estudiants o les més representatives d'aquells que van cursar estudis a la Universitat Lliure de Girona. Hem de tenir present que molts dels llicenciats o dels que van estudiar assignatures a la Universitat van exercir la seva professió sense cap altre reconeixement que la satisfacció per la feina ben feta. Però, sigui com sigui, aportem fragments d'unes biografies que hem cercat i que són suficientment il·lustratives per entendre una mica millor el perfil de l'estudiant.

Hem agrupat els estudiants per afinitat, uns per la procedència (de Mallorca i de les Antilles), altres per la ideologia (maçons i lliurepensadors), catalanistes i finalment hem considerat els de les comarques gironines, que van tenir un cert renom en els ordres polític, econòmic o social.

11.3.1. Els estudiants que venien de fora

11.3.1.1. Els estudiants que venien de les Illes Balears

Entre el nodrit grup d'estudiants de les Illes que es desplaçaren a Girona per cursar-hi estudis a la Universitat Lliure de Girona, hem trobat un grup de mallorquins que van tenir una activitat política significativa, inicialment en cercles republicans i, més endavant, en el partit liberal i el de Maura. Aquests estudiants foren companys a l'*Instituto Balear de Palma* amb l'estadista espanyol, cinc vegades president del govern, Antoni Maura. Són Alexandre Rosselló, Pascual Ribot, Manuel Guasp i Benet Pons. Tots ells, deixebles del professor J. Lluís Pons i Gallarza, tingueren una destacada participació en el panorama intel·lectual i polític de la Mallorca de la Restauració.¹⁰⁹⁵ Encara que entre els estudiants mallorquins podem trobar elements d'unió, com ara la concurrència a l'Ateneu Balear o l'afinitat en un cert moment pel Partit Republicà, no van coincidir en el temps durant la seva estada a la Universitat de Girona (Rosselló el curs 1871-1872; Pascual Ribot, el curs 1870 a 1871; Guasp, el 1870 a 1871 i Benet Pons, el curs 1872-1873).

¹⁰⁹⁵ FULLANA, P. (1998). *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca (1853-1925)*. Palma: Lleonard Muntaner Editor. SERRA, S., COMPANYY, A. (2000). *El món dels professionals i dels intel·lectuals. Benet Pons i Fàbregues (1853-1922)*. Palma: Fundació Emili Darder. DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1980). "Alexandre Rosselló i la Institución Mallorquina de Enseñanza". *Lluc*. Núm. 693. (pàgs. 8-11).

A més, cal tenir en compte que si bé aquests estudiants insulars anaven a Girona i es beneficiaven de la “comoditat” que representava la llibertat d’ensenyament, ens podríem preguntar perquè companys d’aquests a l’*Instituto Balear* com Joan Alcover no deixaven la Universitat de Barcelona.

Alexandre Rosselló i Pastor (Palma 1853 - 1923). Polític, va estudiar Dret a la Universitat de Girona el curs de 1871-1872 i es llicencià a la Universitat de Barcelona el 1873. S’inicià en la política en el Partit Republicà Federal de Mallorca i es manifestà partidari de l'autonomia. Participà en la reorganització de l'Ateneu Balear (1878)¹⁰⁹⁶ i en l'organització de les fires i festes de Palma (1880). Fundà i dirigí a Palma l'Escola Mercantil (1881), seguint al peu de la lletra el pensament, l'estil i els mètodes de la Institució Lliure d'Ensenyament,¹⁰⁹⁷ després anomenada Escola Mallorquina d'Ensenyament (1884). El 1881 s'incorporà al Partit Liberal, més tard va ser president de la Diputació Provincial de les Balears i diputat a Corts. Ocupà els càrrecs de sots-secretari del Ministeri d'Instrucció Pública (juny-juliol de 1906) i va ser vocal de la Junta per al Foment de l'Educació Nacional (1910), governador civil de Madrid (1916-17) i ministre de Gràcia i Justícia (desembre 1918 - abril de 1919). Fou persona de confiança del Conde de Romanones i de Joan March.

Pascual Ribot i Pellicer (Palma 1846-1905). Estudià a la Facultat de Dret el curs 1870-1871. Milità en el liberalisme i va ser el representant d'Antoni Maura a Mallorca, amb la germana del qual es casà. Amb la Restauració, va ser batlle en tres ocasions de l'Ajuntament de Palma (1878, 1882 i 1885). Va ser elegit diputat a Corts per Mallorca el 1886, 1891 i 1898. Impulsà la publicació de *La Lealtad* (1890-91). Va ésser governador civil de València (1893-94) i de Cadis (1897); i el 1899 fou elegit diputat pels *liberals gamacistes*, que havien pactat amb els conservadors.¹⁰⁹⁸

Manuel Guasp i Pujol (Palma, Mallorca, 1849 - Palma, Mallorca, 1924). Estudià a la Facultat de Dret el curs 1870-1871. El 1878 es va constituir a Palma un altre Ateneu Balear, del qual formaren part Manuel Guasp, Damià Boscana i Alexandre Rosselló, entre altres.¹⁰⁹⁹ Polític i advocat, cap del Partit Maurista de Mallorca, va ser diputat provincial (1879-90), alcalde de Palma (1888-90) i diputat a Corts el 1893. Designat per la Diputació, formà part de la Comissió que codificà el Dret civil de les Illes i votà en contra de la seva conservació, llevat del règim matrimonial de separació de béns.

¹⁰⁹⁶ ROIG RODRÍGUEZ, M. A. (1997). “Projecció educativa de l'Ateneu Balear (1862-1873)”. *Educació i cultura: Revista mallorquina de pedagogia*. Núm. 10. (pàg. 65).

¹⁰⁹⁷ DELGADO, B. (2000). Op. Cit. (pàg. 21).

¹⁰⁹⁸ Gran Enciclopedia de Mallorca vol. 14. (pàg. 294).

¹⁰⁹⁹ Gran Enciclopèdia de Mallorca vol. 1. (pàg. 264).

Benet Pons Fàbregues (Palma, Mallorca, 1853 - Palma, Mallorca, 1922). Estudià a la Facultat de Dret el curs 1872-1873. Polític, advocat, historiador i arxiver. La seva activitat política va anar molt unida a una tasca periodística. Ja el 1869 creà *El Eco de la Juventud*. Fou un dels caps de la reorganització del Partit Republicà Democràtic Federal a les Illes el 1881-83, organitzà alhora la Lliga de Contribuents de les Balears i fundà i dirigí els diaris *El Comercio* (1880-83), *La Autonomía* (1883-84) i *Las Baleares* (1890-96). Fou un dels pocs intel·lectuals mallorquins que mantingué una estreta relació amb el moviment obrer, especialment influent respecte de la Unió Obrera Balear (1881-86) i de l'Ateneu Obrer Mallorquí (1890-92). Fou l'autor de la idea de crear una institució per a l'educació de la dona.¹¹⁰⁰

Joan Bta. Ripoll Estades de Moncaira (Sóller 1852, Zamora el 1921). Fou jurista de professió. Abans d'arribar a magistrat a Zamora, havia exercit de secretari de jutjat i de fiscal i jutge de Primera Instància en diverses localitats espanyoles.

11.3.1.2. Els estudiants que venien de les Antilles

En general els cubans que anaven a Barcelona a estudiar eren una minoria. El més corrent era el català que, quan acabava la carrera, pels motius més variats, marxava a Cuba a exercir d'advocat, de metge o de farmacèutic, a l'empena d'una col·locació oficial amb la finalitat de "fer l'Amèrica". Tot i això, el perfil d'aquests estudiants és el dels fills dels "*indianos*", es a dir, dels que anaven a Amèrica a enriquir-se, per retornar a Catalunya i viure de renda en la maduresa. De totes maneres eren molts els que arrelaven a Cuba, formant una família, unes vegades amb una dona que expressament anaven a buscar a Catalunya i d'altres amb una criolla.¹¹⁰¹

Poden destacar-se dues característiques d'aquesta colònia de professionals catalans a Cuba: un benestar econòmic relatiu, com escau a tot grup que té un paper preponderant en el comerç o la indústria; i el manteniment de llaços culturals amb la terra d'origen.

La Universitat Lliure de Girona, durant el curs de 1871-1872, va tenir sis estudiants de Farmàcia que provenien de Cuba, el 1872-1873 n'hi hagueren nou i el 1873-1874 n'hi assistiren dos. De Puerto Rico en vingueren tres. Tot i que entre els estudiants antillans hi ha cognoms d'arrel més castellana, com ara Chacón, Hernández, Cuesta o Torralbas,

¹¹⁰⁰ ROIG RODRÍGUEZ, M. A. (2001). "Anàlisi d'un fracàs: l'Institut d'Estudis Superiors per a la Dona (Palma de Mallorca, 1915)". *Educació i Història: revista d'història de l'educació*. Núm. 5. (pàg. 183).

¹¹⁰¹ MASSONS, J. M^è. (1987). "Metges i cirurgians catalans a Cuba". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 7. (pàg. 190).

la majoria són clarament catalans, com ara Brunet, Amell, Arús, Carreras, Casalins, Fontanills, Gibert, Muxo o Roig, per la qual cosa podem deduir-ne la seva descendència catalana.

Alguns dels alumnes de les Antilles, per comptes d'estudiar a la *Universidad de la Habana*, van venir a cursar estudis de Farmàcia a Girona i acabaren al cap de no massa anys llicenciats en Medicina, majoritàriament a la Universitat de Barcelona. Una raó que podria explicar-ho podria ser la greu repressió que va patir la facultat de Medicina de la Universitat de la Habana durant el Sexenni pels moviments estudiantils associats a la guerra d'alliberament.¹¹⁰²

Els estudiants cubans matriculats als estudis de Dret foren vint-i-nou. En el curs 1870-1871 es van matricular nou alumnes cubans a la Facultat de Dret, el 1871-1872 se n'hi van matricular onze, el 1872-1873 vuit i un el curs de 1873-1874. Majoritàriament provenien de Cuba (deu alumnes) i Matanzas (set alumnes).

Felip Arús Puertas. Es va matricular a la Facultat de Farmàcia de la Universitat Lliure de Girona el curs 1871-1872. Va néixer a Trinidad (Cuba). Fou metge titular de Palmira (prov. de Cienfuegos) i oferí serveis gratuïts a la Guàrdia Civil local el 1887. Es va llicenciar en Medicina a València el 4 d'Octubre de 1879, encara que va cursar totes les assignatures a Barcelona.¹¹⁰³

Gerónimo Gomez Cuebas i Arturo Echevarria Gayo. Foren dos estudiants de Farmàcia que venien de Puerto Rico i que es llicenciaren en Medicina a la Universitat de Barcelona el 19 de juny de 1875 i el 17 d'agost de 1875, respectivament. Així consta en el registre de títols en Medicina que correspon al llibre de la desapareguda subdelegació de Medicina i Cirurgia de Puerto Rico des de 1846 fins a 1897.

Juan Miguel Herrera Orue. Va estar matriculat el curs 1872-1873 a la Facultat de Dret i va ser senador per Cuba l'any 1893.

Miguel Cespedes Coffigny. Matriculat a Dret el curs 1870-1871, la premsa conservadora borbònica de l'època no estalvià mitjans per fer saber la col·lació del seu

¹¹⁰² NEGRIN, O. (1999). Op. Cit. (pàgs. 133 i ss.). Quarant-cinc estudiants de Medicina de la Universitat de l'Havana, van ser arrestats a les aules de la Universitat sota l'acusació d'haver esgarrapat la tomba del periodista espanyol Gonzalo Castañón, director de *La Voz de Cuba*. Vuit estudiants de primer curs de medicina (d'edats compreses entre 16 i 21 anys), foren condemnats a mort després d'un judici sumaríssim en el qual hi influïren les manifestacions dels voluntaris espanyols amotinats davant de l'edifici de la presó on se celebrava el judici. Els estudiants van ser executats el 27 de Novembre de 1871, només dos dies després que fossin arrestats. El fet es visqué amb desconcert a Girona, tal com és de veure a la premsa: LA LUCHA de 2-12-1871 (pàg. 1) i de 3-12-1871 (pàg. 1).

¹¹⁰³ MASSONS, J. M^a. (1987). Op. Cit. (pàg. 203).

grau de doctor el juny de 1872.¹¹⁰⁴ El seu pare era fill d'un cosí del pare de la pàtria cubana, Carlos Manuel de Céspedes i la seva mare era membre d'una de les famílies més il·lustres de Cuba. Es casà amb Elsa Ortiz Coffigny, membre d'una família de metges de reconegut prestigi.

Rosendo Matienzo Cintrón (Luquillo, Puerto Rico, 1855, 1913). Va estar matriculat el curs 1872-1873 a la Facultat de Dret i el 1875 es va graduar a la Universitat de Barcelona. Viatjà per Europa fins al seu retorn a Puerto Rico el 1884, on obrí el seu despatx d'advocat. Acusat de pertànyer a la maçoneria, per un breu temps va sofrir els rigors de la presó (el 1887 va ser Gran Mestre de la *Gran Logia de Libres y Aceptados Masones de Puerto Rico*). Diputat provincial pel districte de Mayagüez, membre del Partido Autonomista Puertorriqueño, va ser un dels que més impuls va donar a la idea de formalitzar un acord amb el Partido Liberal Fusionista Espanyol de Sagasta. El 1898 va ser designat president de l'Audiència de Ponce, ingressà al Partido Republicano Puertorriqueño i després va ser membre de la Junta Central del partit La Unión de Puerto Rico. En les eleccions de 1904 va ser elegit delegat a la Cambra Legislativa i n'ocupà la presidència de 1905 a 1906. El 1912 es va separar de La Unión de Puerto Rico i va anar al Partido de la Independencia.

José Antonio Cortina Sotolongo (Guanajayabo, Cuba, 1853, 1884). Va estar matriculat el curs 1870-1871 a la Facultat de Dret. Va destacar per la seva amistat amb el "libertador" Jose Martí.¹¹⁰⁵ Després de residir els primers anys amb el seu avi, va passar a estudiar a Cárdenas i Matanzas. El 1867 va viatjar a Espanya per obtenir el títol de llicenciat en Dret administratiu, civil i canònic. Un cop va tornar a Cuba el 1873, es va distingir pel seu talent per a l'oratoría i va arribar a tenir la confiança de Martí per substituir-lo com orador en les vetllades de Nicolás Azcárate. La seva obra més representativa va ser la *Revista de Cuba*, que va fundar el 1877 i va dirigir fins al 1884. Va organitzar vetllades literàries, memorables a l'època, les quals van ser el termòmetre d'una generació en la cultura cubana.

11.3.2. Maçons i lliurepensadors

La maçoneria, l'esperitisme, el republicanisme i el lliure pensament s'havien desenvolupat a partir del règim de llibertats propugnat per la Revolució de 1868, i això no hauria de ser aliè a una institució cultural de la importància de la Universitat Lliure de Girona. La presència en el Sexenni de personatges de primer nivell en la maçoneria

¹¹⁰⁴ LA AURORA de 23-6-1872 (pàg. 2).

¹¹⁰⁵ ARCE, L.A. (1953). *José Antonio Cortina: época i carácter, 1853-1884*. La Habana: Editorial Selecta.

com Ruiz Zorrilla, Sagasta o Salmerón no van impedir que s’hi produís un fenomen de segregació i escissió que no se superà fins a la dècada de 1880, moment en el qual fructifiquen els intents unificadors d’Arús i Morayta. El període de 1880 a 1898 també va ser el moment de màxima esplendor de la maçoneria a les comarques gironines.

Una de les coses que destaca de l’alumnat de la Universitat Lliure de Girona és l’existència d’un cert nombre d’estudiants relacionats amb la maçoneria o amb institucions de lliure pensament, potser presagi de la notable implantació maçònica que hi hauria a Girona en alguns àmbits com el docent. En sobresurt la presència a la Universitat com a estudiant d’un dels personatges més importants de la maçoneria catalana de final del segle XIX, Rossend Arús.

Rossend Arús i Arderius. És potser el maçó més destacat dels que van passar per la Universitat. Es va matricular a la Facultat de Dret Romà i Dret Polític i Administratiu el curs acadèmic 1872-1873, tot i que també en consta una matrícula lliure seva a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. A Girona no va passar del primer curs perquè no era la vida acadèmica on Arús trobava el seu ambient, segons es desprèn de les dades relatives als primers anys d’Arús en notes manuscrites, paperetes,...¹¹⁰⁶

En l’etapa de joventut va ingressar en diferents societats culturals i filantròpiques com la Societat del Born, la Societat Flora i La Tertúlia Catalana i més tard Lo Niu Guerrer. Va ingressar a la maçoneria el 16 de maig de 1866 a la Lògia La Fraternitat núm.1 de Barcelona, crea la Lògia Avant núm.149 (Barcelona) de caire catalanista i el 1886 Arús fou escollit Gran Mestre de la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana. Del seu diari com a maçó,¹¹⁰⁷ ni d’altra bibliografia¹¹⁰⁸ no ens consta que amb ell es fessin membres cap dels estudiants ni professors de la Universitat Lliure de Girona.

Rossend Arús, tot i que no s’involucrà formalment en la política, s’identificà amb la ideologia federal segons la formulació de Pi i Margall i col·laborà amb Valentí Almirall en les primeres formes de catalanisme polític organitzat (va ser soci fundador del Centre Català i participà en el 1r i 2n Congrés Catalanista).

Joan Torrents Ros. Natural de Sant Andreu del Palomar (Barcelona), el curs 1871-1872 es va matricular a la Facultat de Farmàcia. Anys més tard va ser membre de la Comissió

¹¹⁰⁶ GALOFRE, J. (1989). *Rossend Arus i Arderiu (1845-1891)*. Barcelona: Regidoria d’Edicions i Publicacions Ajuntament de Barcelona. (pàgs. 16 i 17).

¹¹⁰⁷ BPA “Arus I – 5” (R.m. 265). *Notas, apunts, memorias indicacions recorts, fets y datos importants y memorables de la Gran Familia per a us i servei d’en Rosendo Arus y Arderiu Fivaller . (12-3-1881?)*

¹¹⁰⁸ CLARA, J. (1986). *Els fills... Op. Cit.*

organitzadora de *La Luz, círculo librepensador de Barcelona*,¹¹⁰⁹ vinculat amb *La tramontana* i amb la *Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana*, fundada per Arús.¹¹¹⁰

Miquel Camós i Teixidor, natural de San Martí de Campmajor. Fou estudiant el curs 1870-1871 de les assignatures preparatòries de Dret. Maçó, formà part del consistori municipal en el període comprès entre 1885 i 1893.¹¹¹¹

Bertomeu Canes i Gasull. Va estar matriculat el curs 1871-1872 a la Facultat de Farmàcia. Consta que Canes va col·laborar amb el setmanari *La Humanidad*, òrgan de l'*Ateneo librepensador de Barcelona*, en el qual col·laborà també un altre gironí, Artur Vinardell i Roig.¹¹¹²

Rosendo Matienzo Cintrón. Fem la ressenya en l'apartat dels antillans.

Gerónimo Alemany Dalmau. Va estar matriculat a la Facultat de Farmàcia els cursos 1872-1873 i 1873-1874. Va pertànyer a la Logia Progreso de Farners, de la qual en va ser guarda-segells.

11.3.3. Els estudiants de Farmàcia catalanistes

S'ha destacat que els quadres formats a les facultats de Farmàcia i Medicina les darreres dècades del segle XIX van han contribuir de manera important en la formació del catalanisme polític.¹¹¹³ Creiem que no podíem passar pàgina sense mencionar aquells estudiants de la Universitat Lliure de Girona que formaren part d'aquell catalanisme incipient.

El fet que adscriuim a aquests alumnes a una ideologia catalanista no vol dir que tinguessin aquesta ideologia al llarg de tota la seva vida. Només hem volgut reflectir que un nombre no poc important d'estudiants de la Universitat Lliure de Girona participà, bé en la signatura de la carta que s'adreçà a la regent Maria Cristina el 1888 (en què es demanava un model d'autonomia per Catalunya, l'oficialitat de la llengua i el Dret català), bé en la unió catalanista que va donar lloc a les bases de Manresa.

¹¹⁰⁹ SÀNCHEZ, P. (1990). *La Maçoneria a Catalunya, 1868-1936*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona Edicions 62. (pàg. 114).

¹¹¹⁰ Amb posterioritat als seus estudis a Girona, certes persones amb afinitats ideològiques coincidiren, sent prova d'això el fet que Rossend Arús i Joan Torrents assistiren el 1886 a la vetllada d'inauguració de la biblioteca que el Círculo de la Luz va crear pels seus associats.

¹¹¹¹ PUIGBERT, J. (1995). *La Girona de la restauració: Girona, 1874-1923* Girona: Diputació de Girona. (pàg. 47)

¹¹¹² SÀNCHEZ, P. (1990). Op. Cit. (pàg 99).

¹¹¹³ CALBET J.Mª., MONTAÑA, D. (2001). *Metges i Farmacèutics catalanistes (1880-1906)*. Valls: Cossetània.

Jacint Codina i Massot. Nascut a Girona el 28 de maig de 1855, era fill del capità d'infanteria Jacint Codina i Coromines, nascut a Barcelona i, de Caterina Massot. Mort a Bordils (Gironès) el 1933. Per la seva joventut, a Girona només hi estudià i aprovà les assignatures del batxillerat de Ciències preparatòries de la carrera el 1873, llicenciant-se en Medicina a Barcelona el 1881 i exercí alguns anys a la Cellera de Ter i a Bordils; publicà diversos treballs en revistes especialitzades sobre plantes trobades a les comarques gironines i posseí un important herbari. Fou delegat de la Unió Catalanista els anys 1897, 1901 i 1904. El 1898 era membre directiu de l'Agrupació Catalanista de Bordils. Fou secretari de l'Agrupació Catalanista de Bordils (Gironès), que el 20 d'agost de 1899 s'adherí a la Unió Catalanista.

Florentí Garcia Fossas. Nascut a la Bisbal (Baix Empordà) el 1854, fill de Vicenç Garcia Montero, natural d'Arbúcies i Margarida Fossas Teixidor de Palafrugell. Es casà amb Dolores Coma, amb la que tingué set fills. Morí a Pallejà (Baix Llobregat) el 1918. Va estudiar assignatures a la Universitat de Girona, però no es llicencià en Farmàcia fins el 1878, a Barcelona i en Medicina el 1900. Va fer pràctiques a la farmàcia de Pau González a Sant Feliu de Llobregat i exercí a Sant Llorenç Savall i Pallejà. Fou delegat d'Unió catalanista el 1892. Regidor de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat el 1881. Fou un dels fundadors del casino Santfeliuenc i soci de l'ateneu lliure del Llobregat, on hi feu classes de francès.

Josep Massa i Corney. Nascut a Girona el 1855, fill de Josep Massa de Campllong (Gironés) i Maria Corney de Sant Gregori (Gironés). Va estudiar el batxillerat a Girona i el curs 1873-1874 seguí a la Universitat Lliure de Girona les assignatures de Química General i Història Natural. Es llicencià en medicina a la Universitat de Barcelona el 1882. Obtingué el títol a l'any següent. Va exercir a Salt i Besanó i va escriure l'obra "*Casos clínics de cirurgia de las vías urinarias del Hospital Provincial de Gerona*". El 1888 va signar el missatge a la reina regent Maria Cristina.

Josep Morera i Carbonell. Va néixer a Copons (L'Anoia) el 1848. Inicià els estudis a Igualada, a les Escoles Pies. Va estudiar el curs 1873-1874 a la Universitat Lliure de Girona, on hi cursà assignatures; es llicencià en Farmàcia a Barcelona el 1879. Exercí la professió farmacèutica a Capellades (Anoia) El 1888 va signar el missatge a la reina regent Maria Cristina.

Maria Pedrol i Balart. Va néixer a Montblanc (Conca de Barberà) el 27 de gener de 1852, es casà amb Antònia Pedrol i morí a Barcelona el 8 de setembre de 1918. Segons l'expedient acadèmic de la Universitat, va ingressar havent obtingut el batxiller a

Tarragona “el 27 junio 1868, dispensado del año de ampliación por haber hecho el bachillerato en seis años” i “el 20 de junio 1872 tomó el grado de licenciado”.

Fou delegat de la Unió Catalanista els Anys 1892, 1893, 1894 i 1895. La seva rerabotiga va ser un cau cultural i nacionalista. Va impulsar el Centre Montblanquí i el 1895 el van transformar en la societat el Foment

Josep Puiggalí i Montull. Nascut a Torroja (Priorat) el 1847. Va obtenir el batxillerat a Lleida el 1863 i el 8 octubre 1872 va obtenir el grau de llicenciat en Farmàcia per la Universitat Lliure de Girona. Fou delegat de la Unió catalanista els anys 1894 i 1895.

11.3.4. Altres estudiants que van tenir notorietat política o social

Dels alumnes que van adquirir notorietat després d’haver acabat els seus estudis a la Universitat Lliure de Girona, bona part de la informació l’hem pogut obtenir de Pla i Cargol,¹¹¹⁴ i dels suplementes del diari *El Autonomista*.

Bonaventura Carreras Peralta. Va ser un dels més insignes estudiants de la Universitat Lliure de Girona. Podria ser inclòs dins del grup dels antillans perquè va néixer el 9 de novembre de 1855 a Santiago de Cuba, ja que el seu pare havia decidit emigrar-hi després dels durs anys que van succeir la Guerra del Francès. Carreras va contreure matrimoni amb Carmen Durán Corredor a l'Havana i poc després es va traslladar a Espanya on va estudiar medicina a Barcelona i París, tot i que el curs acadèmic 1872-1873 va aprovar la Història Natural a la Universitat Lliure de Girona i es va especialitzar en Oftalmologia. Va obrir el seu consultori en el primer pis del número 6 del carrer Sabateries Velles, on gent de totes les comarques gironines acudia tant pel fet de ser un excel·lent oculista, com per ser un home extraordinàriament caritatiu.¹¹¹⁵

Va sobresortir com a conferenciat per la seva vasta cultura, milità en l’Extensió Universitària com Rossend Arús, col·laborà en diverses revistes científiques i el 1895 fou designat membre de la *Société Astronomique de France*. Com bon empordanès va ser republicà, va militar en el Partit Possibilista de Castellar i el 1890 fou escollit president del Comitè Local, diputat provincial i inicià un acostament a les tesis de Fusió Republicana¹¹¹⁶ d’on va arribar a presidir el Centre de Fusió Republicana de Girona.

¹¹¹⁴ PLA i CARGOL, J. (1960). *Biografías de Gerundenses (Gerona y sus comarcas)*. Girona: Dalmau Carles Pla S.A.

¹¹¹⁵ ARRUGA, A. (1999). “El eminente y polifacético Don Buenaventura Carreras Peralta”. *Archivos de la Sociedad Española de Oftalmología*. Núm. 4.

¹¹¹⁶ BOLETÍN REPUBLICANO DE LA PROVINCIA DE GERONA de 19-6-1897.

Josep Pella i Forgas (Begur 1852). Jurisconsult i historiador, va ser un altre begurenc que també estudià Dret a la Universitat Lliure el curs 1872-1873. Dirigió la Revista *La España Regional* i la *Revista Histórica Latina* i va ser membre fundador de la *Revista Jove Catalunya* (1870) i de la Acadèmia de la Llengua Catalana.

De la seva obra històrica en destaca un estudi jurídic sobre les *Corts Catalanes, Lo Sometent, notícies històriques i jurídiques de llur organització, Los Fueros de Catalunya* i *Don Josep de Margarit i de Biure, virrei governador general de Catalunya* (premiada per l'*Asociación Literaria* de Girona). El 1883 va començar a publicar *Història de l'Empordà*, que ha sigut la seva obra cimera. Va publicar també *La crisis del catalanisme*, una monografia sobre el jurisconsult Juan Pedro Fontanella i Jaume I i el Consell de Cent. Va escriure també altres obres de caire jurídic sobre patents d'invenció i els drets de l'inventor, servituds entre les finques, tot i que la seva obra jurídica més important va ser el *Còdic Civil de Catalunya* en 4 volums (1916-1919).

Va ser mantenidor dels Jocs Florals a Barcelona (dels que en va obtenir un premi) , Girona i la Bisbal i president de l'Ateneu Barcelonés, de la Junta de Museus, de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona. Va ser també corresponsal de l'Acadèmia de la Història i de la d'Heràldica d'Itàlia.

Pere Palau i González de Quijano (Mayagüez, Puerto Rico, 1851 - Barcelona, 1928). Es va matricular a la Facultat de Dret de la Universitat Lliure de Girona el curs 1873-1874. Poeta. Residí des de petit a Barcelona, on estudià Dret. Col·laborà en *La Renaixença, Joventut, Catalunya Nova*, etc. i va ser cofundador de la societat La Jove Catalunya (1870) amb l'altre estudiant de la Universitat i begurenc Josep Pella i Forgas. Amic de Jacint Verdaguer —prologà el seu llibre *Eucarístiques* (1904)—, conreà la poesia, en català i en castellà, mística i religiosa; obtingué diversos premis (jocs florals de Barcelona de 1897, 1901 i 1905). Fou conseller general de l'Acadèmia Bibliogràfica Mariana de Lleida. Fou també sogre d'Alexandre de Riquer.

Ricard Grahit i Papell. Estudià Farmàcia a la Universitat Lliure de Girona els cursos 1872-1873 i 1873-1874. Tot i que Ricard Grahit Papell no tindria ni de bon tros la notorietat del seu germà Emili, va ser un metge reconegut a la ciutat a la segona meitat del segle XIX i la seva activitat de recerca va ser reconeguda amb un premi sobre el tractament de la sífilis de l'Acadèmia Médico-Farmacèutica de Barcelona.

És curiós que Emili Grahit Papell estudiés a Barcelona mentre que els seus germans, Ricard i Rossend, ho fessin a Girona. Potser va ser una qüestió generacional, i que quan

es van iniciar els estudis a Girona Emili ja els tingués encarrilats a Barcelona, però això és només una especulació.

Jaume Roure i Prats. A la Universitat el curs 1873-1874 hi cursà dues assignatures de batxillerat (Literatura Latina i Historia Universal). Nascut el 1858 a Palafrugell es traslladà a Llagostera i n'esdevingué alcalde. Fou també president de la Diputació de Girona, governador de Ciudad Real, Palència i Tarragona, diputat a Corts, senador i cap Provincial del Partit Liberal a Girona, entre altres càrrecs. L'autonomista¹¹¹⁷ diu de Roure que un dels seus millors triomfs, és el port de Palamós. Se li van concedir els honors de cap superior d'Administració i va ser nomenat Cavaller de l'ordre d'Isabel la Catòlica.

Narcís Rigau i Fortet. Va estar matriculat a la Facultat de Farmàcia els tres cursos que van de 1871 a 1874. Va ser president de la Diputació i Vicepresident de la Comissió Provincial i va ser un dels diputats que componen la de Comissió Governació. També va ser en diverses ocasions al capdavant del Govern Civil amb caràcter d'interí. El seu amic Darius Rahola escriu: "El Sr. Rigau un conservador àmpliament liberal. Poques vegades han recorregut endebades els que l'han hagut de menester". Això que podria semblar contradicció entre els seus principis polític i la seva manera d'obrar constitueixen el millor elogi.¹¹¹⁸

Onofre Pont i Berga. Va estar matriculat el curs 1872-1873 a les assignatures de batxillerat *Historia Universal* i *Literatura General y Española*. El 1881, després d'haver acabat els estudis comercials i la carrera de Notari a Barcelona, va anar a treballar en el negoci d'exportació de vi del seu pare, el qual va ser republicà, diputat provincial i alcalde.¹¹¹⁹ La fallida de la casa consignatària de Cette, que els venia els carregaments i la fil·loxera, van fer que el negoci canviés de rumb i establí sucursals a Felanitx i Pollença (Mallorca) per a la compra i exportació de vins. Els negocis van augmentar de manera tal que va arribar a ocupar un dels primers llocs entre els importadors d'alcohol i exportadors de vi a França de primers de segle, activitat aquesta de la qual se'n beneficià la vila de Cadaqués.

Ramon Guillamet i Coma. Va estar matriculat a les assignatures de batxillerat Literatura Española, Literatura Latina i Historia Universal el curs acadèmic de 1873-1874, tot i que el grau el va obtenir a l'Institut de Figueres. Va cantar la seva primera missa a l'Església de la Nostra Senyora del Tura el 1879. Es doctorà el 1882 al Seminari Central de València a la Facultat de Teologia i el 1883 es va llicenciar en Dret a la

¹¹¹⁷ EL AUTONOMISTA SUPLEMENTO LITERARIO juny de 1902. (Pàgina 6).

¹¹¹⁸ EL AUTONOMISTA SUPLEMENTO LITERARIO agost de 1903. (Pàgina 5).

¹¹¹⁹ EL AUTONOMISTA SUPLEMENTO LITERARIO agost de 1907. (Pàgina 10).

Universitat de Barcelona. Va ocupar els càrrecs de secretari particular del Dr. Sivilla, canonge de la Catedral de Tarragona, fiscal eclesiàstic, vicari general i mestrescola. Fou bisbe de Lleó, de Còrdova el 1913 i de Barcelona el 1920. Va donar classes al Seminari de Tarragona de Sagrada Escripura, Institucions Canòniques, Dret Romà, Espanyol i Pràctica Forense durant 22 cursos. Va publicar diferents pastorals i *Leyes y reglas de la música sagrada*.

Josep Saderra i Mata (Olot 1850-1924). Va ser un personatge destacat a la història cultural d'Olot. Va estudiar el batxillerat a Girona, a la Facultat de Dret de la Universitat Lliure el curs acadèmic 1872-1873 i acabà la carrera a Barcelona. Va col·laborar en diverses revistes i va ser alcalde d'Olot de 1899 a 1901. Va publicar *Breve reseña de los descubrimientos llevados a cabo por el Centro Artístico de Olot* (1878), *Noticias de la traslación de las reliquias de Santa Sabina desde Roma a Olot* (1885), *Ressenya històrica del Santuari de Nostra Senyora del Tura* (1905), *El rey Martí d'Aragó y la vila d'Olot* (1912) i *El prat de les indianes* (1910). Fou probablement president de la secció musical de l'Orfeó Olotí integrada al *Centro Católico* en el període de 1904 a 1913 i va ser corresponsal també de la *Real Academia de Historia*.

Josep de Foxà i de Caramany. De família antiga i aristocràtica de Girona, va traslladar el seu expedient de Dret a la Universitat Lliure de Girona l'any de la seva creació, tot just abans que ell acabés la carrera i es doctorà el 34 de juny de 1871,¹¹²⁰ i no el 24 de juliol de 1870 com s'ha sostingut.¹¹²¹ La premsa de l'època es feu ressò de la col·lació del grau d'aquest doctorat.¹¹²²

Enric de Foxà i de Bassols. Comte de Foxà, va ser estudiant de Dret també a la Universitat Lliure de Girona, a la qual traslladà l'expedient acadèmic de la Universitat de Barcelona l'any de la seva creació. Va obtenir el grau de doctor el 24 de setembre de 1871. Al comte ni li va reconèixer el títol el Col·legi d'Advocats de Barcelona, cosa que provocà un conflicte entre el Col·legi, el Rectorat de la Universitat de Barcelona i la Universitat Lliure de Girona. Va presentar-se a Corts pel Partit Alfonsí,¹¹²³ partit pel qual el rector Viñas hi tenia una forta simpatia tal com ho demostra la correspondència del rector amb la Reina Isabel.¹¹²⁴ Durant l'any de 1872 i 1873 el comte de Foxà va crear a Barcelona, Lleida i Girona alguns comitès prorestauracionistes amb personalitats moderades i militars i pretenia protagonitzar una insurrecció abans que es produís la dels carlins.¹¹²⁵

¹¹²⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 11. Expedient acadèmic de Josep de Foxà i de Caramany.

¹¹²¹ VINYES, J. (1941). "La Universidad Libre de Gerona". *El Pirineo* de 21-11-1941. (pàg. 3).

¹¹²² EL VIGILANTE de 25-6-1871 (pàg. 2).

¹¹²³ LA LUCHA de 1-10-1871 (pàg. 2).

¹¹²⁴ CLARA, J. (2006). Op. Cit. (pàg 314).

¹¹²⁵ MORAYTA, M. (1889). *Historia General de España. Vol IX*. Madrid: Felipe González Rojas Editor. (pàg. 446).

12. UNIVERSITAT, CULTURA I SOCIETAT

12.1. PANORÀMICA DE LA VIDA CULTURAL GIRONINA AL SEXENNI

12.1.1. Introducció

El Sexenni Revolucionari, tot i el seu caràcter marcadament polític, també va estar lligat a alguns signes de modernització cultural: la fi del romanticisme i l'aparició incipient de corrents realistes en el camp literari i de positivistes en el pensament; l'emancipació de la ciència dels postulats de l'Església; la renovació de la cultura pedagògica amb el krausisme; la tensió entre *casticisme* i europeïtzació i el desenvolupament de la premsa i l'edició.¹¹²⁶

A Catalunya, durant el Sexenni, i amb la Renaixença, s'aprofundí en la voluntat d'una cultura pròpia, marcada per una temàtica d'arrel romàntica, per la discussió dels criteris lingüístics i per una actitud liberal d'arrel burgesa. El Sexenni Revolucionari pertany a aquell període de la Renaixença marcat per uns jocs florals en els quals es produïen disputes lingüístiques, abans que es donés l'eclosió de les grans figures de la literatura catalana del darrer terç del segle XIX (com ara Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà o Narcís Oller). És durant aquesta època que es produeix o la fundació o la consolidació dels principals instruments de difusió de la Renaixença: revistes (el 1868 es fundà *Lo Gai Saber* i el 1871, *La Renaixensa*), editorials, associacions (el 1872 es crea l'Ateneu Barcelonès) i es posen les bases de la politització del moviment, la qual no va ser només d'arrel burgesa i vingué en bona part de la mà de Valentí Almirall.

A Girona, durant el Sexenni, es produí una efervescència cultural inexistente abans de la Revolució de Setembre, i la Universitat en va formar part, bé perquè va col·laborar amb d'altres institucions, bé perquè va fomentar actes culturals més enllà dels estrictament acadèmics.

12.1.2. Principals institucions del panorama cultural gironí

Un balanç del panorama cultural gironí del Sexenni el trobem de la mà de Joaquim Riera Bertran, el qual feia un balanç elogiós del "*Movimiento cultural de Gerona en los cuatro últimos años*" al diari *La Provincia*", l'any 1873, i dedicava un capítol important a

¹¹²⁶ SERRANO, R. (2003). "Aspectos de la cultura española durante el Sexenio democrático (1868-1874)". *Anales de Historia Contemporánea*. Núm. 19. (pàg. 395).

la Universitat.¹¹²⁷ Aquest article és significatiu perquè, malgrat ser excessivament complaent, fa un repàs de les principals institucions culturals gironines del Sexenni i dels seus resultats a primers de 1873.

Comença l'article referint-se a la *Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la provincia* i diu que aquesta comissió és un èxit: *“Muéstralo el número de aficionados que secunda los propósitos de esta... y finalmente las repetidas visitas que en los días ordinarios y festivos se hacen por aficionados y gente indocta pero llena de laudable curiosidad, al Museo de la provincia”*.

Pel que fa a l'*Asociación para el Fomento de las Bellas Artes*, creada per Alfons Gelabert, diu que es va crear *“gracias al feliz éxito de una exposición modesta, celebrada en 1870 en el Museo provincial por la comisión de monumentos”* i estava *“instituida por acciones talonarias (las acciones que se emiten entran en sorteo, y las personas favorecidas han de cambiarlas por obras artísticas de su elección)... vio coronados sus desvelos en 1871 con sorprendentes resultados, pues llegó a 180 el número de las obras expuestas y a 22 de las vendidas-¿Fue la novedad de la cosa la que produjo tan halagüeños resultados? Dígalo la exposición celebrada en octubre del último año (1872) que, a pesar de las circunstancias por lo demás funestas de la guerra civil y de la general anarquía, y a pesar de estarse celebrando en Barcelona otra exposición, dio por resultado el que hemos visto figurar con elogio en muchos periódicos españoles, á saber: 235 obras de arte expuestas, y 51 vendidas por valor de 4.125 pesetas”*.

Continua amb l'*Asociación Literaria*, la qual es va crear per Fires de 1871 i un any més tard, en el certamen de tres de novembre de 1872, s'hi van presentar 217 composicions, s'entregaren 8 premis i tenia centenars de socis inscrits. Prova de l'èxit social de l'associació era que *“en cuanto a la solemnidad de la distribución de premios, los periódicos de esta localidad y aun algunos de otras ciudades y de la Corte han venido a confirmar los fundados motivos de entusiasmo que aquella produjo, sin escepción, en el grandísimo concurso de autoridades, corporaciones y particulares que a la misma asistieron; entusiasmo que ha de redoblarse con la notable lectura de las notables composiciones laureadas”*. Un cop atorgats els premis era costum celebrar vetllades amb els autors premiats, les quals van tenir notorietat social.¹¹²⁸ Més

¹¹²⁷ RIERA BERTRAN, J. (1873). “Movimiento Intelectual de Gerona en los últimos cuatro años”. *La Provincia, periódico republicano federal* de 1-1-1873. Girona. Núm. 51 (pàg. 3).

¹¹²⁸ LA LUCHA de 7-11-1873 (pàg. 2). “Anteanoche se celebró en el espacioso salón del Liceo Gerundense la velada musical que en obsequio de los poetas laureados en el último certamen literario que tuvo lugar hace unos días en esta ciudad, celebró la comisión interina de aquella Sociedad. La concurrencia fue numerosa y escogida, luciendo sus bellezas y elegantes atavíos lo más florido del sexo bello y demostrando una vez más el conocimiento del difícil arte musical, varios maestros y aficionados muy conocidos en esta capital”.

endavant ens n'ocuparem amb més detall quan parlem de la participació que hi va tenir la Universitat.

Segueix Riera i Bertran amb *l'Ateneo de Gerona*, el qual va ser creat el primer d'agost de 1872 per l'exarquitecte provincial Félix de Azúa i per Alfons Gelabert. En aquest ateneu es feien estudis de dibuix de figura, paisatge, arquitectònic, d'adorn, industrial i matemàtiques per a dibuix. Hi havia classes per als obrers, les quals eren gratuïtes per als pobres i també s'hi feien recitals de música i de poesia.

Cal dir també que l'article dedica més espai i elogis a la Universitat, remarca l'èxit del seu rector fundacional, Manuel Viñas, es felicita pel nombre d'alumnes matriculats i vol que a la Universitat s'imparteixi la carrera de Farmàcia a més de la de Dret.

12.1.3. Altres institucions i fets

També comenta Riera i Bertran que l'activitat intel·lectual de Girona no se centra només en institucions, sinó també en particulars, sobretot si es veuen les aportacions que fan a diaris com *La Renaxensa*.

A més, hi havia una important activitat cultural que girava entorn de centres patrocinats per les principals formacions polítiques del Sexenni. Així, per exemple, els cercles republicans al principi s'arreglaren al voltant de l'Ateneu de la classe obrera i després al *Casino Republicà de Girona*, el qual es va crear a semblança del Casino Republicà Federal de Barcelona. Aquest casino tenia per objecte "*el recreo y la lectura*" i donar suport als comitès del Partit Republicà. Inicialment en foren presidents Pau Alsina i Francesc Loperena.¹¹²⁹

També es realitzaven de manera periòdica concerts organitzats pel *Liceo Gerundense*, a les funcions dels quals podien assistir els socis, les seves famílies i persones convidades;¹¹³⁰ o vetllades literàries, en què personatges de la societat gironina llegien poemes.¹¹³¹

Algunes institucions culturals gironines van veure's afectades pels avatars de la societat gironina durant el Sexenni i una d'aquestes institucions va ser el Teatre. Amb l'arribada de la Revolució, una altra qüestió que aparegué van ser els intents de la classe treballadora d'accedir a determinades expressions culturals que fins llavors no

¹¹²⁹ EL AMPURDANÉS de 1-9-1870 (pàg 3).

¹¹³⁰ LA LUCHA de 7-11-1873 (pàg 2).

¹¹³¹ LA LUCHA de 8-11-1871 (pàg. 3).

podien permetre's. Així, el 19 d'abril de 1869, un grup de veïns va presentar una instància en la qual demanava poder accedir lliurement a la *Sociedad Lírico Dramática*, la qual cosa fou desestimada per acord del consistori:¹¹³²

Se desestima la instancia presentada en las sesión anterior por varios vecinos solicitando tener entrada en las funciones que dan en el teatro la sociedad lírica por cuanto, lo mismo los sujetos que la promovieron como todos los vecinos de Gerona sin distinción de clases y categorías, tienen derecho a formar parte de la consabida sociedad lírico dramática de aficionados y a entrar con sus familias en el teatro cuando la misma funciona mediante el pago de la cuota que satisfacen mensualmente los demás socios, y con tal de que en aquellas reuniones observen el decoro y compostura que exigen las reglas de la buena educación.

L'atur i les dificultats econòmiques que passaven les classes més necessitades foren objecte d'atenció d'aquells que es dedicaven a la cultura. Tant per la sensibilitat social com pel fet que el Teatre no passava pel seu millor moment, va ser possible que es dediquessin esforços a ajudar les persones més necessitades. Així, el Ple de l'Ajuntament del dia 15 de març de 1869 acordava que passés a informe de la Comissió una instància presentada per la *Sociedad Dramática de Aficionados*, en què se sol·licitava que se'ls cedís el Teatre per fer funcions "*dignas de la ilustración del público*", i que donarien els ingressos de les funcions per a benefici de la classe jornalera (mentre durés la falta de feina). Les despeses anaren a càrrec dels sol·licitants, però a condició que la cessió fos per a un període de sis anys. El Ple de l'Ajuntament del dia 18 de març va acordar que els beneficis del Teatre fossin per als aturats, però només va cedir el teatre fins al 30 de juny de 1870.¹¹³³

També hi hagué altres moments en què es va donar un ús al Teatre com a expressió de la fraternitat i de la solidaritat durant les circumstàncies adverses que travessava la societat gironina del Sexenni. Així, en el Ple de l'Ajuntament del dia 29 d'abril de 1872, amb unes finances municipals que no permetien atendre despeses bàsiques com les de la presó o dels proveïdors durant la visita d'Amadeu I a Girona, s'acordà que es realitzés una funció dramàtica i que els seus beneficis es destinessin a alliberar la *quinta*.¹¹³⁴ Durant els moments més intensos de la guerra, quan els carlins incendiaren Tortellà, també es va proposar de fer una representació en benefici de les víctimes de l'atac carlí a aquest poble.¹¹³⁵

¹¹³² AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 19-4-1869.

¹¹³³ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 15-3-1869 i 18-3-1869.

¹¹³⁴ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 29-4-1872.

¹¹³⁵ LA LUCHA de 2-9-1873 (pàg 3)

EL Teatre, com a espai públic, va viure la tensió durant els convulsos moments del Sexenni. Amb motiu de la República, la premsa monàrquico-demòcrata va denunciar que durant la República, amb una total passivitat de l'Ajuntament, les classes populars feren fora les persones de les llotges:¹¹³⁶ *“obligando las señoras a salirse del teatro en vista de lo que con asombro de todos sucedía. No sólo esto, en uno de los palcos se bebió en botellas y botas, no sabemos si gaseosas o vino, y se fumó en grande en todos los lados.... En nombre de la decencia, nombre del decoro público, en nombre de la libertad y hasta en nombre de la República que con estos escándalos sólo se desacredita y que no permite el abuso, rogamos a los señores concejales que ocupen la presidencia, eviten escenas como las de anteanoche.... y si el ayuntamiento quiere restablecer en esta ciudad el prestigio que entre cierta gente a perdido, a juzgar por los hechos, debe evitar el que sus individuos corran el ridículo haciendo imperar la ley y el orden y las consideraciones sociales a pesar de los bullangueros que creen que la república autoriza a la Barbarie”*.

També el teatre va ser present ens episodis de les guerres carlines. Així, mentre se celebrava una funció el 30 de març, quan va finalitzar el tercer acte, va córrer el rumor que havien tocat les cornetes dels voluntaris de la República. Molts espectadors i totes les senyores van retirar-se i, amb els voluntaris de la República reunits al voltant de l'Ajuntament, es digué que hi havia hagut algun incident amb els carlins.¹¹³⁷

Les propostes culturals de la Girona del Sexenni no foren ni protagonitzades ni atacades per l'Església, que aprofitava les oportunitats que li permetia la legislació del Sexenni i una societat molt devota per seguir exercint la seva influència en tots els camps i també el cultural.

El primer de gener de 1869 es dictava un decret que ordenava la incautació per part del *Ministerio de Fomento* dels objectes artístics o científics que estiguessin en mans de catedrals, capítols, monestirs o ordres militars.¹¹³⁸ L'exposició de motius del decret deia que les raons eren assegurar que per accidents o per robatoris no es perdia un patrimoni artístic que pertanyia a la societat.

Pels efectes d'aquest decret, el 23 de maig de 1870, l'Ajuntament va debatre respecte de la instància presentada per la *Comisión Provincial de Monumentos*, en la qual es demanava *“recurrir al gobierno supremo contra la orden dada para que sean remitidos*

¹¹³⁶ LA LUCHA de 25-3-1873 (pàg. 2).

¹¹³⁷ LA LUCHA de 1-4-1873 (pàg. 2).

¹¹³⁸ Decreto disponiendo la incautación por parte del estado de archivos, bibliotecas y Colecciones... de 1-1-1869. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 101. (pàg. 3).

*a la Biblioteca Nacional el libro del Apocalipsis y la preciosa Biblia manuscrita regalada en 1456 por el Obispo Dalmacio del Muro a esta catedral... cuya pertenencia ha sido respetada por todos los monarcas españoles y hasta los generales extranjeros en las diversas veces que ha sido tomada la plaza por los ejércitos franceses después de los obstinados y sangrientos sitios... ”*¹¹³⁹

L'Ajuntament va fer cas a la Comisión Provincial de Monumentos i acordà interposar el recurs.

No volem especular respecte d'allò que hauria passat en una societat catòlica com la gironina si no s'hagués acordat interposar el recurs, si Enric Claudi Girbal no ho hagués sol·licitat o si no s'hagués suspès l'execució de l'ordre. El 29 de gener havia causat impressió l'aparició a la premsa liberal gironina de la notícia de la mort salvatge del governador de Burgos, assassinat a les escales de la Catedral pels canonges d'aquesta ciutat mentre intentava aplicar el decret i una multitud cridava proclames a favor de Carles VII.¹¹⁴⁰

12.2. EL PAPER DE LA UNIVERSITAT EN LA VIDA CULTURAL DE LA CIUTAT

La creació de la Universitat Lliure de Girona va fer que a la Girona del Sexenni, tot i les dificultats de l'economia i la guerra amb els carlins, la cultura i la ciència tinguessin una importància i arribessin a nivells impossibles d'assolir a la Girona de 1867.

Durant el Sexenni, la Universitat es projectava i assistia als actes públics de rigor. Així es veia una representació del Claustre universitari a les festes religioses, a la processó de corpus i a les funcions cíviques i religioses que es feien a les Fires de Sant Narcís. Organitzava i tenien caràcter públic les cerimònies de doctorats i les “*academias*” i participava activament en institucions com l'*Asociación Literaria* o la *Comisión de Bellas Artes*.

12.2.1. Doctorats

Les cerimònies per les quals s'atorgaven els graus de doctorat també foren actes d'una important notorietat social i foren una novetat en la vida cultural gironina del Sexenni.

¹¹³⁹ AMGi Lligall 464. Manual d'acords de 1869. Acta de la Sessió de 23-5-1870.

¹¹⁴⁰ LA RAZÓN de 29-1-1869 (pàg. 1).

El primer grau de doctor es conferí el 24 de juny de 1871 a Josep de Foxà i de Caramany. La cerimònia d'imposició del grau i d'investidura se celebrà al Saló de Plens de l'Ajuntament a dos quarts de dotze, feu de padrí el degà de Dret, Salvador Quintana, i l'acte fou acompanyat amb la selecció de peces que interpretava la banda del *Regimiento de Sevilla*. L'acte es recollí a la premsa,¹¹⁴¹ i en paraules del secretari de l'Ajuntament:¹¹⁴²

Tuvo efecto este acto con mucha pompa de parte del Claustro Universitario y con asistencia de las autoridades y de muchas personas particulares, habiendo dejado de concurrir el Señor Gobernador civil a causa de no haber sido invitado con la debida oportunidad

Tres mesos més tard, el 24 de setembre de 1871, va rebre el grau de doctor Enric Foxà Xammar i de Bassols, comte de Foxà i baró de Boxadors, però aquest cop no se celebrà al Saló de Plens de l'Ajuntament, sinó al Paraninf de la Universitat situat a la Casa Hospici. La premsa que anunciava l'acte publicà que el comte s'havia presentat a diputat pel Partit Alfonsí.¹¹⁴³

Amb la mateixa pompa i presència d'autoritats, s'atorgà el primer doctorat de Farmàcia a Sebastià Casellas, el 14 de gener de 1872 a les 12 del migdia, el degà de Farmàcia, Francesc Canal,¹¹⁴⁴ en va ser el padrí. El 23 de juny de 1872 a dos quarts de sis de la tarda, al Saló de Plens de l'Ajuntament, el rebia l'estudiant cubà Miguel de Céspedes y de Coffigny, apadrinat pel catedràtic del Claustre de Dret, Antoni Rigau. El doctorant va llegir un discurs amb "*vigorosa entonación*" sobre "*el origen del derecho de pensar*" i l'acte va anar acompanyat de música selecta interpretada pel *Regimiento América*. El dol per una pèrdua familiar recent va fer que no pogués fer un convit a casa seva.¹¹⁴⁵

Un altre exemple, ja en plena República, és el grau de doctor en Farmàcia d'Isidor Fuentes, el 6 de juliol de 1873, quan era rector Emili Danis i fou apadrinat per Manuel Viñas.¹¹⁴⁶ El rector, en aquell cas, demanava dues parelles de la Guàrdia Civil per a la protecció de l'acte,¹¹⁴⁷ però va discórrer aparentment amb tranquil·litat.¹¹⁴⁸

¹¹⁴¹ EL VIGILANTE de 25-6-1871 (pàg. 2).

¹¹⁴² TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit. (pàg. 117).

¹¹⁴³ LA LUCHA de 1-10-1871 (pàg. 2).

¹¹⁴⁴ LA LUCHA de 13-1-1872 (pàg. 3) i EL NORTE de 14-1-1872 (pàg. 2).

¹¹⁴⁵ LA AURORA de 23-6-1872 (pàg. 1). i de 30-6-1872 (pàg. 3).

¹¹⁴⁶ LA LUCHA de 6-7-1873 (pàg. 3).

¹¹⁴⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Ofici el rector al governador de 1-7-1873.

¹¹⁴⁸ TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit. (pàg. 127).

L'acte va tenir compliment en el Paraninf de la Universitat situat a la Casa Hospici. Hi assistiren les autoritats i la festa va revestir molta esplendidesa, i consistí en totes les formalitats pròpies del grau, lectura de discursos, jurament e investidura. El padrí va pronunciar un castís discurs que es va repartir com a record de la festa; y el graduat y nou doctor feu el de rúbrica, y además va associar la caritat a la festa académica, fent repartir almoines als pobres y obsequiant als hospicians.

A més d'aquests graus, també es conferiren els doctorats al professorat de la Universitat d'ambdues facultats, els quals, però, no tingueren la notorietat social dels esmentats fins aquí.

Aquests doctorats, però, no van estar exempts de polèmica. Els doctorats, en el període anterior a la Revolució es feien exclusivament a Madrid, estaven reservats a les classes més altes, se celebraven amb tota la solemnitat i comptaven amb la presència freqüent del ministre a les cerimònies. A Girona, però, atorgar doctorats a nobles o hisendats de Mallorca i Cuba va ocasionar recels que van fer-se sentir a la premsa, en el moment en què eren més intenses les dissensions del rector Viñas amb l'Ajuntament,¹¹⁴⁹ o durant els moments finals de la República Federal.¹¹⁵⁰

12.2.2. "Acadèmias"

Un altre dels actes protagonitzats per les universitats durant el Sexenni eren les "acadèmias" o sessions impartides pels professors, les quals estaven obertes a tothom que hi volgués anar. Aquestes conferències tenien un caràcter diferent del que tenien les que se celebraven en ateneus i tertúlies i que tenien per objecte il·lustrar la classe obrera amb continguts educatius molt semblants als de les escoles primàries. A les "acadèmias" es tractaven temes monogràfics que podien ser considerats d'interès per a la societat, i per al lluïment del professorat de la Universitat en actes que pretenien donar-li projecció social.

¹¹⁴⁹ LA LUCHA de 12-10-1872 (pàg. 2). "Y si bien hemos dicho, y nos ratificamos, que el número de matriculados en este año es menor que en el anterior, lo hemos hecho estrañados de que un establecimiento libre al que vienen en busca de títulos académicos jóvenes ricos de Cuba y otras posesiones ultramarinas, se vea abandonada por los que, sin hacer viajes ni necesitar verificar gastos extraordinarios, prefieren marchar a Barcelona que estudiar en ella".

¹¹⁵⁰ LA LUCHA de 11-11-1873 (pàg. 3). "En el nuevo colega republicano leemos las siguientes líneas: Llamamos la atención del digno Rector de la Universidad para que examine lo que haya de cierto respecto a los medios que utilizan algunos estudiantes para obtener el título profesional, sin que se crea a ésta causa sea debida la fama que ha alcanzado nuestra naciente universidad libre acudiendo de la Baleares, de las Castillas y otras provincias, y hasta de las Antillas, estudiantes deseosos de justificar su aprovechamiento en los exámenes del fin de curso".

En el capítol on tractem el substrat ideològic de la Universitat fem esment de l'acadèmia pública que es va convocar el 29 de febrer de 1872 per tractar el tema: "*Examen de las causas de engrandecimiento de Roma, filosóficamente consideradas*". Aquesta conferència va ser impartida pel professor Lluís Jener,¹¹⁵¹ i les seves paraules que afirmaven que el poder temporal dels papes s'havia acabat van generar polèmica enmig d'un auditori profundament neocatòlic. L'episodi suposà una forta polèmica a la premsa, una retractació davant del Claustre i que Jener finalment hagués de marxar a Vitòria.

També hem trobat notícia de l'acte que, malgrat la situació de guerra civil amb els carlins i la fi anunciada de la Universitat, va celebrar en català l'exrector i catedràtic de Dret Manuel Viñas amb el títol "*Disolt lo matrimoni quin dret pertany a la viuda*" el 22 de juny de 1874.

12.2.3. La Universitat i els premis de l'Asociación Literaria

L'any 1872, en què es van inaugurar els certàmens de l'Asociación Literaria, la Universitat va oferir el premi d'un escut d'armes de la ciutat a la millor memòria en prosa històrica d'interès provincial o municipal.

La participació de la Universitat a l'Asociación va ser activa, tant en la seva direcció, com en el premi anual que s'atorgava. El 20 d'abril, l'Asociación Literaria comunicava a la Universitat que el 23 d'abril iniciaria les tasques en commemoració de la mort de Cervantes i que convidava la Universitat a una "*velada literaria*",¹¹⁵² i més endavant li deia que veuria amb bons ulls que la Universitat donés un premi,¹¹⁵³ la qual cosa va fer fins al 1875.

El 1872, el premi el guanyà Josep Maria Pellicer i Pagés per la memòria descriptiva "*El Monasterio de Ripoll*";¹¹⁵⁴ el 1873 va oferir com a premi una medalla d'argent, la qual guanyà Enric Claudi Girbal pel treball "*Memorias literarias de Gerona*", en front d'un altre titulat "*Ensayo histórico-artístico sobre el monasterio de San Pedro de Roda*";¹¹⁵⁵ el 1874 no es va atorgar el premi i l'any 1875, el premi de la Universitat, que ja no existia, però utilitzant la dotació de l'any anterior,¹¹⁵⁶ s'atorgà a l'escriptor Anton de Bofarull de Brocà pel treball "*El Sitio de Gerona en tiempo de Pedro el Grande*".

¹¹⁵¹ LA LUCHA de 27-2-1872 (pàg. 3).

¹¹⁵² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de l'Asociación Literaria al rector de 20-4-1872.

¹¹⁵³ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 18-7-1872.

¹¹⁵⁴ LA LUCHA de 10-11-1872 (pàg. 3).

¹¹⁵⁵ LA LUCHA de 6-11-1873 (pàg. 2).

¹¹⁵⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 19-7-1874 de l'Asociación Literaria al rector on li diu que a la junta directiva de l'associació li agradaria molt que la Universitat tornés a donar el premi que havia anat atorgant tots els

La participació de la Universitat en els premis i en el jurat va ser activa: professors de la Universitat van arribar fins i tot a formar part de la direcció de l'Associació (Manuel Viñas era vicepresident i Pius Pi vocal de la Junta);¹¹⁵⁷ i a les distribucions de premis, hi anava una representació del Claustre (una comissió formada per Manuel Viñas, Francesc Canal, Joan Almeda, Joaquim Ametller i Pius Pi va representar la Universitat en els premis de 1872).¹¹⁵⁸

El 1876 l'*Asociación Literaria* va donar lloc a la *Revista de Gerona*, la qual fou dirigida pel primer rector de la Universitat, Manuel Viñas i més tard pel cronista Enric Claudi Girbal.

12.2.4. Altres expressions culturals

La participació de la Universitat en manifestacions culturals també s'estengué a la participació en altres esdeveniments. Així, el governador civil, com a conseqüència del que establí el Reial decret de 30 d'agost de 1872, convocà la Universitat per tractar el tema de la participació a l'Exposició Universal de Viena. Pel que es veu, es va formar una comissió per fomentar-hi la participació gironina i el rector de la Universitat va ser vocal nat d'aquesta comissió.¹¹⁵⁹ La joventut de la Universitat i la realitat econòmica i cultural de la Girona del moment no ens fan pensar, però, que aquesta participació fos massa activa.

Altres entitats culturals, a part de l'*Asociación Literaria*, comptaven activament amb la presència de la Universitat als seus actes. Així, es convidava la Universitat a una exposició de l'*Asociación para el Fomento de las Bellas Artes* el 28 d'octubre de 1870, en què el rector acordava que hi participés una comissió formada per Manuel Catalá, Manuel Pérez Claras, Antoni Rigau i Lluís Jener,¹¹⁶⁰ o a una altra el 29 d'octubre de 1872.¹¹⁶¹

També cal destacar les relacions que mantingué amb la *Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia*, bé per la restauració de l'edifici de la Universitat, bé per les donacions d'objectes trobats o l'assistència en actes.¹¹⁶²

anys menys el passat; i la contesta del rector dient que poden donar el premi i fer servir la medalla de l'any passat que no es va atorgar (AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 21-7-1874 del rector a l'*Asociación Literaria*).

¹¹⁵⁷ LA LUCHA de 8-1-1873 (pàg. 3).

¹¹⁵⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació del rector a l'*Asociación Literaria* de 20-10-1872.

¹¹⁵⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 3-9-1872 del governador civil al rector.

¹¹⁶⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 26-10-1870 de la *Comisión de Monumentos* al rector.

¹¹⁶¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 27-10-1872 de la *Asociación de Bellas Artes* al rector.

¹¹⁶² AMGi Secció XII.1 Lligall 15. Comunicació de 16-9-1870 del rector a la *Comisión de Monumentos*.

13. EL TANCAMENT DE LA UNIVERSITAT

13.1. INTRODUCCIÓ

S'ha apuntat que, durant aquest període, foren més raons de política educativa de finals del Sexenni les que van causar el tancament de la Universitat Lliure de Girona, i no tant les irregularitats detectades per la visita dels delegats de la Universitat de Barcelona.¹¹⁶³ Altrament, no s'ha explicat perquè la desaparició de la Universitat no va ser com la de les universitats lliures de Múrcia o de Còrdova: el tancament d'aquestes universitats es produí un cop proclamat el Decret de 29 de juliol de 1874 *“regularizando el ejercicio de la libertad de enseñanza”* i per les disposicions de la superioritat governativa a Madrid que feia impossible materialment l'ensenyament lliure. La supressió de la Universitat Lliure de Girona fou acordada dos mesos abans del decret de 29 de juliol, per decisió de la universitat de districte (la de Barcelona), després d'haver comissionat a dos catedràtics perquè fessin una “minuciosa” inspecció.

Aquestes circumstàncies ens han animat a buscar una mica més les causes i motius de la decisió de tancar la Universitat, i hem intentat determinar si era només pel reflux de la política de llibertat d'ensenyament després del Cop de Pavía, o si hi havia quelcom més a banda de l'aplicació normativa general de les restriccions a la llibertat d'ensenyament.

També hi ha un seguit de circumstàncies que no s'han esmentat suficientment i que poden condicionar la valoració del tancament de la Universitat, i com es produí. Així, seria necessari veure com van incidir en la decisió del tancament la situació de bloqueig permanent de la ciutat de Girona, la incapacitat de la legislació educativa del Sexenni a l'hora de regular determinades particularitats de l'ensenyament lliure i les difícils relacions institucionals entre universitat de districte, universitat lliure i Ajuntament.

De les al·legacions de l'Ajuntament en el recurs d'alçada davant del *Ministerio de Fomento*, trobem un recull de tot allò que se li retreia a l'ensenyament lliure i a les universitats de província (justificadament o injustificadament), i podem observar-hi

¹¹⁶³ TORROELLA, J.B. (1906). Op. Cit. (pàg. 135). *“Se comprén que aquesta inspecció estava inspirada pel Govern, perquè sense que volguém desconèixer que la universitat lliure tingués defectes, com ne te tota obra humana y ne tenen molts las oficials, obehía a algun prejudici, ja que per faltas purament administrativas no hi havia motiu, pera prendre midas radicals com la que ‘s prengué de suspendre tot exercici académich”.*

fins a quin punt la Universitat Lliure de Girona era capaç de defensar-se'n. Pensem que aquest document pot ser valuós perquè s'hi contenen els aspectes més polèmics de l'ensenyament lliure, precisament en un moment en el qual aquest tipus d'ensenyament no comptava amb la defensa del poder polític. Creiem que en aquest document es pot veure allò que hi havia de real en les acusacions que es formulaven a la Universitat Lliure de Girona, en particular, i a l'ensenyament lliure superior, en general, a més del valor de les justificacions.

Finalment, la decisió del rector de la Universitat de Barcelona d'enviar una minuciosa visita d'inspecció a la Universitat Lliure de Girona es produeix el maig de 1874, en un moment d'autèntica convulsió a la vida gironina durant el qual les qüestions cíviques més elementals venien condicionades per l'estat de guerra en què es trobaven la ciutat i la província. Per valorar adequadament les causes del tancament de la Universitat i per entendre el sentit que aquest tingué a la ciutat, caldrà que fem un examen de quina era la situació de la Girona de la primera meitat de 1874.

13.2. LA GIRONA DE 1874

L'any 1874 va començar amb un canvi polític de consideració: el Cop d'Estat de Pavía, el dia 3 de gener, que acabà amb les Corts i el govern republicà de Salmerón. Aquest canvi tingué les seves conseqüències en el govern municipal format per aquells "modestos obrers i lliurepensadors que els dies de sessió anaven a la Casa de la Ciutat després de les hores de treball".¹¹⁶⁴ El dia 7 de gener, el mariscal i governador militar Antolín Pieltain arengava a la tropa al camp de Mart de Girona i els deia "*que la patria estaba enferma a causa de las disensiones políticas y que era preciso curarla, y que los encargados de verificarlo eran los soldados de España*" i a continuació sortien desfilant.¹¹⁶⁵ El dia 8, amb un ordre sorprenent, es reemplaçava l'alcalde i tots els regidors per altres designats pels militars (de fet es van nomenar els que constituïren el consistori progressista a les eleccions de 1872). El dia 10 del mateix mes sortia publicat a la premsa que ja no s'havia de saludar amb "*Salud y República*" sinó que calia tornar a fer-ho amb el tradicional "*Dios*". La plaça de l'Ajuntament ara només diria *plaça de la República* (s'havien menjat el *federal*).¹¹⁶⁶

Aquest fervor patriòtic, però, no semblava ser el d'una ciutadania que estava cansada d'haver de fer el soldat, contra la seva voluntat i sense cap mena d'entusiasme ni

¹¹⁶⁴ RAHOLA, C. (1929). *La ciutat de Girona*. Barcelona: Editorial Barcino. (pàg. 107).

¹¹⁶⁵ D'ara endavant pels fets que es descriuran en aquest capítol referents a la Guerra Carlina vegeu: GRAU, J. (1954). *Op. Cit.* (pàg. 97).

¹¹⁶⁶ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 8-1-1874 i de la Sessió de 22-1-1874.

organització.¹¹⁶⁷ El mateix 13 de gener, el comandant del batalló provisional de la milícia de la ciutat demanava al nou consistori que procedís disciplinàriament contra aquells que no s'havien presentat la nit anterior amb el toc d'alarma.¹¹⁶⁸ No resulta estrany que es fes aquella petició: aquella nit anterior els carlins havien atacat el “*fuerte de Sarria*”, al costat del pont sobre el riu Ter i havien causat la mort de 18 voluntaris de la llibertat, alguns cremats pel foc ocasionat pels dos canons, d'altres morts a ganivetades quan intentaven escapar saltant per les finestres. Els cossos de tots ells foren llençats al riu Ter.

El terror que generaven els carlins era enorme, visceral: “*(los carlistas) ... imponiéndose no por el número y valor que nada significan, sino por la fama de sus anteriores procedimientos, por los recuerdos de crímenes horrendos que han cometido en las casas y por el terror... fundado en la barbarie de que vienen dando repetidas muestras los que nombrando a Dios le escarnecen.*”¹¹⁶⁹ I la situació, no tendia a millorar. El febrer, un ban municipal de seguretat ciutadana obligava que totes les persones de 18 a 45 anys anessin a l'Ajuntament quan toqués la campana. A més, estava estrictament prohibit hostatjar forasters.¹¹⁷⁰

Aquesta situació, la ciutat de Girona l'arrossegava des del 20 d'agost de 1873, quan un escamot de la cavalleria carlina va disparar els banyistes del Ter, prop del pont de la Barca i va ocasionar un enrenou de consideració. Des d'aquell dia, les coses van empitjorar, i es començaren a interrompre les comunicacions per via fèrria i telegràfica a partir del 25 d'agost. Finalment, el 16 de desembre, la província va quedar declarada en estat de guerra.

Pel que fa a la situació econòmica, era lamentable. La caixa municipal estava buida i l'Ajuntament, amb molta vergonya, reconeixia que només podia donar 125 pessetes a les famílies dels morts de Sarrià per l'atac dels carlins.¹¹⁷¹ El seu setge a Girona va provocar que els productes de primera necessitat arribessin amb molta dificultat i pugessin els preus de manera desorbitada. L'espiral inflacionista va obligar l'Ajuntament a prohibir que els preus d'aquests productes pugessin,¹¹⁷² fins al punt que una dona va ser arrestada per haver venut dues gallines per setze pessetes.¹¹⁷³ Per si això fos poc, la capacitat de l'Ajuntament per aconseguir recursos era nul·la: li va ser impossible recaptar un repartiment de guerra extraordinari d'un terç de la contribució

¹¹⁶⁷ VINYES, J. (1932). Op. Cit. (pàg. 6).

¹¹⁶⁸ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 13-1-1874.

¹¹⁶⁹ LA LUCHA de 8-2-1874 (pàg. 3).

¹¹⁷⁰ LA LUCHA de 5-2-1874 (pàg. 3).

¹¹⁷¹ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 30-1-1874.

¹¹⁷² LA LUCHA de 31-1-1874 (pàg. 3).

¹¹⁷³ LA LUCHA de 12-2-1874 (pàg. 3).

territorial i industrial, cosa que costà que empresonessin fins i tot l'alcalde per negar-se a recaptar el tribut.¹¹⁷⁴

Cap a finals d'aquest primer semestre, la normalitat semblava que començava a restablir-se. El tres de maig arribaren notícies que Serrano havia derrotat els carlins i havia entrat a Bilbao. Confirmada la notícia, i a desgrat de la cúria eclesiàstica de Girona,¹¹⁷⁵ se celebrà un Tedèum a la Catedral per la victòria contra els carlins al País Basc, el qual va ser pobre i deslluït. A la ciutat, semblava que les coses milloraven: el 24 de maig, els carlins van aixecar el bloqueig que havia deixat incomunicada la ciutat,¹¹⁷⁶ i el 27 del mateix mes, es deia que ja es veia un bon nombre de cotxes i de pagesos per la ciutat, tot i que els preus encara eren massa alts, propis d'una situació de setge.¹¹⁷⁷ El mateix dia 27 de maig, el rector de la Universitat de Barcelona comunicava al de la Universitat Lliure de Girona que havia delegat dos catedràtics "*para que procedan a una minuciosa inspección de esta Universidad Libre*".¹¹⁷⁸

13.3. LA VISITA DELS DELEGATS DEL RECTOR

Desconeixem les raons i les presses d'Antonio Bergnes de las Casas. Com a antecedents, tenim una acusació genèrica del *Boletín Republicano de la Provincia de Gerona* de novembre de 1873,¹¹⁷⁹ que deia que a la Universitat es treia el títol per "mitjans no tradicionals". D'aquí la conseqüent reacció del Ple de l'Ajuntament que donava plens poders al rector perquè hi posés remei;¹¹⁸⁰ i la reacció del rector, que donava instruccions als degans i als seus claustrats per esvair el més mínim motiu de sospita.¹¹⁸¹

No creiem, però, que existissin causes per a una intervenció urgent. El cas és que els dos delegats, Vicente Munner i Federico Pérez de los Nueros, van arribar a Girona l'endemà, el dia 28 de maig. La tarda del mateix dia van procedir a l'examen dels documents de comptabilitat i de secretària de la Universitat, i van continuar la visita

¹¹⁷⁴ AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió Reservada de 28-9-1874.

¹¹⁷⁵ "El acto religioso fue todo lo pobre que podía ser, lo cual no se explica mas que acudiendo a ciertos antecedentes que no son del caso recordar, pobreza que extrañamos en verdad dada la alegría que la Iglesia debe siempre sentir en todos los actos precursores de la paz que tanto recomienda la doctrina de Jesucristo". Vegeu: LA LUCHA de 6-5-1874 (pàg. 2).

¹¹⁷⁶ LA LUCHA de 8-2-1874 (pàg. 3).

¹¹⁷⁷ LA LUCHA de 27-5-1874 (pàg. 2).

¹¹⁷⁸ AHGUB Lligall 52 2 1 6. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona de 27-5-1874.

¹¹⁷⁹ LA LUCHA de 11-11-1873 (pàg. 3).

¹¹⁸⁰ AMGi Lligall 468. Manual d'acords de 1873. Acta de la Sessió de 17-11-1873. AMGi Lligall 469. Manual d'acords de 1874. Acta de la Sessió de 30-1-1874.

¹¹⁸¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector als degans de 29-12-1873.

“sin levantar mano” durant els dies següents, ja que volien tenir-ho enllestit abans del primer de juny i que es fessin els exàmens ordinaris de prova de curs.¹¹⁸²

La visita d’inspecció va consistir fonamentalment a examinar documentació, però també es realitzaren reunions amb l’alcalde, el rector, el secretari general, etc. En aquestes trobades, i per obtenir informació, Vicente Munner i Federico Pérez de los Nueros van actuar amb mala fe i traïdoria, segons feia notar l’alcalde al rector de la Universitat de Barcelona en un escrit del 15 de juny: “No repararon en aprovecharse de insinceridades para descalificarla, sacando partido de explicaciones dadas en conversación particular para ridiculizarla; aunque para ello hubieran de apelar a pretextos muy lejos de la verdad”.¹¹⁸³

El mateix dia 28 de maig, el rector Danis oficiava a l’alcalde l’existència de la visita i l’endemà, el dia 29, es reunia el Ple de l’Ajuntament per debatre la visita dels delegats de la Universitat de Barcelona. No havia passat ni mig dia des de l’arribada de la delegació barcelonina que l’alcalde ja deia al Ple municipal:¹¹⁸⁴

Que tanto por las conversaciones que ha tenido (l’alcalde) con los dos delegados a quienes se refiere la preinserta comunicación cuanto por las versiones dignas de crédito que han llegado a oídos de SSª ha podido formar un juicio lo bastante exacto de que aquellos Señores han venido con el deliberado intento de disponer la inmediata supresión de aquel establecimiento de enseñanza; que si esto llega a verificarse recibirá con ello un golpe funesto la dignidad del Municipio y los intereses morales y materiales de la ciudad a quien representa y que por lo tanto la corporación se halla en el estrecho deber de procurar eficazmente que tal cosa no suceda, mayormente no existiendo como no existe ninguna causa ni ninguna razón que justifique la conveniencia o necesidad de semejante medida.

Si la impressió que es van emportar el rector i l’alcalde (amb només mig dia d’inspecció) era el que manifestaven en el Ple del dia 9, llavors és lògic pensar que, es trobessin amb el que es trobessin els delegats de Barcelona, ja estava predeterminat que la Universitat Lliure de Girona havia de tancar.

Per aquesta raó, l’Ajuntament va acordar que s’iniciessin immediatament les actuacions que fessin falta per tal que la Universitat no tanqués; i com que es preveia

¹¹⁸² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Informe de Federico Pérez de los Nueros i Vicente Munner de 5-6-1874.

¹¹⁸³ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l’alcalde al rector de la Universitat de Barcelona de 15-6-1874.

¹¹⁸⁴ AMGi Lligall 469. Manual d’acords de 1874. Acta de la Sessió de 29-5-1874.

la fatalitat, amb un sentit molt pragmàtic, es defensà que en cap cas no se suspenguessin les classes ja iniciades perquè suposaria un greu perjudici per als alumnes:

Enterado VE de todo lo que sobre el particular está ocurriendo, y considerándose efectivamente el deber ineludible de procurar que no sucumba, cual sucumbió, si bien que por distintas causas, en tiempo de Felipe V de infausta recordación un establecimiento de enseñanza del que tantas y tan notables ventajas empieza ya a sacar esta ciudad y que tanto contribuye al renombre y esplendor de la misma, acordó que se practiquen las más activas y eficaces diligencias para que prolongue la existencia de dicha Universidad y especialmente ya que no sea posible otra cosa, para que no se suspendan la celebración de los actos académicos que deban empezar el día 1º del propio mes de junio, por cuanto esta suspensión si tuviese efecto causaría perjuicios de mucha trascendencia a los alumnos matriculados y a los que han hecho sus estudios en aquella escuela durante el actual curso académico.

Per realitzar aquestes gestions, i a diferència d'ocasions anteriors en què havia esdevingut necessària la intervenció del Municipi, aquest cop es delegaven a l'alcalde les gestions oportunes en nom del Municipi.

El resultat de la inspecció girada es recull en l'Informe de 6 de juny de 1874, el qual no entrà en consideracions ni admeté pal·liatius per concloure de la manera més taxativa que calia tancar la Universitat:¹¹⁸⁵

Nuestra misión desde un principio consideramos delicada, se presentó a nuestros ojos sumamente grave y espinosa en cuanto nos fuimos persuadiendo de que efectivamente habían sido burlados los preceptos de la ley con grave perjuicio de la enseñanza y del decoro del profesorado, pues consideramos difícil por no decir imposible cambiar los intereses de la mencionada capital que aspiraba conservar aquel establecimiento de enseñanza de las facultades de derecho y de farmacia a pesar de su completa falta de medios materiales con el cumplimiento de nuestro deber al que no podíamos faltar en lo más mínimo sin abusar de la confianza con que VE nos había distinguido.

El concepto poco favorable que de la Universidad Libre de Gerona se han formado los que suscriben, dedúcese fácilmente de los datos que a continuación

¹¹⁸⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Informe de Federico Pérez de los Nueros i Vicente Munner de 5-6-1874.

se expresan, divididos en los tres grupos de datos sobre la Secretaria, sobre material de la enseñanza y sobre prescripciones legales.

Aquest informe, que continua detalladament enumerant els incompliments que pretesament havia comès la Universitat de Girona (i que veurem més endavant), va donar peu que Bergnes de las Casas prengués la decisió de tancar la Universitat Lliure de Girona el dia 6 de juny:¹¹⁸⁶

Creyéndose este rectorado en el deber de cerciorarse de si por las Escuelas libres del distrito Universitario se cumplían en todas sus partes lo que respecto de ellas previene el decreto de Enero de 1869... y resultando del informe de la comisión, del cual le incluyo copia, que la Escuela visitada no cumple en perjuicio de la enseñanza con las prescripciones del citado decreto, he acordado con providencia de esta fecha que deje de funcionar con el carácter de libre, retirándose la autorización que respecto a la Facultad de Derecho le concedí en 24 de Agosto de 1870, y para la de Farmacia en 31 de Agosto de 1871.

13.4. LES GESTIONS REALITZADES PER EVITAR EL TANCAMENT

El 30 de maig, l'alcalde Ignasi Bassols comunicava al rector de la Universitat de Barcelona que per la visita d'inspecció havia resultat que ell mateix, juntament amb una comissió formada pels professors Manuel Viñas, Narcís Rigau i Narcís Xifra, "*pasen a personarse con VI a fin de exponer las oportunas consideraciones acerca del referido acto de visita y gestionar lo conveniente para que del resultado de ella no sea decretada la clausura*".¹¹⁸⁷

Alguna diferència hi havia entre Viñas i el rector Danis, ja que aquest darrer no formà part de la Comissió (cosa il·lògica si pensem que ell era el rector), i en alguna ocasió li havia manifestat la seva posició de força quan li deia que consideraven suspendre la visita de la Comissió Municipal a Bergnes de las Casas si no es podia comptar amb un "*oficio en que compromete el Ayuntamiento a pagar las atenciones pasadas y futuras de la escuela*".¹¹⁸⁸

El cas és, però, que la Comissió Municipal que havia d'anar a Barcelona a trobar-se amb el rector de la Universitat per veure com estava l'expedient de tancament, i evitar-ne el final, no hi va anar, ja que Bergnes de las Casas va dir que no era

¹¹⁸⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a l'alcalde de 6-6-1874.

¹¹⁸⁷ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de la Universitat de Barcelona de 30-5-1874.

¹¹⁸⁸ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Quartilla signada per Manuel Viñas adreçada a Emili Danis.

aconsellable la visita (segurament perquè el tancament era inevitable). Amb això, quedava sense efecte i es dissolia la comissió nomenada pel consistori.¹¹⁸⁹ Com a contesta, el mateix dia, l'alcalde va enviar un ofici al rector en el qual li deia que era una llàstima que no s'hagués pogut reunir la Comissió de l'Ajuntament de Girona amb el rector de la Universitat de Barcelona.¹¹⁹⁰ En el mateix escrit, li va demanar que s'aixequés la decisió acordada de suspendre tots els actes acadèmics i la propera realització d'exàmens, que se li fes arribar la còpia de l'informe de la visita d'inspecció per defensar-se de les acusacions i li va fer notar que les qüestions de personal i de comptabilitat de la Universitat Lliure de Girona corresponien a l'Ajuntament, segons constava en la llei municipal.

En aquest mateix escrit, a més, es comunicava que a partir d'aquell moment la persona designada per l'Ajuntament era el professor de la Facultat de Farmàcia, Josep Jubert,¹¹⁹¹ i es demanava a l'exministre Joan Tutau que intervingués davant Bergnes de las Casas per defensar els interessos de la ciutat i la Universitat.¹¹⁹²

D'aquesta manera, pogueren entrevistar-se amb el rector de la Universitat de Barcelona els republicans Joan Tutau (exministre i exdiputat a Corts), Francesc de Paula Roqué (exdiputat per Puigcerdà) i Josep Jubert (professor de la Universitat i exdirigent del Partit Republicà a la província de Girona). La visita que feren, i el que s'hi va dir, despertà l'ira de Bergnes de las Casas, ja que en l'ofici del 3 de juny, hi feia constar una valoració general amb unes paraules impròpies d'un document oficial que havia de tenir com a únic objectiu comunicar la resolució de tancament de la Universitat gironina.¹¹⁹³

La comunicación con que de VS me ha honrado (referint-se a la que li havia fet arribar Tutau en la visita que li feren ell, Roqué i Jubert) queda en gran parte contestada por la copia del informe extendido por al comisión inspectora que envié a esa; copia a que me refiero. Ella sola contesta plena y satisfactoriamente a las observaciones y apreciaciones de VS. Así es que me limito a someter al criterio de ese municipio las consideraciones siguientes:

¹¹⁸⁹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Comunicació de Manuel Viñas (vicepresident de la comissió) a l'alcalde de 3-6-1874. "Debo de manifestar a VE que la misión puesta a esta comisión quedó terminada el día de ayer, desde el momento en que por encargo verbal de dicho señor rector se previno que era desaconsejable la presentación de VE o de un delegado especial del cabildo".

¹¹⁹⁰ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici de l'alcalde al rector de la Universitat de Barcelona de 3-6-1874. "Este cabildo viéndose privado por tristísimos motivos, tan conocidos como lamentables del señalado honor que le hubiera cabido hablando personalmente con VE por medio de una comisión capitular...".

¹¹⁹¹ Jubert fou el catedràtic que s'enfrontà amb el rector Manuel Viñas, i fou el responsable de forçar-ne la dimissió.

¹¹⁹² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. carta de l'alcalde a Joan Tutau de 3-6-1874.

¹¹⁹³ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector de la Universitat de Barcelona a l'alcalde de 6-6-1874.

Esa Universidad está muy lejos de reunir, en los medios científicos al menos, las condiciones más indispensables, ni siquiera para la enseñanza media de la Farmacia y de las disciplinas auxiliares... de donde se desprende de un modo evidente que esa Corporación, con su celo, que yo respeto, ha venido a causar más daño que provecho a la enseñanza de Farmacia... causando con ello un perjuicio irreparable a los alumnos, a la familia que ellos tuvieren y hasta a la humanidad y la vida de sus semejantes.

.. Pero al mismo tiempo ruego encarecidamente a esa celosa Corporación popular que no considere por ningún término mi disposición como un desaire a ella sino como una medida que se encamina al bien general, esto es, al buen servicio de la humanidad: principio que está muy por encima de toda consideración política.

¿Y para qué necesita la inmortal Gerona una Universidad mal montada, inútil por consiguiente, y hasta perjudicial, gozando como merecidamente goza de unos blasones que no hay ciudad en Europa que los envidie?¿No es preferible abstenerse cuando no hay medios para llevar a cabo una empresa, a insistir en ella dando oído a quizás ajenas sugerencias interesadas?¿No vale más aplazarlo para más adelante, cuando se pueda hacer bien y según la Ley manda que persistir ahora en hacerlo mal y contra toda consideración divina y humana?

Y no vaya a creer este honrado Municipio que yo haya tratado ni remotamente de inferirle ninguna ofensa con la disposición que en fuerza de mi deber he debido tomar. Protesto con todas mis fuerzas contra tal suposición, muy ajenas a mi carácter y de mi amor a la enseñanza y al bien público.

Sólo por no perjudicar a los alumnos de esa Escuela ni a sus padres que no tienen ninguna culpa de lo que está pasando he acordado alzar la suspensión de exámenes

13.5. EL RECURS DE L'AJUNTAMENT CONTRA LA DECISIÓ DE TANCAR LA UNIVERSITAT

El recurs que presentà l'Ajuntament de Girona al *Ministerio de Fomento* ha estat poc tractat (bé potser perquè no surt en l'obra de Torroella, bé potser pel seu caràcter eminentment legal).¹¹⁹⁴ Aquest recurs, signat pel rector Emili Danis, amb 29 punts i 31 pàgines, ens dóna l'oportunitat de fer una anàlisi exhaustiva dels tràngols que hagué de passar la Universitat, de tot el que se l'acusava i de si el judici de Bergnes al qual fem referència en el punt anterior era ajustat. Per això pensem que ha estat una

¹¹⁹⁴ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Recurs davant del *Ministerio de Fomento* contra la decisió de tanacament de la Universitat de 15-6-1874.

qüestió no estudiada suficientment i que té rellevància històrico-educativa, tant per a l'estudi de la institució, com per a la valoració dels assoliments de l'ensenyament lliure superior durant el Sexenni.

Les infraccions comeses per la Universitat Lliure de Girona, que la feien mereixedora del seu tancament segons la comissió delegada de la Universitat de Barcelona, estaven agrupades en *“tres grupos de datos: sobre la Secretaria, sobre material de la enseñanza y sobre prescripciones legales”*,¹¹⁹⁵ és a dir, la manca de formalitat en la gestió acadèmica i administrativa de la Universitat, l'absència de recursos i elements materials per dur a terme l'ensenyament i un incompliment general de la legalitat.

Veurem que en el recurs es repeteixen cinc raons contra la decisió de suprimir la Universitat i que es van repetint en els diferents punts: la primera és que els fets que s'hi imputen i la mala fe en la confecció de l'informe no ser certs perquè es reserva informació i no es fa esment a fets notoris exposats; la segona és la joventut de la Universitat, que fa que no li sigui exigible el mateix nivell que tenen aquells centres educatius amb molts anys; la tercera és la situació de guerra civil i bloqueig de la ciutat, cosa que entorpia la vida acadèmica; la quarta és la impossibilitat d'aplicació a les prescripcions de l'ensenyament lliure de la vella normativa d'universitats de 1859, i, la cinquena és la invasió de les competències del Municipi per a la universitat de districte.

13.5.1. Les infraccions de tipus administratiu

Respecte del primer grup de raons (les referides a les qüestions administratives i de secretaria), la Universitat es defensà dient que no s'havia esmentat cap llibre essencial per a l'administració de l'ensenyament que no tingués la Universitat, i que les mancances trobades eren que no hi havia hagut una activitat acadèmica amb suficient entitat durant els primers dies digne de ser registrada o que no s'hi ajustaven les prescripcions del Reglament d'universitats de 1859:

Buen cuidado hubiese tenido de afirmarlo, si desgraciadamente faltaren en la Secretaria alguno de los documentos que no la suspicacia y sí la recta razón considerara como indispensables. Hay aquí como en todo afán de no quererse hacer cargo de lo que fue la escuela en sus primeros días, de lo que es hoy todavía para no comprender que ciertas prescripciones del reglamento general de universidades aprobado en 22 de mayo de 1859 o son completamente

¹¹⁹⁵ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Informe de Federico Pérez de los Nueros i Vicente Munner de 5-6-1874

ajenas a la índole de este establecimiento o cuando menos muy ridículas en su aplicación.

Així, respecte de les irregularitats administratives més greus que s'imputen a la Universitat Lliure de Girona, hi figuren les relacionades amb el *Libro de índice de matrícula*, pel fet que no conté tota la informació requerida en el Reglament d'universitats. En aquest punt, es manifestà contràriament que aquest llibre no s'ajustava a les particularitats de l'ensenyament lliure i que no es podia portar el registre d'unes activitats que no existiren:

Dados los principios nuevamente introducidos en la enseñanza, el libro maestro es punto menos que innecesario. En efecto cuando la inscripción en la matrícula era forzosa, cuando asimismo era obligatoria la asistencia a cátedra y cuando los estudios estaban marcados en determinado número de años, el registro de que se trata tenía razón de ser, pero hoy, en que todo lo referido no subsiste ya; hoy que la inscripción misma en la matrícula está abierta hasta el 20 de mayo según la real orden de 8 de febrero de 1871, que es la más conforme con los principios proclamados en el decreto de 21 de octubre de 1868, no se comprende la necesidad de aquel libro.

La Comissió també es va censurar la manera com es portava el llibre de registre de comunicacions, ja que hi faltava algun registre i no es feia de la manera establerta. Aquí, la defensa de la Universitat es basava en que en la norma no s'establí cap formalisme particular i que per les omissions que hi poguessin existir, ja s'havia depurat la responsabilitat:¹¹⁹⁶

Por lo que toca al primero de los indicados libros, no habiendo para él modelo expreso en el Reglamento general ya no cabe hacer cargo alguno por lo que se ha dejado al libre arbitrio... Por lo demás, si en algún tiempo la secretaria no fue dócil en todo a las órdenes del rector, la Comisión debía de añadir que el Ayuntamiento en ello puso mano firme, ratificando la suspensión temporal del Secretario ordenada por aquel.

Una altre falta que se li imputava, també de tipus administratiu, era la manera com s'entregaven els títols als estudiants, ja que no es feia d'acord amb la normativa. Davant d'això, la Universitat Lliure de Girona se sorprengué que se l'acusés de fer una cosa de la mateixa manera com ho feren les universitats oficials i que no es tingué en

¹¹⁹⁶ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector a l'alcalde de 25-11-1871 suspentent interinament del càrrec al Secretari Ignasi de Bordons.

compte que l'estat de guerra i bloqueig havia impedit en molts casos entregar els títols:

En primer lugar hay precedentes en las universidades oficiales que la de Gerona no ha hecho más que adoptar como interpretación extensiva del reglamento. En segundo término hace más de dos años que la provincia y el resto del antiguo principado de Cataluña tienen fuerzas hostiles al gobierno, y entre las cuales la correspondencia oficial no encuentra paso franco; era pues del todo punto imposible.

També s'acusà a la Universitat Lliure de Girona de no portar el llibre d'inventari de material. Davant d'això, el primer que es manifestà és que no té sentit que s'obligui a la Universitat Lliure de Girona a portar un llibre amb les formalitats de les universitats grans i que en qualsevol cas és competència de l'Ajuntament establir com s'ha de portar aquest inventari concret:

No se trata de un establecimiento oficial, en donde todo lo que en él existe pertenece al Estado que tiene necesidad de grandes precauciones señaladas en los artículos 88, 89 y 90 del Reglamento Administrativo publicado en 20 de Julio de 1859, pero aquí cuanto existe salvo lo que el amor de los particulares a la ciencia ha constituido en depósito, es de absoluta propiedad de la corporación empresaria, y por lo tanto ella ha podido estatuir que se hagan o dejen de hacerse los inventarios

A continuació, la Universitat va passar a dir que la Comissió no va voler examinar uns fulls que feien les funcions de llibre inventari,¹¹⁹⁷ i que s'esperava per formar el llibre que arribessin uns aparells que s'havien anat a buscar a Barcelona:

Hasta de ahora como que los objetos no se adquieren de momento, sino que requieren algún tiempo, no ha habido necesidad de hacerlo constar. Cambiadas felizmente las circunstancias, por medio del rector de la escuela se había ya dado orden en 29 de diciembre de 1873 para que se procediera a ello, y como por causa de las circunstancias excepcionales por las que ha atravesado esta capital se había retrasado la llegada de ciertos aparatos que se quería figurasen en los inventarios estos no estaban puestos en limpio pero constaban en una minuta de la cual la comisión no quiso hacer caso, pero en la que

¹¹⁹⁷ La universitat per acord del rector de 22-12-1873, i per evitar que s'estenguessin rumors infundats, havia dictat mesures molt estrictes de control de l'inventari de la Universitat, especialment dels materials científics de la Facultat de Farmàcia (AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Ofici del rector als degans de 22-12-1873).

indudablemente hubiese encontrado cuanto necesitaba para formarse cargo de las condiciones de la enseñanza.

També se li retreu com a irregularitat administrativa la inadequada consignació pressupostària del sou dels professors, a la qual cosa la Universitat contestà contundentment que era correcte d'acord amb la normativa municipal.

La escuela no ha de estar sujeta sobre el particular a otras reglas que las que determina el cabildo en conformidad a lo prescrito en el párrafo 3º del artículo 67 y en el 73 de la Ley Municipal vigente.

En aquest punt, val a dir que la manera com es feia la consignació del pressupost de la Universitat a Girona era similar al de la *Universidad Libre de Murcia*,¹¹⁹⁸ i aquesta tècnica comptable no va generar cap enrenou ni cap trasbals, ni a la universitat de districte (la de València) ni als patrons (Diputació).

Finalment, per acabar amb els temes administratius de Secretaria, la Universitat refutà l'acusació d'abandonament i el desordre de la Secretaria:

Si la oficina, según afirma la comisión, se hubiera hallado en el más completo abandono; si en la parte gubernativa como en la escolástica no hubiera habido los legajos debidamente enumerados y anotados en conformidad a lo prevenido en el párrafo 11º del artículo 82 del reglamento administrativo los Sres. visitantes no hubieran podido hacerse en el poco tiempo de que dispusieron con los numerosos datos que del informe se desprende que adquirieron, y que se reservan para su uso particular; a lo que obedece el desorden no le está otorgada claridad.

13.5.2. Absència d'elements materials adequats per a l'ensenyament

El segon grup de faltes dirigit a la Universitat Lliure de Girona feia referència a l'absència de les condicions materials per a l'ensenyament, cosa que queda desacreditada si veiem el que hem exposat en el capítol corresponent a l'edifici i instal·lacions de la Universitat.

La primera qüestió assenyala les deficiències de l'edifici que impossibilitaven l'ensenyament, bé perquè al voltant dels edificis on es feia classe hi havia enderrocs,

¹¹⁹⁸ RUIZ, M^aC. (1983). Op. Cit. (pàgs. 325 i 326).

bé perquè el lloc on es feia classe de Farmàcia no hi havia un vestíbul a cobert on es poguessin arrecerar els estudiants abans d'entrar a les classes. Des de la Universitat Lliure de Girona es va dir que, tot i que tenia mancances,¹¹⁹⁹ l'edifici era suficient per a l'ensenyament, especialment si es tenia en compte que es tractava d'una universitat de recent creació que pretenia restaurar un edifici històric valuós:

A pesar de que el edificio que fue el de los estudios generales debiera de ser respetado por su misma antigüedad merece de la comisión tales censuras que el Ayuntamiento de Gerona que ama demasiado las tradiciones patrias no se permitirá refutar ni siquiera transcribir, contestándose con hacer simple memoria del adjunto plano en que constan el edificio y todas sus dependencias. No puede menos de confesar el Ayuntamiento que la escasez de recursos no ha permitido adelantar en gran parte las obras de restauración;... Pero ¿aun faltan los locales indispensables? Por ventura las Universidades mismas que son hoy preciadas joya del gobierno no han tenido todas modestos principios.

És obvi que si la Universitat Lliure de Girona en comptes de restaurar l'edifici hagués dedicat els recursos a llogar un local on fer classe, aleshores les condicions haguessin estat millors;¹²⁰⁰ però les estances universitàries no eren tan lamentables com deia la Comissió si el segon any de vida de la Universitat, quan ja s'hi feia classe, el rei Amadeu la visità. A més, com hem vist en el capítol de l'edifici i les instal·lacions, les condicions de la Universitat de Girona no eren pitjors que les de Barcelona, al vell edifici del Carrer del Carme, o que els primers anys del flamant edifici nou.

Pel que fa a la part científica i a les classes experimentals, la Comissió deia que els gabinets de la Facultat de Farmàcia estaven desproveïts fins i tot d'allò més indispensable per a l'ensenyament. Davant d'això es va dir que la Universitat de Girona:

Si se trata de comparar la escuela de Gerona que ha nacido poco ha con la de Barcelona que cuenta largos años de vida, y si el estado de la última en el día de hoy ha de servir de pauta rigurosa, el Ayuntamiento se retira admirándose que salieran profesores notabilísimos del colegio de San Victoriano en la época en que dicho establecimiento contaba con menos aparatos de los que posee esta Universidad.

¹¹⁹⁹ Que l'edifici era millorable ho feu notar també perquè encara no estava restaurat del tot ho trobem a RIERA BERTRAN, J. (1873). "Movimiento Intelectual de Gerona en los últimos cuatro años". Diari La Provincia, periódico republicano federal de 1-1-1873. Girona. Núm. 51 (pàg. 3).

¹²⁰⁰ Pensem que tan a la Univesitat Lliure de múrcia com a la de Còrdova van ocupar locas dels instituts provincials.

La enseñanza se da a la escuela tal como corresponde al colocarse los gabinetes en las mismas cátedras no se ha hecho más que seguir lo que se practica en la Universidad Central, en los institutos y en las escuelas especiales, y si se afirma que nada existe en los gabinetes es porque la comisión no se tomó la pena de inspeccionarlos.

La Comissió Inspectora també afirmava que no hi havia laboratori, ja que no mereixia aquest nom el local que la Universitat tenia dedicat a aquesta finalitat. En aquest punt es va retreure als delegats de la Universitat de Barcelona que el laboratori complia la normativa higiènica comuna a tots els laboratoris i que no s'entenia com la Comissió no havia fet esment que entre els recursos amb els quals comptava la Universitat hi havia el laboratori completíssim de l'Hospital Santa Caterina i la Biblioteca Provincial:

Omitiéndose que aquí se han observado las reglas a qué están sujetos científica e higiénicamente todos los laboratorios del mundo. Se permitirá aducir aquí los hechos que se explicaron a los señores visitantes y que éstos pasaron por alto en su informe; primero la Excm. Diputación Provincial por acuerdo de 21 de Septiembre de 1870 puso a disposición de la Universidad todos los volúmenes de la Biblioteca Provincial agregada al Instituto muy rica en obras modernas ... segundo, la propia corporación por otro acuerdo de 19 de Enero de 1871 facilitó a la escuela el magnífico laboratorio del Hospital de Santa Catalina.

13.5.3. La manca d'ajust als preceptes legals

El darrer grup d'infraccions de les quals s'acusa la Universitat fa referència a la manca genèrica d'ajust a la legalitat de la vida de la Universitat. Primer, s'esmenten les relacions econòmiques que tenia la Universitat amb l'Ajuntament i, segon, s'esmenta com es feien les liquidacions del pressupost. En aquest punt la Universitat es va defensar per la seva autonomia municipal:

Dada la autorización para el servicio lo relativo a este en lo que afecte a algo más que a los intereses escolásticos es de exclusiva incumbencia del Municipio. Así la corporación en conformidad a su Ley Orgánica pudo acordar que la Universidad se encargara de la gestión de los negocios económicos de la misma. Así hasta la fecha no se ha liquidado aún por completo todo lo relativo a la escuela débase a circunstancias que lo han hecho imposible la exacta regularización de los servicios. Si algo hay que enmendar el Ayuntamiento está dispuesto a ello opero no le es dado consentir que se invadan sus atribuciones

en perjuicio de la autonomía que la Ley fundamental del Estado otorga a los municipios.

També s'acusa l'Ajuntament de manca d'interès i abandonament de la Universitat, "viniendo a ser un empresario nominal". La Universitat ho refutà i digué que era tan gran l'interès de l'Ajuntament que quan es van produir absències de professors pel bloqueig de la guerra (com més tard les dels professors de l'Institut Provincial), l'alcalde els cominà per tal que es reincorporeassin:

Habiendo llegado noticia al cuerpo Municipal que parte de la prensa se había ocupado de la Universidad en términos poco favorables al buen nombre de la Escuela, adoptó en Cabildo de 17 de noviembre de 1873 medidas muy enérgicas que comunicadas al rector como delegado de la corporación debían producir y produjeron realmente señalados efectos haciendo cerrar la boca a los sujetos que se habían ocupado en denigrar al establecimiento. Con ocasión de las circunstancias excepcionales por que atraviesa el país y especialmente del bloqueo a que las fuerzas enemigas habían reducido la plaza de Gerona, varios catedráticos de la Universidad se habían ausentado con licencia y sin embargo el Ayuntamiento en 9 de Abril último acordó declarar vacantes las cátedras a los sujetos que las ocuparan si no se restituían a la capital en el preciso término de ocho días.

En aquest punt, també s'assenyalen les retribucions dels professors, les qual les considera molt baixes. És obvi que, per la Comissió Inspectora no es va voler tenir en compte que l'activitat de professor era comptabilitzada amb altres activitats (advocat, farmacèutic...), tal com ja s'ha vist que es feia a Múrcia o en la mateixa Universitat de Barcelona. La Universitat Lliure de Girona, però, centrà la seva al·legació dient que el sou tenia poc a veure amb la vocació:

Sobre el particular el Ayuntamiento cree con todo el mundo que la enseñanza no depende en su esplendor del sueldo asignado a los profesores si o de la buena voluntad... Si el gobierno dejara de pagar al profesorado por causa de necesidades del estado ¿Perdería acaso el cuerpo docente la dignidad y consideración en que hoy es tenido?

Un altre motiu de censura va ser que es demanés als alumnes que per fer els exercicis pràctics dels graus de Farmàcia portessin productes farmacèutics amb més quantia de la necessària i que es dediquessin els que sobraven per als exercicis del Gabinet de la Universitat:

Señalado en prueba de que la universidad ha tenido una... en los ejercicios prácticos del grado de Licenciado en Farmacia se han exigido a los actuantes unos productos sobremanera caros, los que se han empleado luego en el pago de los gastos del laboratorio. Sobre el particular, habiendo confesado los señores de la Comisión que en Barcelona se empleaban también los productos obtenidos por los graduados en las atenciones del gabinete, no cabe hacer cargo alguno.

Per això, creiem que es pot concloure definitivament sobre la hipocresia i la mala fe de la delegació vinguda de Barcelona: per justificar el tancament de la Universitat gironina, no només acusaren la Facultat de Farmàcia de Girona de tenir unes pràctiques iguals que les que tenien a Barcelona,¹²⁰¹ sinó que l'acusaven de faltar-li els mateixos productes que faltaven a Barcelona,¹²⁰² i de tenir els laboratoris igual que els tenien a Barcelona.¹²⁰³

Es va acusar la Universitat Lliure de Girona que els professors obtinguessin el grau de doctor en la mateixa universitat en la qual impartien classe. La Universitat gironina es defensà dient:

Hállase un motivo de censura en haberse graduado de doctores en la propia escuela algunos de sus catedráticos. Sobre este punto nada ocurre decir desde que en Barcelona el actual Sr. Rector y un profesor dignísimo arrebatado ya a la ciencia humana D. Francisco Javier Llorens recibieron la borla en el mismo claustro a qué pertenecían como profesores.

El que diu la Universitat en el recurs és cert pel cas de Llorens i Barba,¹²⁰⁴ però no pel de Bergnes.¹²⁰⁵ Tot i així, cal dir que era una pràctica comuna en els establiments

¹²⁰¹ El claustre de la Facultat aprovava a instàncies del mateix Vicente Munner, no només quedar-se el productes elaborats pels que es graduaven, sino fins i tot permutar-los per productes nous amb adroguers. Vegeu: AHGUB Llibre d'Actes e la Facultat de Farmàcia 1872-1900. Acta de 11-1-1873.

¹²⁰² Ja hem mencionat en el capítol de l'edifici i les instal·lacions que el degà remeté un carta al rector parlant de la insuficiència de materials; a més en una acta del claustre de la Facultat de Farmàcia el mateix Vicente Munner manifestava que era impossible continuar fent les classes de Farmàcia per insuficiència de materials (AHGUB Lligall 46 1 3 2. Acta del claustre de la Facultat de Farmàcia de 27-4-1871).

¹²⁰³ ARQUÉS, J. (1985). Op. Cit. (pàg. 163). L'any 1889 el laboratori d'anàlisi química "... a part de les quatre parets, una xemeneia i una estufa a mig acabar; ni una càpsula, ni una retorta, ni unes balances, res, en una paraula, des del material de batalla fins als aparells més senzills que exigeix l'anàlisi qualitativa".

¹²⁰⁴ VILAGRASSA, F. (2006). Op. Cit.

¹²⁰⁵ Bergnes de las Casas mai obtingué el grau de doctor, ja que se l'eximí del mateix. Un decret de Manuel Ruiz Zorrilla de 5-12-1868 establia: "En consideración a las especiales circunstancias que concurren en Don Antonio Bergnes de las Casas, catedrático de la facultad de Filosofía y Letras de esa escuela, y en uso de las facultades que me competen, he acordado dispensar de la obligación que se le impuso de recibir el grado de doctor para gozar de las ventajas inherentes a la categoría de término que se le concedió por orden de 4 de enero último, y en su virtud

oficials, com hem vist pel cas de Llorens i en els lliures.¹²⁰⁶ Aquesta acusació no pot fer suposar que el nivell del professorat fos baix: recordem que, com que no era necessari el grau de doctor, més de la meitat dels professors de Girona tenien aquest títol obtingut en altres universitats, i que aquests professors arribaven fins al 85% si tenim en compte els títols expedits per la Universitat de Girona.

També constituïa motiu de censura, en aquest capítol de faltes, la desproporció que hi havia entre el nombre d'alumnes inscrits en la matrícula amb els examinats com d'ensenyament lliure. No entenem gaire les raons de l'acusació, de la qual la Universitat Lliure de Girona es defensà dient:

El hecho se explica de una parte por las condiciones mismas del sistema que rige, y de otra porque con los ardores de la guerra que hace dos años que azota el país los alumnos han preferido hacer sus estudios privadamente en sus casas e irse a su casa luego de finidos los cursos.

Cal pensar que una situació similar la tenia la Universitat de Barcelona, i res se'n deia, per la qual cosa sorprèn que sigui motiu de censura:¹²⁰⁷

Muchos alumnos que asisten sin matricularse, a las clases universitarias, se matriculan al terminar el curso como alumnos de enseñanza libre, y como en los cuadros estadísticos figuran en este concepto, cuando en rigor participan de la enseñanza oficial, sería conveniente que se llamara la atención del Sr. Rector.

L'acusació següent era que molts estudiants en pocs dies havien acabat la carrera i havien “*recibido la borla*”, és a dir, se'ls havia concedit el doctorat a la Facultat de Farmàcia, quan a la Universitat de Barcelona aquests estudiants eren “*conocidamente incapaces y a quienes faltaban todas o casi todas las asignaturas...*”.

Aquest fet el negà la Universitat dient que només en un cas s'havia donat el grau de doctor a un estudiant de Barcelona, Sebastià Casellas i Ponsatí, a qui només faltava una assignatura quan es va matricular a la Universitat Lliure de Girona.

Pel que fa als graus de llicenciat, hem pogut veure en el capítol referent als estudiants que tant a la Facultat de Dret com a la de Farmàcia els alumnes es matriculaven majoritàriament de fins a 4 assignatures, encara que hi havia un grup d'estudiants (un

que desde luego entre en el disfrute de las consideraciones y sueldo que como tal catedrático de término le corresponden”. (AHGUB Expedient personal de Bergnes de las Casas).

¹²⁰⁶ RUIZ, M^{re}C. (1983). Op. Cit. (pàg. 359).

¹²⁰⁷ AHGUB. *Actas del Claustro de la Facultad de Filosofía (1854-1899)*. Sessió del dia 21 de setembre de 1871.

12 %) que ho feia d'un nombre molt superior, la qual cosa també succeïa a les universitats de Vitòria o Barcelona.

13.6. DECISIÓ FINAL DEL TANCAMENT

Tot i les raons que exposem, la resolució del *Ministerio de Fomento* va ratificar el tancament de la Universitat:

En vista de lo manifestado por el rector de la Universidad de Barcelona, y de acuerdo con lo propuesto por VI el Presidente del Poder ejecutivo de la República, ha tenido á bien, no sólo aprobar la conducta seguida por dicho Rector de haber retirado al Ayuntamiento de Gerona las autorizaciones que tenia concedidas para las enseñanzas de de Derecho y Farmacia que se daban en la Universidad libre de la localidad, y la suspensión de exámenes de grados, sino autorizarle para acordar la nulidad de estos en el caso de hallar méritos fundados para tal determinación.

Al propio tiempo se ha servido disponer se excite el celo del referido Rector de Barcelona, para que cuando sea posible, amplíe las investigaciones comenzadas en aclaración de todos los abusos que hayan podido cometerse en la gestión académica y administrativa de la citada Universidad libre, á fin de que el Gobierno, obligado más que nadie á velar por el prestigio de la enseñanza y el respeto .de sus disposiciones tenga de ello el debido conocimiento. - lo que comunico á VS para su conocimiento y efectos que correspondan. Madrid 11 de Julio de 1874.

Tot i que pot sorprendre'ns una decisió tan contundent, aquesta decisió tenia sentit des de la perspectiva de la política educativa del govern. Pensem que en aquell moment en el *Ministerio de Fomento* estava culminant la redacció del Decret de 29 de juliol, "*regularizando el ejercicio de la libertad de enseñanza*", el qual era la sentència que posava fi a l'ensenyament lliure.¹²⁰⁸ Amb aquest decret desapareixia el caràcter d'ensenyament lliure de l'educació sostinguda per municipis i diputacions (article 2) i la direcció dels establiments de segon ensenyament sostingut per aquestes corporacions passava a ser competència del govern (article 3) per mitjà dels rector de les universitats de districte. Es demanava dels establiments lliures que les corporacions que feien de patró consignessin en el seu pressupost els ingressos i les despeses, que

¹²⁰⁸ Decreto de 29 de julio de 1874 regularizando el ejercicio de la libertad de enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 113. (pàg. 204).

el nombre de professors i el seu sou fos el mateix que en les universitats oficials,¹²⁰⁹ i que els mitjans materials fossin els mateixos. Si fem una lectura de la seva exposició de motius, no enganyava respecte de les intencions que tenia:

Hora es ya de que se establezca el imperio de la Ley, y de que con arreglo a lo previsto en el artículo 46 de las Diputaciones provinciales, se sujeten al mismo régimen que las del Estado las facultades y Escuelas profesionales mantenidas a expensas de las provincias. Funde y organice en buena hora la diputación en la forma que demanden las especiales circunstancias de la localidad enseñanzas populares...; pero no haya institutos ni Universidades donde pueda darse completa y sólida instrucción de las materias que comprenden sus programas de estudios.

El dia 6 d'agost sorgien les disposicions en desenvolupament del Decret de 29 de juliol.¹²¹⁰ Es donaven 20 dies per tal que ajuntaments i diputacions enviessin al rector de districte un expedient en què justificuessin que complien les prescripcions del decret, amb la consignació pressupostària per atendre les despeses de personal i amb l'inventari de béns. Les dues universitats lliures que ens consta que en aquell moment encara restaven obertes, la de Múrcia i la de Còrdova, van haver de tancar el mes de setembre perquè no podien complir les exigències del decret.

13.7. LA REACCIÓ DE LA SOCIETAT

En l'exposició del municipi gironí al *Ministerio de Fomento* que demanava l'alçament de la suspensió d'exàmens, diu que com que està preparant un recurs (i memòria), però vist que "*la sobreexcitación de los ánimos sea muy viva*", i com que trigarà una mica encara a presentar-lo, que n'acordi l'aixecament de la suspensió.¹²¹¹

És obvi que la decisió del tancament de la Universitat generà tensió i un cert enrenou, tot i que no hem trobat en la poca premsa que conservem del moment rastres d'una reacció social important. Tampoc en el Llibre d'Actes de l'Ajuntament hem trobat consignades protestes o reaccions a part de les esmentades en l'Acta del 29 de maig. Pensem que en la situació de guerra les qüestions de la Universitat no eren la primera

¹²⁰⁹ Decreto de 14 de agosto de 1874. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 113. (pàg. 381). Aquest fixava el sou dels catedràtics de facultat dels establiments lliures en 12.000 rals.

¹²¹⁰ Orden de 6 de agosto de 1874 dictando disposiciones para llevar a efecto el decreto de 29 de julio último, regularizando el ejercicio de la libre enseñanza. Colección Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Vol. 113. (pàg. 341).

¹²¹¹ AMGi Secció XII.1 Lligall 16. Escrit de l'Ajuntament a la *Dirección General de Instrucción Pública* de 10-6-1874.

prioritat, i que després del Cop de Pavía, amb un ajuntament no elegit per sufragi, la protesta no era senzilla.

Hi ha una carta de quatre alumnes a l'alcalde, molt correcta en la forma, signada per dos alumnes de Dret i dos de Farmàcia, amb la qual es va demanar que s'aixequés la suspensió dels exàmens perquè no podien anar a un altre centre oficial a realitzar-los.¹²¹²

Dos mesos més tard, el 20 de juliol es podia llegir a la premsa de Barcelona:¹²¹³

A consecuencia de abusos que venían cometándose en la facultad de farmacia de la en Gerona, y después de haberla visitado por orden superior los señores Munner y Pérez de los Nueros, profesores de la Universidad de esta ciudad, se ha dispuesto la suspensión de los trabajos académicos de dicha facultad.

Aquest article va ser contestat quatre dies més tard pel Sr. Ezequiel Pérez de la Hera, i el diari gironí *La Lucha* es feia ressò de la seva rèplica, la qual transcrivim quasi sencera ja que fou l'única notícia escrita que tingué la ciutat de Girona respecte del tancament de la Universitat Lliure de Girona, la qual expressava la manera com s'havia produït:¹²¹⁴

El que tiene la grata satisfacción de dirigirse a usted, señor director, se encontraba accidentalmente en Gerona en los días que esa visita fue girada y jamás he visto un clamor más unánime ni la opinión pública más exaltada en contra del proceder de la comisión acusadora.

Triviales y hasta ridículos son los cargos que esta comisión no teniendo otros seguramente de mayor importancia, expuso para pedir la clausura de ese plantel, porque ridículos son fundarse en cargos como el de que el aspecto del edificio es ruinoso; que los libros de la secretaría tuviesen más o menos rayas, o que el cuadro de los señores profesores, algunos de ellos habían recibido la investidura de doctor en la misma.

Yo quisiera que los señores y apreciables catedráticos que fueron a inspeccionar la Universidad de Gerona, apartándose de la idea de parcialidad, respondieran a mis preguntas.

Ruinoso estará el edificio, en el concepto de los señores de la comisión; pero hasta hace poco más que ruinoso también lo estaba el de esta Universidad

¹²¹² AMGi Secció XII.1 Lligall 16. carta de Anicet Ybran, Josep Joan Jaumendreu, Josep Arguimbau i Victorià Llobet a l'Ajuntament de 3-6-1874.

¹²¹³ LA INDEPENDENCIA de 20-7-1874 (pàg. 1), segons refereix en un article el diari LA LUCHA de 24-7-1870 (pàg. 1).

¹²¹⁴ LA LUCHA de 24-7-1874 (pàg. 1).

(Barcelona) y eso no impedía que el Sr. Munner y sus dignos e ilustrados compañeros diesen explicaciones y sacasen aventajados discípulos: además, Jesucristo, el Divino Maestro, ¿enseñó acaso su salvadora doctrina de libertad, igualdad y fraternidad en suntuosos y artesonados edificios?... ¿Constituirá acaso, señor director, el sacar aprovechados discípulos el que las explicaciones de los señores profesores sean dadas en aulas decorosamente amuebladas y con paredes de tapices de oro y grana costosamente adquiridos?... Sí así es yo confieso el error en que he estado hasta hoy.

Sobre el segundo cargo, respecto a qué algunos de los señores catedráticos han recibido la investidura del doctorado en aquella Universidad, tendría reparo el Sr. Munner de decir donde recibió la investidura de doctor?... Y habiéndola recibido en esta Universidad ¿Tiene algo de particular que hoy sea catedrático de ella? ¿Implica acaso en nada a la enseñanza ese? ¿No está facultada la Universidad de Gerona como lo está la de Cádiz, la de Barcelona, la de Madrid, etc. Para conferir ese grado académico?

¿Habrán de ir al Indostan o a Rusia los señores de Gerona para recibir esa investidura? Pero peregrino, más peregrino es el tercer cargo que llevo apuntado: me refiero a que los libros de la secretaría tengan una raya mas o una raya menos. ¿Saldrán más o menos aprovechados los alumnos de aquel colegio, o las explicaciones de los profesores serán mas inteligibles porque tuviesen los libros de la secretaría mas o menos rayas? ¡oh! Peregrina, muy peregrina, estuvo esta idea.

Ahora bien; en aquellos días de viva efervescencia, efervescencia que aun existe en todas las clases de la sociedad de Gerona, impulsado yo por el interés de curiosidad, también quise inspeccionar la Universidad de Gerona y deducir, en vista de lo que observara, la justicia del proceder de la comisión, y en verdad debo confesar todo lo contrario de aquella.

He recorrido los gabinetes de historia natural y el de Química, que dicho sea entre paréntesis, nada tiene de ruinoso, en el primero no habrá, yo lo confieso, grandes ejemplares de maravillosos productos que la naturaleza presenta a la vista del naturalista; pero des la más vulgar y común estalagtitita hasta el producto de los maches del género Mochus, procedente de las apartadas regiones de la China o de Rusia, se encuentran allí debidamente clasificados. El gabinete de química cuenta con todo lo necesario y el que dude de mi palabra puede cerciorarse visitándolo; ciego sería estar para no ver allí aparatos completos, retortas, cápsulas, hornillos, tubos y cuantos utensilios y productos necesitan los señores profesores para los experimentos, allí existen, y existen con abundancia.

Podrán responderme los que me contradigan que no tendrán costosísimos aparatos que poseen otras universidades: el que esto escribe ha visitado algunas de Europa y América; convenido; pero también tendrán que concederme lo necesario, lo imprescindible para la enseñanza lo hay allí en abundancia; yo puedo agregar algo más a esto; no obstante estar provista la Universidad de Barcelona provista de bastantes utensilios, he visto salir a un señor ayudante a comprar un fogón para que un joven graduando pudiese hacer un preparado que tenía que presentar en sus ejercicios de grado.

No es extraño pues que en la Universidad de Gerona, cuya existencia data de ayer, carezca de aquellas cosas que no son de imprescindible necesidad.

En cuanto a que el edificio universitario necesita reparaciones, mucho antes de que los señores inspectores girasen su visita ya lo sabían; y tan es así que desde el año próximo pasado el Excmo. Ayuntamiento había presupuestado y levantado el plano para su reedificación, reedificación que hubiera llevado a cabo si enemigos encarnizados del progreso, de la libertad y de la ilustración de los pueblos no hicieran hacer cuantiosas erogaciones para la defensa de la ciudad que a tanta costa supo conquistar la libertad.

Lleno de Santa indignación el dignísimo claustro de Farmacia de la invicta ciudad ha protestado con toda la energía del que se ve injustamente atacado, a más competentes tribunales sobre la injusticia que quiere ejercer sobre ella la Universidad de Barcelona, y con datos fehacientes ha destruido los cargos gratuitos que generosamente se le imputan, pidiendo unánimemente se proceda judicialmente mañana el correspondiente proceso, no ya como profesores, sino como individuos, para vindicarse en sus reputaciones, de cargos que pudieran perjudicarles en su vida pública y privada.

14. CONCLUSIONS

La Revolució de 1868 va portar una llibertat d'ensenyament i una descentralització que eren desconegudes fins a aquell moment. I mentre aquests van fer que s'incorporessin estudiants i centres nous en l'àmbit universitari, van sorgir les primeres veus que advertien dels riscos d'una mala aplicació d'aquests principis educatius. Liberals i republicans compartien un mateix postulat educatiu de progrés social basat en la llibertat d'ensenyament i la descentralització i al tradicionalisme catòlic ja li convenia que existissin centres lliures on poder expressar la seva ideologia, a recer dels corrents de pensament majoritaris en els centres oficials.

Amb ocasió d'aquesta nova política liberal i descentralitzadora dels governants del Sexenni, l'Ajuntament de Girona acordà la creació de la Universitat Lliure de Girona, amb la qual pogué recuperar el privilegi que tenia la ciutat des de 1446, els gironins van poder deixar d'anar a Barcelona i la població va experimentar un fort progrés intel·lectual i material. Un cop assegurada la viabilitat econòmica del projecte i garantida l'opinió favorable de la societat gironina, el rector va iniciar els tràmits per a l'autorització de l'establiment davant del rector de la Universitat de Barcelona, el qual posà nombroses dificultats per causes de tipus personal, polític i també legal: la Universitat Lliure de Girona s'intentava fer un lloc en el mapa universitari català.

En aquesta cerca d'un espai propi, la Universitat Lliure de Girona va veure com la legislació educativa del Sexenni passava d'una etapa inicial de la més absoluta llibertat d'ensenyament, a una segona de matisació i, finalment, a una tercera de retorn als principis educatius anteriors a la Revolució. En aquest context, hagué de veure com els títols que expedien les universitats lliures passaven a servir només per a l'exercici privat de la professió si no eren revalidats, com s'incrementaven els requisits dels jurats d'exàmens i com els jurats per a la revàlida dels graus passaven a estar compostos per persones majoritàriament vingudes de Barcelona, les quals eren reticents a l'ensenyament lliure.

A més, la situació econòmica del país i les convulsions polítiques del Sexenni dificultaven l'aplicació dels principis derivats de la descentralització educativa i la llibertat d'ensenyament. En l'àmbit polític gironí, el diferent joc de majories a Girona ciutat, la província i l'Estat entre neocatòlics, candidats governamentals (unionistes, progressistes i demòcrates) i republicans generà freqüents tensions entre els diferents òrgans al càrrec de la política educativa (Junta Local i Provincial d'Ensenyament). Això es va traduir en la corresponent inestabilitat en el govern de la Universitat.

A Girona, de la mateixa manera que a la resta de l'Estat, aparegueren qüestions polèmiques associades a la llibertat d'ensenyament, les quals van ser objecte de l'atenció de discursos i articles de diari. Sorgí la preocupació per la manca d'assistència a classe i la curta durada dels estudis (tot i que pel que fa a aquest darrer punt, hem vist que només en un nombre molt baix de casos es feien els estudis en poc temps). Foren notícia, a més, qüestions visceral (amb crítiques poc fonamentades), com la de les classes particulars que impartien alguns professors. Aquest tema, juntament amb altres, veié la llum pública en un moment en què determinats diaris ja apostaven decididament per a la fi de la República Federal i generaven rumors que necessitaven resposta. Aquesta resposta existí i vingué de mà de la Universitat a finals de 1873, ja que el rector decretà més control de l'alumne lliure i el màxim control de les classes particulars que impartien els professors.

El fracàs de la Insurrecció Federal l'octubre de 1869, la mort de Prim, la monarquia d'Amadeu i la Primera República són punts d'inflexió en la política del Sexenni que afectaren l'educació a Girona. Però si alguna qüestió resultà determinant en l'ensenyament a partir d'abril de 1872 va ser la Guerra Carlina. En aquest context de turbulència política, podem veure com van influir en el substrat ideològic de la Universitat els diferents grups socials. Aquí hem pogut distingir dues etapes: una primera, fins a la dimissió del rector fundador Manuel Viñas, que va comprendre el període de gener de 1870 a novembre de 1872 i una segona, de novembre de 1872 a la clausura de la Universitat l'estiu de 1874, en què foren rectors Josep Vila i Emili Danis. En la primera etapa, la Institució va ser dominada per actors de mentalitat catòlica i conservadora, clarament contraris a les concepcions liberals de la revolució de setembre. Els inicis de la Guerra Carlina, però, que van apropar els sectors més moderats del liberalisme a la causa de Carles VII. Les manipulacions dels sagastins i una certa recuperació política dels republicans després de la Insurrecció Federal de 1869, van fer que determinades decisions del rector no poguessin ser preses tan a la lleugera. En aquest nou context, la llavor d'un professorat de Farmàcia, diferenciat ideològicament del professorat clerical i conservador de la Facultat de Dret, va fer que es qüestionessin les decisions del rector fins al punt de costar-li el càrrec. Des de la dimissió del rector, començà una nova etapa a la Universitat, en què no es produïren més enfrontaments públics interns, però sí que li començaren a sorgir crítiques provinents de la premsa ministerial i conservadora, a l'hora que es trencaven els llaços amb els sectors més conservadors de la Universitat de Barcelona.

La Universitat Lliure de Girona era la primera que es creava a Catalunya després de la restauració de la de Barcelona. Amb la resistència dels catalans a la decisió de Felip V

de mantenir Cervera com a única universitat catalana, i amb l'argument del pretès desgavell del mapa universitari preborbònic català, Barcelona va saber convertir-se en beneficiària del centralisme universitari liberal i consolidar-se com la segona de l'Estat en el moment en què es va crear la Universitat Lliure de Girona. Durant el Sexenni, però, el paper intervencionista sobre els establiments lliures que se li va demanar en un cert moment a la Universitat de Barcelona, i la presència en aquesta universitat d'un sector d'opinió majoritàriament conservador, que no creia en l'ensenyament lliure, va fer que Girona fos vista amb reticència per Barcelona des d'un bon principi, amb la negativa a l'obertura de la Universitat Lliure de Girona, el 1870, fins que se'n va decretar el tancament el 1874.

El govern de la Universitat Lliure de Girona hagué de passar per unes vicissituds i unes restriccions per les quals no hagueren de passar les universitats oficials. L'estructura de relacions i la presa de decisions per aconseguir els seus objectius no trobaren les condicions de què gaudien les universitats oficials, ja que havia d'involucrar tant la universitat del districte com l'Ajuntament. Això minvava la capacitat a l'hora de resoldre els conflictes entre els actors de la Universitat de forma institucionalitzada. Aquesta dificultat es veia agreujada, a més, per tres factors externs: primer, per la manca de previsió normativa que havia de regular les universitats lliures, per la qual cosa no s'aclararia sota quines circumstàncies podien existir i les limitacions a la llibertat d'ensenyament inicial a mesura que avançava el Sexenni; segon, per les dificultats d'implantació real d'una descentralització educativa de l'ensenyament superior en universitats que no fossin les del districte, les quals s'havien assentat sòlidament en una estructura centralitzada de tall francès (dividida en districtes), i, tercer, per les tensions polítiques en un dels moments més convulsos del segle XIX, que afectaven la vida diària dels òrgans de la Universitat, en què tant neocatòlics, com liberals i republicans pensaven respectivament que eren alternatives reals per al govern de la ciutat i del país.

En el terreny financer, les reformes educatives del Sexenni i la creació de la Universitat Lliure de Girona van realitzar-se en un moment de serioses dificultats econòmiques, i l'establiment d'ensenyaments lliures obligava les administracions emprenedores a ser extremadament curoses per a mantenir una contenció pressupostària.

Pel que fa al pressupost universitari estatal (centralitzat pels liberals des de 1845 per assegurar-se els ingressos de les rendes de les universitats), la capacitat de diputacions i ajuntaments de crear i sostenir amb els seus fons establiments lliures d'ensenyament generà tensions en un sistema que entenia l'ensenyament superior més com una renda que no pas com una despesa. Des de Barcelona es veia com la nova competència

que representaven els establiments lliures suposava una greu amenaça a les universitats oficials, les quals veien com part dels seus alumnes les abandonaven a mesura que creixien els establiments universitaris creats per ajuntaments i diputacions. En aquest context l'Estat va demanar a les universitats de districte que fessin una interpretació gelosa i restrictiva de la normativa educativa inicial del Sexenni, especialment en matèria de finançament, la qual cosa feia molt difícil la creació d'establiments lliures per raons de tipus econòmic i financer. Aquesta dificultat, a més, s'engrandia a mesura que es produïen les reformes en matèria de normativa acadèmica (sobretot a partir de l'exempció de matrícula per trasllat d'expedient el 1872), les quals deixaven les universitats lliures sense una de les fonts indispensables per al seu finançament.

L'estat de les instal·lacions educatives del Sexenni, molt precari, va fer que qualsevol millora en aquest camp fos un símbol inequívoc de progrés i de millora duts per la Revolució. Per això, els liberals del Sexenni van donar especial importància a les instal·lacions educatives dels edificis escolars. A Girona, a més, hi havia un especial interès en la recuperació de l'edifici de la vella Universitat (molt deteriorat des dels setges de Girona), ja que suposava la recuperació d'un passat acadèmic i científic del qual la societat gironina se'n sentia especialment orgullosa. Per això es van dedicar molts esforços a recuperar l'edifici.

L'estat de l'edifici i les instal·lacions gironines, però, no es trobava en pitjors circumstàncies que el que havia tingut la mateixa Universitat de Barcelona. I l'ensenyament de la Farmàcia a la Universitat Lliure de Girona disposava d'uns mitjans molt similars als de la Universitat de Barcelona. Per això podem concloure que el rigor dels judicis que afirmaven que Girona no comptava amb prou recursos no suporten la justificació si ho comparem amb altres universitats, i que no era cert que era impossible d'impartir-hi una docència amb un mínim de qualitat.

Pel que fa al professorat, el model ideal de docent universitari que la generació de 1868 ens va portar, amant de la llibertat i de combinar la vocació docent amb la dimensió científica i creadora del coneixement, era ben diferent del que hi hagué majoritàriament a Girona. Aquí, en canvi, la voluntat dels catòlics de controlar la Universitat va fer que una de les missions d'alguns professors de la Universitat Lliure fos la de lluitar contra les idees que s'explicaven des de les aules de les universitats de l'Estat i educar *“fomentando en el corazón de los alumnos que a ellas conservan los principios de la única y verdadera sabiduría que es el Santo sermón de Dios”*.

La situació econòmica del Sexenni influïa molt negativament en l'activitat docent. A Girona, igual que a Barcelona (pensem que era la segona universitat en importància a l'Estat), el paper i l'aportació del professorat universitari es veien mediatitzats per la insuficiència de recursos econòmics i la necessitat d'haver de buscar altres activitats. A Girona, com a Barcelona, la pluriocupació dels professors va provocar més d'un malentès, el qual va tenir el seu ressò a la premsa. La Guerra Carlina, especialment durant els anys 1873 i 1874, va fer que fossin habituals les interrupcions de les classes fins al punt que l'Ajuntament va haver d'amenaçar de "separar" els professors que abandonessin la ciutat. Pensem, per tant, que no foren tant aplicacions egoïstes de la llibertat d'ensenyament, com la situació econòmica i de guerra, les que van condicionar els fruits de la llibertat d'ensenyament a Girona.

La Universitat Lliure de Girona presentà una particularitat pel que fa a la incorporació del professorat. Durant el Sexenni, a les universitats oficials (i fins i tot en alguna de lliure com la de Vitòria) la selecció es feia mitjançant un procés d'oferta pública al qual podia accedir-hi tothom. A Girona, en canvi, no es va fer un procés d'aquest tipus. L'Ajuntament va aprovar per unes ternes de professorat, proposades pel rector Viñas amb noms de caràcter netament catòlic i reaccionari, en l'entorn d'un marc normatiu que fomentava la transparència. Aquest debat sobre el sistema de provisió de les places del professorat es va anar complicant fins el punt de ser la causa formal de la mateixa dimissió del rector.

Les condicions d'honorabilitat i de formalitat del professorat de la Universitat Lliure de Girona venien garantides tant per la seva formació com per la seva experiència acadèmica, les quals no eren gens menyspreables: tots els professors tenien el grau de llicenciat, més de la meitat tenien el grau de doctor abans de començar a donar classes a la Universitat i més del 85% del professorat tenia el grau abans que es clausurés la Universitat. A més de la formació acadèmica, un nombre prou significatiu d'ells ja tenia experiència docent (prop d'un 40% del professorat tant del Claustre de Farmàcia com del de Dret tenia experiència docent, ja que havia impartit classes al Seminari o a l'Institut de Girona i la resta tenia un reconegut prestigi professional).

L'octubre de 1870, a la seu universitària provisional de la plaça dels Lledoners, hi assistí un estudiant que podríem considerar de classe mitja-alta, el qual cercà a través del títol universitari un element de perpetuació del prestigi social. Era un estudiant que no hagué de confrontar (tal com ho hagués hagut de fer a Barcelona), uns estudis universitaris oficials il·lustrats, amb unes tradicions religioses familiars, algun aspecte de les quals segurament se'n sentia força avergonyit.

Per tal de valorar la funcionalitat educativa de la Universitat Lliure de Girona en el context educatiu del Sexenni, hem analitzat què succeï amb els seus estudiants. Primer, hem de dir que el nombre d'alumnes va ser prou elevat, tot i que molts d'aquests eren "lliures" i no havien d'assistir a les classes (o anaven a classes particulars). L'alumnat lliure de Girona va tenir una evolució proporcionalment similar a la que tingué el de Barcelona, tant en el seu conjunt com per facultats. Comparativament amb altres universitats lliures, hem vist com el nombre de matriculats a Girona va ser semblant al de Múrcia o Vitòria, tot i que es compensava un menor nombre d'estudiants matriculats a la Facultat de Dret amb un major nombre d'estudiants matriculats a la de Farmàcia. A la Universitat s'hi matriculà una nodrida comunitat d'estudiants provinents de Mallorca i d'ultramar, significativament diferent a l'alumnat de la de Barcelona. Si bé aquesta n'acumulava un percentatge important que provenia de la resta de l'Estat; Girona reunia una comunitat que provenia de les Antilles, les Balears, Barcelona i la resta de Catalunya.

El nombre de matrícules i el nivell d'exigència a la Universitat de Girona era similar al d'altres universitats, i la suposada brevetat amb què podien fer-se les carreres universitàries en els establiments lliures es contradeïa amb el nombre relativament baix d'assignatures matriculades (un 85 % dels alumnes es matriculaven de fins a quatre assignatures). Pel que fa al nivell d'exigència, el de Girona era similar al d'altres universitats. A les facultats de Dret de les universitats lliures (Girona, Múrcia i Vitòria) els nivells en promig eren d'un 5 % a 6% de suspesos; a la de Sevilla, d'un 11 % i a la de Barcelona, d'un 28 %, sense que aquest elevat nombre de suspesos estalviés a la Universitat de la capital catalana la crítica a la de Girona d'haver atorgat títols per carreres realitzades en un període de temps excessivament curt.

A partir del nombre de titulacions veiem com la majoria dels graus de doctor es van atorgar a personal acadèmic de la pròpia Universitat i com els títols de llicenciat s'expedien principalment a favor d'alumnes que havien estudiat amb anterioritat a Barcelona (als quals els faltaven unes poques assignatures per acabar). Així, doncs, només un 25% dels títols de llicenciat es van expedir a favor de gironins. També hem destacat que un cop va dimitir el rector i professor de la Facultat de Dret, Manuel Viñas, no s'hi van atorgar més títols.

Els fruits que va donar la Universitat Lliure de Girona els podem trobar en la trajectòria professional dels que van ser-ne alumnes. Hem trobat un grup de mallorquins que van tenir una activitat política significativa, inicialment en cercles republicans i, més endavant, en el Partit Liberal i el de Maura. Hi destaca Alexandre Rosselló i Pastors. També un altre grup que provenia de Cuba i Puerto Rico (del qual uns pertanyien a la

burguesia local i els altres eren els que més endavant formarien part del moviment alliberador). Rosendo Matienzo Cintrón en podia ser un bon exemple. Ens hem trobat amb estudiants que formaren part de cercles maçons i lliurepensadors, els quals eren molt estesos a la Catalunya de finals del segle XIX. Rossend Arús és el més significatiu. Pel que fa als estudiants que tingueren una rellevància social, hem trobat figures com els begurencs Bonaventura Carreres i Peralta i Josep Pella i Forgas, l'alcalde d'Olot, Josep Saderra i Mata, o el bisbe Ramon Guillaumet i Coma.

Un altre aspecte a través del qual podem mesurar els resultats de la Universitat és per l'impacte cultural que aquesta universitat tingué. Aquest impacte es fa palès en l'efervescència cultural de la Girona del Sexenni, inexistent abans de la Revolució de Setembre. La Universitat va contribuir-hi col·laborant amb altres institucions (la *Comisión de monumentos históricos y artísticos de la provincia*, *l'Asociación para el Fomento de las Bellas Artes*, *l'Asociación Literaria* i *l'Ateneo de Gerona*), i fomentant actes més enllà dels estrictament acadèmics (com les cerimònies en les quals s'atorgaven els graus de doctor, i les *academias*, les quals tingueren una àmplia projecció social).

Finalment, i pel que fa al tancament de la Universitat, cal esmentar que de les quatre universitats lliures que van funcionar amb una certa normalitat durant el Sexenni, la de Vitòria havia suspès les activitats el 1873 per la Guerra Carlina, i les de Múrcia i Còrdova tancaren per no poder complir el que establia el decret de 29 de Juliol i l'ordre de 6 d'agost de 1874. La Universitat Lliure de Girona, però, va tancar dos mesos abans, a conseqüència d'una rigorosa visita d'inspecció de la universitat de districte. Les acusacions fetes a la Universitat Lliure de Girona se centraven en irregularitats administratives, la falta de mitjans materials i l'incompliment de les prescripcions legals. Tanmateix, la raó de ser d'això es fa evident pel conflicte de competències educatives entre Municipi i Universitat de Barcelona, la situació de guerra i bloqueig de la ciutat, i la desproporció de les exigències efectuades a una jove Universitat. Les deficiències detectades, les quals eren motiu de censura de la Comissió, eren menors i bona part eren degudes a la impossibilitat d'aplicació a l'ensenyament lliure de les normes de l'ensenyament oficial. Hem vist, també, com l'ensenyament que s'impartia a la Universitat Lliure de Girona, tot i estar limitat per les dificultats econòmiques, polítiques i socials del Sexenni, no era gaire diferent del que es podia impartir a Barcelona si tenim, per exemple, en compte la joventut de l'establiment gironí.

És per això que vistes les acusacions, les al·legacions que s'hi van fer i la situació en la qual es trobava la Girona del moment, pensem que no hi havia motiu suficient per acordar una mesura tan greu com el tancament de la Universitat Lliure de Girona. Tampoc hem trobat cap raó que tingui una base real per justificar el zel del rector de la

Universitat de Barcelona d'iniciar dos mesos abans del decret de 26 de juliol un visita d'inspecció minuciosa. Ni molt menys que Bergnes de las Casas efectués retrets a la Universitat de Girona , amb els quals l'acusava d'haver fet mal a la joventut i a la ciència, tal com es veu en el seu escrit adreçat a l'alcalde el 6 de juny de 1874.

15. BIBLIOGRAFIA

ALBERCH, R. (1982). "Index alfabètic per matèries del Suplemento Literario de El Autonomista". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26. (pàg. 425).

ALEGRET, LL., ARNAU, H., TURRÓ, S. (1986). *Filosofia*. Barcelona: Jonc. (pàg. 311).

ANGLASELL, R. (1862). *De cómo pueden influir las universidades españolas en el movimiento intelectual y moral de nuestra patria. Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1862 á 1863 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el catedrático de Economía política y Estadística Dr. D. Ramón Anglasell*. Barcelona: Imprenta de Tomas Gorchs.

ANGLÈS, M. (1998). *El pensament de F. Xavier Llorens i Barba i la filosofia escocesa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Anuario Estadístico de España correspondiente á 1858. Fondo documental del Instituto Nacional de Estadística.

Anuario Estadístico de España. Anuario 1866-1867. Alumnos concurrentes en el curso académico de 1866-67. Dirección General de Estadística. Madrid: Establecimiento tipográfico de M.Minuesa.

ARCE, L.A. (1953). *José Antonio Cortina: època i caràcter, 1853-1884*. La Habana: Editorial Selecta.

ARQUÉS, J. (1985). *Cinc estudis històrics sobre la Universitat de Barcelona (1875-1895)*. Barcelona. Columna,

ARRUGA, A. (1999). "El eminente y polifacético Don Buenaventura Carreras Peralta". *Archivos de la Sociedad Española de Oftalmología*. Núm.4.

BALMES, J. (ed.1950). "El nuevo plan de estudios". Dins *Obras Completas VII*. Madrid: BAC.

BAROJA, P. (1973). *El árbol de la ciencia*. Madrid: Caro Raggio, Editor.

BATLLE I PRATS, L. (1949). "La Biblioteca de la Universidad de Gerona". *Revista Bibliográfica y Documental*. T. 3. fasc. 1-4. (pàg. 217-234).

BERGNES DE LAS CASAS, A. (1847). *Discurso sobre instrucción pública y los diversos métodos de enseñanza: leído en la sesion pública de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, del 10 de octubre de 1846*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gaspar.

BERGNES DE LAS CASAS, A. (1872). *La Verdad Sobre la República Federal: Reseña Histórica de las Repúblicas Federales Antiguas y Modernas, Con Algunas*

Consideraciones Sobre la Democracia, el Ateísmo, el Absolutismo, El Socialismo, la Popularidad, Etc, Etc. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs.

BILBENY, N. (1985). *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: EDHASA.

BILBENY, N. (1990). "Llorens i Barba i l'ètica kantiana". *Història de la Universitat de Barcelona*. I Simposium, 1988. Barcelona: Ed. Universitat de Barcelona.

BLANCH, N. (1867). *Crónica de la Provincia de Gerona*. Madrid: Editorias Rubio y Compañía.

BLANCO-ONS FERNÁNDEZ, J.M. (1991). *Luis de Trelles, Abogado, Periodista, Político, Fundador de la ANE*. Santiago de Compostela: Adoración Nocturna Española.

BRÉHIER, É. (2002). *Història de la Filosofia, 3 (el segle XIX)*. Madrid: Tecnos.

BUSQUETA, J., PEMAN, J. (coords.). *Les universitats de la Corona, ahir i avui Corona*. Barcelona: Pòrtic.

CACHO VIU, V. (1962). *La Institución Libre de Enseñanza; I: Orígenes y etapa universitaria (1860-1881)*. Madrid: Rialp.

CACHO, V. (1962). *La Institución libre de enseñanza. I Orígenes y Etapa Universitaria*. Madrid: Ediciones Rialp S.A.

CALBET J.M^a., MONTAÑÀ, D. (2007). *La Facultat de Farmàcia de Girona (1871-1874.)* Barcelona Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.

CALBET, J.M^a., CORBELLÀ, J.M^a. (1991). "Biografia històrica de la sanitat catalana Vol. I (A-F)". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 16.

CALBET, J.M^a., CORBELLÀ, J.M^a. (1998). "Biografia històrica de la sanitat catalana Vol. II (G-Mc)". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*. Vol. 29.

CALBET J.M^a., MONTAÑÀ, D. (2001). *Metges i Farmacèutics catalanistes (1880-1906)*. Valls: Cossetània.

CALLEJA, J. (1873). *Discurso leído en la solemne inauguración del curso académico de 1873 a 1874 en la Universidad Central por el Doctor D. Julian Calleja y Sánchez*. Madrid: Imprenta de Jose Ducazcal.

CAMÓS, A. (1998). "Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879). difusor de la cultura científica y del transformismo lamarckista" *Llull*. Vol 21.

CAPITÁN, A. (1986). *Historia del pensamiento pedagógico en Europa. II*. Madrid: Dykinson.

CAPITÁN, A. (1997). *La educación en la Primera República Española (1873)*. Murcia: Nau Llibres.

- CAPITÁN, A. (2002). *Republicanism y educación en España (1873-1951)*. Madrid: Dykinson.
- CARRERAS, T. (1931). *Història del pensament filosòfic a Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- CARRERAS, T. (2001). *La Meva Girona. Memòries de Tomàs Carreras i Artau*. Girona. Institut d'Estudis Gironins
- CASTELAR, E. (1870). *Defensa de la fórmula del progreso*. Madrid: A. de San Martín.
- CASTELLVI, F. (1874). Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1873 a 1874 leído en la apertura de curso académico de 1874 a 1875. Gerona: Imprenta y librería de Vicente Dorca.
- CASTELLVI, F. (1875). Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1874 a 1875 leído en la apertura de curso académico de 1875 a 1876. Gerona: Imprenta y librería de Vicente Dorca.
- CASTRO, F. (1868). *Discurso que en la apertura de los estudios de la Universidad Central, en la toma de posesión del Doctor Don Fernando de Castro, catedrático de la Facultad de Filosofía y Letras, nombrado rector de la misma, y en la reposición de los Catedráticos separados, leyó el nuevo rector el 1º de noviembre de 1868*. Madrid: Imprenta de José M. Ducazcal.
- CAVA, B. (2000). "La guerra hispà-nord-americana a Filipines i el testimoniatge dels Pares Jesuïtes". *Revista d'Índies*. Vol. 40. Núm. 220. (pàg. 745).
- CHANET, JF. (2005). "Instruction publique, éducation nationale et liberté d'enseignement en Europe occidentale au XIXe siècle". *Paedagogica Historica*. Vol. 41, Núm. 1 i 2. (pàgs. 9–29).
- CHECA, A. (2001). *Historia de la prensa pedagógica en España*. Sevilla: Universidad de Sevilla.
- CIL, J. (1868). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1868 a 1869 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. Joaquin Cil, catedrático de la Facultad de Medicina*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs.
- CLARA, J. (1983). "Contribució a l'estudi de la Girona obrera (1841-1876)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26. (pàg. 223).
- CLARA, J. (1983). *Introducció a la història de Girona*. Salt: Edicions del Pèl.
- CLARA, J. (1984). "Record d'Eliseu Jubert". *El Punt Diari* de 18 -7-1984 (pàg. 7).
- CLARA, J. (1986). *El Federalisme a les comarques gironines 1868-1874*. Girona: Diputació de Girona. Col.lecció Joaquim Botet i Sisó.

- CLARA, J. (1986). *Els fills de la llum. Els francmaçons de les comarques gironines 1811-1987*. Figueres: El corral del Vent. Carles Valles Editor.
- CLARA, J. (1991). "Sobre el carlisme a la demarcació de Girona (1868-1976)". Dins SOLE I SABATE, J. (dir.). *El Carlisme i la seva base social*. Barcelona: Llibres de l'Index. (pàg. 217).
- CLARA, J. (2006). "Correspondència d'Isabel de Borbó (Isabel II) amb el jurisconsult Manuel Viñas (1873-1894)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 47. (pàg 314).
- CLARA, J., CORNELLÀ, P., PUIGBERT, J. (1995). *La normal de Girona: 150 anys d'història: 1844-1994*. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Ciències de l'Educació.
- CLARA, J., JIMENEZ, A. (1975). *El Federal Pere Caimó*. Barcelona: Pòrtic.
- Colecció Legislativa de España. Madrid: Imprenta Nacional. Volums corresponents als anys 1868-1875.
- COMPÈRE, M.M. (1995). *L'Histoire de l'éducation en Europe: essai comparatif sur la façon dont elle s'écrit*. Paris: INRP. Peter Lang.
- COSTA, L. (1987). *Història de la Premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Girona: Institut d'Estudis Gironins.
- COSTA, L.(ed.), MAROTO, J.(coord). *Història de Girona*. Girona: CCG Edicions.
- COSTAS, A. (1988). *Apogeo del liberalismo en "La Gloriosa": la reforma económica en el Sexenio liberal (1868-1874)*. Madrid: Siglo XXI.
- Cuenta General del Estado*. Madrid: Imprenta Nacional. Volums corresponents als anys 1871 a 1875.
- DE CASTRO, F. (1869). *Discurso Inaugural de las conferencias dominicales sobre la educación de la mujer*. Madrid: Imprenta y Esteotipia de M.Rivadeneira.
- DE LA FUENTE MONGE, G. (2000). *Los revolucionarios de 1868 elites y poder en la España liberal*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones de Historia.
- DEL VALLE, A. (1990). *Historia de la educación contemporánea. fundamentación científica y metodológica*. Madrid: Ediciones Nieve.
- DEL VALLE, A. (1998). *Aportación bio-bibliográfica a la historia de la ciencia: Universidad Central 1886-1902*. Madrid: Narcea.
- DELGADO, B. (2.000). *La Institución Libre de Enseñanza en Catalunya* Barcelona: Editorial Ariel S.A.
- DELGADO, B. (2005). "Pròleg". Dins GONZÁLEZ-AGAPITO, J. (ed.) *Francisco Giner de los Ríos (pedagogia universitària i altres escrits)*. Vic: Eumo.

- DEPAEPE, M. (2006). *Vieja y nueva historia de la educación. Ensayos críticos*. Barcelona: Octaedro.
- DEPAEPE, M. (2001). "A professionally relevant History of Education for Teachers; Does it exist?". *Paedagogica Historica*. Núm. 37. (pàgs. 631-640).
- Diario de sesiones de las Cortes: Congreso de los Diputados*. Madrid: Imprenta de J.A. García. Volums corresponents als anys 1868-1875.
- DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1980). "Alexandre Rosselló i la Institución Mallorquina de Enseñanza". *Lluc*. Núm. 693. (pàgs. 8-11).
- DROYSEN, J.G. (1986). *Històrica: sobre enciclopèdia i metodologia de la història*. Barcelona: Edicions 62.
- DURAN I BAS, M. (1905). *Martí de Eixalá y sus lecciones sobre los sentimientos morales. Memoria leída en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el día 6 de diciembre de 1902*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de la caridad.
- ESTEVA, J. (2005). *Historia de la farmacia: Los medicamentos, la riqueza y el bienestar*. Madrid: Elsevier España.
- FEBVRE, L. (1975). *Combates por la historia*. Barcelona: Ariel.
- FERNANDEZ DUEÑAS, A. (1983). *La Facultad de Medicina de la Universidad Libre de Córdoba y su época (1870-1874)*. Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Diputación provincial de Córdoba.
- FERRANDO, J. (1967). "La República de 1873. Ocasión revolucionaria: un enfoque parlamentario". *Revista de Estudios Políticos*. (pàg. 126).
- FERRAZ LORENZO, M. (Ed.) *Repensar la historia de la educación: nuevos desafíos, nuevas propuestas*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- FERRER, F. (2005). *Isabel Vilà la primera sindicalista catalana*. Barcelona: Viena Editorial.
- FERRERONS, R. (1994). "La Universitat Lliure de Girona 1870-1874". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol 34. (pàg.201).
- FLECHA, C. (1996). *Las primeras universitarias en España, 1872-1910*. Madrid: Narcea.
- FOLCH, A. (1970). *La Universitat de Cervera*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- FONTANA, J. (1968). "La revolució de 1868 a Catalunya". *Serra d'Or*. Any X. Núm 108. (pàg. 23).
- FONTANA, J. (2007). *La época del liberalismo. Historia de España. Vol. 6*. Barcelona: Critica, Marcial Pons.

FORT, C.R. (1870). *Discurso que al inaugurarse el año académico de 1870 a 1871 en la Universidad Libre de Vitoria leyó su rector y catedrático de Derecho Doctor D Carlos Ramon Fort*. Vitoria: Imprenta de los Hijos de Manteli.

FRAILE, G. (1972). *Historia de la filosofía española*. Madrid: BAC.

FRIJHOFF, W. (2007). "Historia de l'Educació. Un balanç de l'evolució historiogràfica". *XVIII Jornades d'Història de l'Educació. Col·loqui de Tardor. Banyoles*.

FULLANA, P. (1998). *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca (1853-1925)*. Palma: Leonard Muntaner Editor.

GABRIEL, N., VIÑAO, A. (eds.) *La investigación histórico-educativa: Tendencias actuales*. Barcelona: Ronsel.

GALLEGO, J.A. (coord.) (1982) "Revolución y restauración, 1868-1931". Dins *Historia General de España y América, XVI-1 Y XVI-2*. Madrid: Rialp.

GALOFRE, J. (1989). *Rosend Arus i Arderiu (1845-1891)*. Barcelona: Regidoria d'Edicions i Publicacions Ajuntament de Barcelona.

GALOFRÉ, J. (2006). "El Primer Congrés Catalanista a les comarques de Girona". *Revista de Girona*. núm.239. (pàg. 30)

GARCÍA CORTÁZAR, J.A. (1976). *Los nuevos métodos de investigación histórica*. Madrid: Río Duero.

GARCIA, J.M^a. (2009). "Carreras i Dagas i l'educació dels discapacitats". *Revista de Girona*. Núm. 253. (pàg. 66).

GARCIA, R. (2009). *Crisis, endeudamiento y desposesión en el mundo rural catalán de finales del Siglo XIX*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art. Universitat de Girona.

GARRIDO, F. (1870). *Historia de las clases trabajadoras*. Madrid: Imprenta T. Nuñez Amor.

GARRIGA, R.M. (1871). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1871 á 1872 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Ramon Manuel Garriga*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a.

GEIMONAT, L. (1998). *Historia de la filosofía y de la ciencia*. Madrid: Crítica.

GIL DE ZARATE, A. (1855). *De la instrucción pública en España*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos.

GINER DE LOS RIOS, F. (1916). *La universidad española*. Madrid: Imp. Clásica Española.

- GODAYOL, T. (1998). "La Universitat a Vic el 1873". *Ausa*. Vol. 18. Núm.140-141. (pàgs. 157-170).
- GODAYOL, T. (2006). *Història Social de l'Escola a la Catalunya Central. Vic 1830-1900*. Tesi doctoral. Facultat de Lletres. Universitat de Girona.
- GÓMEZ CAAMAÑO, J.L. (1970). *Páginas de historia de la farmacia*. Barcelona: Nestlé.
- GOMEZ MOLLEDA, Mª D. (1966). *Los reformadores de la España Contemporánea*. Madrid: CSIC.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (2001). "La construcció d'una història de l'educació espanyola. Apunts per a un debat a Educació i Història". *Revista d'Història de l'Educació*. Vol. 4. (1999-2000). (pàg. 93).
- GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (2004). *Aportació per a una bibliografia pedagògica catalana del segle XIX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GONZÀLEZ-AGÀPITO, J. (1984). *Bibliografia de la renovació pedagògica i el seu context (1900-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GONZALEZ, N. (1968). "Análisis, concepción y alcance de la revolución de 1868". *Razón y Fe*. Núms. 850-851. (pàg. 458).
- GRAHIT i GRAU, J. (1954). "La Última guerra carlista en Gerona y su provincia (continuación)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol.9. (pàgs. 76 i 77).
- HENNESSY C.A.M. (1967). *La república federal en España. Pi y Margall y el movimiento republicano federal 1868-74*. Madrid: Aguilar.
- HERBST, J. (1999) "The History of Education: State of the Art at the Turn of the Century in Europe and North America". *Paedagogica Historica*. Núm. 35. (pàgs. 737-747).
- HIBBS-LISSORGUES, S (1991). "La prensa católica catalana de 1868 a 1900 (I)". *Anales de Literatura Española, Universidad de Alicante, Departamento de Literatura Española*. Núm. 7. (pàg. 91).
- ISAMAT J; PLA, MA (1957). "La Facultad de Farmacia de Gerona". *Revista de la Real Academia de Farmacia*. Núm. 1. (pàgs. 45-75).
- JIMÉNEZ-LANDI A. (1973). *La Institución Libre de Enseñanza y su ambiente*. Madrid: Taurus.
- KIRKPATRICK, S., CRUZ, J. (2003). *Mujer, modernismo y vanguardia en España: 1898-1931*. Valencia: Universitat de València.
- KOCKA, J. (2002) *Historia social y conciencia histórica*. Madrid: Marcial Pons.

LETAMENDI, J.(1867). *Discurso sobre la naturaleza y el origen del hombre, pronunciado en el Ateneo catalán Publicado conforme a las hojas taquigráficas de J. Balari y V. Basart*. Barcelona: N.Ramírez

LÓPEZ FERNÁNDEZ, C., VALERA, M. (2002). “La vertiente científica de la Universidad Libre de Murcia (1869-1874)”. *Llull*. Núm. 53. (pàg. 430).

LOPEZ MORILLAS, J. (1956). *El krausismo español: perfil de una aventura intelectual*. México: Fondo de Cultura Económica.

LUSA, G. (2001). *La creación de la Escuela Industrial Barcelonesa (1851)*. Barcelona: ETSEIB-UPC, Documentos de la Escuela de Ingenieros Industriales de Barcelona.

LLUÍS, P. (coord.). *Les idees i els dies (Un segle de filosofia i ciències social als Països Catalans)*. Barcelona: Proa.

MALUQUER, J. (1991). “los pioneros de la segunda revolución industrial en España: la Sociedad Española de Electricidad (1881-1894). *Revista de Historia Industrial* Núm. 2 (pàg. 121).

MARCET, P. (1980). “Polèmica entre P.Pi i I. Ferrer i Carrió sobre la lletra X”. *Estudis de llengua i literatura catalanes. I. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (pàgs. 24 i 25).

MARQUÉS, J. (1955). *Guia del Museo Diocesano de Gerona*. Gerona: Museo Diocesano.

MARQUÉS, J. M^a. (1976). “Estructures i mentalitats a l'església gironina 1875-1900”. *Revista de Girona*. Núm.75. (pàg. 139).

MARQUÈS, J. M^a. (1977). “Constantino Bonet, Obispo de Gerona (1862-1875) II. El Episcopado”. *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. 1977, 1978. (pàg. 200).

MARQUÈS, J. M^a. (1978). “Constantino Bonet, Obispo de Gerona (1862-1875) II. El Episcopado”. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. (pàg. 155).

MARQUÈS, J. M^a. (2007). *Una història de la diòcesi de Girona*. Girona: Bisbat de Girona. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MARQUÈS, S. (1982). “La Universidad Libre de Gerona (1869-1874)”. Comunicació mecanografiada de la ponència presentada en el I Coloquio de Historia de la Educación de Alcalá de Henares.

MARQUÈS, S. (1983). “La qüestió darwinista entre els intel·lectuals gironins de la segona meitat del segle XIX”. *Estudi General*. Núm. 3 (pàg. 31).

MARQUÈS, S. (1985). *L'ensenyament a Girona al Segle XVIII*. Girona: Col·legi Universitari de Girona.

MARTÍ D'EIXALÀ, R. (1849). *Oracion inaugural que en la solemne apertura de estudios del año 1849 á 1850, dijo en la Universidad de Barcelona D. Ramon Martí de Eixalá, catedrático de derecho civil, comercial y criminal de España*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs.

MASSONS, J. M^a. (1987). "Metges i cirurgians catalans a Cuba". *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència* 1987. Vol. 7. (pàg. 190).

MAYORDOMO, A. (1981). *Educación y "cuestión obrera" en la España contemporánea*. Valencia: Nau Llibres.

MIRAMBELL, E. (1991). "L'Institut, de la Revolució la Restauració". *Revista de Girona*. Núm. 149 novembre - desembre 1991 (pàg. 32)

MORAYTA, M. (1889). *Historia General de España. Vol IX*. Madrid: Felipe González Rojas Editor.

MORIN, E. (2001). *Tenir el cap clar: per organitzar els coneixements i aprendre a viure*. Barcelona: La Campana.

MUÑOZ, M.R. (1984). *La prensa Barcelonesa en el Siglo XIX*. Tesis doctoral. Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación. Universidad de Barcelona.

NADAL, J. (1971). *La revolución de 1868 en Gerona*. Girona: Camara Oficial de Comercio e Industria de la provincia de Gerona.

Novísima recopilación de las leyes de España: dividida en XII libros en que se reforma la recopilación publicada por el Señor don Felipe II en el año de 1567... / mandada formar por Carlos IV. (Ley VIII, Título VII, Libro VIII). Madrid. 1804-1829.

NEGRIN, O. (1999). "El movimiento estudiantil cubano en la segunda mitad del siglo XIX". Dins MARSISKE, R. *Movimientos estudiantiles en la historia de América Latina, Volumen 1*. México: Plaza Valdes / UNAM.

OBRADORS, S. (1869). *Memoria sobre el estado del instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1868 a 1869 leído en la apertura de curso académico de 1869 a 1870*. Gerona: Imprenta de Dorca sucesor de Grases.

OBRADORS, S. (1870). *Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1869 a 1870 leído en la apertura de curso académico de 1870 a 1871*. Gerona: Imprenta de Dorca sucesor de Grases.

OBRADORS, S. (1871). *Memoria sobre el estado del Instituto Provincial de segunda enseñanza de Gerona durante el año escolar de 1869 a 1870 leído en la apertura de curso académico de 1870 a 1871*. Gerona: Imprenta de Dorca sucesor de Grases.

OLIVES, S. (1947). *Bergnes de las Casas: helenista y editor 1801-1879*. Barcelona: CISIC Escuela de Filología.

- OLORIZ, J. (1.999). *Política i Educació. l'Institut de Segon Ensenyament de Girona 1845-1900*. Tesi doctoral llegida a la Universitat de Girona. Departament de Pedagogia.
- ORIOI, A.M. (1959). *La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII*. Madrid: CSIC Instituto San José de Calasanz.
- PARADA, R. (2005). *Derecho Administrativo II. Plan antiguo. 014179*. Madrid: Facultad de Derecho. Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- PASCUAL i PRATS, J. (1896). "Notas para una bibliografía médica de la provincia de Gerona". Girona: Imp. Paciano Torres.
- PASTOR, L.M. (1871). *La hacienda de España en 1872*. Londres: L. de Loma y Corradi & Co., Editores.
- PELAY BRIZ, F. (1874). *Calendari català del any 1874, escrit pels mes coneguts escriptors y poétas catalans, mallorquins y valencians*. Barcelona: J. Medina, Tallers, 51.
- PÉREZ DE LOS NUEROS, F. (1869). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1869 á 1870 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Federico Pérez de los Nueros, Catedrático de la Facultad de Ciencias*. Barcelona: Imprenta de Tomás Gorchs.
- PEREZ-PRENDES, J.M. (2002). "Ecos septembristas" (2002). *Revista de Derecho Político*. Núm. 55-56. (pàg. 215).
- PESET, M. (1998). "Método y arte de enseñar las Leyes". *Doctores y escolares. II Congreso Internacional de Historia de las Universidades Hispánicas (Valencia, 1995)*. Valencia: Universitat de València. (pàgs. 253-265).
- PESET, M., PESET J.L. (1974). *La universidad española, (siglos XVIII y XIX): despotismo ilustrado y revolución liberal*. Madrid: Taurus.
- PI i MARGALL, F. *El reinado de Amadeo de Saboya y la República de 1873*. Madrid: Editorial Dossat S.A.
- PLA i CARGOL, J. (1960). *Biografías de Gerundenses (Gerona y sus comarcas)*. Girona: Dalmau Carles Pla S.A.
- PLA i CARGOL, J. (1965). "La vieja Revista de Gerona, exponente de un afán de cultura". *Revista de Girona*. Núm. 32.
- PLA I DALMAU, J.M. (1971). *Aportación a la historia de la farmacia gerundense en los últimos cien años: (1871-1971)*. Girona: José Me Pla Dalmau.
- PLA i DALMAU, J.M. (1980). *El doctor Josep Ametller i Viñas (notes biogràfiques i petita antologia)*. Girona: Col·legi de Metges de Girona.

- POSADA, A. (1889). "Reformas en la enseñanza del derecho. (Consideraciones generales. Del ingreso en el profesorado)". Dins *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*. Any XIII. Núm. 290 (pàg. 65).
- POSADA, A. (1946). *Leopoldo Alas "Clarín"*. Oviedo: Imp. La Cruz.
- PUELLES, M. (1979). *Historia de la educación en España: textos y documentos. De las Cortes de Cádiz a la Revolución de 1868*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.
- PUELLES, M. (1980). *Educación e ideología en la España contemporánea*. Barcelona: Labor.
- PUELLES, M. (1988). *Textos sobre la educación en España (Siglo XIX)*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- PUIGBERT, J. (1978). "Sobre algunes escoles laiques a les comarques gironines, 1885-1886". *Revista de Girona*. Núm. 85. (pàg. 363)
- PUIGBERT, J. (1983). "Lo Rossinyol, un setmanari integrista gironí (1885-1887)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Núm. 26, 1982-1983. (pàg. 419).
- PUIGBERT, J. (1994). "L'església gironina: de l'integrisme al restauracionisme regionalista (1876-1890)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol.34, 1994. (pàg. 479).
- PUIGBERT, J. (1994). *La Normal de Girona i el Magisteri públic (1914-1936)*. Girona: Universitat de Girona.
- PUIGBERT, J. (1995). "Girona, la levítica, i la I Internacional". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 35. (pàg. 373).
- PUIGBERT, J. (1995). *La Girona de la restauració: Girona, 1874-1923* Girona: Diputació de Girona.
- PUIGBERT, J. (2000). *El sexenni democràtic a Girona: actituds religioses i moviment obrer (1868-1874)*. Girona: Universitat de Girona servei de publicacions.
- PUIGVERT, J.M^a. (2003). "Barcelona, capital universitària de districte, 1837-1868". *La ciutat i les revolucions 1808-1868.III La cultura a l'època romàntica*. GRAU, R. (Coord.) 2005 Barcelona. Barcelona, quaderns d'Història. Núm. 12. (pàg 206).
- QUET, E. (1868). *Universidad Literaria de Santiago. Breve discurso leído por el Doctor D. Esteban Quet, Catedrático de la facultad de Farmacia en la Solemne Apertura del año académico de 1868 a 1869 en lugar del que sobre pesas y medidas españolas estaba impreso y encuadernado a dicho objeto*. Santiago: Establecimiento tipográfico de Manuel Mirás y Alvarez.

- QUINTANA, J.M^a. (1813). "Informe de la Junta creada por la Regencia para proponer los medios de proceder al arreglo de los diversos ramos de instrucción pública". *Obras de Manuel José Quintana*. Madrid: Atlas (ed. 1946).
- RAHOLA, C. (1929). *La ciutat de Girona*. Barcelona: Editorial Barcino. (pàg. 107).
- RAMONACHO, J. (1878). "Teléfono". *Revista de Gerona*. Gener Vol. 2. Núm. 1. (pàg. 2).
- REGLA, J. (1956). *Els virreis a Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives.
- REVUELTA, M. (2000). "El primer intento de universidad católica en España. Los Estudios Católicos de Madrid (1870-1876)". *XX Siglos*. Vol. 11. Núm. 44. (pàgs. 70-85).
- RINCON, B. (1989). *La Educación en Barcelona durante el Sexenio Revolucionario, 1868-1874*. Tesis Doctoral. Universitat de Barcelona.
- RIQUER, B. (2001). *Escolta, Espanya: la cuestión catalana en la época liberal*. Madrid: Marcial Pons. 2001.
- ROBLEDO, R. (2005). "Del diezmo al presupuesto: la financiación de la universidad española (1800-1930)". *Investigaciones de historia económica: revista de la Asociación Española de Historia Económica*. Núm. 1. (pàg. 97).
- ROCA, J. (2007). *Sant Josep Manyanet, profeta de la família*. Barcelona. Centre de Pastoral Litúrgica.
- ROIG RODRÍGUEZ M. A. (1997). "Projecció educativa de l'Ateneu Balear (1862-1873)". *Educació i cultura: Revista mallorquina de pedagogia*. Núm. (pàg. 65).
- ROIG RODRÍGUEZ M. A. (2001). "Anàlisi d'un fracàs: l'Institut d'Estudis Superiors per a la Dona (Palma de Mallorca, 1915)". *Educació i Història: revista d'història de l'educació*. Núm. 5. (pàg. 183).
- ROIGE, R. (1907). "Biografía de Federico Tremols". *Linneo en España*, Zaragoza: M. Escar.
- ROMERO, A. (1980). *El Republicanisme Federal Empordanès (1868-1869)*. Figueres: Editora empordanesa.
- ROSADO, E. (1988). "Estudiantes de la Facultad de Medicina de Granada (1842- 1935)". *Acta Hispanica ad Medicinae Scientiamrñque Histoliarn Illustrandarn*. Vol. 7-8. (pàg. 226).
- ROSSICH, A. (1982). "Dades inèdites sobre l'estudi general de Girona". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26. (pàg. 543).
- RUBIO Y BORRÁS, M. (1919). *Aperturas de curso en la Universidad de Barcelona desde 1536 a 1919*. Barcelona: Cultura.

RUBIO Y BORRÁS, M. (1915). *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*. Barcelona: Librería Verdaguer.

RUIZ, C., PALACIO, I. (1983). "Iglesia y educación en la España decimonónica: política concordataria (1851)". *Historia de la Educación Revista Interuniversitaria*. Núm. 2. (pàg. 286).

RUIZ, M^a.C. (1983). "La Universidad Libre de Murcia (1869-1874)". *Anales de la Universidad de Murcia. Letras*. Vol. 41. Núms.3-4. (pàg. 358).

RUIZ, P. (2000). *Lecciones de apertura de curso en la Universidad de Valencia (1870-1937)*. Valencia: Universitat de València.

SALA CATALÁ, J. (1987). *Ideología y Ciencia Biológica en España entre 1860 y 1881. La difusión de un paradigma*. Madrid: C.S.I.C.

SALMERÓN, N. (1869). "La libertad de enseñanza (II)". *Boletín-Revista de la Universidad de Madrid*. Vol. 1. Núm. 2. (pàg. 57).

SÁNCHEZ DE TOCA, J. (1895). *La Libertad de enseñanza y la Universidad de Oñate*. Madrid: Tip. de los Hijos de M.G. Hernández.

SÀNCHEZ, P. (1990). *La Maçoneria a Catalunya, 1868-1936*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona Edicions 62.

SANZ DEL RIO, J. (ed.1968). *Textos Escogidos. Estudio Preliminar por Eloy Terron*. Barcelona: Ediciones de Cultura Popular.

SCHUMACHER, J.N. (1997). *The Propaganda Movement, 1880-1895: The Creation of a Filipino Consciousness, the Making of the Revolution*. Manila: Ateneo de Manila University Press.

SERRA i HUNTER, J. (1930). *Dos figuras Universitarias: Sanz del Río y Lloréns y Barba*. Asociación Española para el Progreso de las Ciencias. XII Congreso. Tomo VIII. Sección VI. Madrid.

SERRA, S., COMPANY, A. (2000). *El món dels professionals i dels intel·lectuals. Benet Pons i Fàbregues (1853-1922)*. Palma: Fundació Emili Darder.

SERRANO, R. (2003). "Aspectos de la cultura española durante el Sexenio democrático (1868-1874)". *Anales de Historia Contemporánea*. Núm. 19 (pàg. 395).

SERRANO, R. (dir.). *España, 1868-1874. Nuevos enfoques sobre el Sexenio Democrático*. Valladolid: Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Turismo.

SILVER, H. (2007). "Higher Education and Social Change: Purpose in Pursuit?". *History of Education*. Vol. 36. Núms. 4 i 5. (pàgs. 535–550).

- SOBREQUES i CALLICO, J. (1978). *Els estudis Universitaris a Girona al llarg de la Historia*. Girona: Col·legi Universitari de Girona.
- SOCIEDAD FARMACÉUTICA DE SOCORROS MUTUOS. *El restaurador farmacéutico*. Madrid: Sociedad Farmacéutica de Socorros Mutuos. (Año 23-24). 1867-1868.
- SOLA, P. (1981). "Els estudis sobre el fet educatiu i la transmissió cultural i ideològica a les comarques gironines". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 25. Núm. 2. (pàg. 320).
- SONESSON, B. (1995). *Catalanes en las Antillas: un estudio de casos*. Colombres (Asturias): Archivo de Indianos.
- SOUTO, J.A. (2002). "Las libertades públicas en la Constitución de 1869". *Revista de Derecho Político*. Núm. 55-56. (pàg. 144).
- STEINER, G. (1998). *Errata. El examen de una vida*. Madrid: Siruela.
- TEJEDOR CAPOMANES, C. (1990). *Història de la filosofia en el seu marc cultural*. Barcelona: Cruïlla-SM.
- TERRON, E. (1969). *Sociedad e ideología en los orígenes de la España Contemporánea*. Barcelona: Península.
- THVILLERS, G. (1981). "Les sources de l'histoire de l'éducation". *Histoire Mondiale de l'Education*. Paris: P.U.F. (pàgs. 18-20).
- TIANA, A. (1983). "La idea de enseñanza integral en el movimiento obrero internacionalista español (1868-1881)". *Historia de la Educación Revista Interuniversitaria*. Núm. 2. (pàg. 121).
- TORRENTS, R. (1998). "La Universitat de Vic. Notes sobre el seu restabliment". *Ausa*. Vol. 18. Núm. 140-141. (pàg. 133).
- TORROELLA, J.B. (1906). *El Estudi General o Universitat Literaria de Girona. Ensaig historich-critich*. Girona: Impremta i Llibreria de P.Torres.
- TRÈMOLS, F. (1871). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico 1870-1871 leyó ante el Claustro de la Unlversldad de Barcelona el Dr.D. Federico Tremols, Catedrático de la Facultad de Farmacia*. Barcelona: Imprenta de Tomas Gorchs.
- TRIGUEROS, G. (1998). *La Universidad de Sevilla durante el Sexenio Revolucionario (1868-1874)*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla.
- TURIN, Y. (1967). *La Educación y la escuela en España de 1874 a 1902*. Madrid: Aguilar.

VALVERDE, J.M., PARÉS, R. (1987). *Meditacions sobre la llibertat amb motiu de la recuperació del lema "Libertas" a l'escut de la Universitat de Barcelona. Acte inaugural del curs 1987-1988*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

VAYREDA, M. (1898). *Recorts de la darrera Carlinada* Olot: Imprempta de Narcís Planadevall.

VERGES, F. (1872). *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1872 a 1873 leyó ante el Claustro de la Universidad de Barcelona el Decano de la Facultad de Derecho*. Barcelona: Tomás Gorchs.

VERNET, J. (2002). *Anar a escola i a soldat a Reus i al Baix Camp durant el sexenni democràtic (1868-1874)*. Reus: Centre de Lectura.

VICENS VIVES, J. (1971). *Historia de España y América Social y Económica. Vol V*. Barcelona: Editorial Vicens Vives.

VILA, J. (1873). *Discurso Leído en la Solemne Inauguración del curso académico de 1873 a 1874 en la Universidad Libre de Gerona*. Gerona: Imprenta Tomas de Carreras.

VILAGRASA, F. (2006). *Francesc Xavier Llorens i Barba cultura i política a la Catalunya del segle XIX*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

VILAR, P. (1995). *Pensar històricament: reflexions i records*. València: Eliseu Climent.

VILLAR, J. (1870). *Discurso que en la solemne apertura de los estudios de curso de 1870 a 1871 leyó en la Universidad Literaria de Salamanca el Dr. D. Jose Villar y Macías Decano interino de la Facultad de Ciencias*. Salamanca: Imp. de Sebastián Cerezo.

VINYES, J. (1932). *Memories d'un gironí*. Girona: Masó Imp.

VIÑAO, A. (1985). "La educación en el sexenio (1868-1874). Libertades formales y libertades reales". *Anales de Pedagogía. Revista de la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación. Universidad de Murcia*. Núm. 3. (pàgs. 101).

VIÑAO, A. (1994). "Construcciones y edificios escolares durante el sexenio democrático (1868-1874)". *Historia de la educación*. Vol. 12-13. 1993-94. (pág.493).

VIÑAO, A. (1994). "Política educativa: el sexenio democrático (1868-1874)". Dins DELGADO, B. (coord.) *Historia de la Educación en España y América. Volumen 3. la educación en la España Contemporánea (1789-1975)*. Madrid: Morata. Fundación Santa María. (pàg. 265).

VIÑAO, A. (2004). *Escuela para todos: Educación y modernidad en la España del siglo XX*. Madrid: Marcial Pons.

VIÑAS, M. (1870). *Discurso que en la solemne inauguración de la Universidad Libre de Gerona leyó el Dr. D Manuel Viñas y Grauges*. Gerona: Imprenta de Tomas Carreras.

VIÑAS, M. (1871). *Discurso que en la solemne apertura de los estudios del curso de 1871 a 1872 leyó en la Universidad Libre de Gerona el Dr. D Manuel Viñas y Grauges*. Gerona: Imprenta de Tomas Carreras.

VIÑAS, M. (1878). "Pio IX y la ciencia". *Revista de Gerona*. Tomo II Año III. Número I. (pàg. 91).

VROEDE, M. (1979). "Tendences actuelles en Histoire de l'Éducation". Ponència presentada a les Terceres Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. Girona.

YÁÑEZ, C. (1992). *Sortir de casa per anar a casa. Comerç, navegació i estratègies familiars en l'emigració de Sant Feliu de Guíxols a Amèrica en el segle XIX*. Sant Feliu de Guixols: Servei de Publicacions i Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.

